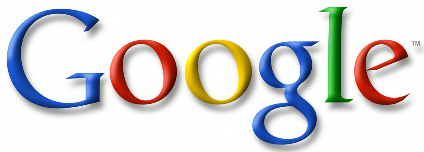
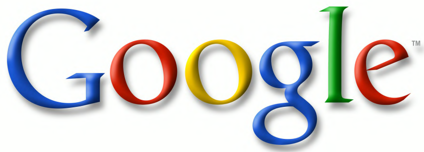
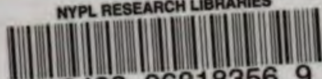
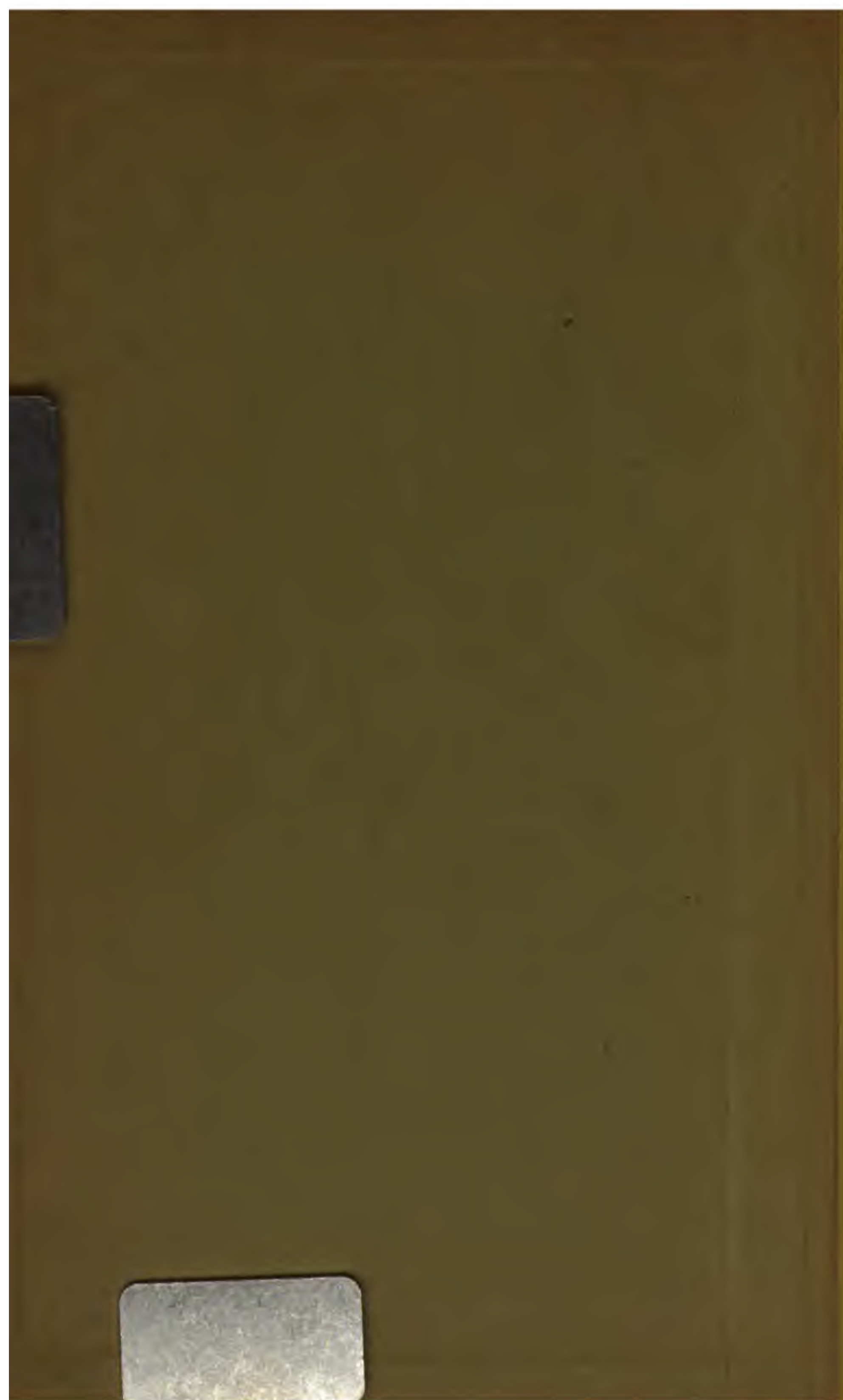

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 06818356 9

KANSANRUNOUDEN TUTKIMUKSIA.

I.

ISO TAMMI

LIITTEINEEN.

KIRJOITTANUT

K. A. FRANSSILA.

(Ylipainos Suomi-kirjasta.)

HELSINGISSÄ,

SUOM. KIRJALLISUUDEN SEURAN KIRJAPAINON OSAKEYHTIÖ.
1900.

Alkulause.

Sen jälkeen, kun *Julius Krohn* julkaisi Kalevalan tutkimuksensa, on kansanrunouden tutkiminen meillä saanut uuden suunnan. Itse Kalevala siirtyi oikeaan asemaansa, kirjallisuushistorialliseksi teokseksi, jolla varsinaisen kansanrunouden tutkimisessa ei ole mitään merkitystä. Kalevalaa sellaisenaan ei ole kansa laulanut. — Luonnollista sentähden on, etteivät sen runot kelpaa aineksiksi sille tutkimukselle, jonka tarkoitus on selvitellä kansan mielikuvituksen tuotteiden syntyä ja kehitystä. Siinä tulee käyttää runoja semmoisina, kuin ne kansan suusta on kuultu.

Tässä teoksessa olen koettanut selvitellä yhtä ainoata runoa, seurata sen kulkua ja huomata, missä ja mistä siihen uudet ainekset ovat kiintyneet ja mitkä seikat minkin muutoksen siinä ovat aiheuttaneet. Menettelytapani tässä on ollut pääasiassa *Julius Krohnin* keksimä ja käyttämä, maantieteellis-historiallinen. Ollen laatuaan ensimäinen yksityiskohtainen, on selvittely kumminkin vaatinut ominaisen suunnittelun.

Kansanrunon muuntumisessa on kaksi tärkeätä faktoria, joita lyhyesti voitanee kutsua *muodolliseksi* ja *ajatukselliseksi*. Runoa laulettaessa ymmärtää kuulia vaillinaisesti jonkun yksityisen sanan. Säkeessä näin ei useinkaan ole selvää kokonaisuuteen soveltuvaa ajatusta. Mutta se vaikuttaa kumminkin jonkun mielikuvan, jos kohtakin aivan

toisen, kuin mikä edellisellä laulajalla oli. Tämä sovitetaan kokonaisuuteen; ja niin on runo kääntynyt uudelle uralle. Sellaiset seikat, kuin kahden sanan äänellinen samantapaisuus, saman sanan eri merkitys eri paikkakuntien murteissa, runomitan vaatimus y. m. vaikuttavat täten paljon runon muuntumiseen. — Toiselta puolen taas vaikuttaa se kokonaisajatus, minkä kuulia on runosta saanut, että hän muodostaa huonosti muistamansa runon yksityiskohdat tämän mukaan.

Edellämainitut seikat vaikuttivat, että menettelytapani tuli sellaiseksi, kuin teoksessa esiytyy. Yksityisten, toisistaan irrotettujen säetten erikseen seuraaminen ei voinut tulla kysymykseenkään, — sillä kokonaisajatuksen silmälläpito olisi näin käynyt aivan mahdottomaksi. Sitävastoin koetin alussa sellaista menettelytapaa, että ratkoin runokohdat erilleen, aikoen sitte seurata jokaisen koko kulun yhdessä jaksossa. Tällaisiksi teoksen erityisosiksi olin suunnitellut esim. seuraavat: lastut syntyaiheina, olut syntyaiheena, pikku mies, y. m. Mutta mitä pitemmälle tätä menettelytapaa noudattaen jouduin, sitä selvemmin huomasin sen mahdottomuuden. Asia vaati tuontuostakin poikkeamaan kauvaksi pääasiasta, joten ei kuinkaan voinut saada selvää kokonaisesitystä. Näin tulin vakuutetuksi siitä, että yksityiskohtain ja kokonaisuuden tarkastus on toimitettava rinnan. Tähän havaintoon perustuu teoksen suunnittelu. Siinä suhteessa on työ ollut uutisviljeliän työtä, jossa varmaan myös on paljon sellaista, joka parannusta sietäisi.

Teos venyi ehkä liiankin laajaksi. Siihen vaikutti erittäin eräs seikka, jonka pyydän puolustukseksi saada mainita.

Kaikkialla esiytyy runoissa piirteitä, jotka ovat tulleet toisista runoista. On ratkaistava, mistä. Pääasiassa pysyminen sekä liian laajuuden estäminen vaatisi, ettei uuden piirteen kotiperää saisi ruveta tarkemmin selvittelemään, kuin vaan mainita lähin kokonaisuus, missä se

esiytyy. Mutta asia vaati tässäkin suhteessa menettelemään toisin. Sama aines esiytyy samalla paikkakunnallakin milloin yhdessä, milloin toisessa kokonaisuudessa, joihin se kaikkiin näyttää yhtä luonnollisesti sopivan. On ihan mahdotonta sanoa, missä se on alkuperäisempi, missä myöhempi. Täytyy tarkastaa muitten seutujen vastaavia runoja. Näin ollen olisi johdonmukaisinta etsiä jokaisen uuden piirteen ensimäinen aihe. Sitäkään ei kumminkaan voi tehdä, sillä se olisi jotenkin sama, kuin yhtenä vyyhtenä selvitellä koko laaja kansanrunoutemme, joka taas on sula mahdottomuus. Täytyy useimmiten tyytyä vaan osottamaan, että uusi piirre on kuulunut johonkin toiseen runoon ainakin aikaisemmin, kuin tutkittavaan. Mutta tämä jo vaatii usein pitkiäkin selvittelyjä. Varmaa sittekin on, että silloin, kun useampia runoja yksityiskohtia myöten on tutkittu, näissä sivuhyppäyksissä huomataan paljon sellaista, joka ei pidä paikkaansa. Tämän hyvin tietäen, en kumminkaan voinut toisin menetellä. Saadakseni edes pääasiallisen varmuuden, täytyi useissa yksityiskohdissa tyytyäni todennäköisyyteen.

Useimmat tutkimuksessani käytetyistä käsikirjoituksista säilytetään *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran* arkistossa. Sieltä olen myös saanut käytettäväkseni virolaisten runojen kopiat, joiden alkuperäiset suurimmaksi osaksi ovat Pietarin virolaisen seurakunnan kirkkoherran tohtori *J. Hurtin* yksityisessä runokokoelmassa, josta olen tarkistanut sekä osaksi täydentänyt aineskokoelmani. Sitäpaitsi olen käyttänyt *Ruotsalaisen Kirjallisuuden Seuran* ja *Suomen Muinaismuisto-Yhdistyksen* käsikirjoituskokoelmia sekä vieraskielisiä runoja etsinyt yleisissä kirjastoissamme löytyvistä teoksista. Kaikille niille yksityisille, seuroille y. m., jotka näin ovat edistäneet tutkimustani, lausun täten kiitokset.

Erityisesti olen kiitollisuuden velassa *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle,* joka ottamalla osaa painokustannusten suorittamiseen, on tehnyt mahdolliseksi teoksen

ilmestymisen. Samalla pyydän lausua kiitollisuuteni professori *K. Krohnille* siitä arvokkaasta ohjauksesta, jota häneltä olen työssäni saanut, sekä maisteri *V. Alavalle* ja ylioppilas *M. Pennaselle* heidän avustuksestaan.

Tekiä.

Sisällys.

Luettelo lyhennysmerkeistä,

jotka eivät teoksesta selviä.

E.	Pastori M. J. Eisenin runokokoelma.
E. B.	Ehstnische Bibliothek.
E. H.	Ehstnische Handbibliothek.
E. K. S.	Eesti Kirjameeste Seltsin runokokoelma.
H.	Tohtori J. Hurtin runokokoelma.
H. V. K.	J. Hurt, Vana Kannel.
H. V. L.	„ Vanad Laulud.
I-E-K.	Itä- ja Pohjois-Inkeri sekä Etelä-Karjala.
I-K.	Itä-Karjala.
I-P.	Itä-Pohjanmaa.
K-I.	Keski-Inkeri.
Kr.	Fr. R. Kreutzwald'in runokokoelma.
Kr. Mü. M. L.	„ „ Müthische und Magische Lieder.
L-I.	Länsi-Inkeri.
N. E. Vlkl.	H. Neuss, Ehstnische Volklieder.
P-K.	Pohjois-Karjala.
Rpl. B.	J. H. Rosenplänter, Beiträge zur gen. Kenntniss d. Ehstn. Sprache.
V.	Tohtori M. Vesken runokokoelma.
V. E. R.	M. Veske, Eesti Rahvalaulud.
V-K.	Venäjän-Karjala.
*	Tähti osottaa runoa, jonka saantipaikka ei käy käsikirjoituksesta selville ilman erityistä tutkimusta.

Oikaistavia.

Sivu	16	rivi	1	on	Eepillisiä	poistettava.	
„	16	„	19	„	„	muutettava:	Tyrö.
„	16	„	20	„	„	„	Skvooritsa.
„	16	„	21	„	„	„	Hevaa.
„	60	„	13	„	***kaarike***	„	***kaasike***
„	73	„	13	„	huomaanneet	„	huomanneet
„	142	„	2	„	1	„	81
„	174	„	7	„	noutamisela	„	noutamisella
„	188	„	24	„	erehdysmuotojen	„	erehdysmuotoja
„	207	„	27	„	***juokei***	„	***juoksi***
„	298	„	18—9	„	ihmiminen	„	ihminen
„	299	„	27	„	joukko	„	joukko,
„	302	„	14	„	***herran***	„	***kerran***
„	312	„	27	„	ensinkään	„	runossamme
„	312	„	28—9	„	muodostuneet	„	siihen tulleet

Sivulta 281 ovat rivit 17—24 (sanasta: Kumminkin, alkain) poistettavat, samoin siv. 284 riv. 19—23; sillä niissä mainittu runo d 2 on opittu Kanteleesta, jossa se taas on Lönnrotin muodostamana.

ENSIMÄINEN LUKU.

Tutkimuksen ainekset.

Viron läntisimmästä osasta Saaremaasta alkaen läpi koko Inkerin, Suomen-Karjalan, Aunuksen ja Wienanläänin aina Lapin rajoille asti on kansan muistissa aivan yleiseen säilynyt runo suuresta tammesta. Ompa vielä mainituista alueista länteen päin oleviin seutuihinkin joskus ikäänkuin sattumalta tämä runo eksynyt.

Suomen puolella sekä Wienanläänissä käytetään runoa loitsuna, ja onkin siinä näissä seuduissa samallaisia aineksia kuin niissä runoissa, joita muillakin runoalueillamme on käytetty pistostaudin loitsimiseen. Muualla esiytyy Iso tammi tavallisena kertovana runona. Huomattava kumminkin on, että juuri loitsuna on runomme saavuttanut sen suuremmoisen mahtavuuden, jommoinen esim. Kalevalan toisessa runossa esiytyy.

Voidaksemme jotain varmaa päättää joko Isosta tammesta tai Pistoksensynnystä, on meidän tarkastettava ne erikseen. Näin tulee tutkimuksemme seuraamaan kahta eri suunnilta tulevaa ja, kuten myöhemmin huomaamme, eri lähteistä alkanutta runovirtausta.

Kumpaakin runoa on, paitsi toiseensa yhtyneenä, myöskin erinäisenä saatu useimmilta runoalueiltamme, muutamilta hyvinkin lukuisa joukko. Alueemme läntisissä osissa on kumminkin varsinainen loitsuaines miltei yksinomainen;

itä- ja eteläosissa taas on Iso tammi joko tavallisena kertovana (eteläosassa) tai loitsuna (itäosassa) yleisin.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja tohtori J. Hurtin kansanrunokokoelmissa sekä suomalaisissa ja virolaisissa painetuissa teoksissa ovat jommankumman tai molempain edellämainittujen aineisia seuraavassa luettelossa mainitut runot.

Runoalue n:o.	Kerääjän nimi.	Runon n:o.	Runon muistiinpanovuosi.	Runon laulupaikka.
		Satakunta.		
b 1	Roslin, M.	2	1893	(Huittinen.) *
		Uusimaa.		
c 1	Rytkönen, A.	98	1893	Vehkalahti, Haapola.
		Etelä- ja Keski-Häme.		
d 1	Lindqvist, A.	44	1887	Tammela, Talpiala.
„ 2	„	24, 5	„	Sääksmäki, Valkeakoski.
„ 2 b	Lönnrot, E.	55	1831	„ Ritvala.
„ 2 b	Blåfield, A.	4	ennen v. 1872	„ „
„ 3	Lampinen, O.	7	1884	Asikkala. *
„ 4	Jyväskylän lys. konv.	I. 19	1891	Kuhmoinen, Kotakoski.
„ 5	„ „ „	II. 93	1891	„ Puukkoinen.
„ 6	Ekman, E. A.	479	1891	Längelmäki, Vinkiä.
„ 7	Jyväskylän lys. konv.	III. 156	1893	Sysmä, Otamo.
„ 8	„ „ „	„ 160	1893	„ „
		Pohjois-Häme.		
e 1	Regnell, K. W.	4	1851	Petäjävesi, Myllymäki.
„ 2	Räisänen, J.	14	1896	Laukaa, Vanhakylä.
„ 3	Lilius, L.	17	1887	Laukaa.
„ 4	Nurmio, M.	697	1888	„

e 5	Krohn, K.	149 b	1884	Karstula, Kontionmäki.	
. 6	„	3438	„	Kivijärvi, Kinnulanranta.	
. 7	„	3511	„	„ „	
. 8	„	3847	„	„ Kinnula.	
. 9	„	3822	„	„ „	
. 10	„	3900	„	„ „	
. 11	„	4091	„	„ Urpila.	
. 12	„	4151	„	„ „	
. 14	Rudbäck ja Rothman	26 b	1850	Kivijärvi t. Viitasaari.	
. 16	Tanholin, J.	Läh. 15. n:ton	1891	Viitasaari, Niinilahti.	
. 17	Krohn, K.	16768	1885	„ (Putaa).	
. 18	Moisio, O. H.	n:ton	1890	„	
. 19	Laitinen, G.	151	1886	„	
. 19 b	Wallin, E.	9	1888	„	
. 20	Arvidsson ja Crohns	832. 1	noin 1815	„	*
. 21	„ „ „	„ 8	„ „	„	*
. 22	Krohn, K.	16424	1885	Pihtipudas, Muurrejärvi.	
. 23	Pihtiputaan Kirjall.-Seura.	323	1893	„ Sydänmaa.	
. 24	Oksanen, J. G. O.	18	1892	Hankasalmi, Kynsivesi.	
. 25	Festén, E.	25	1889	„	
. 26	Manninen, W.	3	„	„	
. 27	Jalkanen, J.	121	1887	Rautalampi, Varismäki.	
. 28	„	2	1884	„ Istunmäki.	*
. 29	„	9	„	„ „	
. 30	„	20	„	„ „	
. 31	Arvidsson ja Crohns	486. I. 1.	1819	„	*
. 32	Tiitinen, A.	6	1882	„	
. 33	Krohn, K.	15279	1885	Keitele, Kumpuskylä.	
. 34	Lyytinen, A.	2	1884	„	

Etelä-Savo.

f 1	Kytö, A.	19	1891	Suomenniemi, Kauria.
. 2	Hotinen, J.	1	1886	Mäntyharju, Korpilahti.
. 3	Kytö, A.	18	1891	„ Halmeniemi.
. 4	Ahlman, A. F.	24	1858 tai 59	„
. 5	„	23	„ „ „	„

f 6	Heideman ja Palmroth	185	1888	Kangasniemi, Männilä.
„ 7	Vidbom, K. W.	60	1890	„
„ 8	Gottlund, C. A.	98	1816	Juva, Papinsalo.
„ 9	„	446	„	„ Pylkkölänniemi.
„ 10	„	462	„	„ Tyrimäki.
„ 11	„	109	„	„ Ollikkala.
„ 12	„	332	„	„ Murtoinen.
„ 13	Fabritius, E.	26	1889	„ Hatsola.
„ 14	Gottlund, C. A.	97	1816	„ Kirkonkylä.
„ 15	„	381	„	„ Ronkala.
„ 16	„	379	„	„ „
„ 16	Topelius, Z.	1222 a) 7. 6.	„	„ „
„ 17	Gottlund, C. A.	416	„	„ Härkilänniemi.
„ 18	Fabritius, E.	63	1889	„ Vuorenmaa.
„ 19	Gottlund, C. A.	356	1815	„
„ 20	„	169	1818	„
„ 21	Kinnunen, A.	279	1885	Joroinen.
„ 22	Lönnrot, E.	S. 163	1828	Kerimäki.
„ 23	Kuopion lys. toverik.	8	1886	Rantasalmi, Tiemassaari.
„ 24	Lavonius, V.	67	1885	„

Pohjois-Savo.

g 1	Ahlman, A. F.	101	1858 tai 59	Leppävirta.
„ 2	Langinen, J.	25	1887	Suonenjoki, Kevansi.
„ 3	Krohn, K.	24 b	1884	Karttula, Taajala.
„ 4	Gottlund, C. A.	437	1816	Kuopio, Ryteniemi.
„ 4	Topelius, Z.	1222 a) 7. 7	„	„ „
„ 5	Gottlund, C. A.	570	1834	„ Riistavesi.
„ 6	Väisänen, M.	20	1890	„ Kasurila.
„ 7	Räisänen, J.	37	1895	Pielavesi.
„ 7 b	Krohn	16645	1885	„
„ 8	„	13773	„	Nilsiä, Paloinen.
„ 9	„	14862	„	Kiuruvesi.
„ 10	Arvidsson, A. I.	486. XII. 8	1819	„
„ 11	„	„ „ 4	„	„
„ 12	„	„ VI. 1	„	„

g 12	Lönnrot, E.	Q. 28. 1	1819	Kiuruvesi.	*
„ 13	Arvidsson, A. I.	486. VI. 6	„	„	*
„ 13	Lönnrot, E.	Q. 28. 6.	„	„	*
„ 14	Ignatius, K.	19	1885	Iisalmi, Valkeinen.	
„ 15	Arvidsson ja Crohns	882. 27	noin 1815	„	*
„ 16	„ „ „	„ 26	„ „	„	*
„ 17	Krohn, K.	14528	1885	Rutakko, Marjomäki (Hyrynsalmi).	
„ 18	Ollinen, J. F.	28	1892	Nilsiä.	

Etelä-Karjala.

h 1	Saari, O.	5	1889	Kuolemajärvi, Kipinala.	
„ 2	Europaeus, D. E. D.	K. 588	1846	Uusikirkko, Lestilä.	*
„ 3	„	K. 849	„	„ Makula.	*
„ 4	Reinholm, H. A.	55 b	„	„	
„ 5	„	67 c	„	„	
„ 6	Ahlqvist, A. E.	II. 818	„	Rautu.	*
„ 7	„	II. 482	„	„	*
„ 8	Neovius, Ad.	299	1888	Sakkola.	
„ 9	Slöör, K.	86	1854	„ Lapinlahti.	
„ 10	Meron, A.	14	1855	Hiitola.	
„ 11	Sirelius, Z.	212	1847	Jaakkima t. Hiitola.	*
„ 12	„	175	„	„ „	*
„ 13	„	184	„	„ „	*
„ 14	Lönnrot, E.	R. 487	1836	„	*

Itä-Karjala.

i 1	Basilier, Hj.	18	1884	Sortavala, Rautlahti.	
„ 2	Erkko, J. H.	44	1895	Ruskeala.	*
„ 2 b	Riikonen, J.	18	1890	Pälkjärvi, Kuhilasvaara.	*
„ 3	Europaeus, D. E. D.	G. 857	1846	Soanlahti, Kuikka.	*
„ 4	„	G. 889	„	„ „	*
„ 5	Krohn, K.	7692	1884	„ „	
„ 6	„	5160	„	Impilahti, Ruokojärvi.	
„ 7	„	5166	„	„ „	

i 8	Basilier, Hj.	25	1884	Impilahti, Ruokojärvi.	
„ 9	Krohn, K.	5075	„	„ Hippola.	
„ 11	„	8066	„	Salmi, Käsnäselkä.	
„ 12	„	8076	„	„	
„ 13	„	a) 7816	„	„	
„ 14	Europaeus, D. E. D.	H. 84	1845	„	*
„ 15	„	H. 86	„	„	*
„ 16	„	H. 89 a	„	„	*
„ 17	Relander, O.	6	1888	Suistamo, Suurisarka.	
„ 17 b	Europaeus, D. E. D.	H. 19	1845	„	*
„ 18	Krohn, K.	7527	1884	„ Äämäjärvi.	
„ 18 b	„	7523	„	„ „	
„ 19	Polén, Fr.	198	1846	„ Kirkon seutu.	*
„ 20	Krohn, K.	7443	1884	„ Koitonselkä.	
„ 21	„	7444	„	„ „	
„ 22	„	7471	„	„ „	
„ 23	Relander, O.	17	1888	„ Jalovaara.	
„ 24	„	26	„	„ „	
„ 25	„	33	„	„ „	
„ 26	Basilier, Hj.	180	1884	„ Loimola.	
„ 27	Europaeus, D. E. D.	I. 22	1845	„ Lytsy.	*
„ 28	„	H. 94	„	„ „	*
„ 29	„	I. 1	„	„ „	*
„ 30	„	I. 8	„	„ „	*
„ 31	„	I. 13	„	„ „	*
„ 32	„	I. 23	„	„ „	*
„ 33	„	G. 396	1846	„ „	*
„ 34	„	G. 427	„	„ „	*
„ 35	„	G. 440	„	„ „	*
„ 36	Basilier, Hj.	168	1884	„ Shemeikkä.	
„ 37	Europaeus, D. E. D.	G. 538	1846	„ „	*
„ 38	Polén, Fr.	202	„	„ t. Korpiselkä.	*
„ 39	Basilier, Hj.	127	1884	Korpiselkä, Myssyvaara.	
„ 40	Krohn, K.	7256	„	„ „	
„ 41	Ahlqvist, A. E.	I. 259	1846	„ Hoilola.	*
„ 42	Basilier, Hj.	146	1884	„ „	
„ 43	Krohn, K.	7081	„	„ Kirkonkylä.	

i 44	Basilier, Hj.	186	1884	Korpiselkä, Tshokki.	
„ 45	Europaeus, D. E. D.	H. 54	1845	„ „	*
„ 46	Relander, O.	49	1888	„ Kokkari.	
„ 47	„	108	„	„ Ägläjärvi.	
„ 48	„	111	„	„ „	
„ 49	Europaeus, D. E. D.	G. 385	1846	„	*
„ 50	Wrede, G.	2	1884	„	*
„ 51	Basilier, Hj.	118	„	Suojärvi, Kivijärvi.	
„ 52	„	89	„	„ Ägläjärvi.	
„ 53	„	100	„	„ Tolvajärvi.	
„ 54	„	80	„	„ „	
„ 55	„	59	„	„ Leppäniemi.	
„ 56	Krohn, K.	5860	„	„ „	
„ 57	„	5990	„	„ Huttula.	
„ 58	„	6047	„	„ Moisienvaara.	
„ 59	Relander, O.	185	1888	„ „	
„ 60	Basilier, Hj.	69	1884	„ Riuttavaara.	
„ 61	Krohn, K.	6084	„	„ Kaitajärvi.	
„ 62	Relander, O.	129	1888	„ „	
„ 63	Europaeus, D. E. D.	G. 622	1846	„	*
„ 64	Pääkkönen, L. W.	n:ton	1898	Salmin kihlakunta.	*

Pohjois-Karjala.

j 1	Lönnrot, E.	S. 186	1828	Kesälahti, Villala.	*
„ 2	„	S. 196	„	„ „	*
„ 2	„ Kant.	IV. siv. 8	„	„ „	*
„ 3	Pennanen, M.	n:ton	1896	Kiteen pit., Närsäkkälä.	
„ 4	Havukainen, M.	43	1899	„ „ Kiteenlahti.	
„ 5	Lönnbohm, O. A. F.	1846 – 7	1894	„ „ „	
„ 6	„	1849—50	„	„ „ „	
„ 7	Pennanen, M.	n:ton	1896	„ „ „	
„ 8	„	„	„	„ „ Potoskavaara.	
„ 9	Winter ja Hannikainen	1	1887	„ „ Kontiola.	
„ 10	„ „	140	„	„ „ „	
„ 11	Lönnrot, E.	Q. 7	1828	„ „	*
„ 12	„	Q. 410	„	„ „	*

j 13	Sirelius, Z.	62	1847	Kiteen pit. t. Rääkkylä.	*
„ 14	Pennanen, M.	n:ton	1896	Rääkkylä, Jaama.	
„ 15	Hyvärinen, A.	62	1885	„ Oravisalo.	
„ 17	Europaeus, M. A.	III. 7	1871	„	
„ 18	Krohn, K.	13130	1885	Kaavi, Hirvisaari.	
„ 19	Roschier, J. V.	8	1854	„	
„ 20	Rytkönen, A.	n:ton	1893	Kontiolahti, Selkienk.	
„ 21	„	„	„	„ Jakokoski.	
„ 22	„	„	„	„ „	
„ 23	„	„	„	„ Heinävaara.	
„ 24	„	„	„	„ „	
„ 25	„	„	„	„ Lehdonkylä.	
„ 26	Lönnrot, E.	Q. 27	noin 1846	Kiteen pit. t. Kontiolahti. (Kaavi)	*
„ 27	Puhakka, A.	11	ennen v. 1880	Kontiolahti.	*
„ 29	Hakulinen, J. H.	92	1891	Kaavi.	
„ 30	„	93	„	„	
„ 31	„	94	„	Tohmajärvi, Onkamo.	
„ 32	Keckman, K. N.	1	1836	Kaavi.	*
„ 33	Rytkönen, A.	n:ton	1893	Kiihtelysvaara.	
„ 34	Europaeus, D. E. D.	G. 164	1846	Melaselkä, Otsonsaari.	*
„ 34 b	Polén, Fr.	8	„	Melaselän seutu.	*
„ 35	Europaeus, D. E. D.	G. 268	„	„ „	*
„ 36	„	G. 269	„	„ „	*
„ 37	„	G. 664	1845	Ilomantsi, Megrijärvi.	*
„ 38 a	„	G. 666	„	„ „	*
„ 38 b	„	G. 667	„	„ „	*
„ 39	Krohn, K.	6802 b	1884	„ Lutikka.	
„ 40	„	7021	„	„ Kokinvaara.	
„ 41	Relander, O.	86	1888	Ilomantsi, Hattupää.	
„ 42	Ahlqvist, A. E.	I. 170	1846	„ Koitere.	*
„ 43	Kuopion lys. toverik.	20	1888	„ „	
„ 44	Ahlqvist, A. E.	I. 33	1846	„	*
„ 45	„	I. 95	„	„	*
„ 46	„	I. 190	„	„	*
„ 47	„	I. 295	„	„	*

j 48	Ahlqvist, A. E.	I. 327	1846	Ilomantsi.	*
„ 49	„	I. 193	„	„	*
„ 50	Europaeus, D. E. D.	H. 128	„	„	*
„ 51	Lönnrot, E.	Q. 347	1828	„	*
„ 52	Europaeus, D. E. D.	I. 71	1845	„	*
„ 53	„	H. 48	„	„	*
„ 54	Polén, Fr.	48	1846	„ t. Tohmajärvi.	*
„ 55	Ollilainen, P.	318	1892	Eno, Kuusijärvi.	
„ 56	Lönnrot, E.	Q. 116	1828	„	*
„ 57	Ryynänen, J.	10	1893	Pielisjärvi, Lieksa.	
„ 58	„	30	„	„ „	
„ 59	Lönnrot, E.	Q. 282	1828	„	*
„ 60	Basilier, Hj.	38	1884	„	
„ 61	Nurmio, M.	1213	1891	Nurmes.	
„ 62	Lönnrot, E.	Q. 250	1828	„ t. Pielisjärvi.	*
„ 63	„	A. II. 3. 14	1832	„	*

Etelä-Pohjanmaa.

k 1	Korpela, S.	210	1889	Teuva.	
„ 2	Brandt, H.	313	„	Ilmajoki, Räyskölä.	
„ 3	Pirilä, S.	84	1886	„ Tossila.	
„ 4	„	148	„	„ „	
„ 5	Risku, F. S.	46	1885	„	
„ 6	Tarkkanen, M.	21	„	Jurva t. Laihia.	
„ 7	Waasan lys. toverik.	III. 15	1888	Isokyrö.	
„ 8	„ „ „	III. 22	„	„	
„ 9	Takala, E. E.	92	1890	Ylihärmä.	
„ 11	Fellman, J.	82	ennen v. 1858	Lappajärvi.	*
„ 12	Waasan lys. toverik.	V. 7	1889	Veteli.	
„ 13	„ „ „	V. 13	„	„	

Keski-Pohjanmaa.

l	1	Krohn, K.	8159 a	1884	Ylivieska.	
„	2	Gananderin Mythol.	siv. 80 (Ru- ho)	noin 1770	Rantsila.	*
„	2	Reinius, Th.	II. 87. i (8)	„	„	*
„	2 b	Gananderin Mythol.	siv. 71 (Pi- mento)	„	„	*
„	2 b	Tepponen, H.	101	„	„	*
„	8	Rautell, E. F.	c, 668	1891	Paavola.	
„	4	Krohn, K.	3371	1884	Reisjärvi.	
„	5	„	597	„	„	
„	6 a	„	2150	„	Pyhäjärvi, Hiienperä.	
„	6 b	„	2309	„	„ Vuohtoniemi.	
„	7	„	2410	„	„ „	
„	8	„	2584	„	„	
„	9	Keränen, E.	22	1883	Kärsämäki, Saviselkä. („Lappi“)	
„	10	Pääkkönen, L. W.	6	1893	Kärsämäki	*
„	11	„	8	„	„	*
„	12	Keränen, E.	191	1883	Piippola.	
„	13	Krohn, K.	1081	1884	„ Katajamäki.	
„	14	Topelius, Z.	1222 a) 2. 9	noin 1800	Pulkkila.	*
„	15	Krohn, K.	1280	1884	Kestilä, Kestilänk.	
„	16	Rautell, E. F.	c, 768	1891	Tyrnävä.	
„	17	„	c, 777	„	Kempele.	
„	18	„	153	„	Oulunjoki.	
„	19	Murman, J. W.	5 b	1851	„	
„	20	Waasan oikeuden pöytäk. 30/6 1658.	—	1858	Kiiminki.	*
„	20	Herzberg, R. „Widskepelse“	siv. 66	„	„	*

Itä-Pohjanmaa.

m	1	Krohn, K.	928	1884	Säräisniemi.	
„	2	„	870	„	„	
„	8	Sjögren, J. A.	XIX. 396	e:n v. 1819	Paltamo.	*

m 3	Reinholm, H. A.	242	e:n v. 1819	Paltamo.		*
„ 3	v. Becker, R.	650. 5.	„	„		*
„ 4	„	650. 7	„	„		*
„ 5	Härkönen, A.	21	1873—4	„		*
„ 6	Meriläinen, H.	I. 552	1881	„		
„ 7	Ollilainen, P.	81	1888	Sotkamo. Räätä.		
„ 8	„	172	1890	„	Pohjavaara.	
„ 9	Aspelin, H. R.	22	1881	„		
„ 10	Mustakallio, J.	I. 10	1880	„		*
„ 11	Meriläinen, H.	I. 515	1881	Kuhmo.		
„ 12	Härkönen, A.	19	1873—74	Ristijärvi.		
„ 13	„	20	„ „	„		
„ 14	Meriläinen, H.	II. 294	1884	Puolanka.		
„ 16	Härkönen, A.	29	1873-4	Suomussalmi.		*
„ 17	Lönnrot, E.	A. II. 3. 31	1833	„		*
„ 18	„	R. 573	1836	„	Vuokki.	*
„ 19	Meriläinen, H.	I. 575	1881	„	Kianta.	
„ 20	Niiranen, L.	19	1886	„	„	
„ 21	Saxa C.	2	noin 1820	„		
„ 22 a	Sjögren, A. J.	XX. 408	„	„		*
„ 22 a	Topelius, Z.	1222. a) 16	„	„		*
„ 22 b	Karjalainen, N.	8	1881	„		*
„ 22 c	Reinholm, H. A.	41	1847	„	(Vienanl.)	*
„ 23	Sjögren, A. J.	XX. 410	noin 1820	„		*
„ 24	Laitinen, G.	I. 6	1883	Kuusamo.		
„ 25	„	I. 22	„	„		
„ 26	Lönnrot, E.	A. II. 8. 24	1834	Ristijärvi.		*
„ 27 a	„	„ 8. 16	„	„		*
„ 27 b	„	„ 8. 11	„	Kajaanin kihlak.		*
„ 28	„	„ 2. 25	1828	Sotkamon seutu.		*
„ 29	Ikonen, P.	210	1892—3	Kuhmo t. Sotkamo		*
„ 30	Meriläinen, H.	I c. 265	1880	Kajaanin kihlak.		*
„ 31	„	„ 266	„	„ „		*
„ 32	„	„ 333	„	„ „		*
„ 33	„	I d. 399	„	„ „		*

Pohjois-Pohjanmaa.

n	1	Qvickström L.	6	1898	Simo, Simonjoki.
„	2	„	34	1898	„ „
„	3	Auer, K.	68	1890	Kemi t. Kemijärvi.
„	4	Meriläinen, H.	III. 197	1891	Alatornio.
„	5	Murman, J. W.	33	1854	Rovaniemi.
„	6	Andersson, G. A.	84	1886	Kittilä, Tempsa.
„	7	Murman, J. W.	5 a	1854	Kemijärvi.
„	8	„	34	„	Kittilä.
„	9	Meriläinen, H.	III. 86	1891	Kainulaisjärvi.
„	10	Fellman J.	37	ennen v. 1858	Lapin puolesta.

Taalai ja Vermlanti.

o	1	Gottlund, C. A.	788	1821	Vermlanti, Ojem.
„	1	Arvidsson, A. I.	486. II. 21	1823	„ „ (Norjan Vingeri.
„	2	Gottlund, C. A.	777	1821	„
„	3	„	749	„	„
„	4	Krohn, K.	17217	1885	„ Räisälä.
„	5	„	17260	„	„ Karvala.
„	6	Gottlund, C. A.	499 a	1817	Taalai, Fäseråsen.
„	7	„	475	„	„ Svärdsjö.
„	8	„	495	„	„ Säfsen.

Venäjän-Karjala.

p	1 a	Meriläinen, H.	II. 8	1888	Pääjärvi.
„	1 b	„	II. 77	„	Katoslammi.
„	2	„	II. 89	„	Tuhkala.
„	3	„	II. 428	1887	Suvanto.
„	4	„	II. 123	1888	Tiira.
„	5	„	II. 164	„	Valasjoki.
„	6	Lönnrot, E.	A. II. 5. 10	1834	Lonkka.
„	7	Sjögren, A. J.	XX. 411	1824	Uhtue.
„	7	Lönnrot, E.	Q. 48	„	„

8	Lönnrot, E.	A. II. 9. 69	1835	Uhtue.	*
9	„	„ 9. 68	„	„	*
10	„	„ 9. 45	„	„	*
11	„	„ 9. 27	„	„	*
12	„	„ 6. 28	1834	„	*
13 a	„	„ 5. 88	„	„	*
13 b	„ Mehil.	V. v. 1836	„	„	*
14	Karjalainen, K.	122	1894	„	
15	Jalkanen, J.	112	1884	„	*
16	Genetz, A.	2	1871	„	
17	Europaeus, D. E. D.	K. 299	1846	„	*
18	„	K. 258	„	„	*
19	„	K. 178	„	„	*
20	Borenius, A. A.	II. 63	1872	„	
21	„	II. 37	„	„	
22	Berner, A.	82	„	„	
23	Cajan, J. Fr.	41	1839	Vuonninen.	*
24	Borenius, A. A.	II. 104	1872	„	
25	„	II. 118	„	„	
26	„	II. 90	„	„	
27	„	I. 71	1871	„	
28	Karjalainen, K.	126	1894	Touvonjoki.	
29	Lönnrot, E.	A. II. 5. 47	1834	Vuonninen.	*
30	„	„ 3. 70	1833	„	*
31	Rautell, E. F.	915	1892	Vuokkiniemi, Kirkonkylä.	
32	Lönnrot, E.	R. 657	1836	„	*
33	Sjögren, J. A.	XXIII. 423	1824	Pirttilahti.	*
34	Borenius, A. A.	II. 27	1872	Venejärvi (Latvajärvi).	
35	Lönnrot, E.	A. II. 6. 61	1834	Tsena.	*
35 b	„	„ 6. 35	„	„	*
36	„	„ 4. 1	„	„	*
37	Martinoff, I.	16	1892	Kivijärvi.	
38	Fellman, J.	44	e:n v. 1835	„	*
39	Martinoff, I.	73	1893	Latvajärvi.	
40	Lönnrot, E.	A. II. 6. 101	1884	„	*
41	„	„ 6. 99	1634	„	*
42	„	„ 6. 91	„	„	*

p 43	Karjalainen, K.	109	1894	Latvajärvi.
„ 44	Borenius, A. A.	II. 19	1872	„
„ 45	„	II. 14	„	„
„ 46 a	Europaeus, D. E. D.	K. 112	1845	„
„ 46 b	Borenius, A. A.	II. 8	1872	„
„ 47	Genetz, A.	7. 3	1871	Alajärvi.
„ 48	Borenius, A. A.	II. 128	1872	Kenttäjärvi.
„ 49	Lönnrot, E.	A. II. 9. 20	1835	Jyskyjärvi.
„ 50	Europaeus, D. E. D.	K. 321	1846	„ t. Uhtue.
„ 51	Genetz, A.	37. 2	1872	Kurki.
„ 52	Berner, A.	48	„	Suopasalmi.
„ 53	Martinoff, I.	47	1893	Akonlahti
„ 54	„	68	„	„
„ 55	Karjalainen, K.	123	1894	„
„ 56	„	3	„	„
„ 57	Europaeus, D. E. D.	K. 85	1845	„
„ 58	„	K. 71	„	„
„ 59	„	K. 53	„	„
„ 60	Castrén, M. A.	165	1839	„ t. Miinoa.
„ 61 a	Borenius, A. A.	I. 110	1871	„
„ 61 b	Berner, A.	29	1872	„
„ 62	Genetz. A.	59. 2	„	Luvajärvi.
„ 63	Meriläinen, H.	II. 53	1888	Kiimasjärvi.
„ 64	Europaeus, D. E. D.	K. 37	1845	„
„ 65	Borenius, A. A.	II. 151	1872	„
„ 66	Lönnrot, E., Matka-kertom.	siv. 4	1835	Latvajärvi
„ 67	Castrén, M. A.	122	1839	„ t. Miinoa.
„ 68	„	29	„	„ „
„ 69	„	9	„	„ „
„ 70	Karjalainen, K.	2	1894	Miinoa.
„ 71	„	4	„	„
„ 72	Berner, A.	42	1872	„
„ 73	Blomstedt, Y.	23	1894	„
„ 74	Borenius, A. A.	II. 182	1872	Suurijärvi.
„ 75	Europaeus, D. E. D.	K. 27	1845	Muujärvi t. Suurijärvi.
„ 76	„	K. 23	„	„

77	Europaeus, D. E. D.	K. 16	1845	Repola.	*
78	„	K. 9	„	„	*
79	„	G. 20	1846	„	*
80	Berner, A.	58	1872	Kollola.	
81	Lönnrot, E.	Q. 288	1828	Etel. osa Vienan lääniä.	*
82	Cajan, J. Fr.	19	1839	„ „ „ „	*
83	„	75	„	Ehkä Latvajärven seutu.	*
84	„ Muistik.	187	„	„ „ „	*
85	Castrén, M. A.	12	„	Eri seud. Vienan lääniä.	*
86	„	12	„	„ „ „ „	*
87 a, b, c	„	21, a, b, c	„	„ „ „ „	*
88	Lönnrot, E.	A. II. 7. 9	1834	Latvaj. Kivij. t. Tsenan seutu.	*
89	Topelius, Z.	1222. a) 8	1820	Jostain paikasta Vienan lääniä.	*
90	Karttunen, U.	226	1897	Repola, Saarenkylä.	
91	„	196	„	„ Luovutsaari.	
92	„	154	„	„ Omelia.	
93	„	146	„	„ Roukkula.	
94	„	120	„	„ Saarenpää.	
95	„	97	„	„ „	

Aunus.

1	Meriläinen, H.	388	1892	Voijärvi.	
2	Europaeus, D. E. D.	Fol. III. 1. 17	1845	Lubasalmi (Rautavaara).	*
3	Borenius, A. A.	I. 26	1871	„ „	
4	Krohn, K.	6595	1884	„	*
5	„	6283	„	Pälväjärvi.	
6	Basilier, Hj.	2	1882	Muukka	
7	Europaeus, D. E. D.	H. 76	1845	Tulemajärvi, Kanabrojärvi.	*

Inkeri. Eepillisiä.

s	1	Saxbäck. Fr. A.	90	1859	Vuole, Putkela.	*
„	2	„	182	„	„ Sohvola.	*
„	3	„	243	„	„ „	*
„	4	„	294	„	„ „ t. Alakylä.	*
„	5	„	315	„	„ Alakylä.	*
„	6	„	621	„	„	*
„	7 a	Slöör, K.	32	1854	Lempaala, Juskela.	
„	7 b	Neovius, A. (Paraskelta)	n:ton	$18^{9}/_{8}91$	„ (Sakkola)	
„	7 c	S:a	„	$18^{23}/_{7}91$	„ „	
„	7 d	S:a	„	$18^{1}/_{8}87$	„ „	
„	7 e	S:a	„	$18^{9}/_{5}91$	„ „	
„	8	Pajula, F. M.	259	1895	Toksova.	
„	9	Europaeus, D. E. D.	Fol. III. 2. 221	1847	Venjoki, t. Tuuteri.	*
„	10	„	I. 385	„	„	
„	11	Reinholm, H. A.	55 a	„	„	
„	12	Stråhlman, K.	7	1856	„	
„	13	Groundstroem, O.	77 a	1861	„ Uusikylä.	*
„	14	„	96	„	„ Vääskölä.	*
„	15	„	124	„	„ „	*
„	16	Porkka, W.	I. 40	1883	Hevaa, Tönttölä.	
„	17	„	I. 41	„	„ Syrjinkylä.	
„	18	„	I. 43	„	„ Huurala.	
„	19	„	I. 45	„	„ Kantokylä.	
„	20	„	I. 48	„	„ Ahvola.	
„	21	„	I. 46	„	„ Ojankylä.	
„	22	„	I. 44	„	Serebetta, Terenttilä.	
„	23	Groundstroem, O.	36	1861	„ Desjatskaja.	*
„	24	Porkka, W.	I. 47	1883	Medussi, Vanhamoisio.	
„	25	Europaeus, D. E. D.	Fol. III. 3. 154	1848	Kopekka (Kaprion luona	*
„	26	Groundstroem, O.	4	1861	Kattila.	*
„	27	Porkka, W.	III. 23	1883	Soikkola, Tarinainen.	
„	28	„	III. 24	„	„ Väärnoja.	
„	29	„	III. 25	„	„ Volotsa.	
„	30	„	III. 26	„	„ Loukkola.	

31	Porkka, W.	III. 27	1883	Soikkola, Tarinainen.	
32	„	III.28	„	„ Loukkola.	
33	„	III. 29	„	„ „	
35	Groundstroem, O.	232	1861	„ Oussimäki.	*
36	„	252 c	„	„ „	*
37	Porkka, W.	III. 31	1883	„ „	
38	„	III. 32	„	„ „	
39	„	III. 35	„	„ Mäkkylä.	
40	„	III. 30	„	„ Loankylä.	
41	„	III. 33	„	„ Venakontsa.	
42	„	III. 34	„	„ „	
43	Länkelä, J.	VII. I	1859	„	
44	Porkka, W.	II. 19	1883	Joenperä, Pärspää.	
45	„	II. 13	„	Narvusi, Kurkola.	
46	„	II. 16	„	„ Kaipaala.	
47	„	II. 17	„	„ Venankylä.	
48	„	II. 18	„	„ „	
49	„	II. 22	„	„ Ropsu.	
50	„	II. 21	„	„ Struuppaa.	
51	„	II. 20	„	Haavikko, Sutela.	
52	Europaeus, D. E. D.	Fol.III.3.167	1848	Narusi, Vanhakylä.	
53	Porkka, W.	II. 14	1883	„ „	
54	„	II. 15	„	„ Kulla.	
55	Törneroos ja Tallqvist	384	1860	Luultav. Hevaa.	*
56	„ „	373	„	„ Soikkola.	*
1	Saxbäck, Fr. A.	661	1859	Vuole.	*
2	„	1035	„	Rääppyvä.	
2b	Neovius Ad. (Paraskelta)	n:ton	$18^{21}/_{1}94$	Lempaala (Sakkola).	
3	Putkonen, P.	163	1894	Tyrö, Liimoisiink.	
4	Alava, V.	VI. 1145	„	Soikkola, Viistinä.	
5	„	VI. 790	„	„ Venakontsa	
6	Porkka, W.	III. 34	1883	„ Loukkola.	
7	Alava, V.	III. 233	1894	Narvusi, Vyötermaa.	

Saantipaikka epävarma[1].

x 1	Arvidsson, A. I.	486. II. 5	—	Pohj.-Savo t. Pohjanmaa
„ 2	„	„ X. 2	—	„ „ „
„ 3	Arvidsson ja Crohns	488. a. 14	viime vuosis.	„ „ „
„ 4	Arvidsson, A. I.	488 d. siv. 1	ennen v. 1819	Pohjanmaa.
„ 4	Lönnrot	S. 99	„	„
„ 4	Schröter, H. R. Fin. Run.	siv. 66	„	„
„ 5—10	Ganander, Kr. Mythol.	Ks. Ganander	viime vuosis.	Pohj.-Savo t. Pohjanmaa.
„ 11—28	„ sanakirja	„	noin 1770	Ehkä Rantsila.
„ 29	„ Mythol.	siv. 80	„	„ „
„ 30	Gottlund, C. A.	685	—	Ehkä Pohjois-Savo.
„ 31	Lönnrot, E.	Q. 215	—	
„ 32	„	R. 18	1836	Ehkä Laatokan seutu.

Painetut, kirjoista opitut sekä yksityisten tahallisesti kokoonpanemat painamattomat runot[2].

x 5—28	Ganander, Kr., sanak. ja Mythol.	Ks. Ganander	—	Eri seuduilta.
	Gottlund, C. A., Otava	II. siv. 45—7	1824	Sääksmäki, Ritvala.
	„ „	659	—	Pääasiassa Suom. Karj.

[1]) Tähän ryhmään ovat luetut ne runot, joitten saantipaikkaa ei ole täydellä varmuudella voitu edes erityiseen runoalueeseen tai maakuntaan rajoittaa. Useammat näistä runoista ovat joko kovin lyhyitä tai suuremmassa määrässä kaikista muista poikkeavia, joten ei ole voitu vertaamallakaan saada niitten kotipaikkaa selville.

[2]) Tähän ryhmään ei ole luettu niitä runoja, jotka ovat painetut vasta viime vuosina joko tieteellisissä teoksissa tai tieteilemistä varten toimitetuissa runokokoelmissa, jollaisia ovat Kalevalan Toisinnot ja Esityöt, Vanhan Kalev. Ep. Ainekset, y. m. Sensijaan ovat tässä mainitut sellaiset painamattomat runot, jotka todennäköisesti joku kirjoitusta taitava henkilö on kansanrunojen mukaan kokoonpannut, sekä sellaiset, jotka ovat tällaisista käsikirjoituksista opitut.

29	Hakulinen, J. H.	92	1891	Kaavi.
20	Hertzberg, R., „Widskepelse".	siv. 66	1658	Kiiminki.
—	Lönnrot, E., Kantele	III. siv. 34—6	—	Pääasiassa Suom. Karj.
—	„ „	V. siv. 1—6	—	Pohjois-Savo.
11	„ „	„ 9	1828	Kiteenpit.
p 13 b	„ Mehil.	v. 1836. 5	1834	Uhtue.
26	„	Q. 27	1846	Suom. Karj.
x 4	„	S. 99	1819	Savolais-alue.
—	„	6—1 siv. 14	—	Monesta seudusta.
—	„ Kalevala	2	—	„ „
—	„	6—1. siv. 46	—	„ „
—	„	„ „ 100	—	„ „
—	„	6—2. „ 31	—	„ „
—	„	„ „ 34	—	„ „
—	„	„ „ 78	—	„ „
—	„ Suom kans. muin. loits.	19, a, b, c	—	„ „
—	„ Kanteletar	III. 3	—	Inkeri.
—	„ „	III. 4	—	Vienan läänistä.
i 64	Pääkkönen, L. W.	N:ton	—	
l 10—11	„	6 ja 8	1893	Kärsämäki.
l 2	Reinius, Th.	37 i (8)	1770	Rantsila.
b 1	Roslin, M.	2	—	(= Kaleval. run. 2.)
x 4	Schröter, H. R., Finn. Run.	siv. 66	ennen v. 1819	Savolais-alue.
l 2 b	Tepponen, H.	101	1770	Rantsila.
p 89	Topelius, Z., Vanh. run.	II. siv. 1	1820	Viena.
m 22 a	„ „	IV. „ 14—6	„	Suomussalmi.
t 16	„	1222 a) 7. 6	1817	Juva
g 4	„	„ „ 7	„	Kuopion pit.
m 22 a	„	IV. siv. 14	noin 1820	Suomussalmi
i 9	Winter ja Hannikainen	1	1887	Suom. Karj.

Saaremaa.

Sa	1	H. II. 35. 94	Keerig, J. ja Ilves, J. 56	1892	Jaani.
„	2	„ „ 187	„ „ 111	„	Põide.
„	3	„ 6. 493	Seen, G. ja Saul, P. 133	1890	Muhu.

Pärnumaa.

P	1	E. K. S. 8:o. 1. 365	Anspahl, J.	1	1875	Tõstama.
„	1	Rpl. B. VII. siv. 46 n:o 15		—	1817	„
„	2	H. I. 4. 803	Laurits, R. (Mm)	11	—	„
„	3	H. III. 5. 266	Weltmann, J. A.	1	1889	„
„	4	E. K. S. 8:o. 1. 501	Reinson, J.	26	—	Jakobi.
„	5	H. II. 41. 922	Lussik, H.	13	1888	„
„	6	„ 47. 602	Reimann, M.	12	1893	„
„	7	E. K. S. 8:o. 1. 762	Meimer, J.	4	1876	Wändra.
„	8	E. 6280	Borman, A.	2	1893	„
„	8	H. II. 40. 1061	„	3	„	„
„	9	„ 38. 829	Kraut, M.	12	1891	„
„	10	H. III. 5. 449	Jaason, M.	10	1889	„
„	11	E. K. S. 4:o. 3. 38	Lellep, H.	19	1877	Tori.
„	12	H. I. 7. 725	Tilk, M.	3	—	„
„	12	E. K. S. Jõgev. 59	Tilk, J.	28. III	—	„
„	13	H. II. 21. 868	Gerberson, J.	10	1886	„
„	14	„ 43. 905	Kull, H.	21	1898	Pärnu.
„	15	„ 22. 1000	Lepik, J.	5	1889	Sardo.
„	16	E. 650	Kase, L.	2	1879	Halliste.
„	17	H. I. 2. 59	Kampmann, M.	3	1888	„
„	18	H. II. 5. 13	Hurt, Jos.	8	1883	„
„	19	„ 22. 96	Ruubel, P.	23	1889	„
„	20	„ „ 212	„	101	„	„
„	21	H. III. 19. 281	Söggel, J. P.	12	1894	„
„	22	„ „ 742	Riiet, J.	2	„	„
„	23	H. II. 5. 225		33	—	Karksi.
„	24	„ „ 305	Hurt, Jos.	80	1883	„
„	25	„ 23. 40	Kuusik, J.	XIII	1889	„
„	26	„ „ 417	Kõeva, M.	2	1890	„

P 27	H. III. 22. 248.	Uuk, H.	2	1889	Karksi.
„ 28	H. II. 38. 77.	Jaanson, J.	51	1826	Ehkä Tõstama.
„ 28	Rpl. B. XVIII. siv. 92.		—	1827	„ „
„	n:o 1				
„ 29	H. II. 20. 86	Aspe, E.	40	1889	

Viljandimaa.

Vl 1	E. K. S. 4:o. 3. 278	Wahlberg, N.	B. 51	—	Helme.
„ 2	H. II. 25. 90	Ruut, K.	56	1888	„
„ 3	„ 43. 84	„	27	1892	„
„ 4	H. III. 20. 82.	Sulsenberg, J.	56	1894	„
„ 5	E. K. S. 4:o. 3. 410	Pausk, J.	10	—	Tarvastu.
„ 6	H. II. 43. 138	Ungerson, I.	10	1892	„
„ 7	„ „ 177	„	19	„	„
„ 8	H. III. 6. 219	Rennit, A.	27	1888	„
„ 9	E. 456.		478	—	„
„ 9	H. IV. 4. 277	Käger, J.	—	1891	„
„ 10	E. K. S. 8:o. 1. 922.	Tõnnisson, M.	28	1879	Paistu.
„ 10	V. 131	„	—	„	„
„ 11	E. K. S. 8:o. 2. 126	Raudsep, E.	I. 20	1876	„
„ 12	„ „ 400	„	X	1874	„
„ 13	E. 8223	Leppik, J.	3	1892	„
„ 14	E. 8276	„	19	„	„
„ 15	E. 8930	Sõggel, J. P.	12	1893	„
„ 16	H. I. 3. 494.	Lõo, J.	13	1891	„
„ 17	H. II. 25. 1099.	Torim, E.	2	1888	„
„ 18	H. III. 6. 811.	Luts, A.	9	„	„
„ 19	V.	Veske	70	—	„
„ 20	V.	„	79	—	„
„ 21	V.	„	147	—	„
„ 22	V.	„	280	—	„
„ 23	V.	„	459	—	„
„ 24	H. III. 19. 915.	Riiet, J.	9	1895	Viljandi.
„ 25	„ 21. 49.	Ewert, J.	9	1894	„
„ 26	„ 25. 297.	„	4	1896	„
„ 27	H.	Peet, J.	106	1879	„

VI 28	H.	Peet, J.	208	1879	Viljandi.
„ 29	H.	„	230	„	„
„ 30	H. I. 2. 56	Lillak, J.	8	1889	Suure Jaani.
„ 31	H. II. 43. 402.	Mein, J.	18	1893	„ „
„ 32	H. IV. 3. 599.	Johansson, P.	27	1890	„ „
„ 33	H. V. L. III	Bergmann, J.	20	1878	Kolga „
„ 33	H. V. K. n:o 446 B.	„	„	„	„ „
„ 34	H. V. L. III	„	116	„	„ „
„ 34	H. V. K. n:o 446. A.	„	„	„	„ „
„ 35	H. V. L. III	„	214	„	„ „
„ 35	H. V. K. n:o 447 C.	„	„	„	„ „
„ 36	H. V. L. II	„	246	„	„ „
„ 37	H. III. 7. 875	Pihlak, A.	1	1890	„ „
„ 38	H. I. 2. 193	Raavel, J.	16	1889	K-Jaani t. Pilistvere.
„ 39	E. K. S. Jõgev. 738	Kümann, T.	890	1888	Pilistvere.
„ 40	H. II. 55. 724	Söödur, J.	—	1895	„
„ 41	H. III. 25. 763	Mick, R. H.	12	„	„
„ 42	H. I. 2. 283	Raukas, J.	9	1889	Põltsamaa.
„ 43	„ „ 297	Lillak, J.	8	„	„
„ 44	H. II. 26. 987	Wöhrmann, I.	24	„	„
„ 45	„ 43. 501	Soonsein, N.	11	1883	„
„ 46	„ 54. 800	Luu, M.	13	1896	„
„ 47	H.	Moks, K. siv. 47	39	—	„
„ 48	E. K. S. 4:o. 3. 549	Koeler, G.	24	—	—
„ 49	„ 8:o. 3. 655		4	—	—

Tartumaa.

T 1	E. 251		292	—	Palamuse.
„ 2	H. II. 27. 232.	Masen, H.	XI	1888	„
„ 3	„ „ 304.	„	—	1889	„
„ 4	„ „ 488.	Uus, M.	19	„	„
„ 5	„ „ 704.	Varrik, J.	16	„	„
„ 6	H. III. 8. 434.	Masen, H.	17	„	„
„ 7	„ 15. 169.	Varrik, J.	2	1891	„

T 8	E. K. S. 8:o. 15. 264	Uus, M.	2	1876	Maarja-Magda-leena.
„ 9	H. Gr. Qu. I. 362	Tenter, G.	16	1888	S:a.
„ 10	„ 366	„	28	„	S:a.
„ 11	„ 366	„	29	„	S:a.
„ 12	H. II. 28. 890.	„	56	„	S:a.
„ 13	„ „ 829	Kask, A. M.	1	1890	S:a.
„ 14	H. III. 9. 561	Koplus, K.	40	1889	S:a.
„ 15	Kr. A. n:o 256		—	1828	S:a.
„ 16	Kr. B. n:o 161		—	„	S:a.
„ 17	H. II. 4. 537		7	1887	Kodavere.
„ 18	„ 28. 270	Valk, J.	6	1889	Äksi.
„ 19	„ 43. 822	Raudsepp, E.	48	1893	„
„ 20	H. III. 11. 73.	Raup, G.	6	1889	Tartu.
„ 21	H. IV. 5. 632	Lino, S. (?)	19	1894	„
„ 22	H. I. 2. 508	Loskit, J.	17	1888	Puhja.
„ 23	„ 3. 537	Sell, D.	1	„	„
„ 24	H. II. 30. 65	Sepp, S.	2	1889	„
„ 25	H. III. 10. 102	Raag, H.	7	„	Rannu.
„ 26	„ 9. 815	Seen, G.	1	1890	Otepää.
„ 27	H.	Hurt, Jos.	I. 5	—	Sangaste.
„ 28	H.	„	IX. 1	—	„
„ 29	H.	„	XII. 4	—	„
„ 30	H.	„	XIII. 4	—	„
„ 31	H. II. 44. 627	Tammemägi, I.	87	1893	„
„ 32	H. III. 9. 887	Seen, G.	11	1890	„
„ 33	H. V. L. 29	Ostrov, M.	26	1887	Laiuse.
„ 34	H. V. L. 45	Asper, N.	—	„	„
„ 35	„ 210	Johannson, G.	31	„	„
„ 36	H. II. 43. 624	Korts, M.	7	„	„
„ 37	„ „ 643	„	45	„	„
„ 38	„ „ 659	Pärt, W.	V	1891	Torma.
„ 39	„ 50. 326	Õunapuu, E. J.	18	1894	„
„ 40	„ „ 423	„	2	„	„
„ 41	„ „ 507	Sirel, G.	6	„	„
„ 42	H. III. 21. 248	Sturm, J.	5	„	Kursi.
„ 43	„ „ 544	I---?, G.	7	„	Kambja.

Võrumaa.

Võ 1	E. K. S. 8:o. 3. 201	Erlemann, J.	b. 7	1877	Kanapää.
„ 2	„ „ 3. 260	„	70 (c 37 a)	„	„
„ 3	„ „ 3. 262	„	71 (c 37 b)	„	„
„ 4	„ „ 3. 285	„	106 (c. 71)	„	„
„ 5	H. III. 11. 468	Väggi, J.	1	1888	„
„ 6	H. II. 36. 55	Seen, G.	50	1892	Urvaste.
„ 7	„ „ 145	„	—	„	„
„ 8	H. III. 9. 712	„	32	1889	„
„ 9	H. II. 32. 47	Pähn, J.	39	1888	Hargla.
„ 10	E. K. S. 4:o. 4. 133	Kotli, J.	10	1877	Räpina.
„ 11	„ 8:o. 4. 5	Jaagomann, N.	37. I	„	„
„ 12	„ „ 4. 452	„	24 B	„	„
„ 13	H. II. 51. 515	Ainson, J.	6	1894	„
„ 14	H. V. L. I	Hurt, Jos.	54. m. 2	1865—75	Põlva.
„ 14	H. V. K. n:o 112	„ „	„	„	„

Setumaa.

Se 1	H. V. L. V	Hurt, Juh.	12	1884	—
„ 2	„ „	„ „	26	„	—
„ 3	H. II. 3. 71	Prants, H.	63 (16)	1887—90	—
„ 4	„ „ 576	„	95	„	—
„ 5	„ 4. 260	Hurt, Juh.	113	1886	—
„ 6	Kr VW. 15		—	—	—

Läänemaa.

L 1	E. B. F. 232 f.	Neus, A. H.	257	—	Merjamaa.
„ 1	H. II. 2. 1	Ostrov, M. ja Kallas, O.	1	1889	„
„ 2	Rpl. B. VII. siv. 84. n:o 54		—	—	Kullamaa.
„ 3	H. III. 4. 448	Weidermann, J.	2	1889	„
„ 4	H. II. 2. 542	Ostrov, M. ja Kallas, O.	697	„	Hanila.
„ 5	H. IV. 2. 82	Niemann, A.	15	„	Karuse.
„ 6	E. B. F. 232. c	Weisse, G.	59	1847	Lihula.

L 7 a	H. II. 2. 414	Ostrov, M. ja Kallas, O. 546	1889	Lihula.
„ 7 b	„ „ 440	S:a 582	„	„
„ 8	E. B. F. 232 f.	Neus, A. H. 215	—	Haapsalu.
„ 9	H. II. 6. 51	Seen, G. ja Saul, P. I. 63	1890	Hiiumaa.
„ 10	„ „ 144	„ „ I. 179	„	„
„ 11	E. B. F. 232 b—d	Knüpffer, A. 379	—	Mihkli.
„ 12	H. II. 54. 499	Laipmann, H. —	1896	—

Harjumaa.

H 1	E. 12084	Odenberg, M. 1	1894	Kuusalu.
„ 2	H. I. 4. 82	Matson, F. 65	1878	„
„ 3	H. II. 34. 157	Valk, J. 141	1892	„
„ 4	„ „ 564	Lohk, H. 176	„	„
„ 5	„ „ 725	„ 431	„	„
„ 6	„ 40. 673	Odenberg, M. 25	1891	„
„ 7	„ 51. 699	„ 19	1894	„
„ 8	H. IV. 6. 197	Esken, J. 40	„	„
„ 9	„ „ 294	„ 9	„	„
„ 10	H. II. 15. 752	Tiedermann, H. 92	1889	Harju Jaani.
„ 11	„ „ 636	Neumann, M. 30	„	Kose.
„ 12	„ „ 657	„ 76	„	„
„ 13	„ 16. 44	Sommer, J. M. 41	—	„
„ 14	„ 37. 803	Wiedemann, T. 6	1892	„
„ 15	E. K. S. Jõgev. 674	Trusmann, J. 650	1888	Risti.
„ 16	„ 8:o. 1. 151	Roots, J. 9	1877	Rapla.
„ 17	„ „ 234	„ 22	1878	„
„ 18	H. IV. 1. 844	Uustalo, J. 6	1888	„
„ 19	„ „ 850	„ 8	„	„
„ 20	H. I. 4. 166	Treumann, N. 17	—	Madise.
„ 21	„ „ 168	„ 18	—	„

Järvamaa.

J 1	E. 5850	Kuusik, K.	3	1893	Ambla.
„ 2	H. II. 46. 810	Klemmer, G.	17	1894	„
„ 3	H. III. 17. 738	Tannenthal, J.	8	„	„
„ 4	E. 7675	Ekemann, J.	1	1893	Tapal.
„ 5	E. 7894	Hintzenberg, O.	21	„	„
„ 6	H. II. 13. 515	R...., Fr.	25	1889	Petri.
„ 7	Kr. A	Vieso	55	1827	„
„ 8	E. 8290	Leppik, M.	6	1884	Koeru.
„ 9	H. IV. 1. 291	Rapin, R.	4	1889	„
„ 10	H. II. 38. 864	Hanson, A.	10	1893	Paide.
„ 11	H. I. 1. 233	Roosileht, M.	103	1888	Järva Jaani.

Virumaa.

Vv 1	H. II. 1. 52	Ostrov, M. ja Kallas, O.	67	1888	Vaivara.
„ 2	„ 7. 52	Treuberg, M.	13	1890	„
„ 3	„ „ 129	Masing, H.	25	1889	„
„ 4	„ 37. 348	Wiedemann, T.	15	1892	Jõhvi.
„ 5	E. K. S. 4:o. 1. 137	Krickmann, H.	211	1878	Nigula.
„ 6	H. II. 34. 63	Valk, J.	66	1892	„
„ 7	„ „ 312	Lohk, H.	6	1890–2	„
„ 8	„ „ 328	„	28	1892	„
„ 9	„ „ 415	„	177	„	„
„ 10	H. I. 5. 33	Einmann, J. ja 2 A, Lange'a.	58	1894	Haljala.
„ 11	„ „ 34	S:a	59	„	„
„ 12	„ „ 91	S:a	276	„	„
„ 13	H. II. 9. 196	Rehberg, J. A.	6	1889	„
„ 14	„ „ 304	„	14	1890	„
„ 15	„ „ 687	Kuus, J.	74	1888	„
„ 16	„ „ 734	Leetberg, K.	2	1890	„
„ 17	H. III. 2. 248	Lepp-Wiikmann, L.	6	„	„
„ 18	„ „ 354	„ „	13	1891	„
„ 19	„ „ 381	Vabian, J.	4	1890	„

Vv 20	H. IV. 1. 74	Leetberg, K.	22	1888	Haljala.
" 21	V.	Veske	10	—	"
" 22	V.	"	27	—	"
" 23	V.	"	36	—	"
" 24	V.	"	48	—	"
" 25	V.	Reisko, A.	2	—	"
" 26	V.	Rathberg, J.	11	—	"
" 27	H. I. 1. 78	Kleinmann, R.	62	1888	Kadrina.
" 28	H. II. 10. 39	Langsepp, E.	28	1889	"
" 29	" 38. 347	Mühlbach, G.	14	1892	"
" 30	" 46. 591	Kleinmann, K.	8	1895	"
" 31	E. H. 62	Knüpffer, A. VII. 3, c		—	"
" 32	E. K. S. 4:o. 1. 290.		—	—	Rakvere.
" 33	H. II. 38. 492	Krass, Fr.	2	1892	"
" 34	V. III	Veske	64	—	"
" 35	H. III. 17. 508	Rosenstrauch, W.	163	1895	Väike-Maarja.
" 36	H. II. 3. 641	Prants, H.	248 (3)	1887—90	Lüganuse.
" 37	N. E. Vlkl. 47. n:o 10		—	1850	—

Epävarma saantipaikka (Viro).

Vx 1	E. 630		698	—	—
" 2	H. I. 4. 581		II	—	—
" 3	Kr. Mü. M. L. siv. 28, n:o 3		—	—	— [1]
" 4	E. H. 80	Rosenplänter, J.	63	—	—

[1]) Runo on kokoonpantu eri seutujen runoista. Muutamat kohdat edustavat Pohjois-, toiset taas Etelä- ja Lounais-Viron laulutapaa. Liitteinä on paljon sellaisia säkeitä, joita ei tavata missään muissa runoissa ja jotka eivät ole kansanrunon-omaisia.

TOINEN LUKU.

Runojen kulku ja kehitys.

A. Iso tammi.

1. Viro.

Jo ennen Kalevalan ilmestymistä on tuotu esille se ajatus, että runo isosta tammesta on syntynyt jossain sellaisessa seudussa, missä tammi tavataan luonnossa kasvavana. Z. Topelius vanhempi lausuu näet „Suomen kansan Vanhoja Runoja ynnä myös Nykyisempiä lauluja" nimisen runokokoelmansa v. 1823 ilmestyneen Toisen osan esipuheessa: „Muutamista keksitään myös etelämpi sekä runoin että kansan syntymämaja, koska esimerkiksi Lapin maan rajoilla Runo mainittee tammipuusta, joka ei luonnon kasva koko Pohjan maalla". Myöhemmin on professori J. Krohn Kalevalan Tutkimuksissaan kumoamattomasti todistanut, että juuri se runo, jota Topelius tarkoitti, nimittäin runo isosta, taivasta tavottelevasta tammesta on Virosta, — siis tammen kasvamisalueelta, — tullut niille pohjoisemmille paikkakunnille, missä se tavataan. Virosta on saatu montakin runoa, joitten aiheena on tammi taikka yleensä suuri puu. Näitten joukossa on useampia, jotka läheisesti muistuttavat Kalevalan Isoa tammea sekä sitä vastaavia kansan laulamia toisintoja. Ominaisin piirre näissä on kieltämättä taivaaseen kasvaminen. Tämä esiytyy Virossa monella eri tavalla

alkavissa runoissa. Hyvin yleinen ja laajalle levinnyt on siellä m. m. seuraavanlainen runo:

Visin se támme koioje.
Istutin issa illuksi.
Tam ei jõudnud, tam ei kasnud.
Istutin emma illuksi.
Tam ei jõudnud, tam ei kasnud.
Võttin siis támme sülleje,
Visin vénna õue álla,
Istutin vénna illuksi.
Tam ei jõudnud, tam ei kasnud.
Wõttin siis támme sülleje,
Wisin õe õue álla.
Istutin õe illuksi,
Tam ei jõudnud, tam ei kasnud.
Siis võttin támme sülleje,
Visin omma õue álla.
Tam siis jõudis, tam siis kasvis.
Tam siis kasvis taevaaie,
Tahtis taevasta jaggada,
Oksad pilved pillutada. —
Josin joostes, käisin käistes,
Astusin sámmud saggegad,
Sámmo otsad õigemad.
Läksin vénna palveélle:
„Minno élla vénnakene!
Ihhu kirves, häili mõeka,
Te vesto vessitärrava,
Tulle támme raiumaie;
Tam ta'ab taevasta jaggada,
Oksad pilved pillutada“. —
Wend tulli támme raiumaie;
Tuvvikust sai tünderida.
Wahhelt vina vatisida,
Õtsast elli polikuida,
Ladvast laste laulo lauda,
Kõsteri loetist lauda,
Keskelt sai kenna kirriko,
Savvast sai vénna saunakene.
P. 28.

Pääasiassa samallaisia runoja on virolaisalueella kaikestaan muistiinpantu 44 joko enemmän tai vähemmän toisistaan poikkeavaa toisintoa. Nämä jakaantuvat eri maakuntiin seuraavalla tavalla:

Saaremaa 1 [1], Pärnumaa 7 [2], Viljandimaa 9 [3], Tartumaa 7 [4], Läänemaa 2 [5], Harjumaa 7 [6], Järvamaa 6 [7], Virumaa 5 [8].

---

[1]) Sa. 3. [2]) P. 10, 18–20, 22, 25. [3]) Vl. 10, 18, 21, 24, 31–4, 37. [4]) T. 15–6, 19, 21, 34, 39–40. [5]) L. 7 a, 8. [6]) H. 4–5, 8, 12, 16, 18, 20. [7]) J. 1–2, 4–7. [8]) Vv. 5, 11, 16, 27, 30.

Mitä ensinnäkin tulee tammen aikaansaamiseen, niin tapahtuu se kaikkien näiden toisintojen mukaan siten, että laulaja, minä — joskus me —, istuttaa sen eri henkilöille, niitten joko nimelle[1] — (*nimele, nime pääle*), iloksi[2], (*iluksa, iluksi, iluks, ilus, ilule, ilulla, ilusta*), riemuksi[3] (*rõõmuksi*), menestykseksi[4] (*kasuksa, kasuksi*), varjoksi[5] (*viluje, vilusta*) taikka niitten pihaan[6] (*õue, ouue, õuela, õue alla*), tarhaan[7] (*aeda*), akkunan alle[8] (*alle akenaie, akna alla*), kotiin[9], (*koju*) tai kamarin päähän[10] (*kambri otsa*).

Henkilöt, joitten nimeen, iloksi, riemuksi, menestykseksi j. n. e. tammi istutetaan, ovat laulajan (istuttajan) omaiset: isä (*taadi-, isa, eza*), äiti (*eide, ema*), veli (*venna, velle, velli*) ja sisar (*sõtsi, õe*), sekä näitten lisäksi joko laulaja itse (*enese, enda, oma*) tai hänen sulhasensa (*peiu, peiole*) taikka morsiamensa (*pruudi*).

Omaisille istutettuna tammi yleensä ei kasva. Yhden Raplan seurakunnasta Harjumaalta saadun vaillinaisen ja turmeltuneen toisinnon[11] mukaan tammi kasvaa istutettuna isän ja äidin tarhaan (*isa aeda, ema aeda*) ja yhden Tormasta Tartumaassa muistiinpannun toisinnon mukaan[12] kasvaa se sisarelle. Kaikki muut runot kertovat omaisille istutetusta tammesta:

A. *Tamm ei jõudnud, tamm ei kasvand.* P. 10.
B. *Tamm ei kasnud, tamm ei tõusnud.* L. 7 a.
C. *Tam p'ole jõudnud, tam p'ole kas'nud.* H. 18.
D. *Ei se tam ei tahtnud kasva.* L. 8.
E. *Kasva ei ema* (y. m.) *nimele.* P. 18.

---

[1]) Sa. 3; P. 18—20, 22, 25; Vl. 10, 18, 21, 24.; T. 40; L. 8. [2]) P. 10, 28; Vl. 31—4, 37; T. 15, 19, 39; L. 7; H. 18, 20. J. 1, 4—7, 11; Vv. 27, 30. [3]) J. 1. [4]) P. 7, 10; H. 18; Vv. 27. [5]) T. 19; Vv. 11, 16. [6]) P. 10, 28; Vl. 31; T. 34; H. 4—5, 8, 12, 18, 20; J. 2, 4—5, 7; Vv. 5, 27. [7]) H. 16. [8]) Vv. 5, 16. [9]) Vv. 5. [10]) L. 8. [11]) H. 16. [12]) T. 39. A.) P. 10, 28; H. 16, 20; J. 1, 5, 7 y. m. B.) T. 15; L. 7; J. 6. D.) P. 19; L. 8.

tai muilla samaa merkitsevillä säkeillä. Joskus seuraa tammen kuivumista vielä sen omaisen kuolema, jolle tammi istutettiin. Niin tavataan Pärnu-, Viljandi- ja Turtumaassa seuraavat säkeet:

Tamme ära kuiivanessa,
Isa ära surenessa. Vl. 10 [1].

Samoin kerrotaan äidistä [2], veljestä [3] ja sisaresta [4]. Ei kasva tammi omaisille Harjumaassakaan, vaikka se nimenomaan istutetaan hyvään maahan: *Istutin iasse maasse* (H. 4) [5]. — Siellä kuten muuallakin se otetaan ylös yhdeltä ja istutetaan toiselle.

Muutamissa toisinnoissa on siirtämisestä kerrottu tarkemmin:

1. *Võtan se tamme õlale.* J. 6.
2. A. *Võttin siis tamme sulleje.* P. 28.
   B. *Võtin tamme sülleenna.* Vv. 16.
3. *Käärin kää varsillena.* Vv. 16.
   y. m.

Vasta joko laulajalle tai hänen mielitietyllensä istutettuna tammi kasvaa. Tässä suhteessa on erittäin huomattava, että puuta ei yleensä istuteta saman runon mukaan molemmille, sekä laulajalle että hänen mielitietylleen. Koko virolaisalueelta on muistiinpantu vaan yksi ainoa sellainen runo (Vv. 30), — saatu Kadrinan seurakunnasta Virumaalta. Sen mukaan tammi kaikille neljälle omaiselle ensin istutettuna ei kasva; sen jälkeen se istutetaan turhaan vielä laulajallekin ja kasvaa vasta sulhaselle (*peiju ilutsi*). Kaikkien muitten toisintojen mukaan tammi istutetaan omaisten jälkeen vaan joko laulajalle tai hänen mielitietylleen, ja kasvaa se kummassakin tapauksessa.

Tässä suhteessa jakaantuvat runot eri maakunnille seuraavalla tavalla.

---

[1]) Vl. 18, 24; T. 40. [2]) Vl. 10, 18. [3]) Vl. 10, 18, 24; T. 40. [4]) Vl 18, 24. [5]) H. 4–5, (9).

Tammi (kuusi Sa. 3) kasvaa laulajalle itselle:

Saaremaa 1[1], Pärnumaa 6[2], Viljandimaa 4[3], Tartumaa 1[4], Läänemaa 2[5], Harjumaa 0, Järvamaa 0, Virumaa 0.

Tammi kasvaa sulhaselle:

Saaremaa 0, Pärnumaa 0, Viljandimaa 2[6], Tartumaa 3[7], Läänemaa 0, Harjumaa 4[8], Järvamaa 5[9], Virumaa 3[10].

Tammi kasvaa morsiamelle:

Saaremaa 0, Pärnumaa 1[11], Viljandimaa 0, Tartumaa 1[12], Läänemaa 0, Harjumaa 2[13], Järvamaa 1[14], Virumaan 2[15].

Saadaksemme selville, mikä näistä laulutavoista edustaa runomme alkuperäisintä muotoa, tarkastamme ensin, onko runo pidettävä tyttöjen vaiko poikain lauluna.

Kuten myöhemmin tulemme huomaamaan, on runoomme yhtynyt aineksia sieltä ja täältä, erilaisista runoista; mutta nyt tarkastettavamme pääaines, tammen istuttaminen eri henkilöille, on sitä laatua, ettei voi hetkeäkään epäillä sen olevan tyttöjen lauluja. Myöhemmin tapaamme siinä useampia yksityiskohtiakin, jotka soveltuvat yksinomaan sellaiseen runoon, jonka laulaja on tai kumminkin ajatellaan tytöksi. Tällaisia piirteitä ovat esim.: Kaatajan etsiminen, se, että veli kaataa puun, että siitä tehdään kihlakirstu, että tammi kohoaa rikoista, jotka neidot (me) lakasivat kokoon tai että se löydetään karjatieltä. Kaikki yllämainitut seikat todistavat kumoamattomasti, että runo on alkuaan ollut ja nytkin yleisimmin on

---

[1]) Sa. 3. [2]) P. 18–20, 22, 25, 28. [3]) Vl. 10, 18, 24, 32. [4]) T. 40. [5]) L. 7 a, 8. [6]) Vl. 33–34. [7]) T. 15, 21, 34. [8]) H. 4–5, 8, 12. [9]) J. 2, 4–7. [10]) Vv. 16, 27, 30. [11]) P. 10. [12]) T. 19. [13]) H. 18, 20. [14]) J. 1. [15]) Vv. 5, 11.

naisten lauluna. Morsiamelle istuttaminen on siis myöhempi piirre.

Sellaiset säkeet kuin:

Kasvis neiule iluksi,
Nouse neitsike rõõmuksi J. 1[1].

Neiu kalli akna alla Vv. 5.

ovat. varsinkin ensinmainitut, sillä välillä, että ei voi sanoa, tarkottaako laulaja itseään vai morsiantaan. Mutta kun otetaan huomioon, että kumpikin runo alkaa lakasemisella, niin ei ole epäilemistäkään, ettei neidolla näissäkin runoissa tarkoiteta tammen istuttajaa, häntä, joka alkuperäisesti on ollut laulajana. Voikinhan hän näin kapiovakka-asiaansa innostuneena puhua itsestäänkin kolmannessa persoonassa; vaikka tämä seikka, varsinkin jos mies runon laulaa, johtaa hänet ajattelemaan „kallista neitoaan", kuten on käynyt viimeksimainitussa Virumaan runossa, joka muutenkin on kokonaan alkuperäisestä turmeltunut.

Muissakin niistä runoista, joitten mukaan tammi istutetaan morsiamelle, esiytyy seikkoja, jotka osottavat, että tämä piirre on satunnainen. Niinpä Pärnumaan runo P. 10 alkaa kokonaan vieraalla runoaineksella, jossa kerrotaan veljen kosimaan menosta (kuuluu runoon: *Oleks se mees*). Kun sama veli sitte on joutunut tammen istuttajaksi ja tyttö, itse laulaja, jäänyt vaan sen kertojaksi, niin on aivan luonnollista, että tammi istutetaan morsiamelle. Harjumaan toisinto H. 18 taas alkaa sillä, että laulaja, joka siitä päättäin on mies, että hän saa sisareltaan uuden takin (*Õde tegi mulle uuta kuube*), lakasee merta. Mies on siis satunnaisesti tullut runossa naisen tehtävään, ja niin on sulhasen sijaan tullut morsian. Harjumaalla muistiinpannussa runossa H. 20 on suora ristiriitaisuus; sillä sen loppuun liittyneessä sotalaulun osassa on sama „minä", joka tammen istutti morsiamelleen, sinä sisarena, joka va-

[1]) Sama ajatus esiytyy myös toisinnossa Vv. 11.

rottelee sotaan lähtevää veljeään. Näin ollen ei meille jää alkuperäiseltä vivahtavaakaan runoa, jossa tammi istutettaisi morsiamelle, muuta kuin yksi ainoa, sekin saatu Tartumaasta, jonne runo, jo siitäkin päättäen, että Võru- ja Setumaassa ei ensinkään tavata koko istuttamisjuttua, varmaan on myöhemmin saapunut. Ei siis ole vähintäkään aihetta pitää runoamme miesten lauluna eikä myöskään morsiamelle istuttamista muuna kuin satunnaisena myöhempänä erehdysmuotona.

Nyt olisi vielä ratkaistava, kumpiko edustaa alkuperäisempää laulutapaa, tammen kasvaminen laulajaneidolle vaiko sen kasvaminen hänen sulhaselleen. Kumpikin näistä sopii miltei yhtä hyvin nuoren tytön lauluun. Runossa ilmenee tuo tyttöjen lauluissa yleinen sulhon odottaminen: tyttö kuvittelee mielessään, että hän varmaan pian saa sellaisen; kasvava suuri tammi hänen mielikuvituksessaan ikäänkuin ennustaa, että hän pian tarvitsee kihlakirstua, kapiovakkaa. Näin ollen ei runoomme oikein sovi se, että tytöllä jo olisi sulhanen. Menisihän hän sitte sitä etsimään suuren puun kaatajaksikin.

Tarkastamme lähemmin näitten kahden laulutavan levenemistä. Tartumaassa on kumpikin tapa edustettuna Mutta se toisinto, jonka mukaan tammi kasvaa laulajan omalle nimelle (T. 40), on kaikissa suhteissa selvä ja yksinkertainen, ilman mitään vieraita lisäyksiä, siis sellainen, joka ensi silmäykselläkin tekee alkuperäisen vaikutuksen. Siinä on sitäpaitsi nuot säkeet:

Isa (*Ema, Venna* j. n. e.) *ära koolenessa,*
Tamme ära kuivanessa.

joita ei tavata ensinkään Viron pohjoisrannikolla, mutta jotka sen sijaan esiytyvät Pärnu-, Viljandi- ja Läänemaassa. Säettä: *Lähme tamele mäele* (Vl. 10) ei myöskään tavata, paitsi tätä Tartumaan toisintoa, muualla kuin Viljandimaassa. Muutenkin ovat useat Pärnumaan toisinnot niin runomme kaltaiset, ettei ole epäilemistäkään niitten olemisesta hyvin lähellä sitä, mitä levenemissuhteeseen tulee.

Mitä taas tulee noihin kolmeen Tartumaan toisintoon (T. 15, 21, 34), joitten mukaan tammi kasvaa sulhaselle, niin ne varmaan ovat pohjoisrannikolta kulkeneet. Niissä on näet alussa kertomus meren lakasemisesta, joka piirre ei ole voinut syntyä kumminkaan merettömässä Tartumaassa ja joka yleensä tavataankin tammenrunossa vaan pohjoisrannikolla. Lakasijoilla on vielä T. 15:n ja 21:n mukaan

Luuad kuldased käessa,
Õbe karrast luua võrud,
Varred Saksamaa sarapuusta. T. 15.

taikka lähtevät he ensin tekemään luutia: *Lähme teeme teeli luuda* (T. 21), joita kumpaistakaan piirrettä ei näissä muodoissa tavata paitsi Tartumaata, muualla kuin Viru- ja Järvamaassa.

On siis aivan selvä, että ne Tartumaan toisinnot, joitten mukaan tammi kasvaa sulhaselle, ovat tulleet pohjoisesta päin: Virumaasta, joko suorastaan tai Järvamaan kautta.

Viljandimaan toisinnoista taas Vl. 33:ssa esiytyy meren lakaseminen ja Vl. 34 on paljon sekaantunut Salmerunoon ja muistuttaa monessa suhteessa Tartumaalla tavattavia runoja.

Näin ovat runomme jakaantuneet maantieteellisestikin kahteen ryhmään: 1:o Lounais-Viron ja länsirannikon: Pärnu, Viljandi- ja Läänemaan, sekä sieltä kulkeneet runot, joitten mukaan tammi kasvaa laulajalle itselle, ja 2:o Pohjoisrannikon: Viru-, Järva- ja Harjumaan, sekä sieltä päin kulkeneet runot, joitten mukaan tammi kasvaa sulhaselle.

Viimemainittu ryhmä ei kumminkaan jää aivan yksinomaiseksi omalle alueelleenkaan. Kuten edellä olemme osottaneet, on 1 Järvamaan ja 2 Virumaan toisintoa, joissa tammi kasvaa „neidolle“, myöskin luettava Lounais- ja

Länsi-Viron ryhmään. Tämäkin seikka viittaa siihen, että ensimäinen ryhmä edustaisi alkuperäisintä laulutapaa ja viimemainittu siitä johtunutta.

Runon muuttuminen näin päin voidaankin selittää aivan yksinkertaisesti. Muodot sellaiset kuin *oma nimele, ilule, akna alle* y. m., jotka merkitsevät = *enese nimele, i lule, akna alle* j. n. e. on laulaja käsittänyt ikäänkuin olisi *peiu* tai joku sellainen jäänyt pois, siis = oma peiu nimele, ilule, akna alle j. n. e. Mahdollisesti ovat myös sellaiset muodot, joissa laulaja mainitsee itseänsä kolmannessa persoonassa, välittäneet muutosta: *peiu* pro *neiu*. Molemmat tämäntapaiset väärinymmärrykset ovat hyvin lähellä, koska laulajan mieli kumminkin koko laulun ajan askartelee lemmenasioissa. Päinvastaiset muutokset: *oma* l. *enese* pro *peiu*, tai *neiu* pro *peiu*, eivät ole ensinkään yhtä luonnolliset.

Kaikki edellä esilletuodut seikat riittänevät jo varmaksi todistamaan, että tammen kasvaminen laulajalle eli istuttajalle itselle on runomme alkuperäisintä muotoa edustava piirre. Ennenkuin jätämme tämän osan runoamme, tarkastamme vielä vähän paikkoja, mihin, ja ajatusta, missä tammi istutetaan. Otamme kummatkin rinnan, samoinkuin ne runoissakin esiytyvät. Kumpikohan ensinnäkin on runolle luonnollisempaa: se, että kerrotaan ajatus, missä tammi istutetaan (nimelle, iloksi, riemuksi, menestykseksi ja virkistykseksi), vai se, että kerrotaan, mihin eri paikkoihin se istutetaan (pihaan, tarhaan, akkunan alle, kotiin, kamarinpäähän).

Tammen istuttaja on kaikesta päättäin kodin tyttö, — ei miehelässä oleva. Kodissa elävinä esiytyvät myöskin yleensä hänen veljensä ja sisarensa. Ainoastaan yhdessä toisinnossa, joka on saatu Tartumaalta, esiytyy se ajatus, että veli ja sisar eläisivät jo omissa kodeissaan, siinä kun tavataan säkeet:

Venna lastele vilusta,
Õe mehele vilusta y. m. samantap. T. 19.

Mutta tämä ainoa, muutenkin turmeltunut ja juuri Tartumaalta saatu toisinto ei ensinkään muuta ajatustamme. Näin ollen tuntuu heti oudolta, että runoissa puhutaan isän, äidin, veljen, sisaren ja laulajan pihasta, akkunanalustasta, tarhasta y. m. aivan kuin eri paikoista, niin että tammea oikein olalla (*Võtan se tamme õlale* J. 6) tai käsivarsilla (*Käärin kää varsilenna*, Vv. 16) kannetaan paikasta toiseen. Eihän samassa kodissa elävillä virolaisilla vielä nytkään, sitä vähemmin ennen, ole ollut isällä, äidillä, pojilla ja tyttärillä edes eri huonetta, puhumattakaan eri pihasta. Totta kyllä on, että suomalaisessa kansanrunoudessa usein puhutaan ison ikkunan aloista, veikon veräjän suusta, kantajan kaivotiestä y. m.; mutta näillä tavallisesti tarkoitetaan vaan ison kotia yleensä. Tällaisessa merkityksessä eivät akkunan alusta, piha y. m. esiinny tarkasteltavassamme runossa, vaan ovat ne todella eri paikkoja.

Edellisen perusteella jo olisin taipuvainen pitämään istutuspaikkain mainitsemista runoomme myöhemmin tulleena piirteenä. Asian lopullisesti ratkaisee se seikka, että Virossa tavataan toisia runoja, joissa kerrotaan puun kasvamisesta ovelle tai akkunalle ja joissa tämä piirre on aivan luonnollinen sekä laajoilla alueilla esiytyvä. Yksi tällainen runo alkaa seuraavalla tavalla:

Magasin mina magasin,
Magasin Madi mäela
Sinelillide seassa,
Kullerkuppude kohala,
Angervaksade vahela;
Nägin unda magadessa,
Tõista üles tõuste'essa:
Tamm kasvis tare lävela,

Kuusk kasvis koja lävela
Aavakene aida-teela,
Õunap kasvis õue peala,
Kask kasvis kaevu kohala,
Pihlap' pikka peenerilla,
Saarekene sauna-teela,
Vaherpuu küla vahela.

Runo jatkuu sillä, että tyttö kertoo unen äidilleen, joka sen selittää:

Tütar laps, sa linnukene!
Ammu mõistetud see uni:
Tammest käivad tahtajaida,
Kuusest käivad kosilased,
Aavast käivad asjulised,
Õunapuu käivad õlletajad,
Kasest käivad kaasitajad,
Pihlapuust käivad päralised,
Saarest käivad saatajaida,
Vahtrast vastu-võttajaida [1].

Se seikka, että Helmen seurakunnasta saadun toisinnon Vl. 2 mukaan ison tammen aikaansaaminen on kerrottu aivan kokonaan tämän runon mukaan, osottaa sekin, että näiden runojen välillä on tapahtunut kosketuksia.

Toinen, jonka säkeissä tavataan vielä suurempi yhtäläisyys niitten ison tammen säetten kanssa, joissa puhutaan pihaan (alkuper. oven alle) istuttamisesta, on runo neljästä (kolmesta) neidosta. Tämä runo alkaa Virossa m. m.:

Mis seäl meie õue alla?
Meri meie õue alla.
Mis seäl mere keskellä?
Saar seäl mere keske'ellä?
— — — — — — — — —
Tam seäl saare nurga peäle [2].

Tämän runon kautta, joka jotenkin varmaan on tullut Viroon suorastaan Varsinais-Suomesta (liikkeen kautta) selviää sekin outo seikka, että virol. sana *õu*, *oue*, runossamme on sellaisessa yhteydessä (*õue, alla* y. m.), että sille paremmin sopii suomen ovi sanan kuin pihan merkitus.

Mitä tulee niihin erityisiin paikkoihin, mihin tammi istutetaan, niin ne sopivat kukin jotenkin yhtä hyvin tammen kasvamispaikoiksi. Toisin on mielestäni eri ajatusten sopivaisuuden laita. *Ilu, rõõm, kazu, vilu* ovat, varsinkin runossa esiytyneinä, melkein toistensa synonyymeinä pidettävät. Usein ne ovatkin rinnakkain, yksi yhdessä toinen toisessa kahdesta kertosäkeestä. Kumminkin on *vilu* (*viluje*), joka tavataankin vaan yhdessä Tartu- (T. 19) ja

[1]) Veske: Eesti rahvalaulud II. 10.
[2]) Hurt. V. K. 488 A.

kahdessa Virumaan toisinnossa (Vv. 11, 16), luultavasti erehdyksen kautta tullut pro *ilule*.

Sen sijaan on nimelle istuttamisessa edellämainituista kokonaan poikkeava ajatus. Tämä sopii runoomme kieltämättä parhaiten. Tammen kasvamisvoimana ei ole kenenkään etu, ilo ja viihtyminen, vaan se salaperäinen, osittain taikauskoisuuteen vivahtava erityinen voima, mikä on siinä, että se istutetaan juuri tytön omalle nimelle. Siinä on kasvatusvoimana salainen sydämen ajatus. En luule, että se tyttö, joka tammen näin istuttaa, edes ilmoittaa, kenelle tammi kasvoi; eipähän puhu mitään veljelleenkään, jonka apua hän tarvitsee puun kaatamisessa; vaikka muuten onkin hyvin runoutemme tapaista, että tyttö etsiessään vahvemman apua kertoo koko tapahtuman, joka avunpyynnön aiheutti. Tammenistuttaja-tyttö on verrattava neitoon, joka juhannusyönä vaikkapa muittenkin seurassa menee „rukiita sitomaan“ ja sitten seuraavana päivänä salaa taikauskoisesti uskoo sitä, mitä olen kasvaminen on ilmoittanut. Olen kasvattaa se itse olessa kuviteltu taikauskoinen tietoisuus siitä, kuka sen on sitonut, sekä siitä, miten hänelle tulee käymään: kuoleeko vai saako sulhon. Samoin runossamme: neito istuttaissaan toivoo itselleen lemmenonnea ja pitää siihen varmana merkkinä sen, että tammi kasvoi hänen nimellään, s. o. silloin, kun sen oman kohtalon tuli kuvata hänen tulevaa kohtaloaan, kun hän sen erittäin oli pyytänyt kasvamaan juuri itselleen.

Iloksi, menestykseksi ja virkistykseksi kasvaminen on jo paljon jokapäiväisempää. Kasvamisen tulokseksi on tullut melkein konkreetisuutta lähenevä hyöty, joka vielä enemmän ilmenee kasvupaikan mainitsemisessa.

Näin tultuamme siihen johtopäätökseen, että tammen kasvaminen nimelle on runomme henkeen parhaiten sopiva ja siis alkuperäisempi kuin muut sitä vastaavat piirteet, tarkastamme vielä lyhyesti, mitä näitten eri piirteitten levenemisessä on huomioon otettavaa.

Tammi istutetaan eri ajatuksissa:

Saaremaa 1, Pärnumaa 8, Viljandimaa 9, Tartumaa 3, Läänemaa 2, Harjumaa 2, Järvamaa 6. Virumaa 4.

Tammi istutetaan eri paikkoihin:

Saaremaa 0, Pärnumaa 2, Viljandimaa 1, Tartumaa 1, Läänemaa 1, Harjumaa 7, Järvamaa 4, Virumaa 3.

Tammi istutetaan nimelle:

Saaremaa 1, Pärnumaa 5, Viljandimaa 4, Tartumaa 0, Läänemaa 1, Harjumaa 0, Järvamaa 0. Virumaa 0.

Edellisestä näkyy, että ensinnäkin istuttaminen yleensä jossain ajatuksessa on yleinen kaikissa maakunnissa, mutta melkein yksinomainen Etelä- ja Lounais-Virossa. Eri paikkoihin istuttaminen taas tavataan kaikkialla verrattain harvoin, mutta on varsinkin Etelä- ja Lounais-Virossa harvinainen. Nimelle istuttaminen taas esiytyy vaan läntisessä Virossa. Jos nyt pidämme kiini siitä, mitä edellä olemme sanoneet eri piirteiden sopivaisuudesta runoomme, niin emme voi tulla muuhun päätökseen runomme kulusta, kuin että se on tapahtunut lounaasta ja lännestä koilliseen ja itään päin. Ennenkuin tästä kumminkaan lausumme lopullista päätöstämme käymme tutkimuksessamme eteenpäin.

Jo edellä tarkastamissamme runoissa [1] tapaamme usein kertomuksen neitojen lakasemisesta ja miten rikoista (*pühkmed, pühked, laastud* y. m.) nousee tai löydetään

[1] P. 7; Vl. 33; T. 15, 21, 34; L. 7 a; H. 12, 18; J. 4—7; Vv. 5, 11, 27.

tammi. Tämä kertomus alottaa Ison tammen usein yksinäänkin, ilman kertomusta istuttamisesta.

Runo-osan yleinen muoto on seuraava:

Ma lään merda pühkimaie.
Kus me need pühkmed pühiksime?
Viime venna põllu peale.
Mis seal põllu peal siis kassvab?
Suuri j. n. e. Sa. 1.

Neitsikene noorukene,
Pühi toad ja laasi lauad,
Kraami kamberi esised!
Pühi pühkmed merdeje,
Häiga laastud laindeje!
Siis tamme tõusis pühkmetest. T. 41.

Meie tüdrukud õeksed,
Meie piigad peenikesed,
Lähme merda pühkimaie,
Ranna äärta äigamaie;
Pühime pühkmed meresse,
Äigame laastud laineesse!
Mis ma leidsin pühetesta?
Tamme leidsin pühetesta. J. 5.

Kaikestaan on tällä lisäyksellä varustettuja Isoja tammia muistiinpantu 55 eri kertaa:

Saaremaa 1 [1], Pärnumaa 5 [2], Viljandimaa 6 [3], Tartumaa 9 [4], Võrumaa 1 [5], Satumaa 0, Läänemaa 3 [6], Harjumaa 4 [7], Järvamaa 6 [8] Virumaa 20 [9].

---

[1]) Sa. 1. [2]) P. 7, 11, 16, 17, 24. [3]) Vl. 4, 12, 16, 27, 33, 40. [4]) T. 7–8, 13, 15-6, 21, 34, 38, 41. [5]) Võ. 9. [6]) L. 7 a-b, 9. [7]) H. 2. 12, 16. 18. [8]) J, 1–2, 4–7. [9]) Vv. 5, 8–11, 13–6, 19–22, 24, 26–7, 29–31, 33.

Tässä joukossa voimme kumminkin eroittaa kaksi toisistaan koko joukon eroavaa toisintoryhmää: 1:o) ne, joissa kerrotaan meren tai merenrannan lakasemisesta, ja 2:o) ne, joissa on puhe huoneen lakasemisesta ja siistiämisestä. Useimmat toisinnot edustavat ensinmainittua ryhmää; viimeksimainitun sisältöisiä on kaikestaan muistiinpantu vaan 11 eri toisintoa:

Viljandimaa 4[1], Tartumaa 4[2], Võrumaa 1[3], Harjumaa 1[4] Järvamaa 1[5].

Kumpaisenkinlaisissa toisinnoissa tavataan usein vielä neidon kehotus veljelleen[6], sepälle[7] tahi toisille neidoille[8], että lähtisivät luutia tekemään. Toisissa taas on vaan kerrottu, millaiset komeat luudat lakasioilla tai lakasialla on[9]. Tämä runokohta tavataan seuraavanlaisissa päämuodoissa:

Oh, minu noori vennikeista!
Tee nüid mule tinasta luuda,
Vala mule vaski varrikeista!
Ma lään merda pühkimaie. Sa. 1.

Võtta nüid kätte kulda luuda,
Kulda luuda, vaski varta,
Pühi tuba puhtaasse! Vl. 16.

Luuad kuldsed käessa,
Õbedased luua varred. J. 2.

Luuvad kuldased käessa,
Õbedaised lua varred,
Siidised luuva sidemed,
Kuldased luua kõitmed. Vv. 22.

---

[1]) Vl. 4, 12, 16, 40. [2]) T. 8, 13, 38, 41. [3]) Võ. 9. [4]) H. 16. [5]) J. 6. [6]) Sa. 1; Vl. 33, 40. [7]) Vl. 27. [8]) T. 21; Vv. 15. [9]) Vl. 16: T. 15–6; J. 2, 4–7; Vv. 9–11, 13–4, 16, 19–20, 22–4, 26, 33.

Yleensä on tässä runokohdassa reipas ja iloinen leima. Neidot (tai neito) toimivat mielitehtävässään ja ovat siihen innostuneet. Tämä seikka tulee esiin m. m. siinä kehotuksessa, jonka he lausuvat toisilleen ennen toimeen ryhtymistä: me lähdemme, teemme luudat j. n. e., sekä siinä nimityksessä, millä puhuttelevat toisiaan:

Õekesed hellakesed, J. 4.
Naisekesed linnukesed, Vv. 24.
Neitsikesed noorukesed y. m. Vv. 27.

Kogugemme tütterida,
Kogugämme korjagämme,
Ladugemme, lautigemme,
Tüdruk teilta, tõine meilta,
Kubijalta viisi kuusi,
Sepalt seitse ja kaheksa. Vv. 9.

Se, että neidot ovat erityisessä, heille ominaisessa mielitehtävässään, tulee parhaiten esille parissa Virumaan toisinnossa, joitten mukaan neidot ensin kehottavat toisiaan pukeutumaan:

Lööme üle uued kuued,
Õlale savad sinised,
Puusale poesad punased,
Pühe pärjad loogelised. Vv. 13 [1].

Harjumaassa [2] taas lakasija kertoo omaisiltaan saaneensa uuden puvun.

Tässä suhteessa tekevät useimmat Etelä-Viron toisinnot poikkeuksen.

---

[1]) Sama: Vv. 13. [2]) H. 18.

Niinpä Pärnumaan pohjois-osassa Hallistessa ja Karksissa [1] meren lakasija kertoo olleensa vierasta palvelemassa (P. 16 katsoo lasta). Sitten jatkuu:

Võeras pańd merda pühkimaie,
Kalajärve kaevamaie. P. 16.

Kaikissa niissä toisinnoissa, joissa kerrotaan huoneen siivoamisesta, on myös käskevämpi muoto, eikä niissä sentähden esiinny samaa iloisuutta kuin Pohjois-Viron merenlakaisu-runoissa. Otamme tähän näytteeksi parin runon alkusäkeet:

Pere tütar neitsikene,
Talu tütar tamekene,
Pühi tuba laasi lauda,
Ari akande alused! T. 13.

Võta hanest halli sulge,
Pardi pealta paati sulge,
Pühi toolid, laami lauad,
Hari akande alused! H. 16.

Lakasemalla saadut rikat viedään useimpain toisintojen mukaan mereen. Vierasta palveleva kumminkin vie ne eteläisissä maakunnissa muuallekin: veljen pellolle [2] (*venna välja peale*) tai yleensä pellolle [3] (*põlle sisse*), pyhälle nummelle [4] (*pühä palule, pühä-pallu*), pyhälle mäelle [5] (*pyha mäala*), kotaan tai kirkkoon l. pyhään kotaan [6] (*kaiasse, pühes kojes, püha kuase*), sekä sillalle [7] (*Kaari silla peale, Maarja sillale, Maari silla pääle*). Saaremaan toisinnossa (Sa. 1) viedään merta laastessa saadut rikat veljen pellolle, vaikka neito toimiikin vapaasti.

Pyyhkeistä kasvava puu on yleensä tammi, jolla myös tavataan toisintonimet *raudatamme* [8], *ema leppa* [9], *hiie-*

---

[1]) P. 16–7, 24. [2]) Vl. 27, 33, 40. [3]) H. 12. [4]) Vl. 16; Võ. 9. [5]) Vl. 12. [6]) P. 16–7. 24. [7]) P. 16–7, 24. [8]) P. 16 y. m. [9]) P. 17.

leppä [1]. Yhdessä Tartumaan toisinnossa [2] löydetään pyyhkeistä tammmen terho (*tamme tõru*), kahdessa [3] tammi tai tammen taimi (*tamme, tamme taime*). Saaremaan toisinnon mukaan kasvaa saarni (*saari*), joka joskus muuallakin esiintyy kertosäkeessä ikäänkuin tammen toisintonimenä. — Omituiset ja erittäin huomattavat ovat ne pari toisintoa, joitten mukaan meren pyyhkeistä nousee saari, johon sitte kasvaa suuri tammi. Nämä toisinnot ovat saadut toinen eteläisestä Pärnumaasta Vändrasta (P. 7) ja toinen Haljalasta Wirumaalta (Vv. 16).

Useimmat edellämainituista, runomme yleisestä sisällöstä poikkeavista piirteistä, ovat helposti selitettävissä. Ensinnäkin kertomus tuvan siistiämisestä on aivan varmaan kuulunut toiseen runoon, jolla alkuaan ei ole ollut mitään tekemistä Ison tammen kanssa. Tämän runon yleinen muoto on seuraavanlainen:

Meile tulid noored mehed,
Noored mehed, nupu-kuued.
Meie tuba puhkimata,
Seina ääred seelimata.
Varna ääred vaalimata.
Läksin venna palviille:
Vennakene, hella vella,
Tee mull tina luuakene,
Vala vaski varrekene.
Ma läen tuba pühkimaie,
Seina ääri seelimaie,
Varna ääri vaalimaie.
Kus ma need pühkmed paneksin?
Pühksin pühkmed põlle sisse,
Viisin venna välja pääle,
Isa pika põllu peale.
Väli sai ääreni vägeda,
Põld sai põhjani rammuda.
Rukki kaswis kui see roogo
Oder kasvis kui see osja,
Kaera kasvis kui see kanep.
Ait sai arjani terida,
Kirst sai kaaneni rahada.
Isa läks Hiidust helmi tooma,
Ema läks Pärnust pärga tooma,
Öde reesi ristilisi,.
Wennad tõid carratud kasuka.
Kalla panin Hiidu helmed,
Pähe panin Pärnu pärja,
Rinda reesi ristilise,
Selga kanatud kasuka.

[1]) P. 24. [2]) T. 15. [3]) T. 16, 34. Vert. Vl. 34.

Läksin Harju aida peale,
Viru viina-köögi peale.
Kes tuli alla palviile?
Pois tuli alla palviile:
„Kuka maha, kulla tükki,
Sata maha, saia sarve,
Kuka mu kübara peale,
Karga kaabu-ääre peale,
Lase laia lindi peale,
Vaju piibu-varre peale“.
Mina möistsin, vastu vasta kostsin:
„Kuri su kübara peale;
Kade kaabu-ääre peale,
Laiskus laia lindi peale,
Vargus piibu-varre peale!
Soomes tölda tehtanessa,
Tölla rattaid raijutasse,
Seal on ees seitse täkku.
Siis kukun maha kulla tükki,
Satan maha saia-sarve,
Kukun tölla keskeelle.
Seal on sihes siidi padjad“ [1].

Samallaisia runoja on saatu useampiakin [2] ja melkein yksinomaan juuri Etelä-Virosta, samoilta seuduilta, missä tuvan siistiäminen ison tammen runossa tavataan. Runon ajatus on aivan selvä: tyttö kuvittelee, kuinka niistä rikoista, mitkä hän pellolle vie, pelto kasvaa kovasti, niin että siten saaduilla rikkauksilla voidaan neidolle koruja ostaa. Helmillä, komealla otsanauhalla y. m. koruilla varustettuna ei tyttö suostukaan niin vaan ensimäisen kosian pyyteisiin.

Että runomme on saanut alkunsa Lounais-Viron rannikolla, osottaa m. m. siinä aivan miltei säännöllisesti esiytyvät paikannimet: *Hiiu* ja *Pärnu* sekä joskus vielä *Riia*. Ainoa tapaamistani runoista, joka on saatu Pohjois-Virosta [3], onkin paljon luonnottomampi. Sen mukaan rikoista nousee lehmä:

Saelt sul tõuseb Tõmmik lehem
Ja sul vaagib valge lehm.
Kirjes sinu kirstu lehm,

[1]) E. F. Ounapuu 8. Torma. H. II. 50. 311. [2]) Esim. J. Peet. 1879. 106. Viljandi; K. Sint. H. II. 49. 1048; H. V. K. 175 A ja B. Kolga-Jaani; J. Soots. 1. H. I. 7. 511. Helme; M. Lemmerkönd. H. II. 47. 220. Harjumaa. [3]) M. Lemmerkönd H. II. 47. 220.

Tõmmik so tõutsi lehm,
Mustik muidu anni lehm.

Pääasia tässäkin kyllä vielä on sama: pyyhkeistä morsian saa rikkauksia miehelään päästäkseen. Mutta paljon on runomme kumminkin kadottanut siitä sisällöstä, mikä sillä Lounais- ja Etelä-Virossa on, ja joka varmaan edustaa sen alkuperäistä muotoa.

Sivumennen sanoen, on tämä lakasia aivan sama, joka Suomen puolellakin tavataan useissa eri muodoissa, esim. aikaseen nousevana tyttönä, joka ennen aurinkoa jo toimittaa koko joukon askareita, m. m. siistii tuvan. Sama tyttö on Kalevalassa Pohjolan piikana, joka kuulee Väinämöisen itkun. Virossakin joskus tuvan lakasia rikkoja viedessään kuulee itkua; — runo on silloin sekaantunut kolmen itkiän runoon [1].

Runossa kerrotaan paitsi tuvan joskus myöskin kodan siistiämisestä [1]: *Sis lään kotta pühkima, Sis pühin kua kolmi nurka, Tare nellä lahilitses.* Virolainen sana *koda* merkitsee tässä huonetta (= *tare*), joka onkin tämän sanan yleinen merkitys [2]. „Kodan" pyyhkiminen on antanut aiheen niihin tammen runoihin, joissa puhutaan rikkojen viemisestä kotaan. Samoin on tässä runossa yleinen rikkain vientipaikka pelto siirtynyt muun lakasemisjutun yhteydessä tammenrunoonkin. Äskenmainitussa Helmestä saadussa toisinnossa kerrotaan rikkojen viennistä:

Pane pühke põlle pääle,
Pühke vii pühä palule,
Rosvi Roobe silla pääle.

Tässä esiytyvät nuot ennen tammenrunossa tapaamamme pyhä nummi ja silta. Mitä tulee tuohon runossamme esiin-

---

[1]) Esim. J. Soots 1. H. I. 7. 511. Helme. [2]) Wiedemann-Hurtin sanakirja.

tyvään *püha* sanaan, niin se todennäköisesti on tullut siinä usein tavattavain *pühi*, *pühime*, *pühkmed* sanain vaikutuksesta. Vert. esim. säkeitä:

Pühime pühked põlle sisse.	H. 12.
Vii pühkme pühä palule.	VI. 16.
Pühi pühkme pühä-pallu.	Võ. 9.
Pühime pühkme kaiassa.	P. 16.
Pühime püha kuase.	P. 24.
Pühket pühksime pühes kojes.	P. 17.

Mahdollisesti on se hienoon neidoille sopivaan taikauskoisuuteen vivahtava ilme, joka lakasemisjutussa esiytyy, helpoittanut vielä *püha* sanan esiytymistä tässä. Useinhan onkin kirkko (virol. püha koda) ja hautausmaa (sitä voisi *pyha palu* merkitä) liittynyt kaikellaisiin tiedustelutaikoihin — ainakin Suomessa. Taikauskoinen käsitys ilmenee selvimmin eräässä Hiiumaalta saadussa toisinnossa (L. 9), joka alkaa:

Pere aga tütar peene peuka
Hoomikul ta tuba pühkis,
Luua varrega - - - - nühkis.
Siis läks keerdes kirikuse,
Paterdas püha kojase.
Säält tuli kuju tagi kuuki,
Siis läks salaja sauna sööma.

Runo jatkuu sitte Marketan runon tavoin[1] ja päättyy tammen kaatamisella.

Olemme nyt huomanneet, että useimmat niistä eroavaisuuksista yleisemmästä, Pohjois-Virolle miltei yksinomaisesta laulutavasta, mitkä tavataan Etelä- ja Lounais-Viron runoissa, ovat toisen runon vaikutusta. Sellaisena on pi-

[1]) Ks. edemp.

dettävä myöskin tuota vaan Pärnumaalla tavattavaa piirrettä, että vieras käskee neitoa lakasemaan. Nähtävästi on tämä kaikua jostain orjan runosta. Iloiselle tammen istuttajalle ei se kumminkaan sovi.

Ne runot taas, joitten mukaan rikoista nousee saari, siihen tammi, ovat syntyneet niitten toisintojen välityksellä, joitten mukaan rikoista kasvaa saarni. Viron kielessä on näet kaksi aivan samallaista sanaa: säŕ, säre = suomen saari, ja säŕ, säre = suomen saarni. Joku laulaja, kuullessaan laulettavan sekä saarnin että tammen kasvamisesta, on, kuten onkin luonnollista, käsittänyt niin, että rikoista nousee saari ja siihen kasvaa tammi[1]. Tällaisessa muodossa on runomme sitte vaikuttanut luomisrunoon, joka näin on muuttunut kertomukseksi saaren luomisesta, jatkuen saaren neidon kosinnalla. Kumminkin tavataan samallainen tammenrunokin ikäänkuin uudesta heränneenä vielä Itä-Karjalassakin.

Olemme nyt tarkastaneet kaikki eroavaisuudet. Jos erotamme ne toisinnot, joissa selvä vieraan runon vaikutus runokohtamme pääpiirteissä tavataan, niin jää Etelä-Virosta saatuja toisintoja vaan seuraava määrä eri maakuntiin:

Saaremaa 0, Pärnumaa 2[2], Viljandimaa 0, Tartumaa 4[3], Võrumaa 0, Setumaa 0.

Näissäkin jätteissä on vielä yhtä ja toista huomattavaa, joka valaisee tutkittavaamme asiaa:

Lakasemiskertomus ei niissä ole yhtynyt tammen henkilöille istuttamisen kertomukseen muissa kuin kolmessa Tartumaan toisinnossa (T. 15—6, 21,), jotka kaikki läheisesti muistuttavat Viru- ja Järvamaan laulutapaa m. m. siinä, että tammi kasvaa sulhaselle. Muissa tammi kasvaa suorastaan mereen viedyistä rikoista.

---

[1]) Ajatuksen syntymistä on ehkä edistänyt neljän neidon runo. Ks. K.-I. [2]) P. 7, 11. [3]) T. 7, 15-6, 21.

Pärnumaan toisinnoista toisen (P. 7) mukaan pyyhkeistä nousee saari, siihen tammi. Toinen (P. 11) taas on aivan vaillinainen. Molemmat osottautuvat siis myöhempää laulutapaa edustaviksi.

Yhden Tartumaan toisinnon mukaan pyyhkeistä löydetään tammen terho (T. 15) ja toisen mukaan suuri tammi (T. 16). Muutenkin ovat nämä toisinnot saadut samasta paikasta (Maria Magdaleena) ja hyvin samallaiset sekä yksityiskohdissa muista poikkeavat. Ne alkavat esim.:

Lähme merda murdamaie,
Mere saari sahkimaie.

Sitte seuraa luudan esitys aivan samallaisena kuin Viru- ja Järvamaan toisinnoissa. — Löytäminen, joka muuten on ballaadin: Kultaa jälkiin, vaikutusta[1], tavataan paitsi näitä toisintoja, myöskin vaan Viru- ja Järvamaassa (J. 1, 5; Vv. 30 y. m.). Näin ollen on aivan varmaa, että molemmat puheena olevista toisinnoista ovat tulleet pohjoisrannikolta Tartumaahan.

Tulos kaikesta edellisestä on siis yksinkertaisesti se, että meren lakaseminen Lounais- ja Etelä-Viron ison tammen runoissa on aivan satunnainen, myöhemmin tullut piirre ja että tällä lisäyksellä varustettujen tammenrunojen varsinainen levenemisalue on pohjoinen ja varsinkin koillinen Viro. Molemmat Läänemaan toisinnotkin (L. 7 a—b) ovat näet saadut samasta paikasta (Lihula), ja varsinkin toinen niistä (L. 7 b) on vierailla aineilla kovin sekotettu.

Muistamme, että tammen istuttaminen henkilöille oli Etelä-Virossa, varsinkin Pärnumaassa, lukuisimmin edustettuna ja että tämän puolen toisinnot sitä paitsi osottautuivat alkuperäisimmiksi. Nyt ei meillä ole muuta mahdollisuutta saadaksemme meren lakasemisen johdonmukaisesti sovitettua tähän kuin, että joko peruutamme sen, mitä olemme istuttamisesta sanoneet, taikka pidämme meren lakasemisen myöhempänä lisäyksenä.

---

[1]) Sama piirre tavataan myös Salmerunossa.

Jos ajattelisimmekin sen mahdollisuuden, joka kyllä on vaikea olettaakin, että henkilöille istuttaminen on kulkenut yhdessä lakasemisjutun kanssa ja siis tullut pohjoisesta, niin silloin ensinnäkin on vaikea käsittää, kuinka meren lakaseminen Pärnumaan rannikolla on niin säännöllisesti hävinnyt, vaikka se on voinut säilyä Tartumaan sisämaissakin. Eihän ole ollut mitään syytä juuri tämän piirteen häviämiseen, kun kumminkin runon toinen osa, istuttamiskertomus, on niin ehjänä ja johdonmukaisena täällä. Tämä seikka yksinäänkin jo riittäisi kumoamaan edellisen otaksumisen. Myöhemmin tulemme esittämään vieläkin lisätodistuksia henkilöille istuttamisen lounaisvirolaisesta alkuperästä.

Jälellä on vielä toinen olettamuksemme: että meren lakaseminen on myöhempi lisäys tammen henkilöille istuttamiseen. Tätä olettamusta vahvistaa ensinnäkin se seikka, että Pohjois-Virossakin lakaseminen tavataan ainoastaan 15:ssä toisinnossa henkilöille istuttamisen yhteydessä. Kun ajatellaan sitä suurta toisintomäärää, mikä näistä maakunnista — Harju-, Järva- ja Virumaa — kaikestaan on saatu sekä istuttamis- että lakasemisrunoja, niin jää tämä kaksoisrunojen luku kovin pieneksi murtomaksi. Niin harvoja toisintoja voi melkein pitää satunnaisina, varsinkin, kun niistäkin lähes puolet ovat merettömästä Järvamaasta, siis seudusta, jossa merenlakasemis-runo ei kumminkaan ole voinut syntyä, ja kun Harjumaankin kaksi tällaista toisintoa on yhdestä ja samasta paikasta saatu.

Toiseksi on mielestäni liian monimutkaista kansanrunon alkuperäiselle muodolle se, että ensin kerrotaan pitkä juttu siitä, miten saadaan itse tammi, ja sen tehtyä toinen vielä pitempi siitä, kuinka tammi saadaan kasvamaan. Toinen kyllä jo riittäisi, oli se sitte kumpi tahansa.

Nämä kaksi seikkaa riittänevät, varsinkin kun toinen mahdollisuus on huomattu luonnottomaksi, todistamaan, että meren lakaseminen samoin kuin huoneen siivoaminenkin, on henkilöille istuttamiseen myöhemmin tullut lisäys.

Tästä kun ollaan varmat, tulee vielä ratkaista kysymys: kumpi näistä kahdesta tammen aikaansaamis-kertomuksesta alkuaan on kuulunut siihen runoon, jota kutsumme Isoksi tammeksi. Tarkastamme, kumpi siihen paremmin sopii.

Henkilöille istuttamista ei tavata ensinkään mihinkään toiseen runoon kiintyneenä. Kasvava puukin on juuri tammi, paitsi yhdessä kaikin puolin turmeltuneessa Saaremaan toisinnossa (Sa. 3), missä se on kuusi. Onhan sitäpaitsi kaikkein luonnollisinta, että puu, jonka kohtalo on pitkän runon esineenä, istutetaan. Sitäpaitsi on taivaaseen kasvaminen, kuten myöhemmin tulemme huomaamaan, läheisessä yhteydessä juuri istuttamisen kanssa.

Lakasemiskertomus taas sopii huonosti tammen aikaansaamis-esitykseksi: Rikat viedään järveen, niistä nousee tammi. Tammi ei suinkaan ole tunnettu miksikään vesikasviksi. Kun vielä puhutaan sen nousemisesta:[1] *tõusenekse, tõusis, tõuseb* y. m., niin tuntuu se jotenkin luonnottomalta. Voi kyllä puhua sulhasen, vieläpä lehmänkin merestä nousemisesta, mutta ei juuri ole luonnollista, että tammi kohoo vedestä. Samoin voi puhua puun latvan nousemisesta, kuten esim. tammenrunossa, kun on puhe taivaaseen kasvamisesta, mutta ei juuri voi puhua koko puun nousemisesta. Kun on puhe jonkun esineen vedestä nousemisesta, niin silloin se itse on jossain suhteessa tärkeä tai eriskummallinen. Sitä ei ole tammi itsessään. Se tulee merkilliseksi vaan suuren kasvunsa y. m. jälkihistoriansa kautta. Onhan Virossa tammi aivan jokapäiväinen. Ei sen löytämisen tarvitse minkään ihmeen kautta tapahtua.

Tulee vielä huomata, että se tammenruno, joka alkaa meren lakasemisella, on muissa pääkohdissaan aivan samallainen, kuin sekin, joka alkaa henkilöille istuttamisella. Ei ole mahdollista ajatella, että kaksi runoa isosta tammesta

[1]) T. 13, 38; L. 7 a—b; J. 2. 4; Vv. 8—11, 13—6, 19—20, 22—3 26—7, 29, 31, 33, 37 y. m.

olisivat eri seuduilla alkaneina tulleet samallaisiksi muissa paitsi yhdessä kohdassaan.

Olemme siis johtuneet siihen, että alkuperäisin tammen aikaansaamis-kertomus on se, missä kerrotaan henkilöille istuttamisesta. Kun tämä runo on kulkenut alkuperäisestä kotipaikastaan, Viron lounaisrannikolta, on siihen Pohjois-Virossa yhtynyt m. m. kertomus neitojen meren lakasemisesta ja tullut siinä niin yleiseksi, että alkuperäinen istuttamiskertomus usein sen kautta on unohtunut.

Ennenkuin kumminkaan jätämme lakasemisjutun, vaatii sen verrattain laajalla alueella tavattava yleinen yhteys tammenrunon kanssa osottamaan, mistä ja minkä vaikutuksesta se siihen on tullut. — Myöhemmin tulemme tarkemmin esittämään virolaista runoa meren kosioista [1]. Tämän runon mukaan, niin Virosssa kuin muillakin alueilla, missä se tavataan, sulhanen nousee merestä. Se alkaa varsinkin juuri Lounais-Virossa usein kertomuksella meren lakasemisesta:

Lähme, lähme sõssekeine,
Lähme kodund kolmekesta,
Läbi niidi neljakesta,
Üle välja viiekesta,
Lähme seda merda pühkimaie,
Mere ääri äigamaie.
Vat miss mees sealt merest tõuseb? [2].

Pilistverestä saaduissa toisinnoissa tavataan vielä luudantekeminenkin aivan samallaisena, kuin Isossa tammessa.

Luultavinta kyllä on, että lakasemisjuttu on tässäkin runossa myöhempi piirre; mutta jo sekin seikka, että se

---

[1]) Ks. I-K. [2]) Keerig ja Ilves. 398. H. II. 35. 656. Põide; sama: Keerig ja Ilves. 288. H. II. 35. 450. Põide; Mustonen, Virol. kansanl. 27. Saaremaa; Bock. E. K. S., Jõgev. III. 163. Pilistvere; Jaagomann 37. Setumaa; Veske, Eesti rahval. II. 10; N. E. Volksl. 35. y. m.

on siihen yhtynyt, todistanee jonkun verran, että se alkuaan on kuulunut samantapaiseen runoon: sellaiseen, jossa on puhe sulhasien esiytymisestä. Sellainen on myöskin äsken tarkastamamme runo, missä kerrotaan tuvan siistiämisestä. — Viimeksimainittu runo tavataan Inkerissä rinnakkaisena päätään pesemättömän tytön ballaadin kanssa [1]. Tytölle sen mukaan ensin ei tule sulhasia. Mutta kun hän saamaansa neuvoa noudattaen rupeaa huonetta lakasemaan tai päätään pesemään ja harjaamaan, saa hän niitä jos kuin paljo. Täälläkin siis ilmenee se ajatus, että tuvan siistiminen on sulhasten saamisen ehto. Sama ajatus esiytyy hyvin selvään myöskin eräässä H. Neusin kokoelmassa tavattavassa [2], mahdollisesti jonkun verran painoa varten mukaillussa runossa, joka alkaa:

Läksin ludada teggema,
Kulda luda kusikkusta,
Höbbe arula awikusta,
Targa tamme lehtedesta.
Wötsin pireed pihhoje,
Elle rauad alla hölma,
Karre rauad kaendelaie.
Sain siis Holepi mäele.
Tulli vasta Sullevi poega.

Olen erittäin taipuvainen pitämään lakasemista juuri sellaiseen runoon kuuluvana, jossa esiytyy kosioita, senkin vuoksi, että lakasemisella ja kosiain odottamisella näyttää kumminkin suomalaisessa kansantiedossa olevan hyvin läheinen yhteys. Kaikkialla sekä Länsi- että Itä- ja Pohjois-Suomessa tavataan aivan yleiseen esim. seuraava taika: Jos tyttö laskiaisena lakasee huoneen kolme kertaa ovensuusta perälle päin — eri seuduissa erilaisella luudalla —, niin se mies, joka sen jälkeen ensimäiseksi tulee huoneeseen, on hänen sulhasensa. Samoin on laajalta levinnyt seuraava taika: Jos tyttö tahtoo tietää, kuka on tuleva hänen sulhasekseen, niin tulee hänen juhannusyönä mennä „kolmen tien haaraan“ ja laasta vähän matkaa jokaista

---

[1]) Ks. I.-K. [2]) N. E. Volkl. siv. 6.

tietä. Silloin se mies, joka ensiksi tulee paikalle, on tytön sulhanen. Päättäen siitä, että nämä ja monet muut samallaiset taiat vieläkin ovat Länsi-Suomessa aivan yleiset, on luultavaa, että ne ovat Ruotsista tulleet Suomeen. Jos Virossa tällaisia taikoja on olemassa, niin lakasemisrunossa varmaan piilee sellainen.

Oli tämän asian laita miten tahansa; se vaan on tosiasia, että lakasemisjuttu yleisimmin ja luonnollisena esiytyy sellaisten runojen yhteydessä, joissa kerrotaan sulhasten toivomisesta ja saamisesta. Kun tämä piirre yhtyi siihen runoon, jossa kerrotaan sulhasien nousevan merestä, oli aivan luonnollista, että lakaseminenkin siirtyi meren rannalle ja että rikkain vientipaikaksi tuli meri. Kun Etelä-Virossa, siis samalla seudulla, missä tämä uusi Meren kosiain muoto tavataan, edellä esitetyn tuvansiistiämis-runon vaikutuksesta oli muodostunut se Ison tammen toisinto, jonka mukaan puu nousee pellolle viedyistä rikoista, niin oli siellä rinnan kaksi hyvin toisensa kaltaista runoa: 1:o Pyhimme tuvan kultasilla y. m. luudilla, viemme rikat pellolle, sieltä nousee tammi, — lempionnen vertauskuva. 2:o Pyhimme merta kultasilla y. m. luudilla, viemme rikat mereen, sieltä nousee sulhasia. Kahden näin samanmukaisen runon sekaantuminen toisiinsa on aivan luonnollinen asia. Siten muodostui se Ison tammen muoto, mikä nykyään on Pohjois-Virossa yleisin.

Paitsi kahta edellätarkastettua tammen aikaansaamiskertomusta, tavataan Virossa aivan yleiseen vielä kolmaskin, jonka mukaan tammi tai yleensä iso puu kasvaa joko maahan heitetyistä oluthaarikan vanteista, laidoista ja pohjasta taikka poisviskatusta oluen vaahdosta. Läheisessä yhteydessä näitten toisintojen kanssa ovat vielä muutamat runot, joissa kerrotaan puun kasvaminen ve-

restä, kyynelistä y. m. Puun kasvaminen edellämainituista aiheista on erityisen runon aineena. Tammen runoon on se vasta myöhemmin liittynyt. Koska kasvava puu tässä runossa yleisimmin on saarni, niin voimme kutsua sitä Saarninsynnyksi. Tätä runoa on kaikestaan muistiinpantu 125 eri kertaa. Näin saadut toisinnot ovat seuraavat:

Saaremaa.

Sa. 1 s	H. II. 35. 36	Keerig, J. ja Ilves, J.	9	1892	Jaani.
„ 2 s	E. K. S. Jõrgev. 220	Mägi, V.	769	1883—6	Karja.
„ 3 s	H. II. 18. 487. 40	„	40	1889	„
„ 4 s	H. II. 6. 607	Seen, G. ja Saul, P.	IV. 187	1890	Muhu.
„ 5 s	„ „ 644	„ „	22	1890	„

Tähän kuuluu myös Sa. 2.

Pärnumaa.

P. 1 s	H. III. 5. 267	Weltmann, J. A.	3	1889	Tõstama.
„ 2 s	E. K. S. 4:o. 2. 582	Peterson, J.	10	1876	Vändra.
„ 3 s	„ „ 4. 639	Eglon, J.	12	1869	„
„ 4 s	H. II. 20. 238	Martinson, H.	9	1889	Pärnu.
„ 5 s	E. K. S. 4.o. 2. 369	Grenzstein, A.	82	1874—5	Andru.
„ 6 s	„ Jõgev. 110	—	178	—	Jakobi.
„ 7 s	H. II. 41. 946	Lusik, H.	10	1889	„

Tähän kuuluu myös P. 1, 3—6, 9, 23.

Viljandimaa.

Vl. 1 s	H. II. 25. 135	Ruut, K.	13	1890	Helme.
„ 2 s	H. I. 7. 476	S--k, A.	2	1895	Paistu.
„ 3 s	E. K. S. 4:o. 4. 463	—	(A.) 19	—	Viljandi.
„ 4 s	H.	Peet, J.	197	1879	„
„ 5 s	H.	„	247	„	„

Vl. 6 s	H.	Peet, J.	314	1879	Viljandi
„ 7 s	H.	„	404	„	„
„ 8 s	H. II. 26. 690	Saabas, E.	2	1889	Suure-Jaani.
„ 9 s	„ 49. 556	Raid, H.	8	1894	„ „
„ 10 s	H. V. L. II	Orgusaar.	73	1876—8	Kolga- „
„ 10 s	H. V. K. 412	„	„	„	„ „
„ 11 s	H. V. L. III	Bergmann, J.	214	1878	„ „
„ 11 s	H. V. K. 447 c	„	„	„	„ „
„ 12 s	H. V. L. II	Orgusaar	74 a	1876—8	„ „
„ 12 s	H. V. K. 163	„	„	„	„ „
„ 13 s	H. I. 2. 335	Koit, J.	5	1888	„ „
„ 14 s	E. 10010	Keller, H.	—	1894	Pilistvere.
„ 15 s	E. 10020	„ „	—	„	„
„ 16 s	H. II. 49. 670	Söödur, J.	V	1895	„
„ 17 s	H. V. L. V. 50	Ostrov, M.	—	1887	Põltsamaa.
„ 18 s	H. I. 2. 271	Raukas, J.		1889	„

Tähän kuulun myös Vl. 1, 5, 8. 11, 17, 20, 35, 38.

Tartumaa.

T. 1 s	H. II. 27. 296	Masen, H.	5	1888	Palamuse.
„ 2 s	„ „ 340	Uus, M.	7	„	„
„ 3 s	„ „ 593	Saar, M.	6	1889	„
„ 4 s	H. III. 15. 137	Masen, H.	1	1892	„
„ 5 s	E. H. 146	Schwelle.	—	—	Tartu.
„ 6 s	E. B. F. 232. f.	Neus, A. H.	291	—	Kodavere.
„ 7 s	H. II. 44. 288	Illak, I.	2	1892	Otepää.
„ 8 s	E. K. S. 8:o. 2. 772	Kolluk, M.	9	1880	Laiuse.
„ 9 s	H. V. L. 14	Ostrov, M.	12	1887	„
„ 10 s	H. V. L. II. 27	Johannson, G.	—	„	„
„ 11 s	H. II. 50. 133	Soo, G.	—	1893	„
„ 12 s	„ 56. 23	Remmelg, J.	14	1895	„
„ 13 s	„ 50. 43	Pruuli, J.	13	1894	Kursi.
„ 14 s	„ „ 510	Sirel, G.	9	„	Torma.
„ 15 s	V.	Murd, A.	76	1880	„
„ 16 s	H. III. 12. 551	—	9	—	—

Tähän kuuluu myös T. 3—5, 17, 18, 20, 23—4, 32, 36, 43.

Võrumaa.

Võ. 1 s	E. K. S. 8:o. 3. 215	Erlemann, J. (b.)	29	1877	Kanapää.
„ 2 s	„ „ 4. 96	Jagomann, J.	4	„	Räpina.
„ 3 s	„ „ 4. 153	„	30	„	„

Tähän kuuluu myös Võ. 2—3, 5—6, 8, 10—12, 14.

Setumaa.

Se. 2—5.

Läänemaa.

L. 1, 1 b, 12.

Harjumaa.

H. 1 s	H. II. 40. 396	Ploompuu, I. ja Rebane, H.	5	1891	Kuusalu.
„ 2 s	H. IV. 6. 215	Esken, J.	145	1894	„
„ 5 s	H. II. 15. 666	Neumann, M.	92	1889	Kose.
„ 6 s	„ 16. 170	Sommer, J. M.	216	1887	„
„ 7 s	„ „ 196	Tombach, A.	15	1888	„
„ 8 s	„ 37. 513	Wiedemann, T.	66	1892	„
„ 9 s	„ „ 588	„	36 (105)	„	„
„ 10 s	E. K. S. Jõgev. 593	Trusmann, J.	560	1888	Risti.
„ 11 s	„ „ 701	„	667	„	„
„ 12 s	H. I. 4. 152	Treumann, G. J.	7	1875	„
„ 13 s	H. II. 40. 935	Trusmann, J.	22	1889-93	„
„ 14 s	H. III. 15. 587	Palmkroon, J.	2	1876	„
„ 15 s	E. K. S. 8:o. 1. 213	Roots, J.	80	1877	Rapla.
„ 16 s	H. III. 18. 886	Männapuu, M.	—	1895	Keila.

Tähän kuuluu myös H. 1, 6, 14, 15, 21.

Järvamaa.

J. 1 s	E. 7719	Ekemann, J.	25	1893	Tapal.
„ 2 s	E. 7947	Hintzenberg, O.	5	„	„

Virumaa.

Vv. 1 s H. I. 5. 86	Einmann, J. ja Lange, A. 247	1894	Haljala.
„ 2 s H. II. 9. 234	Rehberg, J. A. 10	1889	„
„ 3 s „ 38. 187	„ 27	1893	„
„ 4 s „ „ 202	„ 4	„	„
„ 5 s H. III. 23. 96	Raid, A. 81	1895	„
„ 6 s V.	Rehberg, I. 11	—	„
„ 7 s E. K. S. 4:o. 1. 383	Sommer, J. M. 49	—	Jakobi.
„ 8 s H. IV. 5. 26	Vachholder, M. —	1895	Rakvere.
„ 9 s H. III. 17. 474	Rosenstrauch, W. 129	„	Väike-Maarja.
„ 10 s H. II. 3. 660	Prants, H. 296 (22)	1887-90	Lüganuse.
„ 11 s H. I. 7. 83	Sünn, O. J. 9	1894	Paide t. Türi.
„ 12 s V.	Wehlman, J. I. 7	1878	

Kuten jo edellisestä käy selville, jakautuvat runomme toisinnot eri maakuntiin seuraavalla tavalla: Saaremaa 6, Pärnumaa 14, Viljandimaa 26, Tartumaa 27, Võrumaa 12, Setumaa 4, Läänemaa 3, Harjumaa 19, Järvamaa 2, Virumaa 12.

Leveneminen jo vähän viittaa siihen, että runo olisi muodostunut Pohjois-Virossa. Tämän seikan vahvistaa kokonaan toisintojen lähempi tarkastaminen.

Runoomme on sekaantunut paljo sellaisia aineksia, jotka heti ensi silmäyksellä huomaa sille vieraiksi ja jotka tavallisemmin tavataan toisissa, luonnollisemmissa yhdistyksissä. Jos erotamme kaikki nämä selvään vieraat aineet pois, niin jää runomme pääasiassa sellaiseksi, kuin se esiytyy esim. seuraavissa toisinnoissa:

Jõin õlled kõristin kannud,
Viskin vitsad vitsikuie,
Kannu lauad kaasikuie.
Seal aga kasvis suuri saari,
Suuri saari, laija oksa.
Vv. 7 s.

Jõin õlled kõristin kannud,
Viskan vitsad vitsikusse,
Kaane lauad kaasikusse.
Sealta kasvis suuri saari,

Suuri saari, laia laane,
Iga otsas on orava,
Igas tipus on tihane,
Igas ladvas laululindu.
J. 2 s.

Ylläolevassa muodossa tuntuu runomme aiheettomalta ja turhanpäiväiseltä. Tekee mieli olettamaan, että siitä on jotain jäänyt pois. Pohjois- ja Itä-Virossa alkaakin runomme usein seuraavilla lisäyksillä:

Ät tüma pere isale,
Ät tüma pere emale.
Kes süia mulle annud,
Ja juua kätte kannud,
Süia taaks südameke,
Juua taaks kuiva kurku.
Vv. 11 s.

Olga terve õlle seppa, kaasike, kaarike,
Kes on teinud hia õlle, k. k.
Mina mekin meelta mööda, k. k.
Katsun kannu äärta mööda, k. k.
T. 4[1].

Olga terve õlle pruuel,
Kes teind õlle tahtmist mööda.
Mina mekin meelta mööda,
Katsun kannu ääri mööda.
T. 3 s[2].

Runo on siis kiitoslaulu häiden tai muiden pitojen isäntäväelle hyvästä kestitsemisestä. Juoja puoli päihtyneenä viskoo juoma-astiaansa ja kuvittelee sekä lausuu toivomuksena, että sen särkymistä kasvaa isännälle iloksi suuri puu taikka kokonainen metsikkö (koivikko, haavikko, vitsikko y. m.), josta kyllä saa uusia haarikan aineksia[3]. Juomalaulun luonne tulee selvimmin esille seuraavista alkusäkeistä:

Antke juua luulijalle,
Luulijalle, laulijalle!
Laulija lagi põleksi,
Jooja kurku koogadelle.
Antke mul arugi juua,
Viina, mu viha ajada,
Mett, minu meelta lepitada!
J. 1 s[3].

---

[1]) Sama esim.: T. 3. [2]) Sama esim. T. 8 s. [3]) Sama P. 7 s.

Joo kurku, kanna kaela,
Võta vasta vaskirinda!
Kül need jalad koju viivad,
Sääred sängije seavad,
Põlved põhkuje poevad,
Labajalad voodeeie.
Hõiskan muude õlle peale,
Karjun teiste kalja peale,
Vingun teiste viina peale.
T. 11 s [1].

Ööd istun küla tuassa,
Päevad konnin kortsi teeda,
Otsin olle ooneeida,
Katsun viina kamberida,
Vahin viina vaatisida,
Olle pulk mul puusa pääla,
Vaadi vitsad võõ vahella.
Vv. 1 s.

Runomme alkuperäistä luonnetta osottaa myöskin se seikka, että se Viron ulkopuolella aina esiytyy juuri sellaisten runojen yhteydessä, missä on puhe häistä tai yleensä pidoista. Narvusi-Soikkolan Isossa tammessa tapahtuu oluenjuonti Kalervon pojan häissä. Hevaan seuduilla tavataan runo Kaukamoisen seikkailuista, jossa myös esiytyy runomme mukainen oluenjuonti juuri pidoissa; ja lopuksi Suomen- ja Venäjän-Karjalan runoissa kerrotaan, miten Päivölän tai Pohjolan häissä pikarit pinona vieri. Häitä vartenhan viimeksimainitun runon mukaan oluenseppä Kapo [2] tämän juoman laittaakin. Aivan epäilemättä on kaikilla mainituilla runokohdilla aihe tarkasteltavassamme Viron runossa.

Kun nyt on tultu selville runomme alkuperäisestä laadusta, niin ei enää aiheen vähäpätöisyyskään vastusta sen alkuperäisyyttä sellaisenaan, ilman mitään syvempää johtoa ja ajatusta. Jos siinä joku sellainen olisi, niin silloin voisi ollakin varma, että runo ei ole juomalaulu.

Tämän johdosta herättää jonkun verran epäilystä se seikka, että ne alkusäkeet, missä lausutaan kiitos isäntäväelle, tavataan vaan harvoissa toisinnoissa. Asia on kumminkin helposti selitettävissä. Kun Virossa, kuten Suomessakin, laulaminen pitotilaisuuksista on kokonaan hävinnyt, ovat ne runotkin, joita näissä tilaisuuksissa käytettiin, jou-

[1]) Sama P. 7 s; J. 1 s. [2]) Vert. viron runoissa esiytyvä *kaasike*.

tuneet pois oikeasta ympäristöstään, jääneet jokapäiväisen elämän piiriin. Silloin luonnollisesti ovat ne piirteet, joilla on joku merkitys vaan silloin, kun runo lauletaan pitotilaisuudessa, jääneet pois. Tämä on erittäinkin tapahtunut niissä seuduissa, mihin runo vasta myöhemmin on tullut.

Jos nyt, saatuamme selville runon alkuperäisen muodon, erotamme kaikki ne toisinnot, jotka toisten runojen vaikutuksesta ovat alkuperäisestään muuntuneet, siis myöhempisyntyiset, niin jakautuvat jälelle jääneet „puhtaat" toisinnot eri maakuntiin seuraavalla tavalla:

Saaremaa 0, Pärnumaa 2[1], Viljandimaa 4[2], Tartumaa 8[3], Võrumaa 0, Setumaa 0, Läänemaa 0, Harjumaa 9[4], Järvamaa 2[5], Virumaa 9[6].

Tarkastamalla tätä alkuperäisessä muodossa olevain runojen levenemissuhdetta, tullaan ehdottomasti siihen johtopäätökseen, että runomme on ainakin virolaisen muotonsa saanut pohjoisella rannikolla, Viru- tai Harjumaassa. Useitten virolaisten runojen alkukoti Pärnumaa ei tästä runosta puhuttaissa voi tulla kysymykseen, ensinnäkin sentähden, että sieltä on muistiinpantu vaan 2 alkuperäistä toisintoa, ja toiseksi, koska Läänemaasta ei sellaista ole saatu ensinkään ja Järvamaastakin vaan pari. Tartumaan seutu, missä ei yleensäkään ole runoja syntynyt, ei myöskään voi tulla kysymykseen, vaikka sieltä onkin saatu verraten monta runomme alkumuotoa edustavaa toisintoa. Jos runo olisi siellä syntynyt, niin odottaisi, että se ainakin Võrumaassa olisi puhtaampana säilynyt. Pohjoisrannikko jää siis ainoaksi seuduksi, missä runomme on voinut muodostua. Täältä on se levinnyt etelään päin ja säilynyt vielä Viljandi- ja Tartumaassa sellaisenaan, muualla joko yksinomaan tai melkein vain toisten runojen yhteydessä.

Tarkastamme lähemmin niitä Saarninsynnyn toisintoja, mitkä tapaamme Ison tammen yhteydessä. Se suuri

---

[1]) P. 6 s, 7 s. [2]) Vl. 8 s, 10 s, 15 s, 18 s; [3]) T. 1 s—3 s, 8 s—10 s, 15 s—16 s. [4]) H 1 s, 5 s, 7 s, 9 s—14 s. [5]) J. 1 s—2 s. [6]) Vv. 1 s—2 s, 6 s—12 s.

puu, jonka kaataminen ja esineiksi valmistaminen on kerrottu, oli se sitte tammi, saarni, koivu, kuusi t. m., kasvaa harvoin oluthaarikan särkymistä. Kaikestaan on muistiinpantu vaan yhdeksän[1] sellaista toisintoa. Milloin tämän puun synty on oluenjuonnin yhteydessä, niin kasvaa puu tavallisimmin oluen vaahdosta tai hiivasta. Harvoin myöskään viskataan metsään tai vitsikkoon, kuten varsinaisessa Saarninsynnyssä, vaan sensijaan pellolle. Runon sisältö on seuraava: Laulajalle tuodaan olutta, jossa on hiiva alla, vaahto päällä; tämä valaa vaahdon pellolle. Siellä siitä kasvaa suuri puu. Oluesta ja sen valamisesta kerrotaan seuraavilla säkeillä:

1	A.	*Vahtu alla, vahtu peale.*	P. 1, 3.
	B.	*Al olli hiiva, pääl olli vattu.*	Võ. 2.
	C.	*Ips oli al, vaht oli pääl.*	H. 21.
	D.	*Töömees alla, vahda peale.*	Vl. 38.
	E.	*Ime oli pääle ilme suuri* y. m.[2].	Vl. 20.
2	A.	*Vahtu kääríb keskella.*	P. 1. 3.
	B.	*Keskelt keeru karvaline.*	Võ. 3.
	C.	*Kena õlut keskeelle.*	H. 14.
	D.	*Puna õlut keskell.*	H. 21.
3	A.	*Viska ma vatu varikulõ.*	Võ. 6.
	B.	*Vali vatu varikulõ.*	T. 32.
4	A.	*Viisin velle välja peale.*	Vl. 38.
	B.	*Vahu viskasin Lankvälja välja.*	H. 21.
	C.	*Heida ime itsenesse.*	Vl. 20.
	D.	*Heidä hiiva hitskẽmẽllẽ.*	Se. 5.
	E.	*Hiiva heidi hitskma sisse.*	Võ. 3.
	F.	*Hiivo heidi hitskmö pääle.*	Se. 4.

[1]) P. 4—6, 9; T. 3—5, 17; L. 1 b. [2]) Säe tavataan jossain muodossa seuraavissa runoissa: P. 1—3; Vl. 17, 20, 38; T. 20, 24, 36; Võ. 2—3. 5—6, 8, 12; Se. 2—4; L. 1 a; H. 1, 6, 14—15, 21; 2 B) Võ. 2, 6. 2 D) Võ. 5, 12; 3 A) Vl. 20; Võ. 6. 3 B) T. 32; Võ. 2—3. 4 A) T. 24. 4 C) Vl. 17. 4 D) Võ. 2. 5, 12, 14; Se. 2—3, 5.

G. *Iiva eidi itskevale.* Võ. 8.
H. *Liiva liidi itskõmiile.* Võ. 6.
I. *Vatu vali vankulõ.* Võ. 8.
J. *Vatu viska vao pääle.* Vl. 17.
K. *Vala vatu vao pääle.* T. 30.
L. *Vahu küla vainu pääle.* H. 15.
M. *Vahtu viidi vainuella.* P. 3.
N. *Vattu vali väinaala.* T. 20.
O. *Vaho aga viisin vaino ääre.* L. 1
P. *Visküsin vahu vainiulle.* H. 6.
Q. *Taadi pikka põllu peale.* Vl. 38.
R. *Liivä peldüje perile.* H. 6.
S. *Ipsu mina viskasin Hiie põllole.* H. 21.
T. *Viina ma visksi peenderide.* T. 20.
U. *Eidä iiva peenderede* T. 30.
y. m.

Oluen juominen tapahtuu myöskin tavallisesti jossain määrätyssä tilaisuudessa, joko omaisissa käydessä:

Lätsi ma Virru velile,
Soomõ maalõ soisarille,
Añti süvvä añti juvva,
Añti kibu õluta,
Pañti padjulõ magama.
Kipp oll kulda kirjutõtu,
Vits oll vasõla valõtu,
Kos ma viska iivakõsõ.
T. 32.

Lätsi ma Virole velile,
Saare maale sõsarile,
Anti süvvä, anti juvva,
Hapund piima, pehmet leiba,
Anti kibu õlut juvva.
Võ. 3 [1].

Sisse sisse Simonile!
Mis sii Simon süva ant?
Simon ant iks zea liha.
Simo naene naarit.
— — — — — — — — —
Södetiki joodödiki,
Pääle pallo pallöldegi,
Södedi iks zea lihale,
Vahatsol väijola,
Tuuti iks kipo laaolda.
Võ. 12 [2].

---

4 K) Võ. 5; Se. 4—5. 4 M) P. 1. 4 N) Võ. 12. 14; Se. 2–3. 4 P) T. 36; H. 1. 4 U) T. 30, 32, 36, (43). [1]) Samallaisia Võ. 5, 8, 10, 2 s; Se. 3–4. [2]) Nimi Siimoni on myös runossa Se. 3.

tai kosissa käydessä:

Läksin naista võttemaje,
Võttikverrest võtsin naise,
Seal anti õlluta juua. Vl. 38[1].

taikka alkaa oluenjuonti „Andreaksen laululla", jonka mukaan pakoon rientävää neitoa kutsutaan sisään ja hän joko suostuu ja juotetaan oluella[2], taikka kieltäytyy ja ilmoittaa esteeksi m. m. sen, että kotona jäi vasikat juottamatta[3]. Juottaissa sitte valetaan juoman vaahtoa ja hiivaa. Parin Setumaalta saadun toisinnon[4] mukaan tapahtuu juominen herran pöydän takana (*saksa lavva takah*). Ainoastaan harvoissa toisinnoissa alkaa runo suorastaan juomisella[5] tai juoman tarjoamisella[6]. Kaikki nämä poikkeukset edellä tarkastetusta alkuperäisestä Saarninsynnystä ovat toisten runojen vaikutuksesta tulleet.

Se lisäys, että juotavassa oluessa on hiiva alla, vaahto päällä, on tullut eräänlaisten Ison härän toisintojen vaikutuksesta. Näissä runoissa, jotka paljon vivahtavat tavallisiin Saarninsyntyihin, kerrotaan härästä, leivästä ja oluesta, että niissä on jotain huonoa, nautittavaksi kelpaamatonta alla ja päällä sekä vaan keskellä hiukan hyvää tavaraa[7]. Otamme tähän näytteeksi osia muutamista sellaisista runoista:

Ät tüma pere isale,
Ät tüma pere emale,
Kes süia mulle annud,
Ja juua kätte kannud,
Süia taaks südameke,
Juua taaks kuiva kurku.
Joon õlut kõristan kannu,
Siis viskan vitsad vitsikusse,
Kannu lauad kaasikusse.
Nää kus tuleb suuri sööja,

---

1) Samantapaisia: L. 1 a; H. 14—5, 21. 2) P. 3. 3) P. 1. 4) Se. 2, 5. 5) Vl. 20; Võ. 6. 6) T. 20, 24. Viimeksimainitussa tapahtuu juominen kylässä. 7) Esim.: Annik. 17 H. II. 19. 488. Tõstama; Ruut. 32. H. II. 43. 37. Helme; Remmelg 14. H. II. 56. 23. Laiuse; Sünn. 9. H. I. 7. 33. Paide t. Türi; Valk. 14. H. II. 34. 42. Nigula.

Suuri sööja, suuri jooja,
Se sööb härja söömaks saagi,
Joob aga vadi joomaks saagi.
Mis sest härjast süia sai!
Luu oli all ja nahk oli peal,
Tanguke tai lihada.
Mis sest vaadist juua sai!
Vaht oli peal ja pärm oli all,
Tilgüne hüva õluta [1].

Leib om tettu, ärä söödu.
Mis sest leväst süvvä saie?
Koorik alla, koorik pääle,
Pala sisu keske'ellä.

Õlu tettu, ärä joodu.
Mis sest õllest juvva saie?
Vat oli pääl ja sepp oli alo,
Sõõm oli õlut keske'ellä [2].

Mis me sõime söömallana,
Ehk me jõime joomallana?
Ära sõime härja söömas,
Ära jõime vaadi joomas.
Mis sest härjast süia saime!
Luu oli alla, nahk oli pealla,
Suu täis sula lihada,
Tangu'ene tai lihada!
Ehk sest vaadist juua saime!
Pärm oli alla, vaht oli pealla,
Se see selgeta õluta,
Kann oli kallista mõduda! [3].

Tämä piirre ei oikein luonnollisesti yhdy varsinaiseen Ison härän runoon, joka samoin kuin Saarninsyntykin on pitolaulu, missä lausutaan isäntäväelle kiitos kestityksestä. Yleisemmin se tavataankin toisessa yhteydessä: runossa, jossa verrataan rikkaan ja köyhän miehen anteliaisuutta toisiinsa. Siinä kerrotaan, että köyhä mies teki vähän olutta:

Munakoor oli mõse tanniks,
Päkkli koor oli pärmi tanniks,

mutta kumminkin

Sealt sai süia, sealt sai juua,
Sealt sai kannu külasse viia [4].

Samoin kerrotaan köyhän miehen teurastamisesta. Hän teurasti vaan pienen elukan; mutta siitä sai syödä ja viedä kyläänkin.

[1]) Sünn. 9. H. I. 17. 33. [2]) Ruut. 32. H. II. 43. 37. [3]) Veske, Eesti rahval. II. 52. [4]) Weltman. 9. E. 6701.

Rikas taas teki paljon olutta, mutta siitä ei saanut juoda eikä kylään viedä; hän tappoi suuren härän, mutta siinä oli vaan luuta ja nahkaa:

Mis sest härjast meile süia!
Tükk oli luida, teine nahka,
Natuke liha oli luude peal.

Tämän runon alkuperäinen luonne esiytynee niissä toisinnoissa, jotka alkavat sillä, että vieraan — rikkaan miehen — palveluksessa oleva tyttö vertaa elämäänsä siellä entiseen elämään isän — köyhän miehen — luona. Niihin kumminkin sopii erittäin hyvin seuraavanlaiset niissä tavattavat säkeet:

Mis saab härjäst söögis süüä?
Kont on suuri, nahk on paksu,
Liha vahel veidikene.

Vaadi õlut joogis joova:
Mis saab sellest joogis juua,
Mõsk on alla, vaht on peäle,
Õlut 'vahel veidikene [1].

Näistä rikkaan ja köyhän miehen runoista on tarkastettavamme piirre tullut Ison härän runoon. Sekaannuksen on vaikuttanut kummassakin esiytyvä härän teurastaminen. Viimeksimainitussa yhteydessä ovat säkeet saaneet uuden merkityksen, vaikka sanat ovatkin samat kuin ensinmainitussa runossa. Niissä ei enää esiinny ruuan ja juoman moittiminen, koska se ei soveltuisi isäntäväen kiittämiseen, vaan sen sijaan vieras tuo niillä esille nautitun ruuan ja juoman paljouden, samalla humoristisesti lausuen itselleen jonkillaisen puolustuksen siitä, että on niin paljon nauttinut vieraanvaraisuutta [2]. Tästä on helposti kehittynyt se ajatus, mikä hiivan ja vaahdon esityksellä tarkasteltavissamme Saarninsynnyn toisinnoissa on: Hiiva ja

---

[1]) H. V. K. 288 B. Kolga-Jaani. Samallainen härän ja oluen esitys tavataan myös Isoon tammeen yhtyneessä Saarninsynnyssä T. 36. [2]) Ks. esim. edellä olevia Ison härän otteita.

vaahto eivät ole oluen huonouden, vaan pikemmin kelvollisuuden, väkevyyden merkkinä: — käynyttä, hiivaista, pyreilevää. Ison härän vaikutuksesta ovat säkeet tulleet Saarninsyntyyn. Siirtymistä ovat välittäneet ne samantapaiset piirteet, mitkä näillä hahdella runolla on: kiitos isäntäväelle ja oluen juonti. Kun säkeemme yhtyivät tähän runoon, niin oli aivan luonnollista, että alkuperäisen juoma-astian viskaamisen sijaan tuli juotavaksi kelpaamattoman vaahdon ja hiivan valaminen [1]. Mutta samalla muuttui taas runomme luonne. Rajun, juopumusta osottavan mellastamisen sijaan tuli rauhallinen, järkevässä tarkoituksessa tehty toiminta.

Kansanrunouden luonnetta kuvaavana seikkana huomattakoon, että juuri tässä rauhallisemmassa muodossa oleva Saarninsynty tavataan Ison tammen yhteydessä, ja se miltei yksinomaan. Sellaisia Saarninsyntyjä, joissa puun kasvaminen tapahtuu oluen vaahdosta, ei näet tavata ilman Ison tammen mukaista jatkoa useammassa kuin yhdessä ainoassa toisinnossa [2], joka sekin on kaikin puolin turmeltunut. Laulajat ovat siis, vaikka itsetiedottomastikin, valinneet niin, että rauhalliseen Isoon tammeen on liittynyt juuri se Saarninsynnyn toisinto, jossa rajun juomalaulun luonne ei enää esiinny. Sama seikka esiytyy myöskin niissä säkeissä, joissa mainitaan paikat, mihin hiiva y. m. valetaan. Haarikan särkymät viskataan säännöllisesti vitsikkoon, koivikkoon. Nämä paikanmääräykset ovat jotenkin samassa merkityksessä kuin suomalainen sana „männikkö“ = hukka, turmio. Juopunut viskaa haarikkansa „vaikka mihin“. Kun pohja mainitaan viskatuksi pellolle, niin on pelto sanakin samallaisessa merkityksessä käytetty [3]. Kun on puhe vaahdon valamisesta, niin on usein käytetty nimenomaan kasvumaata, vainiota metkitseviä sanoja. Tämä on osittain ta-

[1]) Toisinnossa Vl. 16 s. tavataan kertomus hiivasta ja vaahdosta, mutta niitä ei valeta; puu kasvaa sen mukaan oluthaarikan särkymistä. [2]) Võ. 2 s. [3]) Vert. suomal. lausetapoja: Mene pellolle! Vie pellolle! y. m. = mene ulös, vie ulos.

pahtunut alkusoinnunkin vaikutuksesta; mutta kieltämättä on tässä myöskin ajatus sanoja ohjannut. Niissä säetoisinnoissa, joissa puhutaan veljen tai taaton pellosta, ilmenee sen tammenrunon vaikutus, jonka mukaan tammi kasvaa pellolle viedyistä rikoista. Tätä runoa on saatu juuri samoilta seuduilta, missä mainitut säkeet Saarninsynnyssä tavataan. Lakasemisrunon vaikutusta lienee myös tuo yksinomaan tarkastettavissamme Saarninsynnyn toisinnoissa esiytyvä haarikan metallisuus[1], joka on kerrottu säkeillä:

Kipun oll kulda kirjutēt,
Kann oll vaski vitsutēt. T. 30.

Kibu oll' iks kanni kirotēdu
Hõpē vitsol vitsutēdu. Se. 5.

Mitä taas tulee noihin edellämainitsemiimme kertomuksiin omaisissa ja kosissa käynnistä, niin ne, samoin kuin „Andreaksen laulukin", tavataan kaikkialla Virossa erityisinä runoina, joilla on vastineensa myöskin Inkerin, Karjalan y. m. runoudessa[2]). Kun näissä runoissa kerrotaan tulian syöttämisestä ja juottamisesta y. m. hyvin pidännästä, niin on aivan luonnollista, että nämä ovat sekaantuneet siihen runoon, jonka varsinaisena aiheena on oluenjuominen, ja juominen juuri vieraissa. Huomattava vaan on, että nämäkin lisäykset esiytyvät runossamme yksinomaan vaahdon valamisen yhteydessä. Alkuperäisessä Saarninsynnyssä esiytyvä raju juominen ei sovellu omaisissa enempää kuin kosissa-käviällekään.

Saatuamme nyt yksityiskohtia myöten selville sen Saarninsynnyn toisinnon, jonka mukaan iso puu kasvaa vaahdosta tai hiivasta, on meidän vielä tarkastettava muutamia toisintoja, joitten mukaan puu kasvaa muista nesteaineista.

---

[1]) T. 30, 32; Võ. 3, 5, 8; Se. 3, 5. Vert. luudan esitykseen, siv. 42. [2]) Ks. Virol. runoja: Jaan saanin, Kaivolla, Täkyn ruokinta y. m. kosintarunoja sekä Inkerin Tuonen neidon kosintaa.

Jotenkin yleinen tammenaihe on myöskin hanhen veri. Tämä esiytyy seuraavissa runoissa: P. 23; Vl. 5, 8, 11; T. 18, 43; H. 1, 6; H. 2 s. Kaikki nämä alkavat Virossa yleisellä Hanhipaimenen ballaadilla, jonka pääsisältö on seuraava: Äiti panee tytön hanhia paimentamaan, kotka tai tuuli hajottaa hanhet, tyttö lähtee etsimään ja saapuu kyntäjän neuvoa noudattaen hoviin; siellä tarjotaan hänelle istuin ja kannetaan eteen pöytä, jotka kumpikin usein ovat omien hanhiensa sulista tai luista, ja tarjotaan syötäväksi, juotavaksi omain hanhiensa lihaa ja verta. Tähän tämä ballaadi tavallisesti päättyykin. Ainoastaan äskenlueteltuihin toisintoihin on tullut se lisäys, että veri tai liha viedään maahan ja että siitä kasvaa suuri tammi tai saarni (H. 2 s).

Veren ja lihan maahan vieminen on esitetty pitemmin kuin oluen valaminen:

1 A.	*Pitsidi liha peose.*	P. 23.
B.	*Piigistin liha peusse.*	Vl. 5.
C.	*Liha pitsiti poesse.*	Vl. 11.
2.	*Käänin vere käissesse.*	Vl. 5.
3 A.	*Viisin koda venna näha.*	Vl. 5.
B.	*Viisin kodu velle tetä.*	Vl. 8.
C.	*Viisin ma lihu kodusse.*	T. 43.
4 A.	*Venda pandis vere maha.*	Vl. 5.
B.	*Veli pani vere peendaresse.*	Vl. 8.
C.	*Pisti põllu peenaresse.*	Vl. 11.
D.	*Viisin vere välja pääle.*	T. 18.
E.	*Matsen põllu pindrasse*	T. 43.
	y. m.	

Poveen pistäminen ja veljelle vieminen on yleinen piirre ballaadissa: Kultaa jälkiin [3]. Tämä runo on varsinkin Tartumaan seuduilla muutenkin paljon vaikuttanut Isoon tammeen (Terhon löytäminen, kotiinvieminen y. m.), ja

1 B) Vl. 8. 1 C) T. 43. 2) P. 23; Vl. 8; T. 43. [3]) Ks. K—I.

Viljandimaasta saadun toisinnon Vl. 1 mukaan kasvaa iso tammi tieltä löydetystä kullasta, jonka kotiin vieminen sekä pientareeseen kätkeminen on kerrottu aivan samoilla säkeillä, mitkä esiytyvät hanhen verestä puhuttaissa. Se seikka, joka on vaikuttanut Hanhipaimenen sekaantumisen Saarninsyntyyn, on kummassakin näissä runoissa esiytyvä juoman tarjoaminen vieraissa. Kun juuri niissä Saarninsynnyn toisinnoissa, missä on puhe oluen vaahdon ja hiivan valamisesta, myöskin melkein poikkeuksetta on kertomus vieraissa käynnistä, jossa yhteydessä kerrotaan pöydän nostamisesta ja kattamisesta sekä ruuan tarjoamisesta melkein samalla tavalla kuin Hanhipaimenessa on yleistä, niin on runojen sekaantuminen sitä luonnollisempi. Sekaantumisen paikkakin voidaan jotenkin tarkoin määrätä. Kaikki Harjumaalta saadut tällaiset runot ovat näet vielä sillä kannalla, että niissä runojen yhtymäkohdassa näkyvät selvät „vasaran jäljet". Verestä puhuttaessa siellä esim. tavataan nuot oikeastaan vaan olueen sopivat säkeet:

Liiv oli ala, vahd oli päällä.	H. 1 [1].
Keskellä veri punane.	H. 2 s.
Viskäsin vahu vainiulle.	H. 1 [2].

Runon kuljettua etäämmälle on tämä luonnottomuus kadonnut. Ainoastaan Võrumaalla, josta runo monestakaan syystä ei ole voinut levitä, on vielä saatu samantapainen toisinto, sekin kumminkin luonnollisempi: hovissa tarjotaan hanhenlihaa ja olutta, jossa on hiivaa ja vaahtoa; nämät valetaan maahan.

Läheisessä yhteydessä edellä tarkastetun Hanhipaimenen balladiin sekaantuneen Saarninsynnyn kanssa on Tartumaan toisinto T. 23, joka alkaa kertomuksella kuren kyntämisestä [3]) ja jatkuu:

---

[1]) H. 6; H. 2 s. [2]) H. 1, 6; H. 2 s. [3]) Runo kuren kyntämisestä on hyvin yleinen erityisenä runona.

Võtin kure kinni,
Viisin kodu velle kätte.
Veli tappis kure ära,
Matis põllu peendra alla.

sekä võrumaalainen toisinto Võ. 11, jonka mukaan maahan valetaan, paitsi olutta, myöskin härän verta, josta samoin kuin kuren lihastakin kasvaa tammi.

Saarninsynnyn vaikutuksesta on vielä muodostunut se Ison tammen toisintoryhmä, jonka mukaan tammi kasvaa kyynelistä syntyneen virran äärelle, ja joka tavataan Viron ulkopuolellakin, Pohjois- ja Venäjän-Karjalassa [1]. Tähän kuuluvat seuraavat virolaiset toisinnot: Sa. 2; Sa. 5 s; L. 12; Vv. 4 s. Myöskin T. 17 alkaa itkulla; mutta puu kasvaa kumminkin oluesta, jota samassa tilaisuudessa juodaan [2]. Virossa, kuten Inkerissä, Karjalassa y. m., tavataan yleiseen runo, jonka mukaan puita kasvaa itkusta syntyneitten jokien rannoille. Puissa (tav. kolme koivua) näitten mukaan kukkuu kolme käkeä — lohdutusta itkevälle y. m. [3]. Puun kasvaminen ja kasvaminen juuri nesteestä on tälle ja Saarinsynnylle yhteinen piirre; se on aiheuttanut näitten sekaantumisen. Tämä yhtymys näkyy vaikuttaneen m. m. sen, että Lounais-Virossa lakasia on tullut vieraan palveluksessa olevaksi „vaivaseksi lapseksi", esim.:

Meie katsi vaese latse,
Kolmeksi ema kanatse.
Ema pańd võera tütrukusse;
Mis and' võeras meile tööda?
Võeras pańd merda pühkimaie. P. 16.

Meie katsi vaesta lasta,
Vaesta lasta leinä lasta,
Istum võõraste orunna,
Kurdam võõraste kurunna,
Mis and võõras meile tööda P. 24 [4].

Se seikka, että itkurunossa tavallisesti on puhe pyyhkimisestä — vaivaset lapset pyyhkivät toistensa silmiä —, on

---

[1]) Ks. P-K. [2]) Myöskin Pärnumaan toisinnoissa P. 16, 17, 24 ja Viljandimaan toisinnoissa Vl. 6 tavataan piirteitä samasta vaivasten lasten itkusta, vaikka tammi ei synny kyynelistä. [3]) Kalevalassa on tämä runo Ainorunon yhteydessä. [4]) Samantapaisia: P. 17; T. 17 y. m.

nähtävästi vaikuttanut itkun yhdistymisen lakasemisrunoon. Kun tämä runo, kuten jo edellisistä esimerkeistä näkyy, on myös saanut vaikutusta Hanhipaimenesta, niin on luultavaa, että sekin runo on vaikuttanut, että kyynel on tullut puunaiheeksi.

Vielä on Viru-, Tartu- ja Viljandimaalta saatu toisintoja, joitten mukaan suuri saarni lauletaan; esim.:

Kus mina laulud lahutasin,
Sinna kasvis suuri saari,
Suuri saari, laia metsa.
Puud on täis puttukaida,
Puu oksad oravaida,
Ladvad laulu lindusida.

Vv. 5 s[1].

Tämä toisinto on aivan helposti käsitettävä johdannainen. Edellähän olemme huomaanneet, että oluen juoja pyytää itselleen olutta, että laulu paremmin kävisi, ettei kurkku kuivaisi. Sellaisiin pitotilaisuuksiin, joissa runoamme käytettiin, kuului myös laulu. Eihän sentähden ole ollut suuri ajatushyppäys humalaiselle pitovieraalle, jos hän sensijaan, että kuvittelisi saarnin syntyvän laulaissa rikotun kannun laudoista, kuvittelee sen syntyvän juuri hänen laulustaan.

Loppuosana näissä runoissa, niinkuin useissa muissakin Saarninsynnyissä, on puussa olevien lintujen luetteleminen. Tässä yhteydessä ehkä on sopiva tarkastaa tämän runoaineksen suhdetta runoomme.

Runo puussa tai puissa olevista linnuista on jotenkin yleinen kaikissa Viron maakunnissa. Muissa maakunnissa paitsi Võru- ja Setumaassa on se aivan yleinen Saarninsynnynkin yhteydessä. Viimemainituissa maakunnissa runomme onkin harvinainen. Sitä on saatu Setumaasta vaan yksi[2] ja Võrumaasta kolme kertaa[3], ja kaikki näin saa-

---

[1]) T. 4 s; Vl. 1 s, 2 s. E. 8249. Lepik. 32. Paistu; Habicht. 28. H. II. 25. 244. Paistu. [2]) Pähn. 40. H. II. 32. Hargla. Narusk. 2. H. I. 2. 67. Räpina; Jagoman. XI. E. K. S. 8:o. 4. 300. Räpina.

dut toisinnotkin ovat vierailla aineksilla runsaasti sekotettuja. Tämä seikka jo viittaa siihen, että runomme olisi kotoisin rannikolta. Saman asian vahvistaa runojen laadun tarkastus eri seuduissa. Jos näet erotamme pois kaikki ne runot, jotka tavataan vaan Saarninsynnyn tai jonkun muun runon yhteydessä, niin jakautuvat jäännökset seuraavalla tavalla eri maakuntiin:

Saaremaa 0, Pärnumaa 2[1], Viljandimaa 1 (3)[2], Tartumaa 3[3], Võrumaa 1, Setumaa 0, Läänemaa 0, Harjumaa 5[4], Järvamaa 0, Virumaa 2[5].

Edellä oleva luettelo viitoittaa taas jotenkin tarkalleen runomme kulun. Se on aivan sama, kuin sen yleisen liitto-osan Saarninsynnynkin kulkema retki: Viru- ja Harjumaasta etelään päin. Muutamien kiikkulauluna tavattavain toisintojen mukaan on puussa myöskin omenia ja puu silloin luonnollisesti omenapuu:

Mis säält kõrgeest näysse?
Näys säält kolmi uibukesta,
Näys säält salka sarapida,
Egan otsan sääl ubina,
Egan tipun sääl tigane,
Egan ladvan laulu lindu,
Üits ubin mii-ile võittu,
Tõine kullal kirjutetu.
Mi ubin mii-ile võittu,
Selle pitsiti peosse,
Selle kääni käyseesse;
Selleg' peti peiu noore[6].

Viru- ja Harjumaan toisinnot alkavat joskus seuraavilla säkeillä:

[1]) A. Peet. a, 50. Andru; Kivisäk. 3. H. II. 42. 916. Karksi; [2]) Ruut. 24. H. II. 43. 32. Helme; Habicht. 28. H. II. 25. 244. Helme; Lepik. 2. E. 8422. Paistu (kaksi viimeksi mainittua ovat sekasia). [3]) Ostrat. 39. H. II. 28. 469. Maarja-Maad; Tammemägi. 56. H. II. 56. 382. Maarja-Magd; Tenter. 20. H. II. 28. 383. Maarja-Magd; [4]) Lohk. 108 ja 109. H. II. 34. 523. Kuusalu; Reinthal. 6. H. I. 7. 147. Rapla; Esken. 10. H. IV. 7. 509. Kuusala; Maksin. 18. H. I. 7. 106. Rapla. [5]) Kallas. 30. E. K. S. 8:o. 1. 49. Veike-Maarja; Mühlbach. 13. H. II. 38. 346. Kardina. [6]) Pöögelman. 7. H. IV. 5; 366. Paistu; samallainen Lepik. 32. E. 8249. Paistu. y. m.

Mis viga Virus elada,
Arju karjassa karata,
Kolga vallassa kosida,
Malla vallas maid arida!
Virumaa oli vilja täisi,
Arjumaa agusi täisi[1].

Nämä eivät kumminkaan ole runoomme alkuaan kuuluneet. Ne tavataan näet hyvin yleiseen eräässä toisessa runossa, jossa maan rikkautta kuvataan sillä, että joka paikka on mäkiä täysi, joka mäki mäntyjä, joka mänty pesiä ja joka pesässä kolme kotkaa. Tämä kolmen kotkan runo on myös häärunoja ja jo edellisestä päättäin varmaan Viru- tai Harjumaassa syntynyt.

Palaamme vielä lintuihin puissa. Mikähän on vaikuttanut, että tämä runo niin yleiseen, melkein säännöllisesti on yhtynyt Saarninsyntyyn. Seikka on yksinkertaisesti se, että runomme on myöskin häälaulu samoin kuin Saarninsyntykin. Se on jonkillainen onnentoivotus nuorellepariIle. Toivotaan, että heidän kotonaan tulisi olemaan puu täynnä laulelevia lintuja, eli että se itse olisi ikäänkuin tuollainen puu. Kun häissä laulettiin useita lauluja yhtämittaa, oli aivan luonnollista, ettei kuulia niin tarkoin huomannut, missä yksi päättyi ja toinen alkoi. Häälaulut sulivat näin yhteen.

Siinä myös syy, miksi niin usein Saarninsynnyn lopussa tavataan, paitsi lintujuttua, myöskin kertomus joesta ja siinä olevista kaloista. Tämäkin tavataan erityisenä runona.

Otamme sellaisen tähän näytteeksi:

Möistke, möistke mehe noore,
Täädge, täädge poisi targa,
Mis sääl Riia karjasmaala,
Või sääl Võnnu vainueela.
Kask sääl Riia karjasmaala,
Vaher Võnnu vainuela,
Oksad ühte ulati,
Ladvad ühte langenessa,
Juured kokku jooksenessa,
Möistke, möistke mehenoore,
Täädge, täädge poisi targa.
Mis säält paistab päälta ladva,

[1]) Lohk. 109. H. II. 34. 523. Kuusala; samallaisia: Lohk. 108. H. II. 34. 523; Mühlbach. 13. H. II. 38. 346. Kadrina. y. m.

Mis säält jookseb alta juure:
Päev säält paistab päälta ladva.
Vesi jookseb alta juure.
Mis sääl sehena elasi.
Sehen elle siia kala,
Avi laia lauku otsa,
Ahvena harjas tereva,
Särja suuri, selja musta.
Vöti vellele könelda.
Veli hella vellekene,
Ole hoolik hommikula,
Varajane valgeenna,
Vöta selga siidi vörku,
Ölale vörku höbene.
Too need kalad koduje,
Kanna kala kamberille.
Me lääme kala tapamaie.
Vähjal väitsa näitamaie.
Kala keelila köneli.
Kala meelila möistatelli.
Ei ma tule tooreessa,
Ega veere värskeessa,
Ma tuli maale näidisassa.
Maale kangasta kuduma,
Ilmale ilu pidama,
Söödile süli ajama.
Ma oli mere neitsikene.
Ahvenile ma armuke,
Särjale suurele sösari.
Mee's kuule kala köneda,
Pane tähel palumista,
Lõik'sime kala kaela päälta,
Särja suure selja päälta.
Mis säält seesta silmanessa,
Vöi säält välja välkunessa.
Paistis sötsi söle kirja,
Päälta nänni pärja kirja[1].

Runossa kuvataan aluksi aivan selvään sitä, miten nuoret tapaavat toisensa — puut kasvavat aivan eri tahoilla, mutta juuret käyvät yhteen. — Kertomus kaloista ja niitten pyytämisestä lienee jonkillainen kansanomainen symboolinen kuvaus neidon anastamisesta. — Varmaa on, että tämäkin on itsenäinen hääruno, joka on sekaantunut m. m. Saarnin syntyyn ja sen kautta Isoon tammeenkin. Sivumennen olkoon sanottuna, että tässä on aihe siihen runoon, jonka mukaan Vellamonneidon onkiminen on Kalevalaan muodosteltu, — siis oikein osaten on se siinäkin naimisseikkoihin yhdistetty.

[1]) E. K. S. Jõgev. 91. 156.

Vielä joku sana Omenapuurunosta. Sitä on saatu siksi harvoja toisintoja, että sen kotipaikkaa emme voi määritellä. Siihen on myöskin sekä Saarninsynty että Iso tammi sekaantunut. Omenaa etsitään:

Sestre lehtie siesta,
Vahtre lehtie vahelta,
Kullerkuppu puolsa-asta [1].

Lehte lehtede seesta,
Kullerkupu keskeelta [2].

Kun se löydetään, otetaan sen siemenet, pannaan ne maahan, ja niistä kasvaa saarni tai tammi.

Näin olemme esittäneet kaikki ne suhteet, mitkä Isolla tammella on Saarninsynnyn kanssa.

Samalla olemme esittäneet kaikki yleisemmät tammen aikaansaamis-kertomukset. Kaikki muut niistä osottautuvat myöhemmiksi paitsi henkilöille istuttaminen. Tämä on siis ehdottomasti se, joka alkuperäisesti on kuulunut Isoon tammeen.

Siirrymme nyt tämän runon muita kohtia esittämään.

Yleistä kaikille toisinnoille, muutamat aivan vaillinaiset poisluettuina, on, että tammi kasvaa suureksi.

Otamme tähän tärkeimmät tätä ilmaisevista säkeistä, koska niistä saadaan vertauskohtia muitten alueitten runoille:

1	A.	*Suuri laia tammesida.*	Sa. 2.
	B.	*Suuri tamme laia lehte.*	P. 4.
	C.	*Suuri tamme laia oksa.*	Vl. 5.

---

[1]) H, 9. [2]) Vv. 3 a. 1 B) P. 4—6, 11; L. 1 b. 1 C) Vl. 5 8; T. 16, 23; J. 6—7.

	D.	*Suuri puida suuri tamme.*	Vl. 9.
	E.	*Suure tamme, laia tamme.*	H. 16.
	F.	*Tamme lehte tamme laia.*	Vv. 13.
	G.	*Tamm oli suuri, tamm oli laīa.*	Vv. 8.
	H.	*Tamme suure, tammi saari.*	Vv. 22.
	I.	*Tamme suuri, tamme laia.*	Vv. 26.
2.		*Tamm kasv' pikke, tamm kasv' paksu.*	H. 6.
3	A.	*Kasve suuri Riia tamme.*	Vl. 46.
	B.	*Riia tamme, tubli tamme.*	Vl. 16.
4.		*Kuni kuuske rauda tamme.*	Vl. 20.
5.		*Rauda tamme, hiie lepä.*	Vl. 4.
6	A.	*Suuri kõivo, lakkä tammõ.*	T. 20.
	B.	*Kõrvik kõivo tasast tammõ.*	Se. 4.

Tavallisesti ei kumminkaan tyydytä siihen, että puuta sanotaan suureksi, korkeaksi ja laajaksi. Useimmiten on sen koko vielä suuremmoisemmaksi kuvattu.

Tässä tavataan seuraavat säkeet:

7	A.	*Tamm oli kasvand taevani.*	P. 8.
	B.	*Tamme kasvis taevaesse.*	T. 19.
	C.	*Kas on tamme taeva kasvand.*	J. 4.
	D.	*Küll tamm kasvas taevaalle.*	Vv. 16.
	E.	*Tamm mul kasvis taeva alla.*	Vl. 32.
	F.	*Tamme tungis taevasse.*	T. 15.
8.		*Õksad juureie Jumala.*	Vv. 6.
9.		*Lehed Luoja laua pääle.*	Vv. 6.
10.		*Taeva Taadi tareni.*	T. 19.

---

1 E) H. 9. 1 F) J. 2; Vv. 4, 27. 1 G) Vv. 21. 1 H) Vv. 13, 15. 1 I) Vv. 19—20. 2) H. 6; J. 2, 4; Vv. 14, 27. 6 B) T. 32; Se. 2, 5. 7 A) P, 7, 28; Vl. 43—4; T. 9, 35, 41; Vv. 1. 7 B) P. 5, 10, 11, 14, 16, 18; Vl. 31, 36, 38, 39; T. 21, 36; L. 7 a, 11; J. 2, 4, 5,-7 a, 11; H. 12. 7 C) Vv. 27. 7 E) Vl. 5, 45; L. 1 a, 5, 8. H. 13, 15, 18. 7 F) T. 15–6. 8) Vv. 3, 6.

11	A.	*Tammed tahdsid taevas kasva.*	P. 5.
	B.	*Tamme kasvis taeva kõrgu.*	Vl. 24.
	C.	*Tam taht kasvaa taeva-asse.*	H. 8–9.
	D.	*Tamm aga tahtis taeva minna.*	Vv. 7.
	E.	*Tamm tahab tõusa taevaiije.*	Vv. 2.
	F.	*Tutti taeva tõusevat.*	Sa. 3.
12	A.	*Tam tahtis taevasta tasuda.*	P. 7.
	B.	*Tamm tahab taevast tansitada.*	H. 10.
	C.	*Tamm tahab taevasta jagada.*	T. 7.
	D.	*Tamm taab taevasta avada.*	H. 3.
	E.	*Tamm taht taevasta rabada.*	P. 11.
	F.	*Tahtis taevast lahti lüia.*	H. 12.
13.		*Ladu taht taevasta lauta.*	P. 16.
14.		*Taevasta tasutamaie.*	Vv. 7.
15.		*Lehed luojasta lugeda.*	Vv. 9.
16.		*Lehed taevast lennutada.*	H. 11.
17.		*Tamm tei taeva tahmatsesse.*	Vl. 11.
18	A.	*Oksad pikad pilvedesse.*	H. 14.
	B.	*Oksad pilvesta osata.*	Vv. 9.
	C.	*Oksad pilveje uluta*	Vv. 26.
19.		*Ala pilve hallitanud.*	Vl. 44.
20.		*Piale pilve päävatanud.*	Vl. 44.
21.		*Sisse pilve seenetanud.*	Vl. 44.
22.		*Pimedasse pilvedesse.*	L. 5.
23	A.	*Läbbi pilvete pugeda.*	P. 5.
	B.	*Oksad pilveje pugeda.*	Vl. 29.

---

11 A) P. 16, 19–20; Vl. 16, 21, 29, 38; T. 7, 13, 15–16, 36; L. 7 b, 12; H. 3, 5–6, 11. 11 D) Vl. 22–3, 39; Vv. 9, 13, 19, 21, 11 E) P. 17; 1, 4–6, 19–20, 22, 25–6, 33. 12 C) P. 28; T. 41; L. 7 b; H. 11; J. 7; Vv. 3, 6, 8, 9, 10, 13, 20, 22, 26, 29–30. 13) P. 18–20, 24; Vl. 4–5, 8, 16, 18, 21–3, 48; L. 1 a, 5, 7–8; J. 5; Vv. 11, 16. 18 A) P. 11, 18; T. 15; H. 10. 18 B) H. 16; Vv. 20, 26; J. 7; Vv. 20, 26. 23 B) Vl. 38, 44, 46; T. 9, 13, 16, 33, 35–6; L. 12; H. 3, 8, 9, 15; J. 1, 4, 6; Vv. 1, 2, 3, 8, 9, 13, 22, 27, 29, 33–4.

	C.	*Oksad pilve jo pugeda.*	T. 7.
	D.	*Oksad pilveni pugenud.*	Vl. 45.
	E.	*Oksad pilve tal pugevad.*	Vl. 48.
	F.	*Lehed pilvesse pugesi.*	Vl. 10.
	G.	*Oksad pilvesi pugesid.*	P. 7.
	H.	*Otsad pilvesse pugesid.*	J. 5.
	I.	*Pugede ma pilvedesse.*	Vl. 22.
	J.	*Tamm saab taevaje pugeda.*	Vv. 23.
	K.	*Tamm tahab taevaje pugeda.*	Vv. 23.
	L.	*Oksad pilveid puisteda.*	T.15.
24	A.	*Latva pilve piatevat.*	Sa. 3.
	B.	*Latva pilve pistevat.*	Sa. 3.
25	A.	*Oksad pilved pillutada.*	P. 7.
	B.	*Lehed aga pilve pillutada.*	P. 11.
	C.	*Pidi pilved pillutama.*	L. 7 a.
	D.	*Pilved ärra pillutada.*	L. 1 a.
	E.	*Pilved paksud pillutada.*	L. 7 b.
	F.	*Pilve panga pillutada.*	L. 8.
	G.	*Oksa pillu pilvedesse.*	P. 19.
	H.	*Oksa pildu päälta pilve.*	P. 24.
	I.	*Oksa pildu pilvezida.*	P. 18.
	J.	*Oksad alle pilveeie.*	Vv. 11.
	K.	*Pilve ränka pillutama.*	L. 5.
26.		*Tähti teisi pillutada.*	T. 15.
27	A.	*Kustutab kuu kumeda.*	T. 15.
	B.	*Lehed kuuda kusdutasid.*	J. 6.
28.		*Kuu pidi lööma kuies tükis.*	L. 7 a.
29.		*Päävä lööma viies tükis.*	L. 7 a.
30.		*Ladva pääva laodile.*	T. 15.

---

23 C) T. 15. 23 H) H. 12; Vv. 25, 30. 23 L) T. 6. 25 A) P. 28; Vl. 5, 8, 24, 48; T. 7; H. 3, 10—12; J, 1; Vv. 3, 5—6, 8, 11, 13, 16, 21—3, 29—30, 33—4. 25 G) Vl. 21. 25 H) P. 17. 25 K) Vv. 7. 26) T. 16.

31. *Ladva päikest lahutada.* T. 15.
32. *Tamme pilustab päikese.* T. 15.
33. *Päikesta piigistada.* T. 16.
34. *Keelsid pääva paisdemaie.* J. 6.

Kun tarkastamme edellä olevia säkeitä, niin huomaamme, että ensinnäkin tammen taivaaseen ulettuminen on kaikissa muissa maakunnissa paitsi Võru- ja Setumaassa tavattava piirre. Säkeet 7—11 ilmaisevat yksinkertaisesti vaan tämän ajatuksen. Niitä tavataankin yleiseen kaikissa maakunnissa. Kumminkin ovat muutamat säkeet tai säkeitten toisinnot laajemmalla tavattavat kuin toiset. Moniaat tavataankin vaan yhdessä ainoassa, jotkut parissa kolmessa maakunnassa. Sellaiset säkeet kuin 7 B ja 11 A, jotka täytyy pitää alkuperäistä muotoa edustavina, tavataan 5—6 maakunnassa ja ovat runsaimmin edustetut Pärnu- ja Viljandimaassa, viimeksimainittu myös Tartumaassa. Lääne- ja Harjumaassa ne jo ovat harvinaiset ja puuttuvat kokonaan Virumaassa. Ne toisinnot taas, jotka heti ensi silmäyksellä huomaa myöhäsyntyisiksi, kuten 7 C—F ja 8—10 sekä 11 C—D tavataan ahtaammalla alueella, muutamat vaan yhdessä toisinnossa ja, johdonmukaisesti kyllä, yksinomaan sellaisissa seuduissa, jotka ovat etäämmällä Pärnumaasta. Sama seikka on huomattava myöskin säkeen 12 eri toisinnoista. Yksinkertaisimmat muodot A ja C tavataan Pärnumaassa ja viimemainittu sitäpaitsi useissa maakunnissa. Vielä huomattavampi on tämä seikka säkeissä 13—7. Selvin säemuoto 13 on hyvin laajalle levinnyt, jotavastoin kukin toisista tavataan vaan yhdessä toisinnossa. Mikään näistä ei ole saatu läheltäkään Viron lounaiskulmaa. Samaa voi huomata säkeistä 18—22. Ne eivät kaipaa enempää selvitystä.

Siirrymme niihin säkeisiin, joissa puhutaan pilviin tai taivaaseen „pujahtamisesta“ (23). Ajatus näissä on hieman outo; ei voi ajatella, että, jos taivaaseen kasvaminen ilmaistaisi vaan yhdellä säkeellä, se olisi tämä. Aivan

varmaa on, että tällainen ajatus on kertosäkeen kautta tullut runoomme. Kun tarkastelee toisintojen levenemistä, niin huomaa, että säe tavataan kaikestaan vaan kahdessa pärnumaalaisessa runossa, mutta on sen sijaan hyvin yleinen Viljandi-, Tartu- ja Virumaalla. Se on siis aikaseen tullut runoomme, mutta ei kuulunut alkuperäisimpään runoon.

Säkeestä 25 on toisinto A yksinkertaisin. Se tavataan Pärnumaassa ja kaikissa muissa maakunnissa, missä tammen ensinkään lauletaan taivaaseen kasvavan, paitsi ei Läänemaassa. Kumminkin on huomattava, että tämä säe, samoin kuin alkuperäisintäkin muotoa edustava niistä edellisistä säkeistä, missä puhutaan taivaan tasoittamisesta ja jakamisesta, puun pilviin ulettumisesta ja taivaaseen pujahtamisesta, ei ole niin yleinen Pärnumaassa eikä yleensä Lounais-Virossa, kuin esim. säkeet 7 A ja 11 A. Sen sijaan on tämä yleisin Virumaan seuduilla. Asia on niin ymmärrettävä, että tällaisen säkeen edustama ajatus ei ole kuulunut kaikkein alkuperäisimpään muotoon. Se on kyllä jo lähellä alkukotia jossakussa seudussa tullut kertosäkeeksi. Kun runo on kulkenut etäämmälle, on säe seurannut mukana, ja joskus saanut pääpainon, niin että alkuperäinen säe on kokonaan unhottunut. Kun laulaja lisää kertosäkeitä, niin ovat uudet tulokkaat aina voimakkaampia kuin edelliset. Ajatellaan, että ensimäinen laulaa tammen kasvavan taivaaseen. Tämä ei itse asiassa merkitse muuta kuin, että se on hyvin korkea, Seuraava laulaja, jonka mieleen erittäin on painunut juuri tämä seikka, lisää, että se tavotteli pilviä. Kolmas laulaa jo, että se tunki niitten läpi, ja neljäs, että tammi oksillaan hajoitteli niitä. Tässä on jo jotain niin mahtavaa, että, kun uusi henkilö kuulee runon laulettavan, niin hän ei suinkaan unhota tätä seikkaa Päinvastoin saattaa helposti tapahtua, että alkuperäisemmät, vähemmän voimakkaat säkeet eivät niin elävinä jääkään hänen muistiinsa. Juuri kun hän on kuullut säkeen taivaaseen kasvamisesta, seuraa toinen, jossa kerrotaan pilvien hajoittamisesta. Edellinen on tuskin vielä ehtinyt

käydä tietoisuuden kynnyksen yli, kun tulee toinen voimakkaampi, joka oikein ryntäämällä ryntää tietoisuuteen ja niin hävittää sen heikomman vaikutuksen, minkä edellinen teki. Näin on ymmärrettävä se seikka, että alkuperäisimmät säkeet häviävät tai kumminkin muuttavat muotoaan, kun runo joutuu kauvaksi kotipaikastaan, ja niitten sijaan sellaiset säkeet, jotka lähellä alkukotia ovat harvinaiset, siis myöhempisyntyiset, tulevat etäisemmissä seuduissa yleisimmiksi.

Tarkastamme vielä säkeet 26—34, joissa puhutaan taivaankappalten, auringon, kuun ja tähtien häviämisestä. Ne tavataan vaan muutamissa harvoissa toisinnoissa, joista 2 on saatu Tartumaalta, 1 Lääne- sekä samoin 1 Järvamaalta. Tämä piirre on siis pidettävä aivan myöhäsyntyisenä.

Tarkastuksemme taivaaseen kasvamisesta on siis johtanut siihen lopputulokseen, että tämä piirre aivan varmaan on kuulunut runomme alkuperäiseen muotoon. Toiseksi olemme tässä myöskin saaneet vielä erinomaisen hyvän lisätodistuksen siitä, että runomme on kumminkin virolaisen muotonsa saanut Lounais-Viron rannikolla. Jos ei olisikaan mitään muita seikkoja, jotka todistavat samaa, niin yksistään jo se, mitä tässä yhteydessä on esille tullut, riittäisi täysin vakuuttamaan siitä, että virolaisen Ison tammen syntyminen jossain muualla kuin ainoastaan Lounais-Virossa on aivan mahdoton asia ajatellakin.

Lähemmin tarkastaissamme virolaisen Ison tammen kaatamiskertomusta huomaamme, että se, samoin kuin kertomus tammen esineiksi valmistamisesta, on hyvin samallainen, kuin eräässä toisessa virolaisessa runossa, jota saatamme kutsua Itkeväksi tammeksi. Ennenkuin käymme

käsiksi varsinaiseen tutkimusaineeseemme, luomme lyhyen katsauksen tähän runoon.

Runoa, jossa kerrotaan, miten tyttö metsässä tapaa tammen itkemässä ja miten hän sitte lupaa veljensä sitä kaatamaan, on kaikestaan muistiinpantu 78 eri kertaa. Näin saadut toisinnot ovat seuraavat:

Pärnumaa.

P.	1 i	Sohberg, IV. siv. 20. n:o 22		—	—	Tõstama.
„	2 i	H. II. 19. 168	Kampmann, M.	54	1889	„
„	3 i	„ „ 699	Veltmann, J. A.	56	„	„
„	4 i	E. 8867	Tõnisson, M.	81	1893	Vändra.
„	5 i	E. K. S. 4:o 2. 759	Seimann, J.	46	1878—9	„
„	6 i	„ „ 786	„	107	„	„
„	7 i	E. 269		307	—	„
„	8 i	E. K. S. 8:o. 1. 713	Ringenfeldt, K.	2	1877	„
„	9 i	H. II. 20. 625	Tammann, J.	25	1889	„
„	10 i	„ 47. 644	Peterson, J.	5	1893	„
„	11 i	„ 21. 123	Ostrov, M.	54	1889	Tori.
„	12 i	H. III. 5. 546	Tultz, M.	1	1888	„
„	13 i	„ „ 639	Tilk, T.	14	1889	„
„	14 i	H. I. 2. 68	Martinson, H.	18	1888	Pärnu.
„	15 i	H. II. 20. 62	Lippmann, M.	1	„	„
„	16 i	E. K. S. 4:o. 4. 314		10	—	„
„	17 i	Rpl. B. VII. siv. 60. n:o 26		—	1817	„
„	18 i	H. II. 33. 62	Jaanson, J.	—	1889	„
„	19 i	„ „ 40	„	32	„	„
„	20 i	„ 20. 160	Tärn, A.	28	„	„
„	21 i	E. K. S. 4:o. 3. 65	Treufeldt, M.	8	1876	Saarde.
„	22 i	„ „ 91	„	19	„	„
„	23 i	H. II. 22. 758	Sitzka, P.	1	1888	„
„	24 i	„ 42. 189	Tiitus, J.	1	1892	„
„	25 i	H. III. 11. 96	Kangur, J.	6	1889	„
„	26 i	„ 13. 441	Langholts. H.	4	1892	„

P. 27 i	H. III. 19. 229	Pährmann, L.	1	1894	Saarde.
„ 28 i	E. K. S. 4:o. 2. 327	Grenzstein, A.	36	1874–5	Andru.
„ 29 i	„ „ 416	„	127	„	„
„ 30 i	„ 8:o. 1. 434	Tarkapea	o 14	1874	„
„ 31 i	H. I. 2. 31	Jagor, P.	9	1888	„
„ 32 i	H. II. 55. 10	N. N. (= x[4])	5	1896	„
„ 33 i	„ 23. 647	Jürgens, J.	20	1889	Häädemeeste.
„ 34 i	„ 24. 635	Einer, P.	13	—	„
„ 35 i	„ „ 637	„	1	—	„
„ 36 i	„ 47. 585	Reimann, M.	1	1893	Jakobi.
„ 37 i	H. I. 4. 615.	Sakson, K.	23	1878	Mihkli.

Viljandimaa.

Vl. 1 i	H. II. 26. 162	Sihver, J.	3	1889	Viljandi.
„ 2 i	„ 43. 316	Orras, Ch.	IX	„	„
„ 3 i	H. III. 20. 527	Täht, J.	5	1894	„
„ 4 i	H.	Peet, I.	366	1879	„
„ 5 i	V. 28		—	—	„
„ 6 i	E. 346		374	—	Suure-Jaani.
„ 7 i	E. K. S. 4:o. 3. 431	Pausk, J.	31	—	„
„ 8 i	H. II. 49. 578	Raid, H.	7	1894	„
„ 9 i	H. III. 14. 582	Oksenberg, A.	3	1892	„
„ 10 i	H. V. L. II.	Orgusaar	8	1876–8	Kolga-Jaani.
„ 10 i	H. V. K. 447, A.	„	„	„	„
„ 11 i	H. V. L. III.	Bergman, J.	45	1878	„
„ 11 i	H. V. K. 447 B.	„	„	„	„
„ 12 i	H. I. 2. 334	Koit, J.	4	1889	„

Tartumaa.

T. 1 i	H. III. 15. 143	Maasen, H.	1	1892	Palamuse.
„ 2 i	H. II. 30. 409	Raag, H.	19	1889	Rannu.
„ 3 i	H.	Hurt, Jos.	I. 71	—	Sangaste.
„ 4 i	H. V. L. II. 109	Johannson, G.	49	1887	Laiuse.
„ 5 i	H. II. 56. 661.	Väggi, J.	6	1896	—

Võrumaa.

Võ.	1 i	H. III. 26. 323	Tedder, J.	17	1895	Kanapää.
„	2 i	H. I. 6. 79	Saar, P.	1	1894	Vastseliina.
„	3 i	H. V. L. I	Hurt, Jos.	89	1865–75	Põlva.
„	3 i	H. V. K. 112 B	„	„	„	„

Setumaa.

Se.	1 i	H.	Hurt, Joh.	41 a	1877	—
„	2 i	H.	„ Jos.	21	—	—
„	3 i	H. I. 3. 606	Demidov, F. V.	5	—	—
„	4 i	H. II. 3. 79.	Prants, H.	72	1887—90	—
„	5 i	„ 4. 34	Hurt, Joh.	—	1886	—
„	6 i	„ „ 80	„ „	34	„	—
„	7 i	„ „ 279	„ „	122	„	—
„	8 i	H.	Jaagomann, J.	13	1874	—

Läänemaa.

L.	1 i	H. II. 2. 513	Ostrov, M. ja Kallas, O.	667	1889	Hanila.
„	2 i	„ 17. 701	Ostrov, M.	86	1890	„
„	3 i	„ 2. 306	Ostrov, M. ja Kallas, O.	435	1889	Karuse.
„	4 i	„ 6. 85	Seen, G. ja Saul, P. I.	111	1890	Hiiumaa.

Järvamaa.

J.	1 i	H. I. 4. 67	Matson, F.	9	1878	Kuusala.
„	i	H. II. 13. 609	Tults, M.	7	1889	Türi.
„	3 i	H. IV. 4. 63	Pitka, P. A.	2	1892	Järva-Jaani.

Virumaa.

Vv. 1 i H. II. 10. 343	Ustallo, J.	70	1889	Viru Jakobi.

Epävarma saantipaikka.

X. 1 i E. 231		277	—	Tartum. seutu.
„ 2 i E. 626		604	—	Pärnum. „
„ 3 i H. V. V. R. I. 196		(T) 11	—	„ „
„ 4 i „ „ 191	Jaagu, H.	(S) 8	—	„ „
„ 5 i V. E. R. II, 25		--	—	„ „

Ne toisinnot, joiden saantipaikka on tunnettu, jakaantuvat siis eri maakuntiin seuraavalla tavalla:

Pärnumaa 37, Viljandimaa 12, Tartumaa 5, Võrumaa 3, Setumaa 8, Läänemaa 4, Järvamaa 3, Virumaa 1. Niistä toisinnoista, joitten saantipaikkaa ei tarkalleen voida määrätä, voi kumminkin varmuudella päättää, etteivät ne ainakaan ole saadut Võru- eikä Setumaasta, vaan luultavimmin Lounais-Virosta.

Tarkastettavamme runot jakaantuvat näet kahteen jotenkin jyrkästi toisistaan eroavaan toisintoryhmään, joista toinen on edustettuna Võru- ja Setumaassa sekä osaksi Tartumaassakin, toinen taas kaikissa muissa maakunnissa. Lyhyyden vuoksi kutsumme ensinmainittua Kaakkois- ja jälkimäistä Lounais-Viron ryhmäksi.

Otamme tähän näytteeksi muutamia toisintoja.

Läksin metsa kõndimaie,
Poisikene, noorekene,
Läksin hommoku varada,
Läksin metsa kõndimaie.
Mi'i ma nägin metsassagi?
Nägin tamme heinämaiel.
Minä küll tammeltä küsisin:

Tammekene, noorukene,
Mis te-e muidu muretsete?
Tamme mõistis, mulle kostis:
Muud puud ära raiutud,
Mind üksi üles jäetud
Suure tuule tuigutada,
Pikkä vihmä vingutada.

Miks siis leinäd tamme nuori?
Minä, tarka poisikene,
Tulen sindä raidumaie.
Okstest tien ma ooste talli,
Tübest teen ma tünderidä,
Vahest neiu veime vakka.
VI. 3 i.

Ma läksin metsa kõndima,
Nägin tamme nutevad.
Mina tammelt küsima:
Mis sa nutad tammeke?
Muida puida raiutasse,
Mind jäeti üksi kasuma,
Siia tuule tuigutada,
Siia vihma vintsuda.
Ole vaida tammekene!
Mull o kodu viisi venda,
Iga vennal isi kirves,
Iga kirvel kirju vaers.
Need talevad sinda raiuma,
Sinust saab laeva laudi,
Laeva laudi, paadi pardu,
Tüvist saab tükki tünderida,
Oksest saab orja istmeida,
Ladvast laulu raamatuida.
P. 3 i.

Tulli üles hummogulla,
Varra inne valgĕt.
Miä olli tüö edimäne,
Kua hooli hummogunĕ?
Pää olli suuri sugimine,
Jäla käpe kängmine,
Mõzi suu, suije pää,
Känge ala käpe' jala',
Lätsi mõtsa kõndimahe,
Kõndimahe, käümähe.
Miä ma löüzi minnemäni,
Kua kodo tullĕnani?
Löüze ma tammĕ ikĕvat,
Suurĕ puu puhkuvat.
Midä sa ikĕd tammĕkĕnĕ,
Puhud suuri puukĕnĕ?
Taoda ma iks ikĕ tammĕkĕnĕ,
Puhu suuri puukĕnĕ:
Kõik siin tammĕ raottva',
Suurĕ' puu' puhastĕdi,
Ole ma ütsi üle jäänü,
Katsi jäänü kazumahe.
Säält iks ma kodo joostĕh joozi,
Joostĕh joozi jalol käve.
Ütli ma umalĕ velele,
Noomĕ velele noorĕlĕ:
Velekene, noorĕkĕnĕ,
Noorĕkĕnĕ närgakĕnĕ,
Võta iks sa kirvĕš olalĕ,
Vaherkuvvaš' kang'lahe,
Löüze ma tammĕ ikevat,
Suurĕ puu puhkuvat.
Veľľo tuo kullĕl mino sõna,
Kullĕl sõna mõistsĕ meele,
Võti iks ta kirvĕ olalĕ,
Vaherkuuda kang'lahe,
Lätsi sis mõtsa mõlĕmba',
Kaldu mõtsa katĕkeske.
Veľľo ragi maalĕ taza tammĕ,
Taza tammĕ, kõrgi kõõvo,
Tüvi täll merde tündzähtü,
Otsa sattĕ Saarĕmaalĕ.
Velekeist iks noorĕkĕist,

Noorēkeist nõrgakeist,
Mezipuile puhastēlli,
Vahapuile valmistēlli.
Sisse sis süleme' sigeze',
Sisse täll mehidze' minehtü,
Tõiva na vahha varbil,
Tõiva metä meeletühe,
Nakla sai täll süvvä, punda müvvä.
Vei ta müügist mürü pääle,
Kaubast kaalu lavva pääle,
Ärä iks ta kaki kaalu kabla,
Sinnä paadi punna nagla'.
Säält mu vello veere võti,
Veere võti ja vilä saije.
Saije sis eze ilmarikas,
Vello Vinnemaa kuningas.
Nakaś sis vello veerümähe,
Imekana kalduma.
Velekeist iks noorēkēist,
Noorēkeist ja nõrgakēist.
Aije ta sälgä sini särgi,
Maani masa-karvalize,
Sibulast sõidi silda piti,
Kuruslakost lauda piti,
Sõidi ta üle Rõugu nurmē,
Hopen' täll alla as tähti,
Meesi pääle päävākirjä,
Sälāh alli täll saaridze' sadula',
Pääh suitsē' soomēkirjä.
Velekeista noorēkēista,
Kohe ta saizadi,
Noorēkēista närgakēista,
Kohe ta saizadi hobēzē,
Sinnä täll salo saizahtu,
Koh iks kergüdi kübärä,
Sinnä kerik kergähtü,
Rõngo no näidize' näivä.
Rõugust kaiva kabēhitse',
Ezi lazi meelestäni,
Sazi meele poolēstani:
Olēs ta muna mullē saazi,
Üpin mullē uinahuzi.
Vello ta kuuli kosti vasta,
Taibaś targastē kõnēlda:
Näiokēzē', noorēkēzē',
Linahiuzē', linnukēzē',
Mõista-a tie hoita ubinat,
Mõista-a munna veerätädä,
Ruttu tie muna är rikudē,
Otsa tiet ubinallē.
Velekeist iks noorekēist,
Noorēkēista, nõrgakēista,
Nakas iks vello veerümähe,
Imekana kalduma,
Sõidi ta üle simme silla,
Sõidi ta üle ohu oja,
Ezi ta lazi meelestäni,
Lazi meele poolēstani:
Kas sa no silda, sikkē olēd,
Palki alla, patja saizad,
Ega tuo sillda simmē alē-ēs,
Palki alla pakso saiza-as,
Tuo iks küll silda sisse sattē,
Palki alla painahtu,
Velekeista, noorēkēista,
Kukku täll maaha kulda küpär,
Vaiju maaha vaśki mütsi,
Sääl ta otsē urvikalla,
Sääl ta käve käpikalla.

Se. 5 i.

Lähdemme tarkemmin vertaamaan näitä eri toisintoryhmiä.

Kertomus metsään menosta on Lounais-Virossa toimitettu usein vaan yhdellä säkeellä:

Läksin metsa kõndimaie. P. 4 i[1].

Toisinaan on asia kerrottu pitemmin:

Läksin metsa kõndimaie,
Pühapääva homikuile,
Argi pääva õhtu-elle. P. 1 i[2].

Läksin metsa kõndimaije,
Hommikule uilumaije. P. 16 i[3].

Kaakkois-Virossa on kertomus aina pitempi:

Tulli üles hommonkulta,
Vara enne valgeta;
Mõsi suud, soie pääd,
Kõüdi vööle pika vööd,
Känge ala auu jala,
Pääle pika pääva rätti.
Lätsi mõtsa kõndimaie,
Hommongulda hulkimaie.
Võ. 2 i[4].

Tulli üles hummongul,
Varra inne valge'et,
Pühe tare kolmipäidi,
Tare nelätaheliku,
Veie suohu suure puru,
Pühkeme' Pühäpalole.
Võ. 3 i.

Üles iks tulli hommongol,
Varra enne valgeel.
Mia iks töö edimäne,
Kua iks hooli hommongune?
Lätsi iks mõtsa kõndimahe,
Hommongula hulgumahi.
Se. 2 i[5].

---

[1]) P 3, 8, 10–11, 13–5, 18, 22, 26, 32, 36–7 i; Vl. 2, 7–8. 11 i; T. 2, 4 i. [2]) P. 2, 6–7, 9, 12, 23, 27–31 i; Vl. 4 i; T. 5 i; L. 2–3; J. 1–3 i; Võ. 1 i. [3]) P. 17, 19, 20–1, 24, 33–5 i; Vl. 1, 3, 5–6, 9–10, 12 i; T. 1, 3 i; L. 1, 4 i. [4]) Se. 5, 6. 8 i. [5]) Se, 3, 7 i.

Toinen kohta, joka useimmissa Kaakkois-Viron toisinnoissa poikkeaa Lounais-Viron toisintojen vastaavasta kohdasta, on tammen vastaus tytön tiedusteluun, miksi hän itkee. Yleisimmin tavataan tässä yhteydessä säkeet:

1	A.	*Muida puida raiutakse.*	P. 1 i.
	B.	*Muu puu raoti.*	Se. 3 i.
	C.	*Muu puu jo raotu.*	T. 5 i.
	D.	*Teisi puida raiutakse.*	P. 2 i.
	E.	*Muud puud mahha raiuti.*	P. 17 i.
	F.	*Tõise puida kõik raiutakse.*	P. 8 i.
	G.	*Teised kõik on maha raiutud.*	Vl. 9 i.
	H.	*Kõiki puida raiut'se.*	P. 32 i.
	I.	*Kõik sugu puida raiutakse.*	P. 37 i.
	J.	*Teised keik on ära võetud.*	P. 16 i.
	K.	*Kõik siin tammĕ raotiva.*	Se. 6 i.
	L.	*Muida puida murretasse.*	P. 33 i.
	M.	*Teisi puida murretasse.*	P. 34 i.
	N.	*Pikki puida murretasse.*	P. 35 i.
	O.	*Muud puud ära murretakse.*	J. 1 i.
2	A.	*Muida oksi otsitakse.*	P. 1 i.
	B.	*Tamme okse otsimaie.*	J. 1 i.
	C.	*Muida puida otsitakse.*	L. 3.
3.		*Muida võsu võetakse.*	P. 1 i.
4.		*Oksi kokku korjatakse.*	P. 2 i.
5	A.	*Oksad ärä laazitasse.*	Vl. 11 i.
	B.	*Laasta kokku lautakse.*	P. 2 i.
6.		*Muunde lehte leigatakse*	J. 1 i.
7.		*Kodumaale karistakse.*	P. 4 i.
8.		*Teisi viitse, teisi raitse.*	P. 21 i.
9.		*Metsa nurgalt nopitakse.*	P. 23 i.
10.		*Tule ahju pillutakse.*	P. 18 i.

1 A) P. 3, 11, 14—5, 18, 23—4, 27, 29—30, 36 i; Vl. 2. 10—12 i; T. 1—2, 4 i; L. 2 i; J. 3 i, Vv. 1 i. 1 B) Se. 4, 8 i. 1 C) Vl. 3 i. 1 D) P. 4, 7, 9—10, 26, 28, 31, 33—5 i; *raiuti* P. 12 i; J. 2 i. 1 E) 19-20 i; *muu puu* Võ. 2 i. 1 H) *iks puu raoti* Se. 1 i. 1 K) Se. 8. i. 2 A) J. 1 i; Vv. 1 i. 3) L. 3 i; Vv. 1 i. 4) *korjamaie* P. 22 i. 8) P. 25 i.

11	A.	*Mind üksi üle jääti.*	P. 7 i.
	B.	*Minda üksi jäetakse.*	P. 8 i.
	C.	*Minda üle jäetakse.*	P. 11 i.
	D.	*Mind aga jälle jäetakse.*	P. 36 i.
	E.	*Minda vaesta jäef se.*	P. 32 i.
	F.	*Minda vaesta üksi jäetud.*	Vl. 11 i.
	G.	*Minda maha jäetakse.*	P. 15 i.
	H.	*Mind jäeti üksi kasuma.*	P. 3 i.
	I.	*Mind aga jäetaks' vanaks puuks.*	P. 9 i.
	J.	*Sija olen üksi jäänud.*	Vl. 1 i.
	K.	*Minno ütsi siija jäetu.*	T. 5 i.
	L.	*Ülles jännu kassumaie.*	Se. 8 i.
	M.	*Mind aga üksi oitanesse.*	Vl. 12.
12	A.	*Mind ei üksi raijuta.*	P. 28 i.
	B.	*Mind ei raiuta elades.*	P. 14 i.
	C.	*Ei mind raibet raiutagi.*	J. 3 i.
	D.	*Mind ei viita, mind ei raita.*	P. 21 i.
	E.	*Ei mind murr'ta, ei mind raita.*	P. 33 i.
	F.	*Mind ei võeta, mind ei viita.*	P. 4 i.
	G.	*Ei mind rai'da rauda tamme.*	P. 23 i.
	H.	*Minda vaest ei raiuta.*	P. 37 i.
13.		*Mind ei mõska mehike.*	P. 1 i.
14.		*Mind ei raiu rähnikene.*	P. 1 i.
15.		*Ei mind tunnta tugev tamme.*	P. 23 i.
16	A.	*Tamme puida ei taheta.*	P. 24 i.
	B.	*Tamme puid ei raiuta.*	P. 30 i.
17.		*Ma jään teiste ime teuks.*	P. 18 i.
18.		*Teiste puude tempelikse.*	P. 18 i.
19	A.	*Siia vihma vintsuda.*	P. 3 i.
	B.	*Suise vihma vintsutada.*	P. 11 i.

---

11 A) P. 12, 17, 19—20 i; J. 2 i; *jäetud* Vl. 3 i; Võ. 1 i; *Ole ma — jäänü* Se. 6, 8 i; *Mina iks — jäänü* Se. 7 i; *Mind aga — jäetaks* P. 13 i; *jäi* Se. 1, 4—5 i. 11 B) P. 10 i; Vl. 2 i; T. 1—2 i; L. 2 i; *Meid aga* T. 4. 11 D) J. 1 i; *Minda,* Vl. 10 i; *on jäetud* P. 31 i. 11 G) — *on üksi — jäätud* P. 16. 11 J) Vl. 5; *Mind on aga* Vl. 9. 12 A) P. 29. 12 C) Samantap. P. 37 i. 12 D) P. 25—6 i. 12 E) P. 34—5 i. 12 G) 27 i. 13) L. 3 i; Vv. 1 i. 14) L. 3 i; Vv. 1 i. 19 A) P. 31 i; J. 1 i. 19 B) P. 13 i.

	C.	*Vihma hoo vintsutada.*	P. 12 i.
	D.	*Vihma hoo vingutada.*	Ve. 9 i.
	E.	*Vihm ool vingutelle.*	Vl. 5 i.
	F.	*Pikkä vihmä vingutada.*	Vl. 3 i.
	G.	*Vihma kätte vingumaie.*	P. 24 i.
20	A.	*Siia tuule tuigutada.*	P. 3 i.
	B.	*Tuule hoo tuigutada.*	P. 12 i.
	C.	*Suure tuule tuigutada.*	Vl. 3 i.
	D.	*Suure tuule tõugastella.*	Se. 1 i.
	E.	*Jäi ma tuulte tougata.*	Võ. 2 i.
	F.	*Tamm jääb tuulel tuikumaie.*	P. 24 i.
21	A.	*Tuule tua, vihma viia.*	P. 7 i.
	B.	*Tuule tulla, teise minna.*	Vl. 2 i,
22	A.	*Rahe saju raputada.*	P. 11 i.
	B.	*Rahe hoo raputada.*	P. 12 i.
	C.	*Raske rahe raputada.*	P. 31 i.
	D.	*Seia rahel raputada.*	J. 1 i.
23	A.	*Lume ranga raputada.*	Vl. 2 i.
	B.	*Lumme sao saputada.*	Vl. 5 i.
	C.	*Laaja lume lammustella.*	Se. 1 i.
24.		*Talve külma küünestada.*	P. 11 i.
25	A.	*Seie ilmale ilusaks.*	P. 36 i.
	B.	*Sija ilma ikkemaie.*	Vl. 1 i.
	C.	*Seia ilmale imesteleda.*	J. 1 i.
26	A.	*Vihma pisara pillatella.*	Võ. 2 i.
	B.	*Vihma jäi iks ma pisarde pillalda.*	Se. 8 i.
27.		*Maa peale maaliksa.*	P. 36 i.
28.		*Tulgu taevast tuld ja tõrva.*	P. 8 i.
29.		*Sadagu sada rahet.*	P. 8 i.
30.		*Siia tuule taeva alla.*	Vl. 9 i.
31.		*Soome maalt tulli suure tuule.*	Võ. 2 i.
32.		*Viru maalt suure vihma.*	Võ. 2 i.
33.		*Leeme leegi külma võtta.*	P. 7 i.

19 C) Vl. 1—2, 10 i; T. 1 i. 20 A) Vl. 1 i; J. 1 i; *tuibutelle* Vl. 5 i. 20 C) Vl. 9—10 i; T. 1, 5 i; Võ. 1 i. 20 D) Se. 8 i. 21 A) P. 8, 10, 20 i; J. 2 i; 22 B) *raputelle* Vl. 5 i. 23 A) Vl. 10 i. 26 A) *pisarde pillelda* Se. 1 i. 33) J. 2 i. 34) P. 8 i; J. 2 i.

Parin Viljandimaalta saadun toisinnon mukaan itkee tammi kasvattajaansa [1].

Laulaja lohduttaa itkiää sillä, että hänellä on kotonaan viisi, — joskus kolme [2] tai kuusi [3] veljeä, joilla jokaisella on viisi, harvoin kuusi [4] kirjovartta kirvestä, ja jotka muka tulevat tammen kaatamaan ja esineiksi valmistamaan. Muutamien toisintojen mukaan laulaja joko kertoo veljiensä jääneen kirvestä hiomaan [5] tai käskee hän niitä sitä tekemään [6]. Itse kaataminen ja esineiksi valmistaminen jää tavallisesti lupaukseen. Ainoastaan joissakuissa toisinnoissa kerrotaan, että puu todella kaadetaan ja valmistetaan esineiksi [7]. Useimmiten seuraa kaatamiskertomus näissä niin välittömästi tytön puhetta, että helposti huomaa sen vaan muunnokseksi kaatajan lupaamisesta [8]. Toisinaan taas osottaa kaatamiskertomus selvää toisten runojen vaikutusta [9].

Esineet, mitkä tammesta tehdään tai luvataan tehdä, ovat sellaisia, että niitten nimi muodostaa alkusoinnun sen puunosan kanssa, mistä esine tehdään. Niin saadaan tyvestä tynnyriä [10] tai viina-astia [11]; latvasta laivan ankkuria [12], kaaripuita [13], listeitä [14] tai mastoja [15], laulu- [16], kiikku- [17], leikki- [18] tai leipälautoja [19] taikka yleensä lautoja [20], loimia [21], laulukirjoja [22], lasten pöytiä [23]; keskeltä kihlakirstu eli kapiovakka [24], kirkko [25]; sydämestä pöytiä [26], viinamaljoja [27]; oksista orjan

---

1) Vl. 6—7 i. 2) P. 6—7, 11 i. 3) P. 16 i. 4) P. 6, 16 i; J. 2 i. 5) P. 15, 32 i; Vl. 2, 10, 11, i; T. 2 i. 6) P. 13 i; Vl. 2, 12 i. 7) P. 4, 12—3, 18, 21, 23, 25—7 i; Vl. 1—2, 11—12 i; T. 3 i; J. 3 i. 8) P. 18, 21, 23, 27; Vl. 11 i. 9) P. 12, 18; Vl. 1—2, 12 i; T. 5 i. 10) P. 2—5, 9—10, 15, 17, 19—21, 23 9, 32—7 i; Vl. 3, 8. 10 i; T. 5 i; Se. 3 i; L. 1, 4 i; J. 3 i. 11) P. 18 i. 12) P. 4, 6—7, 9, 17, 19—21, 23—7, 33—6 i; Vl. 8—9 i; L. 2 i; J. 1—3 i. 13) L. 1 i. 14) P. 15. 15) P. 5, 16 i. 16) Vl. 2, 10 i; T. 4 i; J. 3 i; 17) T. 2 i; L. 4 i. 18) Vl. 11—2 i; T. 1 i; L. 3. 19) P. 13, 30 i. 20) P. 1 i; Se. 2 i. 21) T. 5. 22) P. 1, 3, 15, 28, 30—2 i; Vv. 1 i; 23) P. 2 i. 24) P. 4—5, 21, 23, 25—8, 32—5 i; Vl. 2, 10, 12 i; T. 1, 5 i; Võ. i; Se. 2 i; L. 4 i; J. 1 i. 25) Vl. 2, 8, 10—2 i; T. 1—2, 4 i; L. 1 i. 26) P. 13—7, 19—21 i, 23—4, 27; Ve. 9 i. 27) P. 11 i.

vuode[1], orjan istumia[2] tai yleensä istumia[3], orjan keppiä[4], hevostalli[5] tai huoneita[6]; lehdistä lehmän pöytä[7] tai lehmän talli[8], lasiakkunoita[9], itkuliina[10] tai leipälapio[11]; pinnasta piimäpytty[12] tai perheen lusikoita[13]; kuoresta kuorikirnu[14]; juuresta juomakannu[15], juomalauta[16]; lastuista lampaan pöytä[17], lapsenkätkyt[18]; lehden varsista varsan pöytä[19] sekä tammesta yleensä laivalautoja[20], tarvispuita[21], härän ikeitä[22], lypsinkiuluja[23], rataspuita[24] y. m.

Edellä esittämämme runokohta on useimmissa Kaakkois-Viron toisinnoissa muista melkoisesti poikkeava. Tammi valittaa, ettei häntä ole joko huoneeksi tai mehiläiskennoksi tehty. Tyttö sitte etsii veljensä, joka toteuttaa tammen toiveet. Tässä yhteydessä tavataan täällä m. m. seuraavat säkeet.

1	A.	*Muu tamme tettü taresse.*	Vl. 5 i.
	B.	*Muu tamme tarus tettu.*	Võ. 1 i.
	C.	*Tekke toros toota tamme.*	Võ. 2 i.
	D.	*Teiva na taros tootanne.*	Võ. 2 i.
	E.	*Küik iks tammẽ taros tettü.*	Se. 7 i.
2.		*Lehe om katet katussisse.*	Vl. 5 i.
3	A.	*Mezi puile puhastēdu.*	T. 3 i.
	B.	*Messi eks ta puile valmistaie.*	Se. 8 i.
4.		*Vaha puile valmistedi.*	Se. 1 i.

1) P. 1 i; L. 3; Vv. 1 i. 2) P. 3, 24 i; Vl. 8 i. 3) P. 15 i. 4) P. 2, 28—9, 31 i. 5) P. 4—10, 13—4, 16, 21, 26, 33—5, 37 i; Vl. 2—3, 5, 10—2 i; T. 1—2, 5 i; L. 2 i; J, 1—3 i. 6) Vl. 10 i. 7) P. 5—10, 14, 16, 21, 23, 26, 33—7 i; Vl. 9 i; L, 2 i; J. 2, 3 i. 8) J. 1 i, 9) Vl. 5 i. 10) P. 24, 28—9 i. 11) P. 16 i. 12) P. 4, 14, 23—5, 27 i. 13) P. 15, 21 i. 14) P. 4, 14, 21, 23—4, 26—7, 33—5 i. 15) P. 1, 6, 7—8, 16—7, 19—20, 24, 30 i; Vl. 9 i; L. 3 i; J. 2 i; Vv. 1 i. 16) P. 6—8, 10 i. 17) P. 25 i. 18) P. 24 i. 19) P. 6—8 i; J. 2 i. 20) P. 3 i. 21) P. 1, 9, 30 i; J. 1 i; Vv. 1 i. 22) P. 22, 31 i; Vl. 11 i. 23) P. 22, 31 i; Vl. 11 i. 24) P. 9, 31 i. 1 A) T. 3 i; Se. 4 i. 1 B) *tuo tamm* Se. 4 i. Võ. 1 i; 3 A) *puhastedi* Se. 1 i; *puhasteli* 1, 5-6, 8 i; *puus puhastelli* Võ. 2 i; Se. 3—4 i; *puissa* Võ. 1 i; Se. 7 i; *puhastage* Võ. 2 i. 3 B) *valmistele* Se. 8 i. 4) Se. 8 i; *valmisteli* Se. 1, 4—6 i; *puust valmisteti* Se. 3 i, *puus valmistõlõ* S. 4 i; *valmistaie* Se. 8 i.

Kaikki toisinnot, missä edellämainitut säkeet tavataan, jatkuvat kertomuksella siitä, miten mehiläiset valmistavat hunajaa ja vahaa. Vahan vie veli kaupunkiin, ostaa sieltä komean puvun ja tavallisesti lähtee sitte ajamaan — kosiin.

Käymme nyt lähemmin tarkastamaan edellämainituita eroavaisuuksia.

Laulajan aamuaskarten joukossa on Kaakkois-Virossa lueteltu m. m. tuvan siistiäminen ja pään sukiminen. Nämä kummatkin piirteet tavataan Virossa, Inkerissä, Karjalassa y. m. miltei yksinomaan kosian tapaamisen yhteydessä[1]. Varsinkin kertomuksessa tuvan siistiämisestä esiytyy runossamme selvä taian luonne, siinä kun mainitaan lakasemisen tapahtuneen eri suuntiin (Võ. 3 i) — siis aivan samoin kuin vastaavissa suomalaisissa taioissa. Itkevässä tammessa ovat nämä kummatkin piirteet siis myöhempiä lisäyksiä. Niitten runoomme yhtymisen on vaikuttanut se seikka, että tässä myöskin piilee vähän samantapainen ajatus. Metsään menevä tyttö on kieltämättä „ihmeitten kuuntelemisen“[2] hommassa. Siksi on hän niin aikaseen ja juuri pyhäpäivän aamulla liikkeellä. Nuoren tytön „ihmeitten kuuntelemisella“ taas on tavallisesti tarkotuksena tiedustaa lempionnea[3].

Tammen „mesipuuksi“ tekeminen on niin läheisessä yhteydessä vahan kaupalle-viemisen kanssa, ettei ole epäilemistäkään näiden edellyttävän toisiaan. Mutta runo mehiläisten vahanteosta ja sen myötäväksi viennistä tavataan Virossa eri runona, jolla mehiläistä kehotetaan ahkeraan valmistamaan vahaa. Võrumaalla tavataan runo m. m. seuraavassa muodossa:

Mehiläistä meeletüdä,
Kimalaista keeletüdä!
Mõtsa läts' minetämätä,
Kodo tull' e kutsumata,
Tõi ta vaha varba' il,
Mie meele tukme' il,

[1]) Ks. I-K. [2]) Runo: Kurki kyntää, joka kieltämättä myös esittää jonkillaista tiedustelua (ihmeitten näkeminen), alkaa tavallisesti samoilla säkeillä. [3]) Suomessa lakasiat usein kuulevatkin jotain ennustavaa.

Vei mu vele tarro,
Saadi vele samba'alle.
Veli vei liina viiz' nakla,
Kand' liina kats' nakla,
Panni liina lavva pääle,
Kanni kaalu kaplo pääle.
Lahki leie liina lavva,
Katski kakas' kaalu kabla',
Sis es tuuzi turu säksa',
Immes panni poodi säksa',
Miä sie mezi mehilä,
Kua vaha vaezil.
Säält sai veli sini-särgi,
Mari masa karvalize [1].

Tammen tekeminen „mesipuuksi“ on siis muodostunut sen kautta, että tämä runo on siihen yhtynyt. Mahdollisesti on huoneeksi (*tare*) tekeminen välittänyt muutosta. Asia on käsitettävä seuraavalla tavalla: Tammesta yleensä kerrotaan tehtävän m. m. erilaisia huoneita. Runokohdassa, missä alkusointu on määräämässä, käy tämä hyvin päinsä. Näin on ehkä aivan satunnaisesti Tartumaassa syntynyt runo, jossa tammi valittaa, ettei hän, kuten kaikki muut tammet, ole huoneeksi tehty [2]. — Tämä piirre osottautuu myöhempisyntyiseksi siitäkin syystä, että tammia ei yleensä käytetä rakennushirsiksi. — Kun entiseltä jo oli runossamme valitus siitä, että tuuli ja raesateet talvella pieksevät ja ottavat pois „lemmen lehdet“, niin oli tästä vaan lyhyt ajatushyppäys siihen, että tammi tahtoisi saada oksansa kokoonkäärityiksi ja katolla sekä muilla suojilla varustetuksi, siis sellaiseksi, kuin mehiläiskennot tavallisesti ovat. Tammi tuli näin valittamaan sitä, ettei häntä ole valmistettu „mesipuuksi“. Piirteen vakaannutti siihen edellä mainittu mehiläisruno, joka sille antoi uuden elinvoimaa takaavan sisällön.

---

[1]) H. V. K. 107. Põlva. [2]) Mahdollisesti on tammen huoneeksi tekemiseen vaikuttanut myös ennenmainittu runo tytön unennäöstä (ks. siv. 37), jossa tammi kasvaa *tare lävele*. Tämä runo on ainakin Võrumaassa (Võ. 2 i) sekaantunut kertomukseen „mesipuun“ teosta. Tässä yhteydessä tavataan näet säkeet:

Mesi puus taad puhastelli.
Tamme tõi tare lävele.

Vahan kaupitsemisen kanssa yhteydessä oleva komeassa puvussa ajaminen, joka tavataankin vaan Setumaassa[1], on myös alkuaan toiseen runoon kuuluva piirre. Se tavataan näet kaikkialla Virossa runossa, jossa kerrotaan kosissakäyntiä (*Oleks se mees*).

Tarkastamme vielä erästä runokohtaa, joka todennäköisesti kaikkialla on myöhempisyntyinen. Puun kaatamisesta kerrotaan Lounais-Virossa joskus säkeillä:

1	A.	*Tamm läks maha mütsatie.*	P. 4 i.
	B.	*Tuhu lääb metsa tüntsatelle.*	J. 3 i.
2	A.	*Tüvi merde tüntsateñña.*	P. 21 i.
	B.	*Tüvi lääb merrde tünsati.*	P. 23 i.
3.		*Oksad otseti meresse.*	Vl. 2 i.
4	A.	*Ladu läks lahti laksatie.*	P. 4 i.
	B.	*Ladu laane laksatelle.*	J. 2 i.
	C.	*Ladu maale laksatenna.*	P. 21 i.
	D.	*Ladu lääb maale laksati.*	P. 23 i.
5.		*Ladu läks löhki laksatille.*	P. 26 i.
6.		*Lehed laia laenetesse.*	Vl. 2 i.

Kaakkois-Virossa tavataan näitten lisäksi, tai osittain sijassa, säkeet:

7	A.	*Ladev iks sate Saaremaale.*	Se. 2 i.
	B.	*Otsa sattẽ Saarẽmaalẽ.*	Se. 6 i.
6.		*Otsa pillu Pihkõvahe.*	Se. 4 i.

Luetellut säkeet tavataan aivan yleiseen Isossa tammessa, ja eri säkeet ovat siinäkin yhteydessä pääasiassa samoilla alueilla, kuin tarkastettavassammekin runossa, sillä erotuksella vaan, että ne siinä ovat monta vertaa yleisemmät ja laajemmalle levinneet. Koska säkeissämme selvään esiytyy se ajatus, että kaatuva puu on suunnattoman suuri (varsinkin Kaakkois-Virossa), niin sopivatkin ne hyvin viimeksi-

---

[1]) Se. 1, 6, 8 i. 1 A) *matsatenna* P. 21 i; *mürtsatille* P. 26 i. 2 A) *tüntsatie* Võ. 3. i; Se. 2—6 i. 1 B) P. 25 i. 4 D) P. 25 i. 7 A) Võ. 3 i; Se. 3—4 i. 7 B) Se. 5 i.

mainittuun runoon. Kun tämä on kulkenut Lounais-Virosta, niin on Saaremaan mainitseminenkin siinä aivan luonnollinen piirre, jotavastoin se Itkevässä tammessa, jos tämän kotipaikaksi otettaisi Kaakkois-Viro, olisi aivan mahdoton. Vaikka säkeet ovatkin siis toisesta runosta tulleita, niin todistavat ne sittekin jotain runomme kulun suunnasta.

Kaikki edellä tarkastetut seikat riittävät kylliksi todistamaan, että runo itkevästä tammesta ei ole syntynyt Kaakkois-Virossa, vaan että se, kuten useimmat muutkin runot, on sinne vasta myöhemmin tullut ja siellä aikojen kuluessa, ollen jollain tavalla isoleerattuna, paljon muuttunut alkuperäisestään.

Saatuamme edellisen selville ei ole vaikea määrätä runomme kotiperää. Sen puuttuminen Harjumaasta sekä satunnaisuus Virumaassa (1 toisinto) tekee jo mahdottomaksi sen ajatuksen, että se olisi pohjoisrannikolla syntynyt. Järvamaa ei yleensä ole synnyttänyt runoja. Sieltä kuten Läänemaastakin saadut toisinnot ovatkin useissa vähäpätöisissä yksityiskohdissaankin aivan Pärnumaan runojen kaltaiset [1]. Runon yleisyys Lounais-Virossa, varsinkin juuri Pärnumaassa, on paras todistus siitä, että se on sieltä alkuisin tai ainakin saanut siellä virolaisen muotonsa. Viljandimaassakin on runoomme jo usein sekaantunut vieraita aineksia [2], jotavastoin se Pärnumaassa on kauttaaltaan miltei aivan samallainen, — aina selvä ja vapaa toisten runojen vaikutuksesta.

Mikähän nyt sitte on runomme johtava ajatus. Ensi silmäyksellä tuntuu Pärnumaan toisinto jotenkin tyhjältä, melkein siltä, kuin se olisi elinsuonensa kadottanut kulunut jäte; jotavastoin Kaakkois-Viron toisinnossa johtava ajatus esiytyy selvänä. Asiaa lähemmin tarkastaissa tullaan kumminkin aivan toiseen huomioon.

---

[1]) Ks. esim. siv. 92—4, 11 A, D, 13—4, 19 A, 20 A, 33 y. m.

[2]) Esim. Vl. 1 i tammi kasvaa taivaaseen, Vl. 2, 11 i kirveen hiominen, Vl. 4 i tammi kaipaa ison kotia, Vl. 5 i tammesta saadaan purjepuita, laivalautaa, Vl. 6—7 tammi itkee kasvattajaansa.

Metsään pyhäaamuna lähtevä tyttö on tiedustelemishommissa, — hän kaipaa lempeä ja lähtee näissä mietteissä aikaseen aamulla — siis yksinään, muiden vielä nukkuessa — kävelemään ja metsälle „huoliaan haastamaan". Hänestä tuntuu siltä, kuin kaikkia muita tyttöjä ikäänkuin etsimällä etsittäisi, mutta hän vaan jätetään yksin kärsimään tunteittensa monellaisia puuskauksia. Kun muut elelevät kodin lämpimässä, elää hän yksin ja kärsii kaikki elämän kylmät, tuulet ja myrskyt. Tulevaisuudessa kangastaa hänen edessään kolkko yksinäinen vanhuus, syys ja talvi, jotka ruhtovat sekä kauneuden että elämän ilon, — ottavat pois „lemmen lehdet". Hän on täysikasvuinen, ehkä omasta mielestään jo liiankin kauvan saanut kaivata. Kenties hän onkin jo kadottanut viehätysvoimansa, on ehkä tullut „mustaksi muodoltansa". — Nämä ajatukset siirtyvät hänen omasta sydämestään ympäristöön. Hän näkee tukevan täysikasvuisen vanhan tammen, jonka kuori jo on mustunut (*mustakoore*) seisovan pienen metsän keskellä. Siinä on neidon oman elämän vertauskuva. Sekin itkee, itkee sitä, ettei häntä ole kukaan halunnut kaataa. Kaikkia muita puita on etsitty, hän yksin on jäänyt vanhaksi — talven tuiskuissa vinkumaan ja elinvoimansa sekä kauneutensa menettämään. Hän seisoo niin metsän keskellä, ettei häntä ole huomattukaan; jos hänessäkin jotain kelpaavaa olisi, niin se on jäänyt näkemättä. Metsän laiteelta vaan nopitaan niitä puita, mitkä siinä ovat ikäänkuin näytteillä.

Mutta neidon suru ei ole epätoivoinen. Mitä hän ikävöi, sitä hän myös toivoo; kun hän paljon ikävöi, niin hän myös paljon toivoo. — Tämä tunne esiytyy siinä lohdutuksessa, minkä hän antaa itkevälle tammelle, luvaten lähettää kokonaista viisi veljeään, joilla aina on komeat kirveet varalla, sitä kaatamaan. Onhan niitä muka maailmassa niitäkin, jotka aina ovat valmiina suojiinsa ottamaan. Usein kaadetaan mustakuorinenkin puu.

Omituisinta vielä on, että tyttö pitää puun k a a t a m i s t a toivomansa onnen vertauskuvana. Siinä ehkä esiy-

tyy tuo kansanrunoudessamme tavallinen miehelän kovuuden kuvaus. „Niinhän on miniä miehelässä, kuin on koira kahlehissa". Eivät ne karsitut lemmenlehdetkään enää vihannoi. Mutta pääasia on, ettei kumminkaan ole hylätty. Luontainen tunne vetää vaikeaankin pyydykseen.

Näin käsittäen on pärnumaalaisella laulutavalla kyllin sisältöä. Kaataminenkin sopii jäämään vaan lupaukseksi, sillä sen toteutuminen hävittäisi sekä ikävän että toivon, ja niin katoaisi runosta koko tunnelma.

Vasta sen jälkeen, kun runomme alkuperäinen elinsuoni on kadonnut, on se saanut tuon jokapäiväisemmän muodon, mikä sillä Kaakkois-Virossa on. Tammi on vaan tammi, eikä mikään vertauskuva. Se itkee sitä, ettei hänen latvansa ole katettu. Kun tämä toivomus toteutetaan, saadaan siitä rikkautta. Sitten kelpaa lähteä kosiinkin. Tytto on tavallisena syrjäisenä asian kertojana, — omaa intressiä hänellä ei siinä ole. Veljelle tulee ilokin tammen kaatamisesta. Kaakkois-Viron toisinto on siis aivan mahdoton ollakseen alkuperäinen.

Pärnumaan toisintojen alkuperäisyyttä todistaa myös se seikka, että tammi yleensä esiytyy Viron runoissa lempionnen vertauskuvana. Sellaisena se on esim. Isossa tammessa, samoin runossa neidon unennäöstä, missä äiti sanoo tammen merkitsevän sulhasia, [1] sekä saamattoman pojan runossa, joka usein on runoomme sekaantunut. Viimeksimainitussa poika kertoo, mitenkä hän metsässä ensin kohtasi joukon erilaisia puita, m. m. tammia, ja sen jälkeen joukon neitoja [2]:

Üks tuli vastu lepa metsa,
Teine tuli vastu kase metsa,
Kolmas tuli vastu kulla metsa,
Neljas vastu niine metsa,
Viies vastu viigi metsa,
Kuues tuli vastu tamme metsa.
P. 18 i.

Mis ma metsast eesta leidsin?
Leidsin salga sarrapuida,
Teise salga saresida,
Kolmas salga kolapuida,
Neljas salga neidosida.
P. 17 i.

[1]) Ks. siv. 37 . [2]) Ks. esim. P. 16—20 i.

Kun näin käsitetään itkevän tammen sisältö, niin ei tehtävillä esineillä enää ole mitään merkitystä. Ne saavat olla mitä tahansa, — miten sointuun sopii. Useat esineet, kuten esim. laivan osat, kuuluvatkin varmaan toisiin runoihin.

Siirrymme nyt varsinaiseen aineeseemme, — tarkastamaan Ison tammen kaatamiskertomusta.

Ison tammen kaataja on ylipäänsä laulajan veli, harvoin laulaja itse. Joskus esiintyy tässä, kuten Itkevässä tammessakin viisi (kolme) veljeä[1], viisi miestä[2], nuorta miestä (L. 7 a) taikka Viron miestä, kuusi Kuurin miestä (*Viru meesta, Kuura meesta* Vl. 17).

Kaikki ne toisinnot, missä kaatajia on useampia, ovat myöhempiä. Viisiluku on tullut runoomme itkevän tammen runosta.

Tavallisesti neito, nähdessään tammen kasvavan taivaaseen, Lounais-Virossa suorastaan kääntyy puhuttelemaan veljeään. Puhetta edelliseen kertomukseen liittämässä on vaan säe:

Lätsi velle palleleme. P. 18 [3].

Yhden Pärnumaan toisinnon mukaan on asia tullut jo vähän monimutkaisemmaksi. Siinä kerrotaan:

Jooksin jookstes, käisin käies,
Astusin sammud sagedad,
Sammu otsad õigemad,
Läksin venna palveele.
P. 28.

Tästä nähtävästi on johtunut, että kaatajaa Läänemaassa etsitään kylästäkin (L. 7 a—b).

---

[1]) P. 5, 6; Vl. 32; T. 6; Võ. 2—3, 8, 13; L. 1 b; H. 5, 15. [2]) Vl. 17, 46; H. 14. [3]) P. 22, 28; T. 7, 15—6, 36; H. 6; Vv. 16, 20, 23, 26 y. m.

Mina aga joostes ju külasse,
Noorte mieste palveelle:
Tulgem, tulgem, noored mehed! L. 7 a.

Kun tähän on saavuttu, ei enää ole kuin yksi askel vaan siihen, että oikein täydellä todella etsitään tammenkaatajaa. Kertomus on saanut seuraavat säkeet:

1. *Etsisin tamme raijujaida.* H. 6[1].
2 A. *Puu pika piirajad.* Vv. 9.
B. *Puu pike lühendäjäidä.* H. 6[2].

Kun entiseltä on ollut runo, jossa kerrotaan myöskin, miten sisar etsii veljeään ja löytää hänet kaupungista koristeita ostamasta, on tämä runo aivan luonnollisesti ollut valmis yhtymään kertomukseen tammenkaatajan etsimisestä. Onhan kummassakin etsiä ja etsittävä ennestään samat.

Näin on runoomme Virumaassa tullut seuraava lisäys:

Otsin tamme raiujada,
Puu pitkä lühendajada,
Huve linna uulitsalda,
Vana linna vainijulda.
Leisin oma veljekeise,
Hõbedida ostamassa,
Vaske vahetamassa,
Kuldaje lunastamassa.
Kelle sa hõbetad ostad,
Kelle sa vased vahetad,
Kelle sa lunastad kullad?
Kelle muile mu õekene,
Kelle muile kui sinule.
Ei sina minule osta,
Sina ostad naiselpni (alkup. *-si*),
Naisele hõbetad ostad,
Neisele vased vahetad,
Naisele lunastad kullad.
Minu veike vennakene,
Tule tamme raijumaie.
Vv. 2[3].

Puhuttelu, millä neito kehottaa veljeään tammen kaatamiseen, alkaa tavallisesti kehotuksella, että tämä hioisi kirveensä. Tässä yhteydessä tapaamme säkeet:

[1]) H. 6—8; Vv. 1—3, 9, 25. [2]) H. 6; Vv. 1—3, 25; [3]) Vv. 2—3, 25.

1	A.	*Ihu kirves kirjuvarsi.*	Vl. 10.
	B.	*Ihu kirves kiiluvarsi.*	Vl. 29.
	C.	*Ihume kirju kirve varsi.*	P. 21.
2.		*Ihu see kerves teravaks.*	Vv. 23.
3	A.	*Ihu kirvest, häili mõõka.*	P. 28.
	B.	*Ihkus mõeka, häilis mõeka.*	P. 10.
	C.	*Ihu kerve, iila vestu.*	Vv. 26.
	D.	*Ihu kirves, iia kirves.*	Vv. 16.
	E.	*Ihü kirves haljaaksi.*	H. 6.
	F.	*Ihu kerves, kiili mõeka.*	Vv. 13.
	G.	*Isa ihu Iio mõõka.*	T. 35.
4.		*Hakkan kervista ihuma.*	J. 10.
5	A.	*Tee taper tera tasane.*	Vl. 10.
	B.	*Tao taper teravesse.*	Vl. 24.
	C.	*Tee taper teravakene.*	Vl. 29.
	D.	*Tee tapper tuli teravaks.*	Vl. 47.
	E.	*Tii taper tulipunane.*	J. 9.
	F.	*Taperte terä tasane.*	P. 19.
	G.	*Tamberda terä tasane.*	Vl. 7.
	H.	*Terä tabuni tazane.*	P. 24.
	I.	*Terä tarbeti tasane.*	Vl. 3.
	J.	*Tupurgi tera tasane.*	T. 6.
	K.	*Taperna tera tasatses'.*	T. 23.
6	A.	*Tee vesto vessi tärrava.*	P. 28.
	B.	*Tee vesto, tee terava.*	P. 28.

1 A) P. 15—6, 18—9, 23—4; Vl. 4—5, 8—10, 18, 29: T. 23: L. 12. 1 B) P. 12; Vl. 33—5, 38, 40, 47; T. 24. 2) P. 20; T. 6: L. 8; H. 13, 19; Vv. 29. 3 A) myös ***halja hiilu, iilu*** y. m. P. 11; Vl. 43, 45—6; T. 13, 36. 41; L. 7 b; H. 11; J. 1—2, 4, 8—9; Vv. 1, 4—8, 10, 19—20, 22. 3 E) T. 14. 4) T. 39. 5 A) P. 12, 16, 18, 20—1; Vl. 4—5, 8, 10, 12, 18, 38, 40, 43, 46; T. 13, 18, 23, 36; J. 10. 5 C) P. 10; H. 19. 5 D) T. 14; H. 2, 11; J. 1, 4; Vv. 4, 8, 30. 5 F) Vl. 9. 6 A) P. 28; H. 6; Vv. 4, 10, 13, 22, 33. 6 D) Vv. 20. 7) Vl. 42—4, 46; H. 3. 9) T. 9—10.

C. *Tee vesi vestu terava.* Vv. 19.
D. *Tee kerves vesi teravaks.* Vv. 26.

Muutamien Viljandimaan toisintojen mukaan laulajan isä hioo kirveen:

7. *Isa läks kirvest i'uma.* Vl. 42.

ja parin Tartumaan runon mukaan kirves hiotaan isälle:

8. *Ihkusin isale kervesta,*
9. *Taadile tuli tapperida.* T. 9.

Jos tarkastamme edelläolevia säkeitä, niin huomaamme ensinnäkin, että säe 1 A. on runoomme hyvin sopiva. Onhan tunnettu, että miehet usein somistelevat kirvesvartta leikkauksilla. Luonnollista myös on, että taivaaseen ulettuva komea tammi kaadetaan komealla kirjovarrella kirveellä. Toiset säkeemme toisinnot ovatkin, kuten helposti huomaa, väärinkäsityksen kautta syntyneitä väännöksiä ensinmainitusta. Säe 2 taas on kovin jokapäivainen ja 3 erehdyksen kautta syntynyt muodosta 1 B. Muuttuminen on käynyt seuraavaan tapaan: *kirju* < *kiilu* < *hiilu, iilu* < *häili* y. m. Kun entinen attribuutti näin on muuttunut predikaatiksi, on säkeestä tullut kaksiosainen: loppuosa tullut kerrannoksi alkuosalle. Uudelle predikaatille on otettu objekti: *vestu* tai *mõeka.* Näitten myöhempää ilmestymistä runoomme todistaa jo niitten sopimattomuus tammen kaatamisaseiksi.

Toinen ensi silmäyksellä alkuperäiseltä vivahtava säe on 5 A. Tämän säkeen muut toisinnot, samoin kuin säkeet 6–9, huomaa helposti joko erehdysmuodoiksi tai muuten satunnaisiksi muunnoksiksi.

Kun tarkastaa noita alkuperäisiksi päättämiämme säkeitä, niin huomaa, että ne ovatkin miltei ainoat, jotka ovat vähänkin laajemmalle alueelle levinneet. Samalla ovat juuri nämä yleisimmät Pärnu- ja Viljandimaassa.

Muutamissa varsinkin Kaakkois-Viron toisinnoissa. joissa ei ensinkään kerrota kirveen hiomista, on kumminkin kehuttu veljellä olevan joko yksi tai useampia kirveitä:

10	A.	*Iggal venal eeai kirves.*	P. 5.
	B.	*Igal vellel viisi kirvest.*	Vl. 17.
	C.	*Viiel vellel vaiva kirves.*	Võ. 13.
	D.	*Igal vennal kuusi kirvest.*	Vl. 32.
	E.	*Väikul vellol olli vaibo vesto.*	Se. 4.
	F.	*Väike veli, vaiba kirvõ.*	T. 20.
	G.	*Ol neil tille teräv kirves.*	Võ. 3.
11.		*Igal kervel kirjud varred.*	T. 6.
12.		*Neil hõbe äksud õlma all.*	H. 15.
13.		*Ja kulda kerved kaendalus.*	H. 15.

Useimmat ylläolevista säkeistä tavataan runoissa, joissa esiytyy useampia veljiä tammen kaadannassa. Tämen piirteen olemme tavanneet Itkevässä tammessa.

Säkeet 12—3, jotka tavataan vaan kahdessa Läänemaan toisinnossa, nekin saadut aivan samalta seudulta, lienevät runomme yhteydessä syntyneitä myöhempiä muunnoksia.

Itse kaatamisesta kerrotaan seuraavanlaisilla säkeillä:

1	A.	*Lähme tame raiumaie.*	P. 5.
	B.	*Väli läks tamme ruidumaie.*	Vl. 10.
	C.	*Maha mina raiun raudastamme.*	P. 2.
	D.	*Ma lään tamme rajumaje*	Vl. 38.
		y. m.	
2	A.	*Pika puud lühendamaie.*	J. 9.
	B.	*Puu pikka piiramaie.*	Vv. 9.

10 B) P. 6; Vl. 32; T. 6. 10 E) Võ. 3. 10 G) Võ. 6; Se. 3, 5. 11) P. 6. 13) H. 14, 20. 1 A) P. 5, 8; Vl. 47—8; T. 13, 24; L. 5, 7 b; H. 2, 11, 13, 19; J. 1; Vv. 4, 8, 17, 19, 23, 27, 34. 1 B) P. 17—8, 20, 28; Vl. 17, 20; H 5. 1 C) P. 13; T. 12; L. 6 y. m. 1 D) Vl. 43; T. 9, 36; L. 12; J. 10; Vv. 28. 2 A) Vl. 17; Vv. 1. 6, 13, 20, 25—6.

C.	*Puud pkka põrutamaie.*	Vv. 8.
D.	*Puud pitka pillama*	Vv. 21.
	y. m.	

Tässäkin taas huomaamme saman seikan, minkä usein ennenkin olemme huomanneet: että säkeet Pärnumaan seuduilla ovat yhtenäisimmät.

Muutamissa eteläisen Viron toisinnoissa on kaatamistoimi sekä puun kaatuminen tarkemmin kuvattu seuraavilla säkeillä:

3	A.	*Sii kül leie ütsi kõrda.*	Võ. 9.
	B.	*Üts kõrd leije ütsi pooli.*	Se. 4.
	C.	*Kuta leie ütsi kõrda.*	T. 32.
4	A.	*Tõoteli tõiste lugu.*	Võ. 8.
	B.	*Koputõli tõiste kõrda.*	T. 32.
	C.	*Tõist kõrd leije tõisi pooli,*	Se. 4.
5	A.	*Lei tema laastu, lei tema kaksi.*	Vv. 9.
	B.	*Võti vesto, leije lastu.*	Se. 4.
6	A.	*Leime üts kõrd, leime kaits kõrd.*	Võ. 13.
	B.	*Leije üttest, leije tõisest.*	T. 20.
	C.	*Löi sie kerra, löi sie kaksi.*	H. 7.
7	A.	*Kolmat kõrd ju kolmatagi.*	Võ. 13.
	B.	*Hakkas kolmand küsüma.*	H. 7.
8	A.	*Oksad otseti meresse.*	P. 1.
	B.	*Oksad otseti ojasse.*	Vl. 36.
	C.	*Puu paistis Punameresse.*	T. 19.
9.		*Lehed laiad laineesse.*	P. 1.
10	A.	*Tüi läks merde tüntsatille.*	P. 13.
	B.	*Tüvi merde tüntsatie.*	Se. 2.
	C.	*Tüve maha tüntsatia.*	Vl. 48.
11.		*Tüvi kukku Türgimaale.*	Võ. 5.

7 B) H. 7–8. 8 A) P. 1, 3, 8, 10; Vl. 32, 39, 42; L. 1 a; H. 18. 9) P. 1, 3, 10; Vl. 32, 39; T. 33; H. 18. 10 A) Se. 4. 10 B) T. 20, 32; Võ. 9, 13; Se. 2–3. 10 C) L. 4.

12	A.	*Ladu läks laande lantsatille.*	P. 13.
	B.	*Ladu läks metsa laksati.*	P. 2.
13.		*Ladiv satti Saarõmaalõ.*	Se. 3.
14	A.	*Ossa pillu Pihkõvahe.*	Se. 3.
	B.	*Vei iks pillist Pihkõvahe.*	Võ. 12.

Näistä osoittaa säkeitten 8—9 sekä laatu että levene minen, että ne ovat alkuperäisimmät runossamme.

Muutamien Pärnu- Viljandi- ja Tartumaan toisintojei mukaan veli tammea kaataessaan silpoo jäsenensä [1]. Sisai etsii hänelle lääkäriä. Mutta joko lääkäri (*tohter, palber* ei joudu parantamaan tai estää veli tämän noutamisen Veli antaa sitte määräyksiä hautaamisestaan. Tämä erin omaisen kaunis jatko (Ks. Vl. 17) ei kumminkaan ole al kuaan runoomme kuulunut. Se on kokonaan vastainenkin runomme muuten iloselle hengelle ja tavataankin aivai erityisenä runona.

Toinen runoomme vasta Võru- ja Setumaassa tullu lisäys on tuo komea yksityiskohtiin käyvä kuvaus tammei vedättämisestä [2], joka myös tavataan Itkevässä tammessa Tämä on luultavusti kuulunut alkuaan runoon pitkästä put kesta, joka muutenkin on joskus runoomme sekaantunut [3]

Tammen eri osista valmistetut esineet ovat yleensä samat, mitkä Pohjois- ja Länsi-Virossa valmistetaan itke västä tammesta: tyvestä tynnyriä (*tünderida*) [4], tuvanper mantoja (*tua põrandida* T. 2), perämiehenistuin (*tüürijal tooli* T. 16), laivanperäsin (*laeva tüiri* L 9) y. m.; lat vasta laivanankkuria (*laeva angurita*) [5], mastopuita (*laeri*

13) T. 20; Võ. 5, 9, 12—3; Se. 2—4. [1]) P. 17—8; Vl. 10. 17 20. [2]) Võ. 2—3, 6; Se. 2—4. [3]) T. 27—8, Võ. 12. [4]) P. 2, 4—11 15, 21—2, 19—20, 24, 26, 28; Vl. 3, 5, 8—9, 11, 14—5. 25, 28—9. 32 36, 41—2, 47—8; T. 2, 6—7, 13, 15, 18, 20, 25—6, 30—1, 33, 35. 39 41; Võ. 2—3, 5—6, 9, 13; Se. 2—5; L. 1 a, 1 b, 3, 5, 7 a, 7 b, 10 H. 2, 4, 6—8, 10—11, 13—5; J. 2, 4; Vv. 1—3, 6, 8—11, 13—4, 16 18—20, 22—3, 25, 27. 29, 33. [5]) P. 4—5, 7, 9—11, 13, 15—6. 19. 22 24. Vl. 5, 8—9, 25, 32, 41—2, 48. T. 10, 25; L. 4; H. 14.

uastipuid L. 7 b), laivan akkunoita (*laeva akenida*) [1], tai asiakkunoita (*laasi akenida*) [2], lapsenkätkyitä (*laste kätkida*) [3], lammastenpöytiä (*lammaste lauda*) [4], laululavoja (*laululauda*) [5], rippi- tai lörpötyslavoja (*leeri lauda, lööri lauda*) [6], kiikkulautoja tai kiikkuja (*kiige laudu* T. 8, *kiigulda* Vv. 6) juomapöytiä (*juomalauda* H. 7—8), lautasia (*lauasida* T. 2), loimia (*langalõim)* [7] y. m.; oksista olutpuolikoita (*õllepoolikuida*) [8], olutankkuria (*õlle ankurida*) [9], olutkannuja (*olevitoe* T. 2, *pikörid* L. 11, Se. 4), olutammeita (*kaaritsid* Se. 2, 5), hevostalli (*hobuste hoovi t. talli*) [10], luokki (*hobuse looga* H. 13), orjanistuimia (*orja istemida* l. *istepinki*) [11] ja -vuoteita (*orja sängi*) [12], orjan onni (*orjal onni* P. 4), ummiskenkiä (*ummikiida* P. 26; T. 26 y. m.); lehdistä lehmänpöytä (*lehma lauda*) [13], lypsinkiuluja (*lüpsikida*) [14], lehmätalli (P. 10) y. m.; juuresta häränikeitä (*ikkesida*) [15], Jumalan l. Juhanin istuimia (*järgi*) [16]; lastusta lasten lusikoita (*lusikida*) [17] y. m.; keskeltä neidolle kihlakirstu (*Kihla kirstu, veime vakka, kirjukirstu, kena kirstu* y. m.) [18], kirkko (*Kergu kiriku, keisari kiriku, Kena kiriku, Kaanama kiriku, Keila kiriku, Juuru kiriku* y. m.)[19], kirkon-

---

[1]) Vl. 11, 28. [2]) P. 20—1; Vl. 18. [3]) T. 7, 15—6, 41; L. 3, 9-10; H. 2—8, 10, 15; J. 9; Vv. 1—3, 8—11, 13—4, 16—9, 21—3, 25. 27—8, 33. [4]) P. 11 Vl. 47; H. 19. [5]) P. 28; Vl. 29, 43—4; T. 12—15. 35. L. 5. J. 1—2, 7. 10; Vv. 2—3, 30. [6]) Vl. 38, 40; T. 22. 33; L. 1 b, 5; J. 11. [7]) T. 20, 30; Võ. 1—2, 6, 8—9; Se. 2—3, 5. [8]) P. 7, 28; T. 2, 7, 9, 18; L. 3; H. 2—7; J. 2, 9; Vv. 2, 6, 8—11. 13—4, 21—3, 17—20, 25—6, 29, 33—4. [9]) J. 2, 4; Vv. 28, 30. [10]) P. 7—8. 10—11. 13, 15, 19—21; Vl. 5—8, 11, 14—5, 18—9, 32. 36, 38—41. 43—4, 47; T. 6, 12; 14, 22—3, 25, 33, 35; L. 4, 8. [11]) Sa. 1. P. 2. 11; Vl. 48; T. 17 L. 1 b, 5—7 b; H. 5—6; Vv. 23 [12]) T. 16; Võ. 4; L. 11; H. 10. [13]) P. 7—8, 11, 13; Vl. 7, 19, 32, 39, 41; Võ. 6. L. 8. [14]) P. 15; Vl. 29; T. 5; Vv. 34. [15]) P. 9; Vl. 19, 26; T. 4—5; Vv. 13, 17. 27. [16]) L. 11; H. 10; J. 9—10; Vv. 28. [17]) P. 15. 25. [18]) P. 13. 15—6, 21—2; 19—20, 24; Vl. 3, 5—6, 8—9, 11, 15, 18—9. 25—6, 28—9, 32, 36, 40—1, 38, 42—3. 45. 47; T. 6, 12—3. 14, 18. 20. 24. 26, 30—1, 33, 39. Võ. 1, 3, 5, 9; Se. 2—5; J. 9, 11. [19]) P. 5 12. 28; Vl. 28, 36, 38, 40, 43—4, 47; T. 5. 10. 15—6, 22, 33, 35, 39; L. 7—8; H. 19; J. 7.

penkki (*kiriku pinki*) [1], kirkonkello, t. -ukset y. m. [2]). luetus-, kirja- y. m. lautoja (*loetis, kirja, pajatis*) [3], kirnuja (*kirnukesed*) [4], pyttyjä (*püti*) [5], viinavateja (*viina vaatisida*) [6]; yleensä koko puusta purjepuita (*purje puida*) [7], juoma kannuja [8] sekä veljelle sauna [9], ja sydämestä ruokapöytä (*söögilauda*) [10].

On vaikea sanoa, kumpaan runoon tämä lorumainen esineluettelo alkuperäisimmin on kuulunut, Isoon tammeen vaiko Itkevään tammeen. Kun runot ovat samalla seudulla syntyneet, tai kumminkin saaneet virolaiset muotonsa, niin ovat ne heti niin sekaantuneet, että niitten loppuosia on aivan mahdoton erottaa. Siihen nähden, että Itkevässä tammessa koko kaataminen ja esineiksi valmistaminen on vaan kuvittelua — ei faktillista työtä, — sopii luettelo siihen paremmin.

Yleisimpänä varsinkin eteläisessä Virossa tavataan tehtävien esineiden joukossa kihlakirstu, kapiovakka. Tämä esine onkin se, josta laulajan koko intressi riippuu. Se mielessään on hän luonut koko tämän runon isosta tammesta.

Että laulajalle kihlakirstu on tärkeämpi kuin muut esineet, osottaa se lisäys, mikä tavallisesti on runon jatkona:

Kiidsub kinni panneenna,
Laksub lahti võtteenna,
Lase ei küla magada,
Küla poissi pooli unda,
Küla naisi nattukesta.
P. 15 [11].

sekä se seikka, että kihlakirstua miltei säännöllisesti mainitaan kahdessa eri säkeessä — eikä vaan niin sivumennen kuin muita esineitä.

---

[1]) L. 11; H. 11; J. 1, 10–11; Vv. 30. [2]) L. 3; H. 19; Vv. 28. [3]) P. 28; Vl. 47; H. 3, 8; J. 2, 4; Vv. 2–3, 14, 16, 21. [4]) P. 6; Vl. 41; T. 17; H. 13; J. 1, [5]) H. 13; J. 1. [6]) P. 28; Vl. 25, 39, 41; T. 9, 17–8, 41; Võ. 4, 6; Se. 2, 4–5; L. 5, 7 b; H. 8, 13–4; Vv. 1, 3, 4, 10–11, 13–4, 16–20, 25–6, 33–4. [7]) T. 8; L. 5; Se. 4; J. 2; Vv. 2, 7, 20. [8]) Vl. 25, 32. [9]) P. 2, 5, 7–8, 10, 12–3, 28; Vl. 19; T. 15, 17; L. 1, 10; H. 3–4, 5, 7–8, 14–5; J. 7; Vv. 10, 13, 19 20, 22, 26, 29, 33. [10]) Sa. 1; P. 6, 10, 16; Vl. 25, 32, 47–8; T. 7, 15, 36; H. 3, 5–8, 11; J. 7; Vv. 8, 16, 21, 23, 26, 29. [11]) Samantapainen lisäys tavataan: P. 20; Vl. 3, 9, 19, 44–5, 47; T. 12—3, 18, 20, 22, 24, 26, 36; Võ. 1, 4–5, 9; Se. 3, 5; J. 8–9.

Toinen huomattavampi esine on sauna. Tämän esiytyminen runomme yhteydessä on antanut tutkijoille paljon miettimisen aihetta. Huomattava kumminkin on, että runo komeasta saunasta tavataan Virossa aivan yleiseen eri runona. Isoon tammeen on se myöhemmin tullut.

Saunarunon yleisin muoto on seuraava:

Sealt saab ella veña sauna,
Kus mo venda vihtelekse,
Ainad külge audonekse.
Mööda käisid keisri poead,
Kuulsa kuningate poead,
Suare proua sugulased,
Seal need saksad seisatasid,
Seisatasid, mõistatasid:
On se nüüd Lihula linna.
Või on se Rahula randa,
Või on Keiseri kiriko?
Mina kuulin, kostin vasto:
Oh, teie ullud Sakselased!
Oleks se Lihula linna,
Siis oleks lihasta tehtud,
Oleks se Rahula randa,
Siis oleks rahasta tautud,
Oleks se Keiseri kiriko,
Siis oleks kulla keredesta,
Siidi sõlmedest seotud.
Se on kehva mehe koda,
Alva mehe mahti paika,
Vaese mehe varjokene.
Kuu on uksena eessa,
Päike laela läikimaies,
Tähed toassa tantsimaie,
Vikkerkaar vibola varjuks.
T. 15.

2. Länsi-Inkeri.

Inkerin puolella tavataan runo isosta tammesta heti läntisimmässä, Viron rajalla olevassa seurakunnassa, Narvusissa. Täällä on runon yleisin muoto seuraava:

Olin juotossa Jumala,
Piossa pyhä Kalervo,
Tuotii tuopilla olutta,
Pikarilla pienykkäistä.
Hiiva oli alla hienokkaine,
Vaahto päällä valkkiaine.
Kuhu mie hiivani harutan,
Kuhu mie vaahtoni valutan?
Ison ikkunan alle,
Velloni veräjän suulle.
Siit kasvoi suuri tammi,
Yleni emopetäjä:

Esti päivän paistamasta;
En voint risulta kävvä,
Tammen oksilta tallaella.
Ei olt tammen tagrojaa,
Puun pitkän lyhentäijää.
Oli miulla aino vello,
Aino vello valkopäine,
Syötetty sian lihalla,
Kalan suilla kasvatettu,
Linnun piimällä pietty.
Mäni velloni pakkoo;
Mänin velloo etsimää.
Virot etsin velloani,
Virot etsin, vad valitsin,
Virot etsin viisin raksuin,
Vait vaites kaheksin raksuin,
Sain mie velloni kättee,
Homesuijen huoneesta,
Hopeia ostamasta,
Kultia lunastamasta.
Käy vad velloni kottii!
Meillä kasvo suuri tammi,
Yleni emopetäjä.
Ei uo tammen tagrojaa,
Puun pitkän lyhentäijää.
En voint risulta kävvä,
Tammen oksilta tallaella.
Tuli velloni kottii,
Noisi tammee tagromaa,
Puu pitkä lyhentämmää,
Tyvest teki tynnyriä,
Latvapuolest puolikkoja,
Syänpuusta saunan salvo,
Sai sen saunan valmiiksi[1].

Tästä runosta huomaa heti ensi silmäyksellä, että siinä on pääasiassa samat ainekset, kuin kahdessa virolaisessa runossa, joista toisen mukaan tammi kasvaa maahan heitetystä oluenvaahdosta ja toisen mukaan se istutetaan [2].

Tämä runomuoto tavataan miltei yksinomaan Narvusissa [3], Joenperässä [4] ja Soikkolassa [5]. Koko tällä alueella tavataan vaan yksi ainoa näistä poikkeava toisinto [6], sekin saatu aivan Soikkolan itäisestä osasta. Muualla taas ei tätä runoa ole tavattu ensinkään, paitsi aivan turmeltuneena ja vieraisiin aineisiin sekaantuneena kerran Serebetassa [7] ja kerran Kattilassa [8]. Runoomme nähden muodostaa siis Länsi-Inkeri hyvin yhtenäisen alueen. Ryhdymme tarkastamaan täkäläisen runon yksityiskohtia, vertaamalla niitä vastaaviin virolaisiin.

[1]) s. 54. [2]) Vrt. esim. Vl. 18, Se. 4 [3]) s. 45—9, 52, 54. [4]) s 44. [5]) s 27, 29—33, 35—43, 56. [6]) s. 28. [7]) s. 21 (laulaja Hevaalta). [8]) s. 26 (kulkenut tänne Joenperästä).

Runon alkuosa, kertomus juomingeista, on esitetty seuraavilla säkeillä:

Länsi-Inkeri. | Viro.

1 A. *Mihe jovvuin, kuhu jov⌜vuin⌝.* s 27.
B. *Ku miä jovvuin joutotyttöi.* s. 30.
C. *Mihe jovvuin miä polloin.* s. 37.
D. *Kuhu j⌜ovvuin⌝ kurja poika.* s. 37.
E. *Ku mie jouvvuin juottoo tyttö.* s 45.

2 A. *Olinjuotossa Jumala.* s 54.
B. *Oli joutossa Jumala.* s 52.
C. *Olin juotossa Jumalan.* s 48.
D. *Olin joutossa Jumalan.* s 46.
E. *Jovvuin joutoo Jummaalan.* s. 38.
F. *Jouvun mie juoton Jumalan.* s. 36.
G. *Jouvu joutoinen Jumala.* s 35.
H. *Meni juotto Jumala.* s. 26.

---

1 A) s 31, 38–42. 2 C) s 48–9. 2 E) s 27, 29, 33, 39, 43–45, 56.

3 A. *Piossa pyhä Kalervo.* s 52.
B. *Piivossa pyhän Kalervon.* s 49.
C. *Pioissa pyhän Kalevan.* s 48.
D. *Puruun* (t. *pulmiin*) *pyhän Kalervon.* s. 43.
E. *Pittoin puhän Kalervon.* s 44.
F. *Piiruihe pojoin Kalervoin.* s 40.
G. *Piruihe pojoin Kalervoin.* s 37.
H. *Piiru pojon Kalervon.* s 35.
I. *Piirun pojoin Kalervoin.* s 33.
J. *Piruhu pojoin Kalervoin.* s 30.

4 A. *Käräjää Väinämöin.* s 27.
B. *Käräjähän Väinimöisen.* s 30.
C. *Keräjää Väinäjää.* s 32.
D. *Keräjää Väinämöihen.* s 37.

5. *Juotto Jogenperälle.* s. 26.

---

3 A) s. 46, 54. 3 I) 38—9, 41—2. 3 H) s 29, 31—32. 3 E) s 40, 56. 4 A) s 27, 33. 4 B) s 30, 33, 36, 43.

6. *Jovvuin nuori nuoristoo.*
s 27.

7. *Nuori nuorien sekkaa.*
s 27.

8. *Kysyin vettä juoakseni.*
s 39.

9 A. *Tuoti tuopilla oloa.*
s 35.
B. *Tuotii olloja juoa.*
s 29.
C. *Tuotii piivoja piella.*
s 39.

10 A. *Pikarilla piitenii.*
s 45.
B. *Pikarilla pienimmällä.*
s 43.
C. *Pikarilla pienykkäistä.*
s 52.

11 A. *All on hiivoi hienoknokkain.* s 27.
B. *Alla on hiiva hienokkain.* s 29.
C. *Hiiva oli alla hienokkaine.* s 46.

8. *Mina juua küsima.*
H. 14.

9 A. *Añti kibu õluta.*
T. 32.
B. *Toodi iks kipo laaolda.*
Võ. 12.
C. *Õlut juua toodaneksi.*
H. 14.
D. *Sääl mull anti õlut juvva.* T. 24.

10. *Maisa mamma pikõrista.* T. 20.
Juu ajuti mii kannista. T. 20.

11. Ks. L-I. 13.

---

9 A) s 38, 43—6, 48—9. 9 B) s 27, 29—33, 36—7, 39—41. 10 A) s 48—9. 10 B) s. 44, 46. 10 C) s 54. 11 A) s 30—2, 37—41. 11 B) s 36, 43. 11 C) s 47, 49.

9 A) T. 32; Võ. 3, 5, 8, y. m.

D. *H⌈iiva⌉ a⌈lla⌉ hienokkaine.* s 48.

12 A. *Pääll' on vaaksi valkiain.* s 27.
B. *Päällä on vaahto valkiain.* s 29.
C. *Vaahto oli päällä valkiaine.* s 46.

12. Ks. L-I. 13.

13 A. *All' on hiivoi, pääll' on vaaksi.* s 31.
B. *All' oli hiiva, päälle vaahe.* s 35.
C. *Hiv' oli alla, vaahto päällä.* s 43.

13 A. *Al olli hiiva, pääl olli vattu.* Võ. 2.
B. *All vattu, pääl iiva.* Võ. 6.
C. *Ala iiva, pääle vatu.* Se. 2.
D. *Liiv oli halu, vaht oli paallä.* H. 6.

14 A. *Keskellä oloi punnain.* s 29.
B. *Keskipaikal oloi punanen.* s 35.
C. *Keskell' on olo punainen.* s 36.
D. *Keskellä ollooja punaista.* s 38.
E. *Keskell' oli oloi punainen.* s 43.
F. *Keskellä olut punane.* s 44.

14 A. *Keskelt ollut punane.* L. 1 a.
B. *Keskel õlu punane.* Võ. 5.
C. *Keskeh oll ollu punanõ.* Võ. 12.

---

11 D) s. 52, 54. 12 A) s 30—1, 36—9, 41. 12 B) s 43. 12 C) s 46—9, 52, 54. 13 A) s 31, 36, 38, 41. 13 C) s. 44—46, 48. 14 A) s 29—32, 37, 39—41. 14 F) s 44—46, 48, 52.

13 A) Võ. 2—3, 5, 8, 12; Se. 3—4; L. 1 a. 13 D) H. 14. 14 A) L. 1 a, 9. 14 B) Se. 2.

15. *Ei synny ollooja juua.*
s 39.

16. *Eikä piivoja piellä.*
s 39.

17 A. *Mihin valan vaahuvein.*
s 21.
B. *Kuhu valan vaahtueen.*
s 27.
C. *Kuhu mie vaahtoni valutan.* s 54.
D. *Kuhun vaahtoni valutan.* s 43.
E. *Valkian vaahtoni valutan.* s 45.

18 A. *Kuhun hiivani hivutan.*
s 43
B. *Kuhu hiivani herutan.*
s 47
C. *Kuhu hiivani harutan.*
s 44.
D. *Kuhu hiivani kulutan.*
s 46.
E. *Mihi mie hiivani herutan.* s 52.
F. *Kuhu hiiän hiivyeen.*
s 39.

17 A. *Kohe vala vatukĕzĕ.*
T. 30.
B. *Kohe ma vala ollĕ vatu.*
Se. 5.
C. *Kos seda vattu valanessa.* Võ. 3.
D. *Kohe sii vattu valodi.*
Võ. 12.
E. *Kohe vatu valetase.*
Se. 2.

18 A. *Või ma ime päälta heida.* Vl. 20.
B. *Kus ma sis selle ime eida.* Vl. 17.
C. *Kos seda hiiva heitenessa.* Võ. 3.
D. *Kohe tuo hiivo heidänessä.* Se. 3.
E. *Kohe eidä iivakĕzĕ.*
S. 30.
F. *Kos ma viska iivakõsõ.*
T. 32.

---

15) s. 27, 29—31, 36—40. 17 B) s 29—32, 35—7, 39—41, 48, 56. 17 D) s 43—4, 46—7, 52. 17 E) 48—9. 18 B) s 49. 18 E) s 45, 48, 52, 54.

17 A) T. 30, 32. Se. 3.

19 A. *Hukkaelen hiivoein.* s 21.

B. *Hukkailen hiivujan.* s 35.

19. Ks. L-I. 18.

20 A. *Valan isoin ikkun alle.* s 27.

B. *Valan isoin ikkunalle.* s 32.

C. *Valan ison ikkunan alle.* s 35.

D. *Valoin isoin ikkun alle.* s 38.

E. *Valan miä isoin ikkun alle.* s 39.

F. *Isyein ikkun alle.* s 41.

G. *Isoin ikkunan alolla.* s 44.

H. *Vai lie ison ikkun alle.* s 45.

20 A. *Isa alle akenaie.* Vv. 16.

B. *Ema hella akna alla.* Vv. 5.

C. *Venna alle akenaie.* Vv. 16.

D. *Ue alle akenaie.* Vv. 16.

E. *Peiu alle akenaie.* Vv. 16.

F. *Neiu kalli akna alla.* Vv. 5.

21 A. *Valie taatan tanhavalle.* s 45.

B. *Va⌜lan⌝ taatan tarhan maalle.* s. 49.

21 A. *Taadi õuele ilusta.* T. 19.

B. *Ma andsin tamme tadi nimel.* L. 8.

C. *Viisin tamme taadi õue.* H. 12.

D. *Taeva Taadi tareni.* T. 19.

---

19 A) s. 21, 29–32, 40, 43, 56. 19 B) s. 35–7, 41. 20 A) s. 29, 37, 40, 47, 49. 20 B) s. 30 - 32, 36, 43, 56. 20 G) s. 44, 52

22 A. *Velloin verrääjän suulle.* s 31.	22 A. *Ta viis tamme venna õuue.* P. 10.
B. *Velloin verrääjä suuhu* s 27.	B. *Viisin tamme venna õuue.* T. 19.
C. *Vellon veräjän alle.* s. 36.	C. *Istutamme venna õuue.* Vl. 31.
23. *Seoin seinän vieryksiin.* s 30.	24. Ks. L-I. 25.
24. *Valan ison oven etee.* s 33.	
25. *Emoin oven ettee.* s 29.	25 A. *Ta viis tamme ema õue.* P. 10.
	B. *Viisin tamme ema ouue.* H. 4.
	C. *Istutamme ema õuue.* Vl. 31.
	D. *Viisin ema õue alla.* J. 7.
26. *Minnoini oven eteen.* s 36.	26. Ks. L-I. 25.
27. *Kantajaan kaivotielle.* s 27.	

1—7. Kuten ylempää näkyy, ovat nämä säkeet ilman virolaista vastinetta. Niitten johtuminen on siis muualta etsittävä:

Ritvalan helkavirsien alkusanoissa tavataan kaikkien muistiinpanojen mukaan säkeet:

---

22 A) s 2, 31—2, 35, 38, 43, 45, 47, 52, 54, 56. 22 B) s 37, 39–41. 25) s 29–30. 27) 29, 31, 35—40, 43.

22 B) T. 19; H. 4, 8; J. 2, 4–5; Vv. 27. 23 B) H. 4, 8, 15; Vv. 27. 23 D) T. 15, 19.

Jumaloihiin männäksemme,
Jumaloihiin puhtaisiin [1].

Tätä alkuvirttä emme kyllä ole tavanneet aivan kokonaisena Inkerissä; mutta sen sijaan ovat sen osat hyvin yleiset inkeriläisissä neitojen runoissa; niin esim. säkeet:

Käykäm' Siukukset sinelle,
Mataroille morsiameks,
Tuokam' sieltä seulan täysi,
Mataroita markan vakka,
Tehkesme sinistä siltaa,
Uikamme punainen porras [2].

Sitäpaitsi tavataan muut helkavirret kaikki Inkerissä edustettuina. Tämä saattaa otaksumaan, että alkurunokin joskus on täällä ollut ehkä hyvinkin samallaisena kuin Sääksmäellä. Onpa vielä jotenkin varmaa, että Inkerissä on pidetty Ritvalan helkaa vastaavaa juhlaakin. Varvana eukko, joka Hevaalla lauloi Porkalle Ukkovirren (I. 1), mainitsi, että sitä laulettiin pedroinpyhänä. Juhlassa mainitsee hän vielä juodun olutta. Gottlund kertoo, että Ritvalan helkaa vietettiin juhlapäivinä helatorstaista aina pietarinpäivään asti [3]. Aug. Blåfield taas kertoo [4], että papisto koki estää helanviettoa senvuoksi, että niissä tilaisuuksissa juotiin kovasti. On vielä kolmaskin yhteinen piirre helkajuhlalla ja Hevaan ukonjuhlalla: Ritvalassa uskottiin, että pellot lakkaavat kasvamasta, jos helanhuuto jätetään [5]; Hevaan Ukkovirressä taas tavataan m. m. säkeet:

Pyhä Ukko armolliin,
Tyy meilen vierahisse,
Saa meilen käymäksi,
Anna maillees makkua,
Pellollees pehmitystä!

---

[1]) Gottlund. Otava II. siv. 36; sama Blåfieldin nimellä olevassa kokoelmassa sekä Lönnrotin S. 52. [2]) Otava II. siv. 35. [3]) Otava II. siv. 14. [4]) A. R. Niemen kirje A. Blåfieldin nim. olevan kokoelman alussa. [5]) Otava II. siv. 17.

Ei ole siis epäilemistäkään siitä, ettei näillä kahdella juhlalla ole yhteyttä. Se onkin hyvin ymmärrettävissä; sillä, kuten tohtori Porkka on osottanut[1], on Länsi- ja Keski-Inkeriin muuttanut asukkaita Suomenlahden toiselta puolelta. Tätä tietä tulee monen runonkin Inkeriin saapuminen selittää, ja niin on varmaan laita tuon usein mainitun helan alkurunon. Tästä runosta on tullut säe 2. Kevätjuhlassa juominen ja siellä laulettavassa runossa Jumaloihin menemisen mainitseminen ovat vaikuttaneet sen yhtymisen tähän. Sellaiset muunnokset kuin D—G, joissa tavataan sananrunko *jouto*, ovat samoin kuin koko säe 1 tulleet niitten lyyrillisten runojen vaikutuksesta, missä laulaja valittaa juomarille joutumistaan; vrt. esim.: *Se vaa joutuu juomarille, Joutuu juomarin rekkee*[2].

Säkeessä 3 edustavat vaan Soikkolan runoissa tavattavat muunnokset D—J alkumuotoa. Kalervoin poika tavataan sekä Narvusissa että Soikkolassa hyvin yleiseen sekä Tuonelta että Konnulta y. m. kosiana[3]. Tästä yhteydestä ei tämä nimi kumminkaan liene runoomme tullut. Runossa pidoissa tappelemisesta (Kaukamoisen seikkailut) tavataan säkeet:

Kaukamoi pojut Kalervoin,
Joi hään tuopin, joi hään toisen,
Joi hään kolmannen keralla[4].

Kähärpää p⌈ojut⌉ Kalervoin,
Tuon toi oloiseen[5].

Tuntuu siltä kuin runossa, joka jatkuu vieraan ja isännän tappelemisella, juominen olisi alkuperäinen piirre. Jos Kalervoin poika ei tässäkään ole alkuperäinen — vaan runossa Untamon ja Kalervon veljesriidasta —, niin on kumminkin hyvin todennäköistä, että se tästä yhteydestä on Isoon tammeen tullut. Säe 4 on muodostunut Soikkolassa. Nimi

---

[1]) Ueber d. Ingr. Dialekt, siv. 20. [2]) Porkka. II. 485. Narvusi; sama: Porkka. II. 828. Narvusi. [3]) Porkka. III. 94. ja 88. Soikkola y. m. [4]) Porkka. I. 154. Hevaa. [5]) Porkka. I. 155. Hevaa.

Väinämöinen on sinne kulkenut loitsuaineksissa Suomen puolelta. Säe 5 on aivan satunnainen, 6—7 taas tulleet lyyrillisestä laulajan alkurunosta [1].

15—6. Säkeet ovat luultavasti muodostuneet äskenmainitun laulajan alkurunon mukaan. Siinä laulaja valittaa, ettei häneltä, koska sydämensä on suruinen, „synny laulaa".

20. Muodot: *ikkun alle* — muoto-opillisesti virheellinen — ja *ikkunalle* — runoomme sopimaton ajatus — osottavat selvää virolaisuuden vaikutusta.

22 ja 24—5. Sana *veräjä* on todennäköisesti syntynyt viron sanan *õue* väärinymmärryksen kautta. Erehdys on ollut sitä helpompi, kun virolaisetkin murteittain lausuvat sanan melkein: oue, kuten vastaavista säkeistäkin voi huomata.

23, 26—7. Säkeet ovat edellisten vaikutuksesta Soikkolassa tulleita lisäyksiä [2].

Kaikilla muilla säkeillä tavataan selvät virolaiset vastineet, eivätkä ne kaipaa mitään lisäselityksiä.

Inkeriläisen tammen-kasvamiskertomuksen suhde virolaisten runojen vastaaviin kohtiin selviää seuraavasta säeluettelosta:

Länsi-Inkeri.			Viro.		
28 A.	*Kasvoi tuohon tarvis tammi.*	s 21.	28 A.	*Suuri tammi, tarvi tammi.*	Se. 2.
B.	*Tuoho kasvoi tarkka tammi.*	s. 27.	B.	*Leidsin targa tamme tõru.*	T. 15.
C.	*Tuohon kasvoi tarkkoi tammi.*	s 30.	C.	*Kasva tamme targaksa.*	T. 15.

---

[1]) Ks. Porkka. II. 228. Narvusi ja 232. Joenperä y. m. [2]) Samallaiset säkeet tavataan täällä useissa lyyrillisissä tyttöjen runoissa.

28 B) s 27, 29, 31—2, 35—43.

D. *Tuoho kasvo taito tammi.* s 45.	
29 A. *Kasvo tammi tanvahalla.* s 44.	
B. *Tammi kasvo tanhualla.* s 46.	
30 A. *Siihe noisi suuri tammi.* s 47.	30 A. *Sealt siis tõusis tam̄ikenne.* L. 1 a.
B. *Meillä kasvo suuri tammi.* s 47.	B. *Vahust kasvis suure tamme.* P. 1 a.
C. *Kasvo meille suuri tammi.* s 50.	C. *Seal siis kasvis suuri tam̄m̄e.* Vl. 38.
D. *Kasvoi sinne suuri tammi.* s 52.	D. *Sinna kasvi suuri tammi.* T. 24.
E. *Siit kasvoi suuri tammi.* s 54.	E. *Kasvis üles suuri tamme.* Vl. 8.
F. *Siihe kasvo kaita tammi.* s. 48.	F. *Saarist tõusis suuri tammi.* Vv. 16.
	G. *Tamm oli suuri, tamm oli laia.* Vv. 8.
31. *Kasvo tammi ikkunalla.* s 51.	31. Ks. L-I. 20.
32 A. *Pitkä puu oven etteen.* s 21.	32. Ks. L-I. 22, 24—6.
B. *Puu pitkä oven eessä.* s 44.	

29 B) s 45, 53. 30 B) s 47, 54. 30 F) s 49. 32 A) *puu pitkä.* s. 43–46, 50.

30 A) samantap.: T. 5. 30 B) P. 1, 3. 30 C) P. 4; Vl. 38. 30 E) Vl. 8; T. 23. 30 G) Vv. 8, 19—21, 26.

33 A. *Pitkä pihlaja ylleeni.* s 27.	33. Ks. L-I. 22.
B. *Kasvoi pitkä pihlajainen.* s 43.	
C. *Pitkä pihlajaine yleni.* s 49.	
D. *Pitkä pihlajaine ovella.* s 51.	
34. *Yleni emäpetäjä.* s 43.	34. *Petajas Pärnu mäele.* P. 14.
35 A. *Ojenteli oksiaa.* s 29.	35 A. *Oksad oilusid jugeje.* H. 4.
B. *Ojenteli oksia.* s 35.	B. *Otsast otsani jämejä.* H. 7.
36 A. *Levitteli lehtiää.* s 29.	36 A. *Lehisege lehed laias.* Vl. 31.
B. *Levitteli lehtijä.* s 35—6.	B. *Lehte laiali lahutta.* H. 8.
C. *Leventeli lehtiää.* s 38.	
D. *Levitteli lehviään.* s 43.	
E. *Levittellöö lehtiässe.* s 46.	
37 A. *Harotteli haarojaa.* s 29.	Ks. L-I. 35—6.
B. *Harotteli haaroja.* s 35—6.	

33 A) s 27, 29—33, 35—8, 40—2, 56—6, 48, 56. 33 C) s 53. 34) s 47, 52, 54. 35) s 29—30, 32, 38—40, 43. 36 A) s 29—32, 37, 39—40, 42. 37 A) s 30—2, 37—40, 42—3.

35 B) H. 7, 9. 36 A) samantapaisia: J. 1, 4; Vv. 27.

C. *Harottelloo haarojasse.* s 46.

38 A. *Peitti päivän paistamasta.* s 29.
B. *Peittiit päi vän paistamasta.* s 56.
C. *Heitti päivän paistamastki.* s 36.
D. *Heitti päivän paistamasta.* s 51.
E. *Esti päivän paistamasta.* s 54.
F. *Kiels' tuo päivän paistamasta.* s. 43.

38. Ks. siv. 80—1.

39. *Ei paistant Jumalan päivä.* s 53.

40 A. *Kuun Jumalan koittamasta.* s 29.
B. *Luojan kuu kumoittamasti.* s 36.

40. Ks. siv. 80—1.

41. *Syksykuu ei kuumetellut.* s 53.

42 A. *Päältä ei päässyt pääsköilintu.* s 39.
B. *Pääsky ei päässyt päältä oksan.* s 43.
C. *Päältä ei pääse pääskylintu.* s 45.

---

38 A) s 31—2, 39—40, 42. 40 A) s 29, 31—2, 39, 42, 56. 40 B) s 40. 42 A) s 42, 48, 50.

D. *Päältä pääsi pääsköi-
rukka.* s 29.

43 A. *Alt' ei hautoja harakka.* s 39.
B. *Alt' ei hautova harakka.* s 43.
C. *Alta hautoja harakka.* s 29.

28—41. Näihin kaikkiin tavataan kumminkin ajatukseltaan vastaavat virolaisen Ison tammen säkeet. Enimmän ovat muuttuneet 38—41. Ajatus on kehittynyt pitemmälle kuin Virossa, missä se onkin vasta aivan alulla. Muotonsa puolesta uusi on 37. Mutta edellisissä säkeissä, joitten kertosäkeenä se tavataankin, on kumminkin aivan vastaava ajatus. Itsenäisesti Inkerissä syntynyt muoto lienee myös säkeellä 34, vaikka samantapaisia tavataan Virossakin.

42—3. Näillä säkeillä ei ole ensinkään vastinetta Viron Isossa tammessa. Sen sijaan tavataan täällä runossa puista, joitten juuret käyvät yhteen, säkeet:

Pealt ei pääse pääsukene,
Vahelt varvas lehte lindu,
— — — — — — — — —
Siis sealt pääseb pääsuke,
Vahelta varvas lehte lindu,
Keskelt kirju karja koera,
Alta ani see madala [1].

Puunkuvaukseen liittyy muutamissa toisinnoissa kertomus siihen tulevista linnuista:

---

43 A) s 42. 43 B) s 45, 48, 50.

[1]) Shants. 2. E. 8748. Tõstama; samantap. esim. Annikko. 12. H. II. 19. 382. Tõstama; Ks. siv. 75—6.

Länsi-Inkeri.		Viro.
44.	*Tuoho lensiit Luojoin linnut.* s 31.	44 A. *Ladvas laulid Looja linnud.* H. 4.
		B. *Seal siis laulid Luoja linnud.* H. 6.
		C. *Ladvas laulu lindudda.* H. 2.
45.	*Jumalan halutut hanhet.* s 31.	

44—5. Edellisellä säkeellä on selvä virolainen vastineensa, — vaikka se kyllä on harvinainen siinä muodossa, että puhutaan Luojan linnuista. Runo linnuista puissa on kyllä hyvin yleinen Virossa [1], ja tammenrunoonkin on se Saarninsynnyn yhteydessä usein tullut. Mutta tavallisesti puhutaan siinä vaan linnuista, laululinnuista tai tiaisista. Todennäköisesti onkin *Looja linnud* aivan satunnainen väännös muodoista *laulolindu* ja *laululindudda* [2] y. m. Sattumalta on sitte juuri tämä muoto vakaantunut Länsi-Inkerissä. Säe 45 on luultavasti ilman toisen runon vaikutusta tullut lisäys.

Tammen kaatajan tiedustelemista kertovat säkeet ovat seuraavat:

Länsi-Inkeri.		Viro.
46.	*Kenpä tammen tagrojaks.* s 30.	46 A. *Kes läits tamme raiumaie.* Vl. 20.
		B. *Kes tuli tamme raiumaie.* Vl. 17.
		C. *Kes sedä tammõ ragusi.* Võ. 8.

---

44) 40, 43, 56. 45) s 31, 56.
[1]) Ks. siv. 73—4. [2]) T. 5; H. 2, 10—1 y. m.
46) s 36. 46 C) Samantapaisia: Võ. 2—3; Se. 2—4; Vv. 22 y. m.

47. *Ei olt tammen taittajaist.* s 21.

48 A. *Ei oo tammen tugrajaist.* s 27.
B. *Ei olt tammen tᶠagrojaa¹.* s 44.
C. *Ei oo tammen tagrojaa.* s 51.
D. *Ei oo tammen tallajaista.* s 52.
E. *En saanut tammen tagrojata.* s 43.

49. *Ei olt tammen raijujaa.* s 45.

50 A. *Mänin etsin vellojaan.* s 27.
B. *Läksin etsin vellojaan.* s 37.
C. *Mänin velloo etsimää.* s 54.

51 A. *Tuli velloi tammen tagroi.* s 29.
B. *Veli tagroi tammen.* s 33.
C. *Tuli tammen tagramaa.* s 37.
D. *Tuli tammen tagrojaks.* s 30.

49. *Ei olnd tamme raiujaida.* H. 5.
Ks. L-I. 51—6.

50. Ks. siv. 102—3.

51 A. *Veli läks tamme raidumaie.* Vl. 10.
B. *Lähme tame raiumaie.* P. 5.
C. *Raiiu maha suure tamme.* Vl. 8.

---

47) s. 21, 56. 48 A) s. 27, 35. 37–42. 48 B) s 44, 53–4. 50 A) s 27, 29, 40. 51 A) s 29, 31, 40. 51 D) s 30, 43.

A) 51 P. 17–8. 20; Vl. 17, 20; samantap.: P. 28; H. 5. 51 B) P. 8; T. 13; L. 5, 7 b; H. 13; J. 1, 9; Vv. 4, 8, 23, 19, 27. 51 C) Samantap.: Vl. 11; T. 5; J. 7 y. m.

E. *Tuopa tammen tagrojaks.* s 36.
F. *Nii tuo tagroi suuren tammen.* s 37.
G. *Hän tagro tammen maaha.* s 44.
H. *Tagro tuolta suuren tammen.* s 46.
I. *Tagro maaha suuren tammen.* s 50.
J. *Tagro tammen tanhavalta.* s 53.
K. *Noisi tamme tagromaa.* s 54.
L. *Nous tuo tammen takrojaks.* s 56.

52. *Kois on tammen tagromist.* s 27.

52. Ks. L-I. 53—4 y. m.

53 A. *Käykää tammen tagromaa.* s 37.
B. *Käykää tammen tagrajaksi.* s 38.
C. *Käy siä tammen tagrojaksi.* s 29.
D. *Tye tammen tagrojaksi.* s 30.

53 A. *Tule tamme raiuma.* P. 11.
B. *Tulge mo tamme raiuma.* L. 8.
C. *Tule minu tamme raijujaksi.* H. 6.
D. *Mine tamme raiumaie.* T. 18.

54. *Tammen tagroi pilsoin palsoin.* s 43.

54—5. Ks. L-I. 53.

---

53 C) s 28–9, 32.

53 A) P. 18, 28; T. 7, 15: H. 5; Vv. 1–2, 9, 13, 16, 21–2, 25 y. m.

55. *Otti tuoni tammen tagroi.* s 41.

56 A. *Pihlaja piroittamista.* s 27.
B. *Pihlajan piroittajaksi.* s 29.
C. *Pihlajan piroittajaista.* s 38.
D. *Pihlajan pirottajaa.* s 45.
E. *Pihlajaa pirotella.* s 45.
F. *Pitkän pihlajan piroitti.* s 41.

56 ja 58 A. *Puu pikka piiramaie.* Vv. 9.
B. *Puu pika piirajad.* Vv. 9.
C. *Puud pitka pillama.* Vv. 21.
D. *Puud pikka põrutamaie.* Vv. 8.

57 A. *Pihlajan lyhentäjäksi.* s 30.
B. *Pitkän pihjalan lyhensi.* s 53.

57 ja 59 A. *Puud pikka lühendemaie.* H. 5.
B. *Pika puud lyhendamaie.* J. 9.
C. *Puu pika lühendajaida.* H. 5.

58 A. *Puun pitän piroittajaksi.* s 30.
B. *Puun pitän piroitti.* s 39.
C. *Puun pitkän pirotti maaha.* s 44.

59 A. *Puu pitkä lyhentämistä.* s 27.
B. *Puun pitän lyhentäjäksi.* s 29.
C. *Puun pitän lyhentämää.* s 37.

---

56 B) s 27, 35–6, 38, 43. 56 C) s 41, 43. 58 A) s 30, 32. 59 B) s. 21, 43, 56. 59 C) s 48, 54.

57, 59 B) Vl. 43. 57, 59 C) Vv. 20; samantap.: T. 7; H. 5-6; Vv. 1, 13, 25–6.

D. *Puun pitän lyhensi.* s 31.
E. *Puun pitän lyhenteli.* s 37.
F. *Tuo pitkän puun lyhens.* s 21.
G. *Puun pitän lyhensi maaha.* s 40.
H. *Puun pitän lyhentäjäistä.* s 43.

Paitsi edellä lueteltuja, selvään virolaista alkuperää olevia, tavataan tässä yhteydessä vielä säkeet:

60. *Otti tuon vesasen veitsen.* s 43.
61. *Kirvehen selän takasen.* s 43.
62. *Alkoi veisellä veellä.* s 43.
63. *Kirvehellä kirjoitella.* s 43.

Näille on luullakseni aihe sellaisissa virolaisissa säkeissä kuin: *Ihu kirves kirjuvarsi, Tee vesto vessi teravaks* [1]. Samantapaiset säkeet tavataan siellä joskus kaatamiskertomuksessakin; esim.:

Vend lõi vestu teibaaie. H. 3.
Võti vesto, leije lastu. Se. 4.

Samoin kuin virolaisissa runoissa tammen kaatoaseeksi joskus hiotaan miekka, niin yhdessä L-I:n toisinnossa kaataminen toimitetaan miekalla. Tätä kertovat säkeet:

Tempasi tupesta tuiman,
Pahan parkkinahkasesta, s 50.

ovat runoomme tulleet Kauon runosta [2].

---

59 D) s 46.

[1]) Ks. siv. 104. [2]) Ks. esim. Porkka. I. 154—5 Hevaa.

Ennen olemme jo osottaneet, että runo veljen etsimisestä on aivan itsenäinen ja että se vasta Virumaassa on Isoon tammeen yhtynyt. Tämä runo on sitte Länsi-Inkerin tammenrunon yhteydessä vielä paljon laajentunut. Kumminkin on pääjuoni vielä aivan sama kuin siinä, minkä Virumaassa tapasimme. Otamme tähän näytteeksi muutamista toisinnoista tämän liitteen.

Johtui miulle mieloiheen,
Ja syttyi syämelleen:
Onhan miulla ainoi velloi,
Niiku muilla tyttölöillä,
Kanaisilla kasvavilla,
Linnuilla ylenövillä,
Syötettyin, juotettuin.
Kons ei voint voita syyä,
Siis söi sian lihhaa.
Mänin etsin vellojaan,
Etsin Suomet, etsin saaret,
Moskovat molemmin puolin,
Kahen puolen Kaprioo,
Turut etsin tunnustellen.
Toalt miä löysin velvyeen,
Homesuijen huonehesta,
Nattasuijen naatalasta.
Velloi kultia lunasti,
Hopehia huolitteli.
Otin velloin olkanpäästä,
Hakielin hartiasta:
Käy velloin kottii!
Elä kultia lunassa!
Kulta on lapsen kukhasena,
Lapsen lillana hoppiia.
s 27.

Johtui miulle mieleheen
Ja syttyi syämeheen.
Ohan miulla ainoi velloi,
Niiku muilla tyttölöillä,
Kanaisilla kasvavilla,
Pettypiimällä pietty.
Kons ei voint voita syöä,
Siis söi sian lihhutta.
Otin tuuloista oroisen,
Ahavasta lentäväisen.
Mänin etsin vellojaan,
Etsin Suomet, e⌈tsin⌉ saaret,
Moskovat molommin puolin,
Kahen puolen Kaprioo,
Pienen Petterin selältä,
Kaijan Kaarassan selillä,
Uuenlinnan uulitsoilla.
Löysin sieltä velvyeen,
Homesuijen huonehesta,
Kollesuijen kornitsasta,
Nattasuijen naatalasta.
Anna kättä velvyeen,
A⌈nna⌉ k⌈ättä⌉ käy kottii!
s 29.

Oli miulla aino vello,
Aino vello pikkaraine,
Niiku muilla tyttölöillä,
Kanaisilla kasvavilla,
Lintuilla ylenevillä,
Linnun piimällä pielty,

Heraveellä herkuteltu,
Kalaliemell kasvatettu,
Kasvo liian kaunokkaine,
Yleni ylen hyväne.
Alettii velloa verettää,
Muien seppiin sekkaa,
Rautasee rahvaasse.
Etsin Suomet — — — —

— — — — — — — —
Mänin kylmää kyllää
Siellä istu velvyeni,
Muien seppiin seassa,
Rautasesa rahvaassa.
Anna kättä velvyeen,
Anna kättä, käy kottii!
Mikä kumma on kotonna?

s 46.

Että tämäkin runo on kulkenut Virosta Inkeriin eikä päinvastoin, osottaa montakin seikkaa.

Ensinnäkin on virolainen runo kaikin puolin yksinkertainen ja selvä, jotavastoin runo Inkerissä on runsaasti sekaantunut vieraisiin aineksiin. Toiseksi on runomme Virossa aivan yleinen itsenäisenä ja sen yhteys Ison tammen kanssa satunnainen ja löyhä. Inkerissä taas tavataan runomme melkein vaan tammenkaatajan etsintää kertovana ja on sen yhteys Ison tammen kanssa aivan asiallinen.

Kolmanneksi runon virolaisuutta todistavaksi seikaksi voimme mainita sen, että niitten piirteitten esiytyminen, jotka tavataan Inkerissä mutta ei Virossa, on selvään toisten inkeriläisten runojen vaikutusta, taikka ovat uudet kohdat muuten sitä laatua, ettei niitä voi ajatella muualla kuin Inkerissä syntyneiksi. Jos runo olisi kulkenut päinvastoin, ei olisi ollut mahdollista, että säännöllisesti juuri nämät piirteet olisivat siitä Virossa kadonneet.

Mainitsemme tässä tärkeimmät Inkerissä lisäksi tulleet piirteet:

Sulhasta etsitään *Moskovan molemmin puolin* [1], *Kahen puolen Kaprioa* [2], vatjalaisten joukosta [3] (*vait valitsin* y. m.) ja Turusta [4] (*Turut etsin tunnustellen* y. m.). Kaikki nämä piirteet ovat nähtävästi tämän runon yhteydessä muodostuneita.

---

[1]) s 27, 29—31, 37—40, 43—6, 51. [2]) s 27—31, 37, 39, 40, 43—6, 56. [3]) 47, 54. [4]) s 27—8, 30, 38, 43.

Matkalle lähteissään mainitsee tyttö:

Otin tuuloista oroisen,	*Otin tuuloisen orroisen,*
Ahavasta lentäväisen.	*Ahavoisen lentäväisen.*
s 29.	s 39 [1].

Nämä säkeet ovat nähtävästi alkuaan kuuluneet Sämpsänrunoon [2]. Siinä näet Talvipojasta ja Kesäpojasta, kun lähtevät Sämpsää noutamaan, sanotaan:

Otti tuuloisen oroin,	*Alkoi tuulella aijaa,*
Ahavaisen sälkävöisen,	*Ahavalla löyhyttää* [3].

Tässä runossa tuulella ajaminen onkin hyvin luonnollinen, jotavastoin se ei ensinkään sovi veljen etsintään.

Kun veli löydetään, niin on hänen joskus

Silmät pesty, pää keritty,
Sovitettu soltatiksi,
Manitettu matrossiksi. s 50 [4].

Samallaiset säkeet tavataan yleiseen runossa sotaväen otosta [5]. — Välistä taas hän tavataan

Hope'ia hoitamasta,
Kultia kuluttamasta. s 47 [6].

Aivan samat säkeet tavataan kaikkialla Inkerissä kadonneen neidon ballaadissa. Äiti jättää Maijonsa kotiin *Kultia kuluttamaan, Hopehia hoitamaan* [7].

Hopeitten eli oikeammin hopeakorujen ostamisesta on hyvin lyhyellä ajatushyppäyksellä johduttu koristeitten takomiseen. Niinpä veli Narvusissa aivan yleiseen ja Soikkolassakin joskus tavataan

---

[1]) s 40. [2]) Ks. K-I. Samat säkeet tavataan Länsi-Inkerissä myös Kojosenpojan runossa; esim. Porkka. III. 92. Soikkola. Harvinaisuudesta päättäen ovat ne siinä satunnaiset. [3]) Porkka. III. 1. Soikkola. [4]) s 13, 45. [5]) Ks. Porkka. III. 263 ja 265. Soikkola. [6]) Samantapaisia: s 27, 37, 53. [7]) Porkka. I. 254. Medussi; samallaisia esim.: Porkka. III. 224—5, 254—61. Soikkola.

Muien seppiin seassa. s 46[1].
Miesten seppien seasta. s 43.
Rautasessa rahvaassa. s 46.
Takojien tanhavalta. s 38.
Muien mustien seasta. s 45.

Ajatuksen siirtymistä tähän suuntaan on ehkä välittänyt runo, jossa kerrotaan sepän takovan neidolle koristeita[2]. Sepän yleinen epiteetti näissä runoissa: selvä (*seppä, selvä poisikkain*[2] y. m.) on aiheuttanut sen, että veli löydetään *Miesten selvien seasta, Naisten tarkkojen tarelta* (s 28)[3].

Aivan omituinen etsimistapa on esitetty runossa s 28. Siinä tavataan säkeet:

Ammuin nuolen taivahasse,
Noisin nuolta myö ylläälle,
Sieltä miä löysin velvyeen,
Miesten selvien seasta.

Taivaaseen ampuminen on tähän kieltämättä tullut pahan ampumisesta pistoksenloitsussa. Asia on sitä kummallisempi, kun pahan ampumista ei ole tavattu koko Inkeristä muualta kuin aivan läheltä Suomen rajaa; sieltäkin on sitä muistiinpantu vaan yksi ainoa kerta, se Rääppyvältä (sl 2). Tässäkään toisinnossa ei ole ensinkään mainittu taivaaseen ampumista. Mainitsemaimme kahden säkeen esiytyminen Soikkolassa on siis pidettävä meren yli kulkeneitten runojen vaikutuksena.

Se syy, mihin sisar vetoo, kehottaissaan veljeään tammen kaatamiseen, kun hän sanoo:

En voinut risuilta käyä,
Tammen oksilt tallaella[4],

on ominainen vaan Länsi-Inkerille, sielläkin melkein vaan Narvusille. Säkeet lienevät tähän yhteyteen syntyneet; vaikka ne samalla osottavatkin, että Ison tammen alkupe-

---

[1]) s 28, 38, 45-6, 51. [2]) Esim. Porkka III. 26—7 Soikkola. [3]) s 43. [4]) s 43, 46—8, 54.

räinen luonne, sellaisena kuin se lounaisessa Virossa tavataan, on kokonaan jo kadonnut.

Sen runokohdan, jossa kerrotaan tammen esineiksi valmistamisesta, suhteutuminen virolaisten runojen vastaavaan kohtaan selviää seuraavasta säeluettelosta:

Länsi-Inkeri.	Viro.
64 A. *Tyven vesti tynnyriks.* s 21.	64 A. *Tüvist tegi tünderida.* T. 9.
B. *Tyvet vessä tynnyriksi.* s 27.	B. *Tüvikust teen tünderida.* T. 13.
C. *Tyven vestä tynnyriksi.* s 32.	C. *Tüvest teije tütteriida.* T. 31.
D. *Teki tyvet tynnyriksi.* s 37.	D. *Tüvist tehtä tünderida.* H. 6.
E. *Tyvet leikkoi tynnyriksi.* s 38.	E. *Tüükast saame tündreida.* H. 2.
F. *Tyvestä teki tynnyriä.* s 44.	F. *Tüvist saad sina tünnerida.* Vv. 2.
G. *Tyvestä teki tynnyrin.* s 45.	G. *Tüvist saaneb tünderida.* Vv. 23.
H. *Tyvestä vesti tynnyrin.* s 46.	Ks. siv. 108.
I. *Tyvestä saapi tynnyrii.* s 51.	
65 A. *Tyven tervatynnyriksi.* s 41.	65. Ks. L-I. 64.
B. *Tyven tervaa tyrskimää.* s 41.	

---

64 A) s 30—1, 39—40. 64 F) s 43—4, 47—8, 50, 53.

65 B) Vv. 28. 65 C) T. 31; Vv. 26. 65 D) H. 6; Vv. 19—20. 65 E) J. 4; Vv. 4, 8, 27 65 F) Vv. 2. 65 G) Vv. 13—4, 16.

66 A. *Latvan laivaaks rakens.* s 21.
B. *Latvan laivoiksi rakensi.* s 25.
C. *Latvat laivoiksi rakenna.* s 32.

66 A. *Säält saab teha laivukene.* Vv. 2.
B. *Ladvast lasti laiva laudu.* Se. 4.

67 A. *Latvat vettä laskemaa.* s 41.
B. *Oksat olutta juoksemaa.* s 41.

67 A. *Vasta vetta veerijaida.* Vv. 20.
B. *Sirvi vetta seisajaida.* Vv. 20.

68 A. *Latvat lapsen kätkyisiksi.* s 27.
B. *Latvat lapsen kätkyeksi.* s 31.
C. *Latvasta laati kätkyen.* s 45.
D. *Latvasta lapsen kätkyen.* s 46.
E. *Latvasta lapsen kätkyisiä.* s 47.
F. *Latvasta lapsen kätkyijä.* s 50.

68 A. *Latvast laste kätkiida.* T. 7.
B. *Ladvast lastele kätkid.* T. 16.
C. *Ladvast lapse kätkieida.* H. 3.
D. *Latvast lapse kätkisida.* H. 4.

69. *Latvat pani laavitsoiksi.* s 41.

69 A. *Isändäde istepinki.* H. 6.
B. *Õksest saied sakste tuolid.* T. 17.
C. *Oksast orjal istmeeida.* L. 1 b.

---

66 A) s 39. 68 A) s. 30, 37, 40.

68 A) T. 41; H. 7—8, 15; Vv. 8, 10—1. 68 C) H. 6; Vv. 18, 25, 28, 33. 68 D) J. 9; Vv. 1—2, 4, 9, 16, 19—21. 69 A) H. 5; Vv. 23. 69 C) Samantapaisia: P. 2, 11; Vl. 48; L. 5, 7 b.

70 A. *Latvasta laati lannikköjä.* s 43.	70 A. *Lehtest lehma lüpsikida.* P. 15.
B. *Latvasta laati lännikköö.* s 48.	B. *Ema lehma lõpsikuida.* T. 5.
C. *Latvasta saapi lännikköi.* s 51.	C. *Lülist lüpsiku toruda.* Vv. 34.
71. *Latvasta laati lastusia.* s 44.	71. Ks. L-I. 66, 68—9.
72. *Keskipaikan kelleeriks.* s 21.	72. Vrt A. *Keskest tetäs kieli kirstu.* T. 30.
	B. *Keskest neiju kiili kirstu.* Võ. 5.
73. *Pienet puut pikariloiksi.* s 43.	73. *Pinnöst viina pikõriid.* Võ. 6.
74. *Oksat pieniks astioiksi.* s 56.	74. Ks. L-I. 73.
75. *Pienet murut piippuloiks.* s 21.	75. Ks. L-I. 73, 79.
76 A. *Kolkiksi kovveerat oksat.* s 27.	76. *Tüist tegi suure laeva tüiri.* L. 9.
B. *Kovveerat oksat kolkkiloiksi* s 37.	
C. *Koverammat kolkkiviksi.* s 41.	
77. *Väärät oksat värttäniks.* s 21.	77. Ks. siv. 109.

70 A) s 53. 76 A) s 30—1, 39—40. 77) s 27, 29—31, 40.

70 B) Vl. 26. 73) Se 2; samantapaisia: Se. 4—5.

78 A. *Teki oksat puolikoks.* s 35.
B. *Okat olutpullakoiksi.* s 38.
C. *Oksat teki olutpuolikoiksi.* s 43.
D. *Latvapuolet puolikkoja.* s 54.
E. *Latvat laittoi puolikoiksi.* s 56.

79 A. *Muut murruist, muut sirruist.* s 21.
B. *Mit jäivät muut murruist.* s 37.
C. *Mit muut murruuja jäävät.* s 27.
D. *Mit muut murruja jäivät.* s 39.
E. *Mit murut jälelle jäivät.* s 45.
F. *Mi jäi murui muita salvoi.* s 43.

80 A. *Ne hän salvoi saunakseen.* s 21.

78 A. *Ötsast elli polikuida.* P. 28.
B. *Okstest õlle poolikuida.* H. 3.
C. *Ladvast laeva poolikuida.* L. 3.

79 A. *Mis jeab ule liistukesed.* Vl. 32.
B. *Mis laastu järele jäävād.* Vv. 2.
C. *Mis jäi jätiksid järele.* Vv. 8.
D. *Mis sest siis järele jääneb.* Vv. 23.

80 A. *Neist tegin oma venal sauna.* P. 7.

---

78 B) s 41. 79 C) s 85. 79 D) s 30 32, 40.

78 A) T. 7, 18; H. 2, 5; Vv. 2, 6, 8–9, 13—4, 17–23, 25–6, 30, 34 y. m. 78 B) H 4, 6; Vv. 29, 33 y. m. 79 A) Vl. 26. 79 C) Vv. 17. 79 D) Vv. 19; samantapaisia: P. 8, 10; Vl. 19, 28—9, 32, 36, 38, 43–4, 46–7; T. 6—7, 12—4, 15, 18, 33, 39; Võ. 9; L. 9; H. 4–8; J. 7, 9; Vv. 2, 8, 13–4, 17, 19—23, 26, 29, 33 y. m. 80 A) P. 8.

B. *Siint salvo sisoille sauna.* s 27.
C. *Nii salvoi sisoille saunan.* s 27.
D. *Niistä salvoi miulle saunan.* s. 35.
E. *Siis salvoi sisoille saunan.* s 29.
F. *Tuosta velloi saunan salvoi.* s. 30.
G. *Niistä salvoi sisoille saunan.* s 42.
H. *Syänpuista saunan laati.* s 43.
I. *Syämmestä saunan salvo.* s 47.
J. *Syänpuusta saunan salvo.* s 54.
K. *Mihi saala saunan salvoi.* s 53.

B. *Sealt saab ella venna sauna.* J. 7.
C. *Sest sai venna saunakene.* Vv. 33.

81 A. *Salvoi saunan saaruelle.* s 27.
B. *Yhen saunan saaruelle.* s 39.
C. *Vei tuo saunan saaren maaha.* s 37.
D. *Vei se saunan Saaren maalle.* s 47.
E. *Saattoi Suomen rantuelle.* s 27.

81 A. *Teen aga sauna merre ärre.* P. 5.
B. *Surre merre sarre peale.* P. 5.
C. *Vend tegi sauna saarde pääle.* H. 5.
D. *Sauna saare ääre peale.* L 1 b.
E. *Sest saab saare saunukene.* Vv. 26.
F. *Teeme suana suare peäle.* T. 17.

---

80 B) s 31—2, 39. 80 C) s 40. 80 D) s 38, 42—3. 80 E) s 37, 45. 80 I) s 47, 53. 81 A) s 29, 31—2, 40. 81 C) s 47, 53.

81 E) Vv. 10, 20.

82 A.	*Toisen viljoi vuoruelle.* s 27.	82.	Ks. L-I. 81.
B.	*Toisen saunan ikkunan alle.* s 29.		
C.	*Tvisen salvoi Tuonen maaha.* s 37.		
83.	*Kolmannen liki kottiia.* s 27.	83.	Ks. L-I. 80—1.
84.	*Saaruelle, niemiuelle.* s 35.	84.	Ks. L-I. 81.
85 A.	*Kolkapään joen kohalle.* s 35.		
B.	*Kolkanpään kylän kohalle.* s 38.		
86 A.	*Sai tuo sauna valmiheks.* s 35.	76.	Ks. L-I. 80—1.
B.	*Sai sen saunan valmiheks.* s 54.		
87.	*Väärnojan kylän välille.* s. 38.		
88.	*Teki linnan linttipäille.* s 45.		

Kuten edellisestä käy selville, on yhteys Viron ja Länsi-Inkerin runojen välillä nyt tarkastettavaan kohtaan nähden aivan selvä. Useista säkeistä voidaan vielä huo-

---

82 A) s 27, 31—2, 39—40. 83) s 27, 29, 31—2, 39—40. 84) s 35, 38.

mata, että ne Narvusissa ovat enempi virolaisten säkeiden kaltaiset kuin Soikkolassa; niin esim. säe 1. Sellaisten säetten esiintyminen kuin 66—7 ja 80 —, jotka ovat alkuaan toisesta runosta, jossa ne tavataan Virossa, mutta jota ei ensinkään ole samassa muodossa Inkerissä, antavat vielä todistuksen runon kulun suunnasta. — Tapasimme L-I:n runoissa muutamia säkeitä, joille ei ole selvää vastinetta Virossa. Sellaisia ovat:

72. Äänellinen yhtäläisyys niiden virolaisten säetten välillä, missä puhutaan *kiidu-*, *kiilu-*, *kirju-* y. m. kirstuista viittaa siihen, että säe olisi syntynyt näistä.

75. Säe on luultavasti Inkerissä syntynyt.

76. Kun sana *kolkka* merkitsee m. m. melaa tai lyhyttä airoa, niin on mahdollista, että säe olisi syntynyt niiden virolaisten säkeitten vaikutuksesta, missä puhutaan laivasta, purjepuusta, peräsimestä y. m. laivan tai venheen osista.

77. Tällainen säe voisi kyllä syntyä ilman mitään muualta kuultua. Mutta mahdollista on kumminkin, että ne virolaiset säkeet, missä puhutaan lankaloimista y. m. sentapaisista, ovat antaneet aiheen tälle.

80. Muunnos K on nähtävästi syntynyt lapsivaimon sanoissa yleiseen tavattavan säkeen: *Mene saunahan salaa*, vaikutuksesta. Saunan tekeminen sisarelle on ehkä aiheutunut *saarut* ja *siarut* sanain toisiinsa sekottamisen kautta.

82—4, 86. Säkeet ovat luultavasti vasta Inkerissä syntyneet ilman erityistä aihetta.

85, 87. Inkeriläisten paikkain nimet osottavat, että säkeet ovat täällä syntyneitä muunnoksia.

88. Säe on tullut siitä runosta, missä kerrotaan harakan sotasanoman tuonnista. Kun sanoma kertoo ensin, että tytär viedään sotaan ja pojat jätetään kotiin, niin silloin ihmiset ihmettelevät:

Ei tuota ennen ollut,
Sormussormia soassa,
Lintti päätä alla linnan,
Kassoipäätä Kaarassassa [1].

[1]) Porkka I. 291—2; III. 250—5 y. m.

Huomattava on tästä runonosasta, että tehtävistä esineistä on L-I:ssä kihlakirstu kokonaan jäänyt pois. Täällä on runo saanut toisen intressiesineen saunan. Siitä jatkuu pitkä runo, jossa tytöllä on paljon toimintaa. Tässä osassa tapaamme seuraavat säkeet:

89. *Isännät imehtelliit.* s 28.

89 A. *Mööda sõidsid Mündi saksad.* P. 8.
B. *Arvasivad Harju saksad.* Vv. 33.
C. *Kus aga käivad Sulge saksad.* Vv. 26.
D. *Vahtisid Vahergu saksad.* H. 5.
E. *Kuulasid Kuuramaa saksad.* H. 5.
F. *Läbi säält läksid Läti saksad.* Vv. 17.
G. *Salge saksad Paide papid.* Vv. 26.
H. *Ilja hulkusid isandad.* Vv. 29.
I. *Ulges ulguvad isandad.* Vv. 26.
J. *Ikkä nema imetivä.* T. 31.
K. *Imestasid Viru isantad.* T. 7.
L. *Imestasid Läti saksad.* Vv. 17.

---

89 A) Vl. 48; J. 7. 89 C) Vv. 20. 89 G) Vv. 10, 20. 89 L) Ihmetteliöinä esiintyvät myös Saaren saksat Vl. 7; H. 14; Riian herrat Sa. 2; P. 5; Vl. 7, 29, 48; L. 1 a; H. 14, 19 y. m., Puolan saksat Vl. 7, 29, 48; T. 29, 31. Tarton saksat L. 1 a, keisarin pojat T. 15–6, y. m.

90. *Emännät ajatteliit.* s 28.	90. Vrt. A. *Lipus linna neitsikesed.* Vv. 26. B. *Iga kuus kuninga proua.* P. 8.
91. *Sanoivat kyläiset naiset.* s 43.	91. Ks. L-I. 90.
92. *Sanoit naiset naapurista.* s 43.	92. Ks. L-I. 90.
93. *Mikä tuo tuossa olla.* s 28.	93. Ks. L-I. 94.
94. *Ollooko Ihalmoin linna.* s 28.	94 A. *On se nüüd Lihula linna.* T. 15. B. *Kas olle Lihula linna.* H. 5. C. *Oleks se Lihula linna.* Vv. 17. D. *Oleks siin see linnakene.* P. 28.
95. *Kenen linna liivikolla.* s 45.	95. Ks. säe 94.
96 A. *Vai lie Karjamoin kirkko.* s 28. B. *Ollook' Kirjamon kirikko.* s 43.	96 A. *Ehk siis kirju kihlevere.* Vv. 29. B. *Vai olle Keilämä kiriku.* H. 5. C. *Või on Keila kiriku.* H. 14. D. *Vai on Keidela keriku.* T. 7.

---

94 A) J. 7 y. m. 94 B) H. 14 y. m. 94 C) Vv. 29, 33 y. m. 94 D) **Samantapaisia:** T. 10, 17; L. 1 a; H. 19 y. m. 96 B) H. 8.

97\. *Kateri kala mäellä.* s 45.

98 A. *Vai ollos Raisun Rakkavuori.* s 43.

B. *Vai lie raissu Rakkavuori.* s 28.

99 A. *Miäpä vaite vastaelin.* s 28.

B. *Mie vai vasten vastaeli.* s 43.

C. *Vello vaiten vastaeli.* s 45.

D. *Vaiten vastaa sano.* s 45.

E. *See oleks kilbil kirjutatud.* Vv. 29.

97 A. *Sest tehä Koilama kabeli.* H. 7.

B. *Vai on Kardava kabeli.* H. 8.

98 A. *Vai o ranna rakkel oone.* H. 5.

B. *Vai ehk rauda Rakavere.* Vv. 17.

C. *Voi on rauda Rakavere.* Vv. 29.

D. *Vai on raibe Rakkevere.* T. 7.

99 A. *Mina aga lapsi kostsi vastu.* Sa. 2.

B. *Mina aga möistsin kostsin vastu.* Vl. 48.

C. *Mina varsti vasta kostin.* Vv. 22.

98 C) Vv. 17, 33. 98) Tässä yhteydessä tavataan suuri joukko virolaisia paikkainnimiä, esim.: *Kolga* Vv. 17, 29, 33; *Palmuse* Vv. 29; *Annikvere* Vv. 33. 99) Samantapaisia: P. 28; Vl. 29; T. 7, 15, 17; L. 1 a; H. 14; J. 7; Vv. 17, 33 y. m.

100. *Ei ole ihalmoin linna.* s 28.	100 A. *Ei ole linna, ei ole lippu.* T. 10. B. *Pole sie Lihula linna.* H. 14. C. *Ei se ole Lihula linna.* Vv. 17. Ks. L-I. 94.
101 A. *Eikä Karjam⌈oin⌉ k⌈irikko⌉.* s 28. B. *Ei oo Kirjamon kirikko.* s 43.	101. *Ega pöle Keila kirika.* H. 14. Ks. L-I. 96.
102 A. *Eik' oo Raisun Rakkavuori.* s 43. B. *Eikä r⌈aissu⌉ R⌈akkavuori⌉.*	102. Ks. L-I. 98.
103. *Se on sauna viien vellon:* s 43.	103 A. *Seep' ma venna saunakene.* P. 28. B. *See mu vennä saanakene.* Vl. 29. C. *See oli minu vena sauna.* P. 8. D. *Se on mo vie venna sauna.* L. 1 a.
104 A. *Kappeli kahen sisaren.* s 43.	104—5. Vrt. A. *Kus nee neiud vihtelevad,* Vv. 13.

---

103) s 28.

100 A) T. 17. 103 B) P. 28; Vv. 33. 103 C) P. 8; H. 19. 103) Samantapaisia: Vl. 48; T. 7, 10; H. 14; Vv. 17, 22 y. m.

B. *Kateri kahen sisaren.* s 45.	B. *Viie venna naised lapsed.* H. 5. Ks. L-I. 97.
105. *Se on linna lintti-päien.* s 45.	105. Ks. L-I. 87.

89—92. Säkeestä 89 voidaan huomata, että se on sananmukainen käännös vastaavasta virolaisesta säkeestä. Virossa saunan ihmetteliät aivan säännöllisesti ovat mahtavia henkilöitä. Silläkin on siellä kuvattu veljen saunan suuremmoisuutta. Mutta kun viron sana *isand* (= herra) on ymmärretty = suomenkielen sana *isäntä*, on sille tullut tätä vastaavat kertosäkeet, missä puhutaan emännistä ja kylännaisista.

94. Säe on luultavasti syntynyt osotetusta virolaisesta säkeestä *Lihula* sanan väärinkäsityksen kautta.

96—8. Sellaisia paikkoja, kuin näissä L-I:n säkeissä esiytyy, ei ole Inkerissä. Sitävastoin tavataan kaikki tämän nimiset paikat Virossa, jossa paitsi sitä tavataan vastaavat paikat muillekin niille nimille, mitkä vastaavissa virolaisissa säkeissä tulevat esille. Jotkut niistä, kuten esim. *Rakvere* (= Wesenberg), ovat Virossa hyvin tunnettuja paikkoja. Luettelemme tässä useampia virolaisessa runossa esiytyviä paikkainnimiä: *Abja*, kylä Hallistessa (P.); *Annikvere* = Annigfer, kylä Haljalassa (J.); *Helme; Hiiumaa; Kärdla*, kylä Hiiumaassa — siitä ehkä *Keidelä* —; *Keila* — siitä ehkä myös *Keilama* —, kylä ja seurakunta Harjumaassa; *Kihlavere*, kylä Kardinassa (Vv.); *Koila* — siitä *Koilama* —, kylä Hiiumaalla ja Simunassa (Vv.), *Kolga*, kylä Kuusalussa (H.); *Kuuramaa; Kuresaare*, m. m. kylä Tarvastussa (Vl.); *Lihula; Lätti; Lääne-; Mündi* = Münterhof, kylä Paidessa (J.); *Narva; Paide; Pärnu; Pohlamaa; Rahola*, kylä Keilassa (H.); *Rakvere* — myös muodossa *Rakkavere; Riia; Saaremaa; Saaremoisa*, kylä Tarvastussa (Vl.); *Sänna* — siitä ehkä *Sanna* — kylä Rõugessa (Võ.); *Tallinna; Tartu; Valga; Viru.* Virolaisten paikkain nimiä lienevät myös:

Kiigemä, Kuma, Olevi, Piha. Se seikka, että sellaiset virolaisten paikkain nimet kuin *Pärnu-, Saare-,* sekä *Riia. Lätti, Kuura* ja *Kure* tavataan laajalta Pohjois-Virossakin, osottaa, että saunarunokin olisi Lounais-Virosta alkuisin.

Edellisestä säkeitten vertauksesta olemme tulleet ehdottomasti vakuutetuiksi siitä, että runo ihmesaunasta on samoin kuin Iso tammikin, virosta tullut Inkeriin. Huomattava myös on se seikka, että saunajuttu Virossa on useimmiten eri runona; niissäkin Ison tammen toisinnoissa, missä se löytyy, on se hyvin löyhässä yhteydessä sen kanssa. Esim. säkeessä 80 puhutaan veljestä kuin jostain kolmannesta henkilöstä, vaikka veli itse juuri tekee saunan. Runojen liitteessä näkyy vielä vasaran jälki. Inkerissä on tämä jo melkoisesti silittynyt. Samalla on tähän tullut pitkä esitys saunan käyttämisestä ja sen muusta jälkihistoriasta, joka Virossa joko kokonaan puuttuu tai on vaan toimitettu parilla kolmella säkeellä.

Tässä saunajutun jatkossa Länsi-Inkerissä tavattavat säkeet ovat seuraavat:

106	A.	*Sisoi saunan lämmitteli.*	s 31.
	B.	*Lämmitti kotoisen saunan.*	s 39.
	C.	*Lämmitti metoisen saunan.*	s 31.
107.		*Metoisilla aijaspuilla.*	s 31.
108	A.	*Lisäeli linkuspuilla.*	s 31.
	B.	*Lisäeli linkkipuilla.*	s 39.
109.		*Lämmitteli länkäpuilla.*	s 39.
110	A.	*Ajoi velloin kylpömää.*	s 31.
	B.	*Ajoi Unnon kylpömää.*	s 39.
	C.	*Ajoi Vennon kᶠylpemää⁾.*	s 39.
	D.	*Mäni Untoi kylpömää.*	s 30.
	E.	*Mäni velloi kylpömää.*	s 31.
111.		*Kylpi Untoi, kylpi Ventoi.*	s 27.
112	A.	*Kylpi viisi vellojaan.*	s 27.

106 B) s 40. 108 A) s 40. 109) s 40. 111) s 27, 30–2, 35, 38, 40. 112 A) s 27, 31–2, 38–40.

	B.	*Kylpi viisi velvyttäin.*	s 30.
	C.	*Kylpi viisi velvyettä.*	s 37.
	D.	*Kylpi viisi vensalaist.*	s 35.
113	A.	*Seitsemän siaruttain.*	s 30.
	B.	*Kaheksan siarutta.*	s 37.
114	A.	*Kaheksan emoin lasta.*	s 32.
	B.	*Seitsemän emon lasta.*	s 35.
115.		*Siis siell kylpiit kyllä ovat.*	s 37.
116	A.	*Jäi tuo Virpoi kylpömätä.*	s 27.
	B.	*Jäi Virpoi kylpömätä.*	s 32 c.
	C.	*Jäi tuo Untoi kylpömätä.*	s 30 c.
117	A.	*Virvoin vasta hautomata.*	s 27.
	B.	*Virvoin vasta hautomasta.*	s 40.
	C.	*Unnon vasta hautomata.*	s 39.
118	A.	*Virpoi suuttui ja vihastui.*	s 27.
	B.	*Vilppoi suuttui ja vihastui.*	s 37.
	C.	*Virvoi suuttui ja vihastui.*	s 40.
	D.	*Untoi suuttui, vihastui.*	s 30.
119.		*Jäi miehille pahoille.*	s 30.
120.		*Syämille raskahille.*	s 30.
121	A.	*Otti saunan selkähää.*	s 27.
	B.	*Nosti saunan selkähää.*	s 39.
122.		*Lauvat laati hartioille.*	s 35.
123.		*Läksi tuulena tuvasta.*	s 31.
124.		*Ahavana porstuasta.*	s 31.
125	A.	*Tuhat matti tuppehen.*	s 35.
	B.	*Tuhat mätti tuppoa.*	s 38.
126.		*Kekälehet kenkähää.*	s 39.
127.		*Hiilet hipiäsestähää.*	s 39.
128.	A.	*Vei saunan Viroin rajoille.*	s 27.
	B.	*Viskais Viroin rajalle.*	s 37.
	C.	*Vei saunan venoisehee.*	s 40.

113 A) s 27, 30—2, 38—40. 114 A) s 30. 116 A) s 31, 38, 40. 116 B) s 35. 116 C) s 39. 117 A) s 27, 30—2, 35, 38. 118 A) s 35, 38. 118 D) s 39. 121 A) s 31, 35, 37—8, 40. 122) s 38. 127) s 40.

D.	*Suin päin sulin meroihe.*	s 27.
129.	*Päin päivän nousuisee.*	s 27.
130.	*Perin Peipiän jokkee.*	s 27.
131.	*Vassen vettä valkiaista.*	s 27.
132.	*Kysy Saaren neitosilta.*	s 53.
133.	*Onko saaressa tillaa.*	s 53.
134 A.	*Saaren neitoset sannoot.*	s 47.
B.	*Saaren neiot vastaelloot.*	s 53.
135.	*Ei ole tillaa meijen maalla.*	s 47.
136 A.	*Saaren maat saroin jaettu.*	s 47.
B.	*Meijen maat on jaettu.*	s 53.
C.	*M⌈eijen⌉ metsät on mitattu.*	s 53.
D.	*Saaren niityt nippaeltu.*	s 47.
137.	*Siit teki suuren suolapuotin.*	s 53.
138.	*Sai naastin Narvan linnan,*	s 53.

Ylläluetelluista säkeistä ovat useimmat tulleet runoomme toisista inkeriläisistä runoista. Ainoastaan ani harvat aiheutuvat virolaisesta saunarunosta.

106—10. Säkeet ovat kaikki aivan sanasta sanaan samallaisina siinä runossa, jossa kerrotaan sotasanoman saapumisesta ja pojan sotaväkeen lähdöstä. Ennen pojan lähtöä lämmittää näet joko isä tai sisar hänelle saunan, jossa hän kylpee [1].

111—2. Näistä tapaamme 112:n aivan vastaavassa muodossa Virossa:

Kus mo venda vihtelekse.	T. 15 [2].
Kus need vennad vihtlevad.	L. 1 a [3].
Kus siin vihtub viisi venda.	H. 5 [4].
Kus vennake võib vihelda.	H. 14.

Nimet *Unto* ja *Vento,* jotka myös tavataan joskus säkeessä 110, ovat omituiset säkeelle 111. *Vento* on nähtä-

[1]) Ks. esim. Porkka. III. 250—2, 254—57, 260. Soikkola ja I. 291. Hevaa. [2]) J. 7. [3]) H. 15. [4]) H. 8.

västi tullut viron sanan *venda* väärinkäsityksen kautta. *Unto* taas on yksinomainen runossa veljessodasta [1]. Kun myöhemmin tulemme huomaamaan, että tämä muutenkin on sekaantunut runoomme, niin voimme olla varmat, että mainittu nimikin on siitä tullut.

113—4. Näille säkeille ei Virossa ole aivan sanallisesti vastaavia muotoja, mutta sama ajatus on säkeissä:

Kus nee neiud vihtelevad.	Vv. 13.
Viie venna naised lapsed.	H. 5 [2].

115. Säe on virheellisen muotonsakin vuoksi helposti huomattava aivan satunnaiseksi lisäykseksi.

116—7. Näissä herättää ensinnäkin huomiota outo, kaikissa muissa runoissa tapaamaton (paitsi missä se on tämän runon selvästä vaikutuksesta) nimimuoto *Virpoi*. Virolaisessa kylpemiskertomuksessa on neidoilla usein hyväilynimi *virved* (tai *hirved*):

Kus need virved vihtelevad.	H. 3 [3].
Kus saavad virved vihelda.	Vv. 17.
Kus need hirved vihtelevad.	Vv. 29.

Näitten kerrantosäkeessä tavataan myös hautomista merkitsevä sana:

Ainad külge audonekse.	T. 15 [4].
Aned luida audelevad.	H. 3.
Aned luida haudunevad.	Vv. 17 [5].
Ja oma kointa aududa.	H. 14.
Abaluud siis audovad.	L. 1.
Ja oma köhta aududa.	H. 14.

Saunan suuruuden kuvauksessa taas tavataan ajatus muutamain kylpemättömyydestä:

---

[1]) Esim.: Porkka. III. 145—53. Soikkola ja I. 180—183. Hevaan seutu. [2]) H. 8. [3]) Vv. 19. [4]) J. 7. [5]) Vv. 17, 19, 29.

Sääl on viisi vihtlemassa,
Viis oli ilma vihtlemata,
Tuhat on leili tundemata,
Sada saamata lavvall.
Vv. 22.

Yllälueteltujen säkeitten väärinymmärryksen kautta syntyneestä yleiskäsityksestä luulen johtuneen sen runoosan, jonka nyt tarkastettavamme säkeet alottavat. *Virpoi* on nähtävästi johtunut sanasta *virved.* Kun Virossa laulettiin, että *viisi* on kylpemättä, johtui tästä Inkerissä se ajatus, että jonkun, *Virpoin* y. m., ei annettu kylpeä. Edellisessä paikassa kerrottu vatsan y. m., hautominen muuttui *vastan* hautomiseksi, tai oikeammin, — edellämainitun seikan vaikutuksesta, — vastan hautomattomuudeksi. Muutosta ehkä edisti se seikka, että tämä kylpemiskertomus sekoitettiin sotaväkeen lähtevän veljen kylpemiseen, joka taas usein on sekaantunut sotaan lähtevään Kalervon veljeen Untoon. — Untamon ja Kalervon runon vaikutusta näissä säkeissä osottaa nimi *Unto* (117 B ja 118 D).

118. Muodossa D on säe aivan yleinen Unnon ja Kalervon runossa [1]. Muunnokset A—C selviävät edellisestä.

119—20. Säkeet tavataan kaikissa pojan sotaanlähtörunoissa. Kun sanoma kertoo pojan jäävän kotiin, tytön vietävän sotaan, niin tulee

Tyttöi m⌜ielille⌝ pahoille,
Syämmille raskahille [2].

Päinvastaisen sanoman saapuessa tulee taas

Sisoi miel⌜ille⌝ hyv⌜ille⌝,
Syäm⌜ille⌝ helt⌜ehille⌝.

ja

[1]) Esim. Porkka. III. 145—55; ja I. 180—3 y. m. [2]) Porkka. III. 257. Soikkola.

Velloi miel⌜ille⌝ pah⌜oille⌝,
Sydäm⌜ille⌝ rask⌜ahille⌝ [1].

121. Säe on ehkä tähän kohtaan sopivaksi muodostunut Unnon ja Kalervon runossa kauttaaltaan esiintyvästä säkeestä: *Nosti soan sormistaa* [2].

122. Säe on ehkä tässä yhteydessä syntynyt, kertosäkeeksi 121:lle.

123—4. Säkeet tavataan vaan yhdessä toisinnossa ja ovat siis aivan satunnaiset. Mahdollisesti ovat ne muodostuneet Sämpsän runossa tavattavain samantapaisten säetten mukaan [3]:

Otin tuuloisen oroisen,
Ahavaisen lentäväisen.

125—7. Näissäkin säkeissä lienee Unnon ja Kalervon runon vaikutusta, vaikka muoto on esitettävän asian pakosta aivan toinen. Kalervonpojasta näet kertoo runo että hän löydettäissä roviolta, johon oli palamaan viskattu,

Kekäleht kerttelöö [4].

Arvelun tekee todennäköisemmäksi se seikka, että Kalervonpoika roviolta viedään *Unnon* käskystä veteen, samoin kuin *Unto* y. m. runossamme tekee saunalle.

128. Säe on asian vaatima muunnos niistä säkeistä, missä kerrotaan saunan rakentamista. Muotoon näkyy vaikuttaneen kertomus Kalervonpojan veteen viennistä. Vrt. esim. C: *Viekää poikoi vettoin* [5], *Viekään poikoin vennoin* [6].

129—31. Säkeet tavataan runossa, missä tyttö kehottaa laivaa, jos on isän tai veljen, saapumaan rantaan, jos on vieraan, menemään karille [7].

---

[1]) Porkka. III. 259. Soikkola; samoin: Porkka. III. 250—61. [2]) Porkka. III. 145. Soikkola; sama esim.: III. 146—158. [3]) Ks. siv. 134. [4]) Porkka. III. 152. Soikkola. [5]) Porkka. I. 184. Hevaa. [6]) Porkka. I. 182. Hevaa. Samantapaisia: Porkka. I. 181—2. Hevaa, sekä useimmissa ennenmainituissa Soikkolan toisinnoissa. [7]) Ks. Porkka. I. 241. Medussi.

132—135. Säkeet tavataan koko Inkerissä venheretken runossa. Veli laskee venheen Suomen rantuelle. Rannassa olevien Suomen neitojen ja veljen välillä syntyy sitte aivan sanasta sanaan sama keskustelu, mikä tässä on saunanviejällä Saaren neitojen kanssa[1]. Säkeet ovat tähänkin runoon vasta myöhemmin tulleet (vrt. Kauon runoon). mutta niitten yleisyys sen yhteydessä ja harvinaisuus tarkastettavassamme yhteydessä osottaa kumminkin, että ne ensinmainitussa ovat alkuperäisemmät. Se että runossamme on puhe *Saaren neidoista*, vaikka venheretkessä *Suomen neidot* ovat tavallisimmat, on seuraus siitä, että sauna jo virolaisten runojen mukaan rakennetaan *Saarelle*. Säkeemme näyttävät sitäpaitsi tulleen runoomme Kultaneidon välityksellä, ja siinä *Saaren neidot* useimmiten esiintyvätkin.

135—6. Laivaretkeläisille Suomen neidot vastaavat:

Suomi on täynnä soltattii,
Majat täynnä matrossii[2].

Tämä vastaus ei saunanviejälle ole sopinut. Aivan samallainen vastaus kuin hänelle annetaan, tavataan kaikkialla Inkerissä Kultaneidon taonnan yhteydessä[3]. Otamme tähän näytteeksi tämän kohdan yhdestä Joenperän runosta:

Saaren maat saroin jaettu,
Pellot piusoilla mitattu,
Ahot vaaksoin arvaeltu.
Jäi tuo pelto mittoimatta,
Aho vaaksoin arvomatta:
Tuoho seppo seisatteli,
Takojaine takutteli,
Teki pienoisen pajan[4].

Samassa runossa kerrotaan säännöllisesti, että seppo takoo kaikellaisia esineitä. Kun kylä ei niitä kiitä, niin hän *suuttuu ja vihastuu*. Usein on tämä aiheena hänen Saareen menoonsa. Tässä runossa on niin monta samantapaista piirrettä saunan viemisen kanssa: huoneen (saunan:

---

[1]) Esim. Porkka. II. 133—4. Narvusi, 142. Joenperä; III. 192. Soikkola; I. 131. Serebetta; 132. Tyrö. [2]) Porkka I. 231. Serepetta. [3]) Esim. Porkka. II. 43, 46, 52. Narvusi tai Joenperä; III. 63—73. Soikkola; I. 98. Kaprio. [4]) Porkka II. 43.

pajan) rakentaminen, suuttuminen ja muuttaminen, ettei ole epäilemistäkään, ettei näillä kahdella runolla ole yhteyttä toinen toisensa kanssa. Se seikka, että nämä, samoin kuin keskustelu Saaren neitojen kanssa, tavataan saunajutussa vaan Narvusissa, sielläkin ainoastaan parissa toisinnossa, osottaa, että piirre on tässä yhteydessä satunnainen.

137—8. Säkeille vastaavia piirteitä tavataan virolaisessa saunarunossa; esim.:

Või on Soome soolalaeva.	T. 10[1].
Kas om suure soolalaiva.	T. 31.
Ei öle Soome soolalaeva.	T. 10.
See pole suuri soolalaeva.	Vl. 48.
Söuaksid soolalaevad.	P. 28[2].

Samassa runossa, missä viimeksimainitut säkeet esiytyvät, tavataan aivan Kultaneidon mukainen kertomus maan antamisesta:

Annettii maata vähäsen,
Nukukkaine nurmimaata,
Kolkukkaine korpimaata.
Mihi saala saunan salvoi[3].

3. Keski-Inkeri.

Paitsi edellä tarkastamaamme runoa, jonka mukaan suuri tammi kasvaa maahan valetusta oluen hiivasta, tavataan jo itäisessä Soikkolassa runostamme toinenkin muodostus, jonka mukaan tammi kasvaa terhosta. Sitä on kuitenkin Soikkolasta saatu vaan yksi ainoa toisinto, jota pikemmin voi pitää satunnaisesti täällä esiytyvänä, kuin paikkakunnan yleisempää laulutapaa edustavana. Kapriossa, Medussissa, Serebetassa, Hevaalla, Skvooritsassa ja Tyrössä sitävastoin on tämä yksinomainen runomme muoto.

---

[1]) T. 17. [2]) Vrt. L-I. 94, 100 y. m. [3]) Vert. viimeistä säettä säetten 137—8 yhteydessä mainittuihin virolaisiin.

Ainoastaan yksi toisinto (s 21), josta jo ennen on puhuttu, muistuttaa täällä Narvusi-Soikkolalle omituista laulutapaa ja Skvooritsan toisinto (s 15) alkaa lakasemisella ja rikkojen viemisellä mereen. Kaikki muut näistä paikoista saadut toisinnot ovat äskenmainitun kaltaiset. Runoa tarkastaissamme pidämmekin senvuoksi yllämainitut seurakunnat yhtenä runoalueena, jota lyhyyden vuoksi kutsumme Keski-Inkerin alueeksi.

Tältä alueelta saatuja toisintoja on Suomalaisen Kirjallisuuden-Seuran kansanruno-kokoelmissa kaikkiaan 13. Ne jakaantuvat eri seurakunnista saatuihin seuraavalla tavalla:

Kaprio 1, Medussi 1, Serebetta 2, Hevaa 7, Skvooritsa 1, Tyrö 1.

Jos näihin luemme tuon yhden Soikkolasta saadun, on toisintojen luku kaikestaan 14. Näistä on kumminkin äskenmainittu Skvooritsasta saatu erilainen, joten paikkakunnan yleistä laulutapaa edustavia siis on vaan 13.

Runon yleisin muoto on täällä seuraava:

Neljä neittä tietä käivät,
Käivät tietä terhollista,
Siltaa sian tinaista.
Löysiit tieltä tammen terhon,
Lepän lehtien välistä,
Koivun kuorien seasta.
Sanoi tyttöi nuorimpain:
Mihe tammi, kuhu t⌈ammi⌉
Viiänkö teloille tammi,
Kannetaanko kankahalle?
Vanhin tyttöi vastaeli:
Ei tammi teloilla kasva
Eikä kasva kankahalla,
Tammi kasvaa kasessa,
Tammi noisee notossa.
Vietii tammi kaskimaaha,
Nossettii notkomaaha.
Tammi kasvoi kaskimaassa
Tammi noisi notkom⌈aassa⌉
Levitteli lehtiää
Harotteli haarojaa.
Tuoho lensiit luojoin linnut
Maarian hanet halatut
Peittiit päivän paistamasta
Kuun Jumalan koittamasta.
Ei uo tammentagrajaista.
Kenpä tammen tagrajaksi?
Juohtui miulle mielehee:

Onpa miulla ainoi velloi
Syöteltyinen, juoteltuinen,
Kalatsuilla kasvatettu,
Petty-piimällä pietty.
Pyhät syötin pyyn lihalla,
Areet ahvenen kaloilla,
Kons ei voinut voita syyä,
Siis söi sian lihhaa.
Voille haisoit vuotehee,
Sijaa sian lihalle.
Mänin etsin vellojaan,
Etsin saaret, etsin Suomet,
Etsin Turut tunnustellen,
Viroin välit valkissellen,
Moskovan molemmin puolin,
Kahen puolin Kaprioo.
Saanut en sieltä vellojaan.
Ammuin nuolen taivahasse.
Noisin nuolla myö ylläälle.
Sieltä miä löysin velvyeen,
Miesten selvien seasta,
Naisten tarkkojen tarelta
Hopehia ostamasta,
Kultia lunastamasta.
Otin kiinni olkanpäästä.
Hakielin hartioista:
Oi miun viljo velvyeen:
Kellepä hoppiiat ossat,
Kulle kullasi lunastat?
Velloi vaite vast⌜aeli⌝
Ved ei kelle ku ei sisoille.
Miäpä vaite vast⌜aelin⌝:
Käy kottii velvyeen:
Ohto on kultia kotona,
Hopehii vanhemmilla;
Kululla on isoimme kullat,
Lapsiin lilloina hoppiiat.
Toin kottii velvyeen:
Käy siä tammen tagrajaksi!
Miunpa viljoi velv⌜yeen⌝
Teki kirveen terräävän,
Tammen tagroi, puun piroitti:
Tyvet teki tynnyreiksi,
Latvat lapsen kätkyeksi
Pikariksi pienet oksat.
Mit muut murruiset jäivät,
Niistä salvoi miulle saunan,
Salvoi saunan saaruelle,
Salvoi s⌜aunan⌝ vuoruelle.
Isännät imehtelliit,
Emännät ajattelliit,
Mikä tuo tuossa alla:
Ollooka Ihalmoin linna
Vai lie Karjamoin kirkko
Vai lie raissu Rakkavuori?
Miäpä vaite vastaelin:
Ei ole Ihalmoin linna,
Eikä Karjam⌜oin⌝ k⌜irkko⌝
Eikä r⌜aissu⌝ R⌜akkavuori⌝
Se on sauna viien velloin.

s 28.

Kolme neittä teetä käypi,
Käyviit teetä terhollesta,
Maata maxan karvallista
Sukassa sinertävässä,
Kapukassa kirjavassa.
Saoi nuurin siskoloista
Vanhoille sisarillehen:
Kuhun terhoi pantanehe
Ja kuhun kuvattanehe?
Saoi vanhin siskoloista
Noorille sisarillehen:
Vieekääme kehnolle maalle,

Kannelkaame kaskimaalle,
Siitt veekää vitelikolle.
Siit kasvoi tassainen tammi,
Tammehe tassaiset oxat,
Moni oxa onnepuinen,
Moni varpa vaaherpuinen,
Moni oksalle omena
Moni puulle päähkinäinen.
Eii oo tammen taittajaa,
Puun pitän pirottajaista.
Kasvoi miulle kaunoi vello,
Sööteltyinen, jooteltuinen,
Piirakkaisilla pietty,
Kalatsuilla kasvatettu;
Joutui tammen taittajax,
Puun pit'än pirottajaks.
Tyven vesti tynnyriksi,
Latvan laivoiksi rakensi,
Väärät oxat värttänöiks,
Kannuiks (?) koverat oxat.
Pikariks peenet oxat.
s 25.

Terhon löytäminen kerrotaan seuraavilla säkeillä:

1 A.	*Neljä neittä tietä käivät.*	s 14.
B.	*Kolme neittä teetä käypi.*	s 25.
2.	*Sukassa sinertävässä.*	s 19.
3.	*Kapukassa kirjavassa.*	s 25.
4 A.	*Käivät tietä terholista.*	s 14.
B.	*Käivät tietä, käivät maata.*	s 23.
C.	*Käyviit teetä terhollesta.*	s 25.
D.'	*Käin mie tietä terhollista.*	s 12.
5 A.	*Maata maksan karvallista.*	s 12.
B.	*Maata maksoin karvallista.*	s 17.
C.	*Maata marjan karvallista.*	s 23.
6.	*Siltaa sian tinaista.*	s 28.
7 A.	*Löisit teeltä tammen terhon.*	s 14.
B.	*Löysiit tieltä terhoin tammen.*	s 16.
C.	*Löysit tiellä tammen kerhä.*	s 23.
D.	*Löysin tiellä tammen terhon.*	s 12.
8 A.	*Lepon lehtiin seast.*	s 14.
B.	*Lepän lehen välistä.*	s 16.
C.	*Lepän lehtien välistä.*	s 17.
9 A.	*Koivunkuorien välist.*	s 14.

1 A) s 16–7, 19–20, 23–4, 28. 2) s 25. 4 A) s 16–7, 19–20, 23–4, 28. 5 A) s 14, 16, 20, 25. 5 B) 19. 5 C) s 24. 7 A) s 17, 24, 28. 7 D) s 13, 19–20, 22. 8 A) s 19, 24. 8 C) s 22, 28. 9A) s 24.

B.	*Koivun kuorien seasta.*	s 16.
10.	*Haavan lehtiin välistä.*	s 19.

Terhon löydettyä seuraa aina neuvottelu sen istuttamisesta. Muutamissa runoissa on tämä osa lyhyt; kysytään vaan, mihin terho olisi vietävä, ja samalla se viedään johonkin, jossa siitä sitte kasvaa suuri tammi[1]. Useimmiten kumminkin neidot keskustelevat asiasta, ja tuo yllämainittu kysymys on jonkun heistä tekemä[2]. Kysymyksellä on seuraavat muodot:

11 A.	*Mihin terho pantanee.*	s 12.
B.	*Kuhu terho pantanee.*	s 13.
C.	*Mihen siit viemmä tammen terhoin.*	s 19.
D.	*Kuhun paamma tammen terhon.*	s 17.
E.	*Mihe tammi, kuhu tammi.*	s 28.
12.	*Kuhun istuteltanee.*	s 12.
13.	*Ja kuhun kuvattaneh.*	s 14.

Keskusteluun ottaa osaa vanhin ja nuorin, joskus keskimmäinenkin, neidoista. Mutta koska sama lausunto on yhdessä toisinnossa pantu yhden, toisessa toisen suuhun näistä kolmesta, näyttää siltä, kuin tässä suhteessa ei olisi mitään johtavaa ajatusta. Luettelemme sentähden perätysten ensin ne säkeet, joilla on kerrottu, mitkä neidoista puhuvat, ja sitten ne, joilla on ilmaistu, mitä nämä puhuvat.

14.	*Sanoit toinen toiselles.*	s 14.
15 A.	*Sanoi vanhin neitoloist.*	s 14.
B.	*Vanhin siskoi vastaeli.*	s 17.
C.	*Vanhin tyttöi vastaeli.*	s 20.
16.	*Nooriile sisarillehen.*	s 25.
17 A.	*Sanoi keski neitoloist.*	s 14.
B.	*Saoi keskin siskoloista.*	s 17.

9 B) s 17, 19, 22, 28. [1]) s 12—3, 22. [2]) s 14, 17, 19, 24–5, 28. 11 A) s 22. 11 B) s 14, 24, 25. 12) s 13, 22. 13) s 24–5. 15 A) s 16—7, 19, 24—5. 15 C) s 28. 17 B) s 24.

	C.	*Keskimäin siit kerroitteli.*	s 19.
	D.	*Kerkui tyttöi keskimäin.*	s 20.
18	A.	*Sanoi nuorin neitoloist.*	s 14.
	B.	*Sanoi nuorin siskoloista.*	s 16.
	C.	*Saoi nuurin siskoloista.*	s 25.
	D.	*Ja nuorin siareksista.*	s 19.
	E.	*Nuorin tyttöi noin saneli.*	s 20.
	F.	*Sanoi tyttöi nuorimpain.*	s 28.
19.		*Vanhoille sisarillehen.*	s 25.
20	A.	*Vien mie tammen kankahalle.*	s 16.
	B.	*Kannamma terhoin kankaalle.*	s 20.
	C.	*Kantaka myö kankahalle.*	s 14.
	D.	*Kannetaanko kankahalle.*	s 28.
21	A.	*Kannan mie keloille maille.*	s 16.
	B.	*Viemmä kelollen maallen.*	s 17.
	C.	*Va viemmä kelolle maille.*	s 19.
	D.	*Viekää keloille maalle.*	s 24.
	E.	*Vieekääme kehnolle maalle.*	s 25.
	F.	*Viiänkö teloille tammi.*	s 28.
22	A.	*Tammi noisee notossa.*	s 28.
	B.	*Tammi noisi not⌈komaassa⌉.*	s 28.
23	A.	*Siitt veekää vitelikolle.*	s 25.
	B.	*Viskaamman vetelikköön.*	s 20.
24.		*Pankaa paju ryttöön.*	s 24.
25	A.	*Kannamma tammen tanhavalle.*	s 20.
	B.	*Vien mie tammen tanhavalle.*	s 16.
	C.	*Veivät tammen tanhavalle.*	s 16.
26	A.	*Ei se kasva kankahalla.*	s 14.
	B.	*Tammi ei kasva kankahalla.*	s 16.
	C.	*Eikä ylleene kankahalla.*	s 17.
	D.	*Eikä kasva kankaalla.*	s 19.
27	A.	*Eik nouse keloll maalle.*	s 14.
	B.	*Eikä kasva keloilla mailla.*	s 16.
	C.	*Ei kasva kelolla maalla.*	s 17.
	D.	*Ei tammi kelossa kasva.*	s 23.

---

18 A) s 19. 18 B) s 17. 26 D) s. 28. 27 C) s 19.

E.	*Ei tammi teloilla kasva.*	s 28.
28.	*Tammi ei viere vetelikossa.*	s 20.
29.	*Tammi ei kasva tanhavalla.*	s 20.
30.	*Viekää hyvälle maalle.*	s 24.
31 A.	*Kaskimaaalle kannelkaa.*	s 24.
B.	*Kannelkaame kaskimaalle.*	s 25.
C.	*Vietii tammi kaskimaaha.*	s 28.
32 A.	*Tammi kasvaa kasessa.*	s 28.
B.	*Tammi kasvoi kaskimaassa.*	s 28.
33.	*Sinne viemmä tammen terhoin.*	s 19.
34.	*Viemmä tään tammen tassaisen.*	s 17.
35.	*Isoin ikkunan aloille.*	s 12.
36 A.	*Velloin seinän vieroisille.*	s 12.
B.	*Velloin seinoin vieryeen.*	s 16.
C.	*Veikon seinän vierylöille.*	s 22.
D.	*Velloin seinän vieryessä.*	s 18.
37.	*Velloin verrääjän suille.*	s 17.
38.	*Velloin verrääjän suuhun.*	s 19.
39.	*Seoin seinän vieryeen.*	s 19.
40.	*Viekääm, sanoi, kotiin terho.*	s 14.
41.	*Kuka tuohon istutteli.*	s 12.
42.	*Isoi tuohon istutteli.*	s 12.
43.	*Vello tuohon vettä kantoi.*	s 12.
44.	*Oja tammen kasvattaa.*	s 17.
45.	*Oja tammen, orhotammen.*	s 17.
46.	*Kangas kauniin pettääjän.*	s 17.

1—10. Jo virolaisissa tammenrunoissa tapaamme itse puun tai sen aiheen löytämisen. Saaremaalla (Sa. 3) karjansaattaja löytää tieltä kuusen, jonka jälkihistoria sitte on sama kuin ison tammen. Samantapainen runo on myös saatu Viljandimaalta (Vl. 32). Tämän mukaan löydetty esine viedään aittaan, vakan sisässä hautumaan. Siellä siitä kasvaa tammi. Kummassakin näissä toisinnoissa on

35) s 12—14, 16—1 19—22. 36 A) 13, 16. 36 B) s 20. 36 D) s 16, 20. 41) s 12—3.

Salmerunon vaikutus selvään huomattava. Siinä Tartumaan toisinnossa (T. 39), joka alkaa: *Läksin metsa köndimaie. Mis ma leidsin metsastagi? Leidsin tamme taimekese*, ja joka jatkuu tammen istuttamisella, näkyy Itkevän tammen ja ehkä myös Salmen vaikutus. Erään Harjumaan toisinnon mukaan tammi löydetään lepikosta:

Mis ma leidsin lepikusta?
Leidsin tamme lepikusta. H. 12.

Niissä toisinnoissa, mitkä alkavat lakasemisella, on löytäminen jotenkin yleinen piirre. Siitä kertovat m. m. seuraavat säkeet:

Mis ma leidsin pühetesta. J. 5 ¹.
Tamme leidsin pühetesta. J. 5 ¹.
Leitsin tamme seemnekest. J. 1.
Leidsin targa tamme tõru. T. 15.

Lakasemiskertomuksen kanssa suuressa määrässä samallainen on vielä se Virossa tavattava runo, jonka mukaan suuri puu kasvaa neitojen löytämän omenan siemenestä [2]. Näissä runoissa oleva kertomus omenan etsimisestä ja löytämisestä on nähtävästi aivan itsenäinen runo. Otamme tähän pari näytettä siitä:

Naisukesed, kaisukesed,
Lina põlled linnukesed,
Panga selga seitse särki,
Kaelaje kaheksa rätte,
Yheksa üle õlade;
Lähme ouna otsimaie.
Otsitie ounukesta,
Otsitie, leietie,
Läti lehtede siesta,
Vaher lehtede vahelta,
Kullerkupu keskeelta.
Ouna lõhki leegetie,
Siement sest vuetie,
Siement maha maetie;
Säealt'ap kasvus suuri saari,
Suuri saari arva ol'sa [3].

---

[1]) J. 7; Vv. 30; samallaisia: T. 15—6; H. 16; J. 6. [2]) Ks. siv. 76—7. [3]) Veske 45. Haljala.

Naisukased, kaasukased,
Paneme selge seitse särki,
Kaulale kaheksa rätti,
Ühekses üle olade:
Lähme ouna otsimaie,
Otsitie ounukasta,
Otsitie, leietie,
Sestre lehtie siesta,
Vahtre lehtie vahelta,
Kullerkuppu puolsa-asta.
Ouna lohki leigattie:
Sie oli siest sinine,
Kodupuoolt oli kulla karva,
Päivä puoolt oli päivä karva,
Riia puoolt oli ristiline.
Siemmed sieestä uottiie,
Siemmed maha maettiie.
Sielt siis kasvis suuri tamme[1].

Tammenaiheen löytäminen näyttää siis aiheutuneen kahdelta eri suunnalta: Salmesta[2] — tieltä löytäminen — ja Ounapuusta — lehdistä ja pyyhkeistä löytäminen. On Virossa vielä kolmaskin runo, johon löytäminen varmaan on aivan alkuperäisesti kuulunut ja jossa sitäpaitsi on pitempi kertomus tien käymisestä. Tämä on keskiaikainen ballaadiruno, jota voitanee kutsua nimellä: Kultaa jälkiin. Tässäkin ovat neidot toimivina, samoinkuin Ounapuussa ja lakasemisrunossa. He kulkevat tietä, jota ennen on Herra tai Maria, — erehdysmuodoissa härjät tai orjat, — käynyt. Näitten jälkiin on jäänyt kultaa; neidot ottavat sen, pistävät poveensa ja vievät kotiin. Siellä taotaan kullasta koristeita, sormuksia y. m. Runon alkuosa on tavallisesti seuraavanlainen:

Lähmä tiedä tipillistä,
Tipillistä, täpillistä,
Maad ju marja varrelista[3].

Lähme ellad, käime kullad,
Lähme seda teeda mööda,
Seda teeda tippulista,
Maada maksa karvalista[4].

[1]) Esken. 9. H. IV. 6. 294. Kuusalu; vrt. esim.: Põõgelmann. 7. H. IV. 5. 366. Paistu. [2]) Esim.: H. III. 13. 825. 8 ja 1. 13. 6; E. K. S. 4:o. 8. 610. 7. [3]) H. III. 1. 206. 8; samallaisia: H. IV. 3. 28. 3; I. Peet. 226. Viljandi; Kistberg. 15. Halliste; Kriner. 2. E. H. 122; E. K. S. 4:o. 3. 587. 12; H. I. 2. 199. 35 y. m. [4]) Moks. 25. Põltsamaa; samallainen: H. I. 1. 10. 4 y. m.

Lähme seda tedu teeda,
Tedu teeda, marga maata [1].

Nähtävästi tämän runon vaikutuksesta on samallaisen tien käyminen tavattavissa myöskin Viron kultaneidon runossa [2] ja veljelleen morsianta etsivän ballaadissa [3]. Joskus on tähän vielä yhtynyt kertomus lehtien välissä poimimisesta; esim.:

Lähme tiedä tipillistä,
Tipillistä, täpillistä,
Maad jua marja varrelista,
Tuli vasta toame pöösas,
Sai vasta sarapuu pöösas.
Kes se pöimib pöösä-ässä.
Servi lehtidä siässä,
Vaher lehtida vahella?
Peigo põimib pöösä-ässä [4].

Tienkäymisen yhdistymisen kulta- y. m. neidon runoon ja muihin samantapaisiin on nähtävästi aiheuttanut se seikka, että tieltä löydetystä kullasta tehdään myös sormuksia, samoin kuin kulta- y. m. neidolla niitä on sormissa. Sitäpaitsi on kultaneidonrunoon alkuaan kuulunut tien kulkeminen; vaikka tie ei ole samallaista kuin, miksi se Kultaa jälkiin ballaadin vaikutuksesta on tullut.

Tällaisissa kultaneidon ja veljelleen morsianta etsivän ballaadeissa tavataan tien käyminen Inkerissä, ja vielä pohjoisempanakin. Tienkäymis-kertomuksen yleinen muoto on täällä seuraava:

Käin mä tietä terhollista,
Maata maksan karvallista,
Joen porrasta punaista,
Joen vartta valkeaista.
Kasvoi honka tien oheen,
Hongan taakse leskimies [5].

---

[1]) E. K. S. 8:o. 2. 134. 35. [2]) Esim. Martinson. 3. H. I. 2. 83. Pärnu; Kampmann 65 ja 72. H. II. 19. 179 ja 283. Tõstama; Kapp. 81. E. K. S. 8:o. 2. 135. Halliste; Lurich 17. H. II. 12. 400. Veike Maarja. [3]) Rosenpläuter. 98. E. H. 80; H. II. 34. 241. 140 y. m. [4]) H. III. 1. 206. 8. [5]) Slöör.VI. 28. Toksova.

Käin mie tietä terhollista,
Maata marjan karvallista,
Sukassa sinertävässä,
Kirjavassa kaplukassa,
Puuttu tammi tieni päälle [1].

Käin mie tietä terhollista,
Maata maksan karvallista,
Siltaa sinikiveä,
Ojan porrasta punaista [2].

Inkerin runoihin on siis tullut sen lisäksi, mitä jo Virossa tässä yhteydessä tapasimme, sillan kulkeminen sekä sinisissä sukissa ja kirjavissa kaplukoissa oleminen. Silta on luultavasti tullut siitä Inkerissäkin aivan yleisestä runosta, jossa neidot kehottavat toisiaan lähtemään sillantekoon ja joka tavataan m. m. Ritvalan helkavirsien alkurunona.

Tehkesme sinistä siltaa,
Uikamme punainen porras,
Jumaloihiin männäksemme [3].

Virossa taas on aivan tavallista, että neidot mennessään yhteistoimiin: merta lakasemaan, tammea istuttamaan y. m., pukeutuvat sinisiin ja punasiin pukuihin; esim.:

Lõõme üle uued kuued,
Õlale savad sinised,
Puusale paelad punased. Vv. 14.

Aivan samassa muodossa kuin äskenmainitussa Venjoen runossa tavataan tämä puvun esitys Inkerissä yleensä sellaisissa runoissa, missä tytöt yksissä hommin menevät — ihailtaviksi [4].

Edellisestä on jo selvinnyt tärkeimmät tarkastettavassamme runo-osassa esiytyvät uudet piirteet. Kysymys on vielä, mistä on neitojen luku tullut neljäksi.

[1]) Europaeus. I. 865. Venjoki. [2]) Slöör. II. 3. Rautu; samallainen esim.: Saxbäck. 141. Vuole. [3]) Gottlund. Otava. II. siv. 35; sama: Blåfield. Ritv. helkav.; Lönnrot. S. 52. [4]) Vrt. esim. Porkka. I. 246. Hevaa (Neidon kirkkomatka).

Neljä neittä tavataan Suomen-Karjalassa, Vienanläänissä ja Itä-Pohjanmaalla aivan yleiseen sekä tammenrunossa että raudan synnyssä, joskus muissakin yhteyksissä. Mutta mistään näistä seuduista ei voi ajatella tämän piirteen saapuneen Keski-Inkeriin. Päinvastoin ovat kaikki muut tammenrunot, missä neljä neittä esiytyy, johtuneet tästä inkeriläisestä. Meidän on siis näiden seutujen runoista etsittävä aihe neljän neidon esiintymiseen.

Aivan yleistä sellaisille runoille, missä neidot esiintyvät joukossa toimivina, on se, että aluksi lausutaan kehotus lähtemään. Joskus on tämä lyhyt:

Õekesed, ellakesed, Lähme j. n. e. [1],
Küla tüdrukud õekesed, Lähme j. n. e. [2],

mutta useimmiten on se kasvanut pitemmäksi. Tammenrunoon yhtyneessä lakasemisjutussa tavataan esim. seuraava alku:

Kogugemme tütterida,
Kogugämme, korjagämme,
Ladugemme, lautigemme,
Tüdruk teilta tõine meilta,
Kubijalta viisi kuusi,
Sepalt seitse ja kaheksa.
Vv. 9.

Kultaa jälkiin ballaadi myös alkaa usein seuraavalla tavalla:

Neitsikesed, noorukesed,
Kus me lähme kolmegeste,
Neitsikesed neljageste,
Üle välja viiegeste,
Üle kuu kuuegeste,
Üle selja seitsmegeste,
Üle kari kaheksageste,
Üle oja ühiksageste,
Üle künni kümmegeste! [3]

---

[1]) Sommer. 64. H. II. 16. 66. Kose.; samallaisia: Ekeman. 29. E. 7722. Tapal. y. m. [2]) Jaanson. 90. H. II. 33. 130. [3]) Valk. 12. H. II. 34. 154. Kuusalu; samallainen esim.: Langsepp. 25. H. II. 10. 34. Kadrina.

Se runo, joka on Ritvalan helkavirsien alkurunona, alkaa Virossa, johon se aivan varmaan on tullut Suomesta, samalla tavalla, kuin äskenmainitut ballaadit. Luettelo on vaan usein lyhyempi; esim.:

Õekesed ellakesed!
Lööme kokku kolmekeste,
Peame nõuu neljakeste,
Lähme Loojale loole[1].

Joskus on tämä kehoitus viimeksimainitussa runossa hyvinkin samallainen, kuin Keski-Inkerin tammenrunon alku; esim.:

Neli noorta neiukesta.
Läksin ma metsa loole[2].

Inkerissä tavataan sama runo useimmiten ilman tätä alkua, samallaisena kuin Ritvalassakin, alkaen: *Lähtään myö sisot sinne* j. n. e.[3]. Mutta eräs tämän kaltainen runo alkaa Inkerissä:

Täss on meitä neljä neittä,
Koko kolme morsianta.
Lähetään ruuvon niitäntähä[4].

Sama alku on Inkerissä aivan yleinen muissakin tyttöjen yhteistoimintaa kertovissa runoissa[5]. *Neljä* sana on runossa vakaantunut nähtävästikin etupäässä sen vuoksi, että se muodostaa alkusoinnun sanan *neito* kanssa. Mahdollisesti on tähän myös vaikuttanut se kaikkialla Suomessa, Virossa ja Inkerissä tavattava ja todennäköisesti Turun seuduilta levennyt runo, joka Virossa aina on yhtynyt heinäntekoon, nimittäin runo neljästä neidosta, jotka ovat tuvassa, tavallisesti tammen latvassa ja joilla jokaisella on eri tehtävä; esim.:

---

[1]) Sommer. 64. H. II. 16. 66. Kose; sama: Pulberg. 33. H. IV. 1. 384. Türi; Sander. 4. H. II. 29. 195. Põltsamaa; Kurrikoff. 4. E. K. S. 4:o. 1. 636. Türi; Lohk. 26. H. II. 34. 453. Kuusalu. [2]) Laasi. 18. H. II. 17. 530. Hanila. [3]) Saxbäck. 114. Vuole. [4]) Saxbäck. 243. Vuole. [5]) Esim.: Saxbäck. 107. Vuole; Slöör. VII. 295. Lempaala.

Üksi seal siiub siidi päid,
Teine niiub niidi päid,
Kolmas kujub kulda vööda,
Neljas nutab noorta meesta [1].

Tähän runoon on neljä neittä kumminkin aikasimmin kuulunut.

Kun runo on muuttunut laulajain itsensä kehottamisesta tavalliseksi kertomukseksi, on ollut melkein pakollista, että tuollainen epämääräinen neitojen luettelo, mikä esim. Viron runoissa tavataan, on muuttunut määrätyn luvun mainitsemiseksi. Edellämainituista syistä on sitte neljä vakaantunut siksi. Kolme, joka myös lueteltaissa on hyvin yleinen luku, on soveltunut kertosäkeeseen.

Että neljäluku näin satunnaisesti on tullut runoomme, osottaa sekin seikka, että siinä ei myöhemmin puhuta useammasta kuin kahdesta, ani harvoin kolmannesta.

Sekä Viron että Länsi-Inkerin tammenrunossa olemme tavanneet kysymyksen siitä, mihin se aihe, josta tammi kasvaa, olisi vietävä. Niin tekee oluen juoja itseltään kysymyksen: mihin valan vaahtoni. Samoin lakasia-neidot usein kyselevät keskenään, mihin veisivät pyyhkeet. Niissäkin virolaisissa runoissa, missä ei tällaista kysymystä suoraan tehdä, istutetaan tammi useampia kertoja turhaan, ennenkuin se vihdoin, — sopivassa tarkoituksessa tai sopivalle paikalle istutettuna, — kasvaa. Tässäkin, — jos kohta myöhemmin kehittyneenä, — ilmenee se ajatus, että paikka on valittava, jos mieli saada tammen siinä kasvamaan.

Näitten yllämainittujen seikkain vaikutusta luulen olevan K-I:n runoissa esiytyvän neuvottelun siitä, mihin tammi istutettaisi.

---

[1]) Laasi. 18. H. II. 17. 580. Hanila; samallaisia ovat kaikki ennen mainitut virol. heinäntekorunot sekä: Hildén 15—7 Marttila; Takala. I. 34. Ylihärmä; Tanttu (an 10372). 131. Hirvensalmi y. m.

11—3. Vrt. L-I. 17—9, sekä virolaiset:

Kus me need pühkmed pühiksime. Sa. 1[1].
Kuhu mi pühkined pühime. Vv. 22[2].
Kuhu laastud laume. Vv. 19[3].

Tarkastettavamme säkeet tavataan ihan kauttaaltaan K-I:n toisinnoissa, niissäkin, joissa ei neitojen keskustelua tavata, vaan joissa tammi heti istutetaan *Ison ikkunan aloille, Vellon seinän vieroisille*[4]. Kun viimeksimainittu laulutapa on yleinen Länsi-Inkerissä ja selvään johtunut Virosta, niin näyttää siltä, että se edustaa Keski-Inkerissäkin aikaisinta laulutapaa. Niin on varmaan myös säkeittemme laita. Koko muu keskustelu on näitten vaikutuksesta saanut alkunsa. Kun runossa ei enää, samoin kuin Virossa ja Länsi-Inkerissä, laulaja kerro omaa toimintaansa, vaan neljän neidon puuhia, niin eivät nämä säkeet enää ole riittäneet asian esittämiseen. On kumminkin täytynyt lisätä joku välisäe ilmoittamaan, että neidot näin sanoivat toisilleen.

14—9. Säkeet ovat suorastaan asian pakosta syntyneet, kun runon esitystapa on muuttunut epäsuoraksi[5].

20—4, 26—8 ja 30—2. Säkeet ovat luultavasti muodostuneet Sämpsä l. Sampsa Pellervoisen runossa tavattavain samantapaisten säetten mukaan. Tämän runon Hevaalta saatu toisinto alkaa seuraavalla tavalla:

Miks ei kasva meijen kagrat,
Rukkiit ei ylös ylleene,
Ei kasva kasessakaa,
Eikä noise notossakaa,
Sämpsän mättähälläkää,
Pellervoin mäelläkää?[6]

Soikkolassa on vastaavalla runo-osalla seuraava muoto:

---

1) Samallaiset: P. 16—7. 2) Vv. 19—20,; Vl. 4. 3) Vv. 20. 4) s 12—3, 22. 5) Vrt. siv. 168. 6) Porkka. III. 1.

Eivät kasva m⌜illä⌝ k⌜agrat⌝,
Ei tomaha toukokaan,
Ei ruta rukihetkaan,
Ei kasva kasiskaan,
Eikä nouse notoiskaan [1].

Kun tässä samassa runossa Suomen-Karjalassa tavataan kertomus tammen kylvämisestä, niin voisi ajatella, että sen vaikutus runoomme on ollut hyvinkin pääasiallinen. Päästäksemme selville näitten kahden runon suhteesta, tarkastamme tässä yhteydessä vähän tarkemmin Sämpsänrunoa.

Enimmän ylempänä mainittujen Inkerin toisintojen kaltainen runo tavataan C. A. Gottlundin kokoelmissa, n:o 578. Tämän saantipaikkaa ei varmuudella tunneta; mutta luultavasti on se saatu Itä-Savosta. Runossa on ensin jotenkin Inkerin toisintojen mukainen kertomus Sämpsän makaamisesta ja sen noutamisesta. Sitten runo jatkuu:

Tuli tänne kylvämähän,
Taroja tihittämähän.
Suot kylvi, kanervat kasvo,
Norot kylvi, koivut nousi,
Mäet kylvi, männyt kasvo,
Maat tuoreet tuomikkoiksi,
Maat kaijat kataakoiksi,
Lepikoiksi lempi-paikat.

Tämä runo on selvään yhtäpitävä Itä-Suomessa hyvin yleisen puun vihojen loitsuna käytetyn Sampsa Pellervoisen runon kanssa. Se alkaa m. m. seuraavalla tavalla:

Pelervoinen pellon poika
Ot⌜ti⌝ kuusia jyviä⌝,
Set⌜semiä siemeniä⌝.
— — — — — — — — —
Läk⌜si maita kylvämähän⌝,
Tarhoja tihittäm⌜ähän⌝.
Suot kylvi, kan⌜ervat kasvoi⌝.
Nor⌜ot kylvi, nousi koivut⌝ [2].

Jo se seikka, että kylväjä miltei kaikissa toisinnoissa nimitetään Pellervoiseksi, viittaa siihen, että runossa varsi-

---

[1]) Porkka. I. 1. [2]) Europaeus. H. 57. Suojärvi; samantapaisia: Basilier. 94. Suojärvi; Krohn. 6596. Lubasalmi ja 7295. Tolvajärvi; Lönnrot. Q. 356. Eno; Ahlqvist. I. 292. Ilomantsi y. m.

naisena intressiasiana on peltojen — siis viljan — kylväminen. Samaa todistavat monet muutkin itse runoissa esiytyvät piirteet. Niinpä puhutaan niissä aivan yleiseen *tarhojen* l. *taarojen*[1] tai *toukojen*[2] *tihittämisestä*. Niissä toisinnoissa, missä edellämainituita objekteja ei tavata, on vastaavassa kohdassa joko sellainen sana, joka todennäköisesti on väärinkäsityksen kautta syntynyt sanasta *tarhoja*[3]: *aroja*[4], *ahoja*[5], *noroja*[6] y. m. taikka sellaisia sanoja, jotka merkityksensä vuoksi eivät ensinkään sovi säkeeseen, kuten *ilmoja*[7], *somerta*[8] y. m., Yleensä on juuri tämä säkeen sana kovin vaihteleva, joka seikka lienee sen kautta selitettävissä. että Länsi-Suomen sanaa tarha ei ole ymmärretty Itä-Suomessa. — Myöskin säkeissä

Otti viisiä jyviä,
Seihtemiä siemeniä[9],

osottaa sana *jyviä*, että on puhe viljan kylvämisestä. Samaan viittaa myöskin siementen harvalukuisuus. Sehän osottaa, että tehtävä työ on tärkeä, taidolla tehtävä. Viimeisenkin epäilyksen tässä asiassa poistaa se seikka, että Inkerin runoissa puhutaan vaan viljan kylvämisestä ja että tämä piirre Savossakin on aivan selvä. Paitsi edellämainittua Gottlundin saamaa runoa, on Savosta Arvidsson saanut 3 eri runoa, joissa tämä piirre on säilynyt, esim. muodossa:

---

1) Europaeus. H. 57. Suojärvi; Saxa. 7. Suomussalmi; Vinter ja Hannikainen 1. Kiteen pit. y. m. 2) Europaeus. G. 665. Ilomantsi. 3) Länsi-Suomen yleinen nimitys pienelle, metsän keskellä olevalle aidatulle pellolle. 4) Europaeus. G. 665. Ilomantsi; Lönnrot. A. II. 3. 9. Kianta ja A. II. 9. 52. Uhtue y. m. 5) Gottlund. 582. Karttula; Hyvärinen. 1. Kesälahti; Polen. 29. Ilomantsi y. m. 6) Krohn. 6931. Ilomantsi y. m. 7) Roschier. 5. Kontiolahti; Krohn. 7022. Kokinvaara ja 6596. Lubasalmi y. m. 8) Krohn. 7295. Tolvajärvi. 9) Ganander. Mythol. siv. 84. n:o 5. Savol. alue; samantapaisia: Puhakka. 9. Kontiolahti; Europaeus. G. 665 ja H. 190; Gottlund. 678 ja Lönnrot. Q. 123. Ilomantsi; Krohn. 7267 ja Basilier. 178. Suistamo sekä Aspelin. 24. Sotkamo y. m.

Onnen otrat, vennon vehnät, *Mannun maasta kasvamasta,*
Rungkat ej vaan rukiit, *Pellervoisen pensyttämät*[1].

Paitsi itse runoissamme esiytyviä seikkoja on vielä muitakin syitä, jotka tukevat edellämainittua väitettä. Agricola[2] mainitsee *Pellon Pekan* karjalaisten ohranviljelyksen jumalaksi. Kylväjän nimi taas on m. m. *Pekka poika Pellervoinen*[3], ja kaskenkaataja siinä runossa, joka Kalevalassa on yhdistetty runoon puiden kylvämisestä, ja joka varmaan on syntynyt siten, että Sämpsänruno on sekaantunut Kullervorunoihin: Kalervoisen kauran kylvöön, kaskenkaatoon y. m., kutsutaan myös *Pikiksi* ja *Pikaksi*[2], jotka samoinkuin *poika* ja *Pellon poika pikkarainen* todennäköisesti ovat väännöksiä sanasta *Pekka*. Sämpsän kutsuminen Pekaksi sopii hyvin yhteen sen seikan kanssa, että Inkerissä on sitä juhlaa, jossa Sämpsänrunoa laulettiin, vietetty *Pedroin pyhänä*[4]. Tässä juhlassa rukoillaan Ukkoa, joka muuallakin m. m. *Onni Ukon* ja *Ukko Onnen* nimellisenä esiytyy ohrankylväjänä ja joka suinkaan ei ole kukaan muu kuin P y h ä P i e t a r i[5] tai ehkä oikeammin hänen kir-

---

[1]) Arvidsson. VI. siv. 47. Kiuruvesi; samantapainen Arvidsson. XIV. 1. Kiuruvesi. [2]) J. Krohn. Suom. Kirj. Hist. siv. 396–7. [3]) Europaeus. H. 138. Ilomantsi. [4]) Ks. siv. 120—1. [5]) Tunnettuhan on, että vielä nytkin Suomessa yleensä kutsutaan vanhoissa kirkoissa tavattavia kuvia ukoiksi. Puhutaanhan sitäpaitsi eri kirkkojen Ukoista. Luulen että nimi *Sämpsäkin* alkuaan on tarkoittanut Pietaria. Tämä sana tavataan runoissa seuraavissa muodoissa: *Samsa, Sampsa, Sämsä, Sämpsä, Sämpsöi, Sämpsermöine, Simbura, Samburaine, Simpsa, Sompsa, Sempse.* Arvelen että *Sampsa* on sama sana kuin sekä runoissa että kansanpuheessa yleiseen tavattava s a n t t a, s a n t t i (lat. sanctus = pyhä). *Mp* äänen ilmestyminen voisi olla Pietari l. Pekka (alkup. Petrus) sanan vaikutusta. Samantapainen ilmiö tavataan varmaan Länsi-Suomen sanamuodossa *sakkanuutti*, joka varmaan on väännös sanoista s a n(c t u s), C a n u t u s. Mitä taas tulee siihen, että sanan merkitys olisi muuttunut, niin ei se ole sen merkillisempää kuin esim. se, että *santti* nykyään merkitsee varsinaista kalenderin mukaista pyhimyksenpäivää eroitukseksi siitä sunnuntaista, jona sitä vietetään (esim.: *Mikonpäivän santti* on Syysk. 29 p., itse mikonpäivä sitä seuraava sunnuntai, *pyhäinpäivän santti* on marrask. 1 p., itse pyhäinpäivä sitä seuraava sunnuntai).

kossa säilytetty vanhaa miestä esittävä kuvansa, antamaan pellolle pehmitystä, että se toisi *tomeramman touon, paremman terän.* Tämä Inkerissä vietetty juhla, joka vastaa Ritvalan helkajuhlaa, on jäte katolisuuden aikaisesta pellonsiunaus-juhlasta. Luonnollista sentähden on, että

Ne nimen muodot, missä *ä* vokaali esiytyy, ovat muodostuneet tavallisen äänenmuutoksen kautta. Tavataanhan *santti* sanastakin vastaava korkeavokaalinen muoto *säntti*. Muotoa *Samburaine* voitanee pitää san ja Peetri sanain yhtymisestä syntyneinä: sam-peetri siitä ehkä samperi ja vääntymällä sampura. *Simburaine,* ellei se (koska tavataan samassa säkeessä) ole väännös edellisestä, voisi ensimäinen tavu olla jäte myös *Simon* sanasta, joka tavallisesti käytetään toisena pyhän Pietarin nimenä (*Simon Pietari*). Kun Sämpsän epiteetit: *poika pikkarainen, Perveloinen* (Hyvärinen 1 Rääkkylä) y. m., varsinkin kun niitä toisissa runoissa vastaa *Pekka, pikka* y. m., hyvin voi pitää jälkikaikuina Pietari nimestä, niin on sitä enemmän luultavaa, että *Sampsa, Sämpsä* y. m. ovat *santta* sanasta johtuneita. — Ainakin on *jyväparkon parmaalla* makaava Sämpsä (Lönnrot Q. 356. Eno. ja Q. 124. Ilomantsi v. m.) varmaan pyhä Pietari. Säkeet

Its(e) istuksen per(ähän).
Samps(a) Poik(a) pellerv(oinen),
Santta anni airollissa (Cajan 162 Viena)

ovat tulleet siitä runosta, mikä on muodostunut sen raamatun kertomuksen mukaan, jossa kerrotaan myrskystä Genetsaretin järvellä. Perässä istujaksi tavallisesti sanotaan *Santta Pietari.* Sen sijaan on siis Sampsa tullut. Tämä seikka, koska runo Genetsaretin myrskystä (venheretki) vasta myöhemmin on yhtynyt runoomme, ei kyllä todista paljoa.

Hypoteeseihin ruvettuani esitän „Mailman kylvön" johdosta vielä toisenkin sellaisen. Gottlundin saamissa runoissa n:ot 582 ja 578 b tavataan säkeet:

Ennen Ahti maita puuttu,
Ennenkuin Sämpsän (?) siemeniä.

Samat säkeet tavataan myös Polénin Itä-Karjalasta saamassa toisiunossa n:o 1. Näissä runoissa esiytyy *Ahti* myös Sämpsän kylvämään tuottajana. Puhakan runossa n:o 9 kylvää *Ahti* itse (myöhempi muunnos). Inkerin toisinnoissa puhutaan myös Sämpsän nou-

tilaisuudessa käytetyssä runossakin viljan kylvö ja kasvu on pääaiheena. Metsää oli kaikkialla kylliksi, se hoiti itse itsensä, eikä sen menestyminen senvuoksi vaatinut ihmisten harrastuksia. Puiden esittäminen onkin, kuten sekä Inkeristä että Savosta saadut toisinnot osottavat, alkuaan aivan

tamisesta. Noutajat ovat susi, jänis, tuuli y. m., mutta tuottajaa ei ole mainittu. Sämpsän noutamisela *Toukoja tomottamaan, Rukihia ruttamaan* tarkoitetaan Pietarin kuvan (*Pyhän ukon*) noutamista kirkosta pellon siunajaisiin. Hänen kuvitellaan sitte sinne tulevan jyvälaarin mukana, s. o. satoa antamaan. — Kukahan sitte on tuo *Ahti*, joka *Ukon* noutaa? Kirkollisessa kielessä elää Länsi-Suomen kansankielessä aivan yleiseen sana *ahti*. Nykyään sillä tarkoitetaan osaa Kristuksen kärsimyshistoriasta (ks. virsikirja). Tätä sanaa (lat. actio, siitä akt, akti) käytti katolilainen papisto merkitsemään kaikellaisia kirkollisia juhlatoimituksia ja luultavasti myöskin pellonsiunaus-toimitusta. Luulen, että esim. paikannimi *Ahtiala* on johtunut tästä sanasta: se paikka, jossa on pidetty jotain tuollaista juhlaa. Kun kansa käytti sanaa ahti, niin ajatteli se sen merkitsevän jotain tuollaisessa juhlassa esiytyvää esinettä tai olentoa, luultavimmin aktin toimittajaa, — pappia tai muuta kirkonmiestä. Kun esim. kerrottiin jossain paikassa silloin ja silloin olevan aktin, niin oli aivan luonnollista, että kansa käsitti, että joku juhlassa välttämätön esine tai olento on ahti. Tätä todistaa eräältä Pälkäneen mieheltä kuulemani lausunto. Miehestä, joka kulki pitämässä raamatunselityksiä, sanoi hän: Se elelee ahtiaisena.

Kun useitten maaseudulla toimitettavien kirkollisten juhlaaktien suoranainen tarkoitus oli menestyksen: maanviljelys-, karja-, metsä- ja kalaonnen hankkiminen, niin luonnollisesti luuli kansa, että se on ahti (juhlan erikoisuus), joka sitä antaa. Näin ehkä muodostui käsitys metsän, veden, pellon y. m. ahdista. — Esimerkkeinä samallaisesta kansan käsitteenmuodostamistavasta mainittakoon *komisjoooni*, jolla useissa seuduissa tarkoitetaan sitä lakimiestä, joka istuu puheenjohtajana maanjaosta päättämään valitussa toimikunnassa, ja *korkee oikeus*, jota usein käytetään tuomarin puhuttelunimenä sekä *ukko kruunu*, jolla eräs Karjalan mies tarkoitti valtiota veronottajana.

Mitä muuten tulee Sämpsärunoon, niin on se luultavasti syntynyt Länsi-Suomessa. Savoon jouduttuaan on se jo paljon muuntunut alkuperäisestään. Sieltä se luultavasti on asutuksen mukana siirtynyt Länsi-Inkeriin. Karjalaan on se sitte kulkenut kahta eri tietä: etelästä ja lännestä. Syy siihen, että Agricola pitää Pellon Pekkaa vaan Karjalan jumalana, lienee siinä, että Länsi-Suomessa Pekka sekä runoissa että juhlan palvelemisen esineenä vielä oli selvä Santta Pietari.

sivuseikkana yhtynyt runoomme. Siinä on näet kuvaus kevään saapumisesta, ja tässä yhteydessä esitetään lehtipuiden virkoaminen talven jälkeen. — Kun runo Itä-Suomessa on yhtynyt puun vihojen manaukseen ja tullut siis Puunsynnyksi, on puiden kylväminen siinä tullut pääasiaksi ja viljan kylvöä sekä kasvua esittävät osat jääneet pois.

Koska siis yleensäkin puiden kylväminen Sämpsänrunossa on sivuasia, niin ei voi ajatellakaan, että Karjalassa sen yhteydessä tavattava pitkä esitys tammen aikaansaannista olisi alkuaan siihen kuulunut. Päinvastoin on se siihen tullut juuri sen tammenrunon vaikutuksesta, jota nyt esitämme ja johon itseen ensin on vaikuttanut Inkerin Sämpsänruno.

25, 29. Säkeissä on ehkä vaikutusta toisellaisesta tammenrunosta, jossa tammi lauletaan ja jota voisi kutsua Kultapyörätammeksi.

40. Säe vastaa virolaisia: *Viisin koeo tamme tõru* (T. 15); *Ja viisi* ⌈*õlle*⌉ *kojo* (T. 24) y. m.

41—3. Molemmat toisinnot, joissa nämä säkeet esiytyvät, edustavat sen kautta, ettei niissä tavata neljää neittä, runon vanhempaa kantaa. On sentähden mahdollista, että näissä säkeissä esiytyisi sellainen virolaisen runon piirre, joka Narvusi-Soikkolassa on kokonaan kadonnut. Onhan näissä toisinnoissa tienkäyminen ja löytäminenkin, joille emme myöskään tavanneet vastinetta yllämainitulla alueella, mutta jotka sen sijaan Viron tammenrunossa ovat tavattavat.

Viron tammenrunoissa esiytyy joskus isä ja veli yhdessä toimimassa, vaikka ei istuttamisessa, vaan kirveen hiomisessa.

Säkeet sellaiset kuin esim.

Isa kervesta ihuma,
Venna vestu aljastama, H. 3

sekä muut samantapaiset muistuttavat äänellään jonkun verran puheenaolevia säkeitä.

44—6. Säkeet ovat tulleet toisesta Inkerissä yleisestä runosta [1].

———

Tammen kasvaminen kerrotaan seuraavilla säkeillä:

47.		*Siit meni aikaa vähäisen.*	s 16.
48.		*Kulluit vuotta pikkaraisen.*	s 16.
49.		*Siitä kasvoi tasainen tammi.*	s 25.
50.		*Kasvoi tammi taitavainen.*	s 14.
51	A.	*Tuohon kasvoi kauno tammi.*	s 12.
	B.	*Tammi kasvaa aivoin kaunoi.*	s 16.
	C.	*Kasvoi tuosta kaunoi tammi.*	s 22.
52.		*Ommeenaspuu osaajavainen.*	s 24.
53.		*Puu pitkä lyhentäväinen.*	s 14.
54	A.	*Yleni yle hyväll.*	s 23.
	B.	*Yleni ylen hyvväin.*	s 16.
55.		*Tammi kasvoi tanhavall.*	s 23.

47—8. Samansuuntainen ajatus esiytyy virolaisessa Isossa tammessa olevissa säkeissä:

Siis tulen homme vaatamaie. J. 2.
Ma tulen omme katsumaie. Vv. 11.

Säettemme muoto on kumminkin tullut Untamon ja Kalervon runosta, jossa ne ovat liittyneet siihen runokohtaan, missä puhutaan veteen, tuleen tai muuhun turmioon jätetyn Kullervon katsomaan menosta [2].

49. *Tasa, tasani* on Viron Isossa tammessa yleinen tammen epiteetti [3]. Inkerissä esiytyy tämä Kultapyörätammessa.

50. *Taitavainen* on luultavasti tullut *taito* sanan sijaan [4].

[1]) Ks. I-K.; Europaeus. I. 215. Toksova y. m. 50) s 24. 51 A) s 13. 51 B) s 17. [2]) Porkka. I. 185. Hevaa, II. 115—6. Narvusi ja III. 145, 147. 150. Soikkola y. m. [3]) Ks. siv. 78, sekä T. 39; Se. 2. 4—5 y. m. [4]) Ks. L-I. 28 B—D.

51. Virossa on *kuni* yleinen kuusen epiteetti [1].
52. Säe on muodostunut kertosäkeeksi 50:lle.
53. Säe on syntynyt L-I. 32:n ja 59:n yhteisvaikutuksesta. Ajatuksen epäselvyys osottaa säkeen myöhemmäksi erehdysmuodoksi.
54. Toisinto B on yleinen sekä Virossa että Inkerin Laivaretkessä laivanlaskia-veljestä puhuttaissa. Samoin tavataan säe L-I:n Isossa tammessa, missä kaatajan esitys muutenkin on Laivaretkestä lainattu. Tammen epiteetiksi on *yle hyvä* tullut ehkä K-I. 30:n vaikutuksesta.

Tässä yhteydessä esiytyy vielä jo Länsi-Inkerissä tapaamamme säkeet:

56.	*Onko sitä teijen maalla.*	s 18.
57.	*Mikä tammi meijen m^r^aalla.* [1]	s 18.

sekä seuraavat Kultapyörätammen säkeet:

58 A.	*Tammehen tasaset oksat.*	s 12.
B.	*Tammes oli tasaiset oksat.*	s 23.
59 A.	*Joka oksalle omena.*	s 12.
B.	*Joka oksas oli omena.*	s 23.
C.	*Moni oksalle om̄ena.*	s 25.
D.	*Moni oxa onnepuinen.*	s 25.
60 A.	*Joka puuhun pähkinäinen.*	s 12.
B.	*Joka puus oli pähkinäinen.*	s 23.
C.	*Moni puulle päähkinäinen.*	s 25.
61.	*Moni varpa vaaherpuinen.*	s 25.

60—1. Säkeillä on jonkun verran Kultapyörästä poikkeava muoto; mutta helposti kumminkin voi huomata nekin sen mukaan muodostuneiksi [2].

Tammen suuruutta kuvataan seuraavilla säkeillä:

[1]) Ks. Vl. 8, 16 y. m. 58 A) 25. *Tammen* s 13. 59 A) *oksaan* s 13. [2]) Vrt. Pajula. 189. Taksova; Neovius. 714. Sakkola y. m.

62.	*Ojenteli oksiaan.*	s 24.
63.	*Levitteli lehtiään.*	s 24.
64.	*Harotteli haaroja.*	s 14.
65.	*Lehet linnaan näkkyit.*	s 22.
66 A.	*Kuumottivat Kuusojaan.*	s 22.
B.	*Kuumotit kujoja.*	s 13.
67 A.	*Oksat huohtiit hopeihiin.*	s 20.
B.	*Oksat horkkiit hopehiin.*	s 55.
68.	*Lehet kulloin kuumoittiit.*	s 20.
69.	*Peitti päivän paistamast.*	s 14.
70 A.	*Kuu Jumalan koittamast.*	s 15.
B.	*Kuun tarkoin tähystämäst.*	s 14.
C.	*Preitti kuun kumoittamasta.*	s 16.

65—8. Säkeet kuuluvat runoon ihmemaasta. Tämä on Inkerissä tavallisesti yhtynyt Laivaretkeen [1].

Runomme alkuperästään muuntumista osottaa se seikka. että koko tämä osa, tammen suuruuden kuvaus, useimmiten puuttuu kokonaan. Oksien leviäminen tavataan vaan kolmessa runossa: s 14, 24 ja 28, joista vielä yksi on saatu Soikkolasta. — Taivaanvaloja häiritsee puu vaan kahdessa toisinnossa: s 14, 16. Parissa muussa toisinnossa: s 15. 28 kyllä esiytyy auringon y. m. peittäminen, mutta sen vaikuttavat puuhun lentävät linnut.

Näistä kertovat seuraavat säkeet:

71.	*Tuoho lensiit Luojoin linnut.*	s 28.
72 A.	*Jumalan halatut hanhet.*	s 15.
B.	*Jumalan halaissut haahet.*	s 20.
C.	*Maarian hanet halatut.*	s 28.
73.	*Pääskölinnut päivyeltä.*	s 20.

---

63) s 28; *lehtijä,* s 14. 64) s 28. 65) *linnoi näkyel,* s 13. 67 A) s 18. 68) s 18, 55. 69) s 16; *Peitit* s 15, 28. 70 A) s 28. [1]) Esim. Porkka. I. 234–5. 71) s 15, 18. 72 A) s 18.

74.	*Joutsenet meroin muista.*	s 20.
75 A.	*Kaikki tulliit tamm en katsojaks.*	s 20.
B.	*Kaikki tuohon katsomaan.*	s 15.
76.	*Tuli tuuli tän korotti.*	s 18.
77.	*Tuli haukka tän harotti.*	s 18.
78 A.	*Kuret lensiit kuuhuelle.*	s 18.
B.	*Kuret lensit kuuhun.*	s 15.
79 A.	*Pääsköilinnut päivyelle.*	s 18.
B.	*Pääskölinnut päivyeen.*	s 15.
80.	*Joutsenoit meroin muttiin.*	s 18.

72 B. *Haahet* on syntynyt väärinkäsityksen kautta sanasta *hanhet.* Erehdystä on ehkä edistänyt Laivaretki, joka onkin liittynyt jatkoksi toisintoon s 20.

73 ja 79. Säkeet ovat muodostuneet Luomisrunossa yleisen säkeen: *Pääsköilintu, päivöilintu,* mukaan.

76—7. Säkeet ovat yleiset inkeriläisessä runossa Untamon ja Kalervon riidasta.

Muut säkeet ovat luultavasti muodostuneet tässä yhteydessä. Taivaaseen kasvaminen on sekaantunut kertomukseen linnuista.

Kertomus tammen kaadannasta käsittää seuraavat säkeet:

81.	*Kuka tammen taittajainen.*	s 14.
82.	*Kuka koivun tagrojaks.*	s 15.
83 A.	*Ei oo tammen taittajaista.*	s 12.
B.	*Ei ollut tammen taittajista.*	s 16.
C.	*Ei olt tammen taittajaista.*	s 21.
D.	*Ei olt tammen taittajata.*	s 13.
E.	*Eii oo tammen taittajaa.*	s 25.
84 A.	*Puun pitkän lyhentäjäistä.*	s 12.
A.	*Puun pitkän lyhentäjäksi.*	s 12, 21.

---

83 B) s 22. 84 A) s 17, 21—2.

85	A.	*Pitän puun piroittajasta.*	s 16.
	B.	*Puun pitän piroittajaks.*	s 15.
	C.	*Pitän puun piroittajain.*	s 16, 22.
86	A.	*Ei latvan lyhentäjää.*	s 13.
	B.	*Latvojen lyhentäjäks.*	s 13.
87.		*Muistui miulle mielehein.*	s 21.
88.		*Ja sylkähti syämmeheen.*	s 20.
89	A.	*Kasvoi miulle ainò vello.*	s 12.
	B.	*Kasvoi miulle kaunoi vello.*	s 25.
	C.	*Kasvoi miulle kainoi veikkoi.*	s 22.
90	A.	*Koissa on miulla ainoi velloi.*	s 20.
	B.	*Onhan miulla koissa velloi.*	s 21.
	C.	*Onpa koissa miulla velloi.*	s 20.
	D.	*Koissa velloi, aino velloi.*	s 21.
91.	A.	*Oli miulla aino vello.*	s 14.
	B.	*Onpa miulla ainoi velloi.*	s 19.
	C.	*Oli miulla ainoi velloi.*	s 16.
92	A.	*Ainoi velloi valkoi pää.*	s 21.
	B.	*Ainoi velloi valko päähki.*	s 12.
	C.	*Kaunoi veikkoi valkoi pääkköi.*	s 22.
93	A.	*Valkoi pää, tulikka tukka.*	s 21.
	B.	*Pää valkoi, tulkkoi tukkoi.*	s 12.
94	A.	*Ainoi velloi kutroi tukkoi.*	s 16.
	B.	*Kudroitukka, pää kähheerä.*	s 19.
95.		*Syöteltyin juoteltuin.*	s 17.
96.		*Piirakkaisilla pielty.*	s 17.
97.		*Kalatsuilla kasvateltu.*	s 17.
98.		*Syötetty oli sianlihalla.*	s 23.
99	A.	*Pyhät syötin pyyn lihalla,*	s 12.
	B.	*Pyhät kaikki söi pyyn lihhaa.*	s 17.
	C.	*Pyhät söi pyyn lihhaa.*	s 21.
	D.	*Pyhät syönyt pyyn lihutta.*	s 19.
100	A.	*Aret ahvenen kaloja.*	s 19.

---

85 A) s 25. 85 B) s 17, 25. 87) s 20. 89 A) s 12–3. 91 C) s 16–7, 23. 94 A) s 17. 95) s 19, 25. 96) s 20–1, 25. 97) s 19–21, 23, 25. 100 A) s 21.

B.	*Avet ahvenen kaloilla.*	s 12.
101.	*Aret tedren ammukkia.*	s 17.
102 A.	*Kons ei voinut hää voita syyä.*	s 17.
B.	*Kons ei voinut voita syöä.*	s 19.
103 A.	*Silloin söi sian lihutta.*	s 17.
B.	*Silloin söi sian lihhaa.*	s 21.
104.	*Etsin viikon vellojain.*	s 17.
105.	*Kuukavven Kalervuttain.*	s 17.
106.	*Etsin Suomet, etsin saaret.*	s 17.
107.	*Etsin Petterin perukset.*	s 17.
108.	*Kahen puolen Kaprioa.*	s 17.
109.	*Moskovat molemmin puolin.*	s 17.
110.	*Näin miä velloin tulloovan.*	s 17.
111.	*Tunsin velloin tukasta.*	s 17.
112.	*Emoin lapsen latvaisesta.*	s 17.
113.	*Läkkä nyt velloin kottiin.*	s 17.
114.	*Läkkä tammen taittajaksi.*	s 17.
115 A.	*Miun ainoi velvyein.*	s 17.
B.	*Siit miun vedroi velvyeen.*	s 20.
C.	*Tuo kun miun viisas velvyeen.*	s 19.
116 A.	*Tuo tul' tammen taittajaks.*	s 12.
B.	*Tuosta tuli tammen taittajainc.*	s 22.
C.	*Tuo tammen taittajaks.*	s 21.
D.	*Oli tammen taitajainen.*	s 23.
E.	*Joutui tammen taittajax.*	s 25.
F.	*Käi tammen taittajaksi.*	s 17.
117.	*Ottaja mesiomenan.*	s 23.
118.	*Tuo taittoi tarvis tammen.*	s 21.
119.	*Taitto tammen, vesti oksat.*	s 16.
120.	*Tuo pitkän puun lyhens.*	s 21.

119. Säettä ei tavata samassa muodossa Länsi-Inkerissä. Veistäminen esiytyy virolaisessa säkeessä: *[Lähme] Tamme oksi voolimaie* (Vl. 47).

---

102 B) s 21. 116 A) s 13.

Kaikki muut säkeet tavataan Länsi-Inkerissä joko aivan tai jotenkin samassa muodossa kuin edellä.

Huomattava on se seikka, että kertomus veljestä on useimmiten paljon vaillinaisempi kuin Länsi-Inkerissä. Niinpä tukan kehuminen puuttuu kokonaan seitsemästä [1] ja ruokinnan esitys kahdeksasta [2] toisinnosta. Tätä seikkaa ei juuri voi pitää pelkkänä satunnaisuutena tai todistuksena runon kulumisesta. Pikemmin on asia niin käsitettävä, että nämä alkuaan Laivaretkeen kuuluvat säkeet ovat Länsi-Inkerissäkin vasta sen jälkeen yhtyneet runoomme. kun tämä jo oli ehtinyt levitä itään päin. Tätä selitystä tukee se seikka, että useat muut kohdat, kuten esim. istuttaminen, ehdottomasti todistavat samaa.

Kertomus kaatamisesta on yleensä lyhyt, vaan parilla säkeellä toimitettu. Sanotaan vaan, että veli tuli kaatamaan. Ainoastaan toisinnoissa s 16, 21, joista jälkimäinen muutenkin on Soikkolan runojen kaltainen, on itse kaatamistoimi erittäin kerrottu. Heti veljen esiteltyä seuraa vaan kertomus esineiden valmistamisesta [3]. Tällaiset toisinnot ovat joko katkonaisia [4] tai vieraisiin aineisiin, kuten Laivaretkeen [5] tai Päivänpäästöön [6], sekautuneita.

Tammesta valmistettavat esineet ovat Keski-Inkerissä harvalukuisemmat kuin lännempänä:

121	A.	*Tyven vesti tynnöriksi.*	s 16.
	B.	*Tyvet västän tynnyriksi.*	s 12.
	C.	*Tyvet teki hän tynnyriksi.*	s 17.
	D.	*Tyven tehny tynnyriksi.*	s 14.
	E.	*Tyven särki tynnyriksi.*	s 19.
	F.	*Tyvet laittoi tynnyriks.*	s 13.
122	A.	*Latvat laivan mastiloiksi.*	s 12.
	B.	*Latvat laivoin mastiloiks.*	s 13.

---

[1]) 13—5, 18—20, 24. [2]) s 13—8, 22, 24. [3]) s 15, 18. 20, 23—4. [4]) s 15. 23—4. [5]) s 20. [6]) s 15. 121 A) s 20. 22, 25. 122 A) s 22.

123 A.	*Latvan luivoiksi rakensi.*	s 25.
B	*Latvan laivoin rakensi.*	s 16.
C.	*Latvoin laivoiksi rakensi.*	s 20.
124.	*Keskipaikan kelleriksi.*	s 13.
125.	*Ala oksat airoloiks.*	s 13.
126.	*Vesloiks venösehen.*	s 13.
127.	*Pikariksi pienet oksat.*	s 14.
B.	*Pitemmät pikariloiksi.*	s 16.
128 A.	*Konssiksi koveerat paikat.*	s 19.
B.	*Kannuiks (?) koverat oksat.*	s 25.
C.	*Huoneiksi oksat koverat.*	s 17.
129.	*Väärät oxat värttänöiks.*	s 25.

122. Virossa tavataan sama säe muodossa *Ladvast laeva mastipuid* (L. 7 b).

125—6. Säkeitä ei tavata Länsi-Inkerissä. Virossa sitävastoin on merkitykseltään viimemainittua vastaava säe: *Tüist tegi laeva tüiri. Wesla* (*весло*) merkitsee näet pitkää lotjan peräsintä [1], siis jotenkin samaa kuin *tüiri.* Erotus säkeitten ajatuksissa on vaan siinä, että virolaisten runojen mukaan *tüiri* tehdään tyvestä, mutta Inkerin runon mukaan *vesla* saadaan oksista. Tämä on alkusoinnun vaikutusta.

128 = L-I 75. *Konssiksi, kannuiks* ja *huoneiksi* ovat kaikki erehdysmuotojen vastaavassa Länsi-Inkerin säkeessä esiytyvistä *kolkiksi, kolkkiloiksi* muodoista. Kun *kolkka* merkitsee lyhyttä airoa eli perämelaa, vastaa Länsi-Inkerin sana niitä Viron säkeitä, joitten mukaan tammesta tehdään laivan peräsin. Keski-Inkerin säkeessä olevat *kolkkaa* vastaavat sanat ovat ajatukseen sopimattomat.

Kuten edellisestä käy selville, on edellä tarkastettu runokohta paljon supistunut siitä, millaisena se esiytyy sekä Virossa että Länsi-Inkerissä. Sama seikka huomataan

124) s 17, 21—2. 127) s 25. 129) s 12, 14, 16—7. [1]) Ks. Lönnrotin Sanakirja.

vielä runomme viimeisessäkin osassa saunakertomuksessa. Tässä yhteydessä tavataan seuraavat säkeet:

130	A.	*Mit jäivät muut muruist.*	s 17.
	B.	*Mitkä jäivät muut muruiset.*	s 22.
	C.	*Mikä mäni muu murruin.*	s 19.
131	A.	*Muut murruist, muut sirruist.*	s 21.
	B.	*Muut murruist, siit sirruist.*	s 17.
	C.	*Muu murruin, muu sirruin.*	s 19.
132	A.	*Niistä salvoi meille saunan.*	s 14.
	B.	*Siit hän salvoi miulle saunan.*	s 17.
	C.	*Siit salvoi meille saunoin.*	s 19.
	D.	*Ne hän salvoi saunakseen.*	s 21.
	E.	*Nuoist veikkoi saunan salvoi.*	s 22.
	F.	*Siint velloi saunan salvoi.*	s 24.
133.		*Höylyllisen löylyllisen.*	s 24.
134.		*Lämmitin salolla saunan.*	s 14.
135.		*Mäni velloi kylpömään.*	s 19.
136.		*Kylpi Unto saunassa.*	s 14.
137.		*Kylpi Unto, kylpi vento.*	s 14.
138.		*Kylpi Luoja lapsine⌜en⌝.*	s 14.
139.		*Jumala perehine⌜en⌝.*	s 14.
140.		*Pappi seurakuntinee.*	s 22.
141.		*Mie tyttö pikkarainen.*	s 14.
142.		*Kysyttelin velloltain.*	s 17.
143.		*Jumalal on parempi.*	s 17.
144.		*Kenen lapset laatuisammat.*	s 17.
145.		*Velloi vassen vastaeli.*	s 17.
146.		*Jumalan on pere parempi.*	s 17.
147.		*Luojan lapset laatuisammat.*	s 17.
148.		*Miä siit istuin kynnyksellä.*	s 19.
149.		*Opettelin vellojaan.*	s 19.
150.		*Kun siä sortunet sottaan.*	s 19.
151.		*Vääntynet väen sekkaan.*	s 19.

130 A) s 17. 130 B) s 14, 21, 24. 137) s 22. 138) s 17, 22. 139) s 17. 141) s 19.

152. *Elä oo miessä eellimmäissä.* s 19.
153. *Elä jää miessä jälkimäissä.* s 19.
154. *Kierrä keskellä väkkee.* s 19.
155. *Elä oo uhkea soassa.* s 19.
156. *Elä raisu tappelossa.* s 19.
157. *Eellimmäiset ammutaan.* s 19.
158. *Jälkimäiset leikotaan.* s 19.
159. *Jälkimäiset talloitaan.* s 19.

133. Säe on alueellamme muodostunut.

134. Vastaavissa Länsi-Inkerin säkeissä 107—9 toimitetaan lämmittäminen *länkäpuilla, linkkipuilla, aijaspuilla* y. m. Runon s 14 muistiinpania selittää: *salolla = metsä.* Luultavampaa kumminkin on, että *salolla* tulee vartalosta *salko.* Jos tiedonanto on laulajalta saatu, niin perustuu se tämän väärinkäsitykseen. *Salko* vastaisi täysin sanoja Soikkolan runossa.

Kaikissa tapauksissa on *salolla* muodostunut sanan *saloa* vaikutuksesta. Eräässä Hevaan toisinnossa pojan sotaanlähtö-runoa tavataan säe: *Lämmitti sallaa saunan* [1].

Tästäkään runosta, josta koko kylpemisjuttu on tammenrunoon tullut, ei kumminkaan salaa lämmittäminen ole alkuperäisin, eikä sitä siinä yleisemmin tavatakaan. Synnytysloitsussa sitävastoin on tämä säe hyvin yleiseen tavattava. Ja muutenkin tavataan siinä sana *saloa* melkein aina, esim. säkeissä: *Neitsyt Maaria emmoin, Tule saunahan saloa.* Tästä runosta on *sallaa* l. *saloa* nähtävästi ensin kiintynyt edellämainittuun sotarunoon ja siitä muun kylpemiskertomuksen kanssa tarkastettavaamme runoon [2].

138—40. Säkeet ovat tulleet runosta, jossa tytöiltä kysytään kummassa on parompi olla, ison kotona vai miehelässä:

Kysyttelen neitoloilta:
Kumpanen on parempi olla
Tyttönä ison kotona,
Miniänä miehelässä?

---

[1]) Porkka. I. 292. Hevaa. [2]) Jos ajatus ei alkuaan olekaan kuulunut loitsuun, niin kumminkin synnytystä kertoviin runoihin, kuten esim. Marketan runo.

Niin tyttö ison kotona
Kuin kuningas linnassaan,
Pappi seurakunnassaan,
Lukkari perheessäns.
Niin miniä miehelässä
Kuin vanki Venään maassa [1].

Säkeet 8 ja 7 vastaavat jotenkin säkeitä 139—40. Säe 138 on tullut lisäksi samallakun *lukkari* on muuttunut *jumalaksi*. Jumalakäsite taas on tähän ilmestynyt ehkä nimen *Unto* vaikutuksesta. Tämä nimi tavataan tuossa koko Inkerissä hyvin yleisessä runossa veljessodasta l. Unnon ja Kalervon riidasta. Kalervolla tai K:n pojalla taas on Soikkolan ja Narvusin tammenrunossa epiteettinä *Jumala*. Näin ehkä on Untoonkin, koska se yleiseen esiytyy rinnan *Kalervon* kanssa, kiintynyt Jumalakäsite. Kun Unto sitte on tullut veljen sijaan kylpejäksi [2], ja kun Soikkolan runoissa sitäpaitsi on useita perheen jäseniä kylpemässä, on kaikki tämä vaikuttanut, että runo neidon vastauksesta on tähän sekaantunut, ja että Jumala vielä on tullut siihen lisäksi lukkarin sijaan [3].

141—47. Säkeet ovat muodostuneet edellämainitun tytön vastauksen vaikutuksesta. Runossa pojan sotaanlähdöstä sisar istuen saunan kynnyksellä opettaa velloaan, miten hänen tulisi sodassa käyttäytyä [4]. Tässä aina tavattavat säkeet: *Sisoi istui kgnnyksellä, Opetteli velloaan*, tai *Miä vaa neitoi nuorimpaine* [5], *Tuossa neuvoin vellojaan* [6], ovat vaikuttanut, että laulaja tammenrunossakin on tahtonut tuoda esille keskustelun kylpevän veljen ja sisaren välillä. Kun kertomus sodassa käyttäytymisestä ei ole oikein ollut sopusoinnussa runon muun sisällön kanssa, — vakka sekin yhdessä runomme toisinnossa tavataan, — on laulaja „tytön vastauksen“ mukaan tekaissut toisen keskustelun. Säe 143 on aivan varmaan alkuaan ollut: *Kumman on parempi*. Vert. „tytön vastaukseen“: *Kumpanen on parempi olla*.

---

[1]) Saxbäck. 80. Itä-Inkeri. [2]) Vrt. L-I. [3]) Vrt. seuraaviin säkeisiin. [4]) Ks. K-I. 148—49. [5]) Vrt. K-I. 141. [6]) Porkka. I. 300. Kaprio; vrt. K-I. 142.

Mahdollisesti onkin tämä sananväännös: *Jumalan* pro *kumpanen,* aiheuttanut koko jumalakäsitteen yhtymisen tähän runoon.

Sekä papin seurakunta että lukkarin perhe sopivat hyvin siihen yhteyteen, missä ne ovat ennenmainitsemassamme runossa. Papin ja lukkarin hyvinvointi on yleisimpiä kansansadun aiheitakin. Sitävastoin on kertomus Jumalan kylpemisestä perheensä, papin ja seurakunnan kanssa luonnoton. Parhaalla tahdollakaan ei tästä voi enää edes myyttiä löytää, kun tietää mitä teitä runomme on ennen Keski-Inkeriin saapumistaan kulkenut, ja kuinka moneen kertaan se jo on paikkailtu ja jatkettu. Ainoastaan tuollaisena osittain väärinkäsityksen, osittain toisten runojen vaikuttamana sotkeutumana voi käsittää tällaisen luonnoksen. Kun siihen näin on johduttu, voi kansan mielikuvitus sen kyllä sulattaa.

148—59. Säkeet ovat vasta Keski-Inkerissä tulleet pojan sotaanlähtörunosta [1] tähän yhteyteen. Mainitussa runossa on tämä sisaren, joskus isän, veljen tai kaikkien kolmen opastus aivan yleinen ja luonnollinen. Kaikki tarkasteltavamme säkeet tavataankin siinä niin täysin samassa muodossa, ettei siinä suhteessa tarkempi selitys ole tarpeellinen.

Edellisten väitteiden varmuudeksi huomattakoon vielä, että säe 141 tavataan sekä veljen opastamisesta kerrottaissa (s. 19) että siinä kohdassa runoa, missä kerrotaan, kuinka tyttö tiedustelee veljeltään, ketkä kylpejistä ovat paremmat. Aivan samassa muodossa tavataan säe myöskin eräässä lyyrillisessä runossa, jossa tyttö kertoo kuunnelleensa käen kukuntaa, sisavain laulua ja sitte arvattelee veljeltään:

Kumman kieli kebiämpi,
Kumman sanat paremmat?

---

[1]) Esim. Porkka. I. 291—301. Hevaan seutu, II. 384—5. Narvusi ja III. 250—61. Soikkola.

Runo jatkuu:

Velloi vasse vastaeli:
Käen on kieli kebiämpi,
Sissavan on sanat paremmat[1].

Ehkä tämäkin runo, jossa myös löytyy veljen ja sisaren keskustelu, ja joka monessa tuhteessa muistuttaa edellämainittua runoa tytön tiedustelemisesta, on vaikuttanut säkeitten yhtymisen runoomme.

Ainoastaan parissa runossa tavataan tuo L-I:ssä yleinen yhden kylpejän suuttuminen ja saunan vieminen muualle. Siinä esiytyvät seuraavat säkeet:

160	A.	*Jäipä Virpi kylpemättä.*	s 14.
	B.	*Jäi tuo Virvi kylpömätä.*	s 22.
161	A.	*Virpin vasta hautomatta.*	s 14.
	B.	*Virvin vasta hautomata.*	s 22.
162	A.	*Virpi suuttui ja vihastui.*	s 14.
	B.	*Virvi suuttui ja vihastui.*	s 22.
163.		*Otti saunan selkähään.*	s 14, 22.
164.		*Porstuaisen polvillee.*	s 22.
165.		*Vei saunan meren selälle.*	s 14, 22.
166.		*Siellä kulpi kylläkse.*	s 14.
167.		*Hautoi halusikse.*	s 14.

Runoon s 20 on loppuun liittynyt kertomus Laivaretkestä, jossa ruokittu veli laskee laivan. Se on aivan samallainen kuin tämä runo yleensä[2]. Näihin runoihin usein yhtynyt kertomus venhepuun etsinnästä on taas jatkona s 21:lle. Toisinto s 15 on pääasiassa tytöstä, joka löi vetoa päivän kanssa siitä, kumpi ennen ennättäisi nousta. Tässä on täydellinen yhtäläisyys niiden Viron runojen

[1]) Porkka. I. 223. Hevaa. [2]) Esim. Porkka. III. 181—96.

kanssa, joitten mukaan tammi kasvaa mereen viedyistä rikoista. Mainittu inkeriläisen runon kohta on seuraava:

— — — — — — — — —
Viellä päivyen maka,
Auringo lepäelö.
Sääret sängyst näky,
Jalat villan vaippasist.
Tyttö lattiat lakais,
Vej rikat yli väräjän,
Yli laittion lasetti.
Rikoilen sitt seisattais,
Rikat seisoit rummenis,
Rummenet tuohuksis,
Tuohus seisoi Toxovas,
Toxova heroi veoks,
Heroi vetonlähteheks,
Lähe lämmeks meroks,
Kolmet koivua mereen,
Tuohon lensit luojon linnut.

Edellämainittu runoomme yhtynyt Venhepuun katkelma on seuraava:

Latvan laivaaks rakens.
Alkoi laivoi lattoi,
Tammi kielelle rupeis,
Läkinälle luotteliis:
Ved ei mius venettä synny
Eikä laivoi rakennu.
Velloi vassen vastaeli:
Miks ei siust venettä synny
Eikä laivoi r⌜akennu⌝?
Tammi vassen vastaeli:
Sill ei miust venettä
Eikä l⌜aivoi⌝ r⌜akennu⌝:
Mato on maannut juurillain,
Oravainen oksillain. s 21.

Aivan saman kohdan, vaikka lyhyemmässä muodossa, tapaamme Virossakin (L. 5) runoomme yhtyneenä.

Laivaretken yhtyminen runoomme (s 20) tavataan myös muutamissa Viron toisinnoissa. Se on suora seuraus siitä, että veli esiintyy toimivana kummassakin runossa. Koska useissa sekä Viron Laivaretkissä että Inkerin tammenrunoissa tuo veli on „ruokittu" ja koska tämä veli Laivaretkestä on tammenrunoonkin tullut, niin on luonnollista, että itse retkikin joskus tähän on sekaantunut.

Lieneekö sitte satunnaista, että kaikki nämä kolme piirrettä: **lakasu**, **venhepuun-etso** ja **laivaretki**, tavataan runoomme kiintyneinä sekä Virossa että Keski-Inkerissä mutta ei Narvusi-Soikkolassa. Luultavammin todistaa

tämäkin seikka, että Länsi- ja Keski-Inkerin tammenrunot kummatkin edustavat eri kerroksia kansanrunostomme läpileikkauksessa. Samaanhan viittaavat monet muutkin Keski-Inkerin runon osat sekä yksityiset säkeet.

---

4. Itä- ja Pohjois-Inkeri sekä Etelä-Karjala.

Suomenlahden pohjukan ja Laatokan välisellä taipaleella, joka aina on ollut läkikäytävänä sekä sotajoukoille että rauhallisissa askareissa liikkuville, ja jonka omakin väestö tämän kautta on ollut erilaisten sekä fyysillisten että henkisten voimain sinne tänne ajeltavana ja joka sen kautta myöskin on sekä rotuunsa että ajatustapaansa nähden enin sekalaista, eivät vanhat runot yleensä ole viihtyneet. Runoja sieltäkin kyllä on saatu. Mutta ne eivät ole sellaisia vapaan luonnon reheviä ja elinvoimaisia kasvattia, kuin useilla muilla alueilla. Kitukasvuisina, ikäänkuin kylätien kolusta kohoava näre, antavat ne tarkastajalle merkin elinvoimattomasta olemassaolostaan. Iso tammikaan ei täällä ole enää tuo pilviä tapaileva, aurinkoa pimittävä jättiläispuu, jollaisena sen ennen olemme tavanneet. Sen kasvamisestakaan ei ole mitään erityistä kerrottavaa. On tietysti kasvanut, kuten tavallinen tammi ainakin. Niissä harvoissa runoissa, missä sen aikaansaamisesta on jotain mainittu, tapahtuu se laulamalla, — siis Kultapyörätammen tavoin [1]. Yhden toisinnon (s 1) mukaan tammi löydetään, — mutta tämä on kerrottu aivan Venhepuun mukaan:

Käin mie piittä pitkät matkat,
Tuluksitta korvet tummat,
Kirvehettä maat kiviset,
Puuttu tuo tasainen tammi [2].

---

[1]) Ks. siv. 191. [2]) Ks. siv. 163—7.

Varmaan tältä alueelta saatuja toisintoja on kaikestaan 21, joista 14 on muistiinpantu Inkerin [1] ja 7 Suomen [2] puolella. Vielä on yksi toisinto [3], jonka saantipaikkaa ei varmuudella tiedetä, mutta joka luultavasti on saatu Jaakkiman seuduilta. Kaikki muut suomenpuoleiset toisinnot ovat saadut kolmesta eteläisimmästä pitäjästä: Uudeltakirkolta, Raudusta tai Sakkolasta, ja ovatkin ne aivan yksityiskohtiin asti toistensa kaltaiset, paitsi h 7, jonka alkuun on liittynyt erään neitojen laulun tutkelma, ja joka muuten on vieläkin vaillinaisempi kuin muut toisinnot.

Laulamalla aikaansaaminen tavataan, ennenmainittua luultavasti Jaakkimasta saatua toisintoa lukuunottamatta, vaan Inkerin puolella, siellä kaikestaan 6:ssa toisinnossa [4]. Muut toisinnot alkavat kaatajaveljen esittämisellä [5] tai jollain satunnaisesti yhtyneellä vieraalla aineksella [6]. Ainoastaan toisinnoissa s 9—10 on turmeltunut jäte puun suuruuden kuvauksesta.

Tammen laulaminen on kerrottu seuraavilla säkeillä:

1.		*Laulan tähän talloon.*	s 2.
2	A.	*Tammen keski tanhualle.*	s 2.
	B.	*Kasvo tammi tanhualla.*	s 10.
3.		*Tammelle tasaiset oksat.*	s 2.
4.		*Joka oksalle omenan.*	s 7 a.
5.		*Omenalle kultapyörän.*	s 7 a.
6.		*Kultapyörälle käkösen.*	s 7 a.
7	A.	*Puun pitkän pinon perään.*	s 7 a.
	B.	*Puun pitkän pinon rakkoon.*	s 4.
	C.	*Puu pitkä pinon väliin.*	s 10.
8.		*Oksat oltta vuotamahan.*	s 7 a.
9.		*Viinoa vilajamahan.*	s 7 a.

[1]) s 1—2, 4—11. [2]) h 2—7. 9. [3]) h 14. [4]) s 2, 4, 7 a—d. Tällaisesta mukaantunut on myöskin s 10. [5]) s 6, 8, 11; h 2—6, 9. [6]) s 5, 9—10. 1) s 2, 4—7 a—d. 2) s 2, 4, 7 a—d 3) s 2, 7 a—d. 4) s 7 b—d. 5) s 7 b—d. 6) s 7 b—d. 7) s 2, 7 a—c. 8) s 2, 7 a—c.

2 B. Säettä ei tavata aivan samassa muodossa Kultapyörässä. Sen sijaan on se = K-I. 55.

7. Säettä ei tavata Kultapyörä-tammessa, vaikka se onkin siitä lainattujen säkeitten jatkona. Loppuosa säkeestä: *pinon rakoon*, *perään* tai *väliin* sopii huonosti yhteen alkuosan kanssa. *Puu pitkä* on usein tavattu lännempänä, esim. säkeessä: *Puun pitän piroittajaks*[1]. Mahdollisesti onkin säkeemme väännös tästä.

8—9. Säe 8 = L-I. 67. Täällä on myös samassa runossa tavattu muita samantapaisia, kuten: *Tyven tervaa tyrskimää*[2], *Latvat vettä laskemaa.* Kaikki nämä ovat siinä yhteydessä, missä kerrotaan, mitä tammesta tehtiin. Ensinmainittu selittää oksain tekemistä *olutpuolikoksi*, toinen tyven tekemistä *tynnyriksi* l. *tervatynnyriksi* ja viimeinen latvan laatimista *laivaksi.* Luultavasti on säkeen esiintymiseen kummassakin paikassa vaikuttanut ballaadi hevosen varastamisesta. Siinä tavataan sekä Virossa että Inkerissä aina säkeet:

Kaikki on metsät mettä täynnä,
Puun juuret puna-olutta[3].

Vielä enemmän edellämainittujen kaltaisina esiintyvät nämä säkeet runossa, missä laulaja ylistää kotiseutuaan:

Puut juoksoot punasta olutta,
Juuret juomat kaikellaiset.[4].

Säe 9 on muodostunut edellisen mukaan sille kertosäkeeksi.

Kuten jo olemme maininneet, ei tammi tarkastettavamme alueen runoissa esiinny tavallista komeampana. Ainoa yleisin epiteetti, jossa sen suuruus jonkun verran tulee esille, on *puu pitkä*[5].

---

[1]) Ks. K-I. 85 y. m. [2]) L-I. 65. [3]) Porkka. III. 303, 305 y. m. Soikkola. [4]) Stråhlman. 7. Venjoki. [5]) s 1—2, 4—5, 7—8.

Seuraavat yksinomaan Venjoen toisinnoissa tavattavat säkeet muistuttavat vielä vähän taivaaseen kasvamista y. m. läntisempäin runojen puun mahtavuutta:

10.	*Alta juaren kuu kumotti.*	s 9.
11 A.	*Päältä latvan päivä paisto.*	s 9.
B.	*Yli latvan päivä paistoi.*	s 10.
12.	*Päivä paisto rikkahille.*	s 10.
13.	*Kuu kumotti köyhemmille.*	s 10.
14.	*Tuohon lensiit Luojan linnut.*	s 9.
15.	*Jumalan halatut hanhet.*	s 9.
16.	*Kasvokos se teiän maalla.*	s 10.
17.	*Mikä ihme meien maalla.*	s 10.

10—1. Säkeet ovat luultavasti muodostuneet niitten vaikutuksesta, missä puhutaan auringon ja kuun valon estämisestä.

12—3. Säkeitä en ole muualla tavannut. Luultavasti ovat ne toisessa yhteydessä syntyneet.

16—7. Säkeet tavataan eräässä Porkan Hevaalta saamassa runossa (s 18) ja sitäpaitsi yhdessä Törneroos & Tallqvistin (s 55) saamassa runossa. Kummatkin nämä ovat pääasiassa samallaiset kuin se runo (s 10), missä tarkastettavamme säkeet löytyvät. Ne ovat usein läheisesti yhtyneet tammenrunoon, mutta ovat todennäköisesti toisintoja kokonaan eri runosta. Varsinkin Törneroos & Tallqvistin toisinto muistuttaa paljon Sääksmäeltä saatua, Ritvalan helkavirsiin kuuluvaa runoa puun synnystä. Länsi-Suomessa tavataan toinenkin samantapainen runo. Se alkaa tavallisesti:

Onkos teillä, niinkuin meillä, Koivu keskellä pihaa,
Musta risti portin päällä, Kaivo koivun juurusella? [1]

Tammen kaadanta on esitetty seuraavilla säkeillä:

10) s 9—10. [1]) Kirjoittaja kuullut Kangasalla.

18.	*Sitä mieheksi sanoisin.*	s 7 a.
19.	*Urovoksi uskaltaisin.*	s 7 a.
20 A.	*Kuka tammen taitteloopi.*	s 7 d.
B.	*Ken tuon tammen taitteloo.*	s 4.
C.	*Ken sen tammen taittelevi.*	s 7 a.
D.	*Ken tämän tammen taitteliisi.*	s 7 c.
E.	*Mikä tammen taittelevi.*	h 6.
F.	*Joka tammen taitteloo.*	s 7 c.
G.	*Jott' on tammen taitteloopi.*	s 7 b.
21.	*Puun pitkän piroitteloopi.*	s 1.
22 A.	*On miulla mokoma veikko.*	s 1.
B.	*Olipa meillä oiva vello.*	s 6.
C.	*Oli mull ennen oiva veikko.*	s 8.
D.	*On se miulla aino vello.*	s 7 a.
23 A.	*Oiva vello ja väkevä.*	s 6.
B.	*Aino vello ja väkevä.*	s 8.
C.	*Oivo veikko ja venevä.*	h 4.
24.	*Syötetty sianlihalla.*	s 8.
25.	*Kamaralla kasvatettu.*	s 8.
26.	*Hiho viikon kirvestähän.*	s 11.
27.	*Toisen viikon toista puolta.*	s 11.
28.	*Kolmannen koko terää.*	s 11.
29 A.	*Veikko tammen taittelee.*	s 2.
B.	*Tuopa tammen taitteloopi.*	s 4.
C.	*Tuopa taitto tammen poikki.*	s 8.
D.	*Myö se tammen taittelemā,*	s 5.
30 A.	*Jolla to kaasi kuivan tamen.*	s 11.
B.	*Kuivan tammen ja tasaisen.*	s 6.
31 A.	*Puut pitkät piroittelemma.*	s 5.
B.	*Puun pitkän piroittelloo.*	s 8.

---

18) s 7 a—c. 19) s 7 a—c. 20 A) s 2. 20 C) s 7 a—c. 20 F) s 7 c; h 9. 20 G) s 7 b—d. 21) s 7 a; *piroittelee* s 2, 4; *piroitteliisi* s 7 b—d. 22 A) h 9; *vello* h 6. 22 B) *Onhan — aimo* s 7 a—d. 22 C) *vello* s 11; *oivo* h 4—5; *oima* h 3. 23 A) s 6, 11; *veikko* h 2—3, 5. 24) s 4, 7 b-d. 25) s 7 b—d; *Kamarall' on k–teltu* s 4. 26-7) h 2—5. 28) h 2. 29 B) s 4, 7 a. 30 B) s 6, 11; *Kuiva tammi ja tasainen* h 4—5. 31 A) h 7. 31 B) s 7 c—d; h 9.

18—9. Säe tavataan kosian varaussanoissa sekä Suomessa että Inkerissä; esim.:

Sitä mie mieheksi sanoisin,
Urohoksi uskaltaisin,
Kuka mun tarttuis tankkihe,
Sekä veis mun viitan päältä [1].

22 = K-I. 91. *Mokoma* on ehkä tullut Veronmaksuretken vaikutuksesta. Siinä: *Meni velloin Viroon, Mokomain Moskovaan. Meillä* ja *ennen* sanojen esiintymiseen on ehkä vaikuttanut sisaruksien runo, joka yleensä alkaa: *Oli meitä ennen kuin olikin Sisareita silta suuri* [2]). Toisinnossa s 5 nämä *äijä* veljestä ja sisarusta kaatavat tammen [3].

23 = K-I. 92. Veljen epiteetin muuttuminen *väkeväksi* voi olla satunnainenkin. Ajatukseen on ehkä vaikuttanut kehuminen, joka säkeessä aina esiytyy. Mahdollisesti on *väkevä* muodostunut virolaisesta: *väiko* [4].

25 = K-I. 97 | 25 *Kamaralla: Kalatsuilla* |. Läntisempi muoto osottautuu kieltämättä alkuperäisemmäksi.

26—8. Viron toisinnoissa olemme usein tavanneet hiomisen [5]. Koska tämä piirre melkein kokonaan puuttuu Länsi- ja Keski-Inkeristä — siellä tavataan se vaan yhdessä Soikkolan toisinnossa (s 28) muodossa: *Teki kirveen terräävän,* — niin ei ole luultavaa, että kirveen hiominen olisikaan tarkastettavamme runon mukana Virosta kulkenut. Hiominen tavataan Inkerin Venhepuissa jotenkin yleiseen [6]. Näissä on se usein esitetty aivan samoilla säkeillä kuin tarkastettavamme. Jos tämä säetten muoto ei olekaan Venhepuussakaan alkuperäisin, niin näyttää se kumminkin sen yhteydessä syntyneen. Nämä säkeet ovat näet

[1]) Saxbäck. 123. Vuole; vrt. Lönnrot. S. 190. Kesälahti. [2]) Saxbäck. 1078. Kelttu; sama: Saxbäck. 315. Vuole; Europaeus. Fol. III. 3. 185. Itä-Inkeri; Slöör. 295. Lempaala y. m. [3]) Ks. alempaa. [4]) T. 20, 27—8 y. m, [5]) Ks. siv. 104. [6]) Esim. Porkka. I. 223 -4. Hevaan seutu; Europaeus. Fol. III. 3. 219. Rääppyvä; Reinholm. 20. Pohj.-Inkeri.

analoogiset samassa runossa tavattaville puunkaatamista kertoville säkeille:

Iski hän kerran kirvehellä,
Toisen h⌈ään⌉ k⌈erran⌉ tapparalla,
Kolmannen koko terällä [1],

jotka melkein samallaisina tavataan joko tässä runossa tai siihen usein yhtyneessä Venheenveistossa [2].

30. Tammen epiteetiksi on kuiva tullut runosta, joka Virossa tavataan m. m. lastenloruna:

Löri, Löri lõokene!
Päri, päri päsokene!
Kus so külla pessakene?
Metsas märja männi õtsas,
Koddo kuiva kuse õtsas!
Kus se märg mänd sai?
Kus se kuiv kuusk sai?
Vanna mees raius mahha!
Kus se vanna mees sai? [3]

Inkerissä tavataan *kuiva kuusi* myöskin samantapaisessa runossa: Kissan tuomitseminen. Siinä on m. m. säkeet:

Meni katti kaupunkihin.
Tuolla katti tuomittihin,
Viirusilmä vietettihin
Lynkkään leppään,
Kuivaan kuuseen,
Märkään mäntyyn,
Lakkapäähän petäjään [4].

Itäisillä runoalueillamme esiytyy kuiva kuusi tavallisesti Kateitten loitsussa.

— - - —.

Tammen esineiksi valmistaminen on tarkasteltavallamme alueella kerrottu seuraavilla säkeillä:

32 A. *Tyven tekköö tynnyriks.* s 1.
B. *Tyvestä tynnyrin tekeepi.* s 11.

---

[1]) Porkka. I. 224. Medussi. [2]) Esim. Porkka. I. 225—38. Hevaan seutu, III. 181—93. Soikkola y. m. [3]) Rpl. B. XVIII. siv. 103. n:o 12. [4]) J. Länkelä. Ensim. Lukukirja. 32) s 2, 4, 6—7 a: *tek'* s 8; h 2—5: *teemme* s 5; h 7; *Tekis tyven* s 7 b—c.

33.	*Latvan laivan mastiloiksi.*	s 1.
34.	*Latvasta rakensi laivan.*	s 11.
35.	*Keskipaikan kelleriksi.*	s 1.
36.	*Latvat laitto ämpäriks.*	s 8.
37.	*Pikariksi pienet oksat.*	s 2.
38.	*Tuopiksi tomiat oksat.*	s 4.

36. Säe on muodostunut runoomme muutenkin yhtyneen juomalaulun[1] mukaan niistä säkeistä, joissa kerrotaan, mitä latvasta tehdään.

38. Säe on juomalaulun mukaan muodostunut kertosäkeeksi 37:lle.

Tämän jälkeen on usein runoomme yhtynyt äskenmainittu juomalaulu, joka luultavastikin alkuaan on ollut itsenäinen runo. Yhtymisen on vaikuttanut runossamme esiytyvä tynnyrin ja pikarin teko.

Tässä tavataan säkeet:

39.	*Pikarist ne piiat juovat.*	s 2.
40.	*Tytöt sitt juovat tynnyristä.*	s 4.
41 A.	*Vanhat ämmät ämpäristä.*	s 4.
B.	*Ämmät juovat ämpäristä.*	s 8.
42.	*Tuopist tomiat vaimot.*	s 4.
43 A.	*Pojat juovat puolikosta.*	s 2.
B.	*Pojat potrat puolikosta.*	h 9.
44.	*Miehet juovat mistä saavat.*	s 4.
45.	*Likovettä liien alta.*	s 8.
46.	*Rättivettä rännin alta,*	s 8.
47 A.	*Ukkoloille annetaane.*	s 7 b.

33) s 4, 7 a—d: h 6—7, 9; *Latvat* s 5. 34) *Latvan laivaiks* h 2—5. 35) s 2, 4, 7—8; h 2—7. 37) s 4—5, 7 a—d; h 6—7, 9. 38) s 7 a—d; h 6, 9, [1]) Ks. alempaa. 39) s 4, 7 b; *Pikarista piiat* s 7 c—d; h 6, 9. 40) *Tytöt juovat* s 7 b, d, 8. 41 A) h 6—7. 41 B) s 7 b—d; h 9. 42) s 4, 8; h 6, 9. 43 A) s 2, 4, 7 b—d, 8. 44) s 7 b—d, 8; h 9.

B.	*Akat mistä annetaane.*	s 7 c.
48.	*Neiot nuoret kappasesta.*	h 7.
49.	*Nuo pojat putellin suista.*	h 7.

Runo s 11 jatkuu siitä, kun latvasta rakennetaan laiva, seuraavalla tavalla:

Laitto sitt laivan juoksemaan,
Puuttu Punnuksen kylähän.
Punnuksell on puut punaiset,
Puut p⌜unaiset⌝, m⌜aat⌝ s⌜ini-set⌝,
Keltaiset petäjän kerkät,
Keltaiset kanervan karvat,
Hopiaiset hongan oksat.

Melkein samaan tapaan jatkuu s 5. Siinä on vaan lisäys:

Tuli aalto, katto airot,
Saatto kaaret kallalleen,
Sysäs syrjälleen.
Soua, soua soutajani,
Piä perä, perän pitäjä!
Soua tuolle rantaselle,
Jossa puut punalle paistuu.

Toisinto h 5 jatkuu:

Laitto laivansa merehen,
Pani poikkia sisähän,
Pienoisii peränpitäjii,
Lapsukaisen laivomiehen.
Laivot meniit muille maille.
Muille maille vierahille.

Aivan erillisenä, asiallisesti runoomme kiintymättömänä liitteenä, on s 1:ssä seuraava katkelma:

Mistä kulko kuningas,
Vaeltaa linnan vanhin.
Kuningas kovin kysyypi,
Linnan vanhin vaikeasti,
Mingän tähden on teä siottu,
Vainon poika vangiteltu.

Näistä on kolme edellistä katkelmaa Venheretkestä [1], joka jo lännempänäkin on runoomme yhtynyt. Viimemainittu taas on eräästä sekä Inkerissä että Suomen puolella hyvin yleisestä runosta, jossa neidot ehdottelevat, että lähtisivät yhdessä ottamaan pitkän niinen, siitä punoisivat pitkän köyden, johon neidon pettäjä hirtettäisi [2].

Kuten edellisestä huomaa, ovat alueemme runot kaikessa lyhykäisyydessään ja vähäpätöisyydessään melkein vielä enempi vieraista aineista yhdistyneet, kuin lännempää saadut. Useassa toisinnossa on vieras aine saanutkin etusijan, joten tammenruno esiintyy vaan lisäpiirteenä. Niin on s 5, 11 ja h 4—5 Laivaretki, s 9 Sodasta palaava veli, s 2, 4, 7 a—d Kultapyörätammi, s 1 Venhepuu. Useita muitakin sekä lyyrillisiä että eepillisiä aineksia on täällä runoomme kiintynyt, useimmat sellaisia, joita emme ole tässä yhteydessä tavanneet Virossa emmekä muualla Inkerissäkään.

Kaikki tämä osottaa, että runomme on kadottanut voimansa. Siinä ei ole itsessään enää mitään viehäkettä; sentähden on sen täytynyt etsiä sitä muista runoista. Mutta nekään eivät ole siihen luonnollisesti yhtyneet. Runomme näyttää kirjavalta ja moneen kertaan paikatulta, mutta kumminkin vähäpätöiseltä. — Nähtävästi on se sentään joskus täälläkin parempana esiintynyt. Se on kulkenut läpi paremmille asuinsijoille, jättäen vaan heikon jälen todistamaan entistä olemassaoloaan.

---

[1]) Vrt. esim. Porkka. I. 234—5, 237. Hevaan seutu. [2]) Vrt. esim. Saxbäck. 86. Vuole.

5. Itä-Karjala.

Itä-Karjalasta saatuja Isoja tammia on käytettävinämme ollut kaikestaan 41 toisintoa[1]. Näitten joukossa on kumminkin 14 sellaista, joiden saantipaikkaa ei aivan täydellä varmuudella voida määrätä[2]. Nekin kumminkin ovat kaikki epäilemättä Itä-Karjalasta, ja mikäli vertaaminen saantipaikoiltaan tunnetuihin runoihin osottaa, ovat ne niistä paikoista, mitkä alussa ovat mainitut. Omituista on, että alueemme läntisistä pitäjistä: Uukuniemeltä, Sortavalasta, Ruskealasta, Impilahdelta ja Leppälahdelta ei ole saatu ainoaakaan runomme toisintoa. Samaa on sanottava Kitilästäkin; ja Salmista tiedetään varmuudella saaduksi ainoastaan yksi toisinto (i 11), sekin vaillinainen ja turmeltunut. Professori J. Krohnin mukaan[3] olemme sieltä saatuihin lukeneet myöskin Europaeuksen H. kokoelmassa tavattavat runot 84, 86, 89 (i 14—6). Mutta koska Europaeus itse ei muistanut Salmista runoja saaneensa, on hyvin mahdollista, että nämä toisinnot ovat Suistamolta; vaikka eivät ne juuri ole Suistamonkaan runojen kaltaisia. H. 89 on sekoitus Kilpalaulannosta, eräästä naimisloitsusta ja tammen kaatamisen katkelmasta. H. 84 on täydellisempi tammenruno, joka jonkun verran muistuttaa Etelä-Karjalan toisintoja. Varsinkin poikkeaa se kaikista Itä-Karjalan toisinnoista siinä, että tammesta saaduilla nuolilla paha ampuu ja että kaatajaa etsitään *Yläsessä taivosessa, Alahassa maaemässä, Pitkien pilvien nenässä.* Runossa on kumminkin paljo I-K:llekin omituista ja kieliasu on kokonaan täkäläinen. Runoon on sekavasti yhtynyt Venheretki. H. 86 on taas Suistamon toisintojen tapainen, mutta *Turjan lappalaisen* esiintyminen siinä heinäin polttajana viittaa

---

[1]) i 3–4, 11, 14—9, 22—3, 26–32, 35–41, 43, 45, 48—51, 54—5, 57—63. [2]) i 3–4, 14–6, 19, 27—32, 34—5. [3]) Valvoja. 1887. siv. 116.

länteen päin. Kun kaikki nämä Europaeuksen saamat toisinnot ovat keskenään erilaiset, eikä mikään niistä samallainen kuin yllämainittu K. Krohnin toisinto, niin näyttää siltä, kuin niiden esiintyminen Salmissa olisi aivan satunnaista, jos olisivatkin sieltä saadut. Missään tapauksessa ei tällä pitäjällä ole runoomme nähden varmaa laulutapaa. Laatokan rannalla olevista pitäjistä voi siis yleensä sanoa samaa kuin alueemme läntisistäkin seuduista. Oikeastaan tavataan Iso tammi Itä-Karjalassa vaan kolmessa sen koillisimmassa kulmassa olevassa pitäjässä: Suistamolla[1], Korpiselällä[2] ja Suojärvellä[3] sekä ensinmainittujen pitäjäin väliin pistävässä kulmakkeessa Soanlahtea, Kuikan kylässä, josta hyvin todennäköisesti Europaeuksen G kokoelman n:ot 357 ja 389 (i 3—4) — kumpikin vaillinaisia katkelmia — ovat saadut.

Yleispiirteissään on runomme sisältö tällä alueella seuraava: Neidot tekevät heinää, heinät poltetaan, näin saadusta tuhasta tehdyllä lipeällä pestään Päivänpojan pää, osa poroa viedään johonkin paikkaan, jossa siitä kasvaa iso tammi; sen kaataa mies ja lastuista tehdään jotakin.

Heinänteossa on tavallisesti neljä neittä, kolme morsianta:

1 A.	*Oli ennen neljä neittä.*	i 4.
B.	*Oli meitä neljä neittä.*	i 27.
C.	*Nelj on meitä neitosia.*	i 62.
E.	*Oli siinä neljä neittä.*	i 32.

---

[1]) i 17—9, 22—3, 26—32, 34—8. [2]) i 39—41, 43, 45, 48—50. [3]) i 51, 54—5, 57—63. 1 A) i 4, 15, 39—40, 60. 1 B) i 27, 38, 43, 48, 54.

2 A.	*Koko kolme morsianta.*	i 15.
B.	*Kogo kolme morsimenta.*	i 54.

Näitten sijassa esiytyy joskus epämääräinen luku sisaria ja veljiä:

3.	*Oli meitä ennen äiä.*	s 23.
4.	*Olisko meitä toinen moinen.*	s 58.
5 A.	*Sisarest on sillan täysi.*	i 17.
B.	*Sisareksie sillat täyvet.*	i 18.
C.	*Sisaresta on sillat täyet.*	i 26.
D.	*Sisaruksia silta täysi.*	i 55.
E.	*Sisaria sillan täysi.*	i 19.
F.	*Sisareita on silta täysi.*	i 22.
G.	*Sisareksie sieklan täysi.*	i 57.
6 A.	*Veikkoja veno punanen.*	i 17.
B.	*Velleksie veno punanen.*	i 18.
C.	*Vellestä on veno punane.*	i 26.
D.	*Vellilöi puna venonen.*	i 22.

Muutamassa toisinnossa esiytyy vielä muitakin sukulaisia:

7.	*Äiä on äitiä minulla.*	i 19.
8.	*Äiä äititeltäviä.*	i 19.
9.	*Monta on muoria minulla.*	i 22.
10.	*Monta muoriteltavia.*	i 22.

Itse heinäntekoa kertovat säkeet:

11 A.	*Hyö on heinän niitännässä.*	i 15.
B.	*Mentiin heinän niitäntähän.*	i 38.
C.	*Lähin nurmen niitanttoon.*	i 22.
D.	*Läksin heinän niitäntähän.*	i 19.

---

2 A) i 15, 28, 38–40, 48, 62. 3) i 23, 41. 4) i 58–9, 55. 5 A) i 17, 31. 5 D) i 55, 59. 5 G) i 57–8. 6 A) i 17, 19, 31, 41. 6 B) i 18, 23, 55, 57–9. 7) i 19, 22.

	E.	*Lähden nurmen niitäntähän.*	i 30.
	F.	*Lähetäk, veljet, heinän loajintah.*	i 17.
	G.	*Lähdietäh heinän niitäntäh.*	i 48.
	H.	*Lähtimmä heinän niitäntähö.*	i 54.
	I.	*Lähemmä heinoi niitäntäh.*	i 59.
	J.	*Lähti heinän niitäntähän.*	i 31.
	K.	*Lähtee heinän niitäntöön.*	i 57.
	L.	*Lähtisin minä heinoin niitäntähän.*	i 58.
12	A.	*Meren rannan roaantah.*	i 17.
	B.	*Lähti meren rannan niitantoon.*	i 18.
	C.	*Meren rannan niitännässä.*	i 23.
	D.	*Meren rannan niitäntähän*[1].	i 30.
13.		*Ruokko rannan riittehize.*	i 22.
14	A.	*Korttehen kokoannassa.*	i 15.
	B.	*Korttehen kokoantah.*	i 17.
	C.	*Korttehen kokoilentoih.*	i 18.
	D.	*Korttehen kokoamassa.*	i 26.
	E.	*Korttehessa kokojaansa.*	i 43.
	F.	*Korttehen i kouvointoon.*	i 57.
	G.	*Korttehien kohojelentoin.*	i 58.
15	A.	*Minpä niittää, sempä rukoaap.*	i 17.
	B.	*Minkä niitti, sen kokosi.*	i 18.
	C.	*Minpo on niitin, sen kokosin.*	i 22.
	D.	*Minkä niitin, sen rukosin.*	i 38.
	E.	*Minpä niitti, senpä saattoi.*	i 31.
	F.	*Millä on niitän sen rukosen.*	i 43.
	G.	*Min niitimm', sen rugosimm.*	i 54.
	H.	*Minkä rukosi, sen kokosi.*	i 57.
	I.	*Min kokosin, sen rukosin.*	i 58.
16	A.	*Saatiin saalle saattoselle.*	i 15.
	B.	*Panoo savoil saattosil.*	i 17.
	C.	*Pani on saalle saattoselle.*	i 18.

---

11 H) i 55. 11 J) i 39–40. 12 C) i 26, 28, 32, 41, 43. 14 A) i 23. 14 B) i 19, 30–1, 38, 40, 48, 54–5, 59. 14 D) i 32, 41. 15 D) 41, 48. 15 B) i 26, 32. 15 C) i 27, 30, 40. 15 I) i 59. 16 C) i 22–3, 27, 30, 38 - 40.

	D.	*Saan saalle saatosia.*	i 19.
	E.	*Pani on saalle saattosille.*	i 26.
	F.	*Satasille saatt⌈osille⌉.*	i 31.
	G.	*Panen on saalle saatoselle.*	i 43.
	H.	*Panimmo saalla saattosilla.*	i 54.
	I.	*Sata sallon on välistä.*	i 58.
	J.	*Panin saalle saapraselle.*	i 41.
17	A.	*Tuhannelle takkuselle.*	i 15.
	B.	*Tuhansille tukkusille.*	i 17.
	C.	*Tuhansille tukkupäitä.*	i 19.
	D.	*Tuhansille tukkupäille.*	i 41.
	E.	*Tuhannelle tukkuhulle.*	i 23.
	F.	*Laajin tuhat on tukuista.*	i 58.
18	A.	*Tuli tuuli Tuuloxesta.*	i 4.
	B.	*Tuloo tuuli Tuuloksessa.*	i 26.
	C.	*Tuli tuuli Tuuloksesi.*	i 57.
	D.	*Tuli tuuli tuulen maasta.*	i 19.
	E.	*Tuli tuuli turkin moalta.*	i 28.
19	A.	*Ahava Aunuksen moalta.*	i 17.
	B.	*Akava Anuksen maasta.*	i 40.
	C.	*Haava Aunuksen moassa.*	i 26.
	D.	*Ahava Venähen maasta.*	i 31.
	E.	*Ahava alla ilman.*	i 18.
	F.	*Ahavainen alta ilman.*	i 41.
20	A.	*Vihlinki Venäihen maas.*	i 22.
	B.	*Vihkinki Venäjän maasta.*	i 19.
	C.	*Vihlingin Venähän moa.*	i 55.
	D.	*Viilenki Venoisen maas.*	i 57.
	E.	*Viilinko Vitelen m⌈aasta⌉.*	i 30.
	F.	*Vihinki läpi vihellen.*	i 38.
21.		*Luadibo tuulen suuren suvehottsi.*	i 55.

16 E) i 32. 16 F) i 57. 16 G) i 48. 16 H) i 55. 17 A) i 18, 22, 28, 30, 32, 40, 43, 54. 17 B) i 26, 31, 38—44, 48, 55, 57. 18 A) i 17–8, 22, 30, 32, 34, 38–41, 43, 48, 54, 58–9. 19 A) 19, 22–3, 28, 30, 32, 38–9, 54. 19 B) i 43. 19 F) i 48. 20 A) i 58–9. 20 E) i 34.

Lappalainen, ukko tai kokko tulee heiniä hävittämään:

22.	*Tuli Turjan lappalainen.*	i 15.
23.	*Lappalane laiha poiga.*	i 60.
34.	*Tuli ukko Tuulok⌜sesta⌝.*	i 27.
35.	*Tul' ukko tuli Lapista.*	j .
36.	*Lentibä kokkoni koillisessa.*	i 55.
37.	*Habukkani on halgi meresi.*	i 55.

Heinät poltetaan ja tuhat hajoitetaan:

38 A.	*Tunki miun heinäni tulehen.*	i 17.
B.	*Tuo heinät tunki tulehen.*	i 19.
C.	*Tungos heinäni tulehe.*	i 26.
D.	*Tunki heinät on tulehe.*	i 39.
E.	*Netbo tungi on tulehe.*	i 55.
F.	*Tungi heinäset tuleh.*	i 59.
G.	*Pisti heinäni tulehen.*	i 23.
H.	*Panipa heinäset tulehen.*	i 57.
39.	*Vihantani valkeahan.*	i 17.
40.	*Pani piilekkäät tuleh.*	i 51.
41 A.	*Tuli heinät poltteleví.*	i 15.
B.	*Tuuli tuhkat kantelevi.*	i 15.
42 A.	*Suvi tuuli heinät poltti.*	i 17.
B.	*Suvi tuuli tuhkat veiki.*	i 18.
C.	*Šuvi tuuli tuhkat kanto.*	i 19.
43 A.	*Pohjatuuli heinät poltti.*	i 27.
B.	*Pohjonen vei poroviihäsen.*	i 17.
C.	*Pohjon tuuli porot kanto.*	i 18.
D.	*Pohjoi tuuli tuhkat kanto.*	i 26.
E.	*Pohja poroset kokosi.*	i 19.
F.	*Tuli tuuli Pohjolasta,* *Tuopa kanto tuhkat pois.*	i 22.

---

22) i 60, 34) i 31. 38 A) i 18, 22, 27, 30—2, 34, 38, 40—1, 43, 48, 54. 38 F) i 58-60. 39) i 18, 22-3, 26—7, 30—1, 34, 38, 41, 54. 42 A) i 26, 31. 43 A) i 27.

Heinät ajetaan jokeen:

44. *Vei on heinäni vetehen.* i 40.

Itse heinäntekoa emme edellätarkastetuilla alueilla ole tavanneet runossamme. Kumminkin tapaamme niillä tässä yhteydessä useita äskenluetelluista säkeistä ja vivahduksia niissä esiytyviin ajatuksiin, kuten lähempi tarkastus osottaa.

Keski-Inkerissä tapasimme yleisimpänä esityksenä tammen aikaansaamisesta sen, että *neljä* tai *kolme neittä* löytävät *tammen terhon,* jonka istuttavat. Tämän yhteydessä olemme huomauttaneet, että *neljä neittä* ehkä alkuperäisimmin kuuluu erääseen Suomessa, Inkerissä ja Virossa hyvin yleiseen neljän neidon runoon[1]. Tämä runo, kuten siellä on huomautettu, alkaa Virossa kertomuksella neitojen heinänteosta. Neitojen luku kyllä useimmiten on aivan epämääräinen. *Kolme* ja *neljä* tavataan siinä kumminkin hyvin yleiseen.

Tavataanpa Viron Isossa tammessakin piirre, joka ehkä on välittänyt heinänteon yhtymistä siihen, siellä kun tammi usein kasvaa rikoista, jotka neidot lakasivat meren rannalta.

Kumpikin sekä neitojen heinänteko että meren rannan lakaseminen ovat kumminkin runoaineksia, joilla ei alkuperäisesti ole ollut mitään tekemistä Ison tammen kanssa. Viimemainittu tavataankin sekä Virossa että Inkerissä m. m. taivaankappalten luomiseen kiintyneenä. Ainoastaan siihen läheisesti vivahtava neidon vedonlyönti päivän kanssa, tuvan siistiäminen ja rikkojen vienti pellolle on Inkerissäkin tammenrunoon yhtynyt, siten että rikoista kasvaa kolme koivua, joista kerrotaan samaa kuin tavallisesti isosta tammesta[2].

---

[1]) Ks. siv. 165—8. [2]) s 15. Ks. siv. 199.

Neitojen heinänteko sitävastoin on Inkerissä vielä aivan erityisenä runona.

Saxbäck sai v. 1859 Vuoleen pitäjän Sohvolasta tai Alakylästä seuraavan runon:

Täss on meitä neljä neittä,
Koko kolme morsianta,
Lähetään ruuvon niitäntähän!
Minkä niitin, sen kokoisin,
Panin heinäin kiolle,
Ihantanna pieleksiene.
Tuli varsin vanha ukko,
Poltti heinäin kiolta,
Ihantanna pieleksestä.
Tuosta tuhkoa tu'oopi.
Tehhään liukkaat lipiät,
Saahaan saksan saipuaa,
Pessän neiot valkeaksi,
Lähetään kirkkoon kukaksi.
Tuota sanoo monikin,
Moni akka arveloopi,
Kenen tyttö, kenen neito,
Kenen morsian mokoma,
Kenen Helka helmikaula?
Kuin mie mokoman saisin,
Sylissäin mie syöttelisin,
Käsissäin mie käyttelisin,
Suussain mie palan purisin [1].

Tässä runossa tavataan tarkastettavamme runo-osa melkein sanasta sanaan, — vieläpä sen jatkokin, peseminen.

Selittämättä jäisi vaan, mistä on tullut tuo I-K:n runoissa yleisin piirre, että tuuli hävittää heinät. Tämäkin tavataan useissa inkeriläisissä runoissa, joissa heinänteko on keskuksena.

Ahlqvist on Lempaalasta saanut seuraavan runon:

Kävin piennä seppälässä,
Teräksiä teettämässä,
Rautoja rakentamassa.
Teetin rautaisen haravan,
Millä mie meret haravoin,
Meren ruohot ruotustelen.
Menin suurelle merelle,
Löin mie niityn mennessäni,
Niityn toisen tullessani.
Tuli suuri pohjatuuli
Ja toinen satamatuuli,
Vei mun heinäni jokehen.
Joki juoksi Jollamohon,
Jollamon kivisalohon,
Kivisalo Puntuksehen,
Puntus puolelle Virolle.
Viron miehet miekkoinensa,
Naiset nahkapauloinensa,

[1]) Saxbäck. 243. Vuole.

Jäi yksi jälelle muista,
Vuohen voița pieksämähän.
Ei tuo vuohen voita saanut,
Iski kirnunsa kivehen,
Kapustansa kalliohon [1].

Saman runon, vaikka jonkun verran eri muodossa, on Reinholm saanut v. 1847:

Kotihi mun koikutti,
Majalle mun mainitti;
Miull' on koikkujat kotona,
Majallain on mainitsiat.
Pappain miun kotona koikku,
Mammain mainitsi majoille:
Miss miun vieri verrei,
Kussa lihkai liikkunnoo,
Miss mun kulta poikuvei
Sekä kaunis kantamai,
Liekko soilla, vai lie mailla,
Vai lie Vennään mailla,
Saksan salmilla syvillä?
— — — — — — — — —
Läksi poika Seppälähä
Teräksiä tiettämää,
Rautoja rakentamma.
Niitä nurmi mennessäis,
Toinen nurmi tullessais!
Tuli niittu niitetyksi.
Pilvi piiskunen näkkyy,
Taivaskaari kuumottaapi,
Pillvess' ol' vesipisara,
Pisarass' ol' luojan lampi,
Lammiss' ol' veno punane,
Venosess' ol' kolme miestä.
Mitä ne miehoset tekkööt?
Hiie hirvii sukkiit,
Jalopeuroi pessoot.
Toi Jumala pohjatuulen
Ja toisen satamapäivän.
Vesi vieri yltä nurmen,
Veip mun heinä jokkee;
Joki juoksi Jollamoihe,
Jollamo kiv' salloo,
A kivisalo Puutukseen,
A puntus keskelle Virroo.
Viron miehet miekkonee,
Urohot satuloinehe.
Naiset nahkapaklonese
Veivät heinän joesta.
Tavotime heiniäi.
Heinäin o vetone vieny,
Kosk o vient miun koin.
Mie on itkiin kottii.
Pappa aitassa assuu,
Mamma aita rappusill'.
Mitäs itket poikuvei?
Poika vast⌜en⌝ vast⌜aeli⌝:
Jo o mänty mänty vuosi,
Heinävuuvet, leipävuuvet.
Mam̄a v⌜arsin⌝ v⌜astaeli⌝:
Älä itke poikuvei,
Tuop Jumala toisen vuuven,
Antaa ajan paremman,
Nurmet nuoret kasvamaan;
Siit elämmä entisiksi.
Kaikk' vahingot vaiketkoot.

[1]) Ahlqvist. II. 550. Lempaala.

Kiitos kaunosen Jumalan,
Ylistetty yksi luoja,
Ku päästi pahoista töistä,
Autti lapset laulamaan,
Lapset laulaat kotona,
Su'ussa o surkuttaat
Elämistä entisii.
Eläkäm nyt entiseksi,
Kuin ennen isot elliit.
Maamot maata tallasiit,
Syökää vellot, juokaa vellot.
Eläkäm entiseksi[1].

Samallaisia runoja on Gottlund saanut Juvalta useampiakin. Niistä on Anders Puikoisen (Ollikkalasta) v. 1816 laulaman alkuosa seuraava:

Pekkaseini, säppesäini,
Tie mulle tereve veisi,
Tere pitkä, piä lyhy,
Jolla niten kaik' iseni nitut,
Kaik kulot kulottomax,
Kaik takut takuttomax,
Pane heineni rukon,
Kohta panen pielexen.
Ukko teki suren tule,
Vieretti heineini joken,
Joki juoxi juaramaalle,
Juaramalt Simosalole,
Simosalosta Kuhmuxelle,
Kuhmus käskältä Viroa[2].

Tuomas Nopoisen (Papinsalosta) samana vuonna laulama kuuluu:

Panipa häinet pilexen,
Tulipa ukko urjan tuli,
Ajoipa heinet jokehen.
Joki juoxi joromahan,
Juomahan Simon salo.
Simon salo uuxi,
Upu käskälte viroilta,
Viro uho saxan lam̄as,
Lyöp kytte kyñyxen,
Kappo koan ätä[3].

Foran Huchtisen (Kirkonkylästä) myös v. 1816 laulama:

Elettipä meile äñen,
Oltipa ojan takana,
Ojasta puita poltettin,
Syötinpa rukinen läipe,
Niisu-huinen laitettin,
Tulipa tyttöin tupina,
Sattu vävyin sapina.
Tei mine tereven veisen,

[1]) Reinholm. 208. [2]) Gottlund. 109. [3]) Gottlund. 98.

Teren pitken ja piän lyhyön,
Jolla mine niti isdin nitun,
Ymperi kulottomax,
Kaiki hättämättömäx (?)
Jonka nitin, sen rukoisin,
Pistin vimen pielexen [1].

Viimeksimainitun tapaiset katkelmat, joissa kerrotaan heinänteko ja rukoaminen mutta ei heinien hävittämistä, ovat Itä- ja Pohjois-Inkerissä hyvin yleiset [2].

Eräässä Saxbäckin Vuoleelta saamassa runopätkässä esiytyy pielesten (latojen) luku: sata ja tuhat:

Kuin tuo nurmeks tuli,
Helähtäis heinämaaks,
Sais tuohon sata lattoo,
Tuhansiin pieleksii,
— lammin laitaselle [3].

Kun vertaa näitä Gottlundin runoja edellä oleviin Ahlqvistin ja Reinholmin saamiin, ei voi tulla muuhun tulokseen, kuin että runo on Inkeristä Savoon kulkenut. *Viron* esiytyminen kumpaisissakin sekä *Punnuksen* (joka nimi Inkerin runoissa, esim. Laivaretkessä on hyvin yleinen) sijassa *Kuhmuksen* esiintyminen osottaa samaa, mitä runojen yleinen luonnekin.

Omituiset ovat Juvan toisintojen säkeet:

Tulipa ukko urjan tuli

ja

Ukko teki suren tule [4].

Säkeistä on vaikea sanoa, onko puhe tulesta vai tuulesta, varsinkin kun Gottlundin runoja kerätessä käyttämä omituinen oikeenkirjoitustapa ei anna varmaa tukea kummallekaan lukemistavalle. Se vaan on varma, että tulella ei ajatukseen nähden ole mitään tekemistä tässä, koska heiniä ei polteta vaan ajetaan jokeen, kuten Ahlqvistin ja Reinholmin saamissa toisinnoissakin. Kumminkin on säkeitten muoto sellainen, että siitä helposti voi ajatus

[1]) Gottlund. 97. [2]) Esim. Europaeus. I. 158. Toksova; Saxbäck. 1161. Markova. [3]) Saxbäck. 96. [4]) Gottlund. 98, 109.

johtua tulikäsitteeseen, varsinkin kun siinä, samoinkuin vastaavissa säkeissä Ahlqvistin runoissa, aina esiytyy myös verbinmuoto: *tuli*. Kun tämän käsitteiden sekoittamisen kautta heinäin jokeen vieminen muuttui niitten polttamiseksi, oli luonnollista, että *Ukko*, joka aivan yleiseen esiytyy tuulen nostajana, muuttui *ukoksi*, ukkoseksi, isäseksi, joka myöskin voi polttaa. Asia käy aivan selväksi, kun tarkastelemme Inkerin runoa Saaren tai taivaankappalten luomisesta.

Tässä selvään Virosta tulleessa runossa esiytyy Inkerissä se alkumuoto, jonka mukaan edelläolevat sekä Inkerin ja Karjalan että Savon heinänteko-runot ovat muodostuneet. Siinä tuuli tulee ja vierittää linnunpesän munineen mereen. Lintu sitte usein käy seppolassa teettämässä haravan, jolla haravoi merestä munat kokoon [1].

Tässä runossa on tuulesta kerrottu esim. seuraavilla säkeillä:

Tuli yksi suuri tuuli,
Meren vihkaara vihhain,
Vieretti pesoin vettee [2].

Toi Jummaala suuren tuulen,
Vierähti pesä vettee [3].

Tuli suuri Ukon tuutsa,
Meroin vihkura vihhain,
— — — — — — — — —
Laski pesoin lainehesse [4].

Tuli suuri Ukon tuutsa,
Meroin vihkura vihhain,
Tuo vei munat vettoin,
Pesoit laittoi lainehen [5].

[1]) Porkka. II. 1–12 Narvusi y. m. [2]) Porkka. I. 11. Tyrö. [3]) Porkka. I. 25. Kaprio. [4]) Porkka. I. 19. Medussi. [5]) Porkka. I. 16. Medussi.

Tuli suuri pohjatuuli,
Toinen länneestä lähetti [1].

Suomen puolella tavataan luomisrunoissa vielä enempi heinärunossa esiintyvien säkeitten kaltaisia osia:

Tulipa yksi Pohja-tuuli
Ja toine satama-tuuli [2].

Tuli suuri pohjotuuli [3].

Toi Jumala Pohja-tuulen,
Toisen aamusen ahavan [4].

Tuli suuri pohjan tuuli,
Iän ilmonen ahava [5].

Porkka on näissä kirjoittanut sanan *Ukko* isolla alkukirjaimella. Sillä on puolustuksensa siinä, että *Jumala* myös tavataan tuulen nostajana sekä tässä runossa että usein muissakin. Mutta sittekään en luule, että laulajan mieleen kertoessaan ukon tuutsasta ensinkään on vilahtanut Ukko-käsite. Ukon tuutsa on isäsen edellä usein kulkeva kovempi tuulenpuuska, siis = ukkoismyrsky, ukonvaaru. Kaksi edellisenkaltaista ajatusta esiintyy myöskin noissa mainituissa Juvan toisintojen säkeissä. Ukko tekee tuulta ja nousee ukontuuli, siitä ehkä: ukontuli polttaa.

Että tuo myös luomisrunoissa tavattava meren haravoiminen on runoomme vaikuttanut, sitä osottaa sekin, että merenrannan tai ruokojen ja kortteitten (siis rantaheinien) niittäminen ja haravoiminen on sekä Isossa tammessa että edellisissä paljaissa heinärunoissa niin yleinen

[1]) Saxbäck. 140. Vuole. [2]) Reinholm. 81 c. Sakkola. [3]) Basilier. 163. Suistamo. [4]) Reinholm. 81 g. Sakkola. [5]) Polén. 191. Suistamo.

piirre. Ylläolevassa Ahlqvistin saamassa runossa tapaamamme säkeet:

Millä mie meret haravoin,
Meren ruohot ruotustelen,

sekä tässä yhteydessä tavattava haravan y. m. teettäminen sepällä, poistaa viimeisenkin epäilyksen. Sama piirre tavataan näet Virossa ja Inkerissä meren haravoimisen ja rannan lakasemisen yhteydessä.

Heinien polttaminen tavataan neljän neidon heinänteon yhteydessä Inkerissä vaan tuossa ennenmainitussa Saxbäckin saamassa runossa [1]. Lähemmin tarkastaissa huomaa, että koko heinänteko, ja siis myös polttaminen, on tähän myöhemmin tullut piirre. Vaikka neitoja onkin useampia, esiytyvät siinä muodot, *niitin*, *kokoisin*, *panin*, *heinäin*, jotka selvään ovat yksilölliset. Koko heinänteko, ollaksensa aivan sivuasia, (neitojen peseytyminen, kaunistaiminen ja miellyttäväksi tuleminen on runon varsinainen sisältö) on kovin laajasti ja yksityiskohtaisesti kerrottu. Ei myöskään *vanha ukko*, — joka vielä *tuli*, vaikka muuten onkin runossa futuurinen aika, — ole luonnollinen heinäin polttajana. Miks'eivät neidot polta heiniään itse, — eiväthän he juuri kaunistautumisessaan käytä ukkojen apua. — Selvää on, että säkeessä: *Tuli varsin vanha ukko,* on vielä näkyvissä varjo Ukosta tai ukkosesta, joka sekä luomisrunoissa että edellä olevissa Inkerin, Karjalan ja Savon heinäntekorunoissa nostaa tuulta ja vierittää pesän tai heinät veteen. Tässä on vaan tullut esille toinen piirre ukonilmasta, nim. salama, tuli. Tämä taas ei ole asianmukainen neitojen poron valmistaja. Yhteinen lipeän valmistaminen sekä kirkkoon meno ihailtavaksi tavataankin yleensä ilman kertomusta heinänteosta [2].

---

[1]) Saxbäck. 243. Vuole. [2]) Saxbäck. 105–6, 146. Vuole y. m.

Heinänteon yhtymistä tähän runoon on ehkä välittänyt toinen runo, jossa neidot tavallaan esiintyvät heinäntekiöinä, ollen samalla kaunisteleimishommissa:

Lähtään myö sisot sinne,
Keltaheinään kälykset,
Matarat on morsiammet,
Mitä myö sisot sinellä,
Keltaheinill' on kälykset,
Mataroill' on morsiammet [1].

Aiheen siihen ajatukseen, jonka kautta heinäin veteenvieminen on muuttunut polttamiseksi, on antanut eräs Inkerissä ja Itä-Karjalassa yleinen runo, jossa kerrotaan, miten heiniä polttamalla saadulla porolla pestään joko sulhasen tai sulhoja kaipaavan tytön päätä.

Joenperässä on tämä piirre seuraavassa yhdistyksessä:

Varraa on varis jalolla,
Enne muita musta lintu,
Vielä varemmas miun emoni.
Niitti ruokoo mäellä.
Mingän niitti, sen kokosi,
Ajoi ruot kokkoo,
Sytytti ruot tulella.
Ajo tuhat kokkoo,
Teki liukkaan lipiän,
Missä pesi pojuen päätä,
Mäni Konnulle vieraisse.
Konnun korpi tyttölöjä
Pojan vei männessää kossii [2].

Karjalassa tavataan vastaava runo seuraavassa muodossa:

Vanon varis pääliä,
Ennen muita musta lintu,
Sitä ennen minun emoni.
N[illegible] [illegible] minun emoni:
Niitt[illegible] meryssä [illegible]
[illegible] niitti[illegible] [illegible] [illegible]
Ka[illegible] [illegible] [illegible]
N[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Teki liukkahan lipiän,
Millä pestä sulhon päätä,
Sulhon päätä valkeaksi.
Yli meren mennäksehen,
[illegible] untehen tupahan,
Kaunoisehen kartanohon,
Miss' on sillat silkin pantu.
Sillat silkin, maat samatin.

[1] Saxbäck 114 [illegible], sama runo esiintyy myös Ritvalan helka-[illegible] [illegible]. [2] Porkka II, 75.

Veralla vetelät paikat.
Lattiat lasista pantu,
Penkit pienistä rahoista,
Oven puoli olkiloista,
Peräpuoli petaan luinen[1].

Hevaan seuduilla on sama runoaines sekaantunut siivottoman neidon ballaadiin: Katrinalle ei tule kosioita. Hän itse tai hänen äitinsä ja muut omaisensa valittavat sitä. „Nainen naapurista" tai joku muu neuvoo silloin, että Katrinan pitäisi *päivin päätä pestä.* Katrina noudattaa neuvoa ja saa kosioita. Tässä yhteydessä tavataan m. m. seuraavat säkeet:

Niitä ruokoset meroist,
Niitä kaislat kaislissoost!
Mitkä niität, se kokkoo,
Kuiva koottuais,
Polta kuivaeltuais!
Katrina k'otikannain[1]
Tuli tuualt kottii,
Niitti ruokoist meroist,
Niitti kaislat kaislissoost,
Mitkä niitti, ne kokkois,
Kuivais koottuaan,
Poltti kuivaeltuaan,
Teki hään puisseen porroo.
Avaraan astiaan,
Pesi hään päivän päähyttään,
Huomespuolen harjaeli,
Iltapuolen kuivaeli[2].

Ota serppi seinän päält,
Kokast kovveera rauta,
Mää, niitä mereest heinät,
Niitä kaislat kannikoost,
Minkä niität, se kokkoo,
Kuivata koottuais,
Polta kuivaeltuais,
Tie puissee porroo,
Avaroon astiaan,
Pese pääs puhtahaaks,
Sivaele silmiäis,
Pese pienet sormueis[3].

Mäni rannoille meroille,
Niitti ruokoit meroista,
Kaikki kaislat kaislikosta,
Mingän niitti, sen kokois,
Kuivais koottuaan,
Poltti kuivaeltuaan.
Teki puiseen porroon,
Avarolla astialla.
Alkaat koisiot kohti kävvä[4].

---

[1]) Ahlqvist. II. 114. Pyhäjärvi. [2]) Porkka. I. 140. Serebetta. [3]) Porkka. I. 141. Medussi. [4]) Porkka. I. 137 b. Hevaa; samantapaisia: Porkka. I. 137 a, 148 y. m.

Siivottoman neidon ballaadissa on heinänteko nähtävästikin myöhempi piirre. Narvusi-Soikkolan alueella se siitä puuttuu aina [1] ja Hevaan seuduillakin useimmiten [2]. Ei tavata heinäntekoa luullakseni Virossakaan tämän runon yhteydessä [3]. — Luultavinta on, että heinänteko lipeän valmistamiseksi alkuperäisemmin on kuulunut siihen edellämainittuun runoon, jossa kerrotaan, kuinka äiti pesee sulhasiksi aikovan poikansa pään [4].

Heinänteko-kertomus on siis, lyhyesti sanoen, tullut Isoon tammeen seuraavalla tavalla: Virossa ja Inkerissä esiytyvä runo heinänteosta on sekaantunut runoon meren lakasemisesta. Tässä esiytyvä rikkain mereen vieminen [5] on antanut aiheen siihen, että Viron Ounapuussa [5] sekä Inkerin luomisrunoissa esiytyvä kertomus siitä, miten ukontuuli vie jonkun esineen veteen, on tullut runoomme. Äänellinen yhtäläisyys *tuli* (verbi), *tuuli* ja *tuli* (substant.) sanoissa on vaikuttanut, että runo heinäin polttamisesta on tähän sekaantunut.

Edelläolevista Inkerin, Karjalan ja Savon heinäntekoa kertovista runoista löydämmekin tärkeimmät tarkastettavistamme Ison tammen säkeistä.

3—6. Säkeet kuuluvat erityiseen runoon, jonka ennenkin olemme tavanneet runoomme yhtyneenä [6]).

7—10. Säkeet ovat tulleet monianoppisen runosta [7].

15. Toisinnot F, H ja I (kaikki suojärveläisiä) ovat epäasialliset ja todennäköisesti väärinkäsityksen kautta syntyneet. Kun säe lännempää saaduissa runoissa on asiallinen ja samanmukainen kuin toisissa runoissa esiytyvät vastaavat säkeet, niin todistaa tämäkin seikka, että runoaines on lännestä ja etelästä päin kulkenut.

---

[1]) Esim. Porkka. II. 91, 175. Joenperä; II. 85, 89, 92, 176. Narvusi; III. 112, 115—6, 121—3. Soikkola. [2]) Esim. Porkka. I. 139, 142—3, 150. [3]) Esim. Veske. 5. Haljala. Ks. etempää. [4]) Ks. etempää. [5]) Ks. siv. 77, 162—3. [6]) Ks. s 5 sekä Saxbäck. 1078. Kelttu; Reinholm 9. ja Ahlqvist II. 90. Karjala y. m. [7]) Esim. Ahlqvist. I. 90.

15 B—C. Samallainen *sananlasku* on saatu Paraskelta [1].

16—7. Pielesten luvun: sata ja tuhat, olemme tavanneet eräässä Inkerin runossa [1]. 16 D muistuttaa myös paljon Viron Ounapuussa esiytyvää säettä: *Sai üksi sadane ilma.* 17 F taas osottaa niitten säkeitten vaikutusta, missä kerrotaan lipeän laadinnasta. *Tuhat* (vartal. *tuhka*) on sekaantumassa laskusanaan *tuhat.* Yksikölliset verbinmuodot näissä, kuten edellisissäkin säkeissä (11—5) osottavat, että ne vasta myöhemmin ovat tulleet *neljän neidon* toimintaa kertomaan.

18—20. Paikkain nimet: *Tuulos, Aunus, Vitele, Venäjä* y. m. ovat nähtävästikin vasta täällä Aunuksen rajaseuduilla runoomme tulleet. *Vitele* tavataan vaan Salmissa. Tuulos ja Vitele ovatkin pitäjiä Aunuksessa, ei kaukana Suomen rajasta. *Tuulos* on yleisimmin esiintyvä näistä nimistä; se onkin luonnollisimmin yhtynyt tähän, koska meren haravoimisen yhteydessä tuulen tuleminen on hyvin laajalta sekä Suomessa että Inkerissä [2]. *Tuulen maa* on ehkä välitysmuoto, *turkin maa* siitä väännös [3]. Kun taas kerran on *Tuulos* runoon kiintynyt, niin hyvin luonnollisen psyykillisen prosessin kautta on se maakunta *Aunus* ja maa *Venäjä,* jossa Tuulos on, tullut lisäksi. Samasta syystä on sitte myös toinen Aunuksen pitäjä *Vitele* tähän yhtynyt, varsinkin kun se muodostaa alkusoinnun sanan *vihlinki* (l. *viilinko* = luomisrunossa yleiseen esiytyvä: *vihkuri, vihuri vihainen*) kanssa. Tuulen tulopaikan mainitsemiseen on myös vaikuttanut Sotasanomissa, loitsuissa y. m. esiytyvä kertomus kokon tulosta.

21. Sana *suvehottsi* on säkeessä liikaa. Nähtävästi on se laulajan satunnainen lisäys. — Runo i 55, jossa säe tavataan, on omituinen siinä, että heinäin polttajana on sekä *tuuli* että *kokko;* — se edustaa siis näitten kahden laulutavan välitysmuotoa.

---

[1]) s 7 d. [2]) Virossakin tavataan tämä sekä Ounapuussa että Itkevässä tammessa. Ks. siv. 98. säkeet 31—2. [3]) Mahdollisesti ovat nämä väännöksiä Inkerin vastaavissa säkeissä esiytyvästä *Tuuterista, Kuurinmaasta* y. m.

22—37. Alkuperäisintä muotoa edustaa näistä ehkä 34. Siinä oleva *Tuulos* muistuttaa tuulesta; mutta polttaja onkin *ukko*. — Ukko ja tuuli esiytyvät siis tavallaan rinnan. Todennäköisesti on tässä vielä jälkikaikua Inkerin luomisrunoissa esiytyvästä *Ukon tuutsasta*.

Lappikäsite on runoomme sekaantunut tuosta yleisestä naimakansan-runosta, joka alkaa tavallisesti: *Tuli kokko koillisesta, Lintu laskeikse Lapista*, joka taas varmaan on yhteydessä Virossa ja Inkerissä perin yleisen Sotarunon kanssa, jossa suuri lintu, *harakka*, *kokko* tai *kukko* tuo sanoman pojan sotaanviemisestä. Sama kokko on Karjalassa myös tullut pääskysen sijalle luomisrunoihin, joissa samalla myös *laiha poika lappalainen* esiintyy Väinämöisen ampujana [1]. Edellämainitusta runosta aivan suorastaan tähän tulleet ovat säkeet 36—7. Tämän piirteen sekaantumisen runoomme on todennäköisesti aiheuttanut *ukko* ja *kukko* [2] sanain äänellinen yhdenmukaisuus sekä sitäpaitsi kummassakin alkuperäisessä säkeessä oleva sana *tuli* (*tuli kukko*, — *tuli ukon tuutsa*). — Lappikäsite on taas yleisen psyykillisen lain mukaan johtanut laulajan mieleen muissa runoissa esiytyviä säkeitä, joissa *lappalainen* ja *turja* esiytyvät. Siten on tähän tullut säkeet 22—3. Tarkastamiemme säkeitten myöhempää muodostumista tai runoomme kiintymistä todistaa sekin, että ne tavataan vasta Suojärvellä. Ainoastaan säe 34 tavataan Suistamolta saaduissa runoissa. — Säe 22 on m. m. Europaeuksen saamassa toisinnossa i 15, jonka olemme olettaneet Salmista saaduksi, mutta jonka saantipaikka kaikissa tapauksissa on epävarma. — Tämän mukaan tekisi mieli pitämään sitä suojärveläisenä.

Otamme tähän muutamia näytteitä niistä ylempänä viittaamistamme vieraista runoista, joista tai joitten mukaan säkeet 22—37 ovat muodostuneet.

---

[1]) Alkuperäisesti Vaistä y. m. tuleva lintu „ampuu", s. o. tulee päätäpahkaa, äkkiä. Myöhemmin lintu „ampuu" Lapista; ja lopuksi lappalainen ampuu. [2]) *kukko* pro: *kokko*.

Kokko sotasanomain saattajana:

Lensi lintu alta linnan,
Sulku valkea vahelsi,
Se toi sotisanomet[1].

Tuli kokko Tuuterista,
Lintu valkia Vaista,
Lensi laivoin mastin päälle,
Laivoin kebjoille kejahti,
Ujui linvoin uurrespuille,
Astui laivoin vanttuloille.
Tuol' olliit silmät siiven alla,
Näkkiimet sulan nenissä,
Tuo toi valesañaist[2].

Tuli lintu Tuuterista,
Laskiis l[intu] Lapista,
Valkia l[intu] Vaista,
Tuo toi valesannoomat[3].

Tuli kokkoi tuuterista,
Laskeis Lapista lintu,
Tuo toi valesannnaist[4].

Lensi kokkoi yli korven,
Sakkali yli salliin,
Lentelöö, lintelöö,
Lensi laivoin massin päälen,
Tuossa kukkui, tuossa lauloi,
Tuo toi sotisannnaist[5].

Lens kukko kuurinmaalt,
Laskiis Lapist lintu,
Lens hään meijen portin päälle,
Tuoss hään kukkui, tuos hään lauloi,
Saatteli sotasannoi[6].

Tuli kukko Turjan maasta,
Laskihen Lapista lintu;
Tuolla oil silmät siiven päässä[7].

---

[1]) Porkka. II. 384. Narvusi. [2]) Porkka. III. 250. Soikkola. [3]) Porkka. III. 252. Soikkola. [4]) Porkka. III. 260. Soikkola. [5]) Porkka. I. 291. Hevaa. [6]) Porkka. I. 295 a. Serebetta. [7]) Ahlqvist. II. 389. Rautu.

Kokko naimakansan-virsissä:

Lenti kokko kohti ilman,
Havukainen halki taivon [1].

Kokko luomisrunoissa:

Tuli ukko Turjan maasta,
Tuo ampui Lapista linnun,
Sill oil silmät siiven alla,
Näkimet sulan nenissä,
Etsi maata maataksensa [2].

Tuli ukko Turjan maalta,
Laskiis lintunen Lapista,
Ezi maata maatax⸢ensa⸣.
— — — — — — — — — —
Tuohon saari ilmahuisi [3].

Tuli kokko Turjan maalta,
Laskihen lapista lintu.
— — — — — — — — — —
Etsivi pesän tiloa [4].

Lappalainen ampujana luomisrunoissa:

Lappalainen laiha poika
Piti viikoista vihoa [5].

Sama kokonruno on melkein kautta koko Suomen hyvin yleinen loitsuna [6]. Todennäköisesti on se tammenrunoon tullut luomisrunosta, jossa se tavataan sekä Etelä- että Pohjois-Karjalassa ja johon se, kuten ylempänä olevat esimerkit osottavat, on jonkun verran sekaantunut Inkerissäkin. Tätä todistaa sekin seikka, että samoilla seuduilla, missä kokko tai lappalainen esiintyy heinäin polttajana tammenrunossa,— poroista usein kasvaakin saari, samoinkuin Viron, Inkerin ja Suomen luomisrunoissakin aivan yleiseen [7].

---

¹) Ahlqvist. I. 81. Ilomantsi. ²) Ahlqvist. II. 257. Sakkola. ³) Europaeus. K. 545. Uusikirkko. ⁴) Ahlqvist I. 151. Ilomantsi. ⁵) Ahlqvist. I. 279. Ilomantsi; samoin: Basilier. 88. Suojärvi, 123. Korpiselkä; Europaeus. I. 4. Soanlahti; Sirelius. 112. Suistamo y. m. ⁶) Esim. Saxbäck. 378. Vuole; Ahlman. 35. Juva. ⁷) Ks. etempää.

myöhäisintä laulu-
..jen myöhemmän
..vissä.
..emistä ja tuleen sy-
..yön runoissa tapaamis-
.. vivahtavat myös niihin,
..aisestä.
..aan yleiseen luomisrunoissa
..kertosäkeessä esiytyy usein *Sa-*
..n myös yleinen näissä runoissa.
..llut heinäin polttaja, on **lämmin**
..n sopinut. Satamatuuli, — se tuuli
ei olekaan enää tähän sopinut, kun
..htävä tullut. Pohjatuuli on aluksi, —
..sä muistuttaen, vielä sellaisenakin säilynyt.
..a on, että juuri läntisimmissä runoissamme
tuulen varhaisempi tehtävä. Kun heinät ker-
..an, ei enää luonnollisesti tule kysymykseen niit-
..minen. Mutta näin saadun tuhan hajoittaminen,
..se on aivan omaansa tuulen tehtävää, varsinkin poh-
..n, joka muutenkin tavallisesti *„porottaa“* [2]. Säkeessä
F. on melkein sama muoto, kuin niissä, missä linnun-
..sän vierittämistä kerrotaan. *Kanto* on vaan tullut *kaato*
..anan sijaan. Hyvin nähtävä on tämä myös säkeissä 43
B, C, D ja E.

44. Tämä Korpiselille asti säilynyt säe on hyvänä todistuksena runokohtamme muodostumisesta. Se tavataan näet Inkerin heinäntekorunoissa melkein samassa muodossa.

---

[1]) Erinomaisen selvään esiytyy tässä sanassa virolaisen Ounapuun vaikutus. Mainitussa runossa puhutaan näet satasesta ilmasta (vai *üksi sadane ilma*), joka hyvin sopiikin toisintonimitykseksi suurelle tuulelle (*tuli üksi tuuli suuri*). Virossakin tavataan tästä myöhempi väännös: *sadamatuuli* (tuuli, joka tuo sadetta). Karjalan kielelle tuntuu *satamatuuli* oudolta. [2]) Ks. esim. Luomisruno, Porkka. II. 2. Narvusi.

Ikäänkuin sinä tarkoituksena, jonka vuoksi heinät poltettiin, esiintyy I-K:ssa, samoinkuin inkeriläisissä runoissakin, tuhan aikaansaaminen. Saadulla tuhalla, „porolla“ [1], tai siitä valmistetulla lipeällä, „porolla“ [2], pestään Päivänpojan päätä [3] ja jätteet viedään johonkin paikkaan: kivelle. kaislanjuurelle, mereen, koskeen y. m., jossa niistä joko kasvaa tammi [4] tai saari [5], jolle sitte vasta kasvaa tammi. Yhden ainoan Suojärveltä saadun toisinnon (s 55) mukaan tuhkat suorastaan viedään kasvupaikalle ja kahden Korpiselältä saadun toisinnon (i 43, 48) mukaan, — luonnottomasti kyllä, — valmistetaan tuhat ensin „poroksi“ ja sitte viedään ruohon tyvelle y. m., missä niistä kasvaa tammi. Viidessä suistamolaisessa toisinnossa (i 17—8, 26—7, 31), jotka kaikki nähtävästi ovat saadut Suursaresta, Äämäjärvestä tai Lytsystä, esiytyy emo neuvottelemaan siitä, mihin tuhat olisivat vietävät.

Huomattava on vielä muutamissa toisinnoissa tavattava esitys siitä, miten tuuli riehtoo ja aallot ajelevat tuhkaa (i 15, 19, 26) samoin kuin tuuli (Raudansynnyssä) esiytyessään tammen kaatajana (i 28, 32). Näistä on omituinen toisinto 32 (Suistamolta), jonka mukaan tuuli taittaa tammen, — siitä kasvaa saari, — saarelle nurmi, — nurmelle neidot, — nämä tekevät heinää, — saavat tuhkia. — pesevät Päivänpojan päätä; — tuhan jätteistä kasvaa tammi [6]. Toisinnot i 3—4, 30, 35 60, 63 ovat hajanaisia katkelmia, joko muistiinpanian lyhentämiä tai katkonaisina laulettuja, joten niistä ei voi saada varmaa tietoa tarkastettavamme runokohdan eri piirteistä.

Kuten edellisestä huomaa, on runokohdan pääsisältö muodostunut niitten inkeriläisten runojen mukaan, missä kerrotaan lipeän valmistamisesta. Ne ovat siinä määrässä vaikuttaneet runoomme, että itse tammi jo melkein on

---

[1]) i (4) 15, 17, 22, 34—5, 19, 38—9, 41, 55, 57—8, 63. [2]) i 8, 22, 26, 30—1, 40, 43, 48, 54, 59. [3]) i 4, 15, 17—9, 22—3, 26—7, 30—1, 34, (35) 38—41, 54, 57—9, 63. [4]) i 15, 23, 31, 34—5, 38—41, 54, 57. [5]) i 17—8, 22, 26—7, 19, 58—9. [6]) Ks. siv. 167—8.

ollut vähällä syrjäytyä. Laulaja on niin kiintynyt tähän uuteen piirteeseen, että on poikennut runon pääasiasta ja jatkanut kertomusta heinäin jälkihistorialla, lipeänteolla ja päänpesemisellä, vaikka se oikeastaan ei olekaan missään asiallisessa yhteydessä Ison tammen kanssa. Koko heinänteko, josta niin pitkään on kerrottu, näyttää ihan jo päättyvän siihen, että saadaan pää pestyksi. Mutta koska neljä neittä kumminkin alkuaan ovat olleet aivan toisessa tehtävässä, on runon tarvinnut johtaa ne nytkin samaan tulokseen. — Päivänpojan päänpesusta jää vielä vähän poroa, ja siinä on nyt siemenen sikiö; siitä lauletaan kuin lauletaankin taivasta tapaileva iso tammi. — Yksityiskohtain tarkastamisesta selviää lähemmin tämän runokohdan muodostuminen.

Koska tuhkain jääminen tulesta ja päänpesusta on kummassakin kohdassa kerrottu aivan samoilla säkeillä, mainitsemme ne samassa yhteydessä. Edellä olevasta jo selviää ne vaihtelut, mitkä säkeitten asemassa eri runoissa tulevat esille.

45	A.	*Jäi on tuhkoa vähäinen.*	i 15.
	B.	*Jäi vie tuoh tuhkii vähäsen*	i 17.
	C.	*Jäi tukkia vähäsen.*	i 26.
	D.	*Jätti tuhkia vähäisen.*	i 27.
	E.	*Jäi tuohon tuhkia vähäse.*	i 39.
	F.	*Jäipä on vähäsen tuhkii.*	i 43.
	G.	*Jäi on tuoh tuhkia vähäni.*	i 54.
	H.	*Jäi vähänen tuhkia.*	i 58.
	I.	*Jäipä tuhkia vähäsen.*	i 63.
	J.	*Otti tuhkia on vähäsen.*	i 18.
	K.	*Otan tukkia vähäsen.*	i 26.
	L.	*Tuosta tuhkia tulevi.*	i 23.
	M.	*Tuli tukkia vähäinen.*	i 30.
	N.	*Siitä tuhkia tulevi.*	i 41.

---

45 A) i 22, 31, 34. 45 D) i 38. 45 E) i 40, 48. 45 H) i 59. 45 K) i 27. 45 L) i 32.

	O.	*Tulipa tuohon tuhkoa vähä.*	i 57.
	P.	*Jäipäs poroi on vähänen.*	i 18.
	Q.	*Jää sihviä vähä poroa.*	i 19.
	R.	*Jäi poroa vielä vähä.*	i 19.
	S.	*Jäi on poroa vähänen.*	i 22.
	T.	*Jääpi poroa vähäinen.*	i 27.
	U.	*Jäipä tuohon poruo vähänen.*	i 41.
	V.	*Jäi on tuoh poroa vähäni.*	i 54.
	X.	*Jäi pikkunen poroja.*	i 58.
	Y.	*Vielä jäi vähän poroa.*	i 63.
46.		*Vätsykkäinen hutsukkainen.*	i 48.
47.		*Kuterainen kobran täysi.*	i 48.
48	A.	*Mitä tuhkilla tiettänee.*	i 22.
	B.	*Mitä porolla ⌈tietänee⌉.*	i 22.
	C.	*Mitäs noiss on laaittanee.*	i 51.
49.		*Mipä tuhkista tulevi.*	i 31.
50	A.	*Vain poroksi laittanevi.*	i 15.
	B.	*Poroksen (?) on laitakseni.*	i 18.
	C.	*Laajin on poroa vähänen.*	i 22.
	D.	*Poroa on laitakseni.*	i 26.
	E.	*Poroani laitakseni.*	i 27.
	F.	*Laitoin tuosta on poroa.*	i 30.
	G.	*Loaji pikkune poroja.*	i 59.
	H.	*Poroja noiss on laaittanee.*	i 51.
	I.	*Tuhkista poro t⌈ulevi⌉.*	i 31.
	J.	*Tuhkat loaimmo porokse.*	i 39.
	K.	*Tuhkat poroks pannah.*	i 48.
	L.	*Tuhkat on poroksi loadin.*	i 54.
51.		*Mie tein tinasta porosen.*	i 43.
52.		*Kostermoita kopran täyven.*	i 43.
53.		*Lipiätä liukkenevi.*	i 32.
54	A.	*Päivän poian päätä pestä.*	i 4.
	B.	*Pestä pojan päivän päätä.*	i 19.

---

45 S) i 26. 45 T) i 30. 45 U) i 57. 47 C) i 27. 50 J) i 40. 54 A) i 15, 17–8, 22, 26–7, 30–1, 34–5, 38–40, 54, 57–8, 63.

C. *Peätä pestä päivän poijan.* i 23.
D. *Päivälle hyvälle peätä pestä.* i 59.
55. *Kuupojan kurikkoa pestä.* i 34.
56 A. *Silmiä hyvän sikiön.* i 4.
B. *Hyvän sikivön silmiä.* i 57.
C. *Sikivoil hyvil silmie pessä.* i 58.
57. *Siivata hyvien lassen.* i 51.
58 A. *Pesöö peän pelvoi pivoksi.* i 17.
B. *Pesin pään pelvoi pivokse.* i 18.
C. *Peses on peäsi pellospivokse.* i 26.
59 A. *Kaglasen kanan muniksi.* i 17.
B. *Kaglan on kanan munikse.* i 18.
C. *Kaglan lumi Kanuksi.* i 19.
D. *Kaglas on kananmuniksi.* i 26.
E. *Kaglasen kanan munikse.* i 27.
60 A. *Silmät on sianlihakse.* i 18.
B. *Silmät siiromaitosiksi.* i 19.
C. *Silmät liinan siemeniksi.* i 58.
61 A. *Muun rungon muiten hyviksi.* i 18.
B. *Muun rungan muiksi hyviksi.* i 22.
C. *Muu vartalo muiksi hyviksi.* i 58.
62. *Sulhasix lähteessä.* i 4.
63. *Nuoren miehen laitakse.* i 17.
64 A. *Kunne tuhkat pantanevi.* i 15.
B. *Kunnes nuo on tuhkat pannaan.* i 40
C. *Kunne nämä tuhkat pannah.* i 54.
D. *Kunnebo nämä tuhka vähät pannah.* i 55.
E. *Kunnepa nuo on tuhkat pannaan.* i 57.
F. *Minne kunne tuhkat pannaan.* i 58.
G. *Kunne porot kaattanehen.* i 30.
H. *Kunne nuo on porot pannaan.* i 40.
I. *Kunne nämä porot pannah.* i 54.

---

54 C) i 32, 41. 56 A) i 15, 17–9, 22–3, 26–7, 30–2, 38–41, 54. 56 C) i 59. 58 A) i 19. 58 B) i 22, 27, 57–9. 59 A) i 22, 57. 59 B) i 58. 60 C) i 59. 61 B) i 57. 61 C) i 59. 64 B) i 48. 64 F) i 59. 64 G) i 38, 63. 64 I) i 58.

	J.	*Kunnepa nuo porot pannaan.*	i 57.
	K.	*Kunne porot pantanevi.*	i 15.
	L.	*Minne porot kaattanee.*	i 22.
	M.	*Minne noa porot panemmo.*	i 18
	N.	*Kunne porot vietänee.*	i 22.
	O.	*Kunne noita pantanehen.*	i 17.
	P.	*Minne ne vietänehen.*	i 19.
	Q.	*Kunne ne kulettanehen.*	i 19.
	R.	*Kunnepa nämä kaattanehen.*	i 43.
65.		*Vaiko maalle vai merelle.*	i 15.
66.		*Merellenkö vai selälle.*	i 41.
67.		*Vei nuo emolle etehen.*	i 17.
68	A.	*Vei ne emolle etehen.*	i 17.
	B.	*Veinpä ne emolle etehen.*	i 18.
	C.	*Vien emolle etehe.*	i 26.
69.		*Hoi, sano, maammo kantajainen.*	i 18.
70.		*Emo varsin vastajeli.*	i 17.
71.		*Tuonne noita kaattanehe.*	i 17.
72	A.	*Kirjavan kiven sivulle.*	i 17.
	B.	*Kirjavan kiven sivuhun.*	i 23.
	C.	*Kirjavan kiven tyvelle.*	i 18.
	D.	*Porot hirjavan kiven tyvehe.*	i 39.
73.		*Kunnehelle kalliolle.*	i 15.
74.		*Koskehen kiven kolohon.*	i 30.
75	A.	*Halean hauvin hartijoilla.*	i 22.
	B.	*Suuren hauin hartijoilla.*	i 54.
76.		*Sileän siian selällä.*	i 22.
77	A.	*Havu harmajan tykö.*	i 19.
	B.	*Harmahan haon selälle.*	i 30.
	C.	*Harmahan haon sivulle.*	i 32.
78	A.	*Ruskiin ruohosen tyvelle.*	i 17.
	B.	*Ruski ruokosen tyvellä.*	i 22.

64 K) i 31–2. 64 L) i 23, 26, 34, 41, 51. 64 M) i 39. 64 Q) i 27. 68 A) i 27. 68 B) i 31. 70) i 18, 26–7. 71) i 26–7. 72 A) i 19, 26–7, 30–2, 34, 40, 41, 43, 48, 54, 57–8, 63. 72 B) i 59. 72 C) i 22, 38. 78 A) i 58. 78 B) i 31, 59.

	C.	*Ruuon ruskean tyvihe.*	i 26.
	D.	*Ruo'on ruskian tyvehen.*	i 27.
	E.	*Ruskaan ruokosen tyveh.*	i 55.
	F.	*Ruskien ruokosen sivuille.*	i 18.
	G.	*Ruskehen ruohosen sisään.*	i 19.
79	A.	*Kaunehen kaihlan sisähän.*	i 31.
	B.	*Kaunehen on kaislan hartioille.*	i 55.
	C.	*Kaunihin kazľan juurelle.*	i 58.
80.		*Kiri on jäänyt kirjavaksi.*	i 30.
81.		*Ha'on selkä harmahaksi.*	i 30.
82.		*Viekeä ne porot mereen.*	i 18.
83.		*Meren selvälle selälle.*	i 17.
84	A.	*Kahen meren kuohuville.*	i 18.
	B.	*Kahen meren kuohuvalle.*	i 17.
85.		*Lagialle lainehelle.*	i 17.
86	A.	*Lainehen vapavuksille.*	i 18.
	B.	*Lainehen rapahumille.*	i 28.
87	A.	*Pikkuselle soarukalle.*	i 17.
	B.	*Panisimme tuoh on soarelle pienelle.*	i 55.
88	A.	*Tuli tuulta kolme vuotta.*	i 19.
	B.	*Tuuloo tuuloo vuotta kolme.*	i 27.
89	A.	*Seurosi seitsemän keseä.*	i 19.
	B.	*Seuraa seits⌈emän kesää⌉.*	i 27.
90	A.	*Antais taon aallon ajella.*	i 17.
	B.	*Annas on ahava ajeloo.*	i 26.
91.		*Senko tuulen tuuitella.*	i 17.
92	A.	*Kaksi merta kuohutteloo.*	i 26.
	B.	*Merta kahta huohutteli.*	i 27.
93	A.	*Lainehetta rapautteli.*	i 27.
	B.	*Lainetta rabavutteloo.*	i 26.

78 C) i 32, 34, 78 E) i 51. 79 C) i 59. 83) i 22, 26, 41. 84 A) i 26. 84 B) i 18, 27–8. 85) i 22, 26, 41. 86 B) i 26. 89 B) i 28. 93 A) i 28.

Tuhasta tai porosta kasvaa saari:

94	A.	*Tuohon kasvo kaunis saari.*	i 18.
	B.	*Tuohon kasvo saari kaunis.*	i 27.
	C.	*Tuohon syntynyt suuri saari.*	i 19.
	D.	*Tuohon siitä saari synty.*	i 22.
	E.	*Kasvoi siihen on pikku saari.*	i 59.

Koska loppuosa ylempänä olevaa kertomusta tuhkainkäyttelystä on läheisesti liittynyt tuohon toiseen runoaiheeseen: — tuuli kaataa tammen, — niin otamme sen tähän yhteyteen kokonaisuudessaan, sellaisena kuin se alueellamme esiytyy.

88 II	A.	*Tuuli tuuli vuotta kolme.*	i 28.
	B.	*Tuuli tuuli kuusi vuotta.*	i 32.
89 II	A.	*Sekä seitsemän kesyttä.*	i 28.
	B.	*Seu⌈roi seitsemän keseä⌉.*	i 32.
95.		*Tuuli taitto tammen latvan.*	i 32.
96.		*Tuonne lietyhyn merehen.*	i 32.
92 II.		*Merta kahta kuohetteli.*	i 28.
93 II.		*Lainetta rapahutteli.*	i 28.
94 II	A.	*Tuosta tuonne saari kasvo.*	i 32.
	B.	*Tuol' on kasvo kaunis soari.*	i 26.
97.		*Saarelle sali soria.*	i 32.
98.		*Salin luoksi kaunis nurmi.*	i 32.

(Salissa on neljä neittä, jotka tekevät heinää.)

45. Keski-Inkerissä vastaava säe kertoo poron tekemisestä. Vasta Pohjois-Inkerissä [1] on tämän perusteella muodostunut säe, joka kertoo tuhan tulemisesta, kun heinät poltetaan. Säe on Itä-Karjalassa tullut toiseenkin yhteyteen: pesusta jää poroa. Siitä on *jää* sana tullut siihenkin yhteyteen, missä kerrotaan tuhan muodostumisesta.

---

94 A) i 26. [1]) Ks. Saxbäck. 243.

46—7. Säkeet tavataan yleiseen Itä- ja Venäjän-Karjalan kosintarunoissa: Hiiden neidon kosinta, Kilpakosinta y. m.[1].

48—9. Säkeet ovat muodostuneet 45:n mukaan. Samantapainen kysymys esiytyy usein Kanteleensynnyssä.

50. Sanat *pikkune* ja *vähänen*, joista viimeksimainittu yleiseen esiytyy myös 45:ssä, ovat todennäköisesti jäännöksiä Inkerin sanasta *puissee*. Tämä säe onkin se alkumuoto, mistä 45 on muodostunut.

51. *Tina* on lipeän tekoon eksynyt jostain toisesta runosta, missä se on tekoaineena[2]. Ensinmainitussa yhteydessä esiytyy se yleiseen Ilmarisen kosintarunossa (Kilpakosinta)[3].

52. Säe on yleinen Itä-Karjalan Hiiden neidon kosinnassa y. m. kosintarunoissa[4], ja on se syntynyt kertosäkeeksi edellämainituille.

54—63. Pääerotus ennen esitettyjen inkeriläisten runojen ja alueemme Ison tammen välillä on siinä, että ensinmainituissa yleiseen peseytyvät itse heinäntekiät, joko neidot tai neito, viimeksimainitussa taas pestään sulhaseksi aikova Päivänpoika, Kuunpoika y. m. Käymme lähemmin tarkastamaan tätä runokohtaa.

Virossa tavataan runo, missä päivä (*päeva*) esiytyy pään harjaamisen yhteydessä:

Vere, sinna pävakenne!
Seäl istub issand toassa,
Seäl istub emmand toassa.
Soeb seäl sullaste päida,
Kassib karjalaste päida,

Harrib päida armetuma,
Sugga kuldene käessa,
Höbbedane pärjelauda.
Sugga sulpsatas merreje,
Pärjelauda laeneie[5].

[1]) Ks. esim. Basilier. 46. Tulemajärvi. [2]) Vrt. esim. virol.: *Tee nüüd mule tinasta luuda* — Sa. 1. [3]) Ks. esim. Topelius. Vanh. run. II. siv. 6–11; Lönnrot. A. II. 3. 45. [4]) Esim. Basilier. 46. Tulemajärvi. Tässä esiytyy B:n muistutut: *kutsurma* = saippua. *Saippua* esiytyy tässä yhteydessä Vienan kosintarunoissa; esim. Lönnrot. A. II. 3. 45. [5]) Neus. E. V. L. siv. 101. n:o 31.

Ei ole aega päeväl veerdä:
Päe soeb sulaste päidä,
Kammib karjalaste päidä,
Hari kuldane käessä,
Hõbedane peälauda.
Hari aga sulpsatas meresse,
Peälauda laenetesse [1].

Näitten kaltainen runo tavataan Inkerissäkin:

Neitoin varraammas nous,
A päivä kauemmas makkais.
Neitoi pesi pienet sormueen,
Karsi kaiat kämmeneen,
Jo vakan ruista jauhoi,
Vakan jo vehnää vetteeli:
Mäni katsoi päivöjään:
Viel päivöine makkaap,
Aurinko lepäellöö.
Käi viis kertaa veell:
Päivöi vast päätään sukkii.
Hiuksiaan harjajaa.
A miä oon tyttö pikkarain [2].

Tämän runon kanssa läheisessä suhteessa on eräs toinen runo, joka kertoo, miten tyttö sulhasia saadakseen alkaa päivin päätään sukia tai pestä.

Virossa tavataan tämä runo m. m. seuraavissa muodoissa:

Olga terve memmekene,
Teezes terve taadikene!
Andis mull alati aega,
Lubas päevä pestä peädä,
Teeze päevä peäd sugeda,
Kuu juussid kuevatada,
Kui ma kõntsin tiedä müödä,
Läksin suurta laanta müödä,
Astsin aru äärtä müödä,
Mehed metsästä vaatsid,
Poizid kummuli kulusse,
Põiki pajo pööza'asse:
Oles sie neidu minule [3].

Anne akki neitsikene,
Anne akki seba tüdar,
Pesi pääva Peibesisse,
Jue süomade vahela,
Merekiera keskella;
Pääpesi mere viella,
Jalad Jaani lillidella,
Kõrvad kõrgilla rohilla,
Silmad siebi valgeella.
Müoda läksid mehed nuored,
Kaugelt käisid kannusjalad:
Oleks sie neidu minulla [4].

---

[1]) H. V. K. 317. Kolga-Jaani. [2]) Porkka. I. 306. Medussi.
[3]) H. V. K. II. 22. Kolga-Jaani. [4]) Veske. 5. Haljala.

Vastaavasta Inkerin runosta, johon usein myös heinänteko on yhtynyt, on jo ennen otettu näytteitä. Pesemisestä ja sukimisesta kertovat siinä m. m. seuraavat säkeet:

Alko illon päätä p⌜estä⌝,
Aamupäivin h⌜arjaella⌝,
Kuropäivin k⌜uuraella⌝ [1].

Miks'ei päivöin päätä pessyt,
Kukoin kuuroin kuivatelt [2].

Ala päivin päätä pestä,
Iltakuuroin kuivaella,
Huomenuksin harjaella [3].

Ala päivin päätä pessä,
Kuukausin kuivatella [4].

Alla päivän päätä pessä,
Huomennuset harjaella [5].

Ala päivöin päätä pessä,
Joka huomes harjaella,
Joka suntaki sukia [6].

Näin peseytyneenä saa tyttö kolmet sulhaset: yhdet *kuuhuelta*, toiset *päivyeltä* ja kolmannet *peri-Virosta* [7]. Runossa on siis sama ajatus, minkä ennen olemme tavanneet tuvansiistiämis-runossa [8]. Viimeksimainittu onkin Inkerissä aivan rinnakkainen tälle runolle [9].

---

¹) Porkka. II. 91. Joenperä. ²) Porkka. III. 116. Soikkola. ³) Porkka. I. 139. Tyrö; sama: I. 134. Kaprio. ⁴) Porkka. I. 148. Hevaa. ⁵) Porkka. I. 136. Hevaa. ⁶) Porkka. I. 147. Serebetta. ⁷) Ks. esim. Porkka. II. 85, 89, 90–2. Narvusi; III. 115, 121—2. Soikkola; I. 137–8, 142 Hevaan seutu. ⁸) Ks siv. 45–8 ja 54—5. ⁹) Ks. esim. Porkka. II. 85, 89, 176. Narvusi, 175. Joenperä; III. 112, 115, 121. Soikkola.

Hyvin lähellä näissä runoissa esiytyvää ajatusta on se, että poika pestään tai suitaan sulhasiksi. Pojan pesemisen olemmekin tavanneet heinänteon yhteydessä, sukimisen taas äskenmainituissa virolaisissa päivänkehotuksissa. Tällaisten runojen vaikutusta on kieltämättä se, että Isossa tammessa pestään pojan, ja juuri sulhasiksi aikovan pojan, päätä. Kun edellämainituissa virolaisissa runoissa *päivä* sukii ja Inkerin tytönrunossa pestään *päivin*, *päivöin* tai *päivän*, ja sulhasia tulee m. m. *päivyeltä*, niin ei olisi kansanrunoudelle muuta kuin aivan tavallinen temppu johtua Päivänpojan pesuun. Nyt kumminkin on asianlaita niin, että runottarella on jo ollut valmiiksi luotu Päivänpoika niminenkin sulhanen, joten sitäkään ei ole vasta tässä yhteydessä tarvinnut esille laulaa. Inkerissä tavataan näet hyvin yleiseen ja laajalla alueella runo, joka alkaa m. m. seuraavalla tavalla:

Päivä poika valkiaine,
Satulo sata hevoista,
Tuhattoine väljähiä,
Etsi tuonelta tytärtä [1].

Päivöin poika valkiain,
Satuuloi sata orrooja,
Sata ratsutta rakensi,
Laittoihe sattulavöihe,
Tuhattihe valjahisse,
Mäni Tuonelta tyärtä,
Manalalta morsianta [2].

Päivön poika valkiain,
Sattuuloi sata orroi,
Tuhat laitti laainkiin,
Männä korkiist kossiin,
Kavalaast katsomaan,
Kaloi niemen neittä nuorta,
Maanaloin parast neittä,
Tuonen valloin valkoi päätä [3].

Aivan Suomen- ja Venäjän-Karjalan runon tavoin saa kosia täälläkin suorittaakseen ansiotöitä.

---

[1]) Porkka. II. 75. Joenperä. [2]) Porkka. III. 75. Soikkola.
[3]) Porkka. I. 100. Medussi.

Tämä selvään virolaisaiheinen runo [1] tavataan myöskin Itä-Karjalassa. Kosia ei tosin enää ole Päivänpoika, vaan seppä, jonka nimenä täällä on *Ilmallinen, Ilmollinen* y. m. [2] ja joka vastaa Inkerin saman runon useissa toisinnoissa esiytyvää *Mantereen matalaa seppää*, jota myös mainitaan säkeellä: *Itse seppo Inkeroin* [3]. Tämän runon yhteydessä tavataankin Itä-Karjalassa sulhon pään peseminen, joka sulhasen ollessa nokinen seppä, sopiikin siihen erinomaisesti. Olkoon tässä näytteenä seppä Ilmollisen kehotus äidilleen:

Oi sinä moammoni kantajoni,
Magean maion antajoni,
Lämmitä kyly metońi,
Metosill' on halgosill' on!
Hoi on moammoni kantajoni,
Magean maion antajoni,
Katko vašta varmikosta, (?)
Valitse lehti lemmekkäsi!
Hoi sinä moammoni kant⌈a-
joni⌉,
Magean m⌈aion⌉ ant⌈ajoni⌉,
Pesegö peä pelloi-pivoksi,
Kaglani kanan munikse,
Muu runku muiks hyviksi,
— — — — — — — — —
Nyt minuu blahoslovi naimi-
sego! [4]

Jälkikaikuna *Päivänpojasta* tai kumminkin samasta aiheesta, mistä tämä Inkerin runojen nimi on kehittynyt, tavataan Itä-Karjalassakin vielä *Päivölä* hääpaikan nimenä; vaikka tämä onkin tavallisesti siirtynyt siihen runoon, jota sen mukaan nimitetään Päivölänretkeksi (Lemminkäisen käynti Päivölän pidoissa). Viimeksimainitun runon yhteydessä tavataan myös peseminen. Itä-Karjalassa ja Aunuk-

[1]) Luulen, että esim. *Tuonela* ja *Manala* ovat, jos kohtakin jonkun toisen runopiirteen vaikutuksesta, johtuneet vastaavissa virolaisissa runoissa esiytyvästä *Hiiu* (= Hiiumaa) sanasta. Mana, Tuoni ja Hiisihän ovatkin kansanrunoudessamme toistensa synonyymejä. — Se seikka, että Itä-Karjalassa muuten sama runo kertookin kosittavan *Hiien eukon* tytärtä, vahvistaa arvelua. [2]) Esim. Basilier. 56. Suojärvi, 46. Tulemajärvi; sama: Topelius. Vanh. run. II. siv. 6–11. Vuokkiniemi; Lönnrot. A. II. 3. 45. Vuonninen y. m. [3]) Porkka. III. 81–2. Soikkola y. m. [4]) Basilier. 56. Suojärvi.

sessa peseytyjä kyllä on, ainakin useimmiten, häihin menevä tyttö, — sama, joka m. m. Kilpakosinnassa esiytyy laiturilta retkeläistä puhuttelevana ja joka — mieheksi muuttuneena — taas toisten runojen mukaan rannalta tulee lisäksi:

Ogoi ţiso kauningone,
Otti maitoo Staltšasehe,
Pesöö silmät rieskall maioll,
Ruumenttaisill rusgontavi,
Bielinttasia valgontelee [1].

Runo jatkuu sillä, että Ogoi viedään rannalle, pääsee sivukulkevaan venheeseen ja niin saapuu *Papin pojan* (Päivänpojan) häihin, joista muuten kerrotaan aivan samoin kuin yleensä Päivölän häistä.

Ogoseni on kauningone,
Vereväne valgeane,
Lähtöö silmien pesentähe,
Menöö koslau silmii peseen;
Otti muilan muruseni,
Kobran täyen kuturmatu,
Pesei silmät valgeakse,
Valgeakse, puhtahakse:
Peän pesei pellaspivokse,
Kaglan on kananmunikse.
Kattoo vene merellä soudaa [2].

Runo jatkuu samallaisella kertomuksella pidoista, kuin tavataan Päivölänretkessä.

Samallaisia sekavia runoja, joissa pääaines on Lunastettavan neidon ballaadin tapaista, mutta jotka samalla muistuttavat Kilpakosintaa ja runoa Päivölän pidoista, on Polén saanut kaksikin.

Alkuosina niissä ovat seuraavat:

Matalena matala nainen,
Joi on viinat, joi oluet,
Joi on oman tyttärensä,
Viinoissa vilistellen,
Oluessa ollessansa:
Oi on oma tyttäreni,
Ota muilia murunen,
Mene meren rantasille,
Pese pääsi valkiaksi,
Pese pellavapioksi,
Kaklasi kanan muniksi,
Silmäsi sian lihaksi;

[1]) Basilier. 50. Suojärvi. [2]) Basilier. 46. Tulemajärvi.

Mene meren rantasille,
Mene veikon vuotantahan!

Hyvä nainen hyvän miehen,
Kaunis nainen kauppamiehen
Joi viinat, joi oluet,
Joi oman tyttärensä,
Viinoissa vilistessä,
Oluessa ollessansa:
Hoi omo tyttäreni,
Otti muilia murusen,
Meni meren rantasille[1].

Ota muilia murunen,
Pese pääsi pelvopioksi,
Kakla lumi kapusiksi,
Silmät siira rohtusiksi,
Ota korvo olallesi,
Kauha käsivarrellesi,
Mene meren rantasille
Gauro veikon otantahan![2]

Venäjän-Karjalan Päivölänretkissä esiytyy usein matkalle-lähtiän peseminen hyvin samallaisena, kuin eräässä ennenmainitussa virolaisessa runossa[3]:

Siit'ä' peipon'en pesekseń',
Pulmonen 'puhastelekseń'[4].

Erotus on vaan siinä, että Virossa sepäntytär pesee itsensä, mutta täällä hän valmistaa pesun häämatkalle lähtevälle veljellensä.

Lyhyesti lausuttuna on siis Päivänpojan päänpesu runoomme johtunut seuraavalla tavalla: Virossa ja Inkerissä esiytyvä runo, jossa kerrotaan, että päivä sukii päätä, ja se runo, missä kerrotaan tytön päivin pesevän päätään, sekä eräs kolmas, näille kummallekin rinnakkainen runo, jossa mainitaan äidin pesevän sulhaseksi aikovan pojan päätä, ovat yhtyneet runoon Päivänpojan kosinnasta. — Tämän kosketuksen kautta on Päivänpoika tullut siksi, joka pestään. Kun heinänteko ennen osotetuista syistä kiintyi runoomme, seurasi sitä myöskin tällätavalla sen yhteyteen johtunut Päivänpoika. Jonkun verran aihetta tä-

---

[1]) Polén. 108. Impilahti. [2]) Polén. 199. Impilahti. [3]) Veske. 5. Haljala. Ks. siv. 230. [4]) Lönnrot. A. II. 6. 66.

män kertomuksen Isoon tammeen yhtymiseen on luultavasti antanut Viron saunaruno, jossa saunan suuruutta kuvataan m. m. sillä, että kuu on sen ovena ja päivä ikkunana y. m.; esim.:

1	A.	*Kuu on uksena eessa.*	T. 15.
	B.	*Kuu on uksiksa essa.*	Vv. 26.
	C.	*Kuu oli üksi eessa.*	T. 7.
2	A.	*Päike on pääle akkeneksi.*	V. 26.
	B.	*Pääv on katukseks pealla.*	Vv. 17.
	C.	*Päev' oli peale mängimasa.*	T. 7.
	D.	*Päike laela läikimaies.*	T. 15.

Luetelluista esimerkeistä on 2 D:ssä jo se ajatus, että päivä kylpee. — Tätä vastaa Länsi- ja Keski-Inkerissä veljen kylpeminen, — joka kyllä on toisen runon vaikutusta, mutta jonka yhtyminen Isoon tammeen ehkä kumminkin on tämän Viron runon vaikutuksesta tapahtunut. Että I-K:n tapainen päänpesu alkuperäisemmin on kuulunut kosintarunoon, osottanee m. m. seuraava luultavasti Kuikasta saatu runo:

Oli ennen neljä neittä.
— — — — — — — — — —
Tuli tuuli Tuuloxesta.
— — — — — — — — — —
Päivän poian päätä pestä.
— — — — — — — — — —
Sulhasex lähteessä.
— — — — — — — — — —
Jo sulhot pihalle.
Menes tytti katsomah,
Mitä haukku hal˹likoira˺
Lin˹nan˺ lukki losk˹uttavi˺!

Meni tyt˹tö˺ k˹atsomahan˺:
En tunne tutipaloa,
Enkä tunne soan tuloa.
Oi sinä typerä tyttö,
Kuin et tunne soan tuloa,
Etkä t˹unne˺ tulip˹aloa˺.
Nuo on miehet sulhoimiehet.
— — — — — — — — — —
Joko on valm˹is˺ valv˹attini˺?
Äiä on vaiva valvatissa,
Liiat linnan tyttärissä.
i 4.

---

1 A) T. 16; Vv. 17. 2 D) T. 16.

Tarkastettavistamme säkeistä tapaamme useimmat edelläolevista runonäytteistä sanasta sanaan samallaisina.

55. Säe on tullut kertosäkeeksi 54:lle. Aiheen siihen ovat ehkä antaneet säkeet sellaiset kuin: *Kuropäivin kuuraella, Kukoin kuuroin kuivatelt, Kuukausin kuivatella* y. m. niitten tapaiset, jotka aina ovat kertosäkeinä päivin pään pesemistä kertoville [1].

58. Säkeessä esiytyvät verbinmuodot: *Pesöö, Pesin, Peses.* viittaavat vielä runokohtamme alkuperäiseen yhteyteen.

60 C. Säe on muodostunut Käärmeenloitsun mukaan. Siinä kerrotaan, että Kristus laittaa käärmeelle *silmät liinan siemenestä* [2]. Kun säe sattuvasti esittää kyykäärmeen puikeita silmiä, jotavastoin se ihmisen silmäin tai kasvojenvärin ylistämiseen on sopimaton, niin ei ole epäilemistäkään, ettei se alkuperäisemmin ole kuulunut mainittuun loitsuun, jossa se tavataankin laajalle levinneenä.

62—3. Nämä säkeet, jotka ovat saadut juuri alueemme läntisestä osasta, osottavat selvää kosintarunojen vaikutusta.

64—83. Senjälkeen, kun sivukertomus Päivänpojan päänpesusta on suoritettu, kääntyy runo taas varsinaiselle uralleen, esittämään tammen aikaansaamista. Se muistuttaa nyt jonkun verran sitä Virossa yleistä toisintoa, jossa neidot lakasevat merenrantaa tai siistiävät huonetta ja vievät siten kertyneet rikat mereen, jossa niistä kasvaa tammi. Tämän kanssa yhdenmukainen on myöskin Keski-Inkerin yleinen tammenruno, jossa tienkäviä-neidot löytävät terhon ja vievät sen maalle, missä siitä kasvaa tammi. — Kumminkin ovat I-K:n runossa tässä yhteydessä tavattavat säkeet yllämainituista melkoisesti poikkeavat. Ne ovat luullakseni tulleet loitsuista. Muutama säe on kumminkin niin Viron ja Keski-Inkerin tammenrunon säkeen kaltainen, ettei ole epäilemistäkään niiden yhtey-

[1]) Ks. siv. 231. [2]) Basilier. 14. Sortavala, 208. Impilahti y. m.

destä. Loitsun sekaantuminen tähän on tapahtunut myöhemmin.

Runomme mukaan viedään pesusta jääneet tuhat (porot) kirjavan kiven sivulle, koskeen, hauen tai siian selälle, harmaalle haolle, ruskean ruovon tyvelle, kaislan juurelle taikka meren selälle, laineille. Aivan samoihin paikkoihin manataan tauteja varsinkin Itä-Suomen, mutta myös Länsi-Suomen, loitsuissa.

Otamme tähän muutamia näytteitä sellaisista:

Tuonen tualle sinun sias,
Sivus kiven sinisen,
Muxankarvasen madon,
Löhen mustan leukaluille,
Tuonen hauvin hampahisen[1].

Tuonne ma sun manaan,
Rutjan koskeen rumaan,
— — — — — — — — —
Joss' on puut päin puonneet,
Hongat latvoin langenneet[2].

Tuonne sinun manaan
Rautaiseen kalliohon,
Vuoreen teräksiseen;
Tuonnemma sinun manaan,
Poskeen meren punasen,
Hauvin suuren hartiaan[3].

Ammu tuonne nuoliasi
Purstohon lohen punasen,
Hauin suuren hartioille,
Vaskisen matikan suuhun,
Rautakiiskelle kitahan[4].

Kirkon kirjavan sivulle,
Sata lauvan (?) lattialle[5].

Sieltä pois pakene
Salmille meren selille,
Lakehille lainehille[6].

---

[1]) Hertzberg. Vidskepelse. siv. 66. Kiiminki. [2]) Rudbäck ja Rothman. 26 b. Viitasaari. [3]) Arvidsson ja Crohns. 486. I. 1. Rautalampi. [4]) Polén. 3. Kaakkois-Suomi. [5]) Polén. 6. Kaakkois-Suomi. [6]) Polén. 40. Kaakkois-Suomi.

Mene hiekkohin helehin,
Meren kaisloihn kaluamahan,
Meren kiusoa kiviä,
Meren paasia pakota [1].

Tuonne kivut manoon,
Tulisehen koskehesen,
Kivi keskellä koskea.
Louhikko keskellä kiveä [2].

Tuonne ma sinut manoon,
Kosken kuohuvan kitahan.
Hettehesen heiluvahan [3].

Tuonne mie sinut lähetän,
Luhtehesen(in) läikkyvähän(-ihin),
Hettehisin helluvihin,
Virtohin vipisevihin,
Koskihin kohisevihin,
Rannoille röhiseville,
Somerille pyöriville,
Meren ruohoin ruskavihin [4].

Koskehen matikan suuhun,
Rutjan suuhun merehen,
Hauin suuren hartioille.
Hauki suuri hajottelevi,
Meren kaikille kaloille,
Meren mustille mujulle,
Ahvenille ruotasille [5].

Tuonne mie sinut manoon,
Yheksän meren ylitse,
Meren puolen kymmenettä,
Lakehille lainehille [6].

Vielä kiistelen kipuja,
— — — — — — — —
Tulisehen koskehen,
Kivi keskellä koskea [7].

Mene tuonne kunne käsken,
Kiven kirjavan sisään [8].

Lohen purstohon punasen,
Hauen mustan hartioille!
Hauki sun syvälle viepi [9].

[1]) Polén. 42. Kaakkois-Suomi. [2]) Polén. 44. Kaakkois-Suomi. [3]) Polén. 46. Kaakkois-Suomi. [4]) Polén. 48. Kaakkois-Suomi. [5]) Polén. 56. Kaakkois-Suomi. [6]) Polén. 76. Kaakkois-Suomi. [7]) Polén. 90. Kaakkois-Suomi. [8]) Pennanen. n:ton. Kiteeltä. [9]) Vinter ja Hannikainen. 140. Kiteeltä.

Luo löyly, lähetä lämmin,
Kivillä kivuttomilla,
Paasilla pakottomilla [1].

Tällaisia esimerkkiä voisi luetella lukemattomia melkein jokaisesta Suomen maakunnasta. Edellisistä jo kumminkin käy selville, että kiviin, koskiin, mereen, ruovikkoon (meren liitteeseen) ja kaloihin manaaminen on hyvin yleinen piirre loitsurunoissamme.

Useat säkeetkin näissä ovat sanasta sanaan aivan samat kuin ne, joissa kerrotaan, mihin tuhka vietiin. Kun tämä piirre tammenrunoon on tullut vasta Itä-Karjalassa. eikä tavata siinä muualla, kuin Suomen-Karjalassa ja Vienanläänissä sekä Itä-Pohjanmaalla, niin on luultavinta, että piirre on loitsussa alkuperäisempi. Useat näistä paikoista sopivatkin hyvin loitsuihin, niin esim.: *kirjava kivi* — alkup. *kirjava kirkko*, kivikirkko, jonka juurelle vainajat ovat haudatut, *koski* — tarkoittaa Joortanin jokea, siitä *tulinen* sanan epiteetiksi yhdyttyä, myöskin helvettiä.

Yksityisistä säkeistä ansaitsevat vaan muutamat erityistä mainitsemista.

64. Säe on asian vaativa muunnos K-I. 11—3:sta.

67—70. Säkeet ovat muodostuneet Oluensynnyn vaikutuksesta.

78—9. Säkeet ovat saaneet aiheen heinäntekorunosta.

Paitsi säkeitä, joissa kerrotaan tuhkain viemisestä edellämainittuihin paikkoihin m. m. mereen, on useissa runoissa vielä pitempi esitys siitä, miten tuuli ja merenaallot näitä ajelevat. Siirrymme tarkastamaan lähemmin tätä runomme osaa.

84—98. Virossa olemme tavanneet runon, jonka mukaan tammi kasvaa mereen viedyistä lastuista [2]. Toisintona tästä olemme siellä myös tavanneet sellaisen runon. jonka mukaan pyyhkeistä kohoo saari, jolle kasvaa tammi.

---

[1]) Ahlqvist. I. 103. Ilomantsi. [2]) Ks. siv. 40—.

Tuulen ja aaltojen ajelemista emme täällä ole tavanneet Isoon tammeen suoranaisesti yhtyneenä. Kumminkin olemme Harjumaassa tavanneet Ounapuuhun sekaantuneen tammenrunon [1], joka monessa suhteessa muistuttaa K-I:n yleistä laulutapaa. Kukkia poimivat neidot löytävät omenapuun. Siitä kertoo runo:

Üks oli oksa ounapuussa;
Üks oli ouna oksa-assa.
Tuli üksi tuuli suuri,
Sai üksi sadane ilma,
Vieeretas ouna vedeje,
Laksuteli lainetesse.

Sitten jatkuu runo sillä, että neidot menevät komeasti puettuina, aivan kuin Keski-Inkerin tammenistuttajat, omenaa etsimään. Löydettyään sen panevat he siemenet maahan. — Niistä kasvaa suuri tammi. Sama alku tavataan myös Saarninsyntyyn yhtyneenä. Tässä tavataan säe:

Senna kasvis suuri saari [2].

Kun se viron sana, joka vastaa suomen sanaa *saari*, on äänellisesti aivan samallainen, kuin saarnia merkitsevä sana [3], niin on ylempänä mainitusta säkeestä helposti kehittynyt se ajatus, että meren ajelemasta esineestä kasvaa *saari*. Tämän piirteen muodostumiseen on myöskin vaikuttanut runo neljästä neidosta. Tämän yleinen sisältö sekä Suomessa että Virossa on seuraava: Mikä näkyy kaukaa? — meri, — mikä keskellä? — saari, — mikä sen keskellä? — tammi, — mitä latvassa? — neljä neittä j. n. e. Tätä paljon muistuttavat sellaiset merenlakasemisella alkavissa runoissa tavattavat kohdat, kuin esim.:

Pühkest tousi suuri saari,
Saari sisse suuri tammi. Vv. 11.

---

[1]) H. 9; ks. siv. 77 ja 162—8. [2]) Esim. Renberg. 27. H. II. 38. 187. Haljala. [3]) Vrt. siv. 45 ja 49.

Saar sealt merest tõusenesse.
Mis sel saare keskeelle?
Õunapuu saare keskeelle[1].

Tämä onkin Inkerissä ja Itä-Suomessa aivan yleinen luomisrunon muoto[2]. Narvusin runoissa voimme vielä helposti huomata, että *saaren* esiytyminen tässä on myöhempi piirre. Otamme näytteeksi muutamia säkeitä tämän seudun runoista:

Tuoho kasvo kaino saari,
Tuoho noisi nuori nurmi,
Nurmen päällä nuori neito[3].

Siihen kasvo kauto saari,
Siihen noisi nuori nurmi,
Kulta-kuusikko yleni,
Kaita-saaren kainaloo[4].

Kasvo siihe kaita saari,
Kulta-kuusikko yleni,
Kasvo siihe kaksi neittä[5].

Siihi kasvo suuri saari,
Neito suuren saaren päällä.

Ylläolevista saaren epiteeteistä ovat *kaino* ja *kauto* aivan sopimattomat. Ne ovat selvään väännäksiä viron sanasta *kuni*, joka on yleinen rikoista kasvavan kuusen epiteetti (*kuni kuuske*)[6]. Se seikka, että Narvusin runoissa puhutaan myös kultakuusikosta ja Virossa aivan vastaavana kertosäkeenä on: *Kuusik sealt kulda äiatusta*[7], varmistaa vielä sitä, mitä edellä olemme sanoneet. *Suuri* ja *pikke* (vrt. *kaita*) taas ovat Virossa aivan yleiset sekä tam-

[1]) H. II. 2. 440. [2]) Ks. Porkka. II. 1—12. Narvusi; III. 2—10. Soikkola ja I. 2—31. Keski-Inkeri, sekä Krohn. 12470. Kaavi. 10704. Rautavaara, Gottlund. 276. Juva y. m. [3]) Porkka. II. 2. [4]) Porkka. II. 3. [5]) Porkka. II. 4. [6]) Esim. VI. 20. ks. siv. 78. [7]) T. 7; Vv. 21.

·n että varsinkin saarnin epiteetit. — Kosittavan neidon ··diksi sopisi paremmin pieni saari.

Muissakin kohdissaan tavataan Inkerin runossa saaren luomisesta merenlakasemis-runon vaikutusta. Viimeksimainitussa olemme näet tavanneet aivan yleiseen kertomuksen luudanteosta. Kun saari Inkerissä ei synny pyyhkeistä, vaan pääskysen munista, — se pääskysen pesimis- eli n. s. luomisrunon vaikutusta, — niin täällä ei lakaseminen tule kysymykseen. Mutta sen sijaan pääskynen tai neito haravoitsee munien sirpaleet vedestä tai vetelee „meren kokoon". Tätä tarkoitusta varten teettää hän sepällä haravan[1]. Kun verrataan sitä kehotusta, millä seppää Saarenluomisessa pyydetään haravaa takomaan, virolaiseen luudanteko-kertomukseen, niin poistuu viimeinenkin epäilys näiden piirteiden alkuperäisestä yhteydestä. Ensinmainittu runokohta on Inkerissä seuraavanlainen:

Taoi rautain harraava,
Teräksiset piit panneele,
Varsi vaskiin valleele[2].

Näistä ovat kyllä kaksi ensimäistä säettä lakasemiskertomuksessa tapaamattomat. Mutta kolmas sensijaan tavataan siinä aivan samassa muodossa. Ensinmainittujen sijassa on lakasemiskertomuksessa puhe tinasesta, hopeaisesta tai kultasesta luudasta. Kun luuta uudessa yhdistyksessä on muuttunut haravaksi, ja koko haravoimiskertomus muutenkin on saanut aivan toisellaisen leiman kuin mikä lakasemisrunolla on, niin on aivan luonnollista, että tinan ja kullan, — koristavien, kiiltävien metallien, — sijaan on tullut lujempi, rauta ja teräs, jollaista vakavassa tositoimess oleva merenharavoitsia tarvitse. *Rauta* ja *harava* sitäpaitsi muodostavat karheine r-äänineen soinnun. Kumminkin tavataan, vaikka kohta harvemmin, nämä kaikkikin säkeet Inke-

---

[1]) Vrt, siv. 42. [2]) Porkka III. 8 a; samall.: III, 4, 6; II. 1, 6 y. m.

rissä samallaisina kuin virolaisessa lakasemisrunossa, sillä erotuksella vaan, että luudan sijasta on harava:

Teetti kultaisen haravan,
Hopiaiset piit panetti,
Laittoi vaskivartueen.

Myöskin pesän tai munain vierähtäminen on Inkerissä, kuten Suomenpuolellakin, kerrottu aivan samallaisilla säkeillä, kuin ounapuurunossa omenan vieriminen; esim.:

Pesä vierähti vettee[1].
Muna vierähti vettee[2].

Aivan luonnollista on sekin, että inkeriläinen on ymmärtänyt ja kuullut *Ounan* — *munaksi.*

Viimemainittu runo taas on kieltämättä läheisessä yhteydessä Merenlakasemisen ja sen yleisen jatkon Ison tammen kanssa.

Kun otamme huomioon, että edelläolevassa vertailussa esilletuodut Saarenluomisen osat joko kokonaan puuttuvat vastaavista Viron runoista tai kumminkin varmaan todistettavasti edustavat siellä myöhempää laulutapaa, niin ei ole epäilemistäkään, etteivät ne olisi siihen tulleet sen Pohjois-Virossa yleisen runon vaikutuksesta, jonka mukaan puu, tammi tai saarni, kasvaa mereen viedyistä pyyhkeistä l. lastuista. Lukemattomat seikat vielä Suomenkin luomisrunoissa selvään muistuttavat runoa merenlakasemisesta. Mainitsemme tässä vaan sen seikan, että lentelevästä linnusta usein kerrotaan m. m. säkeillä:

Läksi merta luutimahan,
Lainetta lakasemahan[3].

Saarenluomisen yhteydessä tavataan sitte kertomus tuulen ja aaltojen ajelemisesta koko Inkerissä ja hyvin laa-

---

[1]) Porkka. I. 1. [2]) Porkka. II. 8. [3]) Onhan merenlakaseminen milt'ei virolaisessa muodossaankin Suomessa esim. Hammasmadon-luvussa: Vanha akka (neidot muuttuneet) menee merta luutimaan: luudanvarvusta tulee mato.

jalta Itä- ja Pohjois-Suomessa sekä vielä Venäjän puolellakin. Tässä yhteydessä tavataan tarkastettavamme säkeet melkein sanasta sanaan.

Säkeet 88—9 ovat varmaan alkuaan kuuluneet Sämpsä eli Sampsa Pellervoisen runoon[1]. Ne tavataan, samoinkuin useat muutkin nyt tarkastettavistamme, Itä-Suomessa joskus myöskin Raudansyntyyn yhtyneinä[2]. Tässä yhteydessä on runokohta m. m. seuraavassa muodossa:

Tuuli muinon kuusi vuotta,
Seulo seitsemän kesää,
Tuuli puut lehettömäks,
Heinät helpeettömäks,
Kanervat kukattomaks;
Taittu suuri tammi haapa,
Ruutasi rutamon raian
Tuohon lietoon mereen[3].

Samassa yhteydessä puhutaan useimmissa toisinnoissa myöskin raudan säilymisestä *Pahana palokesänä, Tulivuonnavoimatonna.* Sämpsänrunossa taas ensin valitetaan, ettei mikään kasva; — niin ehkä kuivuuden vuoksi. — *Tuulipojalle,* joka lähetetään Sämpsää noutamaan, sanoo tämä:

Puhuit puut lehettömäksi,
Kapussat kuvuttomaksi,
Heinät helpehettömäksi[4].

Ei siis ole epäilemistäkään, etteivät säkeet 88—9 ole alkuisin Sämpsänrunosta. Raudansyntyyn ovat ne luultavasti joutuneet tammenrunon välityksellä. — Samat säkeet tavataan aivan yleiseen myöskin savo-karjalaiseen luomisrunoon[5] yhtyneinä (Väinämöisen meressä ajelehtiminen).

---

[1]) Ks. siv. 169—75; Porkka. I. 1; III. 1. [2]) Esim.: Floman. v. 3. n:o 5. Pälkjärvi; Krohn. 7253. Korpiselkä; Europaeus. G. 533. Suojärvi; M. A. Europaeus. I. 3. Liperi; Arvidsson & Crohns. A. II. 10. Iisalmi t. Kiuruvesi; Krohn. 1142. Kestilä. [3]) Arvidsson & Crohns. A. II. 10. [4]) Porkka. I. 1. Hevaa; sama esim.: Porkka. III. 1. Soikkola. [5]) Esim.: Ahlqvist. I. 86. Ilomantsi; Europaeus. H. 89. Salmi ja G. 278. Korpiselkä; Basilier. 88. Suojärvi ja 123. Suistamo; Krohn. 015. Sotkamo.

Olemme nyt selvillä siitä, että esineen joutuminen mereen on luomisrunoihin, — Saarenluominenkin niihin luettuna, — tullut Pohjois-Viron Isosta tammesta ja että tuulten ja aaltojen ajeleminen, samassa muodossa kuin se esiytyy luomisrunoissa, myöskin on jo Virossa yhtynyt tammenrunoon. Miten nyt sitte on käsitettävä se omituinen ilmiö. että samat piirteet puuttuvat kokonaan Inkerin Isosta tammesta, mutta ilmestyvät siihen Itä-Karjalassa uudestaan. Paljaaksi sattumaksi olisi kovin omituinen seikka se, että laaja runoaines monia kymmeniä penikulmia olisi kulkenut yksinomaan myöhemmässä yhteydessään ja sitte taas siitä liittyisi aikasempaan yhteyteensä. Paljon luonnollisempaa on ajatella, että runomme olisi pohjois-virolaisen kaltaisena levinnyt läpi koko Inkerin ja, vasta sen jälkeen kun se jo oli levinnyt Karjalaan asti, muuttunut eri osissa Inkeriä eri tavalla, eri runojen vaikutuksesta ja samalla kadottanut alkuperäisiä aineksiaan. Että näin on käynyt, osottaa muutenkin Inkerin runojen tarkastus. Hevaan seuduille asti on varmaan merenlakasemisella alkava tammenruno levinnyt, ennenkuin Narvusi-Soikkolassa oli ehtinyt syntyä tuo siellä tavattava Saarninsyntyyn vivahtava laulutapa. Myöhemmin taas tulemme osottamaan, että Hevaan Ison tammen kaltainen runo varmaan on joskus elänyt sekä Etelä- että Itä-Karjalassa. Olemme myös huomanneet Narvusi-Soikkolan tammenrunon vaikutusta Itä-Karjalan runossa, vaikka se näitten seutujen välimailla on aivan tapaamaton. Meidän täytyy siis ehdottomasti tulla siihen johtopäätökseen, että kansanrunot muodostavat eri kerroksia. — Tällaista vanhaa, Virosta alkavaa, Inkerissä pirstaantunutta kerrosta edustaa mielestäni tarkastettavamme Itä-Karjalan laulutapa. Että näin on asianlaita, osottaa aivan kumoamattomasti se seikka, että puheenaolevalla alueella tammenrunon yhteydessä myöskin tavataan, vaikka toiseen runon osaan siirtyneenä juuri lastujen heittäminen mereen[1]. — Kun merenlakasia-neitojen, — Hevaan

---

[1]) Ks. I-K. 196–214.

tienkäviäin, — vaikutuksesta runoomme liittyi neitojen heinänteko, tuli tuhka lastujen sijaan tammen aiheeksi ja kertomus lastujen pitelemisestä siirtyi kaatamisen yhteyteen; lastut, alkuperäisesti pyyhkeet, tulivat tammenlastuiksi. Se ennen tapaamamme piirre, että tuuli hajottaa heinät, on siis rinnakkainen tarkastettavamme piirteen kanssa.

Ainakin muutamat tuulen ajelemista kertovat säkeet, joita ei luomisrunoissa tavata ensinkään Inkerissä eikä muuallakaan, ovat tammenrunon yhteydessä tulleet Virosta. Tällaisia ovat 86, 91 ja 93. Ne muistuttavat kovin paljo Viron Itkevässä tammessa tavattavia säkeitä:

Rahe saju raputada.
Rahe hoo raputada.
Lume ranga raputada.
Siia tuule tuigutada.
Sia tuule tuilutelle.

y. m. samallaisia[1].

On vielä eräs seikka, joka vahvistaa lausumaamme väitettä. Olemme osottaneet, että neitojen neljälukuun Hevaan tammenrunossa on vaikuttanut Neljän neidon runo. Tämä vaikutus näkyy vielä selvemmin tarkastettavassamme runokohdassa, säkeissä 97—8[2]. Samoissa toisinnoissa on ajelehtiva esine aina tammenlatva. Neljän neidon runon mukaan ovat neidot tuvassa tammenlatvassa. Sen vaikutus ensinmainitussa on siis selvä. Mutta Saarenluomiseen ei tällä runolla olisi ollut aihetta sekaantua, — eikä siinä yleiseen tavatakaan muuta kuin yksi neito, joka aivan selvään on sama, mikä Virossa esiytyy n. k. Salmerunoissa.

---

[1]) Ks. siv. 92—8, säk. 19—32. [2]) Sama Raudansynnyssä: Basilier. 45. Tulemajärvi, 168. Suistamo ja 110. Suojärvi; Floman. v. 3. n:o 5. Pälkjärvi; Arvidsson & Crohns. A. II. 10. Iisalmi t. Kiuruvesi, y. m.

Paitsi edelläesitettyä yleistä tammen aikaansaamiskertomusta, tavataan Itä-Karjalassakin vielä toinen, jonka mukaan iso tammi lauletaan. Tällaisia toisintoja on kaikestaan muistiinpantu kolme [1]. Neljäskin [2] alkaa laulamaan kehottamisella, mutta runo jatkuu sitte sisarusten heinänteolla. Puheenaolevassa runokohdassa tavataan seuraavat Kultapyörätammen säkeet:

99 A. *Laulan pielekset pihalla.* i 36.
B. *Laulammo pielekset pihalle.* i 50.
100 A. *Tammet keskitanterella.* i 36.
B. *Tammet keski tanterille.* i 50.

Tämän alkuun on yhtynyt seuraava laulajan kehotus:

Läkkäs langot laulamahan,
Heimokset heläjämähän,
Suku virttä suoltamahan. i 50 [3].

Eräs Salmin toisinto [4] alkaa säkeillä:

101. *Kasvoimma suolle suuri honka,*
102. *V⸢iitah⸣ on vilu petäjä,*
103. *Kankahalla on haapa kaunis.*

ja eräs toinen Korpiselältä saatu: [5]

104. *Juoksevi jokia kolme,*
105. *Ympäri mi⸢nun kotini⸣,*
106. *Kahen ⸢puolen kartanoni⸣.*
Tuo tammi joelle kasvo,
107. *Ylös tyvin, alas latvoin.*

101—103. Ensinmainitussa Salmin runossa esiytyvät säkeet tavataan jotenkin samallaisina eräässä Inkerissä ja Karjalassa esiytyvässä erityisessä runossa:

---

[1]) 36, 50—1. [2]) i 55. 99 B) i 51. 100 B) i 51. [3]) i 55. [4]) i 11. [5]) i 45.

Suo kasvo sorian koivun,
Kangas kaunehen petäjän,
Korpi kuusen kukkalatvan.
Hullu poika, villi poika
Etsi korvesta kiviä,
Kankahalta karpaloita.
Ei korpi kiviä kasva,
Kangas ei kasva karp⌈aloita⌉[1].

Kasvo suolle huolashonka,
Siitahan vilupetäjä,
Tuosta on mulle tuutu[2].

Puunvihoissa (Sampsa Pellervoisen runo) tavataan myös aivan yleiseen säkeitä tästä runosta[3], joka on Virosta alkuperäisin. Samantapainen useiden puiden kasvaminen tavataan siellä m. m. saamattoman pojan runossa. Inkerin runon *hullu poika* viittaa vielä siihen[4].

104—7. Säkeet tavataan useissakin Itä-Suomen loitsuissa: Kateenloitsussa, Karjanluvussa, Metsämiehenluvussa y. m.:

Juoksevi jokea kaksi
Ympäri minun kotini,
Kahen puolen kartanoni;
Hyiset hyppivi jänikset,
Kylmät sorsat soutelevi
Ymäri m⌈inun⌉ k⌈otini⌉,
K⌈ahen⌉ p⌈uolen⌉ k⌈artanoni⌉.
Ukkoseni, ainoseni,
Teräksestä tehkös teljot,
Airot vaskesta valata,
Jolla nousen noitivirrat,
Virrat vieretän vihannat,
Noian ikkunan alatse,
Katehen koan eetse,
Jott'ei noita kyllin söisi[5].

Juoksehe jokia kolme,
Vettä viisi virtovapi,
Yhtehen pienehen merehen[6].

[1]) Europaeus. I. 215. Toksova; sama: Ahlqvist. II. 555. Lempaala; Stråhlman. 7. Skvooritsa. [2]) Ahlqvist. I. 136. Ilomantsi; sama: Ahlqvist. I. 205. Ilomantsi. [3]) Ks. esim. Polén. 29. Kaakkois-Suomi; Roscher. 5. Kontiolahti; Puhakka. 9. Kontiolahti. [4]) Ks. siv. 101 sekä Rosenplänter. XVIII. siv. 110. n:o 19. i; VII. siv. 33, n:o 2 y. m. [5]) Ahlqvist. I. 165. Ilomantsi (Kateenluku). [6]) Sirelius. 62. Kiteenpit. t. Rääkkylä (Kateenluku).

Aian rautasen rakennan,
Ympäri minun omani,
K⌈ahen⌉ p⌈uolen⌉ k⌈arjastani⌉ [1].

Paan mie rautasen aian
Kahen puolen karjastani
Maasta asti taivahasen,
Taivahasta maahan asti,
Siel' ei noiat kohti kävis [2].

Kaikissa yllämainituissa esimerkeissä on ajatus hyvin selvä: kotia ja karjaa tahdotaan suojella kateilta siten, että joko kerskataan sillä, että omaisuutta ympäröi useita jokia, vuolaita, koskisia, joitten yli kade älköön yrittäkökään tuhojaan tekemään, tahi uhateu luvataan rakentaa omaisuuden ympäri aita rautainen, teräksinen, jonka yli pahansuovan on turha pyrkiä. Mutta koska ajateltiin kateen katseenkin, — kieron, pahansuovan silmäyksen, — voivan turmella omaisuuden onnea, tavataan loitsussa kadetta vastaan myös sellaisia uhkauksia ja manauksia, joilla tahdotaan sitoa tai estää hänen katseensa, turmella silmäyksensä.

Esim.:

Kuiva kuusi kasvakohon
Katehen kovan etehen,
Kuiva kuusi, rauta oksa,
Tyvin ylös, latvan alas,
Johon silmänsä sitovi,
Näkimesä näppäjävi [3].

Kuiva kuus on kasvanunna,
Kuiva kuus on rauta-oksa,
Katehen kovan etehen,
Johon silmänsä kävisi,
Näkimensä näppäjäisi.
Suo Luoja metiset silmät
Metisille kahtojille [4].

Säkeitä tästä loitsusta on myös siirtynyt Isoon tammeen — tai oikeastaan Ison tammen osia on tullut *kuivan kuusen* yhteyteen, *„Kateuden lukuun“*, ylempänä olevassa Sireliuksen saamassa toisinnossa: [5]

---

[1]) Polén. 8. Kaakkois-Suomi (Karjanluku). [2]) Polén. 50. Kaakkois-Suomi. (Karjanluku). [3]) Polén. 67. Kaakkois-Suomi. (Kateenluku). [4]) Basilier. 217. Impilahti (Kateenluku). [5]) Sirelius. 62.

'uonne tuhkat kylvettihin,	*Tuohon kasvo kuiva kuusi,*
'brtin Pohjolun etehen.	*Kuiva kuusi, rauta oksa.*

'aikka siis sekä jokien juokseminen että puun kasvaminen lös *tyvin, alas latvoin* yleiseen tavataankin itäisillä runolueillamme loitsuissa, eivät ne kumpikaan sentään ole alkueräisin loitsuun kuuluneet. Länsi-Suomessa ei niitä tavaıkaan tällaisissa enempää kuin muissakaan yhteyksissä. .olmen tai viiden joen juokseminen tavataan Virossa ja nkerissä sellaisissa runoissa, joissa kerrotaan itkusta synyvän vesiä [1]. Se piirre, että jokia enite on omaisuuden mpäri, on, vaikka ei sekään alkuaan näytä olevan loitsuines, ehkä aikaisemmin yhtynyt Karjanlukuun. Länsi-Suoıessa leikkivät lapset leikkiä sudesta ja lampaista, jossa ımmasten omistajana näyttelevä m. m. on tekevinään aitaa ımmasten ympärille, — pistelee runotahdin mukaan keıillä maahan ja kiertää siten „laumansa". — Sitä tehdesään hän lukee seuraavan lorun:

Pistän seivästä, panen aitaa,
Pistän seivästä, panen aitaa,
Ettei Ilmolan iso susi lampaitani veis.

Keritessään taas sanoo lampuri:

Kerin, kerin kerkkostani,
Kuhlen pualen karkkostani.

Viimeksimainittu säe muistuttaa karjanluvussa esiytyvää säettä:

Kahen puolen karjastani.

Leikki ja loru on luultavasti Ruotsista tullut Suomeen. Sitä osottaa m. m. siinä esiytyvä suden nimitys: *huntti* [2].

[1]) Ks. Viro siv. 72 ja P-K. [2]) Keritessään sanoo lampuri: *huntti, se huonommat!* (nim. villat). Näin sanotaan sellaisissakin seuduissa, missä muuten *huntti* sana on aivan käyttämätön ja ymmärtämätön. Runon ja leikin on kirjoittaja kuullut.

Tästä runosta on aidanpano ensin tullut Karjanlukuun — siitä Kateenlukuun y. m. Kun ajatus pahan estämisestä omaisuuden ympäröimisellä ensin on syntynyt, on ympäröiviksi esteiksi ruvettu ajatttelemaan muitakin vaikeasti yli päästäviä esineitä, joita on tavattu toisissa runoissa.

Edellämainittu Kateenluvussa esiytyvä puun kasvaminen on myös eepillisten runojen vaikutusta. Kuusi tavallisesti kasvaa siinä *kodan eteen*. Tämä läheisesti muistuttaa virolaisessa Neidon unennäössä[1] tavattavaa säettä:

Kuusk kasvis koja lävela.

Se piirre, että kuusi on *kuiva,* on tullut ennenmainitsemistamme lastenloruista[2]. Ajatus ylös tyvin, alas latvoin kasvamisesta on todennäköisesti muodostunut tammen-kaatamis kertomuksen vaikutuksesta[3].

Vaikka siis kaikki tarkastettavamme piirteet alkuaan ovat kuuluneet eepillisiin runoihin, ovat ne kumminkin loitsuista tulleet Isoon tammeen.

Vielä esiytyy I-K:n runoissa yksi esitys Ison tammen aikaansaamisesta: neidot löytävät lemmen lehden siitä tammi[4]. Mutta koska nämä toisinnot ovat aivan samallaiset kuin useat Venäjän-Karjalasta saadut, niin tarkastamme ne niitten yhteydessä.

Itä-Karjalassa, kuten yleensä kaikillakin runoalueilla, tapaamme koko joukon katkelmia Isosta tammesta. Niinpä on muutamia sellaisia, joissa tammen aikaansaaminen on kokonaan jäänyt esittämättä. Sellaisia ovat i 3, 14, 16, 29 ja 49. Toisinto i 37 alkaa: *Tuli tuuli Tuuloks[estal]*; mutta sitte seuraa kertomus kaatamisesta. Asia on kum-

---

[1]) Ks. siv. 37. [2]) Ks. I-E-K. säe 30, siv. 196. [3]) Yleensä esiytyy *kuiva kuusi* Kateenloitsussa ihme-esineenä, jonka tarkotus on kiinnittää pahansuovan katse itseensä. Mutta kun *kuiva kuusi* lasten lorussa on = hirsipuu, niin on mahdollista, että se alkuaan olisi loitsussakin ollut tällaisena pahan pelättinä. [4]) i 61—2. Ks. K-I. ja V-K.

ninkin niin, että kerääjä (Europaeus) on muistiinpannessaan ättänyt kirjoittamatta keskiosan, joka nähtävästi on ollut ellainen kuin muissa runoissa. Mahdollista on, että i 3, !9 ja 49, jotka kaikki alkavat tammen kaatamisesta ja ovat nyös Europaeuksen muistiinpanemia, ovat samalla tavalla irjoittaissa lyhennetyt, vaikkei niissä tavatakaan mitään itä osottavaa merkkiä.

Varmaan katkonaisesti lauletuita on siis vaan i 14 ja 16, jotka kumpikin kuuluvat niihin Europaeuksen kerääniin, joitten saantipaikkaa emme täydellä varmuudella voi sanoa. Kummassakin näistä on Iso tammi tullut toisen runon jatkoksi.

i 14 alkaa Laivaretkellä. Kun kertomus on tullut tuonon tässä runossa hyvin yleiseen kohtaan:

Sat on miestä soutajia,
Tuhat ⌈ilman istujia⌉,

on laulajan mieleen vilahtanut se Ison tammen säe, jossa puhutaan *tuhista*. Runoreki on saanut uuden uran ja laulaja jatkaa ilman muutta:

Tuohon kusvo tammi kaunis,
Meren k⌈olmen kiertimehen⌉.

i 16 taas alkaa Kilpalaulannalla. Myöhemmin esiintyy siinä merestä noussut pikku mies, nähtävästi naittamisloitsuun yhtyneenä. Mutta mies saakin äkkiä uuden tehtävän, joka ei ole missään tekemisessä alkurunon kanssa: se kaataa tammen. Pikkumies, jonka laulaja oli kuullut paitsi sen runon yhteydessä, jota hän aluksi alkoi laulaa, myöskin Ison tammen kaatajana, on tässä välittänyt ajatusta asiasta toiseen.

Näin tarkastettuamme nyt ne tavat, millä eri toisinnot esittävät tammen aikaansaamista, siirrymme runon muita osia tarkastamaan.

Tammen kasvaminen on kerrottu seuraavilla säkeillä:

108	A.	*Kasvoi tammi tasalatva.*	i 11.
	B.	*Siihen kasvoi tasainen tam⌈mi⌉.*	i 28.
109	A.	*Saaress on tasanen tammi.*	i 17.
	B.	*Saarelle tammi tasanen.*	i 19.
	C.	*Saareen on tasanen tammi.*	i 22.
	D.	*Tuohpo saareh tammi kasiv.*	i 18 a.
	E.	*Pikul saaril suuri tammi.*	i 58.
110	A.	*Tuolla taitaa tammi kasvaa.*	i 31.
	B.	*Tuosta tuonne tam⌈mi kasvoi⌉.*	i 32.
111.		*Kaunis tammi tasalatva.*	i 32.
112	A.	*Tuohon kasvo tammi kaunis.*	i 14.
	B.	*Tuohon kasvaa kaunis tammi.*	i 43.
	C.	*Siellä kasvo kaunis tammi.*	i 23.
	D.	*Siitä kasvo kaunis tammi.*	i 38.
	E.	*Siebo kasvoi tammi kaunis.*	i 57.
	F.	*Kasvoi tammi kaunikkane.*	i 62.
113.		*Kasvobo siih on tammi suuri.*	i 55.
114	A.	*Olovahko oksiltaan.*	i 18 a.
	B.	*Olevahk on oksillehen.*	i 17.
	C.	*Olsa on oksiltansa.*	i 19.
	D.	*Olovahk on oksillaan.*	i 36.
	E.	*Olovilla oksillahan.*	i 45.
	F.	*Olova on oksildaan.*	i 54.
115	A.	*Leviähkö lehviltään.*	i 18.
	B.	*Leviä on lehtilöille.*	i 17.
	C.	*Leviä lehtillensä.*	i 19.
	D.	*Leviähk' on lehvillään.*	i 36.
	E.	*Leveillä lehvillähän.*	i 45.
	F.	*Leviähk on lehvilleh.*	i 48.
	G.	*Leviä on lehvildään.*	i 54.

---

108 A) i 48. 109 A) i 26—7. 109 D) i 59. 111) i 54. 112 A) i 15, 34, 40, 41, 48, 50. 112 F) i 62. 114 A) i 15, 22, 27, (28), 31 (32), 45, 49–50. 114 B) i 48, 50—1. 115 A) i 15, 22, 27, (28), 31, (32), 45. 115 C) i 50. 115 F) i 51.

116.		*Peitti maata kolmanneksen.*	i 45.
117.		*Tammi kasvo kohti taivon.*	i 38.
118	A.	*Yksikö oksa taivoita tavotteli.*	i 62.
	B.	*Latvat taivosii tabailoo.*	i 62.
119	A.	*Päivän peitti lehvillähän.*	i 14.
	B.	*Oksilleen päivän peitti.*	i 22.
	C.	*Päiʳvän peitti oksillansaˡ.*	i 28.
	D.	*Päivän otti oksillaan.*	i 18 a.
120.		*Puolen päiveä pimitti.*	i 45.
121.		*Katoh päivyt karahti.*	i 54.
122	A.	*Kuun kaotti okʳsillansaˡ.*	i 15.
	B.	*Kuun kavotti lehvillään.*	i 18 a.
	C.	*Kulmilleen kuun kavotti.*	i 22.
	D.	*Kuu kuumotti oksillansa.*	i 50.
	E.	*Kuun ottavi oksillansa.*	i 19.
123.		*Päivän peitti, kuun kavotti.*	i 17.
124	A.	*Piätti pilvet juoksemasta.*	i 38.
	B.	*Toinen pilvilöi piättelöö.*	i 61.
	C.	*Pilvisii piättelöö.*	i 62.
125.		*Hattarat hajoamasta.*	i 38.

Tässä kohdassa emme tapaa ainoatakaan uutta piirrettä. Yksityiset säkeet ovat vaan jonkun verran muuntuneet ennen tapaamistamme.

109. Viron Isossa tammessa tapaamme vastaavat säkeet:

Saarist tousis suuri tammi.	Vv. 16.
Tamm seal saare keskella.	P. 7.

110. *Taitaa* on tullut kaatamiskertomuksesta.

114—5. Säkeet ovat muunnoksia K-I:n 62—3:sta.

116, 120. Kun *pimitti* on tullut pro: *peitti paistamasta*, on säe vaatinut lisäsanan. Siten tuli *puolen* säkeeseen 120. Tämän kertosäkeeksi on 116 muodostunut.

---

119 A) i 19 (32), 36, 50. 119 C) i 31. 119 D) i 27. 120 A) i (32), 36. 122 B) i (27)—28, 31. 123) i 27—8, 51, 54—5. 124 A) i 54.

118. Samantapainen muoto esiytyy Viron säkeessä

Taivasta tasutamaie. Vv. 7.

121. Se seikka, että i 54 kohta tämän säkeen jälkeen jatkuu Päivänpäästöllä, viitannee siihen, että tämä runo olisi vaikuttanut säkeen muista poikkeavaan muotoon.

122. D on väännös niistä säkeistä, joissa puhutaan *kuumottamisesta;* esim. K-I. 70. E on muodostunut siten, että edellinen on sovitettu asiaan: *kuun ottavi* pro: (*kuu*) *kuumotti.* Toisintojen D—E ajatukseen on ehkä vaikuttanut myös runo ihmemaasta, jossa *Kuusen oksat kuuna paistoi.*

125. Säe on luultavasti vasta Suomen puolella muodostunut. Äänellinen yhtäläisyys sen kanssa on K-I. 64:llä.

Tammen suuruuden kuvaukseen on I-K:ssa aivan I-E-K:n yleisen laulutavan mukaan yhtynyt Kultapyörätammi[1]. Joskus[2] runo jatkuukin sitte koko matkan tämän tavoin ja päättyy siihen; mutta tavallisesti seuraa vielä kertomus kaatamisesta y. m. sen yhteydessä olevista seikoista.

Kultapyörästä tulleet säkeet ovat seuraavat:

126	A.	*Tammessa oksat tasaiset.*	i 14.
	B.	*Tammel oksat on tasaset.*	i 18.
	C.	*Tammella tasaset oksat.*	i 41.
	D.	*Tammen on oksat tasaset.*	i 51.
	E.	*Tammessi on oksat tazanazet.*	i 58.
	F.	*Tammel on tasanen latva.*	i 18.
127	A.	*Joka on oksasta on omena.*	i 11.
	B.	*Joka oksalla omena.*	i 15.

---

[1]) i 11, 14–5, 17–8, 26–7, 31, 39–41, 43, 48, 50–1, 55, 57–61. [2]) i 15, 31, 40–1, 43, 48, 57, 60. 126 A) i 15, 17, 26—7, 40, 58—9, 61—2. 126 C) i 43. 126 E) i 61. 127 B) i 31, 40—1, 48, 55.

C. *Joka oksassa on omena.* i 18 a.
D. *Oksallapa omenainen.* i 50.
E. *Joka oksassa omerot.* i 60.
128. *Joka varvass' mesimarja.* i 17.
129 A. *Omenasta on kultapyörä.* i 11.
B. *Omenalla kultapyörä.* i 15.
C. *Joka omenassa on kultapyörä.* i 18 a.
D. *Omenassa kultapyörö.* i 58.
E. *Omeross on kultapyörä.* i 60.
F. *Siit on ladvall' kultapyörä.* i 55.
G. *Joga lehdess pyörä pyörii.* i 17.
130 A. *Kultapyörällä käkönen.* i 18 a.
B. *Kultapyörässä on käginі.* i 26.
C. *Kultapyörälle kägöne.* i 39.
D. *Kultapyörössä on kultakäkini.* i 58.
E. *Ladvasess on kägöni.* i 55.
F. *Kultapyöräss on heranto,* i 60.
Herannossa kägilintu. i 60.
G. *Joga omenalla käginen.* i 17.
131 A. *Min on pyörä pyörähtävi.* i 15.
B. *Minkä pyörä pyörähtööhe.* i 18 a.
C. *Min pyörä pyörähtelööbi.* i 26.
D. *Minkä pyörönen pyörähtelöö.* i 57.
E. *Sen on pyörä pyörähtääpi.* i 43.
F. *Sen pyörä pyörähteleevi.* i 17.
G. *Sen pyöränen pyörähtelöö.* i 57.
132 A. *Sen käki kukahtavi.* i 15.
B. *Sen käki kukahtaahe.* i 18 a.
C. *Sen kägi kukahteloobi.* i 26.
D. *Min kägöne kukahtaa.* i 48.
E. *Min kägöni kukahteloo.* i 55.

---

127 C) 17, 26—7, 58—9. 129 B) i 31, 39—40, 43, 50. 129 C) i 26, 48. 129 D) i 57—9. 130 A) i 31, 40, 43, 50. 130 B) i 48. 131 A) i 27, 31, 40, 50. 131 C) i 39, 58, 60. 131 E) i 48. 131 F) i 55. 132 A) i 31, 50. 132 C) i 17, 26—7, 39—40. 58, 60. 132 E) i 57.

	F.	*Kägi min kerta kukahtaa.*	i 60.
	G.	*Minkä kultanen hukahteloo.*	i 57.
133	A.	*Kullan suusta on sulaapi.*	i 18 a.
	B.	*Kullan suussa sulaa.*	i 26.
	C.	*Kullan suustahan sulavi.*	i 27.
	D.	*Kulta suus on kublastoobi.*	i 57.
	E.	*Kulta suussa kuplahtoo.*	i 43.
	F.	*Kulta suussa kublehtii.*	i 48.
	G.	*Kulta suusta kumpahuupi.*	i 40.
	H.	*Sen kultaa tipahteloo.*	i 55.
	I.	*Kulta kulkussa valuopi.*	i 58.
	J.	*Kultaraha suust' peäsöö.*	i 60.
134	A.	*Vasken leuvoilta on valaapi.*	i 18 a.
	B.	*Vaski leuvoille valuubi.*	i 26.
	C.	*Vask' on leuvoista valuubi.*	i 39.
135	A.	*Hopia huulilla hyötyy.*	i 31.
	B.	*Hopie huulilois tippuu.*	i 58.
136	A.	*Kultasehen kuppisehen.*	i 18.
	B.	*Kultaseh on kuppiseh.*	i 39.
	C.	*Kultasista kuppiloista.*	i 17.
	D.	*Kultasessa on kuppisessa.*	i 57.
137	A.	*Vaskisehen on vakkasehen.*	i 18.
	B.	*Vaskisista vakkoloista.*	i 17.
	C.	*Vaskisessa on vakkasessa.*	i 57.
138	A.	*Sormen peäh sovittavoh.*	i 39.
	B.	*Sormen pään sovittavahan.*	i 40.
	C.	*Sormen sovittavaan.*	i 43.
139.		*Peikalon mahuttavuuh.*	i 39.

Runoon on vielä joskus liittynyt lyyrillinen puhuttelu käelle (i 15) tai ylistys käen kukunnan viehättäväisyydestä (i 54).

---

133 F) i 39. 133 I) i 59. 134 B) i 27, 31, 43. 134 C) i 17, 40, 48. 135 B) i 59. 136 A) i 26, 31, 40, 48. 136 B) i 43, 55, 58—9. 137 A) i 26, 31, 39–40, 48, 58, (59). 139) i 39—40, 43.

Kaikki yllämainitut säkeet tavataan Kultapyörässä[1] aivan samassa muodossa.

Kaatamiskertomuksessa on alueellamme tapahtunut jotenkin perinpohjainen muutos edellisten runoalueitten laulutavasta. Veljen sijaan on kaatajaksi täällä tullut merestä nouseva mies. Tämä seikka on siinä määrässä vaikuttanut koko runomme luonteeseen, että entisestä tyttöjen runosta ei ole enää mitään jälellä.

Tämä runo-osa alkaa tavallisesti sillä, että tiedustellaan ja etsitään kaatajaa.

140	A.	*Ei ole tammen kaatajata.*	i 17.
	B.	*Ei ole tammen kaatajaista.*	i 36.
	C.	*Ei ole tämän tammen kaatajaista.*	i 55.
141	A.	*Vuan ei taia lienekääni.*	i 18 a.
	B.	*Eigö liene lienekänä.*	i 26.
	C.	*Ei ole sitä urosta.*	i 22.
	D.	*Eipä löyy sitä miestä.*	i 28.
142.		*Tasalatvan tasottajata.*	i 17.
143	A.	*Kovan kuokan laskijaista.*	i 17.
	B.	*Kovan kosken laskijoista.*	i 18 a.
144.		*Vankan virran viilijöistä.*	i 18 a.
145	A.	*Nykysessä nuoruzossa.*	i 18 a.
	B.	*Nykösestä nuorikosta.*	i 22.
	C.	*Nygysiss' on nuorisoiss'.*	i 55.
	D.	*Vaan ei tässä nuorisossa.*	i 19.
	E.	*Ei ole tässä nuorisossa.*	i 49.
146	A.	*Täss' on kansass' kasvajassa.*	i 17.
	B.	*Kansassa ylenijässä.*	i 18 a.
	C.	*Kansassa kohenijassa.*	i 36.

[1]) Vrt. esim. Krohn. 13599. Korpiselkä; Europaeus. H. 189. Ilomantsi. 140 B) i 30, 50, 58. 140 C) i 55, 59. 141 B) i 27. 141 C) i 28. 143 B) i 26. 145 A) i 26—8, 36, 50, 58—9. 146 B) i 26—8, 36.

D. *E⌜ikä⌝ vasta kasvavassa.* i 49.
147 A. *Eikä t⌜ässä⌝ vanhasossa.* i 49.
B. *Vanhoiss' on Väinösiss.* i 55.
148. *Unohossa yleniässä.* i 17.
149. *Eikä keski kertaisessa.* i 50.
150. *Eikä vasta syntysissä.* i 50.
151. *Tämän polven aikusissa.* i 58.
152 A. *Etsitään sitä miestä.* i 14.
B. *Etsin tammen kaatajaita.* i 18 a.
C. *Tämän tammen kaatajaista.* i 26.
D. *Etsin tammen leikkojaa.* i 19.
E. *Etšittihin on leikkojaista.* i 26.
F. *Etsitähän leikkajaista.* i 27.
153. *Kallistihin katsomahan.* i 19.
154. *Etsittihin, katsottihin.* i 32.
155 A. *Kuka tuon on tammen kaataa.* i 11.
B. *Kutam taisi tammen kaataa.* i 14.
C. *Kuka tahtoo tammen kaataa.* i 23.
D. *Kuka taitaa tammen kaataa.* i 32.
156. *Yläsessä t⌜aivosessa⌝.* i 14.
157. *Pitkien pilvien nenässä.* i 14.
158. *Hatakkojen hart⌜ioilla⌝.* i 14.
159. *Alahassa maaem⌜ässä⌝.* i 14.

Edellämainituista säkeistä olemme useat jo tavanneet Inkerissä. Mutta koska siellä Veljen etsintä on yleensä yhtynyt runoomme ja muodostaa sen osan siitä, missä kerrotaan kaatajan etsimisestä, on tämä runon kohta siellä melkoisesti poikkeava edelläolevien säkeitten edustamasta Itä-Karjalan runojen osasta. Kumminkin ovat ne edellämainituista säkeistä, joissa kaatajan etsiminen ilmoitetaan yleisin sanoin: 140, 152, 155 ja osaksi 141 hyvin samallaiset, kuin vastaavat säkeet Virossa ja Inkerissä. Ainoastaan joitakuita eriäväisyyksiä niissäkin tavataan; nekin etu-

151) i 59. 152 C) i 27. 152 F) i 28.

päässä perustuvat vaan eri paikkakuntien erilaisiin kielellisiin omituisuuksiin. Niin ovat esim. ne Länsi-Inkerin säkeissä tavattavat muodot, joissa vironkielen omituisuuksia on säilynyt, muuttuneet jo ennen Itä-Karjalaan saapumistaan suomenkielen mukaisiksi.

Ne taas edellämainituista säkeistä, joissa etsimistä tarkemmin kuvataan: 142—51, 153—4 ja 156—9 tapaamme ensi kerran vasta tarkastettavallamme alueella, ja ovat ne pääasiassa muodostuneet Laivaretkessä ja Kanteleensynnyssä yleiseen tavattavien säetten vaikutuksesta, muutamat säkeet suorastaankin otetut näistä Itä-Karjalassa tavallisesti toisiinsa yhtyneistä ja keskenään sekaantuneistakin runoista.

Ryhtymättä yksityisiä säkeitä tarkastamaan, otamme tähän muutamia näytteitä yllämainituitten runojen erityisistä kohdista, samalla esittäen jonkun verran näitten levenemistä.

Inkerissä, Suomen- ja Venäjän-Karjalassa, Aunuksessa, Savossa ja Pohjois-Hämeessä, vieläpä Pohjois-Pohjanmaallakin, toisinsanoin kaikkialla, missä runo venheretkestä tavataan, esiytyy siinä osanottajina nuorisoa ja vanhastoa. Venheen miehittämisestä kerrotaan esim. seuraavalla tavalla:

Pani puolet laivuttaa
Linttipäitä tyttölöjä,
Toisen puolen laivuttaa
Piipioja poikaloja,
Keski paikan laivuttaa
Vanhoja tutelioja [1].

Laati laivoihe väkkiä,
Laati puolet laivojaa
Sukavöitä sulholoi,
Toisen puolen laivojaa
Lintti päitä tyttölöi,
Laati keski laivoihe
Vanhoi tutilahhii [2].

[1]) Porkka. II. 131. Narvusi. [2]) Porkka. III. 190 b. Soikkola.

Samallainen esitys tavataan melkein kaikissa tämän runon toisinnoissa yli koko Inkerin sekä Itä- ja Pohjois-Suomen [1].

Retkeläisten kulkemista taas kuvataan seuraavin säkein:

Pantii vanhat soutamaa,
Nuoret päältä katsomaa;
Vanhat soutaat, päät vapisoot,
Nuoret päältä nauraat.
Tuli vaihto vanhoille.

Pantii nuoret soutamaa,
Vanhat päältä k'atsomaa[1].
Nuoret soutaat, airot notkuut.
Vanhat päältä katseloot [2],

Panib on vanhat soutamaha,
Vanhat souti, peät vabisi.
— — — — — — — —
Panib on nuoret soutamaha [3].

Panj vanhat soutamaan,
Vanhat sousi, piä vapisi;
Ei ilo ilolle tullut.
Panj nuoret soutamaan,
Nuoret souti, airot notku [4].

Usein tavataan tämän yhteydessä myös seuraava keskustelu:

Itse vanha Väinämöińe
Virkki suulla julgialla,
Hambahalla valgialla:
Ongo tässä nuorizossa,
Kanzassa ylenövässä
Tämän purren työndäjeä,
Venozen toluttajoa?
Virkki nuori Jougamoińe:
Kyll' on tässä nuorizossa,
Kanzassa ylenövässä [5].

---

¹) Esim. Porkka. I. 226. Medussi, ja 235. Serebetta; Slöör. II. 30. Sakkola; Reinholm. XII. 95. Viipurinl.; Europaeus. I. 46. Suistamo, G. 632, 645. Mekrijärvi; Lönnrot. S. 253. Iisalmi, A. II. 3. 4. Kajaanin kihlak.; Europaeus. K. 13. Repola; Murman. 18. Kittilä. ²) Porkka. II. 139, Narvusi. ³) Basilier. 155. Korpiselkä. ⁴) A. Vesterlund. 3. Rantasalmi; samantapaisia: Lavonius. 152. Viipurinl.; Jalkanen. 21. Rautalampi; Krohn. 14253. Lapinlahti, 4321. Karstula; Berner. D. 1. Repola; Lönnrot. A. II. 3. 4. Kajaanin kihlak. ⁵) Borenius. II. 186. Repola.

Samantapaiset säkeet tavataan yleiseen myös Kanteleensynnyssä, ja lienevätkin ne siinä alkuperäisimmät; vasta runojen yhdyttyä ovat säkeetkin usein siirtyneet runosta toiseen.

Seikka selviää parhaiten esimerkeistä:

Soittiit nuoret, soittiit vanhat[1].

Soittiit miehet naimattomat,
Soitiit naiset naapurista[2].

Soittiit nuoret, soittiit vanhat,
Soittiit miehet naimattomat[3].

Soitti yksi, soitti toinen,
Ei ilolle millenkänä[4].

Soitti piiat, soitti pojat,
Soitti miehet naimattomat,
Soitti nainehet urohot[5].

Soitti nuoret, soitti vanhat,
Vasta vaipuneet uroset,
Vasta vaipumattomatkin;
Ei tuntuna ilo ilolle[6].

Soittiit naineet uroset[7].

Pani vanhat soittamahan,
Vanhat soitit, pää vapisi;
Ei ilo ilolle käynyt,
Soitto soitolle tajonnut.
Pani nuoret soittamahan,
Nuoret soitit, sormet notkut[8].

---

[1]) Saxbäck. 444. Vuole ja Sirelius. 1. (siv. 5) Lempaala. [2]) Slöör. I. 13. Rautu. [3]) Reinholm. 14. Viipurinl. [4]) Ahlqvist. II. 37. Pyhäjärvi. [5]) Polén. 110. Impilahti. [6]) Sirelius. 121. Suistamo. [7]) Saucko. 26. Antrea; samantapaisia: Krohn. 7115. Ilomantsi; Gottlund. 186. Juva; Berner. D. 10. Kolvasjärvi. [8]) v. Beckerin lisäys Gananderin Mythol. siv. 99. Muhoksesta; samallaisia: Lönnrot. A. II. 3. 4. Kajaanin hihlak.; Krohn. 4321. Karstula.

Kanteleensynnyssä ja Laivaretkessä tavataan siis kummassakin aivan yleiseen sekä nuortaväkeä että vanhastoa. Emme kyllä ole tavanneet kummassakaan näistä vielä Itä-Karjalassa etsimiämme Ison tammen säkeitä. Vasta pohjoisempana, missä tämä runon osa on laajentunut, tapaamme ne Laivaretkessä [1], siihen todennäköisesti muodostuneina edellisissä esimerkissä tavattavain Kanteleensynnyn säkeitten vaikutuksesta. Ei näet ole ensinkään todennäköistä, että säkeet olisivat tammenrunon yhteydessä syntyneet, sillä eihän tässä ole mitään aihetta eriikäisten ihmisten mainitsemiseen. — Luultavasti olisi Itä-Karjalassa nytkin tavattavissa ja ainakin on siellä ollut Laivaretki tai Kanteleensynty, jossa on nuot samat säkeet, mitkä tapaamme edellämainitussa Boreniuksen Repolasta saamassa runossa. Täytyyhän muutenkin olettaa, että joltakulta seudulta on kadonnut runopiirteitä.

Siinä Venheretken kohdassa, missä kerrotaan Venheen tarttumisesta hauin selälle, tavataan m. m. seuraavat säkeet:

Virkki vanha Väinämöni:
Pyörähtele kattšomaha,
Missä lie venoni kiinni!

Tuob' ol(i) nuori Jogamoni
Pyörähteli katsomaha [2].

Tämä piirre ei kyllä ole aivan yleinen. Mutta sensijaan tavataan sekä tässä yhteydessä, että siitä siirtyneenä Kanteleensynnyssä (hauin päästä puhuttaessa) aivan yleiseen säe:

Kattšeloobi, keäntelööbi [3],

josta säe: *Pyörähtele kattšomaha,* selvään on mukailtu.

---

[1]) Esim. Borenius. II. 188. Repola. [2]) Basilier. 99. Suojärvi. [3]) Basilier. 155. Korpiseliltä; samallaisia: Berner 1 ja 18. Repola sekä j 10. Kolvasjarvi.

Etsiminen pilvistä muistuttaa runoa vesimatkalle hukkuneesta neidosta. Tässä runossa, joka Länsi-Inkerissä muutenkin paljon on sekaantunut Isoon tammeen [1], äiti löytää kadonneen lapsensa pilvistä, ja tämä sanoo tavallisesti:

Pilvi pitää päästä,
Pilven poika polvista,
Hattaroine hartioista [2].

Se seikka, että alueemme ainoassa runossa, jossa pilvistä etsiminen tavataan, samalla myös kerrotaan etsityksi alasesta maaemästä, viittaa siihen, että kaikki säkeet 156—9 olisivat Pistoksensynnystä tähän yhteyteen tulleet. Säkeitten muotokin on aivan samallainen kuin tässä loitsussa tavattavien. Jos vesitielle hukkuneen neidon balladilla on jotain tekemistä näitten säkeitten kanssa, niin lienee se välittävä. Voisi ajatella, että etsiminen, joka piirre tavataan kummassakin, sekä Isossa tammessa että viimemainitussa balladissa, olisi johtanut laulajan ajatuksen pilviin. Mutta koska balladissa ei puhuta pilvistä etsimisestä, ei tästä voitu valmiina saada mitään säkeitä. Siksi ehkä laulaja otti tähän sopivat kohdat pistoksen loitsusta: [3]

Ennen on jo mainittu, että Ison tammen kaatajana I-K:ssa, kuten usein täältä pohjoiseen päin olevissa seuduissakin, on *musta mies*, joka *nousee merestä.*

I-K:n runojen esitys kaatajasta on kokonaisuudessaan seuraava:

160 A. *Nousi mies musta merestä.* i 3.
B. *Nousoo mies mustu merestä.* i 18 a.

---

[1]) Ks. siv. 134—5.. [2]) Porkka. II. 168—9. Narvusi, I. 160. Serebetta, 259. Kaprio y. m. [3]) Ks. esim. i 44; j 2, 45; e 26; f 12; k 12; m 21; p 20. 160 A) i 14, 16—7, 19. 22—3, 26-8, 32, 35—6, 45.

C. *Noue mies musta meressä.* i 51.
D. *Nousoobo mies musta meresi.* i 55.
E. *Katsoo mies meres näyttää.* i 58.
161 A. *Uros aalloista ⌜yleni⌝.* i 14.
B. *Uro aalloista ylenöö.* i 17.
C. *Uros aallossa yleni.* i 26.
D. *Uro aaltojen yleni.* i 50.
E. *Ukko aallossa yleni.* i 51.
F. *Ylenego aaltoloisi.* i 55.
G. *Aaltoloil ylentelöö.* i 58.
162. *Vähin ku⌜ollutta parempi⌝.* i 14.
163. *Katon⌜utta⌝ kaunihimpi.* i 14.
164. *Käsi kyyryn korkeutta.* i 16.
165 A. *Rautasuinen, rautapäinen.* i 14.
B. *Rauta suuna, rauta päänä.* i 19.
166 A. *R⌜auta⌝ rukkas⌜et⌝ käessä.* i 16.
B. *Rauta kintahat käessä.* i 19.
167 A. *Pistääbi teräsrukkaset kätehe.* i 55.
B. *Teräs-rukkaset käessä.* i 58.
168. *R⌜auta⌝ hattu hartehilla.* i 14.
169. *R⌜auta⌝saap⌜pahat jalassa⌝.* i 29.
170. *Rauta vyö selän takana.* i 17.
171 A. *Teräksestä vyö takana.* i 19.
B. *Teräs-vöillä vyötetty.* i 22.
C. *Teräsvyö vyöllä pantu.* i 36.
172 A. *R⌜auta⌝kirvi vyön takana.* i 14.
B. *Rauta-kirvo vyön takana.* i 58.
C. *Rautakirves olkapäällä.* i 45.
173 A. *Teräs kinen vyön takana.* i 16.
B. *Teräs on kirves vyön takana.* i 17.

---

161 A) i 16, 19, 23. 27—8, 36. 161 B) i 45. 162) i 16—9, 22—3, 26—32. 163) i 16—9, 22—3, 26—8, 32. 165 A) i 17—8. 22—3. 165 B) i 26, 29, 32, 36. 166 A) i 14, 16—8, 23, 26—7. 166 B) i 50. 167 B) i 59. 168) i 16—9, 22, 26—7, 29, 32, 36, 50, 58—9. 172 A) i 27, 59. 173 A) i 26. 173 B) i 18, 22, 29.

	C.	*Teräskirvone perässä.*	i 36.
174	A.	*Kulta kirvosen keralla.*	i 3.
	B.	*Kulta kirvoon on vyön tagani.*	i 51.
175	A.	*Pää kulta, terä hopia.*	i 3.
	B.	*Terä ⌈kulta, pää hopea⌉.*	i 27.
176	A.	*Varsi vaskesta välähy.*	i 3.
	B.	*Vaskivarsi kirvehessä.*	i 14.
177.		*Tulisagahat suuss' hoaruiloo.*	i 55.
178.		*Rautaragehet nenähuogamis lähtööbi.*	i 55.

Saadaksemme selville ylläolevan runokohdan muodostumisen, tulee meidän tarkastaa toisia runoja, joissa tavataan samantapainen pikku mies: Tulenlukua, Merenkosioita ja Isoa härkää.

Ryhdymme ensiksi Tulenlukuun. Joko loitsulla tahdotaan sammuttaa tulta, — vahingonvalkeata, — tai parantaa tulenvammaa, niin kummassakin tapauksessa on veden mainitseminen luonnollinen. Tämä onkin Tulenluvussa hyvin yleinen ja laajalle levinnyt piirre: merellä tuli isketään, mereen kipinä putoaa, merellä sitä etsitään, merestä nousee parantaja ja merestä otetaan lääkkeeksi hyytä, jäätä, vilua vettä [1]. Toinen tässä loitsussa laajalta tavattava ja sille luonnollinen piirre on mustan ja pimeän mainitseminen [2]. Palovammoja potevan mielikuvitusta hyväili valkean vastakohdan mainitseminen. Loitsian ajatus taas johtui mustaan senkinvuoksi, että tulenjälki on tämän värinen. Vielä tavataan Tulenluvussa kolmaskin tammenkaatajaa muistuttava piirre. Tulta pidellään *rautasilla, kivisillä, vaskisilla, hyisillä* y. m. *kintailla*, tai kerrotaan, että joku olento — parantaja — tohtii sitä pidellä ilman näitä lai-

---

176 B) i 45. [1]) Esim. Ekman. 480. Längelmäki; Kallio. 2. Vanaja; Laitinen. 157. Viitasaari; Manninen. 9. Rautalampi; Fellman. Fol. I. 84. Lappajärvi; Gottlund. 727. Ruotsin suomal.; Snellman. 59. Iisalmi; Ahlqvist. I. 289. Ilomantsi; Parasken r:t 138 ja 152. Sakkola. [2]) Lilius. 160. Längelmäki; Arho. 54. Isojoki; Pirilä. 42. Ilmajoki; Basilier. 7. Sortavala. y. m.

toksia. Tulen piteliäkin on tavallisesti *musta mies*, joka *nousee merestä*. Otamme muutamia esimerkkejä tästä runokohdasta:

Ämmä musta, pää keritty,
Souteli jäisessä kolassa,
Jäähyppynen sylissä,
Jääjähmä kainaloissa,
Jolla tulta tuikahutti [1].

Vanha ämmä, musta pää,
Käveli jäisessä kodassa,
Josta hän tulta tuikutti [2].

Tuohon ei taittu kajota
Rautasita kintaita,
Vaskisita vanttuita [3].

Mutt' kun musta miesi merestä nousi,
Aallon kahen astuvasta,
Joka kärsi käsin käyvä,
Tuon turkasen tulehen [4].

Musta mies merestä nousi,
Jonka tuli suusta suihki,
Haiku päästä pössyeli [5].

Musta mies merestä nousi,
Uros ukko lainehista,
Joll oli hyytä hyppysissä,
Jäätä jäntere-käsissä.
Tiespä tuo tulen lumoa,
Kärsipä käsin ruveta,
Ilman rautasitta rukkahitta,
Vaskisitta vanttuhitta [6].

Nouse merestä, musta mies,
Tule tänne tuli tuiskuhun,
Satamata sammuttamahan,
Estä etemmä menemästä!
Pidätä piirihin tähän!
Vesi vahva valvokohon,
Valkia kulta levätköhön [7].

[1]) Järvinen. 55. Sahalahti. [2]) Lilius. 160. Längelmäki. [3]) Ekman. 430. Längelmäki. [4]) Laitinen. 157. Viitasaari. [5]) Manninen. 9. Rautalampi. [6]) Jäntti. 17. Viitasaari. [7]) Arho. 54. Isojoki.

Musta mies merestä nousi.
Oli hyyt hyppyysis',
Jäätä jänkkäles kainalos,
Rautaista rekiä
Yli tulisen linnan veti [1].

Mies musta merestä nousi,
Ylös aallosta yleni,
Oli hyytä hyppysessä,
Jäitä järkäle käessä.
Risto kärsi käsin rueta,
Ilman rauta rukkasitta,
Ilman vaski vantuhitta [2].

Tyttö vanhan väinämöisen
Ei kärsi käsin ruveta,
Ilman vaskivantuhitta.
Musta mies meresta nousi,
Jok' oli korkia kortelia,
Vaka vaaksan korkia,
Vaka vaaksan pituinen,
Oli hyytä hyppysissä [3].

Pien mies merestä nousi,
Uros kallosta kasvo [4].

Musta mies merästä nousi,
Hynen hattu hartisilla,
Hyset kintahat käissä,
Jää jänkäle kainalo [5].

Saatiin tulen kipinä,
Jota ei kärsinnyt käsin koske-
tella,
Ilman rauta rukkasia,
Vaskisia vanttuita;
Vaan mies merestä nousi,
Änkkä aallosta yleni [6].

Ei kärsint käsin ruveta,
Ilman rautarukkasitta,
Vaskisitta vanttusitta,
Kivisittä kintaitta [7].

Ei kärsi käsin ruveta,
Ilman rauta rukkasitta
Tahi vaski vanttuhitta [8].

---

[1]) Pirilä. 42. Ilmajoki. [2]) Fellman. Fol. I. 21. Kortesjärvi. [3]) Fellman. Fol. I. 34. Lappajärvi. [4]) Gottlund. 764. Vermlanti. [5]) Gottlund. 776. Vermlanti. [6]) Snellman. 59. Iisalmi. [7]) Europaeus. H. 180. Ilomantsi. [8]) Meriläinen. II. 442. Kenttäjärvi.

Useista runoista saatamme huomata, että mustalla olennolla on tarkoitettu tulen kärventämää potilasta. Siihen viittaavat m. m. seuraavat tässä yhteydessä tavattavat säkeet:

Vähän kuollutta parempi,
Kadonnutta kaunihimpi[1].

Nouseppas nyt ylös, nokinen poika,
Nokisen tulen sijalta[2].

Jonka tuli suusta suihki,
Haiku päästä pössyeli,
Suihtuvaa tuli punainen[3].

Yleisimmin kumminkin esiytyy tämä parantajana. Yhdessä ylempänä olevassa Kortesjärveltä saadussa runossa mainitaan tulenpiteliää nimellä **Risto**, joka nähtävästi on väännös sanasta Kristus[4]. Tämä seikka jo osottaa, kuka Tulenluvussa alkuaan on ollut parantajana. Kumoamattoman todistuksen saamme tähän useampia toisintoja tarkastamalla.

Varsinkin Länsi-Suomessa tavataan yleiseen seuraava tulenluku.

Mikä kaukaa näkyy?
Pilvi kaukaa näkyy.
Mikä pilven pattaall'?
Piika pilven pattaall'.
Mikä piijan syliss'?
Laps' piijan syliss'.
Mikä lapsen kourass'?
Pikar' lapsen kourass'.
Mikä lapsen pikariss'?
Sulka lapsen pikariss',
Jolla hän tulta tuiskas'
Ja valkeat läiskäs'[5].

---

1) P. Ollilainen 23. Nilsiä; samoin: Europaeus. Fol. III. 1. 16. Ilomantsi; Sirelius. 196. Jaakkima; Arvidsson. I. 8. Rautalampi, y. m. 2) Laitinen. 157. Viitasaari. 3) Manninen. 9. Rautalampi. 4) Ristus, Riste, siitä sekaantunut miehen nimeen *Risto* (Kristofer). 5) A. Leino. 998. Lamminkoski; sama: Silfvenius. 15. Orimattila; Pirilä. 163. Ilmajoki; Nurmio v. 3. 13. Isokyrö ja v. 8. 12. Alahärmä; Krohn. 16711. Viitasaari; Meriläinen. II. 119. Muhos, III. 112. Kainulaisjärvi; Karttunen. 194. Luovutsaari.

Runossa esiytyvä *piika* ei ole kukaan muu kuin *Neitsyt Maria.* Useissa tällaisissa runoissa nimitetäänkin pilvessä-oliaa *neitsyeksi* tai suorastaan *Neitsyt Mariaksi*[1]. Lukuisista toisinnoista käy selville sekin, mitä kupissa oleva voide on:

Mitä sarven sisällä on?	*Hyvä haavalle vaihteheksi,*
Jesuksen veri punainen,	*Kipeälle parantehekse.*

Haava tässä tietysti tarkoittaa palohaavaa. Mahdollista tosin on, että runoa on yleensäkin käytetty voiteenlukuna; vaikka pilvikäsite, — kylmä, kostea, — on vaikuttanut, että sitä etupäässä on ruvettu palaneille lukemaan.

Jesuslapsen kädessä oleva *kuppi* y. m. on usein kultainen:

Kultakuppinen käessä,
Kultasulka kuppisessa,

joka onkin katoliselle runolle hyvin sopiva piirre.

Edelläesitetystä selvään katolisesta runosta on syntynyt tavaton joukko erilaisia muunnoksia. Miltei jokaisessa tulenluvussa kautta koko Suomen ja Venäjän-Karjalan on tämä jossain muodossa edustettuna. Usein on palaneen voide muuttunut aineellisemmaksi, sellaiseksi, jonka mainitseminen karkottaa palohaavoissa kirventelevän lämmönkauhua: jääksi. Loitsia, enempää kuin sairaskaan, ei ole käsittänyt sitä yliluonnollista voimaa, mitä loitsun laatiat, munkit ja papit, ovat ajatelleet. Näin on Neitsyt Mariasta tullut *hyinen neito,* joka *istuu pilvissä* tai muussa kylmässä paikassa. Sylilapsi on samalla tullut joutavaksi; melkeinpä on se vastustanutkin suotuisan mielikuvan aikaansaamista; vaikea on näet ajatella kylmää siellä, missä lasta pidellään. Lapsen sijasta on neito saanut jääpalasen syliinsä.

---

[1]) Esim. Granqvist. 80. Siikainen; Kortesniemi. 82. ja Arho. 85. Isojoki; Korpela. 150. Teuva; Alanen. 88. Kauhajoki.

Samalla on kultainen *kuppi* tai *sarvi* muuttunut kultaiseksi tai vaskiseksi *kattilaksi*, jossa on jäätä, taikka *jääkattilaksi*. ja siinä voiteen-siveltimenä oleva kultainen *sulka* ensin kultaiseksi, hopeaiseksi tai vaskiseksi sekä myöhemmin jäiseksi *kauhaksi*, taikka yleensä kauhaksi, jolla viskotaan vilua vettä ja jäätä.

Joskus on poika jäitten mukanakin säilynyt; mutta se ei silloin ole enää sylilapsi, vaan täysikasvuinen *hyinen poika*, joka kulettaa jäätä ja viskoo sitä paikoille palanehille.

Edelläolevat seikat selviävät esimerkeistä.

Neitsyt Mariasta — hyinen neito y. m.:

Pilvi kaukaa näkyy.
Mikä pilven pattaall'?
Piika pilven pattaall' [1].

Nouse pilvi pohjasesta,
Piika istuu pilven pääl' [2].

Pilvi nousi pohjaasesta,
Kaari kasuoo pilven päällen,
Piika istuu kaaren päällä [3].

Pilvi kaukaa kulkee,
Ämmä kaukaa tulee.
Onko rasvasarvi kälessä [4].

Typi tyyten, Pohjon tyttö,
Tunkeunnu tähän tuleen [5].

Akka kaukainen aijaa,
Hyyssä — — — — — — [6].

---

[1]) A. Leino. 998. [2]) Hildén. 88. Marttila. [3]) Brandt. 518. Laihia; sama: Brandt. 412. Jalasjärvi; Takala. 120. Ylihärmä; Pirilä. 12. Ilmajoki. [4]) Uino. 161. Artjärvi. [5]) Gummerus-Ranni. 583. Viitasaari. [6]) Parasken run. 69. Sakkola.

Tule tänne Turjan eukko[1].

Hyinen tytti, jäinen neito[2].

Voide — jääksi, kuppi — kattilaksi, sulka — kauhaksi:

Neito pieni pilven päällä,
Siipi kultanen käsillä,
Kultakauha kainalo[3].

Neittyt istuu pilven kulmalla,
Joll' on kuparinen kattila käres
Ja hopiaanen kauha kattilas,
Jolla hä(n) viskeli vettä[4].

Pilvi nousi pohjaasesta,
Piika istuu pilven päällä,
Pilven kauha kattilas,
Jolla hän tulen tukahutti
Ja valkian vihan vähenti[5].

Vaimo valkonen tuleepi,
Sini-helma hemmaa,
Sini-tokkonen kädesä,
Sini-sulka tokkosessa,
Jolla hän tuulta tuiskasee,
Valkehita vaivuttaapi[6].

Piika istuu kaaren päällä
Jäinen kattila käres,
Jäinen kauha kattilas,
Jolla se tuulen tyventää
Ja valkian vähentää[7].

Piika nousi kaaren päälle
Jäinen kattila sylis,
Jäinen kauha kattilas,
Jolla se tuulet tyventää
Ja valkiat hämmentää[8].

Netsyt Maarian punainen hame
Tuolta tulla liehutteli,
Jäinen kattila käessä,
Jäinen kauha kattilassa[9].

---

[1]) Kajan. 11. Reisjärvi. [2]) Riikonen. 1. Pälkjärvi. [3]) Europaeus. H. 180. Ilomantsi. [4]) Sallmén. 10. Ilmajoki. [5]) Brandt. 413. Jalasjärvi. [6]) Järvinen. 55 b. Punkalaidun. [7]) Takala. 120. Ylihärmä. [8]) Takala. 121. Ylihärmä. [9]) Lilius. 15. Laukaa.

Neiti kaukaa tulee,
Etäjältä astelee.
Se neiti ei ole vilulla valettu:
Hallassa hameen helmat,
Paian kaulus kalkkareessa,

Impi ilmasta tulevi,
Neiti kaukaa näkyvi,
Etähältä astelevi.
Mi on neitillä käessä,

Eukko Tuuvalta tuloo,
Etäältä haihottaa,
Hyyssä helema, hyyssä paula,

Mikä tuolta kaukaa näkyy?
Neiti pojan vuoteelta,

Akka kaukalta tulloo,
Etähältä ennättää,
Hyyssä helmat, jäässä polvet,
Vaski vatinen käessä,
Kaks siipii vaissa.

Pieni pilvi pikkarainen
Kaukaa tuolta näkyvi,
Itse pilvessä pisara,
Pisarassa lammikainen,
Tytti lammin tyrmähällä,

Pilvi pikkunen tulloo,
Kaari kaukoo näkkyy,
Etäällä ennättää;

Hyiset kinttahat käesä,
— — — — — — — — — —
Hyinen kattila käesä,
Hyinen kauha kattilasa,
Kauhasa simanen siipi [1].

Mi mytty neitin kainalossa?
Kauha on neitillä käessä,
Toisessa metinen siipi,
Mesi mytty kainalossa [2].

— — — — — — — — — —
Hyyssän kauha kattilassa,
Hyyssän kattila kätessä [3].

Joll on hyytä hyppysissä,
Jäätä kämpäle käessä [4].

— — — — — — — — — —
Mikä lie pahoin palanut
Sekä korpunut kovasti,
Sitä mie siivellä sipasen
Sekä voian voitehella [5].

Hyytä hyppyrä sylissä,
Jäätä jänkkä parmahilla,
Jolla tulta tuiskaeli,
Palanutta paiskaeli [6].

Neito on pieni pilven päässä,
Hyyt on hyppynen sylissä,
Jäätä jänkäle olalla [7].

---

[1]) Rautell. 248. Liminka. [2]) Meriläinen. 119. Muhos. [3]) Kinnunen. 268. Joroinen. [4]) Krohn. 1151. Kestilä. [5]) Saxbäck. 657. P-Inkeri. [6]) A. Leino. 1080. Rautu. [7]) Rytkönen. n:ton Kontiolahti.

Pilvi pikkunen tuloo,
Koaret kaukana nägyy,
Pyhä piika on pilven peässä,
Neitsyt koarien nenässä;
Hyyssä on sukka, jeässä kenkä,
Hallassa hamehen helma;
Hyystä kelkkoa vetää,
Jeäregeä rängittää;
Jeäss' on jeä kerä sylissä,
Viel on paljo parmahilla,
Lumi kabu kainalossa[1].

Sylilapsesta — hyinen poika.

Tuli poika pohjolassa,
Uro uuessa kylässä,
Tuli huosti housun suussa,
Paloi pojan helmehissä,
Hytön kauha kattilassa,
Viskaa vilua vettä,
Paikoilla palanehilla,
Tuomilla tulen kivuilla[2].

Vaikka runon yksityiskohdat ovatkin muuttuneet, tavataan siinä kaikkialla kumminkin samat pääpiirteet: neito tulee kaukaa tai pilvestä, hänellä on jotain sylissä, kainalossa tai parmailla. Sitäpaitsi tavataan kaikkialla nuot alkumuodon säkeet:

Jolla hän tulen tukahutti
Ja valkian vihan vähenti.

. . .

Ja valkeat läiskäs'.

Edellämainituista alkumuodoista käy selville, että jää ei alkuaan ole runoomme kuulunut. Kumminkin tavataan Länsi-Suomessa alkuperäiseltä näyttäväkin loitsu, jossa Neitsyt Mariaa pyydetään tuomaan jäätä:

Neitsyt Maaria nemoinen,
Ota jäätä vähäinen,
Jolla tulen tukahutat,
Valkiankin vapahutat[3].

---

[1]) Karttunen. 194. Luovutsaari; samallaisia: Lönnrot. R. 241. Jaakkima, S. 189. Kiteenpit., 226. Kesälahti, A. II. 8. 13. Kianta, y. m. [2]) Erkko. 4. Korpiselkä; sama: Basilier. 8. Sortavala; Relandar. 83. Ilomantsi; Europaeus. H. 84. Viena. Fellman. Fol. I. 21. Kortesjärvi. [3]) Granqvist. 30. Siikainen: sama: Alanen. 38. Kauhajoki; Kortesniemi. 32, Isojoki; Korpela. 150. Teuva; Paldani. 34 a—b. Ikalinen y. m.

Tämä esiytyy miltei kautta koko Suomen, rinnan edellä-esitetyn kanssa. Mahdollisesti onkin tämä tulenloitsuna alkuperäisin, — se, jonka vaikutuksesta pilvenpäällinen voiteen tuoja, Neisyt Maria, on muuttunut jään tuojaksi ja siten erityisesti palanen voiteen tuojaksi. Siikaisissakin näyttää kumminkin jo esiytyvän savolaisten runojen vaikutusta, joten edelläoleva loitsu kyllä voisi edustaa myöhempääkin laulutapaa.

Tulos, mihin olemme johtuneet, on siis, että se Tulenluvun osa, jossa kerrotaan jäisen henkilön tulemisesta palaneelle jäätä tuomaan, on pääasiassa muunnos siitä loitsusta, jossa Neitsyt Marian tai hänen Poikansa kerrotaan voitelevan palanutta. Samalla olemme tulleet vakuutetuiksi siitä, että loitsu on saanut alkunsa Länsi-Suomessa ja sieltä kulkenut itään päin; muuten ei voida selittää sitä seikkaa, että se äskenmainitulla alueella tavataan melkein yksinomaan vaan alkuperäisessä, selvään katolisessa, muodossa, jotavastoin se Itä- ja Pohjois-Suomessa sekä itärajan toisella puolen on niin paljon muuntunut, että sitä usein on vaikea enää samaksi tuntea. Samaa todistavat myös ne aivan uudet ainekset, mitkä alueemme itäosissa ovat loitsuun yhtyneet.

Nyt emme kumminkaan vielä ole tuoneet tästä runoaineksesta esille sitä, minkävuoksi alkuaan teimme tämän poikkeuksen varsinaisesta aineestamme. Käymme vasta käsiksi siihen osaan. Tulenluvussa esiintyvä jäävoiteen-tuoja, samoinkuin ennenmainitsemamme tulenpiteliä, on usein puettu tai muuten varustettu samalla tavalla, kuin Itä-Karjalassa tapaamamme tammenkaataja. Koska tulenpiteliä ja jääntuoja esiintyvät joskus aivan samallaisina, — toinen on vaikuttanut toiseen, — niin tarkastamme ne yhdessä, ottaen vastaavat säkeet kummastakin.

1. *Musta mies merestä nousi.*
2. *Uros alloista yleni.*
3. *Ilman rauta rukkasita.*
4 A. *Kivisittä kintahitta.*
B. *Kiviset kintahat käessä.*
5 A. *Ilman kirjokintahitta.*
B. *Kirjavihin kintahisin.*
6 A. *Vaskisita vanttuita.*
B. *Vaskisilla vantuhilla.*
C. *Ja vaskiset kintaat.*
D. *Vaskisiin vanttuisiin.*
E. *Vaski vanttuen sisässä.*
F. *Otti vaskivanttuhunsa.*

---

1) e. Arvidsson. I. 8; Manninen. 9; Hirvonen ??; Jäntti 17; Krohn IX. 241 c. — k. Arho. 55; Sallmén. 11. Pirilä. 8, 42; Rosnell. 45: Fellman. Fol. I. 21 ja 34. — l. Rautell. 252. — g. Snellman. 7 ja 79. — o. Gottlund. 727 ja 770. — h Sirelius. 58 ja 96. — j Hakulinen. 1; Lönnrot. R. 712. — p. Karttunen 71, 210. — x Arvidsson. V. 2. (Bergin); Ganander. Myth. siv. 106. 2) o. Gottlund. 770. — j Hakulinen. 1; Lönnrot. R. 712. — x Arvidsson. V. 2; Ganander Myth. siv. 106. 3) d Ekman. 480. — e. Varvikko. 240; Krohn. 4060, 16765; Hirvonen ??; Arvidsson. I. 3. — l. Fellman. Fol. I. 21. — g Snellman. 7, 59; Arvidsson-Crohns. A. II. 5 ja 38. — h. Sirelius. 196; Ahlqvist. I. 289 ja 531. — i. Polén. 14—5; Europaeus. H. 179—80. — m. Martinoff. 7. — p. Berner. II. 31; Borenius. II. 171, I. 104; K. Karjalainen. 105; Meriläinen. II. 442. 4 A) i. Krohn. 7432, 7838; Polén 15. — j. Ahlqvist. I. 531; Hakulinen. 1. — x Arvidsson. V. 2. 4 B) j. Ahlqvist. I. 224. 5 A) p. Borenius. I. 100, II. 171; K. Karjalainen. 105; Lönnrot. A. II. 6. 96. 5 B) i. Krohn. 5080. 6 A) d. Ekman. 480. — e. Varvikko. 240; Hirvonen. ??; Krohn. 16765; Arvidsson. I. 3. — k. Fellman. Fol. I. 34. — g. Arvidsson-Crohns. A. II. 5 ja 38; Snellman. 7, 59. — h. Sirelius. 196. — i. Polén. 14; Krohn. 7432; Europaeus. H. 178, 180. — j. Ahlqvist. I. 224, 289, 531; Hakulinen. 1. — m. Martinoff. 7. — p. Borenius. II. 171, I. 104; Berner. II. 31; Meriläinen. II. 442. — x. v. Becker. Ganand. Myt. siv. 36. 6 B) k. Fellman. Fol. I. 33. 6 C) k. Sallmén. 12. 6 D) i. Krohn. 5080. 6 E) j. Gottlund. 665. (Lönnrot. S. 200). 6 F) p. Lönnrot. Q. 242.

7. *Joll' oli hyytä hyppysissä.*
8. *Jäätä jäntere (jänkäle) käsissä.*
9. *Hyiset kynnet, hyiset sormet.*
10 A. *Hyiset kintaat käessä.*
B. *Jäiset kintahat käessä.*
C. *Alla hyiset sormikkahat.*
11 A. *Hyiset vyöllä sormikkaat.*
B. *Jäiset sormikkahat vyöllä.*
12. *Mustat kintaat käessä.*
13. *Mustat kihlat kintahissa.*
14 A. *Hyystä on hytty, hyystä hattu.*
B. *Hyyste hytti, jästi jätti.*
C. *Hyyssä hippa, hyyssä hattu.*
D. *Hyyssä hytti, jäässä rätti.*
E. *Hyyset hytti Kainalossa.*
F. *Jäinen huttu, jäinen hattu.*
G. *Hyys' on hattu, jäässä kenkä.*
15 A. *Hyinen hattu hartioilla.*

---

7) e. Varvikko. 240; Gummerus-Rauni. 582. Jäntti 17; — k. Pirilä. 42; Rosnell. 45; Fellman. Fol. I, 21 ja 34. — l. Polvinen 59; Krohn. 1151. — o. Gottlund. 498. — s. Groundstroem. 222. — h. A. Leino. 1080 — j. Lönnrot. Q. 210. — i. Basilicr. 93. 8) e. Varvikko. 240; Gummerus-Rauni 582; Krohn. 15469; Jäntti 17. — k. Pirilä. 42; Rosnell. 45; Fellman. Fol. I. 21 ja 34 — l. Polvinen. 59; Krohn, 1151. — f. Gottlund. 331. — o. Gottlund. 498. — s. Länkelä. VII. 2; Groundstroem. 222. — h. A. Leino 1080 — j. Relander. 83; Krohn. 6594, 6799. — i Basilier. 93. — p. Karttunen. 194. — x. Arvidsson. V. 2. 9) h. Sirelius. 4. 10 A) e. Manninen. 6. — l. Rautell. 248. — f. Kinnunen. 268. — g. Arvidsson-Crohns. A. II. 5. — o. Gottlund. 500, 804. — i. Polén. 14. — p. Meriläinen. II. 66. 10 B) i. Polén. 79. — x. Arvidsson. VII. 4. 10 C) i. Polén. 14. 11 A) g. Arvidsson-Crohns. A. II. 14. — l. Rautell. 248. 11 B) j. Ahlqvist. I. 251. 12: l. Rautell. 245, 252. 13) l. Rautell. 252. 14 A) e. Manninen. 6. 14 B) f. Gottlund. 331. 14 C) g. Arvidsson-Crohns. A. II. 11. 14 D) h. Anttonen. 27. 14 E) h. Sirelius. 4. 14 F) h. O. Saari. 12. 14 G) p. 15 A) f. Gottlund. 449. — g. Arvidsson-Crohns. A. II. 6. — o. Gottlund. 727, 750. — l. Rautell. 248. — m. Krohn. 17412. — p. Borenius. II. 171; K. Karjalainen 108.

B. *Hyy harkko hartioilla.*
C. *Hyytä harko hartis mikko.*
D. *Jäinen nuttu hartioilla.*
E. *Jäinen hattu hartioilla.*
F. *Jäinen harkko hartioilla.*
16. *Jäinen lakki päälaella.*
17. *Rauta hahlat hartialla.*
18 A. *Hyinen takki, hyinen lakki.*
B. *Musta takki, musta lakki.*
19. *Hyyssä sukka, jäässä kenkä.*
20. *Jalas on kiviset kengät.*
21. *Kirves kirjattu olalla.*
22. *Kultakirves olkapäällä.*
23. *Vaskivarsi kirvehessä.*
24. *Jeätä kirves vyön takana.*
25. *Kiilto vyõ vyöllä.*
26. *Hyinen vyö on vyölle pantu.*

Voidaksemme tehdä ylläluetelluista säkeistä jotain johtopäätöstä, tulee meidän ensin tarkastaa toisia edellämainituita runoja. Käymme siis käsiksi Merenkosioihin.

---

15 B) e. Manninen. 6. 15 C) o. Gottlund. 501. 15 D) x. Arvidsson. VII. 4. 15 E) n. Murman. 21. – i. Polén. 14. 15 F) o. Gottlund. 727, 804. — j. Europaeus. H. 47. 16) d. Kallio. 8. — m. Meriläinen. II. 66. — p. Borenius. II. 171. 17) s. Länkelä. VII. 2. 18 A) e. Lyytinen. 9. — g. Pennanen. 26. 18 B) l. Rautell. 245, 252. 19) n. Krohn. 881. — g. Kinnunen. 10; Hynninen. 9. Arvidsson. XI. 1. — j. Lönnrot. S. 189; Pennanen. 75; Massinen. 11; Europaeus. H. 47; Krohn. 6594, 9688, 9199, 10588, 10332; Hakulinen 1. — i. Krohn. 5684, 14527; Polén. 12. — m. Niiranen. 20; Lönnrot. A. II. 3. 13; Saxa. 1. — p. A. Ollilainen. 21; K. Karjalainen. 108. 20) x. Arvidsson. V. 2. (Berg). 21) g. P. Ollilainen. 28. 22) h. Sirelius. 196. 23) g. P. Ollilainen. 23. — h. Sirelius. 196. 24) p. K. Karjalainen. 108. 25) e. Valtonen. 87. 26) g. Langinen. 109.

Merenkosiain ballaadia on jo Virossa muistiinpantu useampia eri kertoja [1]. Niitten yleinen muoto esiytyy seuraavassa:

Lähme, lähme, sõssekeine,
Lähme kodunt kolmekesta,
Läbi niidi neljakesta,
Üle välja viiekesta,
Lähme seda merda pühkimaie,
Mere ääri äigimaie!
Vat, miss mees sealt merest tõuseb?
Kulda mees, kulda obune;
Kulda lakki tal peasa,
Kulda laigud laki peala,
Kulda kindad tal käesa,
Kulda kirjad kindaessa,
Kulda piitsa tal peosa,
Kulda piisad piitsa peala.
Lähme, lähme, sõssekeine,
Lähme kodunt kolmekesta,
Läbi niidi neljakesta,
Üle välja viiekesta,
Lähme seda merda pühkimaie,
Mere ääri äigimaie!
Vat, miss mees sealt merest tõuseb?
Õbe mees, õbe obune;
Õbe lakki tal peasa,
Õbo laigud laki eesa,
Õbe kindad tal käesa,
Õbe kirjad kindaessa,
Õbe piitsa tal peosa,
Õbe piisad piitsa peala.
Lähme, lähme sõssekeine,
Lähme kodunt kolmekesta,
Läbi niidi neljakesta,
Üle välja viiekesta,
Lähme seda merda pühkimaie,
Mere ääri äigimaie!
Vat, miss mees sealt merest tõuseb?
Vaske mees, vaske obune;
Vaske lakki tal peasa,
Vaske laigud laki eesa,
Vaske kindad tal käesa,
Vaske kirjad kindaesa,
Vaske piitsa tal peosa,
Vaske piisad piitsa peala [2].

---

[1]) Esim. Keerig ja Ilves. 288 ja 398. H. II. 35. 450 ja 656. Põide: Martinson. 2. H. I. 2. 63 ja Kull. 12. H. II. 43. 891. Pärnu; Mein. 4. H. II. 26. 258. Suure-Jaani; Bock. E. K. S. Jògev. III. 336. Pilistvere; Varrik. 5. H. III. 15. 174. Palamuse; Sepp. 12. H. II. 43. 891. Äksi; Pähn. 11. H. II. 32. 22. Hargla; Kotli. 28. E. K. S. 4:o. 4. 159. Räpina; Hurt. 58; Jaagomann. 37 ja Hurt. 130. H. II. 4. 302. Setumaa; Roosileht. 147. H. I. 1. 256. Järva-Jaani; Rapin. 2. H. IV. 1. 302. Koeru; Lohk. 426. H. II. 34. 721. Kuusalu; Knüpffer. 216. E. B. F. 232. Grenzstein. 1. E. K. S. 4:o. 2. 259; Veske. Eesti rahval. II. siv. 34. n:o 26; Neus. E. Volksl. siv. 116. n:o 35. [2]) Keerig ja Ilves. 398. H. II. 35. 656. Põide.

Pääasiassa tämän kaltaisia ovat toisetkin virolaiset sekä Inkerin ja Suomen Merenkosiat. Kosioita tosin on toisissa useampia, toisissa harvempia; toisissa esiintyy ensin arvokkaampi ja viimeksi halpa-aineisempi, toisissa taas päinvastoin. Viimeksimainittu seikka kyllä vaikuttaa, että runon henki perinpohjin vaihtuu; mutta kun muoto yksityiskohdissaan pysyy samana ja kun runon ajatus kummassakin tapauksessa on yhtä kansanomainen, emme tästä kokonaisuuden tarkastuksesta saa mitään ohjetta runomme kotiperää etsiessämme. — Molemmat laulutavat ovatkin kaikkialla rinnan edustettuina. – Käymme senvuoksi yksityiskohtia selvittelemään.

Yleinen piirre kaikille näille runoille on se, että kosiat nousevat merestä. Tämä seikka rajoittaa jo jonkun verran sitä aluetta, josta voimme runomme kotiperää ruveta etsimään. Länsi-Suomesta ei runoa ole saatu ainoatakaan kertaa. Kumminkin tavataan Valkeakoskelta Sääksmäellä saaduissa Ritvalan helkavirsissä olevassa Annikin ja kestin runossa säe: *Kulta mies merestä nousi* [1]; mutta tämä yksi, vieraassa yhteydessä esiytyvä säe ei riitä tukemaan runomme länsi-suomalaisuutta. Korkeintaan vahvistaa se sitä usein tekemääni havaintoa, että Viro ja Varsinais-Suomi ovat runoihin nähden olleet suoranaisessa vuorovaikutuksessa.

Kun näin ollen Länsi-Suomi ei sovellu runomme alkukodiksi, niin on etsittävämme alue rajoittunut Viroon, Inkeriin ja Kaakkois-Suomeen.

Virossa on tyttö, jolle kosiat nousevat, laulaja itse, „minä“, joka kävelee tai askartelee meren rannalla. Ainoastaan yhdessä, kaikinpuolin vaillinaisessa ja turmeltuneessa Tartumaan toisinnossa [2], jota pikemmin voikin pitää Annukan ja kestin runona, on sulhasten saaja *Annikene, akikene,* ja eräs Virumaan toisinto [3] alkaa:

---

[1]) d 2. [2]) Varrik. 5. H. III. 15. 174. Palamuse. [3]) Lohk. 426. H. II. 34. 721. Kuusalu.

Kristinna kivella istus,
Suomerannal Suome piiga.

Mutta tämäkin runo on vaillinainen sekä muuten sellainen. ettei sitä kuinkaan voi pitää alkuperäisenä. Kosioitakin siinä on vaan kaksi: *Vaski mees* ja *Villamees*, joista viimeksimainittu miellyttää.

Inkerissä ja Suomen puolella on taas Annikki 1. Annukka miltei yksinomainen sulhasten saajana:

1 A. *Annikka Turusen tyttö.*
B. *Annikka Turusen neiti.*
C. *Annikki Turulan neiti.*
D. *Annikaine soaren neito.*
E. *Annikka aharven neiti.*
F. *Annikka koria neiti.*
G. *Anikka soria neito.*
H. *Turun tyttö, Saaren neito.*
I. *Turun morsian mokoma.*
J. *Turun neiti turukkainen.*

Ainoastaan harvoin on neidolla toinen nimi:

2. *Katarina kipokäpälä.*
3. *Kirstina kivellä istu.*

Nimeä seuraavat säkeet ovat:

4 A. *Istu saaren sillan päässä.*

---

1 A) s. Porkka. II. 172, 174.; Reinholm. 233; h. Slöör. II. 20; i Europaeus. G. 616; q. Krohn. 6263. 1 B) j. Europaeus. G. 267. H. 42. 1 C) j. Ahlqvist. I. 24. 1 D) i. Krohn. 5659; h. Reinholm. 233 d. 1 E) j. Lönnrot. U. 21. 1 F) i. Polén. 161; j. Gottlund. 79; f. Gottlund. 228. 1 G) f. Neovius. läh. 8. n:ton. 1 H) s. Porkka. II. 172, 174; Reinholm. 233; h. Europaeus. K. 396. 1 I) s. Europaeus. I. 252; h. Reinholm. 312. 1 J) j. Europaeus. H. 144. 2) h. Europaeus. K. 425. 3) f. Gottlund. 20; e. Rudbäck. 12. 4 A) s. Ahlqvist. I. 530; h. Ahlqvist. II. 340, 172; i. Krohn. 5111; j. Gottlund. 79; f. ks. 1 G.

B. *Istu Turun sillan päällä.*
C. *Istu Suomen sillan päässä.*
D. *Istu kivisillan päässä.*
E. *Istu salmen sillan suussa.*
F. *Neito istuutu korolla.*
G. *Neito istu Turun korolla.*
H. *Turun koron korvarhalla*[1].
5 A. *Vuoron itki, vuoron nauroi.*
B. *Segä istu jotta itki.*
C. *Kesän istu, toisen itki.*
D. *Päivän istu, toisen itki.*
E. *Istu käsin, toisen itki.*
6 A. *Vuoron päätänsä paneli.*
B. *Harjoaapi hapsiansa.*
7 A. *Uotti miestä mielellistä.*
B. *Uotti miestä onnellista.*
C. *Toivo miestä toimellista.*
8 A. *Suhlaista simasuloista.*
B. *Sulhaista sulosanaista.*
9. *Lykyllistä lyyrätteli.*

Edelläolevista säkeistä viittaisivat ne, missä puhutaan *Turun, Turusen, Turulan* neidosta sekä istumisesta *Turun*

4 B) s. Porkka. II. 172, 174; Europaeus. K. 661; h. Lönnrot. R. 322; q. Krohn. 6461; j. Ahlqvist. I. 24.[1] 4 C) h. Europaeus. K. 425; q. Krohn. 6263. 4 D) j. Europaeus. H. 42. 4 E) f. Gottlund. 228. 4 F) p. Cajån. 15. 4 G) j. Lönnrot. U. 4; p. Europaeus. K. 92; K. Karjalainen. 40; Lönnrot. A. II. 5. 80; A. II. 6. 22 ja 118. 4 H) p. Europaeus. K. 92. 5 A) s. Ahlqvist. II. 530; Saxbäck. 546; h. Reinholm. 233 d ja 312. 5 B) i. Krohn. 5111; q. Krohn. 6263; j. Ahlqvist. I. 24; f. Gottlund. 20. 5 C) p. Lönnrot. A. II. 5. 80. 5 D) p. Lönnrot. A. II. 6. 118. 5 E) j. Lönnrot. U. 4. 6 A) s. Ahlqvist. II. 530; h. Reinholm. 233 d; j. Lönnrot. Q. 166; j. Ahlqvist. I. 24; Lönnrot. q. 166. 7 A) s. Reinholm. 233; Saxbäck. 546; h. Ahlqvist. II. 340; i. Krohn. 5111 ja 5253; q. Krohn. 6263; j. Krohn. 6380; p. Borenius (E). 12. 7 B) h. Europaeus. K. 425; f. Gottlund. 20 ja 228. 7 C) f. Gottlund. 20. 8 A) s. Reinholm. 233; Europaeus. I. 252; Slöör. VIII. 22, 26. Lempaala; h. Ahlqvist. II. 340. 8 B) s. Saxbäck. 546; h. Slöör. II. 20; i. Krohn. 5111, 5253 ja 5659; Polén. 161; q. Krohn. 6263; j. Gottlund. 79; p. Lönnrot. A. II. 6. 22. 9) h. Europaeus. K. 425; f. Gottlund. 20; d. Rudbäck. 12

sillan päällä ja *Turun korolla*, siihen, että runo olisi saanut alkunsa Varsinais-Suomessa. Mutta koska sitä ei ole näiltä seuduin eikä koko Länsi-Suomesta saatu, niin täytynee Turun mainitsemiselle olla toinen syy. Edellämainitut säkeet tavataankin aivan yleiseen toisessa, varmaan länsisuomalaisessa balladissa: Annikki ja kesti. Tätä runoa on m. m. saatu Inkerin läntisimmästä seurakunnasta Narvusista, ja alkaa se siellä:

Annikka Turusen tyttö,
Turun tyttö, saaren neito,
Istus Turun sillan päällä,
Itse istus, itse itki:
Elköö tehköö toine tyttö,
Ku tein mie polone [1].

Tähän yhteyteen sopivatkin edelläluetellut säkeet aivan hyvin. Kestin pettämällä Annikilla oli täysi syy itkeä ja samalla nauraa — katkeraa kiusannaurua. Sille taas, jolle merestä nousee komeita sulhasia, ei tällainen käytös ensinkään sovellu. Näitten kahden runon sekaantuminen on pääasiassa tapahtunut Länsi-Inkerissä, jonne Annukan ja kestin runo on asutuksen mukana kulkenut Suomen puolelta [2]. Mahdollisesti on, kuten ennenmainittu Ritvalan helkavirtenä oleva runo osottaa [3], joku Merenkosiain säe jo Länsi-Suomessakin ensinmainittuun sekaantunut, joka seikka ehkä on edistänyt Inkerissä tapahtunutta yleisempää sekaannusta.

Tarkastamista ansaitsevat vielä säkeet 7—9. Näitä tavataan Virossa vaan noissa kahdessa ennenmainitussa toisinnossa [4], jotka muutenkin poikkeavat kaikista muista virolaisista Merenkosioista, ja jotka varmaan ovat sinne Inkeristä palanneet. Inkerissä esiytyvät säkeet, paitsi An-

[1]) Porkka. II. 174; sama: Porkka. II. 347. Joenperä, III. 202. Soikkola; Saxbäck. 988. Taksova, 195. Vuole; Europaeus. I. 432. Teerijoki y. m. [2]) Annukan runon kulun suuntaa osottaa m. m. Porkan tiedonanto runosta III. 202. Hän sanoo runoa kutsuttavan *suomalaisten virreksi*, s, o. *luterilaisten laulamaksi*. Seudun luterilaiset juuri ovatkin Suomesta muuttaneet. Ks. Porkka, Ueber den Ingrischen Dialekt. siv. 17—20. Myös Lalmantin ja Inkerin runossa esiytyy itkeminen. Se on usein sekaantunut Annukan ja kestin runoon. [3]) Ks. siv. 281. [4]) Ks. siv. 281—2.

nukan ja kestin runoa, myöskin Siivottomalle neidolle[1] läheistä sukua olevassa Päätään sukimattoman neidon balladissa[2]. Tässä runossa esiytyvät myös säkeet 5—6. Kun siinä neidon nimi säännöllisesti on *Katrina*, ja kun tämä myös päätään sukiessaan istuu kivellä, niin on todennäköistä, että Meren kosioissa esiytyvä *Katrina* ja *Kirstina*[3] ovat tämän runon vaikutuksesta tulleet. Se seikka, että tyttö, joka alkaa päätään sukia, aina saa useita sulhasia, — samoinkuin huoneensiivoaja ja päätänsä pesevä neitokin, — vaikuttaa, että runo siitä läheisesti muistuttaa Merenkosioita, joten sekaantuminen on ollut luonnollinen asia.

Se, mitä edellä on osotettu, tekee jo hyvin todennäköiseksi, että Merenkosiat olisi Virosta kulkenut Inkeriin. Tarkastettavamme runokohdan yleinen laatu vahvistaa samaa. Merenkosioissa esiytyvä aihe on näet toiselta puolen niin yksinkertainen ja toiselta puolen taas paljas kuvittelu, ettei ole oikein luonnollista se, että runo olisi syntynyt jonkun erityisen neidon, sivullisen, kosintakohtauksia kertovaksi. Paljon luonnollisemmin sopii se runoksi, jonka keskipisteenä on laulaja itse, kuten Virossa on asian laita.

Kaikkein selvimmin tulee runomme virolaisuus esille kosiain esityksessä. Virossa on tämä toimitettu seuraavalla tavalla:

Kulda meessi tõuseb meresta,	*Kulda linti kübara peala,*
Kulda kübar tal peana,	*Kulda laastu lindi peala.*
Hõbe mees tõuseb meresta,	*Hõbe linti kübara peala,*
Hõbe hõlmikud õlalä,	*Hõbe laastu lindi peala*[4].
Vaske mees tõuseb meresta,	*Vaske lint kübara peal,*
Vaske kübar tal peas,	*Vaske laastu lindi peal*[5].

[1]) Ks. siv. 215. [2]) Ks. esim. Porkka. III. 116. Soikkola; Ahlqvist. II. 541. Lempaala; Slöör. VIII. 35. Lempaala; Ahlqvist. II. 125. Pyhäjärvi. [3]) Kirstina on tullut Katrinan sijaan sanain: *kivellä istu* vaikutuksesta. [4]) Martinson. 2. H. I. 2. 63. Pärnu. [5]) Kull. 12. H. II. 43. 891. Pärnu.

Kulda mees, kulda obune,
Kulda lakki tal peasa,
Kulda laigud laki peala,
Kulda kindad tal käesa,
Kulda kirjad kindaessa,
Kulda piitsa tal peosa[1].

Hõpe oli suuni, hõpe pääni,
Hõpe oli maani varbini,
Hõpe piitska peona,
Hõpe ruuska rusikah,
Hõpe kannus kangelan[2].

Heti ensi silmäyksellä huomaa, että edelläolevissa säkeissä on kuvattu keskiajan metallipukuun puettua ritaria. Varsinkin päähine, — se osa ritaripukua, joka onkin enin huomiota puoleensa vetävä ja joka „korkean asemansa" vuoksi vilahdukseltakin ritaria nähdessä parhaiten sattui silmiin, — on erinomaisen täydellisesti kuvattu. Yleinen kypärin koristehan on kullan- tai hopeanvärinen, joskus rautainenkin, linnunkuva. Tästä taas lähtee töyhtö, joka syrjästä katsoen on hyvinkin lastun näköinen. Jollei ollut linnunkuvaa ja töyhtöä, niin oli kypärän päällä kumminkin jonkillainen paarre loistavasta metallista[3]. Mahdollisesti tarkoitetaan *laik*-sanalla tässä myös sitä kypärissä olevaa, vähän lakinlippua muistuttavaa kulmikasta metallikaarta, joka tavallisissa oloissa pidettiin kypärin päälle nostettuna ja ainoastaan taistelussa laskettiin suojaksi kasvojen eteen. Kaikki muutkin ritariasun silmäänpistävimmät osat: metallihaarniska (*hõlmikud*), metallisormikkaat (*kindad*), kannukset ja piiska, tavataan kosioilla.

Inkerissä ja sieltä pohjoiseen päin olevilla alueilla on vastaavassa runo-osassa seuraavat säkeet;

10. *Kulta mies merestä nousi.*
11. *Hopiamies merestä nousi.*

---

[1]) Keerig ja Ilves. 398. H. II. 35. 656. Põide. [2]) Kotli. 28. E. K. S. 4:o. 4. 159. Räpina. [3]) Laik, laiga = pilkku, laikka; lakilaik = lakinlippu. — (Wiedemann-Hurtin Sanakirja). 10) s. Ahlqvist. II. 580; h. Europaeus. K. 425; j. Gottlund. 79; f. Gottlund. 20 ja 228; d. Rudbeck. 12; p. K. Karjalainen. 40. 11) h. Lönnrot. R. 322; i Krohn. 5659; j. Gottlund. 79; f. Gottlund. 20 ja 228; e. Rudbäck. 12; p. K. Karjalainen. 40.

12. *Vaskimies merestä nousi.*
13. *Tinamies merestä nousi.*
14. *Leipämies merestä nousi.*
15. *Rautamies merestä nousi.*
16. *Mies multa merestä nousi.*
17. *Mies musta merestä nousi.*
18. *Mustakulma kuusikosta.*
19. *Rauan karva kaislikosta.*
20. *Olki mies merestä nousi.*
21. *Mies merestä näytteleikse.*
22. *Nousi mies merestä.*
23 A. *Aallossa ylenteli.*
B. *Uros aallosta yleni.*
24. *Mies kulosta näytteleikse.*
25 A. *Kulta suuna, kulta muuña.*
B. *Kulta suuna, kulta päänä.*
C. *Kulta suussa, kulta käessä.*
26. *Kulta kaikkena kaluna.*
27. *Multa suuna, multa päänä.*
28. *Musta suusta, musta päästä.*
29 A. *Kultainen kypärä päässä.*
B. *Kulta hattu hartioilla.*
30. *Kulta harkut hartioilla.*
31. *Multa hattu hartioilla.*

---

12) h. ks. ed.; j. ks. ed.; p. ks. ed. 13) ks. ed. 14) ks. ed. 15) f. Gottlund. 20; p. Lönnrot. A. II. 5. 80. 16) s. Ahlqvist. II. 530. 17) s. Saxbäck. 281; j. ks. 11; f. Neovius. läh. 8. n:ton; d. ks. 11. 18–9) j. Europaeus. H. 106. 20) e. ks. 11. 21) s. Slöör. VIII. 26; i. Krohn. 5111, 5253; q. Krohn. 6461: j. Krohn. 6380; Ahlqvist. I. 24. 22) j. Europaeus. H. 106; p. Lönnrot. A. II. 6. 118: Borenius. (E.) 12. 23 A) i. Krohn. 5659; Europaeus. G. 616; q. Krohn. 6461; j. Krohn. 6380. 23 B) p. Lönnrot. A. II. 5. 46. 24) s. Reinholm. 233. 25 A) s. ks. 24; h. Reinholm. 25. 25 B) s. Ahlqvist. II. 530; h. Europaeus. I. 339; i Polén. 161; q. Krohn. 6263; j. Europaeus. H. 42; f. Gottlund. 20; e. ks. 11; p. Lönnrot. A. II. 5. 46. 25 C) p. Caján. 15. 26) s. ks. 24; h. Slöör. I. 6. 27) s. Ahlqvist. II. 530; f. Gottlund. 228. 28) f. Neovius. 8. n:ton. 29 A) s. ks. 27. 29 B) Slöör. VII. 22; h. Europaeus. I. 339; i. Polén. 161; q. Krohn 6263; j. Europaeus. H. 42; f. ks. 28; d. ks. 11. 30) s. ks. 24; h. Europaeus. K. 425; f. ks. 27. 31) s. Slöör. VII. 22.

32. *Musta hattu hartioilla.*
33. *Rauta hattu hartehissa.*
34. *Rauta harkko kartehissa.*
35. *Kultakintahat käessä.*
36. *Kulta rukkaset käjessä.*
37. *Rauta-kintahat käjessä.*
38. *Mustat kintahat käessä.*
39. *Kulta-kihlat kintahissa.*
40 A. *Kulta-kihlat kukkarossa.*
B. *⌜Kulta⌝ kihlat kormanoissa.*
41. *Multa kihlat kintahissa.*
42. *Mustat kihlat kintahissa.*
43. *Mustat kihlat kukkarossa.*
44. *Rauta-kihlat kintahissa.*
45. *Kultavyö selän takana.*
46. *Musta vyö selän takana.*
47. *Multa pienikki käessä.*
48. *Kulta keppinen käessä.*
49. *Vaski kirves olkapäällä.*
50. *Vaski saappahat jalassa.*
51. *⌜Kulta⌝ kannukset jalassa.*

Useimmat edelläluetelluista säkeistä vaihtelevat siten. että niissä esiytyvät epiteetit: *kulta, hopea, tina, vaski, rauta. multa, musta, olki, leipä,* vaihtuvat.

---

32) j. Gottlund. 79; f. ks. 28; e. ks. 11. 33) i. Krohn. 5253: q. ks. 29; j. ks. 29 B. 34) h. Reinholm. 226. 35) i. ks. 29 B.: q. ks. 29 B.; j. ks. 29 B.; f. ks. 28; e. ks. 11. 36) h. Reinholm. 233 d. 37) i. Krohn. 5111; q. ks. 29 B; j. ks. 29 B; f. ks. 25 B. 38) j. Gottlund. 79. 39) i. Krohn. 5253; q. ks. 29 B; f. ks. 28. 40 A) i. ks. 29 B; j. ks. 29 B; Ahlqvist. II. 24; p. Lönnrot. A. II. 5. 46. 40 B) p. Lönnrot. A. II. 5. 80. 41) f. Gottlund. 228. 42) j. Gottlund. 79; f. Neovius. läh. 8. n:ton. 43) j. Gottlund. 79. 44) j. Krohn. 5253. 45) i. ks. 29 B; j. Lönnrot. U. 21. 46) j. Gottlund. 79. 47) s. Slöör. VII. 22. 48) h. Europaeus. I. 339. 49) j. Lönnrot. U. 21. 50) h. Reinholm. 233 d. 51) j. ks. 43; f. ks. 28.

Vertaamme nyt tätä Inkerin runojen asunkuvausta edellä oleviin virolaisiin runokohtiin. Ensinnäkin tavataan itäisillä alueilla (Suomi, Inkeri, Aunus ja Venäjän-Karjala) *leipämies* ja *musta mies* (säkeet 14, 17, 28, 32, 38, 42—3, 46 y. m.) sellaisia, jotka eivät ensinkään Virossa esiinny. Ensinmainittu ei kyllä todista paljoa. Viimeksimainittu lisätulokas sitävastoin on tärkeä Tulenluvun sekä muitten sellaisten runojen selittämiseksi, missä sama olento esiintyy.

Tämä tavataan usein niissä virolaisissa, — ja niitten mukaan myös suomalaisissa, — ballaadeissa, joissa tytöltä varastetaan koristeet tai viedään hanhet. Kummassakin runossa tavataan tämä piirre myöskin Lutsin virolaisilla, jotka viimeistään 1600-luvulla ovat Virosta muuttaneet; esim.:

Tul nu varas varikust,
Kõrvejalga kõivistust,
Must' pää jü mätistust,
Võtt' är põlle paju päält,
Musta helme' mulla päält[1].

Tul' tsirk toost maast,
Must tsirk muust maast,
Ai kana' kanepist,
Hani' veziiltä viruti[2].

Narvusissa on sama runonkohta:

Tuli hauki alta veen,
Mustapää muan siestä,
Pieni lintin liivan päältä,
Sormuksen someron päältä,
Helmet hiekkarantasesta[3].

Tästä ballaadista kotoisin ovat ainakin Ilomantsin runossa tavatut säkeet 18—9. Ja mahdollista on, että tämä olisi vaikuttanut tuohon yleisempäänkin säemuotoon: 17. Tämä ei kumminkaan välttämättömästi ole muodostuakseen tarvinnut toisen runon apua. Kun rautamies jo ennestään

---

[1]) O. Kallas. Lusti Maarahvas. siv. 109. n:o 106. [2]) S:ma siv. 106. n:o 100; sama: J. Hurt. (v. 1877). 29. Setumaa. [3]) Porkka. II. 28. Narvusi.

on ollut runossa ja kun raudan tavallinen väri on mustahko. – varsinkin kultaan, hopeaan ja tinaan verraten, — niin on mahdollista, että *musta mies* ilman muitta aiheitta on tullut *rautamiehestä*. Muutosta on edistänyt sekin seikka, että säe sen kautta on tullut soinnukkaammaksi. — Mustan miehen paikka runossa onkin tavallisesti sellainen, että se vastaa rautamiehen paikkaa, kun metallit otetaan niitten arvojärjestyksessä [1].

Miehen päähineenä on yhdessä Inkerin toisinnossa *kypärä*; muualla Viron ulkopuolella on se aina *hattu*. *Kypärä* sanaa ei kyllä kansankielessä käytetä erityisesti merkitsemään rautalakkia, vaan vastaa se jotenkin lakki-sanaa. Hatulla sitävastoin tarkoitetaan luullakseni kaikkialla lierillä varustettua päähinettä.

Näin ollen en luule, että kenenkään päähän pälkähtäisi kutsua keskiaikaiseen soturinpukuun kuuluvaa kypäriä nimellä rautahattu, hopeahattu y. m. *Kypärin* muuttuminen *hatuksi* todistaisi siis, — olettamalla puheen olevan ritarin puvusta, — että runo on siirtynyt alkuperäisestä kodistaan. Emmepä tapaa Inkerissä tai sieltä pohjoiseen päin olevissa paikoissa mitään, joka vastaisi tuota Viron runossa olevaa sattuvaa kuvausta kypärin harjasta ja töyhdöstä; – päinvastoin on laajalla alueella koko päähinekäsitekin kadonnut ja sen sijaan tullut, *hattu* sanan väärinkäsityksen kautta, *kulta-*, *hopea-*, *rauta-* y. m. *harkot* (säk. 30, 34).

Käsineiden kuvaus on pääasiassa sama kuin Virossakin. Se vaan on uutta, että kosialla on kintaissa kihlatkin. Ne kyllä itsessään sopivat hyvin kosimaan nousevalle. Huomiotamme herättää vaan kihlojen omituinen säilytyspaikka, *kinnas*. Sen sijassa tavataan kyllä pohjoisempana, kuten esimerkeistä näkyy, myöskin *kukkaro* tai *kormano*. Mutta emme voi käsittää, miksi nämä, jos olisivat alkuperäisimmät, olisivat muuttuneet *kintaaksi*, ja sitten Virossa

[1]) Esim. Gottlund. 79; Rudbäck. 12. Annukan ja Kestin runossa y. m. on usein säe: *Näki mustaisen merellä*. Ehkä tämäkin on vaikuttanut säkeeseemme.

kokonaan kadonneet. — Asia on selvä toisella tavalla. Viron toisinnoissa tapaamme vastaavassa kohdassa säkeet:

Vaske kirjad kindaesa [1],

Kuld olid kirjad kinnastessa [2]

y. m. samantapaiset, joissa aina on puhe *kirjoista* (= juovat, raidat). Nämä säkeet sopivat myös hyvin yhteen Viron runojen muun asunesityksen kanssa. Jokaisen huomio, nähdessään rautapukuisen ratsastajan, menee ehdottomasti myös sen sormikkaissa oleviin niveliin, jotka saranoineen ja suojalevyineen kylläkin näyttävät siltä, kuin olisivat vartavasten „kirjoilla" somistetut.

Inkerin runoissa tavattava sana *kihlat* on äänellisen yhtäläisyyden vaikuttamasta väärinymmärryksestä syntynyt; semmenkin kuin kosialle kihlatkin ovat tarpeelliset. Runon kulettua etemmäksi, on säe tehty luonnollisemmaksi sillä, että *kinnas* on muutettu *kukkaroksi* tai *kormanoksi*. — Vaikka sittekin taas on syntynyt se epätasaisuus, että kukkaroa ja kormanoa ei sanota kultaseksi y. m., kuten sen yhdenmukaisuus muiden asun osien kanssa vaatisi. Tämäkin todistus piirteen myöhempisyntyisyydestä.

Säkeille 45—6 emme ole tavanneet vastaavia virolaisissa toisinnoissa. Vyön oleminen *selän takana* osottaa luonnottomuudellaan säkeitten olevan väännöksiä jossakussa toisessa runossa olevain samantapaisten mukaan. Ennenmainitussa runossa, jossa tietäkulkevalle neidolle tarjoutuu sulhasia, tavataan Inkeristä alkain aivan yleiseen säe: *Nuorimies* (*Leskimies* y. m.) *takana tammen* [3].

Säkeet 47—8 ovat sellaisia, että niissä virolainen alkuperä aivan eittämättömästi on silminnähtävä. Vastaavat virolaiset säkeet ovat:

[1]) Keerig ja Ilves. 398. H. II. 35. 656. Põide. [2]) Bock. E. K. S. Jõgev. 386. Pilistvere. [3]) Tämä säe on aiheuttanut että kosian kaikki tavaratkin ovat *takana*.

Vaske piitsa tal peosa[1].

Hõpe piitska peona[2].

Kep oll iks kulane käende[3].

y. m. samantapaiset. Näistä huomaamme viimemainitun sanasta sanaan samaksi kuin säe 48. Eräässä kaikinpuolin alkuperäisessä Pilistveren toisinnossa tavataan kosiasta puhuttaissa säkeet:

Küll oli pitka peenikene,
Küll oli laia latergune[4].

Säkeet ovat luonnottomat jo sellaisenaankin, katsomattakaan niiden paikkaa runossa. Se alkumuoto, joka on näiden syntymisen vaikuttanut on ollut seuraavanlainen:

Kuld' oli piitska peenikene,

jota kyllä emme ole tavanneet, mutta jonka olemassaoloa ei ole syytä epäillä.

Tämäntapaisesta virolaisesta säemuodosta on todennäköisesti syntynyt inkeriläinen säe 47. Siinä oleva *pienikki*, joka, mikäli olen saanut tietää, ei kuulu inkeriläiseen sanastoon enempää kuin suomalaiseenkaan, on nimisanaksi käsitetty virolainen adjektiivi *peenike.*

Piiskaa, joka varsinaisesti kuuluu ratsastajan asuun, ei Viron ulkopuolella ensinkään tavata runossamme. Näissä parissa säkeessä on vaan hämärä muisto siitä. Lieneе myös sen sijaan tullut tuo laivan veistäjälle — Jumalalle[5] — alkuaan kuulunut *kirves* säkeessä 49. Piiska onkin

---

[1]) Keerig ja Ilves. 398. H. II. 35. 656. Põide. [2]) Kotli. 28. E. K. S. 4:o. 4. 159. Räpina. [3]) Jaagomann. 37. Setumaa. [4]) Bock. E. K. S. Jõgev. 336. Pilistvere. [5]) Ks. Porkka. II. 132, 142, 147 y. m. Narvusi.

aivan turha, vieläpä kotikurin symboolina epäpuoltavakin vehje kosialla, jolla ei ole hevosta, ja sitä ei sillä runossamme ole muualla kuin Virossa. Kannukset, jotka eivät tytölle muistuta niin ikäviä asioita ja jotka aina komistavat miestä, ovat sentään säilyneet vielä Savossakin, vaikka nekin muualla yleensä puuttuvat.

Tämä puvun tarkastus on jo kylliksi osottanut, mistäpäin runomme on kulkenut. Otamme kumminkin vielä esille yhden runo-osan, jossa tämä seikka myös ilmenee.

Virolaisten toisintojen mukaan vastaa tyttö kosioille seuraavin säkein:

Ei või minna, ei tõuta[1].

Ei või minna, ei tõuta,
Ei ole kodusta kästud,
Sõna ei olnud andajasta[2].

Ei ma läinud, ei old loodud,
Ei old andijad kodussa,
Tõutajad põrmandulla[3].

Seda ei ootnud, seda ei tahtund,
Seda mu iga igatsend,
Seda ei südä suatsend[4].

Samantapaisilla säkeillä ilmoitetaan myös myöntyminen.

Vastaavat säkeet Inkerissä ja pohjoisempana ovat seuraavat:

52 A. *Ei o suotu, ei o luotu.*
B. *Ei ole saatu, ei ole tuotu.*

---

¹) Martinson. 2. H. I. 2. 63. Pärnu. ²) Kull. 12. H. II. 43. 891. Pärnu. ³) Roosileht. 147. H. I. 1. 256. Järva-Jaani. ⁴) Lohk. 426. H. II. 84. 721. Kuusalu. 52 A) s. Reinholm. 233; h. Reinholm 25; i Polén. 161; j. Gottlund. 79; f. Gottlund. 20; d. Rudbäck. 12. 52 B) i Krohn. 5111.

C. *En ole saatu, en ole luotu.*
D. *Ei ole käetty eikä sääty.*
E. *Eik' ole syöty eikä myöty.*
53 A. *Eikä käsketty kotoa.*
B. *Eikä koissa työnnytetty.*
C. *Ei oo koista työnnätetty.*
D. *Eikä koistani luvattu.*
E. *Eikä toitsi toivotettu.*
54 A. *Ei o eukko toivottanut.*
B. *Ei oo eukko tuuvittanut.*
C. *Ei ole neittä tuuitettu,*
Emon lasta liikutettu.
D. *Ei ole emoni tuuvittanut.*
E. *Ei oo äiti sou'atellut.*
F. *Ei oo akka tuuvittanut.*
55 A. *Vanhembaine voaputtana.*
B. *Vanhat ämmät vaaputtanna.*
C. *Vanha eukko laakuttanut.*
56. *Saunamaassa maatessansa.*
57 A. *Pehuillä levätessään.*
B. *Ripsillä levätessänsä.*
C. *Ollessansa olkiloilla.*

Tarkastamme nyt toisiinsa verraten edellämainituita virolaisten toisintojen säkeitä ja näitten muualla tavattavia vastineita.

---

52 C) q. Krohn. 6268. 52 D) p. Europaeus. K. 92. 52 E) p. Lönnrot. A. II. 6. 22. 53 A) Polén. 161; j. ks. 52. A.; f. Ks. 52 A; d. ks. 52. A. 53 B) p. A. II. 6. 22. 53 C) p. Lönnrot. A. II. 5. 80. 53 D) p. Europaeus. K. 92. 53 E) p. K. Karjalainen. 40. 54 A) s. ks. 52 A; q. ks. 52 C. 54 B) h. Lönnrot. R. 322; f. Gottlund. 20. 54 C) i. Europaeus. G. 616. 54 D) i. Krohn. 5253; j. Europaeus. H. 42; Gottlund. 79. 54 E) j. Ahlqvist. I. 24. 54 F) f. Neovius. läh. 8. n:ton. 55 A) i. ks. 52 B; j. Gottlund. 79; Lönnrot. Q. 165. 55 B) q. ks. 52. C. 55 C) f. ks. 54 F. 56) s. Ahlqvist. II. 530; h. Lönnrot. R. 322. 57 A) s. Slöör. VII. 22; h. Lönnrot R. 322. 57 B) s. ks. 56. 57 C) s. ks. 56; h. ks. 56.

Virolaisessa runokohdassa on ajatus aivan selvä. Tyttö päästäkseen kosioista, jotka eivät häntä miellytä, ilmoittaa hienosti, vaikka samalla veitikkamaisena, tosisyytä kaarrellen, ettei hän voi lupautua (*tõuta*), kun eivät luvanantajat (*tõutajad*) ole kotona. Yhden ainoan myöhemmän toisinnon mukaan, — sama, jossa neito Inkerin y. m. runon tavoin odottaa sulhasia, ja jossa hän on nimitetty [1], — ilmoittaa neito suoraan syyksi sen, ettei hän itse tahdo.

Inkerissä on heti vastauksen ensimäinen säe: 52 A epäselvä. Se on sananmukainen käännös jostain virolaisen vastaavan säkeen toisinnosta, esim. seuraavanlaisesta:

Ei old seadud, ei old loodud [2].

Viron kielessä on *looma* sanan merkitys laajempi kuin suomessa ja vastaa se läheisesti m. m. *seadma* (= säätää, määrätä) sanaa, joten säkeen ajatus muodostaa samallaisen paralellismin, kuin sen muoto. Suomenkielisessä säkeessä taas sana *luotu* vastaa muodollisesti sanaa *suota*, mutta ei ensinkään ajatuksessa. Jos ei juuri edellä oleva säe olekaan se, josta suomalainen on muodostunut, niin varmaa kumminkin on, että se on syntynyt sen kautta, että virolaiset sanat ovat käännetyt ääneltään vastaaviksi suomalaisiksi, vaikka merkitys olisikin toinen. Inkeriläinen kuulia on siis väärinymmärtänyt virolaista laulajaa. *Suotu* sanan muuttumista sanasta *seadud* vakuuttanee säkeen D toisinnossa tavattava *säätty*, ja samaan viittaa myöskin C:ssä oleva *saatu*.

Toisinnoissa B ja C ilmenee taas uusi väärinkäsitys, tai oikeammin ennen tehdyn väärinkäsityksen kautta syntyneen epäselvyyden korjaaminen sellaiseksi, että sen ymmärtää. Kuulian ajatus on muotoa: *Ei ole suotu, ei ole luotu*, kuullessa mennyt aivan toiseen suuntaan, kuin mitä säkeellä alkuaan tarkoitettiin. Neito ei ole syntynyt

---

[1]) Lohk. 426. H. II. 34. 721. Kuusalu. [2]) Vrt. edellä oleva Roosileht. 147. H. I. 256, sekä säettä 52 D.

(= *saatu, tuotu, luotu*) sitävasten, että menisi puheenaolevalle kosialle. *Saatu* on muuntunut sanasta *suotu*. Sekä äänellisen yhtäläisyydan vuoksi *luotu* sanan kanssa, että sen ajatus paralellismin vuoksi, jonka *tuotu* (vrt. kansankielessä: *lapsi on tuotu*) sana muodostaa sanan *saatu* (vrt. *lapsi on saatu*) kanssa, on tämä sana tullut säkeeseen. Mahdollisesti on tässä myös viron *tõutama* sanan vaikutusta. Aivan hullusti on säkeen ymmärtänyt se venäjänkarjalainen, — missä muodossa se viimeselle muuttajalla lieneekään tullut, — joka on tekaissut siitä toisinnon E. Siinä: *syöty* pro *suotu; myöty* johtunut sekä muoto- että ajatusparallismin aikaansaamiseksi säkeeseen. Ajatuksen on myömiseen johtanut ehkä vanha suomalainen kihlomistapa, johon vielä kuuluu entisestä naisen myömistavasta säilyneitä temppuja (vrt. häärunoissa: *Ei neittä turulla myödä*). Säkeen alkuosakin olisi aivan paikallaan, jos vaan olisi puhe — lehmästä. Nyt se on huumoriksikin kannibaalimaista. Mahdollisesti on säkeen esiytymiseen vaikuttanut ennenmainitussa, tarkastamaamme runoon hyvin läheisesti vivahtavassa runossa, jossa sisar kosii veljelleen, jo Virossa tavattava säe:

Säält saab süia, säält saab müia [1]

(talonpojalta nimittäin, jos tulee hänen vaimokseen). Tässäkin runossa on säe kumminkin satunnainen. Jos se onkin siitä tai jostain muusta runosta Merenkosioihin sekaantunut, niin on sen yhtymisen kumminkin *suotu* sana vaikuttanut.

Seuraavan säkeen (53) A toisinnolle on Virossa täydellinen vastine: *Ei ole kodusta kästud* [2]. Muunnoksessa D esiintyy myös ajatuksenmukainen käännös virolaisista säkeistä. Mutta kaikki muut säkeen variatsioonit ovatkin virolaisten äänellisiä matkintoja.

---

[1]) Ks. Krickman. 32. E. K. S. 4:o. 1. 25. Viru-Nigula. [2]) Ks. siv. 293.

Toisinnot B, C ja E ovat myös selviä ja kokonaisuuteen sopivia, kuten yleensa Venäjän-Karjalan runojen säkeet; — todistus vanhasta ja vakaantuneesta laulutavasta, joka jo on ehtinyt vasaranjälet sileiksi tahota. Mutta kumminkin on ajatus niissä mutkikkaampi kuin vastaavissa virolaisissa. *Työnnytetty* (B), *työnnätetty* (C) ja *toivotettu* [1] ovat muuntuneet samasta viron sanasta, mistä *tõuta* ja *tõutajad* [2]. Viimeksimainittu on etymoloogisestikin aivan samasta sanasta. Lieneekö tämä sattuma, vai olisiko mahdollista, että runomme äärimmäisellä laulualueella olisi säilynyt suoraan Virosta kuultu sanamuoto. Mahdotonta ei se ole; sillä useassa runossa huomataan sama seikka. Murteittain vieläkin, — ennen tietysti sitäkin enemmän, — lausuvat virolaiset *õu*-äänen sellaisissa sanoissa kuin *tõutama* jotenkin lähelle: *oiv* [3]. Ei siis ole yhtään mahdotonta, ettei joskus olisi, — tietysti rinnan toisin kuultujen *tõutama* sanan muunnosten kanssa, — säe, jossa suomen sana *toivotettu*, — tai jotkut muut muodot siitä, — esiytyy, ollut tavattavissa Viron ja Venäjän-Karjalan välimaillakin. Läpikulettuaan olisivat ne hävinneet muualta ja säilyneet vaan matkansa perillä sekä Inkerissä.

Sana *tõutama* kummittelee näet vielä myöskin säkeen 54 eri toisinnossa. Inkerissä: *toivottanut*, Suomen-Karjalassa sekä Etelä-Savossa *tuuvittanut* y. m. ja pohjois-Karjalassa *sou'atellut*. Ajatus on taas saanut uuden suunnan, joka kyllä sopii kokonaisuuteen, mutta joka kumminkin virolaiseen verraten on selvään myöhempi. Luultavasti on tämän säkeen B—F toisintojen esiintymistä auttanut joku lyyrillinen runo. Sinnepäin viittaavat myöskin säkeet 55—8.

---

[1]) Viron sana *tõutama* ei merkitykseltään vastaa suomen sanaa *toivottaa*. Käyttämäänsä Wiedemannin sanakirjaan on J. Krohn tämän sanan kohdalle merkinnyt: *toivottaa, Kalev.* Luulen että tämän merkityksen esiintyminen runoissamme on seuraus siitä, että ne runot tai runo-osat, missä se esiytyy, ovat kulkeneet Virosta. Muuten pitäisi sanalla kansankielessäkin olla sama merkitys. [2]) Ks. siv. 293. [3]) Prof. Setälän suullinen tiedonanto.

Näin olemme pääpiirteissään läpikäyneet ballaadin meren kosioista. Olemme ensiksikin huomanneet siinä koko joukon erehdysmuotoja, jotka saavat selityksensä vaan pitämällä virolaista runoa alkuperäisenä, ja muualla tavattavia tästä muuntuneina. Toiseksi olemme huomanneet, että virolaisen runon kuvaus kosian puvusta ja asusta sopii keskiaikaisen ritarin puvun ja asun kuvaukseksi, jotavastoin Inkerissä ja sieltä pohjoiseen päin olevilla seuduilla kuvaus ei enää sovi siksi, ainakaan ei ole tarkka, kuten Virossa. Useimmiten on kuvaus sellainen, että kosiat sen mukaan tulevat jonkillaisiksi yliluonnollisen salaperäisiksi metallimiehiksi. Niin niitä jo näkyvät laulajatkin käsittävän, koska antavat tytön joskus vastata kultaneidon taonnassa tavattavilla säkeillä:

Kylmä on kulta kumppalina,
Vilu vieressä hopia[1].

Samaan käsitykseen viitannee myöskin metallimiehen vastakohtana Suomessa tavattava *leipämies,* — tavallinen ihminen, joka syö leipää ja siis on lihasta ja verestä, — sekä se seikka, että tämä viimeksimainittu melkein yksinomaan saavuttaa neidon suosion ja kultamieskin saa rukkaset.

Kumpiko laulutapa on luonnollisempi, siitä ei voi olla muuta kuin yksi mielipide, varsinkin kun otamme huomioon. että kosittavan tytön nimitettynä oleminen on myöhempi piirre, ja että siis alkuperäinen kosittava on laulaja.

Onhan aivan tyttöjen laulun, ja ehkä siis myös tyttöjen itsien luonteen mukaista kuvitella kosioita mitä komeimpia ja miehekkäimpiä, — mutta vaan ihmisiä. Keskiaikaiselle tytölle, joka oli ritaria nähnyt, oli luonnollista, että hän kuvitteli niitä sulhasikseen; vaikka hän samalla, jos oli sattunut mieltymään peltomieheen, saattoi

---

[1]) Ahlqvist. II. 340. Rautu.

ajatella, että hän antaisi niillekin rukkaset, — niillä vaan mielessään kohottaen oman mielitiettynsä arvoa.

Mitenkä sitten olisi selitettävä se, että kosiat ovat sellaiseen metalliin, kuin kultaan, hopeaan, tinaan ja vaskeen puetut, ja että he nousevat merestä. Ensimäinen seikka on melkein itsestään selvä. Kiillotettu teräspuku, jossa myös oli vaskisia sekä kullatuita, joskus kultasiakin, osia, näytti katsojasta komeasti metallinloistavalta ja kiiltävältä. Eihän se ollut suurempi kumma, että näkiä yleensäkin ja varsinkin pukuun ja sen kantajaan viehättynyt tyttö tätä piti tai ainakin, sen komeutta osottaen, kutsui kultaseksi, kuin se, että nykyään uutta penninrahaa kutsutaan kultapenniksi. Runollisesti puhuessa on tämä aivan luonnollista ja yleistä.

Toinen mainituista seikoista on yhtä helposti selitettävä. Meritietähän ne ritarit aina tulivat sekä Suomeen että Viroon. Sieltä laivoistaan ne nousivat maihin. Sieltä päin niiden nähtiin samoilevan. — Ei merestä nouseminen siis yhtään pakota olettamaan mitään meritursasta. Se ei sopisikaan runon henkeen.

Runomme levenemisalueella on kaksi seutua, joissa ritarien maallenousuja on tapahtunut: Suomenlahden pohjukan ja Viron rannikon. Ensinmainitulla oli tämä kumminkin jotenkin harvinainen näky. Virossa sitävastoin on se nähty pakanuuden ajoista alkaen, siihen asti kun rautapukuisia yleensä tässä mailmassa näyttäytyi. Ja taajaan niitä siellä merestä nousikin, kunnes vihdoin yksi joukko Kalparitaristo, pääsi maan isänniksi. Näihin, samoin kuin tanskalaisiin, ruotsalaisiin, puolalaisiin y. m., ovat virolaiset liiankin paljon saaneet tutustua.

Aivan yhtäpitävästi todistavat siis monet monituiset seikat:

1:o) että Merenkosiain ballaadi on Virosta levinnnyt Inkeriin ja sieltä eteenpäin ja että se myöskin, koska ei samallaista runoa muilla kansoilla tavata, on Virossa syntynyt,

2:o) että siinä esiytyvillä metalliin puetuilla ja metalliasuisilla miehillä tai myöhemmin metallimiehillä alkuaan tarkoitettiin rautapukuun puettua keskiaikaista ritaria, ja

3:o) että runo on tavallinen tyttöjen laulu, jossa nuoruuden haaveiluissa elävä neito kuvittelee itselleen kosioiksi mahtavimpia mitä tietää.

Olemme nyt tarkastaneet kaksi niistä runoista, joissa tammenkaatajan kaltainen mies yleisemmin tavataan. Kolmas sellainen on runo isosta härästä. Tästä on K. Krohn julaissut tutkimuksen Valvojassa vuodelta 1892[1]. Tutkia osottaa siinä kumoamattomasti runon virolaisen kotiperän. Siihen ei sentähden enää tarvitse pysähtyämme.

Otamme tähän sellaisenaan sen osan mainittua tutkimusta, mikä tekee selkoa härän tappajasta:

„Länsi-Virossa lauletaan tätä runoa leikkuutalkoissa ja kiitetään isäntäväkeä siitä, että se on teurastanut ison härän pitoja varten. Yhtäläinen muodostus tavataan toisinaan vielä Koillis-Virossakin. Mutta yleensä se siellä on irtaantunut alkuperäisestä yhteydestään leikkuurunojen kanssa. Siitä on tietysti ollut seurauksena, että on täytynyt keksiä härälle erityinen teurastaja. Semmoisena mainitaan milloin oman kylän pienet ja matalat miehet, milloin joku yksinäinen mies, piiskan varren pituinen ja oljen korren korkuinen tai härän sorkan korkuinen. Vastakohdaksi isolle härälle on tappaja tehty niin pieneksi kuin mahdollista. Inkerissä ja Suomessa on härän kaataja otettu muista samantapaisista runoista, ison tammen runosta ainoa veli ja ison sian runosta ukko, joka hädissänsä kuuseen pakenee."

Viimemainittuun kohtaan on viivanalaisessa muistutuksessa lisätty: „Musta mies, joka merestä nousee härkää

[1]) Siv. 228—33.

tappamaan, on Inkerin toisinnoissa varustettu sillä kultaitella kurikalla, jolla ukko sian iskee. Ilman kurikkaa tavataan hän vasta Suomen puolella. Hänen pienuutensa kuvaus on hyvin harvinainen ja luultavasti satunnainen."

Näin Krohn. Asia itsessään ei kaipaisi lisää; mutta koska merestä nousevan mustan miehen esiintyminen on varsinaisen tutkimusaineemme selvittelemiselle tärkeä, otamme kumminkin muutamia näytteitä siitä inkeriläisen runon kohdasta, missä häräntappajasta puhutaan, osottamaan, miten Inkerissäkin musta mies vasta idempänä tähän ilmestyy.

Nostii härjää tappamaa,
Luusarvee lutistammaa:
Tuotii kupjalta kuusi miestä,
Sepä juuresta seitsemän,
Kankurilta kaheksan.
Saatii härjä tapetuksi[1].

Noisi ukko tappamaa:
Ukko kirvestä hiristi,
Härkä päätä päristi;
Ukko kuusee pakkoo,
Akka äiän saappahasse[2].

Noisi maasta mannut poika,
Lehosta levävän poika[1],
Tappoi hällöin kerveellä,
Kurikata kulkun otti,
Veitsetä veren lasetti[3].

Ei oo hällöin tappajaista,
Mullikan murentajaista.
Kasvoi miulle ainoi velloi,
Ainoi velloi, kudroitukkoi[4].

Tuo hällöin tappajain,
Mullingen murentajain.
Löi hän hällöjä hättään;
Hällöi päätään häilähytti,
Silmiään mölkähytti[5].

---

[1]) Porkka. II. 96. Narvusi. [2]) Porkka. II. 97. Narvusi.
[3]) Porkka. III. 129. Soikkola. [4]) Jatkuu kuin Isossa tammessa y. m.
[5]) Porkka. I. 160. Hevaa.

Ei oo hällöin tappajaista,
Sinisorkan ei sortajaista,
Rautoikapion ei kaatajaista.
Mies musta meroista nousi,
Uroi allosta yleni,
Kultaisen kurikan kanssa.
Hopeaisen teijun kanss.
Tuo tuli hällöin tappaja [1].

Mies musta merestä nousi
Kultaisen kurikan kera,
Vuskisen vassaaran ⌈kera⌉.
Tuo oli hällöin tappajain,
Sinisorkan s⌈ortajain⌉ [2].

Mies musta merestä nousi,
Uroi allosta ylleeni,
Mies meroin ikkäin,
Uro alloin aikohiin,
Kultaisen kurikan kanssa,
Hopeaisen kangen k⌈anssa⌉.
Iski herran, iski toisen,
Hällöi päätään häilähytti.
Iski toisen hällöjään,
Hällöi silmiään mölkähytti,
Korviaan räpsähytti.
Iski kolmannen keralla,
Hällöi maahan pitkälleen [3].

Narvusissa esiintyy siis vielä härän tappajana useampia tavallisia kylän ihmisiä, vaikka sitäpaitsi tavataankin tässä toimessa myös kurikalla varustettu siantappaja-ukko, joka Soikkolassakin esiintyy siinä. Se seikka, että härkä on kuvattu niin suureksi, että sille erittäin täytyy tappajaa hankkia, on vaikuttanut, että laulaja mielessään on sekottanut sen ison tammen kanssa, jolle myös kaatajaa etsitään. Näin on Hevaalla veli tullut härän tappajaksi. Mutta samalla tavataan viimemainitussa paikassa kurikkaukkokin tässä tehtävässä. Ja erittäin huomattava on, että se on alkanut sekaantua venheen veistäjän kanssa, — todennäköisesti siitä syystä, että tällä (alkup. *Jumala*) on *kultakirves*, *vaskivarsi*, *hopeaterä*, samoinkuin ukolla *kultainen kurikka*, *hopeinen sauna* tai *vaskinen vasara*. Samoilla seuduilla muuttuu myös ukko mustaksi, merestä nousevaksi mieheksi. Tämä on varmaan tapahtunut Merenkosiain vaikutuksesta. Sillä härän enempää kuin siankaan tapolla ei

---

[1]) Porkka. I. 161. Hevaa. [2]) Porkka. I. 159. Hevaa. [3]) Porkka. I. 158. Hevaa.

ole mitään tekemistä meren kanssa. Muuta runoa, kuin edellämainitun, emme taas Inkerissä tiedä sellaista, joka olisi muutoksen saattanut vaikuttaa. Tulenluvussakaan ei siellä ole ensinkään tavattu mustaa miestä; vaikka mainittua loitsua onkin Inkeristä saatu alueen laajuuteen nähden tavaton paljous. Edellä taas on osotettu, kuinka luonnollinen musta mies Merenkosioissa on, joten ei käy epäileminenkään lainan olevan päinvastaisen.

Edellä lueteltujen Tulenluvun säetten (1—26) ja niitten Merenkosiain osien välillä, joissa esitetään miestä ja hänen pukuaan, on niin suuri yhtäläisyys, — useat säkeet kun muodoltaankin ovat aivan samallaiset, — ettei voi kieltää näillä olevan yhteyttä toistensa kanssa[1]. Oikeastaan ei säkeillä ole muuta eroa kuin, että *kivi* ja *jää* l. *hyy* ovat Tulenluvussa asuaineina niitten lisäksi mitä Merenkosioissa tavattiin, ja viimemainitussa taas *kulta, hopea, olki* ja *leipä* sellaisia aineita, joita ei Tulenluvussa tavata.

Varmistuttuamme siitä, että keskinäisen suhteen täytyy olla näillä kahdella runolla, on meidän nyt saaminen selville, millainen tämä suhde on.

Ison härän runossa musta mies on todistettu myöhemmäksi tulokkaaksi. Sitäpaitsi on tämä runo nykyään ja — mikäli laadusta voi päättää — ainakin ollut harvinainen ja levinnyt vaan vähäiselle alueelle Itä- ja Pohjois-Suomessa, joten ei voi ajatella, että se olisi edes yhteyttä välittänyt; — ei ainakaan alkuperäisesti, pääasiallista. Eikähän siinä, tavatakaan muuta kuin joskus sattumalta muita puheenaolevista piirteistä kuin musta merenmies. Ei taas ole ainoatakaan muuta runoa kuin nämä kolme, jossa yksikään näistä piirteistä esiytyisi yleisemmin edes

---

[1]) Tl. 1 = Mk. 17; Tl. 2 = Mk. 23; Tl. 3 = Mk. 37; Tl. 4-13 = Mk. 35-6, 38; Tl. 14-8 = Mk. 29—34; Tl. 19—20 = Mk. 50; Tl. 21—4 = Mk. 49. y. m.

pienemmällä alueella. Satunnaisesti vaan ovat ne myöhemmin yhtyneet kerran siellä, toisen täällä, milloin yhteen, milloin toiseen loitsuun tai eepilliseen runoon, jossa niitten vieraus heti on silmäänpistävä. Tällaiset yksityiset satunnaisuudet, jotka eivät ole antaneet aihetta yleiseen laulutavan muutokseen, eivät varsinkaan näin laajalle levinneen piirteen selvittämisessä merkitse mitään. Nämä kosketukset ovat aivan myöhään tapahtuneita; jotavastoin sen suhteutumisen, joka on aiheuttanut 5—6 maakunnassa tavattavan yhdenmukaisuuden kahden runon välillä, on täytynyt tapahtua jotenkin varhaisena aikana.

Meille ei jää siis muuta mahdollista olettamusta, kuin että samallaiset piirteet ovat laina jommastakummasta näistä kahdesta runosta toiseensa, — ilman yleisempää jonkun kolmannen välitystä.

On siis ratkaistava mitkä piirteet ovat missäkin alkuperäisemmät (ei välttämättä alkuperäisimmät), missä toisen mukaan muodostuneet. Tarkastamme ensin vaan yksinomaan mustaa miestä.

Merenkosioissa on tämä piirre jo tarkoin esitetty. Se ei kaipaa enää lisäyksiä. Tulenluvussa tavataan säe myös hyvin laajalta ja koska se siinä tavataan myöskin Ruotsin suomalaisilla, niin täytyy olettaa, että ainakin noin 300—350 vuotta on tämä ollut loitsumme yhteydessä. Samaan viittaa myös piirteen esiytyminen Vaasan oikeuden pöytäkirjassa v. 1658. Sen laaja leveneminen Tulenluvussa länteenkin päin, viittaisi siihen, että säe olisi alkuperäisin siitä. On kumminkin muutamia seikkoja, jotka vastustavat olettamista.

Tulen luku on loitsu, jota on muistiinpantu kenties enempi, kuin ainoatakaan toista. Tähän on tietysti ollut syynä sen yleisyys kaikissa eri osissa aluettamme. Lännessäkin on sitä Marttilan pitäjässä ja Satakunnan läntisellä rannikolla sekä Etelä-Pohjanmaalla muistiinpantu kymmenittäin.

Näin ollen kiinnittää huomiotamme ensiksikin se seikka, että niissäkin seuduissa, missä merestä nouseva musta mies loitsussamme ensinkään tavataan, sellaiset muistiinpanot

ovat samalta seudulta muistiinpantujen Tulenloitsujen koko luvusta vaan hyvin pieni osa, ja toiseksi se, että Varsinais-Suomesta, Satakunnasta, Uudeltamaalta ja Etelä- sekä Keski-Hämeestä, niin suuri kuin Tulenlukujen saalis useista näistä seuduista onkin ollut, ei ole saatu ainoatakaan puheenaolevalla piirteellä varustettua. Edellinen seikka saattaa ajattelemaan, että runo ensin on yleisesti levinnyt ilman tarkastettavaamme piirrettä ja vasta myöhemmin jossain saanut tämän lisäyksen ja sillä varustettuna sitte jonkun verran levinnyt. Viimeksimainittu seikka taas yhdessä sen varman tosiasian kanssa, että loitsun aihe on katolinen ja siis Lounais-Suomesta alkuperäisin, vakuuttaa siitä, että runo on yksinomaan ilman mustaa meristä miestä levinnyt kumminkin sille alueelle, joka käsittää nykyiset Turun ja Porin, Hämeen ja Uudenmaan läänit, siis jokseenkin samalle alueelle, missä ei myöskään Merenkosioita tavata. Olemme siis johtuneet siihen mahdollisuuteen, että piirteemme olisi edelliseen runoon tullut jälkimäisen vaikutuksesta.

Tätä arvelua vahvistaa ensinnäkin se seikka, että Inkerin Tulenluvusta ei mustaa miestä ole ensinkään tavattu. Tämä kumoo sen mahdollisen väitteen, että laina olisi päinvastainen, kumoo sitä varmemmin, kun tiedetään, että piirre ei esiinny loitsussamme Etelä-Karjalassa Jaakkimaa etelämpänä eikä Itä-Karjalassa ensinkään ja Pohjois-Karjalassakin aivan vaan kuin sattumalta. Samalla vahvistaa tämä sitä väitettä, että runo kauan on levinnyt ilman mustaa miestä. Sillä jos niin ei olisi, täytyisi sen löytyä siinä Inkerissäkin, joka maakunta, kuten monista seikoista voi päättää, on saanut runoaiheita sekä idästä päin että suoraan siirtolaisten välityksellä meren yli Länsi-Suomestakin, ja joka sitäpaitsi yleensä on uskollisesti säilyttänyt saamansa piirteet.

Aivan kumoamattomaksi vahvistaa lopuksi väitteemme se seikka, että Tulenloitsussa piirteemme yhteydessä usein on säkeitä, jotka varmaan ovat alkuisin Merenkosioista, esim.:

Kirstinen kivellä istu.
Mustakulma kuatimolla[1].

Mustat kintahat käessä,
Mustat kihlat kintahissa[2].

Nyt on vaan vielä ratkaistavanamme kysymykset: missä meren musta mies on tulenlukuun yhtynyt ja mikä sen yhtymisen on aiheuttanut?

Asian perille pääsee ehkä paraiten tarkastamalla kaikkia niitä seutuja, missä Merenkosiat ja varsinkin musta mies siinä tavataan: mikä näistä parhaiten sopii runojen kosketuspaikaksi. Inkeri ja Itä-Karjala eivät tule kysymykseenkään, koska musta mies Tulenluvusta siellä puuttuu. Melkein sama on Etelä-Karjalankin laita. Pohjois- ja Venäjän-Karjalassa ei suorastaan ole tätä mahdottomuutta. Mutta pitämällä yhdistyksen täällä syntyneenä ei voisi selittää, miten musta mies yhdyttyään näitten seutujen todistettavasti myöhempään, pitkään, moniaineiseen ja katoolisesta alkuaiheesta paljon muuntuneeseen loitsuun olisi joutunut Pohjois-Hämeen, Pohjois-Savon ja Etelä-Pohjanmaan paljon alkuperäisempiin runoihin. — Se ei olisi voinut tapahtua muuten kuin runon palaamisen kautta; mutta miksi eivät sitte samalla olisi muutkin piirteet palanneet. Venäjän-Karjalan yhtymäpaikaksi olettamista vastustaa sekin, että varmaan Pohjois-Pohjanmaalla muistiinpantua sellaista Tulenlukua, jossa musta mies tavataan, ei ole ainoatakaan, enempää kuin tietääkseni Itä-Pohjanmaallakaan; ja Keski-Pohjanmaaltakin on muistiinpantu vaan yksi ainoa, se Vihannissa. Eipä Venäjän-Karjalan Merenkosioissakaan tavata mustaa miestä. — Tämä olettamus on siis kerrassaan mahdoton. Puheena-olevista seuduista on enää jälellä vaan Etelä-Savo ja Pohjois-Häme.

Se seikka, että Ruotsin suomalaisilla, jotka samaan aikaan kuin Pohjois-Hämeen asukkaatkin muuttivat Etelä-

[1]) Alkula. 1. Keuru. [2]) Rautell. 252. Vihanti.

Savosta, myös tavataan merestä nouseva musta mies, vieläpä myöhempi hyinen mieskin, todistaa varmasti, että yhtyminen ei ole voinut tapahtua vasta Hämeessä, eikä siis missään muualla kuin juuri Etelä-Savossa. Pohjois-Savokin jää pois — ei yksin sen vuoksi, ettei Meren kosioita siellä tavata, — vaan pääasiassa myös edellämainitun asutussuhteen tähden. Kustaa Vaasan toimestahan vasta tämäkin seutu sai vakinaisen asutuksensa.

Onko sitte Etelä-Savolla ne edellytykset, että runojen assimileeraava kosketus olisi voinut täällä tapahtua? On kyllä. Ensinnäkin juuri musta mies esiintyy täällä, kuten Pohjois-Hämeessäkin, Merenkosioissa. Tämä seikka, paitsi sitä, että se osottaa läheisempää yhtäläisyyttä mainitunlaisten Tulenlukujen kanssa, osottanee myös, varsinkin kuin saman seudun kosialla tavataan myöskin kannukset, jotka yleisemmin tavataan vaan Virossa, että Etelä-Savoon Merenkosiat ovat tulleet jotenkin alkuperäisessä muodossa ja siis verraten aikaiseen, — ehkä ennen kuin Karjalan pohjoisiin osiin. — Etelä-Savon kautta voi tällä lisäaineksella varustettujen Tulenlukujen levenemisenkin parhaiten, jopa yksinomaankin, selittää.

Etelä-Pohjanmaalle on runo helposti joutunut Pohjois-Hämeeseen siirtyneitten Savolaisten kautta. Lappajärvi, jossa vanhin muistiinpano on tehty (Fellman), on vielä savolaisaluetta. Kun Koillis-Satakunnassakin tiedetään olevan savolaista kansanainesta, ei tällaisen runon tapaaminen niinkään eteläisessä seudussa, kuin Isojoki on, kumoa sitä, mitä olemme lausuneet, varsinkaan kun muistiinpanot ovat tehdyt aivan tällä, osaksi edellisellä vuosikymmenellä, jolloin kaikellainen vilkas väenliike varsinkin pienemmällä alueella satunnaisesti on saattanut siirrellä runoja. Että Etelä-Pohjanmaalle runo onkin myöhemmin tullut, todistaa sekin, että sitä ei ole tavattu Keski-Pohjanmaalta muuta kuin yhden ainoan kerran. Silloinkin saatu toisinto poikkeaa kokonaan Etelä-Pohjanmaan runoista ja on nähtävästi aivan satunnainen saantipaikassaan. Siinä on näet säe:

Purraas on purraan pohjat.

Se säe, josta tämä on vääntynyt, tavataan Inkerissä ja runoalueemme itäosissa ryöstetyn tytön ballaadissa. Tyttö siinä uhkaa laivurille:

Poljen puhki purren pohjan,
Kivisillä kengilläni.

Runoalueemme itäisissä osissa Tulenluvussa esiintyvä musta mies tai sen muunos on myös kivisissä kintaissa ja saappaissa. Tässä mahdollisesti on juuri yllämainitun ballaadin vaikutusta. Näin ollen on todennäköistä, että se ainoa Keski-Pohjanmaan toisinto, missä musta mies tavataan, on Karjalan puolesta satunnaisesti tullut tänne. — Voimme siis sanoa, että tarkastettavallamme lisäyksellä varustettua Etelä-Pohjanmaan Tulenlukua ei ensinkään tavata Keski-Pohjanmaalla eikä muualla Etelä-Pohjanmaallakaan kuin kapealla alueella Lappajärven ja Isonjoen välillä, johon savolainen vaikutus on ulettunut.

Pitämällä Etelä-Savoa sinä alueena, jossa Merenkosiain vaikutus on Tulenlukua kohdannut, voimme helposti selittää senkin seikan, että niin verrattain pieni joukko tällaisia toisinnoita on idempääkin saatu. Loitsu oli näet jo sitä ennen ehtinyt levitä Savosta eteenpäin. Myöhemmin sitte on vaan muutamia tällaisia runoja sinne levinnyt. Sitäpaitsi tavataan Etelä-Savossa vielä nytkin. Tulenlukuja ilman tätä piirrettä. Ei siis ole mitään syytä olettaa, että lisä olisi vakinaisena Etelä-Savonkaan Tulenloitsussa koskaan ollut.

Lounais-Suomessa taas, siinä kulmassa, joka muodostuu kun vedetään viiva luoteisimmasta savolais-alueesta lounatta kohden Pohjanlahteen Isonjoen kohdalle ja samoin lounaisimmasta savolais-alueesta suoraan etelään päin Suomenlahteen, on piirteemme puute myöskin tämän väitteen mukaan aivan luonnollinen. Loitsumme on siellä ollut jo yleiseen levinnyt, ennenkuin se saapui Savoon.

Emme siis huomaa vähintäkään seikkaa, joka vastustaisi lausumaamme väitettä, että Merenkosiain vaikutus Tulenlukuun, mitä tulee mustaan mieheen, on tapahtunut Etelä-Savossa. Yksityiskohtiin menemällä voisimme luetella tavattoman monta seikkaa, jotka mitä selvimmin puhuvat asian puolesta. Edelläkin on jo niin monta sellaista esitetty, että asiaa täytyy pitää ihan varmana.

Niitten vaikuttimien esittämisen, jotka ovat mustan miehen Tulenlukuun sekaantumisen aiheuttaneet, jätämme tuonnemmaksi ja ryhdymme nyt tarkastamaan muitten näissä kahdessa runossa esiytyväin piirretten keskinäistä suhdetta.

Ensinnäkin on metallisen päähineen, metallisormikasten y. m. metalliasun esiintyminen Merenkosioissa todistettu niin sekä alkuperäiseksi että luonnolliseksi, että on mahdoton ajatella siinä olevan Tulenluvun vaikutusta. Yksi seikka saattaa tässä kohden kumminkin herättää mielenkiintoamme. Tulen luvussa on päähine melkein poikkeuksetta *haitu* ja hartioilla on siinä *harkko*. Merenkosioissa esiintyvät kummatkin vasta Inkerissä, ja varsinkin viimemainittu niistä on kosioille sopimaton. Olisikohan siis joku tämäntapainen piirre ollut Tulenluvussa alkuaan, joka sitte olisi vaikuttanut tämän muutoksen Merenkosioihin. Asiaa vastustaa se tosiasia, että Inkerin Tulenluvuissa ei ensinkään esiinny hattua tai harkkoa, enempää kuin muitakaan puvun osia. Yksi turmeltunut ja todennäköisesti meren yli kulkenut toisinto, jossa on säe:

Rauta hahlat hartialla,

on täältä vaan saatu. Sitäpaitsi voi *hattu* sanan esiintymisen Merenkosioissa helposti pitää alkusoinnun vaikuttamana. *Harikko* taas on väännös edellisestä, ehkä senvuoksi, että se on luonnollisempi olemaan hartioilla, jos nimittäin laulajan mieli ei tule kiintymään juuri hatun leveisiin lieriin, jossa tapauksessa hän kyllä voi puhua senkin har-

tioilla olemisesta. Merenkosiain puolelta on siis olemassa metallipuvulle aivan samat edellytykset ollakseen tästä runosta alkuperäisin, kuin mustalla miehelläkin.

Tarkastamme vielä Tulenluvun edellytyksiä tässä suhteessa. Ne ovat muuten aivan samat, kuin mustaan mieheenkin nähden, paitsi että tarkastettavamme piirre parissa kohden tavataan vähä enempi lounaaseen päin olevissa seuduissa: Längelmäellä ja Janakkalassa. Tämä ei kumminkaan merkitse itse asiassa paljoa. Längelmäki on jotenkin lähellä savolaissekaista asutusta. Janakkalassa taas lienee seikka aivan satunnainen, koska ei esim. Lammilta, eikä Lamminkoskelta, joissa kumminkin maisteri A. Leino on toimittanut nähtävästi hyvinkin tarkan keräyksen, ole saatu ainoatakaan edes tähän suuntaan vivahtavaa runoa.|

Pohjois- ja Keski-Pohjanmaalla tavataan myös tämä piirre; mutta se ei vaikuta mitään asiaan, koska nämä runot sinne todennäköisesti ovat levinneet Itä-Pohjanmaan ja Venäjän-Karjalan välityksellä, kuten keskinäinen vertaaminen osottaa, ja koska viimeksimainituille paikkakunnille taas runot yleensäkin ovat kulkeneet Suomen-Karjalan kautta.

Muuten soveltuvat kaikki ne seikat, mitkä mustaa miestä esittäissämme toimme esille, tähänkin kohtaan, ja samoilla perasteilla voimme siis olla varmat siitä, että metallipuku on Tulenlukuun tullut Merenkosioista.

Jäiset puvunosat, joita kaikkialla varsinkin runoalueemme itäosissa tavataan rinnan vaskisten, rautaisten ja kivisten kanssa, ovat tulleet viimemainittujen vaikutuksesta, samoin kuin *hyinen* mieskin (pro *neito*, pro *Neitsyt Maria*) pääasiassa näyttää olevan muunnos meren mustasta miehestä. Muutoksen on kummassakin tapauksessa vaikuttanut jään luonnollisuus ja sen yleinen esiytyminen Tulenluvussa. Muutos vaskesta y. m. metalleista jääksi on nähtävästi tapahtunut heti samaan aikaan ja samalla seudulla, kuin metallipukuisen miehen Tulenlukuun tuleminenkin. Metallisten tai mustain puvunosien laaja leveneminen, vaikka

muuten jää onkin loitsussamme kovin itsevaltias, todistaa kumminkin tämän piirteen vanhemmuudesta.

Näin suuri toisen runon vaikutus toiseen edellyttää luonnollisesti jotain entistä yhdenmukaisuutta, joko muodollista tai itse käsitteissä olevaa, niissä runoissa, joitten välille tällainen suhde on muodostunut.

Mitähän seikkoja Tulenluvussa on ollut sellaisia, joista ajatus näin on päässyt tarttumaan Merenkosioihin? Luettelemme tässä yhdessä jaksossa rinnakkain huomattavimpia niistä:

1:o) Kaarella istuva neito sekä sen myöhemmät muunnokset: kivellä istuva Kirstina tai sillalla istuva Annukka.

2:o) kultakuppi hopeasulkineen, sekä vaski- tai jääkattila y. m. neidon tai pojan kädessä: kulta-, hopea- ja vaskikintaat merenkosiain kädessä.

3:o) Neidon tulo pilvestä, siis kylmästä ja kosteasta paikasta: miehen nousu merestä.

4:o) Tulenluvussa, palaneen värin (noen ja palaneen ihon) mukaan sekä tulen ja valon vastakohtana, todennäköisesti jo aikaisemmin esiytyvä käsite musta: Merenkosiain musta mies.

Ensinmainitun seikan vaikutus on runoissakin vielä selvään huomattavissa. Toiselta puolen tavataan Keuruulla [1] Tulenluvussa samoin kuin Savossa Merenkosioissa säe:

Kirstinen kivellä istu.

Ensinmainitussa runossa on tällä vielä kertosäkeenä Ilomantsin Merenkosioissa tapaamamme säe: *Musta kulma kuatimolla.* Toiselta puolen taas, — vaikka se ei tässä muuta todista kuin puheenaolevain asiain taipumusta yleensä sekaantua, — tavataan Reinholmin [3] luultavasti Kaakkois-

---

[1]) Aikula. 1. [2]) n:o 224. [3]) n:o 244.

Suomesta saamassa tulenluvussa: *Turun tyttö, lännen neito,* tuhassa pyörivänä.

Edellisten lisäksi voi vielä mainita yhden seikan: metallirukkasilla on hyvä pidellä tulta. Luultavaa kumminkin on, että musta mies metallirukkasineen ei ensimäiseksi ole tullut tähän tehtävään. Niissä runoista, missä metallitavarat eivät ole jäähän vaihtuneet, on miehelle, ajatuksenmukaisesti kyllä, keksitty tämä tehtävä. Muussa tapauksessa on hän taas sopiva tulentuskain lievittäjä, — jään (alkuaan voiteen) tuoja (pro: Neitsyt Maria).

Palaneeksi ihmiseksi, potilaaksi on mustaa miestä ruvettu käsittämään sen kautta, että se ensin, luultavasti ison härän tappajan siihen sekoittamisen kautta, on saanut epiteetin *pieni,* joka piirre tavataankin vaan runoalueemme itäisissä osissa [1]. Ajatus on luullakseni kulkenut seuraavaan tapaan: turhan pieni < vähän suurempi (murt. parempi) kuin aivan olematon < vähän parempi kuin kuollut.

Asian hehityksen tähän suuntaan on johtanut se seikka, että runoa luetaan sairaalle, joka useinkin on kuolemaisillaan. Loitsian mielessä on turhan pieni musta mies tullut identiseksi mustaksi kärventyneen potilasraukan kanssa.

Luulempa vielä, että säkeet

Jonka tuli suusta suihki,
Haiku päästä pössyeli [2].

Tulen suustahan sugasi,
Valgiaisen sieramista [3]

y. m. samantapaiset, joita ei ensinkään tavata savolaisalueelta länteen päin ja harvoin muuallakin, ovat muodostuneet Mk. 25:n mukaan [4]. Silloin on mies saanut jonkillaisen

¹) Esim. Saukko. 55. Särsalo; Sirelius. 196. Jaakkima; Lönnbohm. 1353. Kiteenp.; S. Snellman. 7. Nilsiä. ²) Manninen. 9. Rautalampi. ³) Karttunen. 194. Luovutsaari. ⁴) Säkeet ovat alkuisin Laulajan kerskauksesta (Porkka. III. 301. Soikkola).

yliluonnollisen tuliolennon osan, samoin kuin siinä Petäjäveden toisinnossa[1], jossa sitä kutsutaan *julmaksi kiiltosilmäksi*.

Olemme nyt tarkastaneet ne runot, joissa tammenkaatajan tapainen mies esiintyy, ja tulleet siihen johtopäätökseen, että se alkuaan on kuulunut vaan Merenkosioihin, ja siitä yhtynyt Inkerissä Isoon härkään ja Savossa Tulenlukuun, joittenka kummankin mukana se on levinnyt m. m. itäisille runoalueillemme.

Nyt on meidän vielä ratkaistava kysymykset: mistä näistä kolmesta runosta tämä olento on tammenkaatajaksi tullut ja mikä seikka on sen tulon aiheuttanut? Muutos veljestä taruolennoksi, — sellainen musta mies tammenkaatajana on, — on siksi asiallinen, että täytyy olettaa syyn olleen voimakkaan.

Tarkastamme ensin niitä mahdollisuuksia, mitä Tulenluvulla on, sellaisena kuin se on meren miehen siihen yhdyttyä. Jos tämä olisi vaikuttanut Isoon tammeen, niin täytyisi ensinnäkin olettaa vaikutuksen tulleen lännestä; sillä Etelä-Karjalasta ei ole saatu kuin yksi ainoa tällainen Tulenluku, sekin aivan tämän alueen pohjoisimmasta osasta (Jaakkimasta), ja Ilomantsinkin tammenruno on, kuten myöhemmin käy selville, Itä-Karjalasta kulkenut.

Nyt jää vielä kaksi mahdollisuutta: 1:o) että tulenluvun vaikutus olisi kohdannut runoamme Pohjois-Karjalan läntisessä osassa Savon rajalla, 2:o) että tämä olisi tapahtunut vasta I-K:ssa. — Ensimmäinen olettamus on kerrassaan mahdoton; sillä ensiksikin I-K:n Iso tammi kaikissa muissa kohdissaan osottaa selvää yhdenmukaisuutta Etelä-Karjalan runon kanssa, ja toiseksi P-K:n runo on, kuten sitä tarkastaissamme tulemme huomaamaan, sitä laatua, että se ei kuinkaan voi olla se, joka on ollut I-K:n runolle aiheena. Viimemainittu olettamus taas kohtaa vaikeuksia sen kautta, että musta mies ei Tulenluvussa siellä ensinkään esiinny, ja koska silläkin olennolla, joka siellä

---

[1]) Valtonen. 37.

tavataan, on tavallisesti *hyiset* kintaat y. m. Ani harvoin täällä tässä loitsussa edes mainitaan rautarukkasia tai muita tammenkaatajan asuun kuuluvia esineitä, silloinkin aivan eri tavalla kuin viimeksi viitatussa runossa. Kaikissa suhteissa on Merenkosiain vaikutus I-K:n Tulenluvussa jo niin kulunut, ettei se enää kuinkaan olisi voinut antaa aihetta ison tammen kaatajaan.

Jos kaikesta siitä huolimatta, mitä tässä olemme tuoneet esille, kumminkin pidettäisi mahdollisena Tulenluvun vaikutus, niin mikähän silloin olisi se yhdenmukaisuus, mikä tämän vaikutuksen on aiheuttanut?

Paitsi ennen tarkastamiamme kohtia, tavataan Tulenluvussa siellä täällä joitakuita muitakin piirteitä, jotka ovat samat tai samantapaiset, kuin tarkastettavamme I-K:n tammenrunon piirteet. Palaamme sentähden vielä hetkeksi tarkastamaan tätä loitsua.

Tulen luvussa esiytyy joskus myös puu: joko koivu tai kuusi, joskus tammikin, ja tässä yhteydessä on myös toisinaan kertomus puun kaatamisesta kirveellä. Ennenkuin tämän johdosta voimme mitään päättää, on meidän vähän tarkastettava näiden runojen levenemistä ja laatua.

Kaikkein lännempää saatu edelläesitetyn laatuinen tulenluku on maisteri H. Granqvistin Siikaisista saama[1]. Aivan kokonaan tämän kaltaisen loitsun on pastorinrouva Bergius muistiinpannut Hämeenkyrössä[2]. Runon alkuosa on seuraava:

Puikko putosi puhki pilven,
Kivi kirves taivahasta,
Joka särjet suuret hongat,
Pirstot pitkät pihka kuuset.

Tässä runossa voimme erottaa kaksi osaa: 1) tuliesineen putoaminen ja 2) puun särkeminen. Samat piirteet, vaikka jonkun verran muuttuneina, tapaamme Tulenluvussa hyvin yleiseen.

[1]) N:o 58. [2]) N:o 2.

Edellisestä tapaamme useampia eri toisintoja, joista yleisimmät ovat seuraavanlaiset:

Tuiskahutti tuliskipinä [1].

Putois tulikipinä [2]

Putosi tulen soronen.

Poukko pilvestä putos,
Mies pilven rattahasta,
Vaski vakka selässä [3].

Puukko pilvistä putua,
Vieres veitsi taivosesta,
Peä kulta, terä hopija,
Kärki Jiesuksen käteh [4].

Tähän on tavallisesti edelle yhtynyt kertomus tulen iskemisestä, joka piirre luonnollisuudestaan päättäen ja myös siihen nähden, että se tavataan kaikkialla koko runoalueellamme: Inkeristä Lappiin sekä Ruotsin ja Norjan suomalaismetsiin asti, varmuudella voidaan pitää alkuperäisesti Tulenlukuun kuuluvana. Tulen iskiä on itäisemmissä toisinnoissa useimmiten *Ilmarinen;* mutta lännempää saaduissa tavataan sellaisena *ilmalainen, ilman herra* tai *pitkämöinen,* esim.:

Kuhna tulda isketähän
Pälle taivahan saranan,
Kenges sieldä tulda iski?
Itze ilman Jesus [5].

Kuhna tulta isketin
Päivehen taivahan tarhan.
Kengä sielle tulta iski?
Iski itze ilman herra [6].

[1]) Vaasan oikeud. pöytäk. elok. 26 p:ltä 1657; Hertzberg, Vidskepelse, siv. 64. [2]) Isonkyrön oikeuden pöytäk. heinäk. 5 p:ltä 1658; loitsia Kiimingistä. Herzberg, Vidskepelse, siv. 66. [3]) Rossnell. 25. Kuortane. [4]) K. Karjalainen. 105. Latvajärvi. [5]) Edelläm. Herzberg. Vidskepelse. siv. 63. [6]) S.ma siv. 63—4.

Valkia iski ilmoolaanen
Keskellä merta, kiven päällä,
Kirjavan kärmhen seljäs [1].

Iski tulta ilma,
Valja maal mul [2].

Pitkämöönen tulta isköö,
Keskellä meri kiviä [3].

Viimeksimainituista esimerkeistä, joissa tuleniskemisestä puhutaan, käy aivan selväksi, että säkeitten takana on luonnon myytti. Tulen iskeminen ei ole mikään muu kuin salaman lyönti. Sitä kansa kumminkin Länsi-Suomessa vielä nytkin pitää aivan välittömänä Jumalan, Ilman-Herran tai -Ukon tekona, kuten sen yleiset nimityksetkin: herranvoima, isänen, ukkonen y. m., osottavat. *Pitkämöösen* (= pitkäisen) esiintyminen iskiänä poistaa tässä suhteessa viimeisenkin epäilyksen.

Todennäköistä on, että tällä loitsulla, vaikka sitä myöhemmin onkin käytetty tulenvamman parantamiseen, alkuaan on ehkäisty ukkoistulen synnyttämää tulipaloa tai ehkä myös parannettu ukoniskemisen vammaa.

Kun nyt olemme selvillä siitä, mikä tuo isku on, niin voimme myös päättää, mikä putoavista esineistä: *tulikipinä, puikko, puukko* tai *kivikirves*, on alkuperäisin. — Ensinnäkin se ilmiö, mikä salamassa näkyy, on tuli, on niin selvään, ettei kenenkään näkiän mielessä synny siitä vähääkään epäilystä. Toiseksi: kun isketään, niin syntyy kypeniä. Että siis runon alkuosa, iskemisen kuvaus, ja sen loppuosa, esineen putoaminen, olisivat sopusoinnussa, täytyy putoavan esineen olla *tulikipinän*. — Muut esineet.

---

[1]) Brandt. 891. Ilmajoki; sama: Pirilä. 152. [2]) Gottlund. 501. Säfnäs (o). [3]) Korpela. 154. Teuva.

puikko, puukko, kirves y. m., ovat siis myöhempiä, erehdyksen kautta johtuneita. Mahdollisesti on näiden esineiden esiytyminen selvitettävä seuraavasti: *poukka* on väärinkäsityksen kautta muuttunut ensin *puikoksi* ja siitä *puukoksi* tai suoraan yhdellä taholla *puikoksi*, toisella taholla *puukoksi*.

Se seikka, että *puikkoa* kertosäkeessä kutsutaan nimellä *kivikirves*, on myös helposti ymmärrettävä. Mikäli eri osissa maata on huomattu, on kansalla yleensä sellainen käsitys salamasta, varsinkin maahan, puuhun tai muuhun esineeseen iskevästä, että siinä kulkee kova, vaajanmuotoinen esine, jota kutsutaan nimellä *ukkosenvaaja*. Maasta löydetyitä kiviaseita, varsinkin talttoja, pidetään tällaisina pudonneina ukonvaajoina. Kun joku henkilö on *poukka* sanan ymmärtänyt *puikko* sanaksi, on hän silloin ajatuksissaan luonut itselleen kivitaltan kuvan, jonka yleisin muoto onkin juuri sellainen, jollaista kansankielessä tarkoitetaan sanalla *puikko* : lyhyt esine, joka toisesta päästään on paksumpi kuin toisesta.

Tälle taas on hyvin sopinut toisintonimeksi *kivikirves*, sillä sitä nimeä kansa ainakin Länsi-Suomessa yleensä käyttää kivitaltoille, — silloin, kun se ei ota huomioon niitten taikauskonluontoista puolta.

Näin saatuamme selville putoavan tuliesineen laadun, on meidän ryhdyttävä tarkastamaan toista runon kohtaa: puun särkemistä.

Edellämainitussa Siikaisten ja Hämeenkyrön toisinnoissa on särettävä puu *honka* tai *pihkakuusi*.

Muualla tavataan tässä *kuiva* tai *tulinen kuusi*, esim.:

Hakko tuo tulinen kuusi,
Kuiva kuusi kulkuttele [1],

tai tulinen koivu, esim.:

---

[1]) Gottlund. 528. Juva; sama: Gottlund. 398.

Mies musta märestä noisi,
Juri alloista ylleni,
Se hackais tulisen koivun,
Otteli tulisen nuolen [1].

Pirulainen pitkä poika,
Hakkasi Tulisen koivun
Saaressa nimittömässä [2].

Harvoin on särettävä tulipuu tammi [3].

Kuten edellisistä esimerkeistä jo voi päättää, poikkeavat ne runot, missä kaadettava puu on *kuiva, tulinen kuusi, tulinen koivu* tai *tammi*, kokonaan ennenmainitusta Siikaisten ja Hämeenkyrön Tulenluvusta. Eipä viimeksimainituissa enää olekaan edes puhe puun särkemisestä, vaan sen *kaatamisesta*, Kumpiko piirre on luonnollisempi ja siis myös alkuperäisempi ukontulen-luvussa on helppo päättää. Kielessäkin aina käytetään sanaa *särkeä* salaman ruhjomisesta puhuttaissa, ja särkemistähän se onkin. Muutenkin ilmenee Siikais-Hämeenkyrön runossa juuri sellaisia piirteitä, jotka sopivat salaman puuhun iskemisen kertomukseen, jotavastoin toisissa runoissa niitten sijasta esiintyvät piirteet eivät siihen ensinkään sovi. Suuriin honkiin, pitkiin pihkakuusiin salama tavallisesti iskee ja niitä särkee; koivua ja tammea ei juuri kuulla salaman pirstanneen, — eikä näitten muoto eikä kasvupaikkakaan ole juuri sellainen, joka erittäin saattaisi sähkövirran niihin johtumaan. Toiseksi kivikirves, pilvestä pudonnut puikko, on se ase, joka kansan yleisen käsityksen mukaan salaman käydessä puita särkee; jotavastoin kultanen ja vaskinen tai kultapäinen, hopeateräinen kirves, joka puun kaatajalla noissa toisissa runoissa aina esiintyy, ei ole luonnollinen eikä meikäläisen kansantiedon omainen salaman tuhoase.

Jos vielä tarkastamme niitä viimeksimainittujen runojen säkeitä, missä puiden nimet esiintyvät, niin huomaamme,

---

[1]) Vaasan oikeuden pöytäk. heinäk. 30 p:ltä 1658. Hertzberg. Vidskepelse siv. 67. [2]) Gananderin Mythol. sanassa pirulainen = Arvidsson ja Crohns 488 a. 14. (Bergin kokoelmia). [3]) Ks. P-K.

että ne ovat kotoisin aivan toisista runoista. *Kuiva kuusi* on alkuperäisemmin kuulunut Kateenloitsuun, josta jo ennen olemme puhuneet [1]. Alkuperäisimpään yhteyteen viittaa vielä sekin, että sitä kutsutaan *rautaoksaksi*, ja että sen yhteydessä loitsitaan:

Silmät verta vuotuoon,
Rasvana rapattakoon [2].

Tulinen koivu, joka aivan samoin kuin tarkastettavissamme Tulenluvuissakin kasvaa *tulisessa saaressa*, tavataan hyvin yleiseen Päivölänretken yhteydessä ja on se alkuisin siitä runosta, jonka mukaan kolme koivua kasvaa itkusta syntyneen virran saareen [3]. Pivölänretkessä on runo-osa seuraava:

Siinä juoksoo kolme jokia.
— — — — — — — — —
Kolmans on koski tulinen.
Koskella tulinen koivu,
Koivussa tulinen kotka,
Nenä on kuin noian miekka.
— — — — — — — — —
Noian nuolia nostamahan [4].

Joskus onkin koivu Tulenluvussakin tulenvihain syöjänä, eikä kaadettavana; esim.:

Tulkohon tulinen koivu
Syömähän tulen kipuja,
Lainehiä lappamahan.

Sama luetaan saaresta ja kokosta [5].

Mitä taas tulee tammeeen kaadettavana puuna Tulenluvussa, niin se ei ole mikään muu kuin iso tammi.

Näin olemme tulleet vakuutetuiksi siitä, että Tulenlukuun ei alkuaan ole puun kaataminen ensinkään kuulunut. Eikä sitä sen yhteydessä tavatakaan muualla kuin runo-

---

[1]) Ks. siv. 248—52. [2]) Arvidsson ja Crohns. A. II. 14. Kiuruvesi. [3]) Ks. siv. 248—9. [4]) Europaeus. H. 2; sama: Lönnrot. A. II. 3. 60. Kajaanin kihlak.; Europaeus. H. 69. [5]) Mustakallio. 72. Sotkamo.

alueemme itäosissa sekä sellaisissa seuduissa, joihin idästä päin on muitakin runoja tullut, kuten savolais-alueella. Tämä piirre on siis loitsuumme tullut muiden, idästä saapuneiden runojen vaikutuksesta. Yhtymisen taas on todennäköisesti vaikuttanut Tulenluvussa ennestään ollut puun särkeminen.

Päästyämme selville siitä, että puun kaataminen on Tulenlukuun idästäpäin tullut myöhempi lisäys, ei ole suurta vaikeutta päättäissä, minkä runon vaikutusta tämä on. Itä-Suomessa on vaan kaksi yleiseen levinnyttä runoa, joissa kerrotaan puun kaatamisesta, nimittäin Venhepuu ja Iso tammi. Venhepuun kaatajalla on jo Inkeristä alkain kultainen, hopeinen tai vaskinen kirves, samoin kuin I-K:n ja sieltä pohjoseen päin olevien seutujen ison tammen kaatajallakin. Kun samallainen esine tavataan Itä-Suomen Tulenluvussakin kaato-aseena [1], ei ole epäilemistäkään, ettei tämä olisi jommankumman edellämainitun vaikutusta.

Kuten jo edelläkin olemme huomanneet [2], on tulipuun kaatajasta kerrottu pääasiassa samaa kuin I-K:n ison tammen kaatajasta. Näin on asian laita aivan yleiseen [3]. Kun tällainen venhepuun kaataja on kovin harvinainen ja sopimatoinkin tehtäväänsä, niin voimme olla varmat siitä, että tulipuun kaataja ei ole mikään muu kuin I-K:ssa y. m. esiytyvä ison tammen kaataja, joka juuri viimeksimainitun runon vaikutuksesta on tullut Tulenlukuun [4]. Venhepuun suoranaista vaikutusta vastustaa sekin seikka, että tämä runo ei ole missään yleisemmin yhtynyt loitsuun

---

[1]) Esim. Sirelius. 196. Karjala; Gottlund. 392. Juva; Ollilainen. 23. Nilsiä; Hakulinen. 93. Tohmajärvi; K. Karjalainen. 26. Uhtue.
[2]) Ks. Hertzberg, Vidskepelse, ennen mainitut runot. [3]) Ks. P. K.
[4]) Selvään Isosta tammesta aiheutunut on myöskin se pieni, usein metallinenkin mies, joka Itä-Suomen y. m. Tulenluvuissa esiytyy tarpojana: ottaa, kuusen, hongan tai tammen rannalta ja alkaa sillä tarpoa. Tarpojaksi on merinen miesi tullut sen kautta, että Suomen puolella ei ole oikein ymmärretty Inkerin sanaa: *tagroa*, vaan on se käsitetty = *tarpoa*. Näin on *tagroja* ollut omansa apulainen tulikalan pyydystäjille, nuotallaolioille.

ja että se Inkeristä pohjoiseen päin olevissa seuduissa on verraten harvinainenkin, jotavastoin Iso tammi jo I-K:ssa on alkanut loitsuksi muuttua ja on sellaisena kaikkialla runoalueemme itäosissa yleinen.

Kun ylempänä myöskin tulimme huomaamaan, että alkuperäinen pilvistä putoova esine on tulenkipinä ja että *puukko* on vasta myöhemmän erehdyksen kautta tähän tullut (samalla saaden uuden tehtävän: tulikalan halkasemisen), niin ei sekään yhdenmukaisuus Ison tammen kanssa, että veistä kutsutaan kultaiseksi, hopeiseksi ja vaskiseksi, todista, että Tulenluku olisi vaikuttanut Ison tammen kaatajan asun kuvaukseen. Päinvastoin saatamme olla vakuutetut siitä, että puukon jalometallisuus on juuri Ison tammen vaikutusta.

Kun puun kaataminen sekä kaatoaseen ja veitsen jalometallisuus Tulenluvussa ovat I-K:n tammenrunon vaikutuksesta johtuneet, ja mitään muuta samantapaista kohtaa, joka olisi metallipukuisen tai mustan miehen yhtymisen Tulenluvusta Isoon tammeen aiheuttanut, ei tässä loitsussa ja Etelä-Karjalan Isossa tammessa ole, niin katoo meiltä viimeinenkin mahdollinen ajatus siitä, että I-K:n tammenkaataja olisi Tulenluvusta siihen tullut. — Asia on päinvastoin.

Olemme tämän asian todistelussa viipyneet kovin kauan. Kun on tahdottu pitää tammen kaatajaa liettualaisten Perkunaana, skandinavialisten Thorina ja yleensä salamaolentona, niin olen pitänyt tarpeellisena käyttää runomme ja Tulenluvun keskinäisen suhteen selvittämiseen kaikki mahdolliset apuneuvot.

Siirrymme nyt asian positiiviseen puoleen ja koemme saada selville, mistä ja minkä tähden Merenkosioista kotoisin oleva metallimies on Isoon tammeen johtunut.

Se runo, johon Merenkosiain musta mies kaikkein aikaisemmin on vakinaisesti yhtynyt, on Iso härkä. He-

vaalta alkain koko Inkerissä ja itäisillä runoalueillamme tavataan tämä piirre siinä yhteydessä. Hevaalta alkain on härän tappajalla surma-aseena *kultainen kurikka, hopeinen sauva* tai myös *vaskinen vasara*. Mahdollista on, että paitsi siantappajaa myöskin venheenveistäjä, alkuperäisesti *Jumala*[1], sittemmin myös *veli*[2], joka aina veistää

Kirvehellä kultaisella,
Vashisella vartuella,
Terällä hopiaisella,

on tähän vaikuttanut. Tämä viimeksimainittu runo on kumminkin koko Inkerissä aivan yleisesti yhtynyt ja sekaantunutkin Venhepuuhun. Etelä-Karjalassa on venhepuun kaatajalle jo tullut hopeakirves, vaskivarsi[3]. Sitäpaitsi on venhepuun etsiä usein sekaantunut siihen kultamieheen tai kultuneitoon, joka tammen takaa joko kosii tai kositaan veljelle[4].

Kun jalometallinen kirves on tammenkaatajalle tullut, niin aivan luonnollistahan on, että laulajan mieli tästä on mennyt Merenkosioissa esiintyvään kaikinpuolin jalometalliseen mieheen. Suojärveltä onkin K. Krohn saanut runon[5], joka on selvä sekoitus Merenkosioista ja Venhepuusta. Runon alkuosa on seuraava:

Nousoo mies mustassa meressä,
Musta-suinen, musta-päinen,
Multa-hatju hartijoille,
Multa-kirvonen vyön takana,
Gi tuo tahtoo tammen kaataa:
Mänöö tammen on sivuille,
Isköö kiuvosta tammisehen.
Ei ole tamminen tiejoinkana.
Lähti mies astumahan.
Nousoo mies mustassa meressä i
Tina-suinen, tina-päinen,
— — — — — — — — —

[1]) Esim. Porkka. II. 147. Narvusi. [2]) Esim. Porkka. II. 131—6. Narvusi, III. 181—98, Soikkola. I. 223—37. Hevaan seutu. [3]) Esim. Ahlqvist. II. 336. Rautu. [4]) Ks. siv. 164—5. [5]) N:o 5991.

Nousoo mies mustassa meressä,

— — — — — — — — —

Teräs-suinen, teräs-päinen.

Kun sekä Pohjois-Inkerissä että Etelä-Karjalassa Venhepuu ja Iso tammi usein ovat niin toisiinsa sekaantuneet, että monestakin toisinnosta on vaikea sanoa, kummaksi sen ottaisi, niin on luonnollista, että ensinmainittukin on saanut osansa Merenkosioista. Pilviä pidättelevä puu on laulajassa herättänyt ajatuksen jostain eriskummaisesta ja yliluonnollisesta. Tämä seikka on vaikuttanut, että metallimies, jota myöskään ei Karjalassa ole voitu käsittää muuksi kuin eriskummallisuudeksi, on vakinaisesti saanut ison tammen kaatamisen tehtäväkseen. Venhepuun etsiänä ja kaatajana, siis tavallisen ihmistyön toimittajana, ei metallimies ole ollut paikallaan, vaikka se joskus satunnaisesti siksi onkin jäänyt.

Jos nyt lopuksi lyhyesti lausumme metallisen tammenkaatajan synnyn, niin on se seuraava:

Venhepuun kaatajalta on ison tammen kaataja ensin saanut kultaisen, vaskivartisen, hopeapäisen kirveen, jonka tämä taas on saanut venheenveistäjältä. Jalometallinen kirves on sitte vaikuttanut, että Merenkosiain mukaan koko mies on muuttunut metalliseksi. Samalla on runoon yhtynyt piirteitä Ison härän runosta (162—2), johon sitä ennen oli sekaantunut samallaisia piirteitä kuin Isoon tammeenkin.

Kaikki I-K:n Ison tammenkaatajan kuvauksessa esiintyvät säkeet ovat jo edellisessä tutkimuksessa niin usein tulleet esille ja ovat niiden vastineet mainituissa toisissa runoissa niin selvät, että olisi turhaa ruveta niitä säe säkeeltä vertaamaan.

Mainitsemme vaan säkeet 177—8, joita vastaavia kyllä esiytyy Tulenluvussakin, mutta jotka eivät siinä kumminkaan ole alkuperäiset. Ne esiytyvät Inkerissä seuraavassa yhteydessä:

Mitä niistä laulajista,
Ku ei tuisa tulta suusta,
Savvua ei sanan jälestä,
Kekälehet ei alta kielen [1].

Samantapaiset säkeet esiytyvät Hiiden neidon kosinnassa. Ansiotyöksi annetaan siinä kylpeä saunassa, jonka

Tuli tuiskuu ikkunasta,
Lemmen löyhähtään ovesta [2].

Savu salvamiin välistä [3],

Savun sekotettua *sauvaan* ovat samat säkeet tulleet myös hiihtämistä kertoviin runoihin.

Tammen kaataminen on I:K:ssa kerrottu seuraavilla säkeillä:

179.		*Katso mies tammeh päite.*	i 58.
180.		*Nousi mies on tammen juurel.*	i 58.
181.		*Tulipo on tammeh hyväh,*	i 11.
182.		*Laittaabo kirvosen kolme hymmenes pudose.*	i 55.
183.		*Ottaabo kirvosen kätehe.*	i 55.
184.		*Leikkaabo päivän puolta tammii.*	i 55.
185.		*Toisen päivän toista puolta.*	i 55.
186	A.	*Sillä taitaa tammen koadoa.*	i 17.
	B.	*Sillä tahto tammen koataa.*	i 26.
	C.	*Sill mie tahtosin tammen koataa.*	i 36.
	D.	*Tuop' on taisi tammen k⌜aataa⌝.*	i 3.
	E.	*Kutam taisi tammen k⌜aataa⌝.*	i 14.
	F.	*Tuo se taisi tammen kaataa.*	i 18.
	G.	*Tuopa tahto tammen kaata.*	i 45.

---

[1]) Porkka. III. 297. Soikkola. [2]) Porkka. III. 83. Sakkola: sama: III. 84, 90. [3]) Porkka. III. 306. Soikkola. 180) i. 59. 186 B) i 27. 186 D) i 29, 32, 35. 186 G) i 22.

H.	*Joka taisi tammen kaata.*	i 49.
I.	*Tahtoipa tuon tammen kaataa.*	i 50.
J.	*Tammen tahtovi kaata.*	i 19.
K.	*Sep on tammen taittelevi.*	i 16.
L.	*Jopa taisi tammi tiellä.*	i 19.
187 A.	*Tasaladvan langetella.*	i 17.
B.	*Tasalatvan langettajaista.*	i 50.
C.	*Tuompa on latvan langettaa.*	i 18.
188.	*Hakata rutimoraian.*	i 45.
189 A.	*Latvan sata langetella.*	i 14.
B.	*Satalat⌈van langetella⌉.*	i 29.
190.	*Oksan tuhat ollotella.*	i 14.
191 A.	*Latvan suurehen suvehen.*	i 11.
B.	*Latvoin suurehen suvehen.*	i 14.
C.	*Kaatu latvoin suureen suveen.*	i 18.
D.	*Latvoin suveen langetteli.*	i 22.
E.	*Se koatuu sureh suvehotsih,*	i 55.
F.	*Leikkai mies tammen suveh päite.*	i 58.
G.	*Koado hänen suveh päin.*	i 58.
192 A.	*Tyven pitkin Pohjosehen.*	i 11.
B.	*Poikki puolin Pohjolahan.*	i 14.
C.	*Tyvin puolin pohjaseh.*	i 26.
D.	*Aina pitkin Pohjolahan.*	i 29.
E.	*Perin pitkin pohjosehen.*	i 37.
F.	*Poiken pualin Pohjan lahteh.*	i 56.
193 A.	*Tyven kohti koillisehen.*	i 14.
B.	*Kyl'en käänti koillisehen.*	i 37.
194.	*Toisen kyl'en luotehesen.*	i 37.

179—83. Säkeet ovat satunnaisesti tulleet yhdistämään merisen miehen esitystä varsinaiseen kaatamiskertomukseen. Samantapaiset säkeet kuin 179—81 ovat Inkerissä yleiset niissä runoissa, missä kerrotaan, kuinka veljelleen morsianta etsivälle neidolle ilmestyy tammen takaa

---

187 A) i 19, 22—3, 27, 36. 191 A) i 17, 27. 191 B) i 26, 29, 36. 192 C) i 27. 36. 192 F) i 59.

kulta- y. m. koruisia morsiamen tarjokkaita, taikka- tietä käyvälle neidolle itselle kosioita[1]. Länsi- ja Pohjois-Inkerissä on tämä runo paljon sekaantunut myös Venhepuuhun. Säkeet 182—3 ovat mahdollisesti saaneet muotonsa tarkastettavassamme yhteydessä. Se seikka, että ne tavataan samoissa runoissa kuin 184—5, viitannee Venhepuun vaikutukseen.

184—5. Säkeet ovat muodostuneet hiomiskertomuksen mukaan. 185 = I-E-K. 27 | *päivän: viikon* |. Samantapaiset säkeet tavataan jo Viron Isossa tammessakin[2].

186 = I-E-K. 20—1. *Tahto, taisi, tahtovi* ovat tulleet pro: *taitteloo, taitto* y. m.[3].

Muunnos L on yhteensulatus kaatamista kertovista (A—K) sekä tammen tai terhon tieltä löytämistä esitettävistä[4].

187. Vrt. I-E-K. 30 B ja: *Tasa tammõ tahotsõlli* (Se 3).

188. Tämä säe, joka jonkun verran vaihtelevissa muodoissa tavataan paitsi I-K:ta myöskin Pohjois ja Venäjän-Karjalassa sekä yhdessä toisinnossa Itä-Pohjanmaalta ja Pohjois-Savosta, on hyvin todennäköisesti syntynyt täällä I-K:ssa. Tämä seikka vastustaa *rutimo*-sanan yhteyttä *Ruombota* sanan kanssa[5]. Yhtä turhaan luulen tästä sanasta etsittävän kaikkea muutakin mytoloogista. Sanan esiintyminen on hyvin todennäköisesti selitettävä seuraavalla yksinkertaisella tavalla: Kun runo joutui sellaiselle alueelle, jossa tammi ei kasva, tuli sille toisintonimeksi sellaisen puun nimi, joka paikkakunalla oli tunnettu. Kun iso tammi useimmiten kasvaa veden läheisyydessä, ja kun kaataja nousee merestä, niin saattoi tämä laulajan mieleen johtumaan puun, joka luonnossa yleensä kasvaa tällaisilla paikoilla, nimittäin raidan.

---

[1]) Ks. siv. 164—5. [2]) Ks. siv. 107. säk. 3—7; vrt. I-E-K. 26—8. [3]) Vrt. I-E-K. 29 C; K-I 118—9 y. m. [4]) Vrt. K-I. 7 ja kosimisrunon näytteitä siv. 164—5: Slöör. VI. 28; Europaeus. I. 365 y m. [5]) J. Krohn, Suomal. Kirjall. Hist. siv. 326.

Luettelemme tässä yhdessä kohden ne runokohdat, missä *rutimoraita* tai joku sen muunnos esiintyy.

1.	*Siihen tuli rutinen raita.*	j 5.
2.	*Rutainen raita.*	j 7.
3.	*Rupeisi rutimen raita.*	j 26.
4.	*Yleni ruutamo raita.*	j 34 b.
5.	*Hakata rutimoraian.*	i 45.
6.	*Hakkasi rytimo raijan.*	j 2.
7.	*Rutjoa ruti⌜moraian⌝.*	j 34.
8.	*Rutaista rutimon raian.*	j 44.
9.	*Ruhtoa rutimo raian.*	j 45.
10.	*Ruhtua rutimoraita.*	j 45.
11.	*Hakata rotimon rajan.*	g 18.
12.	*Juurelle rutimo⌜raian⌝.*	j 50.
13.	*Juurell' on rytimö tammen.*	p 88
14.	*Juurelle ryti Marian.*	m 5.
15.	*Juurilla rutoma raijan.*	p 16.
16.	*Juurilla rytimä rajan.*	p 38.
17.	*Juurille rytimon raijan.*	p 39.
18.	*Juurille rytimorajan.*	p 68.
19.	*Juurella ryti-morain.*	p 89.
20.	*Oxista Rotimo Raijan.*	m 23.

Jos tarkastaa näitä säkeitä, niin ei voi nousta epäilystäkään siitä, ettei niitten viimeisenä sanana alkuperäisin ole *raita*. *Rajan* (11, 16, 18) on väärin kuulemisen kautta syntynyt erehdysmuoto. Että ei voi olla puhetta rajasta, osottaa sekin, että säkeessä on sana *juuri*. Satunnaisia erehdysmuotoja ovat myös: *ryti Marian* ja *ryti-morain* (pro *rytimo-raian*). Marian juuresta ei juuri voi puhua; *morai* taas on sana, joka ei metkitse mitään.

Kun erehdysmuodot ovat poiskarsitut, jää meille ensimäiselle liitonsanalle 5 eri muotoa: *rutimo*, *rytimö*, *rotimo*

3) j 30. 4) 44, 47, 49—50. 5) j 34 b; j. 63; m 17. 9) j 47, 49—50. 17) p 11, 42, 45. 20) m 3, 9; *Rutimon rajan*, m 9.

rutoma ja *rytimä*. Lönnrot on sanakirjassansa sanonut muodosta *rotimo* = *rotaimo*; 2) *gammalt träd med nedhängande qvistar*. *Rutimo* ja *rytimo* muodot hän taas pitää ensinmainitun muunnoksina. *Rutoma* sanan on Lännrot selittänyt III infinitiiviksi sanasta *rudon*, *rutoa*, joka taas on = *ruhdon*, *ruhtoa* = *krossa*. Samaa merkitsevät L:n mukaan myöskin verbit säkeissä 7—10: *rutjoa* = *krama*, *krossa*, *rifva*; *rutaista* = *krama*, *krysta*, *krossa*, *slå till med brak*; *ruhtua* taas on selvä refleksiivimuoto sanasta *ruhtoa*. Samaa juurta on myöskin sana *ruti*, joka Lönnrotin mukaan merkitsee = ruotsin *krossadt*, *söndrigt tillstånd*, *sönder*, *i kras*. Tällä sanalla on ehkä rinnakkaismuodot *rot*(*i*) ja *ryt*(*i*). Näitä ei kyllä tavata Lönnrotin sanakirjassa; mutta siellä on sen sijaan sanat: *rotikko* ja *rytikkö*, jotka kummatkin L. on selittänyt = *förfallen byggnad*, *ruckel*, *kyffe*, ja jotka selvästi ovat kollektiivisellä *kko* (*kkö*) päätteellä muodostuneet sanoista *rot*(*i*) ja *ryt*(*i*). Ainakin Länsi-Suomen murteissa merkitsee *rytikkö* paikkaa, johon on paljo kaadettu tai kaatunut puita, ja johon kuivuneet, murskaantuneet rungot ja oksat ovat jääneet lepäämään. *Rotikko* taas merkitsee m. m. vanhaa, suurta, osittain kuivunutta ja lutoutunutta puuta. Samaa juurta lienevät myöskin koko Suomessa yleiset sanat: *rytö*, *rydön* = *bråte af fällda träd*, *vindfälle*; *rydötä*, *rytöän* = *samla i bråte* (Lönnrot). Länsi-Suomessa merkitsee *rytö* myös samaa kuin *rotikko*.

Meillä on siis kieltämättä kielessämme kaikki kolme muotoa edellämainitusta juuresta, nimittäin *rut*(*i*), *rot*(*i*) ja *ryt*(*i*). *Rutoma* ja *rytömä* ovat tästä juuresta tavallisia verbin nominaalimuotoja, *mo*, *mö* päätteiset taas johtuneet samasta verbivartalosta. Viimeksimainitussa tapauksessa on sidevokaali dissimileeraantunut samoin kuin *rutikko*, *rytikkö*, *rotikko* (pro: *rutokko*, *rytökkö*, *rotokko*) sanoissakin.

Että runoissa todella ajatellaan jotain „murennettavaa“ tai „murenevaa“ osottavat säkeet sellaiset kuin

Puun murha musertajoi. j 13.
Puun murskan musertoa. p 88 [1].

Samaan viittaa myöskin tarkastettavain säkeitten 12—9 yleinen kertosäe:

Pajupehkon peršišše. p 16 [2].

Että nimityksen syntyessäkin on ajateltu murtaumaa, murskaumaa eli *rutomaa*, *rytömää* (ja *rotimaa*), luulen selviävän vastaavista Inkerissä ja Etelä-Karjalassa tavattavista säkeistä, joissa aina kaadettavaa puuta nimitetään kuivaaksi tammeksi [3], ja itse kaatamisesta puhuttaissa käytetään sanoja: *piroitteloopi*, *piroittelloo*, *pirotti*, *pirotti maaha* [4] y. m.

Siinä Virossa ja Inkerissä yleisessä säeparissa, missä puhutaan tammen raiumisesta ja puun pirottamisesta [5], luulen piilevän aiheen kaikille tarkastettavassamme säkeessä esiytyville piirteille seuraavaan tapaan: *raiua* (ajatukseltaan): *ruhtoa*, *rutjoa*, *rutaista* y. m.; *rutoma*, *rutimo*, *rytimo*, *rotimo* (ajatukseltaan): *pirottaa; raijun*, *raijumahan*, *raijujaksi* y. m. (muodoltaan): *raijan* (*raidan*), *raiun maahan* y. m. väärinymmärrysmuotoja.

Miten tämä säkeen muunnos lienekään selitettävä, se vaan on varma, että mitään mytoloogista piirrettä ei siinä esiinny, vaan että sana *rutimo* on sattumalta tullut nimitys, joka merkitsee jotenkin samaa huin *kuiva tammi* tai *puun murska.*

189—90. Säkeet esiintyvät täällä ensi kerran. Luultavasti on epiteetti *latvan sata* t. *satalatvan* tullut *tasalatvan* sijaan. On kyllä tosi, että nimitys sopii hyvin kuvaamaan puun suuruutta; mutta ainakaan tammelle, sellai-

[1]) j 26, 30, 32. [2]) p 42, 45, 68 y. m. [3]) I-E-K. 30. [4]) Siv. 106–7. säe 2 ja L-I. 56, 58, 75, 79; K-I. 85, 130–1; I-E-K. 31 y. m. [5]) Siv. 103, säk. 1–2; siv. 106–7. 1–2 ja L-I. 49, 56, 58; K-I. 85; I-E-K. 21.

sena kuin tämä puu kasvaessaan näyttää, ei se sovi. Säkeissämme esiytyvät epiteetit tavataan, paitsi paria alueemme toisintoa, vaan Pohjois-Karjalassa, sielläkin yhdessä toisinnossa; jotavastoin *tasainen* on kaikkialla yleinen [1]. — Kun tällaiselle uralle kerran on jouduttu, niin on aivan luonnollista, että kertosäkeessä on samaan suuntaan jatkettu; siten säe 190 [2].

191—4. Säkeet tavataan paitsi I-K:ta myöskin Venäjän-Karjalassa sekä Itä-Pohjanmaalla ja Lapissa, ja säe 192 myöskin P-K:ssa. Yleisimmät kumminkin ovat nämä, varsinkin 191—2, I-K:ssa ja aivan varmana voi pitää, että ne, kuten koko runokin, täältä päin ovat levinneet. Toinen asia on sitte se, ovatko säkeet vasta I-K:ssa ilman entistä aihetta syntyneet, vai onko tämä piirre jostain tullut I-K:laankin.

Koko Inkerissä emme ole tavanneet ainoatakaan toisintoa, jossa sanallakaan olisi puhuttu tammen kaatamisen suunnasta. Tämä osottaisi, että säkeemme olisivat I-K:ssa alusta alkain keksityt. Asia ei kumminkaan ole aivan niin helposti ratkaistava. Olemme näet Virossa tavanneet sellaisia säkeitä, että niitten yhdenmukaisuutta nyt tarkastettavaimme kanssa on vaikea pitää satunnaisena [3].

Virolaisissa säkeissä ei suorastaan ole mainittu ilmansuuntia; säkeillä näyttääkin oikeastaan olevan toinen tarkoitus: tammen suuruuden kuvaaminen; vaikka tähän samalla myös läheisesti yhtyy ajatus ilmansuunnista. Alkuperäisimmät virolaisista säkeistä ovat varmaan ne, joissa puhutaan merestä ja Saaremaasta. Viron länsirannikolla, missä runomme on saanut alkunsa, sopii erinomaisen hyvin, että suuren puun ajatellaan kaatuessaan ulettuvan aina mereen, vieläpä Saarenmaallekin asti. Vasta runon siirryttyä kotipaikaltaan ovat nimet *Pihkövahe*, *Türgimaale* (pro *Saaremaale*) y. m. tulleet.

---

[1]) Siv. 78, säe 6; K-I. 58; I-E-K. 3 y. m. [2]) Vrt. heinäntekoon ja tuhkain käyttelemiseen. [3]) Ks. siv. 107; säk. 8 - 14.

Kaikissa tapauksissa on näillä virolaisilla säkellä kovin vähän yhtäläisyyttä tarkastettavaimme säkeitten kanssa: — ei ole muuta yhteistä, kuin että kummassakin ilmoitetaan mihin, — Virossa mihin asti, I-K:ssa mihin suuntaan, — tammi kaatuu. Tämä ei riitä todistamaan, että on olemassa yhteyttä näitten välillä. — Selvyyttä asiaan saamme Pohjois-Karjalan runoista. Niissä ovat vastaavat säkeet seuraavat:

1. *Latvan aaltohon asetti.* j 49.
2. *Latvan lietohon merehen.* j 34 b.
3. *Tuohon lietohon merehen.* j 49.
4. *Sarkkahan sarentolahan.* j 49.

Samantapaisia säkeitä tavataan myös Venäjän-Karjalassa:

5. *Poikki Tuonelan joveśta.* p 48.
6. *Poikki Pohjośen joveśta.* p 21.

Näissä säkeissä (1—6) on ensinnäkin se yhtäläisyys virolaisten kanssa, että kumpaisissakin puhutaan veteen kaatumisesta. Tämä seikka, varsinkin kun säkeet ovat runoista, joitten saantipaikka ei ole lähelläkään merta, osottaa, että niitten samanmukaisuus virolaisten kanssa ei ole mikään sattuma. Luulen vielä, että nimi *sarentola* on muodostunut virolaisissa vastaavissa säkeissä olevan *Saaremaan* mukaan. Säe: *Sarvost suurõ Saaremaale* (Võ. 12), muistuttaa äänellisesti paljon edelläolevista n:o 4:ää.

Luulen, että voidaan selvittää sekin seikka, miten säkeihin on tullut ilmansuuntain merkitys. Kaukana sellaisissakin seuduissa, missä meri jo on miltei tuntematon, on kansassa kumminkin tieto siitä, missäpäin meri on. Ainakin koko Länsi-Suomessa puhutaan aivan yleiseen ylämaalaisesta l. ylämaanmiehestä, — henkilö, jonka koti on puhujan kotiin verrattuna vielä etäämpänä merestä, — ja alamaalaisesta, — jonka koti on merenrannan puolella puhujan kotia. — Samoin on kansankielessä yleinen ilmansuunnan nimi *meri*. Tämä ilmansuunta on eri seuduissa

aina se, missä suunnassa meri on lähinnä. Tampereen seudulla olen tullut huomaamaan, että *meri* on = *lounas*. Lahden seuduilla taas näytään sillä tarkoitettavan etelää. Itä- ja Pohjois-Karjalassa merkitsisi meri samaa ohjetta noudattaen myöskin jotain etelänpuoleista suuntaa. Merkityksessä lämmin sekä se ilmansuunta, mistä lämpö, lämmin tuuli y. m. tulevat, on taas *suvi* Itä-Karjalassakin yleiseen käytetty sana. Se merkitsee siis samaa ilmansuuntaa kuin *meri*. Hyvin todennäköistä on, että *suvi* onkin tullut sanan *meri* sijaan. *Meri* on käsitetty ilmansuunnaksi, niinkuin onkin luonnollista seudulla, missä varsinaista merta ei ole. Runomitan sujuvaisuuden vaikutuksesta on sitte tämä sana vaihtunut sanaan *suvi*. Vahinko vaan, että runot alueemme läntisestä osasta sekä osaksi Etelä-Karjalastakin ovat hävinneet. Niistä ehkä voitaisi täydellä varmuudella todistaa tämä muutos. Nyt täytyy tyytyä hypoteesiin.

Mitä tulee säkeeseen 192, niin sillekin kyllä olemme tavanneet vastineet Virossa[1]. Niissäkin on vaan puhe merestä, eikä ilmansuunnasta. Mutta luonnollista on itsestään, että tyven silloin ajatellaan jäävän pohjoiseen, kun latva menee etelään. Toisinnossa F esiintyy vielä meren käsitekin. Säkeet 193—4 ovat muunnoksia edellisistä. Epäilystä säkeitten virolaisesta alkuperästä herättää vielä se mainittu seikka, että vastaavat säkeet koko Inkerissä puuttuvat — kumminkin Isosta tammesta. Mutta tämäkään ei ehdottomasti kumoa arveluamme.

Kaadettu puu vielä myöskin pilkotaan. Tätä piirrettä ei oikeastaan tavata muualla kuin I-K:ssa. P-K:sta on kyllä saatu yksi runo, jossa on tämäntapainen piirre, mutta sen voi pitää aivan satunnaisuutena.

Pilkkominen on esitetty seuraavilla säkeillä:

---

[1]) Siv. 98, säk. 1—2 ja siv. 107, säk. 10—1.

195. *Yön tytti, hämärän lapsi.* i 14.
196 A. *Tuon pilkko pilastehihsi.* i 14.
B. *Pilkko pilastehusiksi.* i 16.
C. *Pilkkoo pilakkehiksi.* i 17.
D. *Pilkkopa on pilekkeheksi.* i 18.
E. *Sen pilkkoi pilastehikse.* i 26.
F. *Tuon pilkko pilkkehix.* i 37.
G. *Pilkko pilasteheksi.* i 55.
H. *Pilkko hänen pilkkehiksi.* i 58.
197 A. *Leikko lehmoilastusiksi.* i 11.
B. *Leikkoo lehmi lastuloiksi.* i 17.
C. *Leikkovi lehmä lastuiksi.* i 19.
D. *Leikkaabo lehmälastusiksi.* i 55.

Tähän yhtyy Europaeuksen Shemeikasta saamassa runossa (i 35) vielä seuraavat säkeet:

198. *Keitin piiraita keiteellä.* i 35.
199. *Noihin Väinölän pihohin.* i 35.
200. *Jum⌜alisten⌝ juom⌜inkihin⌝.* i 35.

Joissakuissa toisinnoissa jatkuu kertomus seuraavasti:

201 A. *Kunne nämät vietänehen.* i 19
B. *Kunne nämät lassut pannaan.* i 58.
202. *Kunne kuleteltanehen.* i 19.
203 A. *Lassut lokan kallivolle.* i 58.
B. *Saksan kallivolle.* i 59.
204. *Meren altojen ajella.* i 14.
205 A. *M⌜eren⌝ tyrskyn tyrsäellä.* i 14.
B. *M⌜eren⌝ tyrjän tyrskä⌜ellä⌝.* i 27.
C. *M⌜eren⌝ hyrskyn tyrjäellä.* i 29.

---

196 A) i 14—29. 196 C) i 19, 50—1. 196 D) i 32. 196 H) i 59. 197 A) i 14, 16, 18, 22, 26, 29, 32, 58—9. 197 B) i 50. 197 D) i 32, 51. 201 B) i 59. 204) i 27, 29, 32.

D.	*Meren t⌜yrskyn⌝ työnnytellä.*	i 32.
206.	*Sen p⌜ani meren vesille⌝.*	i 27.
207.	*L⌜akeille lainehille.⌝*	i 27.

Yhdessä ainoassa I-K:n runossa (i 54) tavataan vastaava kohta seuraavan muotoisena:

208.	*Mikä lastuja pirisi.*	i 45.
209.	*Se merelle myöstelehen.*	i 45.
210.	*Pikku niemyen nenähän.*	i 45.
211.	*Tuolla kuuru vuotta kuusi.*	i 45.
212.	*Seuru seitsemän keseä.*	i 45.
213.	*Tuolla tuuli maalle tuopi.*	i 45.
214.	*Aalto rannalle ajavi.*	i 45.

Yleisenä loppuesityksenä on runoissa kertomus lastujen pajaan kantamisesta:

215 A.	*Marketta on tietäjä eukko.*	i 17.
B.	*Marketta on matala vaimo.*	i 18.
C.	*Marjatar koria neito.*	i 26.
D.	*Marketan neito koria.*	i 29.
216.	*Akka vanha villikerta.*	i 45.
217 A.	*Olibo kovin tietäjänä.*	i 26.
B.	*Oli hyvä tietäjänä.*	i 27.
218.	*Aina ⌜tuo⌝ rannalla asuvi.*	i 29.
219.	*A⌜ina⌝ vyöttä vötk⌜öttävi.⌝*	i 29.
220 A.	*Poimi lastut helmoloihin.*	i 17.
B.	*Kokosi on lastut helmaase.*	i 18.
C.	*Lastut helmahan kokosi.*	i 27.
D.	*N⌜uo⌝ k⌜okosi⌝ helmahansa.*	i 29.
221.	*Käänti käsivarrellehen.*	i 29.
222.	*Kanto kontilla kotihin.*	i 45.
223 A.	*Vei nuo sepän pajahan.*	i 17.
B.	*Sepon Ilmarin etehen.*	i 19.

215 C) i 27, 85. 220 C) i 85.

	C.	*Vei ne seppolan pajaan.*	i 18.
	D.	*Sekä seppolan pajahan.*	i 19.
	E.	*Veipä seppolan pajahan.*	i 29.
	F.	*Net saattoi sepon pajah⌈an⌉.*	i 35.
224	A.	*Hiton hiilien sekaan.*	i 18.
	B.	*Hiien hiilien sekahan.*	i 19.
225.		*Alle ahjon Ilm⌈arisen.⌉*	i 35.

195. Säe on yleinen runossa päivän kanssa kilpaa nousevasta tytöstä, joka muutenkin on runoomme sekaantunut [1], ja joka samalla jo Virossa on myös yhtynyt Marketan runoon [2].

196—7. Jälkimäiselle säkeelle tavataan vastine jo virolaisessa sekä Isossa että Itkevässä tammessa [3]. Sen sijaan, että virolaisissa runoissa on puhe lehmilaudasta, puhutaan tässä *lehmilastuista*. Muutos on aiheutunut sen kautta, että karjalankielessä ei ole mitään esinettä, jota kutsutaan lehmilaudaksi. Virolaisessa Itkevässä tammessa tavataankin kaatamisen yhteydessä joskus tammen lastutkin mainittuina, esim. säkeessä *Lapsed laasta noppimaie* [4]. — Edellinen säkeistämme on I-K:ssa muodostunut. Mahdollisesti on tässä kuten edellisessäkin jälkikaiku virolaisista säkeistä, sellaisista kuin:

Mis jäeb üle liistukessed,
Liistugesset, laastugesset,
Ppügisista, prägisista

y. m. samallaisista [5]. Myöskin L-I. 69—71 esiytyy joko äänellinen tai ajatusyhtäläisyys säettemme kanssa.

198—200. Vrt. L-I. 1—4. 198 on syntynyt inkeriläisissä säkeissä esiytyvän *piiru* sanan väärinkäsityksen kautta.

---

223 C) i 27. 224 A) i 27, 29. 225) i 27. [1]) Ks. siv. 189. [2]) Ks. siv. 48. [3]) Ks. siv. 95 ja 109. [4]) P. 2 i; L. 1 i y. m. [5]) Ks. L-I. 79, ja vastaava virolainen.

201—14. Pääasiassa samat seikat, mitkä näillä säkeillä ovat kerrotut, esiytyvät jo Viron Isossa tammessa. Sieltä ei kyllä ison tammen kaadannassa saaduista lastuista kerrota tällaista. Mutta, kuten muistamme, kasvaa siellä usein tammi mereen viedyistä pyyhkeistä tai lastuista. Tässä yhteydessä tavataan säkeitä 201—2, 204—5 ja 207 vastaavat:

Kuhu me pühkined pühime.	Vv. 22 [1].
Kuhu laastut laume.	Vv. 19 [2].
Pühkime pühkmed merese.	T: 7 [3].
Pyhkime pühked meresse.	L 7 b [4].
Äigam laastut lainetesse.	J 7 [5].
Äigam laastut laineeie.	Vv. 8 [5].

y. m. samallaiset. Säkeet 201—2 esiytyvät myöskin Keski-Inkerissä — terhosta puhuttaissa [6]. Vieminen *kalliolle* (203) on ehkä Käärmeensynnyn vaikutusta [7].

Tässä loitsussa kerrotaan, että kina juoksee konnan suusta *kalliolle*. Epätietoista on kyllä, edustaako käärmeen syntyminen kuolasta loitsun alkuperäistä muotoa, vai onko piirre myöhempää, toisen runon vaikutusta. Kaikissa tapauksissa on se hyvin aikainen muodostus [8]. Kun taas käärmettä niissäkin loitsuissa, missä ei kuolan valuttamista esiinny, kutsutaan kiven alaiseksi tai kivellä

---

[1]) Vv. 19—20; samantapainen Sa. 1; P. 11, 16; Vl. 4 y. m. [2]) Vv. 20. [3]) T. 21, 41; L. 7; J. 1—2; Vv. 10—1, 24, 27 y. m. [4]) J. 4; Vv. 9, 14, 23; samantapaisia T. 8, 13; H. 2, 15; J. 6—7; Vv. 8, 15—6, 20 y. m. [5]) Vv. 8—9, 22—8; samantapaisia T. 7—8; L. 7 a—b; H. 2, 16; J. 1—2, 4—6; Vv. 13—6, 19—20, 24, 26, 30, 33 y. m. [6]) Ks. K-I. 11—3. [7]) Ks. I-K. 72—4. [8]) Esim.: Ahlqvist. I. 299. Europaeus. H. 175. Ilomantsi; Arvidsson-Crohns. 486. XVII. 4. Iisalmi; Genetz. 36. Kuresta; Europaeus. K. 177. Vuokkiniemi; Fabritius. 65 ja Gottlund. 399. Juva; E. Wallin. 7. Rautalampi; A. Lyytinen. 3. Keitele; S. Koski. 6. Peräseinäjoki; Gummerus-Ranni. 610. Pihtipudas; Kivi. 19. Längelmäki; Laiho. 329. Kankaanpää; Koivisto. 1. Orimattila.

olevaksi[1], niin on *kallio* tässä luonnollinen. Vasta runoalueemme itäisissä osissa on veteen sylkeminen tullut yleisemmäksi. Niissä Käärmeensynnyn toisinnoissa, missä viimeksimainittu piirre esiytyy, tavataan myös samallaiset säkeet kuin nyt tarkastettavistamme 204—5 ja 213—4[2]. Otamme tähän näytteeksi muutamista näistä loitsuista vastaavat kohdat:

Tuota tuuli tuuvitteli,
Veen henki heilutteli[3].

Tuon on tuuli maalle tuonut,
Aalto rannalle ajanut[4].

Tuosta tuuli turjutteli,
Veden hengi heilutteli[5].

Ei ole epäilemistäkään, etteivät nämät edusta samoja säkeitä, kuin mainitsemamme Isossa tammessa olevat. Kysymys on vaan siitä, mistä runosta nämä ovat alkuperäisin. Käärmeensynnyssä ne tavataan vaan runoalueemme itäisissä osissa sekä savolaisalueella. Viimeksimainittuihin seutuihin näyttävät runot yleiseen kulkeneen idästä päin. Kun käärme Länsi-Suomen runojen mukaan syntyy kalliolle joutuneesta aiheesta ilman mitään aaltojen huuhtomista ja kun tämä loitsumuoto kaikin puolin on luonnollisempikin, niin on aivan varmaa, että aaltojen ja tuulen ajeleminen on Käärmeenloitsuun idästäpäin tullut vieras piirre. Näin ollen emme saata tyytyä siihen olettamiseen, että tarkastettavamme säkeet olisivat Isoon tammeen tul-

[1]) Esim. Korpela. 155. Teuva. [2]) Esim.: Ahlqvist. I. 299. Ilomantsi; Europaeus. K. 177. Vuokkiniemi; Arvidsson. 486. XVII. 4. Iisalmi; Arvidsson-Crohns. A. II. siv. 11; Moisio (an 11480) Viitasaari. [3]) Ahlqvist. I. 299. Ilomantsi. [4]) Europaeus. H. 175. Ilomantsi. [5]) Arvidsson. 486. XVII. 4. Iisalmi.

leet Käärmeenloitsusta; sillä päinvastainen siirtyminen on ainakin yhtä mahdollinen.

Edellä olemme jo huomauttaneet, että lastujen vieminen veteen johtuu virolaisesta lakasemiskertomuksesta [1]. Samoin olemme tulleet varmuuteen siitä, että tuulen ajeleminen on jo varhain tammenrunoon yhtynyt. Varmaa siis on, että nämä säkeet ovat muodostuneet tammenrunon yhteydessä ja tästä siirtyneet Käärmeensyntyyn. Säkeet 211—12 olemme jo toisessakin runomme kohdassa tavanneet [2].

215—25. Nimi *Marketta* tavataan hyvin useihin samantapaisiin ballaadeihin yhtyneenä sekä Virossa että Inkerissä ja Itä-Suomessa. Yksi tällainen alkaa Soikkolassa seuraavalla tavalla:

Marketta korriia neitoi,
Ei kovin korriiakaa
Eikä aivoin kemppikää,
Mäni markkinoi mäelle.
Tytöit kummittelloot:
Mitä meijen Marketalla:
Vatsa kasvoi, vyö lyhheeni.
Marketta markkinoista kottii,
Teki lapsen lastuisii,
Pojan porsahiin sekkaa.
Tuossa taloissa oli vanha akka,
Vanha a⌜kka⌝ kokkaleuka,
Mani lastua ottamaa,
Löysi lapsen lastuisista,
Pojan porsahiin seasta [3].

Runo jatkuu kertomuksella siitä, miten vaimo vie pojan ensin tyttöjen ja sitte poikain tupaan ja miten kaikki vannovat syyttömyytensä.

Muutamissa toisinnoissa on lapsen löytäjä sepän nainen:

Sepoin nain, selvä nain,
Tuo tarkka takojan n⌜ain⌝,
Mäni ottamaa olutta,
Taaria tavoittamaa.
Löysi lapsen lastusista j. n. e. [4].

[1]) Ks. I-K. säk. 82—96. [2]) Ks. I-K. säk. 88—9. [3]) Porkka. III. 218. Soikkela; samantapainen esim. Porkka. I. 247. Tyrö. [4]) Porkka. III. 220. Soikkola.

Kun lapsi itse kaikkein vannottua rupeaa puhumaan ja nimittää isänsä ja äitinsä, niin silloin Marketta

Otti lapsen laavitsalta,
Käänsi käsivarrellee [1].

Itä-Karjalassa on runoon liittynyt säkeet:

Aina saunassa asuubi,
Itše vyöttä völlehtiibi [2].

Muutamien toisintojen mukaan

Margetta vihdoin virkki: *Hoi isoni, hoi emoni!* *Löysin labsen lastuloista,* *Poian porstuloin seasta,* *Pienen piilukest' on!*	*Margetta onki noinki sano (virkki):* *Hoi isoni, hoi emoni!* *Viegeä toi labsi vetehe,* *Tahi tungekkoa tulehe!* [3]

Viimeksimainitussa esimerkissä on siis Marketalle itselle annettu sama tehtävä, mikä alkuaan on kuulunut vanhalle akalle.

Että tämä on se runo, jonka mukaan tarkastettavamme runokohta pääasiallisesti on muodostunut, on itsestään selvä. Säkeet 220—1 tavataan siinä joko aivan tai kumminkin hyvin samallaisina. Viimeksimainittu näistä tavataan yleiseen Viron Isossa tammessakin [4]. Kun tammenrunoissa täällä myöskin puhutaan lastujen noppimisesta ja Marketan runossa taas kaikkialla kerrotaan lapsen lastuista syliin ja käsivarsille ottamisesta sekä sen asettamisesta laavitsalle, joka piirre äänellisesti muistuttaa niitä säkeitä, missä kerrotaan tammen latvasta tehtävän laavitsoja,

---

[1]) Porkka. III. 220. Soikkola. [2]) Basiller. 140. Kerpiselkä. [3]) Basilier. 30. Impilahti. [4]) Ks siv. 37.

niin on säkeitten esiytyminen tammenrunoon hyvin käsitettävä seikka. Säkeet 218—9 taas ovat sitä laatua, että niitten alkuperästä ei voi olla eri mieliä. *Rannalla* on tullut pro *saunassa* — runon edellisten säkeitten ajatuksen vaatimuksesta. Mahdollisesti on tässä laulajan mieleen välähtänyt myöskin Saaren tai Suomen *rannalla* poukkujen pesossa olevat *Saaren* t. *Suomen neidot*. Ainakin myöhemmin on rannalla oleva Marketta kokonaan tullut Saaren neitojen tehtävään.

Lastujen poimian epiteetti *tietäjä* on myös saanut ainakin ensimäisen aiheen varsinaisessa Marketan runossa. Jo Soikkolassa on lapsen löytäjä *vanha akka kokkaleuka*, — siis sellainen, jollaiseksi noita-akat tavallisesti ajatellaan. Samoilla seuduilla esiintyy hänen epiteettinään myöskin *Sepoin nain, selvä nain*. Tämän säkeen alkuperäisen yhteyden etsiminen veisi kovin kauaksi asiasta. Länsi-Inkerissä on se kumminkin yleinen siinä runossa. missä kerrotaan, kuinka emäntä (sepänvaimo) leipoo kiven paimenen leipään ja miten tämä sitte suuttuu ja lumoo karjan. Ilkeä, pahantahtoinen sepännainen on siis tullut kokkaleuan akan sijaan, jolle runotar on myös heittänyt pahan varjon, koska hän juoruakan tavoin joutuu julistamaan Marketan onnettomuutta. — Sepän naisen epiteetti *selvä* johtaa jo ajatuksen tietäjään, varsinkin kun säe, jossa se esiytyy, on eronnut alkuperäisestä yhteydestään, joten se merkitys, mikä sanalla alkuaan on ollut, ei enää oikein sovellu asiaan. *Tietäjän* esiintymiseen on kumminkin vaikuttanut myös runo Luojasta ja Hiiden sepästä. Tämä on Soikkolassa m. m. seuraavassa muodossa [1].

Luojoi ratsaalla aijaa,
Hepoisella, hiirakalla,
Kalan havven karvaisella,
Lohen mussan muotoisella:

[1]) Porkka. III. 222; sama: Porkka. I. 156. Hevaa ja III. 221. Soikkola.

Puut jyrriisit, maat järriisit,
Tetrit metsässä järiisit.
Piti matkutta vähhäisen,
Teki tietä verssan verran,
Nii taittui hepoisen jalka.
Laskiis maaha ratsaaltaa:
Etsi tieltä tietäjää,
Maan rajalta mahtajaa.
Ei saant tieltä tietäjää,
Maan r⌜ajalta⌝ m⌜ahtajaa⌝.
Noisi itse tietäjäksi:
Luut liitti lihoihe kiinni,
Lihat liitti luihe kiinni,
Suonen otsat solmieli.
Luojoi ratsaalla aijaa,
Hepoisell h⌜iirakalla⌝,
Kalan h⌜avven⌝ karv⌜aisella⌝,
Lohen m⌜ussan⌝ muot⌜oisella⌝.
Ajoi ohitse kirkkopuijen:
Antant ei kättä aijaspuille,
Kumartaist ei kirkkopuille.
Kirkkokunta nagrattiit:
Mikä meijen Luojoillemme,
Ja jūta jumalallemme;
Antant ei kättä aijasp⌜uille⌝,
Kumartaisst ei k⌜irkko⌝p⌜uille⌝?
Luojoi vaite vastaeli,
Vaite vastaa läkkäis:
Kirkost oon kiinni siottu,
Kampulista oon kauppaeltu.
Luojoi ratsailla aijaa j. n. e.
Ajoi Hittamoin pajan ettee.
Nii Hittamoi takkoo,
Hiien seppä helkyttää.
Nii antoi „Jumal'appiia“,
Nii itse kysyttellöö:
Mitä H⌜ittamoi⌝ takkoo,
Hiien s⌜eppä⌝ h⌜elkyttää⌝?
Hää vaite vastaeli:
Taoin Lyojoin kaakkipuita,
Jumalan kurissospuita.
Kui olloo paksu Luojoin kagla,
Ja paksu Jumalan kagla?
Luojoi v⌜aite⌝ v⌜astaeli⌝,
Vaite v⌜astaa⌝ läkkäis:
Mittaele kaglaisees,
Katso kaglavarrellees:
Ku on paksu Hiien kagla,
Nii on paksu L⌜uojoin⌝ kagla
Ja paksu Jumalan kagla.
Nii oli hullu Hiien seppoi,
Mittaeli kaglaisee,
Katsoi kagla vartuee.
Luojoi lukkuu lutisti,
Takarautaa takisti.
Tuosta hirnui Hiien seppä,
Tuosta hirnui seitsemän vuotta.

Tässä legendassa on muutamia piirteitä, jotka vähän vivahtavat Marketan runoon, ainakin sen myöhempiin muunnoksiin. Luojaa ihmetellään kirkolla: *Mikä meijen Luojoillemme,* ja samoin kyläiset naiset y. m. ihmettelevät kirkkoon menevää Markettaa: *Mikä meijen Marketalla.* Toiseksi taas Luoja kirkolta lähdettyään menee pajaan, sa-

moin kuin Marketta saunaan. Edellämainitussa yhteydessä tavataan säkeet:

Luojoi juoksi t⌈ietä⌉ m⌈yöte⌉,
Maariain m⌈aata⌉ m⌈yöte⌉:
On paja tielle tehty[1].

Viimeinen näistä muistuttaa äänellään säettä, joka kertoo Marketan pojan saamisesta. Niissä suomenpuoleisissa Marketan runoissa, missä kerrotaan, kuinka *Loviatar* tai Marketta synnyttää taudit (9 lasta), on tämä myöskin tien käviä[2]. Kulkeminenkin on kerrottu aivan samoilla säkeillä kuin Luojan (!) ratsastaminen.

Kun Luojan ja Hiiden sepän legenda vaikutti Marketan runoon, tuli siinä lapsen löytäjänä olevasta sepän naisesta jonkillainen Hiiden nainen, — siis paha noita l. *tietäjä*. Mahdollisesti on tähän epiteettiin myös vaikuttanut se seikka, että Luoja hevosen jalan nyrjähtäessä etsii *tietäjää* l. *mahtajaa*. Ainakin esiytyy tämä piirre Loviattaren runossa: Loviatar etsii *tietäjätä*, lapsilleen *kostajata*. Ja samoinkuin Luojasta kerrotaan, että hän *noisi itse tietäjäksi*, kerrotaan myös tautien synnyttäjästä. Viimeksimainitussa on kumminkin joskus tässä toimessa *Jumalan pappi*, joka nimi on syntynyt sen kautta, että Luojan ja Hiiden sepän legendassa esiytyvä säe: *Nii antoi „Jumal' appiia"*, on väärin ymmärretty.

I-K:ssa taas varsinainen Marketan runo oli jo muuntunut siksi, että Marketta itse löytää lapsen ja käskee sen viemään veteen ja tuleen. Näin tuli pahan tietäjäakan maine Marketalle, joka jo sitä ennen avionrikkojana oli saanut pahan varjon päälleen. Kun lapsen löytämisen ja syliinsä otta-

---

[1]) Porkka. III. 221. Soikkola. [2]) Luojoin ja H:n sepän legendassa esiytyvä säe: *teki tietä verssan verran* (Porkka. I. 156) on antanut aiheen myös Loviattaren runon säkeeseen: *Teki tielle vuotehensa.*

misen sijaan tuli lastujen poimiminen, tuli paha noita-Marketta tähänkin tehtävään. Kun taas Marketan runossa löydetty lapsi viedään *tupaan* sekä sitte kehotetaan heittämään se *tuleen* ja kun Luojan ja Hiiden sepän legendassa Luoja tulee pajaan, niin syntyi näitten sekaannuksesta esitys siitä, että Marketta vie lastut pajaan. Että seppä, jonka pajaan lastut viedään, todella on Hiiden seppä, osottaa säe 224, joka äänellään paljon muistuttaa legendan säettä: *Hiien seppä hilkuttelet* t. *Hiien seppä helkyttää.* Viimeisenkin epäilyksen tässä asiassa poistaa runomme jatkona oleva keihään takominen. Suistamon Äämäjärveltä saadussa toisinnossa i 18 tavataan tässä säkeet:

Mitä sepponen teköö,
Keijon sepponen tekööpi.

Nämä säkeet, jotka *keijo* sanan väärin ymmärtämisen kautta ovat muuntuneet:

Mitä seppo tagoobi?
Seppo keihoita(-ästä) tagoobi. i 26.

ovat samat kuin legendan:

Mitä H⌈ittamoi⌉ takkoo,
Hiien s⌈eppä⌉ h⌈elkyttää⌉?

Jonkun aineen tuominen sepän pajaan tai heittäminen ahjoon on yleinen myös Raudansynnyssä. Itä-Suomessa ja usein lännempänäkin on tuoja Marketta tai olento, jonka selvään voi huomata hänen sijaisekseen: *Vanha akka vaskivuori* [1], *Herhiläinen Hiien lintu* [2] y. m. Usein on tämä

---

[1]) Arvidsson-Crohns. A. II. 30. Iisalmi. [2]) S. Snellman (an. 9022). 26. Iisalmi; Krohn. 867. a. Säräisniemi; Euoropaeus. I. 74. Soanlahti; Herhiläinen on sekaannus Marketasta ja meden tuojasta mehiläisestä.

kohta esitetty aivan samalla tavalla, kuin tarkastettavamme Ison tammen osa: esim.:

Sepän akka rantasella
Poimi lastut helmahansa,
Vei ne seppolan pajahan [1].

Hiien sepän Marketta näkynee vielä myöskin seuraavanlaisissa säkeissä, joita on saatu hyvinkin lännestä:

Akka tuli pajan ovelle
Ja käski heittää hiekkaa ahjoon [2].

Äijä sinun pajaan kanto [3].

Tällaiset kohdat eivät suinkaan todista, että Raudansynnyllä olisi ollut mitään vaikutusta tarkastettavaamme runon osaan. Mutta se seikka, että tässä loitsussa varsinkin Länsi-Suomessa esiintyy sekaan heittäminen silloinkin, kun siinä ei ole aavistustakaan Marketasta, esim.:

Tupelkain sen hiedan sekaan heitti [4],

osottaa, että piirre on tässä ehkä aikaisempi kuin Marketta tai sen muunnos. On sentähden mahdollista, että säkeitten 223—5 muodostumisessa olisi ollut joku osa Raudansynnyllä.

Mitä tulee niihin Raudansyntyihin, joissa on Ison tammen tapainen esitys jonkin esineen tai aineen pajaan vie-

---

[1]) Europaeus. I. 47. Suistamo. [2]) Vaasan lys. toverik. (an. 11977). 258. Ylihärmä. [3]) Paldani. VII. 32. Ikalinen. [4]) Koivisto (an 12053). 2. Orimattila; sama: Tarkkanen. (an 8824). 15. Laihia y. Aihe säkeisiin on ehkä Länsi-Suomalaisessa tarussa siitä, miten Piru opetti Matin rautaa „keittämään“, kun hän ihmetellen taottujen kirveitten paljoutta sanoi: *On siinä saanut keittää ja hietaa heittää.* Useissa manauksissa tavataan myös säe: *heitä viinahan vihasi.*

misestä, niin ne varmaan ovat laina viimeksimainitusta. Marketta on kieltämättä ensin tullut lastujen (pro: lapsen lastuilta) poimiaksi ja viejäksi. Näillä taas ei ole mitään tekemistä Raudansynnyssä; mutta Isossa tammessa ne aina ja monessa yhteydessä esiintyvät.

Ennenkuin jätämme tämän runokohdan, luomme vielä päällimmittäisen huomion erääseen toiseen loitsuun, jossa Marketta esiintyy lastujen piteliänä. Tämä loitsu on Läävämadon eli -topan synty, joka usein esittää myös käärmeen, etanan tai yleensä matojen alun [1].

Siinä kerrotaan, että *Marketta*, *tietäjä akka* tai *vanha akka* y. m. kerää konttiinsa joko lastut tai veden vaahdon ja vie ne *kontilla kotiin*, *pitkäkielellä pihaan*. Täällä niistä syntyy joko läävä- tai muu mato.

Jo se seikka, että tämä loitsu tavataan vaan Itä-Suomessa, viittaa siihen, että se olisi myöhempi muodostuma. Länsi-Suomessa ei tämäntapaista piirrettä tavata ainoassakaan toisessa runossa; joten on aivan mahdottomuus, että tämä loitsumuoto olisi lännestä päin kulkenut. Kun se melkein säe säkeeltä on samallainen kuin tarkastamamme tammenrunon kohta, niin ei ole epäilemistäkään, ettei sen alkuperä ole samasta aiheesta etsittävä. Ratkaistava on siis vaan kysymys, onko Läävämadon-synty muodostunut Marketan-runon suoranaisesta vaikutuksesta, vai onko sen synty tapahtunut Ison tammen välityksellä. Tämäkin kysymys on aivan helposti ratkaistu.

Läävämadon synnyssä viedään konttiin kerätty aine *pihaan*, *piharikoille* tai *läävään*. *Piha* tässä nähtävästi merkitsee samaa kuin karjapiha eli karjatunkio (vrt. *piharikat*), siis sellaista paikkaa, missä pidetään lehmiä. Täällä syntynyttä matoa eli toppaa kutsutaan manatessa *naisten vyötäisten lukiaksi*, *kiulun kiertäjäksi*, *avain kimpun arve*-

---

[1]) Esim. Europaeus. I. 42, Sirelius. 89 ja Relander. 34. Suistamo; Riikonen. 8 ja Europaeus. G. 397. Soanlahti; Europaeus. H. 194. Ilomantsi; Gottlund. 459 ja Ahlman. 37. Juva; Moision (an 11480) kokoelmassa oleva Läävämadon-loitsu. Viitasaari.

liaksi y. m. Loitsun koko juoni siis liikkuu läävän ja lehmäin pateilla. Se onkin luonnollista, koska se eläin, tarhakäärme, jota loitsulla tahdotaan karkoittaa, usein elustaa navetassa. Kun mainitsemamme manaus varmaan edustaa runomme alkuperäistä muotoa, niin odottaisi luonnollisesti. että siinä runossa, josta kontilla piharikoille kantaminen on siihen yhtynyt, olisi joku yhdenmukainen piirre, joka yhtymän on aiheuttanut. Mitään tällaista emme tapaa varsinaisessa Marketan-runossa. Sen sijaan on Isossa tammessa tavattava puun leikkominen lehmilastusiksi ollut aivan omansa aiheuttamaan tämän yhtymisen. Lastujahan ne juuri tavallisesti ovatkin, mitä Marketta kontilla lehmitarhaan kantaa. — On vielä huomattava, että hän poimii lastut veden ajeltavista, ja että ajelehtiminen usein on kerrottu aivan samoin kuin tammenrunossa, jossa tämä on hyvin vanha piirre. Marketan pojan veteen viemisessä ei ole pienintäkään vivahdusta, joka olisi aiheuttanut sen siirtymisen läävämadon manaukseen.

Koska Pohjois-Karjalassa parissa säemuodostuksessa [1] on puhe veden vaahdosta, niin tarkastamme tässä yhteydessä tarkemmin vielä niitä Läävämadon-synnyn toisintoja. missä vaahdon kontilla kulettaminen esiytyy. Tämä tavataan samoilla seuduilla kuin sekin, missä lastujen kulettamisesta kerrotaan. Ja molemmat toisinnot ovatkin pääasioissa aivan samallaiset. Koska lastujen kulettaminen luonnollisesti voidaan johtaa Isosta tammesta ja koska tällä piirteellä on ne edellytykset alkuperäiseen Läävämadonsyntyyn nähden, mitä runo vaatii toiseen yhtyäkseen, niin täytyy meidän pitää tätä piirrettä mainitussa loitsussa aikaisempana, kuin vaahdon kulettamista. Selvitettävä vaan on, mikä on antanut aiheen siihen, että lastujen kulettamisen sijaan on tullut vaahdon kulettaminen.

Virossa ja Inkerissä tapasimme runoja, joitten mukaan puu kasvaa vaahdosta. Itä-Karjalassa ei tällaista runoa ole tavattu. Mutta Ison tammen säkeet, missä puhutaan

[1]) P-K. 61.

piiraitten keittämisestä *Väinölän pitoihin* [1], osottavat kumminkin, ettei Länsi-Inkerin Ison tammen kaltainen runo täälläkään ole aivan outo. Samaa todistaa myöskin tämän runon yleinen sekaantuminen Päivölänretkeen.

Tämän runon mukaan tarjotaan vieraalle olutta. Tästä kertoo runo:

Tuotih tuopilla olutta,
Kanto kaksivartisella.
Voaht(i) [2] *ol' voaht' ol' peällä,*
Keski kyitä keärmehiä.
Olut suuhun juotaneh,
Toppa moah on lyötäneh [3].

Tuotih tuopilla olutta,
Kannettih kaksivartisella,
Voaksan kohvaa oluen peällä.
Keärme on keskellä olutta,
Topp' on moahan luotanehe [4].

Pitotilaisuutta taas aivan säännöllisesti mainitaan säkeillä:

Tuonne Päivölän pitoihe,
Jamalisten juomingihe [5].

Kun yllämainittuja piirteitä vertaa Länsi-Inkerin Ison tammen alkuun, niin tulee ehdottomasti siihen päätökseen, että ne edustavat samaa runoa. Ompa näissä sellaisiakin seikkoja, jotka viittaavat vielä vanhempaan runomuotoon, kuin Narvusi-Soikkolan Iso tammi onkaan. Viron Saarninsynnyssä tavataan näet säkeet sellaiset kuin:

Kus oli vassa vattu pääle. — Vl. 20.
Vat oli pääle vassapaksu. — Vl. 20.
Seal om vassa vattu pääla. — Vl. 17.
Käsi künas kirja pääle. — Vl. 20.
Kesken keeru punane. — Võ. 2.
Keskelt keeru karvaline. — Võ. 3.

[1] I-K. 198—200. [2] Sic. [3] Basilier. 142. Korpiselkä; sama: Basilier. 154. Korpiselkä. [4] Basilier. 158. Suistamo; sama: Basilier. 42. Tulemajärvi. [5] Basilier. 165. Suistamo.

Tällaisina ei näitä säkeitä tavata Narvusi-Soikkolan alueella. Mutta sen sijaan on edellämainitussa Itä-Karjalan runossa ensinmainituille säkeille selvä vastine. Kahdelle viimeksi mainitulle virolaiselle säkeelle ei kyllä ole Itä-Karjalassa suoranaista vastinetta; mutta huomaamalla, että Käärmeenloitsuissa kaikkialla kutsutaan käärmettä *kirjavaksi*, *kiemuraksi* ja *kaiken karvalliseksi*, selviää meille ensinnäkin, että Itä-Karjalan runossa esiytyvä *käärme* on siihen tullut virolaisissa säkeissä tavattavan: *keerukarvaline*, sijaan. Virossa tämä sana on käytetty hyvän oluen epiteettinä; mutta kun sitä sanaa ei I-K:ssa enää ole oikein ymmärretty, on se sekaantunut alkuperäisessä Käärmeenloitsussa esiytyviin samantapaisiin epiteetteihin.

Käärmettä tässä Päivölän retken runossa, joka muutenkin on kaikkialla sekaantunut madon loitsuihin, kutsutaan topaksi, aivan samoin kuin siinä runossa, jota olemme kutsuneet Läävämadon-synnyksi. On sentähden varmaa, että topan syntyminen vaahdosta on tämän saman runoaineksen vaikutusta. Ei sillä ole sanottu, että tämä vaikutus olisi tullut juuri siitä Saarninsynnyn jätteestä, mikä nyt Päivölänretkessä tavataan; vaikka sitäkin väitettä tukee eräs Viitasaarelta saatu Läävämadon-synnyn toisinto, joka alkaa:

Olipa ennen leikas Lemmon poika,
Joka kanto konnua
Pitkäkielellä pihaan [1].

Tässä esiytyvä *Lemmon poika* muistuttaa paljon Päivölänretken Oluen juojaa *Lemmingistä*. Mutta samalla muistuttaa tämän nimen merkitys *Pirun poikaa*, joka nimi erehdysmuotona tavataan Narvusi-Soikkolan tammenrunosssa. — Niin ollen olisi *Lemmingine* vasta tästä muodos-

[1]) Moision kokoelmassa oleva Läävämadon-loitsu; Gottlund. 159:ssä (Juvalta) vanha *leikko* kantaa kontilla vaahtoa. *Leikko* sekä *leikas* ovat syntyneet siten, että verbi *leikko* säkeessä 197 on käsitetty nominiksi.

tunut. Arvelua jonkun verran tukee se seikka, että sama *Kalervon poika*, jonka häistä Narvusi-Soikkolan Isossa tammessa kerrotaan ja joka on antanut aiheen *pirun poikaan Kalervoon*, esiytyy Hevaalla milloin isäntänä, milloin vieraana siinä runossa (Kaukamoinen), jonka vaikutuksesta Päivölänretken runo suureksi osaksi on syntynyt.

Ajatukseni on lyhyesti sanottuna se, että Itä-Karjalassa on ollut Narvusi-Soikkolan Ison tammen kaltainen runo, jonka mukaan jotain on kasvanut oluen vaahdosta. Tämä „jotain" voi olla käärme, — runo olisi jo ennen tänne saapumistaan näin paljon muuttunut alkuperäisestään, — taikka aikasemmin tammi ja vasta siitä johtuneena käärme. Viimeksimainittua väitettä tukee m. m. se seikka, että vaahto Pohjois-Karjalassa vieläkin tavataan tammen aiheena [1].

6. Pohjois-Karjala.

Kaikestaan on Pohjois-Karjalassa muistiinpantu 22 eri toisintoa Isosta tammesta [2]. Näistä on kumminkin 3 oikeastaan luettavat Sampsa Pellervoisen runoksi [3], vaikka niihin jonkun verran on myöskin Ison tammen piirteitä sekaantunut; kuusi taas on pääpiirteissään aivan I-K:n runojen kaltaista [4]. Yksi Venheenveiston yhteydessä oleva kertoo vaan tammen kaatamisen [5] ja edustaa oikeastaan Ritvalan helkavirsissä olevaa Tuomensyntyä [6]. P-K:n ominaista laulutapaa edustamaan jää siis vaan 11 toisintoa, niistäkin 1 vaillinaisesti muistiinpantu [7].

Yleensä ovat P-K:n runot kirjavia. Uusia aineksia on yhdistetty etelästä tulleisiin runoihin; mutta laulutapa ei ole vakaantunut.

[1]) Ks. P-K. 61. B. [2]) j 2, 3, 5, 7, 9, 11, 12, 13, 30, 32, 34 a, 34 b, 35, 36, 42, 44, 45, 47, 49, 50, 56, 59. [3]) j 11—12, 35. [4]) j 3, 5, 7, 34 a, 34 b, 56. [5]) j 47. [6]) j. 59. [7]) j 36.

Jotkut toisinnot alkavat I-K:n runon tavoin heinänteolla:

1	A.	*Oli ennen neittä neljä.*	j 3.
	B.	*Oli meillä neljä neittä.*	j 34 a.
2	A.	*Koko kol(o)me morsiinta.*	j 30.
	B.	*Tuli (neittä) kolome luonnotarta.*	j 5.
	C.	*Koko kolme Väinämöistä.*	j 3.
3.		*Kuusi kuulua tytärtä.*	j 34 a.
4.		*Jo meistä tuleepi tukku.*	j 56.
5.		*Kekonen keräytyy.*	j 56.
6	A.	*Yhen niityn niitännässä.*	j 3.
	B.	*Tuli niityn niitäntähän.*	j 5.
7.		*Korteheinän kokounnassa.*	j 34 b.
8.		*Saivat niityn niittäneeksi.*	j 3.
9.		*Kortteet kaataneeksi.*	j 3.
10.		*Sitten alkoivat harata.*	j 3.
11.		*Keota kortteita kokoon.*	j 3.
12.		*Minkä niitti, sen kokosi.*	j 34 b.
13	A.	*Sata saapran pohjasille.*	j 34 a.
	B.	*Satasille saprasille.*	j 34 b.
14	A.	*Tuhannelle tukk⌈uselle⌉.*	j 34 a.
	B.	*Tuosta tuil tuhat rekeä.*	j 56.
15.		*Pisti pieliin väliin.*	j 3.
16	A.	*Panin pankapielexille.*	j 34 a.
	B.	*Pani aina pieleksehen.*	j 34 b.
17.		*Lepehelle lennättelit.*	j 3.
18.		*Siitä ruopai ruvolle.*	j 3.
19.		*Yhen tammen ympärille.*	j 3.
20	A.	*Tuli turja lappalainen.*	j 34 b.
	B.	*Tuli Turjan lappalainen.*	j 5.
21.		*Tuli tuuli Tuuloxesta.*	j 34 a.
22.		*Ahava Aunuxen m⌈aasta⌉.*	j 34 a.

1 A) 30, 34 b. 2 A) 34, 34 b, 56. 2 B) j 5, 7. — Saadut samalta laulajalta. 6 B) Ks. 2 B. 13 A) j 56. 20 A) Sama säe tavataan kaatamiskertomuksessa runoissa j 11—2.

21	A.	*Tunki heiniä tulehen.*	j 5.
	B.	*Tunki heiniä tuleen.*	j 7.
	C.	*Pistä heinäni tuleen.*	j 56.
22.		*Vihantani valkiah⌈an.⌉*	j 34 a.
23.		*Nuoista tuhkia tulevi.*	j 34 a.
24.		*Noista puuttuvi poroa.*	j 34 b.
25	A.	*Lipusia selviävi.*	j 34 a.
	B.	*Lipiätä livahtavi.*	j 34 b.
26.		*Lipiätä liukoseksen.*	j 56.
27.		*Pistä päätä päivän pojan.*	j 34 b.
28	A.	*Silmiä tyven urohon.*	j 34 b.
	B.	*Silmiä hyvän sikiän.*	s 56.
29	A.	*Kunne tuhkat kaatanehe.*	j 34 b.
	B.	*Minnepä porot panemma.*	j 34 a.
30.		*Kunne tuhkat turmelemma.*	j 34 a.
31.		*Poron pohja pantanehe.*	j 34 b.
32.		*Tuonne tuhkat kylvettihin.*	j 13.
33	A.	*Siitä porot puistettihin.*	j 5.
	B.	*Tuosta porot puisteltiin.*	j 7.
34	A.	*Portin Pohjolan etehen.*	j 13.
	B.	*Pohjan neien portin suuhun.*	j. 5.
35.		*Kiven kirjavan sivull⌈e⌉.*	j 34 a.
36.		*Vaaran vask⌈isen⌉ navall⌈e⌉.*	j 34 a.
37.		*Tuonne tuo tulevi panna.*	

1—37. Näissä säkeissä emme tapaa montakaan sellaista, joihin emme jo Itä-Karjalassa ole tutustuneet. Nekin, mitkä ovat uusia, näyttävät olevan aivan satunnaisia. 2 B on tullut Raudansynnystä, missä luonnottaret, ollen nähtävästi „luonnon emon" Neitsyt Marian sijaan tulleina, lypsävät rautamaitoa, — alkuaan voidetta raudan haavaan. 34 on luultavasti tullut Tulenluvusta. Siinä kerrotaan tuhkasta aivan samalla säkeellä. Pohjoisen mainitseminen on muutenkin yleinen tässä loitsussa, kuten onkin luonnollista.

---

21 A) j 34 a. 21 C) j 4 a, 56. 22) j 34 a, 34 b, 56. 37) j 56

36 taas on muodostunut edellisen kertosäkeeksi. Vaikea on sanoa missä yhteydessä se on syntynyt.

Paitsi edellämainituilla säkeillä kerrottua tammen aikaansaamista, tavataan P-K:ssa toinenkin, jonka mukaan tammi kasvaa meren ajelemasta esineestä[1]. — Samat säkeet tavataan sitte, aivan kuin I-K:ssakin, myös tammen kaadannassa saaduista lastuista puhuttaissa[2]. Lyhyyden vuoksi luettelemme kaikki meren ajelemista kertovat säkeet tässä yhteydessä.

38 A.	*Tuuli taitto(i) tammen latvan.*	j 5.
B.	*Paha siä petä(j)än oksan.*	j 5.
39.	*Tuli ukon siä, Jumalan voima.*	j 7.
40 A.	*Mikä lastuja porosi.*	j 2.
B.	*Mikä lastuja putosi.*	j 9.
C.	*Mikä lastuja pirahti.*	j 44.
D.	*Tuosta lastuja sirahti.*	j 13.
E.	*Mitä tästä pirisi.*	j 5.
F.	*Minkä tuosta laski lastun.*	j 45.
G.	*Minkä oksia pirotti.*	j 45.
H	*Lastuja, joka pirusi.*	j 32.
41.	*Pälähteli pälkäreitä.*	j 13.
42 A.	*Keskelle meren selyttä.*	j 5.
B.	*Ne tuonne meren selälle.*	j 26.
C.	*Ne merelle syöstelekse.*	j 44.
D.	*Se merehen meetteli.*	j 34 b.
E.	*Ne merelle miestettihin.*	j 32.
43.	*Ne on miehinä meressä.*	j 49.
44.	*Kymmenellä täytimeksi.*	j 49.
45 A.	*Meren tyrskyn tyräellä.*	j 26.
B.	*Meri tyrskyn työnnetellä.*	j 34 b.
46 A.	*Meren aaltojen ajella.*	j 26.

---

[1]) j 5, 7, 30, 36, 42, 44—5, 49—50. [2]) j 2. 13, 30, 34 b, 42, 44—5, 49—50. 38 A, B) j 7. 40 B) j 49, 50. 40 C) j 34 b. 40 E) j 26, 30. 41) j 26, 30. 42 A) j 7. 43) j 50. 45 A) j 44. 46 A) j 44.

B.	*Meren aaltohin ajella.*	j 34 b.
47 A.	*Meren kolmen kiertimehen.*	j 42.
B.	*Meren kolmen kiertimelle.*	j 45.
C.	*Merta kolme hiertelexen.*	j 36.
D.	*Vettä kolme vörsteleksen.*	j 45.
E.	*Veen kolmen pyörteesehen.*	j 32.
F.	*Kolmen vuoren koukkeelle.*	j 32.
48.	*Viien virran pyörtehesen.*	j 26.
49 A.	*Lainetta rapaelexen.*	j 36.
B.	*Lainetta lakaeleksen.*	j 45.
C.	*Lainehen jakaimehen.*	j 32.
50.	*Siitä tuuli tuuvitteli.*	j 49.
51.	*Henki veen heilutteli.*	j 49.
52 A.	*Tuuli tuuli ⌜kuusi⌝ vuotta.*	j 40.
B.	*Tuolta kuului kuusi vuotta.*	j 45.
53 A.	*Sieklo seitsemän keseä.*	j 40.
B.	*Viisikymmentä keseä.*	
C.	*Sata kymmentä keseä.*	j 49.
54.	*Yheksän uron ikeä.*	j 44—5.
55.	*Merta kahta kallisteli.*	j 40.
56.	*Vaaputteli vastatusten.*	j 40.
57.	*Nuopa tyrsky maallen työnti.*	j 26.
58.	*Alto rannalle ajeli.*	j 26.
59 A.	*Vesi niemehen vetävi.*	j 45.
B.	*Ajo niemosen nenähän.*	j 34 b.
60.	*Somermallen souvaltapi.*	j 26.
61 A.	*Vesi vaaheksi valanut.*	j 44.
B.	*Tuli vaahtea vähänen.*	j 49.
62 A.	*Siihen suar siunautu(i).*	j 5.
B.	*Sala saari siunautu.*	j 32.
63 A.	*Kasvoi tuohon hieta harju.*	j 42.
B.	*Tuohon kasvoi hieta vuori.*	j 45.

47 A) *kiertehesen* j 49; *kiertimelle* j 50. 47 C) j 36, 42, 49–50. 48) *pyörteessä* j 30. 49 A) 42, 49–50. 50) j 49–50. 51) j 50. 53 B) j 50. 54) j. 49. 58) j 32; *ajanut* j 44; *ajavi* j 49. 61 A) j 49–50. 62 A) j 7. 63 A) j 50.

C. *Siihen kasvo hieta harju.* j 32.
64. *Kunnas kultainen yleni.* j 50.
65. *Saareen lakia nurmi.* j 5

38—50. Luetelluista säkeistä ovat ainoastaan muutamat I-K:ssa tavatuista poikkeavat [1]. 41 on syntynyt 40:n kertosäkeeksi. 43—4 ovat aiheutuneet 42:stä. Laulaja ei ole ymmärtänyt sanaa *myöstellä*, joka esiytyy vastaavassa I-K:n säkeessä. Tämän kautta on muodostunut *meetteli* toisinnossa D. Laulajalle käsittämätön säe on muistuttanut sitä sanasutkausta, joka m. m. Laivaretkessä usein esiytyy:

Kaikki on miehiksi kyhätty,
Pantu parran kantajiksi,
Jatkoksi sataluvulle,
Kymmenille täytteheksi [2].

48 on tähän yhteyteen tullut 47:n vaikutuksesta. Aikasemmin on se kuulunut loitsuun varkaita tai kateita vastaan. Asian varmistuttaa se seikka, että sama runo aivan tavallisessa muodossaan on sekaantunut sen tammen runon alkuun, missä tarkastettavamme säekin tavataan. Mahdollista on, että myös säkeen 47 muodostumiseen on vaikuttanut sama runo, vaikka tämä säe tammen runossa ennestään olleen meren ajelemisen vaikutuksesta on melkoisesti muuttunut alkuperäisestään, ja jo I-K:ssa yhtynyt runoomme [3].

51. Säe tavataan I-K:sta alkain Savoon ja Venäjän-Karjalaan asti aivan yleiseen Käärmeensynnyssä [4]. Sana *henki* tekeekin säkeen erittäin sopivaksi tähän loitsuun, jossa yleensä on puhe *hengen antamisesta* käärmeen aiheeelle. Ilman Käärmeensynnyn tarkkaa erikoistutkimusta on kumminkin mahdotonta sanoa, onko tämä ja muut samantapaiset säkeet ensin syntyneet tammen yhteydessä ja siitä joh-

65) j 7. — [1]) Ks. I-K. 83—96 ja 208—14. [2]) Ks. Karttunen. 72 ja 153. Repola. [3]) Ks. I-K. 104—7 sekä 84 ja 92. [4]) Esim. Relander. 23. Suistamo; Floman. III. 8. Pälkjärvi; Ahlqvist. I. 299 ja Europaeus. H. 176. Ilomantsi; Lönnrot. S. 178—9. Kesälahti; Arvidsson. 486. XVII. 4. Iisalmi tai Kiuruvesi; Genetz. 51. Loukkuvaara ja 57. Luvajärvi; Berner. 55. Kollola.

tuneet Käärmeensyntyyn, vai onko se muodostunut sellaisessa Käärmeensynnyssä, johon Ison tammen sekä Luomisrunon aaltojen ajeleminen on yhtynyt, ja siitä vaikuttanut Isoon tammeen. Se seikka, että säe tavataan Käärmeensynnyssä jo I-K:ssa, varmistaa jonkun verran viimeksimainittua otaksumista.

53—4. Säe 53 A on selvä muunnos vastaavasta Itä-Karjalan säkeestä [1]; 53 B. on siitä jonkun verran muuntunut. Aivan samassa muodossa on tämä, kuten myös 54 Vienanläänin Luomisrunossa. Samassa yhteydessä tavataan ne jo Ilomantsissakin; ensinmainittu on kumminkin jonkun verran sikäläisestä poikkeava:

Sata seitsemän keseä,
Yheksän uron ikeä [2].

Edellisessä näistä on vielä säkeen alkumuoto huomattavissa. Kun on puhe vanhan Väinämöisen ajelehtimisesta, niin silloin tällaiset säkeet ovat paikallaan. Tammen osista puhuttaissa ovat ne liian mahtavat.

55—6. Edellinen säkeistä on muunnos I-K. 92:stä, jälkimäinen taas tälle muodostunut kertosäe.

60. Ne, missä puhutaan joko tuhkan tai lastujen joutumisesta kivelle ja rannalle, ovat olleet tämän säkeen aiheena.

61. B on samantapainen kuin jotkut niistä säkeistä, missä puhutaan tuhkan tulemisesta heinäin polttopaikalle [3]; A taas on yleisin Käärmeensynnyssä [4]. Vaikea on sanoa, onko se syntynyt Ison tammen yhteydessä vai toisissa runoissa, mihin aaltojen ajeleminen tästä on johtunut.

63—4. Viimeksimainittu tavataan jonkun verran vaihtelevana Saarenluomisen yhteydessä L-I:stä alkain. Ne virolaiset säkeet, joissa tavataan *kuni kuuske* ja *kuuski kulla,*

---

[1]) Ks. I-K. 89, 212. [2]) Europaeus. G. 663. Megrijärvi. [3]) Vrt. I-K. 45, 49—50. [4]) Vrt. I-K. esisys Läävämadon-loitsusta säkeitten 215—225 yhteydessä.

edustavat tämän alkumuotoa[1]. Ensinmainittu on myöhempi mukailu jostain samantapaisesta säkeestä.

Se aine, jota aallot ajelevat, tai yleensä puun aihe on paitsi poroa, vaahtoa ja tammenlatvaa, jotka jo edellisestä tulevat esille, myöskin kyyn tai Kuuttaren kyynel, sekä yhden toisinnon mukaan myöskin tammen taimi. Viimeksimainitussa tavataan säkeet:

66. *Tavattiin tammen taimi.* j 30.
67. *Rupeš rutimoraita.* j 30.

Tämä toisinto on erittäin huomattava; sillä se edustaa kieltämättä sitä runomme muotoa, jonka olemme Hevaan seuduilla tavanneet, mutta joka muualla on ainoastaan Vienanläänissä yleisemmin tavattu. Tämän toisinnon esiytyminen Pohjois-Karjalassa ja varsinkin juuri Kaavin seuduilla, on todistuksena siitä, että Hevaan laulutavan mukainen runo joskus on ollut yleinen Suomen-Karjalassa. — Kun toisintomme muissa suhteissa on P-K:n tavallisten tammenrunojen kaltainen ja poikkeaa suuresti Vienanläänin runoista, niin ei ole sekään mahdollista, että se olisi satunnaisesti Vienasta kulkenut.

66—7. Edellinen säkeistä on varmaan sama kuin K-I. 7. *Terho* sanan sijaan vaan on Pohjois-Karjalassa, kuten Vienassakin, tullut *taimi*. Seikka on aivan luonnollinen, kun huomaa, että tammi täällä ei enää kasva. Itse puun nimi on teollisuuden tuotteiden mukana tänne kulkenut; mutta sellainen esine kuin terho on jo aivan outo. Kun runossa on puhuttu terhon istuttamisesta, niin mikä silloin on ollut luonnollisempaa, kuin että *terho* on käsitetty *taimeksi*.

Ne toisinnot, joitten mukaan tammi kasvaa kyynelistä, alkavat:

---

[1]) Ks. I-K. esitys säkeistä 84—98.

68	A.	*Kovin itki kyytöläinen.*	j 42.
	B.	*Kyllin itki kyytöläinen.*	j 45.
	C.	*Mitä itki kyytöläinen.*	j 49.
69	A.	*Mato musta juorotteli.*	j 42.
	B.	*Mato vaivanen valitti.*	j 45.
70	A.	*Kyynel juoksi kyyn silmästä.*	j 42.
	B.	*Tippu kyynel kyyn silmästä.*	j 49.
	C.	*Vesi tippu tilkkasessa.*	j 45.
71.		*Toinen toisesta norahti.*	j 42.
72.		*Tilkka Lemmon sieramista.*	j 45.
73.		*Tuohon lietohon merehen.*	j 49.
74.		*Tuopa juoksevi jokina.*	j 42.
75.		*Virtona vivaelevi.*	j 42.
76.		*Tuosta syntyi merta kolme*	j 45.
77.		*Kolme lainetta lakesi.*	j 45.

68—77. Kun kyynel tammen aiheena tavataan Pohjois-Karjalan ulkopuolella vaan yhdessä ainoassa toisinnossa, niin esitämme senkin tässä yhteydessä. Tämä toisinto on saatu Vuonnisesta Vienan läänissä. Se alkaa:

Neitoni norolta nousi,
Hienohelma heiniköstä.
Itkie tihuttelovi:
Küünel vieri küükerteli,
Püriempi püün munie,
Kauhiempi karpaloijen,
Rasiempi rastahien,
Moan emähän jalkohoinsa.
p 27.

Virossa on hyvin yleinen runo, jossa kerrotaan, miten kyynel vierii ja miten siitä tulee jokia ja järviä [1].

Inkerissä on sama runo sekaantunut Neljään neitoon ja tavataan siinä m. m. seuraava kohta:

---

68 C) 50. 69 B) j 49—50. 70 B) j 49—50. 71) j 49—50. 73) j 50. [1]) Ks. siv. 72.

Katkes yksi kultalanka,
Helähti hopiarihma,
Täyty neito itkemää.
Neito itki, kyynel vieri
Sinisiltä silmäluilta,
Punasilta poskipäiltä.
Synty tuolla kolme jokea,
Kolme on koivua mäellä,
Kolme on oksaa koivussa,
Kolme on käkkiä oksalla.
Yksi käki kullin kukku.
Toine leinoin leikitteli,
Kolmas hokkeli hopehin [1].

Tarkastettavamme tammenrunon säkeet eivät paljon ole näitten neidon itkua kuvaavain kaltaiset; mutta ajatuksen pääsuunta on kumminkin samallainen. Samalla seudulla, missä tammi kasvaa kyyn itkusta, tavataan myöskin toinen toisinto, jonka alku on aivan inkeriläisen runon kaltainen, sillä erotuksella vaan, että kultavyötä kutovain neitojen sijalle on tullut *Kuutar*, — tämä siitä runosta, jossa kerrotaan, miten tyttö kuulee *Kuuttaren kutovan* ja sitte lähelle tultuaan saa tältä kultaisen, hopeaisen puvun. Mainittu runokohta on seuraava:

Kuutar itki kultiahan,
Päivätär hopehiahan.
Vierähti vesipisara
Kaunihille kasvollensa,
Kaunihilta kasvoltahan,
Riveälle rinnallensa,
Tuosta vierähti norohon:
Tuosta kasvoi kaunis tuomi.
j 44.

Tammenrunoon on siis itkeminen tullut tästä virolaisperäisestä runosta. Se on vaan loitsuksi tultuaan karaistunut, kuten yleensäkin runot P-K:ssa. Siinä syy, miksi kyy on tullut neidon sijaan.

Tammen kasvaminen ja sen suuruus on Pohjois-Karjalassa kerrottu seuraavilla säkeillä:

78. *Tuohon kasvoi suuri tammi.* j 34 b.
79 A. *Tuohon kasvo tasma tammi.* j 36.

[1]) Porkka. II. 201. Narvusi; samallaisia: Porkka. II. 197—200 sekä I. 313 ja 424 y. m. 79 A) j 42, 49—50.

B.	*Siih⌈en⌉ kasvo tasanen tam⌈mi⌉.*	j 34 a.
C.	*Kasvanut oil tasanen tammi.*	j 47.
80 A.	*Jo on kasvant kaunis tam⌈mi⌉.*	j 35.
B.	*Tuohon kasvoi kaunis koivu.*	j 40.
C.	*Tuosta kasvoi kaunis tuomi.*	j 44.
D.	*Kasvo siihen suuri koivu.*	j 32.
81.	*Puu kasvo pyhälle maalle.*	j 59.
82.	*Tammi virran vieremälle.*	j 59.
83 A.	*Siihen tuli rutinen raita.*	j 5.
B.	*Rutainen raita.*	j 7.
C.	*Rupeisi rutimen raita.*	j 26.
D.	*Yleni Rutimon raita.*	j 42.
E.	*Yleni ruutamo raita.*	j 34 b.
F.	*Yli rutimo raetta.*	j 32.
84.	*Raita maalle rautaiselle.*	j 59.
85.	*Vesa verr⌈aton⌉ yl⌈eni⌉.*	j 34 a.
86.	*Tuohon kasvo kuiva kuusi.*	j 13.
87.	*Kuiva kuusi, rauta oksa.*	j 13.
88.	*Tammi kasvo tantereella.*	j 11.
89.	*Norolla leviälatva.*	j 11.
90 A.	*Ohevompi oksallensa.*	j 9.
B.	*Olovampi oksiltahan.*	j 26.
C.	*Olovahka oil oksiltansa.*	j 45.
D.	*Olovaisen oksillensa.*	j 46.
E.	*Hoviampi poksilleehen.*	j 32.
91 A.	*Leviämpi lehvilleehen.*	j 32.
B.	*Leviähkä lehviltänsä.*	j 45.
C.	*Leviaisen lehvillensä.*	j 46.
D.	*Lehellensä liukkahampi.*	j 9.
92.	*Josta oksat ilmaan levisi.*	j 3.
93.	*Tuo tammi paha tavolta.*	j 30.
94 A.	*Piätti päivän paistamasta.*	j 5.
B.	*Päivän peitti paistamasta.*	j 32.

---

83 C) j 30. 83 D) j 44; *ylennyt* j 47. 49; *rutimor.* j 50. 90 C) j 47. 91 A) j 32. 91 B) j 47, 49–50. 93) *pahatapainen* j 42. 94 A) *päivät* j 7, 47.

	C.	*Esti päivän paistamasta.*	j 49.
	D.	*Päivän paistamattomaksi.*	j 26.
95	A.	*Oksillahan päivän peitti.*	j 13.
	B.	*Latvallaam‿päiväm‿peitti.*	j 30.
96	A.	*Sekä kuun kumottamasta.*	j 7.
	B.	*Teki kuun kumottomaksi.*	j 26.
	C.	*Esti kuun kumottamasta.*	j 49.
	D.	*Kuun kätki kumottamasta.*	
97	A.	*Lattoillahan kuun kumoisi.*	j 13.
	B.	*Latvoillansa kuun kehitti.*	j 42.
	C.	*Oksillaanj‿kuunj‿kumos.*	j 30.
	D.	*Oksillansa kuun kehitti.*	j 34 b.
98.		*Otavaisen oksillansa.*	j 42.
99	A.	*Latva piätti pilvet juoksemasta.*	j 3.
	B.	*Piätti pilvet juoksemasta.*	j 5.
100.		*Hattarat harottamasta.*	j 3.

80. Muunnos C on syntynyt sen vuoksi, että tammikäsite ei ole enää aivan tuttu. Mahdollisesti on tähän vaikuttanut myöskin viimeisessä Ritvalan helkavirressä oleva Tuomensynty, ellei siinäkin tammi liene alkuperäisin.

81—2. Säkeet tavataan vaan yhdessä toisinnossa, joka oikeastaan on pidettävä äskenmainitun helkavirren toisintona. Loitsuissa usein esiytyy *Joortanin joki,* jota kertosäkeissä kutsutaan pyhäksi virraksi [1]: Mahdollista myös on, että *pyhä* on pro: *hyvä.*

84. Säkeen ajatus on muodostunut Sampsa Pellervoisen runon mukaan. Siinä aina on mainittu, millaiseen paikkaan mikin puu kylvetään. Muotoon on vaikuttanut säe 83.

86—7. Säkeet ovat tulleet Kateenloitsusta [2].

93. Kun Iso tammi tarkastettavallamme alueella on saanut loitsun leiman, on siihen sekaantunut loitsuille omi-

---

95 A) j 45, 47. 95 B) 34 b. 99 B) j 7, 47, 49. [1]) Vrt. I-K. 104—5 sekä P-K. 48. [2]) Ks. I-K. 107.

nainen pahakäsite. Tämän vaikutuksesta on säkeemme, joka aikasemmin on kuulunut Kultaneidon taontaan ja sitten Venheenveistoon, tullut tähän yhteyteen.

Venheenveistossa kuuluu säe:

Tuo veno monen tapane[1].

Se veno pahatapane[2].

97. Ne toisinnot, missä puhutaan kuun kumoamisesta, muistuttavat ajatuksellaan läheisesti vastaavia virolaisia säkeitä. Tuskin niillä kumminkaan on mitään yhteyttä näitten kanssa. *Kumoisi* on ehkä väännös sanasta *kumottaa*[3]. B ja D ovat syntyneet synnytysloitsussa tavattavan säkeen: *Kuu kehitä, päivyt päästä,* mukaan.

98. Säe on tässä yhteydessä muodostunut ehkä sellaisen säkeen mukaan kuin I-K. 120 D.

Tammen kaataminen sekä sen yhteydessä olevat seikat kerrotaan seuraavilla säkeillä:

101.	*Neiet neuvoa pitävi.*	j 34 a.
102 A.	*Arpuset (?) ajattelevi.*	j 34 a.
B.	*Orpanat osaelevi.*	j 42.
C.	*Orposet osaelevi.*	j 47.
103.	*Akat kanssa arvelevi.*	j 47.
104.	*Miten tässä lietäneen.*	j 3.
105 A.	*Kuten kuutta olt'anee*[1].	j 34 a.
B.	*Kuten kuutta lietänehen.*	j 42.
C.	*Kuinpa kuutta oltanehen.*	j 47.
106.	*Otavatta oltaneen.*	j 3.
107.	*Päivättä elettäneen.*	j 3.
108.	*Noilla raukoilla rajoilla.*	j 42.

[1]) Porkka. II. 141. Narvusi; sama: Porkka. II. 136, 138, 143, 145. Narvusi. [2]) Porkka. II. 139. Narvusi. [3]) Vrt. I-K. 122.
101) j 42, 47, 49. 102 C) j 49. 105 C) *kuinpa* j 49. 106) j. 42.
107) j 34, 42, 47, 49.

109.		*I⌜oloisilla⌝ P⌜ohjan⌝ m⌜ailla⌝.*	j 42.
110	A.	*Etsittihin kuatajoa.*	j 5.
	B.	*Etsittiinpä tuolle kuatajaa.*	j 13.
	C.	*Ehittihin rataiata.*	j 26.
	D.	*Rataiata, kataiata.*	j 26.
	E.	*Lähettihin etsimäh⌜än.⌝*	j 34 a.
111	A.	*Joka tammen hakkaisi.*	j 2.
	B.	*Jok olis tainnu tammen kaata.*	
112.		*Puun murha musertajoi.*	j 13.
113.		*Pahan tammen taittajoi.*	j 13.
114	A.	*Ylähältä taivasesta.*	j 13.
	B.	*Hajettihin taivosesta.*	j 34 b.
115.		*Piältä muan ja piältä mannon.*	j 5.
116	A.	*Ehittiinpä manalasta.*	j 2.
	B.	*Ehittiinpä maani alta.*	j 2.
117.		*Alahalta muan emiltä.*	j 13.
118.		*Ekittiinpä maan päältä.*	j 2.
119.		*Aivan selvältä selältä.*	j 34 a.
120.		*L⌜akealta⌝ l⌜ainehelta⌝.*	j 34 a.
121	A.	*Eipä löyvy kuatajoa.*	j 5.
	B.	*Ei löyvetty roatajoo.*	j 30.
	C.	*Ehittiinpä eipä löytty.*	j 9.
	D.	*Vaan ei löytty tuota miestä.*	j 34 b.
122	A.	*Mies musta merestä nousi.*	j 3.
	B.	*Vaan tuo mies merestä nousi.*	j 13.
	C.	*Mies meressä kääntelev⌜i⌝.*	j 34 a.
	D.	*Mies merestä näyttelekse.*	j 40.
	E.	*Pieni mies merestä nousi.*	j 26.
123.		*Tuli Ukko taivosesta.*	j 2.
124	A.	*Uros uallosta yleni.*	j 13.
	B.	*Aallostā ylenteleksi.*	j 40.

110 A) j 7, 45. 110 B) j 30. 110 C) j 30. 111 A) j 9. 112) j 26, 30, 32. 113) j 26, 32. 114 A) *taivaasta* j 30. 115) j 7. 116 A) j 9. 116 B) j 9. 117) j 30. 118) *maiden* j 34 b. 121 A) j 7. 121 C) j 2, 45, *oo l.* j 32. 121 D) j 49. 122 A) j 8, 32, 34 b, 42. 44, 45, 47–50. 122 E) j 30. 123) j 9. 124 A) j 13, 26, 30, 45, 47, 49, 50.

	C.	*Ylös aallosta yleni.*	j 44.
125.		*Umpilämmistä uronen.*	j 3.
126.		*Mujuiseni, muotoiseni.*	j 2.
127.		*Kaiken karvani näkönen.*	j 2.
128.		*Joka sopi seista seulan alle.*	j 3.
129.		*Mahtu muata maljan alle.*	j 3.
130	A.	*Yhen peikalon pitunen.*	j 3.
	B.	*Pistyn peu⌈kalon⌉ p⌈itunen⌉.*	j 34 a.
131.		*Härän kyn⌈nen⌉ kor⌈kunainen⌉.*	j 34 a.
132.		*Vähän kuollutta parempi.*	j 26.
133.		*Katonutta kaunihipi.*	j 26.
134.		*Kesäpaarman paksunainen.*	j 49.
135.		*Oli mies näkemätänsä.*	j 42.
136.		*Uros silmän luontojansa.*	j 42.
137.		*Hivus ol kannalla takana.*	j 30.
138.		*Paita pol(o)villa eessä.*	j 30.
139	A.	*Ei tuohon tohdittu käsir‿ruveta.*	j 30.
	B.	*Ei kärsi käsin ruveta.*	j 40.
140	A.	*Tuo tohti käsir‿rueeta.*	j 30.
	B.	*Tuo kärsi käsin ruveta.*	j 40.
	C.	*Kärsi sillä käsin ruveta.*	j 32.
141.		*Vaskisitav‿vanttuitak.*	j 30.
142.		*Tulisitak turvakoitak.*	j 30.
143.		*Kivisitäk kintaitak.*	j 30.
144.		*Ihe ukko Ilmarinen.*	j 5.
145	A.	*Otti pikku kerve(h)e(n)sä.*	j 5.
	B.	*Tuola pieni kirves nyökkä,*	j 26.
146.		*Kirves kirjottu olalla.*	j 13.
147.		*Kirjovarsi kirvehessä.*	j 42.
148.		*Kirves oil hiottu olalla.*	j 34 b.
149	A.	*Kirves kultanen olalla.*	j 2.

125) *uros* j 32. 126) j 9. 127) j 9. 130 A) j 44, 49–50. 131) j 42, 49–50. 132) j 13, 30, 32, 40, 44, 45, 47, 49—50; *Vähän oil* j 34 b. 133) j 13, 30, 32, 34 b, 40, 44—5, 47, 49–50. 134) j 50. 143) j 40. 144) j 7. 145 A) j 7. 145 B) j 30. 146) j 26, 30, 42, 45, 47, *sill on k.* j 32. 147) j 32. 149 A) j 9, 49—50.

B.	*Kultakirves olkapäällä.*	j 34 a.
C.	*Kultasella kirvehellä.*	j 2.
150.	*Varsi kulta kirvehessä.*	j 49.
151.	*Hopiisen tapparaisen.*	j 5.
152.	*Hopeata ponnen päässä.*	j 2.
153 A.	*Kultakirves, vaskivarsi.*	j 34 a.
B.	*Vaski varsi kirvehessä.*	j 2.
154.	*Laski jalkasa tyvelle.*	j 5.
155 A.	*Polki jalan ensimäis⌈en⌉.*	j 50.
B.	*Polki yhen jalkojansa.*	j 42.
156.	*Polki toisen jalkoahan.*	j 50.
157.	*Juurell⌈e⌉ rutimor⌈aian⌉.*	j 50.
158 A.	*Löipä kerran kirvehellä.*	j 26.
B.	*Iski kerranj kirveellä.*	j 30.
C.	*Iski kerran, iski kaks.*	j 32.
159.	*Tarpaisi tasa terällä.*	j 13.
160.	*Hakkasi päivän, hakkasi toisen.*	j 47.
161 A.	*Hakkasi päänä kolmantena.*	j 47.
B.	*Hakko kohti kolmantena.*	j 50.
162.	*Hakkas nuoret, hakkas vanhat.*	j 45.
163.	*Hakkas keskikertasetki.*	j 45.
164.	*Tahto tammi kallistua.*	j 50.
165.	*Tämän tammen moahan koata.*	j 11.
166.	*Tuossa tammen taittelemme.*	j 32.
167 A.	*Sepä taito tammen kuata.*	j 3.
B.	*Joka taitavi tam⌈men⌉ k⌈aata⌉.*	j 34 a.
C.	*Tuohon taisi tammen kaata.*	j 50.
D.	*Tuo tahtoi tammen kaata.*	j 49.
E.	*Ei tainnut tammi kaatua.*	j 45.
168.	*Puun sorjan sorkutella.*	j 3.
169.	*Tasa latvan taskutteli.*	j 2.

---

150) j 50. 151) j 7. 152) j 9. 153 B) j 9, 13, 26, 30, 34 b. 45, 47. 155 A) j 49. 156) j 42, 49. 157) *Rutiman* j 42. 158 B) j 32. 159) j 26, 30, 32. 160) j 49; *päänä-toissa* j 50. 161 A) j 49. 164) j 49. 165) j 12. 167 A) j 44; *Tuora* j 42. 167 B) jopa j 47; *jok ois tainna* j 34 b. 167 D) *jok ois tahtont* j 40, 49. 169) *tassuttaisi* j 9.

170 A.	*Hakkasi rytimo raijan.*	j 2.
B.	*Ruhtoa Rutimanraian.*	j 42.
171.	*Puimaan tulista puuta.*	j 30.
172 A.	*Säkäästä särkemää.*	j 30.
B.	*Sekasin säkieihin.*	j 32.
173.	*Satalatvan langettaa.*	j 34 b.
174 A.	*Tyven illisti itä(h)än.*	j 5.
B.	*Tyvin työnnyeti itähän.*	j 45.
C.	*Tyven töräsi itähän.*	j 49.
175 A.	*Latvan kuatoi luotehesen.*	j 5.
B.	*Latvon laski luotehelle.*	j 45.
176.	*Kalten kaarna pohjosehen.*	j 42.
177.	*Tuohon lietohon merehen.*	j 49.
178.	*Sarkkahan sarentolahan.*	j 49.
179 A.	*Latvan aaltohon asetti.*	j 49.
B.	*Latvan lietohon merehen.*	j 34 b.
180.	*Pääsi päivät paistamahan.*	j 47.
181.	*Pääsi kuut kumottamahan.*	j 47.
182.	*Pääsi pilvet juoksemahan.*	j 47.

101—9. Aihe tähän neitojen neuvotteluun voisi johtua Hevaan tammenrunosta, jossa neidot keskustelevat, mihin terho olisi vietävä [1]. — 101 muistuttaa useitten neitojen yhteistoimintaa kertovain runojen alussa olevaa säettä:

Käyään neiot neuvotuksin [2].

Luultavampaa kumminkin on, että koko keskustelu on muodostunut sen runon mukaan, jossa kerrotaan, miten ennen pimeässä elettiin.

Tämä runo alkaa Narvusissa:

---

170 A) *Hakata* j 34 b. 170 B) *Rutaista* j 44; *Ruhtoa* j 42, 45, 47, 49—50; *Ruhtua* j 45. 174 A) j 7, 42. 174 C) j 49, 50. 175 A) j 7. 175 B) j 50. 177) j 50. 178) j 50. 180) j 34 a. 181) *Kuu kohti k.* j 34 a. 182) j 34 a. [1]) Ks. K-I. 14—19. [2]) Slöör. 295. Lempaala.

Ennen päivättä elettii,
Kuuvalotta kuukkaeltii,
Käsin maita etsittii,
Käsin m⌈aita⌉, sormin teitä,
Varpain vaon väliä.
Paha on päivättä ellää,
Kuuvalotta kuukkaella [1].

Elettii ennen meillä
Ilma kuutta päivyettä,
Jumalain valkiatta.
Ei olt kuuta kumottamassa,
Päivykkäistä paistamassa [2].

Samassa runossa neuvotellaan, mitä olisi tehtävä:

Turo tuima mies kavala,
Sepä tuuman tuumaeli,
Ajatuksen arvaeli,
Minne neuvon mie pitänen [1].

Tyttäret sisarueni,
Kassapäät kotikanani,
Tuumitkaa me yksi tuuma,
Yksi tuuma ja hyväne,
Kaksi tuumaa kunnokkaista [2].

Vaikka tässä Narvusin runossa ei olekaan montaa aivan samallaista säettä kuin ne, mitä tarkastamme, niin on kumminkin jotenkin selvä asia, että tämän mukaan ovat 101—7 muodostuneet. Asian varmistaa se seikka, että Isossa tammessa neitojen neuvottelu joskus jatkuu päivän etsimisellä [3]. Säkeet 108—9 tavataan milloin yhdessä milloin toisessa eepillisessä runossa. Luultavasti ovat ne alkuisin kuuluneet lyyrilliseen kokonaisuuteen [4].

116. Kun runossamme jo aikasemmin on ollut puhe sekä taivaasta että maanpäältä etsimisestä [5], niin aivan luonnollisen ajatusjohtuman kautta on samaan yhteyteen tullut kolmaskin mahdollinen olinsija, manala.

123. Säe on muodostunut samallaisten säetten mukaan kuin I-K. 34 - 5.

---

[1]) Porkka. II. 145; sama: II. 152. Narvusi. [2]) Porkka. II. 153. Narvusi. [3]) j 49—50. [4]) Ks. Aspelin. A. II. 3. Sotkamo. [5]) Ks. I-K. 156 - 9.

125. Säe on muunnos 122 ja 124:sta. *Umpilampi* on loitsujen vaikutusta. Näille on omituista, että kaikki paha manataan sellaiseen paikkaan, missä ei mitään eloa näytä olevan: *kirkon kirjavan sivuun* (hautausmaahan), *pimeeseen pohjolaan, kalattomiin lampiin* y. m. Kun umpilammissa kalat eivät elä ja kun ne muutenkin, ollen syvissä laaksoissa, metsäin ja rämeinen ympäröiminä, ovat elottoman ja synkän näköiset, niin ovat ne kunsan käsityksessä kiintyneet kaikellaisiin taikauskoisuuksiin ja tulleet yleisiksi pahan manauspaikoiksi. Kun koko Iso tammi Pohjois-Karjalassa on saanut loitsulle sopivan salaperäisyyden leiman, niin on luonnollista, että sen kaataja, joka jo ennestäänkin on tavallisista ihmisistä poikkeava, ajateltiin nousevan umpilammista.

126 - 31. Säe 131 on tullut Isosta härästä, kuten siinä esiytyvä vertaus härän kynteen osottaa. Tässä runossa esiytyykin jo Virossa pieni mies [1], ja koska sen pienuus on kehittynyt härän suuruuden vastakohdaksi, on luonnollista, että sitä myös verrataan härkään.

Kun tammenrunossa ei enää ensinkään ole puhetta härästä, on vertaaminen härän kynteen usein vaihtunut siihen, että verrataan ihmisen peukaloon, jota yleensäkin käytetään mittayksikkönä. Peukaloon vertaaminen taas on johtanut mieleen monet sadat Peukalopojasta eli Peukaloisesta, jotka kaikkialla Suomessa ovat yleiset. Tämän kerrotaan maanneen jossain pienessä astiassa taikka mahtuneen seisomaan sen alla. Tästä sadusta luulen säkeitten 128—9 aiheutuneen. Säkeet 126—7 taas ovat alkuperäisin Käärmeenloitsusta, jossa käärmettä kaikkialla kutsutaan eri olentojen *karvaksi* ja esineitten *muotoiseksi* sekä väriseksi, *karvaiseksi* [2]. Viimeinen tarkastettavistamme säkeistä on tässä yhteydessä yleinen. 126:tta vastaavana voimme

---

[1]) Ks. Isosta härästä siv. 300—3. [2]) Esim. Paldani. 74. Ikalinen; Viehman, Muutamia äänneopillisia havaintoja Lestijärven murteesta. siv. 21; Reinholm. 266. Kälviä. Nurmio. 608. Isokyrö; Rytkönen. 103 ja 115. Vehkalahti.

pitää siinä yleisesti esiytyvää säettä: *Kirjavan kiven näkönen*[1]. Ajatus tässä säkeessä on aivan sama kuin tarkastettavassammekin. *Mujuinen* merkitsee Lönnrotin mukaan = ruots. *stenig, grusig,* sekä sitäpaitsi jotain väriä; tämä ei voi olla muu, kuin *kirjava, kivenvärinen,* jotka kaikkialla loitsussa ovatkin yleiset käärmeen epiteetit. Kun säkeet 126—7 kummassakin Ison tammen toisinnossa, missä ne esiytyvät, ovat rinnakkain ja viimeinen selvään on käärmeen loitsusta, niin poistaa tämä viimeisenkin epäilyksen 126 alkuperästä.

134. Säe on syntynyt kertosäkeeksi 131:lle. Härän tappajan suuruutta hyvin voidaan kuvata vertaamalla sitä paarman kokoon.

135—6. Säkeet ovat tässä yhteydessä muodostuneet. Kun kaataja toisten runojen vaikutuksesta on tullut pieneksi, niin, vaikka hän kohta onkin ylenluonnollinen olento, vaatii asia kumminkin, että hänessä ison tammen kaatajana jossain miehuuskin esiintyy.

139—43. Säkeet ovat muodostuneet Tulenluvun vaikutuksesta[2].

144. Säe on tullut joko Raudansynnystä tai luultavammin Tulenluvusta.

145. Kirveen pienuus on suora seuraus siitä, että itse mies on tullut pieneksi.

146—7. Säkeet ovat yleiset Viron sekä Isossa että Itkevässä tammessa[3].

154 - 7. Samantapaisia säkeitä olemme tavanneet jo Itä-Karjalassa[4]. Alkuaan kuuluu kertomus tammen juurelle astumisesta runoon venhepuun etsimisestä[5]. Viimeksimainitussa runossa, kuten myöhemmin myös Isossa tammessa, kerrotaan yksi, kaksi ja kolme kertaa iskemisestä. Tämä on vaikuttanut, että askeleitakin samalla tavalla luetellaan.

---

[1]) Esim. Europaeus. K. 456. Kuolemajärvi; Sjögren-Falck. 36. Kerimäki. [2]) Ks. Tutkimusta Tulenluvusta siv. 277. [3]) Ks. siv. 104—6. [4]) Ks. I-K. 179—83. [5]) Ks. esim. Porkka. 1. 224. Medussi.

158—61. Säkeet tavataan inkeriläisessä Venhepuussa. Siinä ovat ne seuraavassa muodossa:

Iski hään kerran kirvehellä,
Toisen kerran tapparalla,
Kolmannen koko terällä[1].

Alkuperäisin ei tämä piirre kumminkaan kuulu Venhepuuhunkaan. Se on siihen tullut Venheenveistosta, jossa vastaavat säkeet kuuluvat:

Iski kerran, laita synty,
Toisen kerran, toine laita,
Kolmannella koko venone[2].

Tästä runosta on piirre joskus jo Virossakin sekaantunut Isoon tammeen[3]. Epätietoista on, ovatko tarkastettavamme säkeet muodostuneet noista jo Virossa runomme yhteydessä tavattavista säkeistä, vai ovatko ne siihen uudestaan siirtyneet Venhepuusta. Se seikka, että säe 159, vaikka vähän toisessa muodossa, tavataan virolaisen runomme yhteydessä esiytyvässä hiomiskertomuksessa[4], tukee ensinmainittua mahdollisuutta.

162—3. Säkeet ovat muodostuneet edellätarkastettujen säkeitten sekä Laivaretkessä esiytyvän nuorten, vanhain ja keski-ikäisten soutamiskertomuksen mukaan[5].

177—8. Säkeet eivät kerro puun kaatumista, vaan kaatajan astumista; mutta koska muissa runoissa tavataan samantapaisia säkeitä ensinmainitussa yhteydessä, niin olemme nämäkin siinä maininneet. Niitten johto on ennen esitetty[6].

[1]) Porkka. 224. Medussi; sama: Porkka. II. 135. Joenperä y. m. [2]) Porkka. II. 141. Narvusi; sama: Porkka. II. 138—45 ja I. 226—237 y. m. [3]) Ks. siv. 107. [4]) Ks. siv. 104. [5]). Ks. siv. 260—3. [6]) Ks. siv. 330—1.

Ainoastaan yhdessä Pohjois-Karjalan toisinnossa tavataan puun pilkkominen. Se on siinä kerrottu aivan I-K:n runojen tavoin:

183.	*Tuon pilkko pirakkehiksi.*	j 34 b.
184.	*Leikko lehmi lastuksi.*	j 34 b.

Kun lastujen ajelehtiminen [1] on kerrottu, jatkuu runo lastujen käyttelemisellä. Parin toisinnon mukaan tuuli ajaa ne pahojen olentojen pateille:

185 A.	*Joss' oli tuo paha pakana.*	j 34 b.
B	*Joss eli paha pakana.*	j 42.
186.	*Jossa Hiitola asuvi.*	j 49.
187.	*Ikuinen pahan tekiä.*	j 34 b.
188.	*Paha joukko kaupitsevi.*	j 49.
189.	*Tuli se akka pohjolasta.*	j 13.
190 A.	*Akka vanha villikerta.*	j 44.
B.	*Akka vanha Vänkämöinen.*	j 26.
191 A.	*Kovin suuri koukkuleuka.*	j 26.
B.	*Se kor(r)ii koukkuleuka.*	j 30.
192.	*Oli sotkuilla oleva.*	j 44.
193.	*Räpäleihin räiskyttäjä.*	j 44.
194.	*Vaahen koppi koprihinsa.*	j 44.
195 A.	*Tuo kokoili kontihise.*	j 13.
B.	*Kokos ne konttihiinsa.*	j 32.
C.	*Koprillansa konttihinsa.*	j 44.
196.	*Keräväpi kesselise.*	j 13.
197 A.	*Kanto kontilla kotihin.*	j 13.
B.	*Kanto kontilla kottaa.*	j 30.
C.	*Vei kontilla kotiin.*	j 32.
198.	*Pitkä kielellä pihaan.*	j 13.
199 A.	*Kanto ilmarin pajahan.*	j 13.
B.	*Veipä Ilmarin pajahan.*	j 26.

---

[1]) Ks. siv. 352—4. 188) j 50. 190 B) j 30. 195 A) j 26, 30. 196) *keräilipä* j 26; *keräili* j 30. 197 A) j 26, 44. 198) j 26, 30, 44.

j 44.
j 44.

·ı mu-
ıomme.
seppään,
ın. *Asuvi*
ıri.

ıuneet. B ei poik-
siitä syystä, että se
aseissa runoissa tavat-
möinen, muodostumiseen.
keessämme jotenkin samaa
·, vrt. *vänkäle*, *votkale* y. m.).
·n *Väinämöinen* kanssa on sen
isesti on sanan *vänkämöinen* muo-
'möinen ollut vaikuttamassa.
esiintyy sama akan epiteetti *koukku-*
ssa *kokkaleuka*) tapasimme inkeriläisessä
·. Sana *ko(r)rii* taas viittaa niihin säkei-
·ı Marketasta tässä Inkerin runossa kerro-
:isätodistuksia tämän runoaineksen alkupe-

3. Säkeet ovat hyvin yleiset Läävämadon-syn-
jolla nämäkin jatkuvat. Ne eivät kumminkaan
tämän loitsun alkuperäiseen muotoon, vaan ovat sii-
ohtuneet inkeriläisestä Neitsyt Marian virrestä. Otamme
..ın näytteeksi osan sitä runoa:

Joulun siit Jummala syntyi,	*Jortanaisessa joessa,*
Paras Luojoi pakkasilla.	*Kultaisessa lähtehessä.*
Maaria pʳyhäinen¹ nʳainen¹	*Tahvana oli heppoisen herra,*
Mäni huuhtoi huntiaan	*Mäni juotulen hepoisen*

¹) Ks. siv. 272–5. ²) Ks. siv. 338.

Jouluhuomena varrain.
Ei juo orroin joesta,
Lakoi ei vettä lainehista,
Kultaisesta ei lähtehestä.
Tahvana o⌜li⌝ h⌜eppoisen⌝ h⌜erra⌝,
Sanoin laati ruunoilen:
Mitäpä kruosuat, korpi ruunoi,
Hirnut, hiien maan heppoin?
Orroin kieloilen panneeli,
Läkinöillen luotteliis:
Siitä mie kruosuan, korpi ruunoi,
Hirnun, hiien ⌜m⌜aan⌝ h⌜eppoin⌝:
Tänä huomenna varrain
Huora huuhtoi huntelujaan.
Renki miehet reppujassek,
Ripakot ripakkoassek:
Joki on mustaa mattooa,
Reunat on kyitä käärmehiä [1].

Ei ole epäilemistäkään, ettei tämä runo ole se, mistä vanhan akan pesulla olo on johtunut. Kun samassa runossa myös on puhe madoista ja käärmeistä, jotka sikiävät muka sentähden, että vedessä oli pesty huntuja, niin on luonnollista, että se muuttui Karjalaan jouduttuaan juuri madon loitsuksi [2]. Mutta kun täällä pesulla olevaa akkaa kuvataan aivan samoin kuin portosta johtunutta tammenlastujen kerääjää ja koska hän useimmiten Läävämadonsynnyssäkin kerää lastuja, ei yhtään ole sanottu, vaikka Neitsyt Marian huntujen pesukin ensin olisi tullut tammenrunoon ja vasta sen välityksellä Läävämadon-synnyksi. Marketan ja Marian sekaantuminen on luonnollinen ei yksin nimien yhtäläisyyden vuoksi, vaan myös sentähden, että Marketta on ja Marian joku pitää (hevonen) porttona. Kumminkin tavataan Neitsyt Marian nimikin vielä sellaisissa loitsuissakin, missä kerrotaan vedestä jotain poimittavan:

---

[1]) Porkka. I. 244. Hevaa; sama: Porkka. I. 245. Hevaa y. m.
[2]) Esim. O. Relander. 34. Suistamo; J. Riikonen. 3. Soanlahti: Europaeus. H. 194. Ilomantsi; Gottlund. 459 ja Ahlman. 37. Juva. Sama seikka esiintyy myöskin m. m. Raudansynnyssä, esim.: Gottlund. 371. Sulkava.

Neitsyt Maria emoinen
Juoksi polvesta veteen[1].

192. Säe ei ole alkuaan kuulunut Neitsyt Marian virteen, vaan siihen runoon, jossa kerrotaan laivaretkeläisen ja neitojen tai neidon keskustelua. Siinä tavataan Inkerissä säkeet:

Suomen neiot sotkemassa,
Valottamassa vaatteita,
Pesemässä pyyhkeitä[2].

Muut säkeet olemme jo ennen tavanneet.

Ennenkuin jätämme Pohjois-Karjalan, tarkastamme vielä muutamia sielläkin tavattavia säkeitä, jotka eivät esiinny varsinaisen Ison tammen yhteydessä, mutta jotka kumminkin jollain tavalla suhtautuvat siihen.

Sampsa Pellervoisen runossa, joka joskus jatkuukin Isolla tammella, tavataan säkeet:

202	A.	*Eipä tammi kasvannuna.*	j 2.
	B.	*Ei ole tammi kasvanunna.*	j 9.
203.		*Juurtunnuna puu jumalan.*	j 2.
204.		*Heitti hellän vallallensa.*	j 9.
205.		*Olevalle onnellensa.*	j 9.
206	A.	*Läksi siittä hahtomaan.*	j 2.
	B.	*Läksi tuota tietämähän.*	j 9.
207	A.	*Oli yötä kaksi kolme.*	j 2.
	B.	*Yön takoa kohta kolmen.*	j 9.
	C.	*Yön kahen, kolmen perästtä.*[1]	j 35.
208	A.	*Viikon päästä viimeistäännii.*	j 9.

[1]) Arvidsson-Crohns. A. II. 13. Iisalmi tai Kiuruvosi. [2]) Porkka. II. 132–4, 142 Narvusi y. m. 202 B) f 22. 203) f 22; j 9. 204) j 9. 205) f 22. 206 A) *sitte* j 35, 46. 206 B) f 22: *Mäni tuonne* i 18 b. 207 B) f 22. 207 C) i 18 b. 208 A) f 22; j 35; i 18 b.

	B.	*Viikkokauen viimestäänki.*	j 46.
209	A.	*Jop' ol tammi kasvañuna.*	j 2.
	B.	*Löysi tammen kasvaneeeksi.*	j 46.
210.		*Juurtuñuna puu Jumala.*	j 2.
211.		*Vesa Jiessuksen vetämä.*	j 9.
212.		*Maasta mannun kasvattama.*	f 22.

202—9. Se ajatus, että tammi ei ensin kasva ja että sitä käydään katsomassa, ilmenee paitsi Viron runoja, myöskin Keski-Inkerin säkeissä 26—9 ja 47—8. Inkerin Sämpsä Pellervoisen runossa ei ensinkään ole katsomassa käymistä eikä puhetta puun kasvamisesta tai kasvamattomuudesta. Sen suomenpuoleisessa toisinnossa, Puunsynnyssä ei myöskään esiinny kumpikaan mainituista piirteistä, paitsi sellaisessa tapauksessa, kuin tarkastettavamme, jolloin siinä kerrotaan tammenkin istuttamisesta. Nämä piirteet eivät siis ole alkuperäisin Sämpsän runosta, vaan ovat ne sirpaleita siitä Isosta tammesta, joka Keski-Inkerissä, osittain Sämpsän runon vaikutuksesta muodostuneena, vielä elää ehjänä kokonaisuutena. Ison tammen yhteydestä ovat tarkastettavamme piirteet hävinneet. Ainoastaan Puunsynnyssä ovat ne säilyneet näissä muutamissa Karjalan runoissa.

Että sellainen Iso tammikin, jossa nämä piirteet ovat olleet, joskus on elänyt Karjalassa, todistanee se seikka, että vielä Vienan alueella tavataan tässä runossa säe:

Oli aikoa vähänen. p 42.

joka melkein sanasta sanaan on samallainen kuin vastaava säe (47) K-I:ssä [1]. Kummallista vaan on, että säettä ei tavata Vienassa, enempää kuin Inkerissäkään, useammassa kuin yhdessä ainoassa toisinnossa.

---

209 A) *Jok'* f 22; *jo* j 9; i 18 b. 210) i 18 b; *juurtunut* j 9; *puun* — *juurtuneeksi* j 46. 211) f 22; j 9. 212) j 9. [1]) Vrt. P-K. 66.

210–2. Säkeet tavataan samassa muodossa Puunsynnyssä [1]. Siinä esiytyvät kaikkialla myöskin:

Puu puhas Jumalan luoma [2].

Muut puut on Jumalan luomat [3].

Näitten mukaan on syntynyt säe 210. — Puunsynnyssä on puitten kutsuminen Jumalan luomiksi aivan luonnollinen, vaikka ei suinkaan pakanallinen piirre. Siten tahdotaan loukkaantunutta estää „vihoittelemasta". Eihän siihen muka ole mitään aihetta, koska puu on Jumalan luoma. Mikä taas on pahaa, sillä ei ole lupa tulla Jumalan puun tekemään haavaan.

Kun tammen nimittäminen Jumalan puuksi selvään on johtunut Puunsynnystä, niin ei tällä epiteetillä siis ole mitään merkitystä Ison tammen johtoon nähden.

– – –

Vielä tavataan P-K:ssa runoomme yhtyneinä nuot viimesen helkavirren lopussa tavattavat säkeet:

213.	*Kuka siitä oksan otti.*	j 59.
214.	*Se otti ikusen onnen.*	j 59.
215.	*Kuka siitä lehen leikko.*	j 59.
216.	*Se leikko ikusen lemmen.*	j 59

– – – –

Useimmat Pohjois-Karjalan Isot tammet jatkuvat pistoksen loitsulla [4]. Ainoastaan Puunsyntyyn yhtyneet sekä yksi tavallinen [5] jatkuu voiteiden teolla. Samoin yhtyy yhden jatkoksi Verenloitsu [6] ja yhden Läävämadon-synty [7].

[1]) Esim.: Krohn. 7295. Tolvajärvi; Europaeus. H. 57. Suojärvi ja H. 190. Ilomantsi, sekä Saxa. 7. Suomussalmi. [2]) Europaeus. H. 190. Ilomantsi; samallaisia: Sirelius. 159. Impilahden seutu; Europaeus. G. 304 y. m. [3]) Krohn. 7295. Tolvajärvi; samallaisia: Europaeus. H. 57. Suojärvi; Polén. 1 y. m. 213) *ottaa* j 9. 214) *ottaa* j 9. 215) *lesten* j 9. 216) *leikkaa* j 9. [4]) j 2, 5, 7, 9, 30, 32, 34 b, 36, 42, 45, 49–50. [5]) j 47. [6]) j 3. [7]) j 44.

– – –

7. Venäjän-Karjala ja Itä-Pohjanmaa.

Vienan läänin ja Itä-Pohjanmaan laulutavalla ei runoomme nähden ole mitään huomattavampaa erotusta. Tämä nähtävästi on seuraus siitä, että runot ovat Itä-Pohjanmaalle vasta viime aikoina saapuneet Vienan puolelta. Näin ollen emme pidäkään tarpeellisena tarkastaa erikseen näitä alueita; vaan tarkastamme Kajaanin kulman ja Vienan runot yhdessä.

Koko tällä alueella on Iso tammi muistiinpantu 86 kertaa [1]. Näin saadut toisinnot jakaantuvat kahteen, toisistaan melkoisesti eroavaan ryhmään.

Toisten mukaan kasvaa tammi löydetystä taimesta [2], toisten mukaan taas joko tuhasta, harjan piistä tai hiuksesta [3], kyynelistä [4], poukasta [5] tai otuksen villasta [6].

Muutamat toisinnot ovat katkonaisia [7]; mutta koska säilyneet osat niissä ovat samallaiset kuin yleensä viimeksimainitussa ryhmässä, luemme nekin siihen kuuluviksi.

Edellisen ryhmän kanssa yhdessä tarkastettaviksi soveltuu myös pari Suojärveltä saatua toisintoa [8] sekä loppuosa eräästä Suistamon toisinnosta [9].

Tammen kasvaminen tuhasta on esitetty seuraavilla säkeillä:

[1]) p 1 a, 2, 7 a, 7 b, 10—14, 16—19, 21, 22, 23, 25—7, 29—31. 34—53, 56, 57, 59, 61 a, 61 b, 62—66, 68, 70—9, 81 b, 83—9, 92—5; m 5, 12, 17, 19, 21 a, 22 a, 22 b, 27 b, 28. [2]) p 10, 12, —3, 23, 30—1, 34, 35 b, 37, 40, 43—5, 59, 61 b, 66, 68, 70, 83—4, 93. [3]) p 11, 16, 35—6, 38—9, 42, 50—1, 86, 88, m 21 a. [4]) p 27. [5]) p 2. [6]) m 27 b. [7]) p 17, 25—6, 29, 48. 52, 63, 75, 77—9, 81 b, m 5. [8]) i 61—2. [9]) i 38.

1	A.	*Oli ennen neljä neittä.*	m 22 c.
	B.	*Nelj' on neittä niem⌈en⌉ päässä.*	p 10.
	C.	*Oli ennen kaksi naista.*	p 74.
2	A.	*Koko kolmet morsianta.*	m 22 a.
	B.	*Kolme nuorta morsianta.*	p 10.
	C.	*Viisi nuorta morsianta.*	p 7.
3	A.	*Neljä neittä, kolme urosta.*	m 22 c.
	B.	*N'eľľä ńeittä, kolme miestä.*	p 21.
	C.	*N'eľľä neittä, kolme naista.*	p. 47.
	D.	*Kaksi naista, kolme miestä.*	p 47.
4.		*Viisi Vienan neitosiu.*	p 83.
5.		*Kaheksan meren kanoja.*	p 83.
6	A.	*Kolm' on neittä (meren päässä).*	p 87 b.
	B.	*Kolm' on neittä niemen peässä.*	p 23.
	C.	*Vienan niemyen nenässä.*	p 83.
7.		*Nenässä Utusen niemen.*	m 22 a.
8.		*Lässä Saaren Terhennisen.*	m 22 a.
9	A.	*Yhen niityn niittäjätä.*	m 12.
	B.	*Yhen niemen niitännässä.*	m 17.
	C.	*Sini nurmen niitäńässä.*	p 35 b.
10	A.	*Lähettih hyö heinän niittoh.*	p 7.
	B.	*Lähettih he lehen leikkuun.*	p 12.
11.		*Lehen leikkuh, konnon korjuh.*	p 12.
12	A.	*Sieltä heiniä tekevät.*	p 19.
	B.	*Nepä heiniä tekivät.*	m 22 b.
13	A.	*Koko korttehen kvkuontaah.*	p 31.

1 A) p 12, 14, 17, 19, 21, 31, 35 b, 37, 40, 43—5, 46 b, 49, 54, 59, 61 a, 61 b, 64—6, 68, 70—2, 76—7, 81 b, 83–5, 87; m 12, 17, 19, 22 a, 22 b, 28. 1 B) p 34; *neljä neittä* p 7. 2 A) p 31, 34, 35 b, 37, 40, 43—5, 46 b, 47, 53, 59, 61 a, 61 b, 66, 68, 70, 76—7, 84—5; m 22 a, b. 2 B) p 12. 3 A) p 14, 46, 71—3, 89; m 17, 28. 3 B) p 21, 56, 61 a, 64 b, 65, 81, 87; *kolme oli* p 62. 3 C) p 49. 4) *viinan* p 84. 5) p 84. 6 B) p 30. 6 C) p 84. 9 A) p 21, 47, 49, 56, 61 a, 62, 65, 71—3, 87; m 12; *niittäjäistä* p 14, 74; *niittäjijä* p 46 b, 89; *niitännässä* m 19, 22 c, 28. 9 C) p 83–4; m 22 c. 10 A) p 31, 43—5, 53; *Lähtivät he* p. 37. 12 B) m 22 c. 13 A) *kokuolentah* p 44; m 22 c; *kokoamassa* m 22 c; *kokoannassa* m 17.

	B.	*Kokosivat korttehia.*	m 22 b.
	C.	*Yhen korttein koussa.*	m 22 c.
	D.	*Heli-korttehen kokuontah.*	p 45
14	A.	*Kassa korren katkonnassa.*	p 83.
	B.	*Yhen k⌈orren⌉ katkaisuussa.*	m 28.
15.		*Heinän niittoh, kaislan koantah.*	p 31.
16.		*Niitettihin suuri niitty.*	p 85.
17.		*Niitit suuren, n⌈iitit⌉ pienen.*	m 22 c.
18.		*N⌈iitit⌉ kerran keskilaavun.*	m 22 c.
19.		*Miestet ńiitti, naizet haravoi.*	p 65.
20.		*N⌈iitit⌉ päivän, n⌈iitit⌉ toisen.*	m 22 c.
21.		*N⌈iitit⌉ kohta kolmannenki.*	m 22 c.
22.		*Jo on niityt niitettynä.*	m 22 c.
23	A.	*Min' on niitty, sen haravoitti.*	p 89.
	B.	*Mi niitettih, se i haravoittih.*	p 7.
	C.	*Min niitti, sen harasi.*	p 14.
	D.	*Jonka niitit, ne haravoit.*	m 22 b.
	E.	*Kuin ne niitit, niin haravoit.*	m 22 a.
	F.	*Jonka niitti, sen rukosi.*	m 22 c.
24.		*Kokuoľľah kaprillaha.*	p 61.
25	A.	*Pantih soalle soaprohelle.*	p 85.
	B.	*Loi se saalla saprosella.*	p 49.
	C.	*Satasilla soaprosilla.*	p 71.
	D.	*Soaprah on savottelouve.*	p 21.
26	A.	*Tuhannelle takkuselle.*	m 22 c.
	B.	*Laitto pikku takkusil⌈la⌉.*	p 64.
27	A.	*Pisti heinät pieleksehen.*	m 22 c.
	B.	*Pistit pielien välihin.*	m 22 b.

13 B) *Kokoelit* m 22 a. 14 A) p 84. 17) p 41. 18) *Niitin* p 41. 20) *Niitti* m 17. 21) *Niitti* m 17. 22) p 41; *jopa — niitetöäh* p 73. 23 A) p 64; m 12, 19; *Minpä — harasi* p 72, 87; *harvali* p 62; *Jonka — haravoi* p 21. 23 B) p 74. 23 C) p 14. 46 b, 47, 49, 56, 71. 23 D) *niitetäh — harahtah* p 61 a. 23 F) m 28. 25 A) *Pani* p 46 b, 47; m 19; *pantu* m 22 c. 25 B) *Luotih* p 61 a. 25 C) p 72. 26 A) p 41, 46 b, 47, 49, 61 a, 62, 71—2, 85; m 19. 26 B) p 65. 27 A) *pieleksihin* m 28. 27 B) *pielihin* m 22 a.

	C.	*Pistettih pielen keskeh.*	p 7.
	D.	*Pistis pihtipieleksehen.*	p 19.
	E.	*Siit' on luotu pielin pyssyin.*	p 41.
	F.	*Saatto sanka pieleksiin.*	m 17.
28	A.	*Kaiken karhella panoovi.*	p 87.
	B.	*Kaikki karhille veteli.*	m 19.
	C.	*Veti heinät karheilla.*	p 65.
	D.	*Semp' on karhella veteli.*	p 21.
	E.	*Jo karhella ajetah.*	p 73.
29	A.	*Rukoloilla rutjokseli.*	p 21.
	B.	*Heti ruopasit ruolle.*	m 22 b.
30	A.	*Lapohille laskettavat.*	p. 19.
	B.	*Lapovella loajitteli.*	p 21.
31.		*Laitti heinät talloisille.*	m 22 c.
32.		*Siitä suovahan kokosi.*	m 22 c.
33	A.	*Laskien Lapista lintu.*	p 89.
	B.	*Lenti Lapista l'intu.*	p 73.
34	A.	*Tuli kokko Turjan moasta.*	p 62.
	B.	*Tuli lintu Turjan maasta.*	p 85.
35	A.	*Tuli turjan lappalainen.*	m 19.
	B.	*Tuli herja Lappalainen.*	m 22 c.
	C.	*Tuli Lappi Turjam moalta.*	p. 21.
	D.	*Tuli ukko Turjan maalta.*	m 22 b.
	E.	*Tul' ukko tuli-Lapista.*	p 61.
36	A.	*Tuli tuuta pohjaselta.*	p 47.
	B.	*Tuli Tursas Pohj'ola'sta.*	m 17.
	C.	*Tuli Tursas Lappalainen.*	p 19.
37.		*Nimeltä tulinen Tursas.*	m 22 c.
38.		*Tuli tuuli tuolta muaalta.*	p 7.

27 E) m 22 c. 27 F) *pieleksehen* m 22 c. 28 A) *Kaikki — panetti* p 74. 28 B) p 46 b, 47, 49, 64, 72; *kaiken karheilla* p 14. 28 D) p. 89; *Jopa* p 56. 29 B) m 22 a. 30 A) *laskettelit* m 22 a; *laskettivat* m 22 b. 30 B) *Lapohilla* p 56, 71—2, 87; *loajitellah* p 73. 31) *lalloisille* m 28. 32) m 17. 33 A) 87. 33 B) *Lendibä Lapilda* p 62. 34 A) p 73, 87, 89. 35 A) p 14, 46, 49, 53, 56, 71—2, 74, 85-7; *turja* p 41, 64. 35 B) m 28. 37) m 22 a, 22 b, 28.

39	A.	*Ne Tursas tulehen tunki.*	p 19.
	B.	*Tungi heinät tuleh⌜en⌝.*	p. 7.
	C.	*Kaikki ne tuleh tuiskai.*	p 14.
40	A.	*Poltti on poroksi heinät.*	p 87 a.
	B.	*Se poltti porolle heinät.*	m 19.
	C.	*Jo heinät ⌜porolla poltti⌝.*	p 49.
	D.	*Niin heinät poroksi poltti.*	m 22 c.
	E.	*Heinät tulella poltti.*	m 12.
41	A.	*Kypenille hyyvätteli.*	m 19.
	B.	*Kypenistä kylvy sikesi.*	m 12.
42.		*Paiskasi panun väkehen.*	m 22 a.
43.		*Tuli tuhkia vähäinen.*	m 22 a.
44.		*Kypeniä joukkarainen.*	m 22 c.
45.		*Nosti tulta tutkutonta.*	p 81.
46.		*Sään mänyä määrätöntä.*	p 81
47	A.	*Tuli tuuli pohjasešta.*	p 21.
	B.	*Tuli tuuli Pohjolasta.*	p 56.
48.		*Kova ilma koillisesta.*	p 71.
49	A.	*Kunne ne kübenet kando.*	p 74.
	B.	*Kypenet kulettanehe.*	m 22 c.
50.		*⌜Tuosta⌝ koottihin kypenet.*	m 22 c.
51.		*Ne kypenet kylvettiin.*	m 17.
52	A.	*Pani siitä tuhkat pankamaljaseh.*	p 7.
	B.	*Kaasi kauhavakkasehen.*	m 22 b.
	C.	*Pani tuohet tuohisehen.*	m 22 c.
53	A.	*Tuonne tuuli tuhkat veije.*	p 72.
	B.	*Tuonne tuuli tuhkat kanto.*	p 73.
	C.	*Tuuli tukkusi kokosi.*	p 18.

39 A) m 22 a; *Nuo* m 22 c, 28. 39 B) m 22 c. 40 A) m 22 b, 22 c, 28; *heinäni porolla* p 74; *heinäti porolla* p 65; *heinäset porolla* p 61 a, 62; *heinät poroille* p 54. 40 B) p 46 b, 47, 71—3. 89; *poroksi* p 21. 40 D) p 41. 41 A) p 46 b, 49, 53, 61 a, 62, 65, 73—4, 89; *kypeniksi* p 41, 64, 71—2; m 22 b, 22 c, 28. 42) p 19. 43) *vähäsen* m 28. 44) m 28; *jukuruinen* m 22 a. 45) p 87 a. 46) p 87. 47 A) p 89. 47 B) p 61 a, 71—2. 48) p 72. 51) p 19; m 19, 22 a; *Sen kypenet* m 4. 53 A) p 89; *viepi* p 56, 71; *Tuonnepa — viepi* p 61 a. 53 B) p 73.

D.	*Tultih, tuhkaset otettih.*	p 47.
E.	*Poro tuonne vietysehön.*	m 22 c.
F.	*Se veiki porotki poise.*	p 21.
54.	*Meren mustihin mutihin.*	p 89.
55.	*Pimeihin pyörteihin.*	p 89.
56.	*Tarkkahan Tapiolahan.*	p 89.
57.	*Tuhkat taivolla ylenti.*	p 87 a.
58.	*Kirjavan kiven selälle.*	p 18.
59 A.	*Vaaran vankan liepehellä.*	p 53.
B.	*Vaaran vanhan liepiöhe.*	p 72.
C.	*Vellan voaran rintiehe.*	p 21.
60 A.	*Tyvell'ä' tulis'en' niemen.*	p 76.
B.	*Äärelle tulisen niemen.*	m 22 c.
61 A.	*Tuliniemen tutkamelle.*	m 22 c.
B.	*Tuli-ńiemien nenähä.*	p 74.
C.	*Tuli-kaiskun kainaloho.*	p 74.
62.	*Niemelle nimettömälle.*	m 22 c.
63.	*Moan lihavan liebeilla.*	p 74.
64.	*Maille marjavarsikolle.*	p 19.
65.	*Tasaselle tanterelle.*	m 22 c.
66.	*Niskallen kivisen niityn.*	m 4.
67.	*Porot poh'jaan' vietänöö.*	p 41.
68.	*Lapin laahtotant'erille.'*	p 41.
69.	*Portin pohjolan eteen.*	m 19.
70 A.	*Pohjan peltojen perälle.*	m 22 c.
B.	*Pellolle saviperällen.*	p 19.
C.	*Savi peltoihin perillen.*	m 4.
71.	*Kirjokannen kartanolle.*	m 17.

Parissa toisinnossa tavataan vielä, vaikka turmeltuneenakin, kertomus Päivänpojan päänpesusta:

---

58) p 50. 59 A) p 61; *liepiöhö* p 56, 71, 73, 89. 62) m 28. 65) m 28. 68) m 22 c. 69) m 17, 22. 70 A) p 41. 71) *kannan* m 22 a; *kannon* m 22 b.

72.	*Loati poro peätä pessä.*	p 94.
73 A.	*Päivättömän.*	p 94.
B.	*Pääty päässä Päiv'an' poian.*	p 41.
74 A.	*Silmiä hyvän sigiön.*	p 94.
B.	*Silmien hyvä sikien.*	p 41.

1—8. Pääasiassa vastaavat säkeet olemme jo ennen tavanneet [1]. Toisintojen luku on vaan alueellamme melkoisesti monistunut. Enimmän entisistä poikkeavia ovat 4—8. Näissä esiytyvä *Viena* on seuraus runon kotiutumisesta sen nimisellä alueella. Se seikka, että neidot ovat *meren* tai *niemien päässä*, on johtunut siitä, että heinänteko jo ennen tarkastamillamme alueilla tapahtuu rannalla [2]. Mahdollisesti esiytyy tässä piirteessä myös saaren rannalla pesulla olevain neitojen vaikutusta.

16—8 ja 20—1. Säkeet ovat muodostuneet niitten kaatamiskertomuksessa esiytyvien säkeitten mukaan, missä kerrotaan ensimäisen, toisen ja kolmannen kerran lyömisestä y. m. [3].

24. Säe on muodostunut niitten mukaan, missä kerrotaan akan lastujen tai helmainsa kokoamisesta [4].

35—9. Muodossa *tuuta* piilee Inkerin Luomisrunoissa tavattava *tuutsa*. *Tursas* taas on tullut alkuperäisemmän *Turja* sanan sijaan. Viimeksimainitulla nimellä tarkoitetaan lappalaisten asumaa maata = *Ruija*, *Rutja*, tai itse lappalaista. Länsi-Suomessa se aivan yleiseen merkitsee umpimielistä, synkkää, kadehtivaa, pahantahtoista.

51. Säe tavataan yleiseen Tulenluvussa, pellavan kasvattamisesta puhuttaissa. Pellavajuttu on kumminkin pääasiassa muodostunut Ison tammen mukaan.

52. Säe on muodostunut niitten mukaan, missä kerrotaan lastujen konttiin kokoamista. *Kauhavakan* ja *pahkamaljan* esiytyminen on taikojen vaikutusta. Ainakin pahka-

[1]) Ks. I-K. 1—2 ja P-K. 1—3. [2]) Ks. I-K. 12—14. [3]) Ks. P-K. 155—63. [4]) Ks. P-K. 194—7.

kuppi on taikoessa usein käytetty esine[1]. Yleensäkin on puun kasvannainen eli pahka suosittu taikakalu.

Tämäntapaiset säkeet ovat yleiset Tulenluvussa ja ehkä siinä yhteydessä muodostuneetkin.

53. Toisinto C edustaa säkeen vanhinta muotoa. Siinä ei ole puhe tuhasta, vaan heinätukuista, jotka todennäköisesti ovat olleet alkuperäisimmät tuulen kannettavat esineet[2].

56. *Tapiola* on säkeessämme, kuten usein muutenkin sekä eepillisissä runoissa että loitsuissa, merkitsemässä samaa kuin *Pohjola* eli *pohjoinen*, eloton seutu, jossa vaan on synkkiä asumattomia erämaita.

60—2. Säkeet tavataan tuhan vientipaikasta puhuttaissa Tulenluvuissa aina I-K.sta alkain. Ne ovatkin sitä laatua, ettei ole epäilemistäkään niitten alkuperäisyydestä siinä. Kumminkin tapaamme vastaavan piirteen, vaikka ilman tulisuutta, Isossa tammessakin jo samoilla seuduilla[3].

63—70. Säkeet, joista useimmat olemme jo ennen tavanneet tutkittavassamme runossa, ovat muodostuneet Tulenluvun yhteydessä. 63 vastannee Keski-Inkerin säettä: *Viekää hyvälle maalle*[4]. 64 tavataan yleiseen sekä Virossa että Inkerissä[5].

71. Säe on todennäköisesti tullut Samporunojen vaikutuksesta. Kun runossa jo ennen on ollut puhe Pohjolasta ja juuri Pohjolan porteista sekä sitäpaitsi kirjavasta kivestä, niin on tämän säkeen sekaantuminen siihen aivan luonnollinen.

Ne toisinnot, joitten mukaan tammi kasvaa harjan piistä tai hiuksesta, alkavat seuraavilla säkeillä:

75	A.	*Neiti musta Hyyrötyinen.*	p 38.
	B.	*Neitukkainen kaunukkainen.*	p 50.
	C.	*Neiti nuori, pää keritty.*	m 21.

[1]) Ks. esim. Meriläinen. II. (läh. 4) 123. [2]) Vrt. I-K. 44. [3]) Ks. I-K. 84-7, P-K. 59 y. m. [4]) K-I. 30. [5]) Ks. K-I. 5. 75 A) *Hiiritynen* ja *Hyyretyinen* p 86.

D.	*Neiti kosken korvallinen.*	p 88.
E.	*Impi virran vierell⌈inen⌉.*	p 88.
76.	*Tyttö vilkkunan näkönen.*	m 21.
77.	*Vakka vask⌈inen⌉ käessä.*	p 36.
78.	*Suka vaskinen vakassa.*	p 36.
79 A.	*Sepä päätänsä sukivi.*	p 86.
B.	*Neiti päätänsä sukivi.*	p 39.
C.	*Impi päätänsä sukiivi.*	p 42.
D.	*Oli päätään sukiv⌈a⌉.*	p 35.
E.	*Jolla päätänsä sukii.*	p 36.
F.	*Itse päätänsä sukevi.*	p 38.
80 A.	*Hapšujanša harjovali.*	p 16.
B.	*Harjakšieše hampsuojeľi.*	p 51.
81 A.	*Korvalla tulizen kožen.*	p 51.
B.	*Kosken korvalla kovalla.*	p 38.
C.	*Kosken korvalla syvällä.*	p 39.
D.	*Jalon koskenki nis'alla.*	p 50.
82 A.	*Vierellä tulizen virran.*	p 51.
B.	*Pyhän virran viertehellä.*	p 38.
83.	*Jarmon kannolla jalolla.*	p 86.
84.	*Jukosella juurikalla.*	p 39.
85.	*Palavassa paahtehessa.*	p 50.
86.	*Kiven kirjavan selällä.*	p 50.
87.	*Kalan luisella su'alla.*	p 50.
88 A.	*Suastansa pii pirahti.*	m 21.
B.	*Pii pirahti maalle.*	p 50.
89 A.	*Taittu taimen harjaštansa.*	m 21.
B.	*Haimen taittu harjaštańi.*	p 16.
C.	*Taittu hammaš harjaštańi.*	p 51.
90 A.	*Hivus päästänsä putosi.*	m 21.

---

76) p 11. 79 A) *Se on* p 88. 79 B) p 11, 50; *šukasi* p. 51: 79 C) p 11; *šukieli* p 16. 80 A) p 38--9, 42, 86, 88; *harjoavi* p 11. 35 a; *harjoali* p 36, 38. 81 A) p 16, 86. 81 B) p 42. 82 A) p 16. 82 B) *vierömillä* p 11, 42. 84) *Jukasella* p 86. 88 A) p 16, 36, 38-9, 42, 86, 88 *šuvaštańi* p16. 89 A) p 35 a, 39, 86, 88. 89 B) p 16, 36, 38, 42; *läksi* p 11. 90 A) p 35 a.

B. *Hivus päästänsä solahti.* p 42.
C. *Suortia poiᵀs¹ puʳtosi¹.* p 11.

75—90. Jonkun pahan syntyminen putoavasta esineestä on yleinen piirre loitsuissamme [1]. Koska tällaiset loitsut kumminkin tavataan vaan itäisillä alueillamme sekä Savossa ja savolaisten asumissa seuduissa, niin luulen, että useimmat niistä ovat myöhempi-syntyisiä. Ainoat loitsut, missä putoaminen on alkuperäisempiä piirteitä, ovat Veren- ja Tulenluvut sekä Neljä neittä.

Ensinmainitussa tavataan säkeitä sellaisia kuin:

Punainen putoamasta [2].
Puna peltoon pitoo [3].
Veri tilkka tippumaan [4].
Puna tilkku tilkuhtamaan [5].
Tipavutti tibarehia [6].
Simatilkku tippukohon [7].
Kumpuun uroon kulta [8].

Samoin manataan melkein kaikissa näissä loitsuissa *tyyristä, miesten hemppua, tinneriä* y. m. tippumasta.

Tulenluvussa, jota jo ennen olemme tarkastaneet, puhutaan taas *tuli-* tai *punasorosen* putoamisesta.

---

¹) Esim. Käärmeen-synnyissä, keihäs putoo: M. A. Europaeus. I. 6. Liperi; Lönnrot. Q. 143. Tohmajärvi; sormus putoo: Sirelius. 91. Suistamo; Lönnrot. S. 177. Kesälahti; Lilius. läh. 3. n:o 71. Savonranta; hius tai palmikko putoo: Lönnrot. S. 178. Kesälahti; Gottlund. 588. Karttula; Arvidsson. V. 14. Lohtaja. ²) *putoamahan, putoamatta* y. m. — Paraske. 167. Lempaala; Saxbäck. 367. Vuole ja 1015. Rääppyvä; Heinonen (1436) Veri a ja b sekä Meron. 19. Hiitola: Neovius. 627. Sakkola; Europaeus. K. 458. Kuolemajärvi; Basilier. 15. Sortavala; Krohn. 5150. Impilahti, 7549. Suistamo ja 5843. Suojärvi; Gottlund. 587. Kuopio, 473. Juva ja 733. Ruotsin suomal.; Arvidsson. VIII. 7. Kiuruvesi; Räisänen. 13. Hankasalmi; Rautell. 256. Vihanti; Krohn. 0419. Hyrynsalmi; Meriläinen. I. 177. Lappi. ³) Krohn. 234. Piippola. ⁴) Basilier. 15. Sortavala ja 183. Suistamo; Gottlund. 587. Kuopio y. m. ⁵) Krohn. 7549. Suistamo. ⁶) Krohn. 5843. Suojärvi. ⁷) Krohn. 0419. Hyrynsalmi. ⁸) Meriläinen. I. 177. Lappi.

Mahdollisesti on paljon yhteyttä olemassa Vereh- ja Tulenlukujenkin välillä; mutta se on kaikissa tapauksissa varma, että esineen putoaminen synnyissä on pääasiassa näitten sekä n. k. Neljän neidon vaikutusta.

Käärmeen loitsussa taas kutsutaan käärmettä Paholaisen y. m. karvaksi:

Hinehitten hiuskarva,
Pannahitten partakarva [1].
Eläin kapehen karva,
Ihmisen ihon karva [2].
Pirun karva, pajun karva,
Ihmisen ihon karva [3].

Kun käärmettä myöskin kutsutaan *kiehkuraksi* ja *sykkyräksi* y. m., oli tästä lyhyt ajatushyppäys siihen, että sitä ruvettiin kutsumaan jonkun pahan olennon *letiksi.* Tämä nimi vakaantui loitsuun ehkä erityisesti sentähden, että käärmeen ruumiinmuoto muistuttaa palmikkoa. Useissa paikoissa Länsi-Suomea sanotaan vieläkin eräästä lehmäin taudista: *siihen on mennyt letti;* vaikka sanojat eivät useimmiten tiedäkään, mikä *letti* on. Käärmettä ei näet tavallisesti kutsuta sillä nimellä.

Kun edellisen kaltainen Käärmeenloitsu on sekaantunut niihin loitsuihin, missä kerrotaan esineen putoamisesta, on sen alku saanut seuraavan muodon:

Letti lemmolta putosi,
Hius hiien tyttäreltä [4],

ja samalla on runoon usein liittynyt kertomus hiusten harjaamisesta [5].

Tämä kertomus, joka sekä Siikaisen- (vihueen) että Käärmeenloitsussa tavataan pääasiassa samallaisena, kuin Isossa tammessakin, on alkuisin siitä ballaadista, missä kerrotaan miekan merestä löytämisestä.

---

[1]) Paldani. 76. Ikalinen; Lönnrot. S. 96. Juva. [2]) Reinholm. 266. Kälviä. [3]) Nurmio. (10876) 608. Isokyrö. [4]) Esim. Gottlund. 588. Karttula; Lönnrot. S. 178. Kesälahti. [5]) Esim. Arvidsson. V. 14. Lohtaja.

Tämän runon inkeriläisten toisintojen mukaan kertoo tyttö:

Mänin miä rannoille, meroille,
Istuisin meroin kivoille,
Liki vettä valkeaista;
Aloin miä päätään sukkii,
Hiuksiaan harjaella:
Suilahti suka meroi,
Täine lauta lainehelle [1].

Yhtäläisyys tarkastettavaimme säetten ja tämän runokohdan välillä on niin suuri, ettei niitten yhteys kaipaisi erityistä todistelua. Mainitsen kumminkin erään kohdan. Inkerin runossa on tytöllä *täinen* l. *täine lauta* [2]. Väärinkäsityksen kautta on tästä sekä Suomen puolella että Vienassa tullut *taina* t. *taimen;* vaikka sen nimisillä esineillä ei muuten ole mitään yhteyttä suan kanssa. Hiuksen putoamisesta puhuttaissa ei *solahti* sana, kuten säkeessä 90 B, ole paikallaan. Se on jäänyt runoon niiltä ajoilta, jolloin siinä vielä oli puhe suan putoamisesta. Mainitussa Inkerin runossa se onkin aivan yleinen.

Hiuksia harjaava neito on runossamme esitetty Inkerin runosta poikkeavalla tavalla. Mustan kerittypäisen tytön olemme Tulenluvussa tavanneet niin läntisessä paikkakunnassa kuin Längelmäki [3]. Kun musta olento tälle loitsulle muutenkin on ominainen, niin ei ole epäilemistäkään, ettei mustahiuksinen harjaajakin ole siitä runosta alkuisin. Epiteetti *Hyyrötyinen*, jolle myös tavataan toisinnot *Hiirityinen* ja *hyyretyinen* sitävastoin johtuu inkeriläisestä runosta. Se on mukailu sanasta *hiirettinen,* joka Lönnrotin mukaan on = *hårfläta.* Inkerin runossa esiytyvä tyttö onkin merkillinen juuri tukkansa suuruudesta. Hän näet kertoo runossa:

---

[1]) Porkka. I. 71; sama: I. 67-70, 72. Hevaa; III. 46—54. Soikkola y. m. [2]) *Täine lauta* on väännös vastaavassa Viron runossa esiytyvistä: *pealauda* ja *pärjelauda.* Ks. siv. 229-30. [3]) Ks. siv. 268.

Kasvoi miulle kassa pitkä,
Kassa pitkä, tukka tuima,
Hius aivan hienokkain.
Ei voint suka sukkia,
Sianharjas harjaella[1].

Virossa ja Inkerissä on harja myös jalometallinen[2].

Runokohtamme kulku kokonaisuudessaan on siis seuraava: Inkeriläinen ballaadi sekaantui ensin Käärmeenloitsuun, jossa sitä ennen jo oli hiuksen tai palmikon veteen putoaminen[3]. Tästä loitsusta yhtyi se taas Isoon tammeen. Samalla sai se loitsun luonteen, joka ilmenee kosken tulisuudessa[4] (säk. 81—5).

Itä-Pohjanmaalta on saatu toisinto (m 27 b), joka alkaa:

Vilja ennen maata juoksi,
Kave muinen kankahia;
Jopa villat siitä vieri,
Karvat kantahan repesi.
Tuohon kasvo kaunis tammi.

Tässä runossa, joka on muunnos Ritvalan helkavirren Tuomensynnystä, esiintyy se ajatus, että tammi kasvaa karvoista. Kun mainittu helkavirsi jo P-K:ssa ja varsinkin tarkastettavallamme alueella muutenkin on usein sekaantunut Isoon tammeen, niin on luultavaa, että tämä yksinäinen toisinto edustaa ehkä yleisempääkin laulutapaa. Sen suuri muuntuminenkin alkuperästään vahvistaa olettamusta. Tästä runomuodosta olisi helposti johduttu siihen, jonka mukaan tammi kasvaa hiuksesta, varsinkin kun Käärmeenloitsussakin jo on puhe myös *kapehen karvasta.*

Tässä yhteydessä sopinee myös ottaa esille sen toisinnon, jonka mukaan tammi kasvaa poukusta[5]. Tämä alkaa:

---

[1]) Porkka. III. 48. Soikkola. [2]) Esim. Porkka. III. 47. Ks. siv. siv. 229 - 30. [3]) Vrt. veteen sylkeminen. [4]) Loitsuissa esiytyvä tulinen virta, palava paahde, on selvään sekotus veren loitsussa esiytyvästä Joortanin virrasta sekä loitsuissa yleensä esiytyvästä *pahan vallan valkeasta*, helvetistä. [5]) p 2.

Paukku lenti nuotiosta,
Räisky Koittaren tulesta
Nurmelle mesi nukalle,
Maalle maksan karvaselle,
Niemellä nimettömällä,
Saarella selällisellä;
Siitäpä synty syntyi,
Siitäpä suku sikesi,
Siitä kasvoi kaunis tammi.

Poukan putoaminen on alkuisin Tulenluvusta [1]. Aiheen siihen, että se putoaa *Koittaren tulesta*, on antanut runo, jonka mukaan kutovalta Kuuttarelta putoaa puun aihe. Kuutar taas on tullut neljän (kolmen) kutovan neidon sijaan. Näitten kyynelistähän myös kasvaa sekä tammi että muitakin puita [2]. *Koitar* on tullut *Kuuttaren* sijaan, koska viimeksimainitun tulesta, vielä vähemmän nuotiosta, ei juuri voi puhua.

Muut edelläolevassa runokohdassa esiytyvät piirteet joko olemme ennen tulleet tuntemaan tai ovat ne sellaisia, jotka yleiseen esiytyvät loitsuissa.

Tammen kasvaminen on kerrottu seuraavilla säkeillä:

91 A.	*Siihen kasvo kaunis tammi.*	m 22 b.
B.	*Tuošta kašvo kauńis tammi.*	p 16.
C.	*Jošta kašvo kauńis tammi.*	p 34.
D.	*Kasvoi ennen kaunis tammi.*	p 63.
92.	*Tuohon k⌜asvoi⌝ suuri t⌜ammi⌝.*	p 49.
93.	*Kovin kasvo korkiaksi.*	m 28.
94.	*Tuosta taisi tammi nosta.*	p 36.
95.	*Kun kasvo tul⌜inen⌝ t⌜ammi⌝.*	p 29.
96.	*Siitä kasvoi aika tammi.*	m 12.
97.	*Kasvo tammi kukka lehvä.*	p 50.

[1]) Ks. siv. 314—5. [2]) Ks. siv. 358. 91 A) p 11, 19, 35 b, 37—8, 40, 44, 51, 61 a, 74, 81, 84, 87, 89; m 19, 22 a; *Siitä* p 2, 10, 12, 13, 14, 23, 27, 35 a, 42—3, 47, 53, 57, 66, 68, 72, 76, 81, 86, 87 b, 88; m 21, 22 c; *siellä* p 39, 56, 59; *sieltä* p 31. 91 B) p 45, 70—1, 73. 91 C) p 78. 93) p 2.

98.	*Kukkalehvä, rauta oksa.*	p 50.
99.	*Kasvo koivu Kolkomajoell.*	p 75.
100.	*Iso puu imandron suoll.*	p 75.
101.	*Šuoriziko puu sorija.*	p 51.
102.	*Joho kasvo puu kamala.*	p 21.
103.	*Ŭleni metini mäntŭ.*	p 27.
104 A.	*Vesa verratoin yleni.*	m 19.
B.	*Vesa virkeä yleni.*	m 21.
C.	*Kasvo puu verratoine.*	p 21.
105 A.	*Yleni vihanta virvi.*	m 17.
B.	*Virpi virheetöin yleni.*	m 22 b.
C.	*Yleni on pitkä virpi.*	p 43.
106.	*Maon mustissa veri⌈stä⌉.*	p 57.
107.	*Tuon⌈en⌉ t⌈oukan⌉ h⌈urmehista⌉.*	p 57.
108 A.	*Olovahko oksiltansa.*	p 47.
B.	*Joka oli okšiltah olova.*	p 21.
109.	*Leviähkö lehviltähä.*	p 61.
110.	*Hatiehko juurillensa.*	m 21.
111 A.	*Oksat ilmoille ojenti.*	p 10.
B.	*Oksat ilmoille olotti.*	p 12.
C.	*Oksat ilmoille yleni.*	m 17.
112 A.	*Lehvät ilmoillen levisi.*	m 22 a.
B.	*Lehvät taivolle levitti.*	p 12.
C.	*Levit⌈teli⌉ lehv⌈iään⌉.*	p 64.
113 A.	*Latvoa täŭtti taivosehe.*	p 27.

---

104 A) p 2, 12, 14, 16, 19, 35 b, 38, 45, 47, 49, 53, 56, 61–6, 71–3, 81, 83–4, 87–9; m 27 b; yletä p 36. 105 B) m 22 a, 27 b, 28, 105 A) p 7, 10, 11, 23, 31, 34–5, 37, 39—40, 42, 44, 57, 59, 66, 68, 70, 74, 76, 78, 87 b; m 27 b. 108 A) p 56, 61 a, 61 b, 75, 86, 89; m 17, m 27 b, 28; *olevaini*, p 51. 109) p 47, 61 b, 86 89; m 17, 27 b, 28; *lehvillensä* m 21 a; *Levie* p 56; *Oli — leviä* p 21; *Levijäin oli* p. 51. 111 A) p 10, 14, 45, 46 b, 49, 52, 57, 59, 71, 72, 74, 83; *ojeni* p 35 b; *ojeli* p 34; *ojettih* p 44; *ojendi* p 62, 84. 111 B) p 12–3, 73, 78. 111 C) m 27 b. 112 A) p 29, 34, 35 b, 40, 42, 45, 66, 74, 83–4; *levitti* p 14, 44, 46 b, 49, 52, 57, 59, 62, 72–3, 78; *leveni* p 68. 112 B) p 71. 112 C) p 65. 113 A) p 34, 40, 46 b, 89, m 12, 22 a; *taivahalle* p 57, 66; m 22 b; *taivahille* m 17; *taivosella* p 7, 10, 42.

B. *Latva tarttu taivos⸢ehen⸣.* p 29.
C. *Latvoin taivolle tavotti.* p 29.
D. *Latva taivuo tapasi.* p 47.
E. *Latva tirppo taivoseen.* m 28.
114. *Māsta saati taivoseh.* p 50.
115. *Kasvo tammi taivosella.* p 7.
116. *Virpa pilviin yletty.* m 28.
117 A. *Peitti p⸢äivän⸣ p⸢aistamasta⸣.* m 22 a.
B. *Piätti p⸢äiväm⸣ ⸢paistamašta⸣.* p 29.
C. *Esti päiväm paistamašta.* p 21.
118. *Päiväm peitti latvallaha.* p 25.
119 A. *Piätti kuun ⸢kumottamasta⸣.* p 11.
B. *Kuutamat kumottam⸢asta⸣.* p 42.
C. *Kuun Jumalan koittamasta.* p 54.
D. *Kuun luojan kumottamasta.* p 29.
E. *Esti kuun kumottamasta.* p 21.
F. *Kuun raukan kumottamasta.* m 12.
G. *Kuun kullan kumottamasta.* m 21.
H. *Kaihti kuun kumottamasta.* m 28.
I. *Kuuhuon kumottamasta.* p 14.
120. *Kuun kumosi okšillaha.* p 25.
121. *Päivän peitti, kuun kaotti.* p 78.
122 A. *Tähet taivon kulkem⸢asta⸣.* p 42.
B. *Tähet kanssa tuikkimasta.* m 22 b.
123. *Pikkuruisen pilkkimästä.* m 22 b.
124 A. *Peitti pilvet juoksemasta.* m 12.
B. *Piätti pilvet juoksemasta.* m 22 b.
C. *Pienet pilvet juoksomasta.* p 46 b.
D. *Esti pilvet juoxemasta.* m 22 a.

---

113 B) p 83–4. 113 D) p 86. 117 A) p 62, 64–5, 68, 74, 78, 83–4. 87. 117 B) p 14, 42, 46–7, 53; m 19, 21; *päivä* p 12; *Piätty päivyt* p 86. 117 C) 71–2; m 17, 22 b, 28. 119 A) p 35 b 46; m 19. 119 B) p 42, 68, 71–2. 119 E) m 17, 22 a, b. 119 D) p 21, 47, 61, 65; *Kuuhun* p 64, 87; *Kuudozen* p 74; *Kuuhut* p 86. 124 A) p 35 a, 43, 62, 83; m 22 a. 124 B) p 7, 10, 11, 14, 19, 34, 35 b, 40, 42, 44–5. 47, 49, 61 a, 64–6, 68, 70, 81, 84, 87, 89; m 21, 22 a, 28; *Piätty* p 86. 124 C) m 19. 124 D) m 27 b.

	E.	*Siellä pilv⌈i⌉ juoks⌈ematta⌉.*	p 23.
125.		*Kiivahasti kiitämästä.*	m 22 b.
126.		*Joutsenna jorottamasta.*	m 22 b.
127	A.	*Hattarat hasertamasta.*	m 19.
	B.	*Hattarat hajuomasta.*	p 40.
	C.	*Hattarat harittamasta.*	m 22 a.
	D.	*Hattarat hauttamasta.*	m 28.
	E.	*Hattarat vaeldamasta.*	p 7.
	F.	*Hatakat vaeltamasta.*	p 84.
128.		*Pietti pilven, peitti päivän.*	m 21.
129.		*Kuusen oksat kuuna paisto.*	m 12.
130.		*Päivänä vaka petäjät.*	m 12.
131	A.	*Vilu viljalle tuloovi.*	m 28.
	B.	*Siit' on vilu viil'ah tullun.*	p 21.
132	A.	*Kamala veen kaloille.*	m 28.
	B.	*Kavala veen kaloilla.*	p 86.
133.		*Ikävä imehnosille.*	p 89.
134.		*Ikävä tuli ilman lintusilla.*	p 83.
135	A.	*Ilman päivän paistamatta.*	p 14.
	B.	*Kun ei päi⌈vä⌉ paistakk⌈ana⌉.*	p 12.
136	A.	*Kuuhuon kumottamatta.*	p 14.
	B.	*Eikä kuuhuot kumota.*	p 29.
137.		*Vasten meitä vaivasia.*	p 29.
138.		*Kohti koito päiväisiä.*	p 29.

95. **Säe on syntynyt Tulenluvun vaikutuksesta** [1].

---

127 A) p 43–4, 46 b, 59, 61 b, 64–5, 70, 86, 89; m 27 b; *hatsattamasta* p 10, 34–5, 45, 47, 61 a, 62, 66, 83–4. 127 C) p 19. 127 E) p 28. 131 A) p 14, 47, 49, 53, 61 a, 64 b, 71, 72, 74, 86; *viljalta* p 52. 132 A) p 14, 21, 47, 49, 53, 64; *Kamelo* p 61 a, 71; *kamala* p 72, 88. 132 B) *Kavelo* p 89; *kavela* p 52, 74. 133) *imehniskoilla* p 12, 29. 135 A) p 49, 61 a, 64, 74, 89. 135 B) *nyt — paista* p 29. 136 A) p 61 a, 64; *Kuun* p 89; *Kuudozen* p 74; *Kuutoman* p 49. [1]) Ks siv. 318.

97—8. Epiteetti *rautaoksa* on yleinen kuivalla kuusella Kateidenloitsussa[1]. *Kukkalehvä* on korpeen kasvavan ihmekuusen epiteetti jo Inkerissä[2].

99—100. Säkeet ovat luultavasti muunnoksia edellämainituista suuren puun kasvamista kertovista runoista[3].

106—7. Säkeet ovat muodostuneet Tulenluvussa siinä yhteydessä, missä kerrotaan pitkän pellavan aikaansaaminen.

124. Toisinto E on muodostunut erään loitsuun vivahtavan runon vaikutuksesta, jossa pilveä kehotetaan menemään pois päivän päältä ja sitte jaktetaan:

Mene pilvi Pietolahan!	*Siellä käymättä oluet,*
Siellä vettä tarvitahan:	*Siellä lapset ristimättä*[4].

129—30. Säkeet ovat alkuisin Virossa ja Inkerissä yleisestä ihmemaan runosta, joka jo viimeksimainitulla alueella on runoomme yhtynyt[3].

131—8. Säkeet ovat tulleet Päivänpäästöstä[5].

Kaataminen sekä sen yhteydessä olevat seikat kerrotaan seuraavilla säkeillä:

139	A.	*Neiot neuvoa pitävi.*	m 21.
	B.	*Nuoret neuvoa pitivät.*	m 17.
140.		*Morsian mokoman tuuman.*	m 22 b.
141.		*Akatki ajattelevi.*	m 21.
142.		*Ikäpuolet arvelivat.*	m 17.
143.		*Kuinka kuutta olt'anehen*[1].	p 19.
144.		*Otavatta olt'anehen*[1].	m 22 b.
145.		*Päivättä elettänehen.*	m 22 b.

[1]) P-K. 86—7. [2]) Europaeus. I. 215; Toksova y. m.; ks. I-K. 101—3. [3]) Ks. K-I. 65—8. [4]) Länkelä. Lukukirja. II; sama: Reinholm. 96. Soikkola, 97. Uusikirkko; Europaeus. G. 446 v. m.. [5]) Vrt P-K. 107—9. 139 A) p 42; m 21, 22 b; *pitävät* p 19, 62; *pitivät* m 22 a. 139 B) m 27 b. 142) m 27 b. 143) m 21; *oltaisiin* m 17, 27 b; *lietänehen* m 22 a, b. 144) m. 22 a. 145) m 21, 22 a; *elettäisiin.* m 17, 27 b.

146.	*Tukaľ on tuleta olla.*	m 22 a.
147.	*Vaiva suuri valkeata.*	m 22 a.
148 A.	*Etsittihin kaat⸢ajata⸣.*	m 28.
B.	*K⸢atsottihin kaatajata⸣.*	p 76.
C.	*Etsittiin leikkajoa.*	p 35.
D.	*Tuon on tammen leikkoajaista.*	p 74.
E.	*Etsittih sidägi miestä.*	p 74.
F.	*Haettiin sitä miestä.*	p 36.
G.	*Etsitähän tietäjätä.*	p 53.
149.	*Kuatajoa tulisen tammen.*	p 47.
150.	*Ei ole tammen kaataj⸢ata⸣.*	p 79.
151 A.	*Ei ollut sitä urosta.*	p 12.
B.	*Ei ollut sitä miestä.*	m 17.
152.	*Eikä miestä urhiata.*	p 88.
153.	*Ei sitä emäni lasta.*	p 12.
154 A.	*Tämän tammen taittajoa.*	m 21.
B.	*Ei ole tammen taittajova.*	p 16.
155.	*Eikä raian raatajoa.*	p 79.
156.	*Puun pahan hävittäjää.*	p 79.
157.	*Puun murskan musertajoa.*	p 23.
158 A.	*Nŭkŭseś on nuorisossa.*	p 47.
B.	*Onko täss⸢ä⸣ nuor⸢isossa⸣.*	p 64.
159.	*Kansassa ylenevässä.*	m 21.
160.	*Urohoisessa väessä.*	m 21.
161.	*Miehisessä joukiossa.*	m 21.
162 A.	*Ollekko väessä tässä.*	m 21.
B.	*Ei ole väessä tässä.*	p 47.
163.	*Oli n⸢uori⸣ J⸢oukamoinen⸣.*	p 75.
164.	*S⸢ep oli⸣ v⸢anha⸣ V⸢äinämöinen⸣.*	p 64.

146) *Tukela* p 42. 62. 147) p 62, 42. 148 A) p 21, 49, 71 – 2, 86 – 7: *Etsitään tammen* p 89; *Etsitäs puun on* p 61. 148 B) p 78. 148 C) p 76, 78. 148 E) *tuota* m 22 b; *mointa* m 22 a. 148 F) *tuota* m 22 a. 148 G) *Etšittihp'on* p 46. 151 A) p 88; *ole* p 23, 27, 30, 87 b. 151 B) p 11; m 27 b; *Ollut* p. 11; *ole* p 51. 154 A) p 23, 35, 47, 51, 64, 87; *taittajaista* p 65; *Tuo on* p 46. 157) p 87 b; *musertaa* p 88. 158 B) p 65. 159) p 47. 162 B) *ollut* m 21. 164) p 65.

165.		*Etsi päivän leikkajoa.*	p 75.
166.		*E⌈tsi⌉ p⌈äivän⌉, e⌈tsi⌉ toi⌈sen⌉.*	p 75.
167.		*Alko koh⌈ta⌉ kolmannenkin.*	p 75.
168.		*Kyselipä joukostah⌈an⌉.*	p 64.
169.		*Ezitteli kans⌈astahan⌉.*	p 64.
170.		*Ruotsista, Venäjähäldä.*	p 38.
171.		*Vienosta Venäjän maasta.*	m 17.
172.		*Kauheesta Karjalasta.*	m 17.
173	A.	*Kahen riikin riita maalda.*	p 38.
	B.	*Kolmen riikin riitamaalta.*	p 36.
	C.	*Tämän riikin riitamaalta.*	m 17.
174.		*Kahen Karjalan väliltä.*	p 36.
175.		*Kaiken kaupungin rajalda.*	p 38.
176	A.	*Kuuelta kirkon kuuluvilta.*	p 35.
	B.	*Kuuesta ⌈kirkon kylästä.*	m 22 a.
177	A.	*Vähäisestä pitäjäästä.*	m 22 b.
	B.	*Viiestä pitäjähästä.*	m 22 a.
178.		*Tien ⌈kuuen jakaimelta⌉.*	p 35.
179	A.	*Puut puiten, jaoten heinät.*	p 87 a.
	B.	*Puut pujellen, moat majellen.*	p 61 a.
	C.	*Puut puuten kanervat katkoin.*	p 86.
180	A.	*Jakoallen hienot heinät.*	p 61 a.
	B.	*Erottelen hienot heinät.*	p 76.
181.		*Katsellen kanervan juuret.*	p 61 a.
182.		*Etsittihin eikä löytty.*	p 38.
183.		*Haettiin ei havattu.*	m 27 b.
184.		*Eipä löüvü leikkojoa.*	p 61 a.
185.		*Eikö ois miestä syntyjeä.*	p 71.
186.		*Eikö ois miestä kuolovoa.*	p 71.
187.		*Ei tämän emon alassa.*	m 21.
188	A.	*Nousipa on mieš mereštä.*	p 21.

---

168) p 65. 169) p 65. 170) p 36; *Venäjän maassa* m 27 b. 173 C) m 27 b. 176 A) *Kuuen* m 22 b. 179 A) *puhellen — jajaollen* p 71-2. 180 A) p 86, 88. 180 B) p 78. 181) p 71—2, 76, 78—9. 182) p 74; m 27 b; *tuota löydykkänä* p 76. 185) *ole* p 72. 186) *ole* p 72. 188 A) p 74, 26.

B.	*Jop on mies merestä nousi.*	p 14.
C.	*Musta mies merestä nousi.*	m 12.
D.	*Ukkoni mer⸢estä⸣ nousi.*	p 12.
E.	*Mies merestä näytteleksе.*	p 71.
F.	*Pieni mieš merestä nousi.*	p 25.
G.	*Nousiba miekkonen merestä.*	p 62.
189 A.	*Uros aallosta yle⸢ni⸣.*	p 11.
B.	*Uro aaltojen kesestä.*	p 29.
C.	*Ukko aallosta üleni.*	p 63.
D.	*Aallosta ylentelexen.*	m 22 a.
190 A.	*Hyyukko merestä nousi.*	p 52.
B.	*Nousi hyinen mies m⸢erestä⸣.*	p 29.
191.	*Tuli poika Pohjolasta.*	m 22 a.
192.	*Poika Pohjolan takoa.*	m 27 b.
193.	*Pieni mies Pimentolasta.*	m 22 b.
194 A.	*Eikä aivan pienen p⸢ieni⸣.*	p 42.
B.	*Eikä uro pienimpikää⸢n⸣.*	p 29.
195 A.	*Eikä uro aivan suuri.*	p 29.
B.	*Eikä ollut suuren suuri.*	m 19.
196.	*Eikä suuri, eikä pieni.*	p 88.
197.	*Seulan alle seisomahan.*	m 22 b.
198.	*Maljan alle maata mahtu.*	m 22 b.
199 A.	*Vaimon vaaksan korkuhuinen.*	m 19.
B.	*Vaimon vaaksan varrellinen.*	m 21.
C.	*Voaksan kuuven korkuhinen.*	m 12.
D.	*Pienen vaaxanni pitunen.*	m 22 a.
200 A.	*Kolmen on šormen koskevuińi.*	p 25.

---

188 C) m 22 a. 188 D) p 12, 47, 78, 85. 188 E) p 72. 188 F) p 11, 23, 27, 38, 42, 45, 46 b, 68, 75—6, 87 b; m 19, 21; *Pikku* p 16, 17, 19, 35, 39, 48, 51, 56, 61, 64–5, 73, 86–9; m 5, 28; *Tuli pikku* p 49, 87 b. 189 A) p 14, 25, 47–8, 61, 71—3, 76, 87, 89; m 21; *kohosi* p 27. 189 B) *Sejasta* p 26. 189 C) p 74. 191) m 17, 22 b, 27 b. 194 A) *ole* p 46; *ollut* m 19. 195 B) *Eikä aivan* p 42, 46. 196) p 27; *Eik ole* p 25. 197) m 22 a, 28. 198) m 22 a, 28. 199 A) p 11, 16, 38–9, 45—6, 51, 68, 86, 88. 199 B) p 52. 200 A) p 27, 64–5, 87 b, 89; *korkevus* p 56; *vušše* p 21; *koskunainen* p 23, 48; m 22 a, b, 28.

	B.	*Kahen sormen soihkevuse.*	p 71.
201	A.	*Pystyn peukal⌈on pitunen⌉.*	p 11.
	B.	*Yhen peukalom pivušse.*	p 21.
	C.	*Tuskin peukalon pitunen.*	p 86.
202	A.	*Ukko on yhtä kyynärää.*	p 12.
	B.	*It' on yhtä kyynärätä.*	p 62.
	C.	*Mies on yhtä kyynäreä.*	p 76.
	D.	*Itse mies on küünäreä.*	p 61 a.
	E.	*Niin sie yhtä ky⌈ynäreä⌉.*	p 49.
203.		*Suu sill on satoa sültä.*	p 27.
204.		*Kita kolmen kosken verta.*	p 27.
205	A.	*Sill on kassa kantapäässä.*	p 89.
	B.	*Hivuš on jouhet kanta-päihe.*	p 25.
	C.	*Hivuxet kalcku kanta päillä.*	m 22 a.
206	A.	*Parta kahta kyynäreä.*	p 12.
	B.	*Parta kahta arsin⌈ata⌉.*	p 49.
	C.	*Parta polvilla eessä.*	p 29.
	D.	*Nännit polvessa eessä.*	p 89.
	E.	*Parta jouhet olka päihe.*	p 26.
207	A.	*Syltä puksut polven peästä.*	p 56.
	B.	*Syltä oli housut lahkehesta.*	m 22 b.
	C.	*Syltä oli suusta housun lahket.*	m 28.
208.		*Puolta toista polven päältä.*	m 22 b.
209	A.	*Kahta kuotijet jalassa.*	p 47.
	B.	*Kahta kaatiot leviät.*	p 86.
	C.	*Kahta kaartehen perästä.*	m 22 b.
	D.	*Höüsüt kolmie jalassa.*	p 74.
210.		*Leveillä liehumilla.*	m 22 a.
211	A.	*Hyinen hatt⌈u hartioilla⌉.*	p 49.

---

200 B) *soikkevuini* p 72. 201 A) p 11, 16, 23, 25, 27, 38–9, 45, 46 b, 48, 51, 54, 64, 65, 68, 71—2, 86, 87 b, 89; m 12, 19, 21, 22 b; *pituvus* p 56. 201 C) *korttelin* m 28. 202 A) p 64–5, 74, 78, 83—4; *Uros* p 29. 205 C) p 19 206 A) p 61–2, 64, 74, 76, 78, 83–4. 206 B) p 65. 206 C) *polvilla kopisi* m 22 a. 207 A) *Sylt'on* p 86 -7. 207 B) m 22 a. 208) m 22 a, 28. 209 A) p 47, 56 73. 209 B) 87. 209 C) m 22 a. 211 A) 62, 64, 76, 78, 83–4. 86—7; *Hyyp'on* p 52.

	B.	*Jäinen hattu hartioilla.*	p 85.
	C.	*Jäinen lakki päälaella.*	p 85.
212.		*Sült on hattu hartejilla.*	p 47.
213.		*Piäss' on puosińi küpärä.*	p 47
214.		*Rautaharkko hartijoilla.*	p 71.
215.		*Vejen hattu hartiella.*	p 12.
216.		*Hyinen vyöhyt vyölle vyötty.*	p 29.
217	A.	*Hyiset kint'ahat käessä'.*	p 49.
	B.	*Jäis⌜et⌝ kin⌜tahat kuessä⌝.*	p 64.
218.		*Vaski vanttuhut käjessä.*	p 47.
219.		*Kivikintahat käjessä.*	p 71.
220.		*Uudet kintahat käessä.*	m 21.
221.		*Pikku kint⌜ahat⌝ k⌜äessä⌝.*	p 11.
222	A.	*Uuet k⌜irjat⌝ k⌜intahissa⌝.*	p 11.
	B.	*Vanhat kirjat vanttuhissa.*	m 21.
223.		*Jalass' on kiviset kenkät.*	p 47.
224.		*Hyistä kelkkoa vetäävi.*	p 89.
225.		*Hyistä tammia taluuvi.*	p 89.
226	A.	*Pikku kelkkanen perässä.*	m 21.
	B.	*Pikku on kelkk⌜a⌝ jälessä.*	p 88.
227.		*Hyys on ilmat, jääs on järvet.*	p 89.
228.		*Hallas on hamehen helmat.*	p 89.
229.		*Pikku hirves kelkkasessa.*	m 21.
230	A.	*Pikku kirvehet käessä.*	p 89.
	B.	*Pieni kirves vyön takana.*	p 87 b.
	C.	*Pikku kirvehet olalla.*	p 42.
	D.	*Pikku kirves kainalossa.*	p 23.
231.		*Kassaraińi kainalošša.*	p 16.
232	A.	*H⌜yinen⌝ kirves vyön takana.*	p 29.

---

212) p 73. 213) p 86–7, 89, 214) p 72. 217 A) p 83–4, 89. 217 B) p 76, 78. 218) p 86. 219) p 72. 220) p 38, 42, 68. 222 A) p 68. 222 B) p 38, 42. 223) p 86—7; *jaloissa'* p 89. 226 A) p 11. 39. 226 B) *Pieni kelkkańi* p 16, 38, 45, 51. 229) p 11, 16, 38–9, 51; *Pieni* p 88. 230 A) *Pieni kirves* p 25; *Pieni kirvehyt* p 17. 230 C) p 68. 231) p 16, 17, 25—7, 87 b. 232 A) p 49, 74; *Hyyp' on* p 52.

B.	*Jäinen kirves vüön tagana.*	p 62.
233.	*Kirves on lumiteräinen.*	p 64.
234.	*Vaski varsi kirvehessä.*	m 22 b.
235 A.	*Hyinen varsi kirv⌜ehe⌝ssä.*	p 29.
B.	*Jäinen varsi kirvehess⌜ä⌝.*	p 64.
C.	*Hüińe kirves, varzi jäińe.*	p 74.
236.	*Terä uusi kirv⌜ehe⌝ssä.*	m 21.
237.	*Terä uusi, varsi vanha.*	m 21.
238.	*Kirves on uusi olkapeällä.*	p 26.
239.	*Veen kirves vyön takana*	p 12.
240 A.	*Kirves kultanen olalla.*	m 22 a.
B.	*Kultasella kirveheellä.*	m 22 b.
241.	*Varsi kyynärän pitunen.*	m 17.
242.	*Terä vaaksan korkeuinen.*	m 17.
243 A.	*Hivelöövi kirvestänsä.*	m 5.
B.	*Itse kirvestä hivove.*	p 61 a.
C.	*Hio hilki kirvehensä.*	m 21.
244.	*Yöt kirvestä hivoopi.*	p 88.
245 A.	*Päivät varttu valmistaa.*	p 88.
B.	*Varsi valmistelleheksi.*	p 88.
246.	*Tahkosi tasateräsen.*	m 17.
247.	*Tasottave tapparaasa.*	p 46.
248.	*Sai kirves hielletuksi.*	m 21.
249.	*Tasa terä tahkotuksi.*	m 21.
250 A.	*Viijellä virosimella.*	m 5.
B.	*Vii'ellä viron kivellä.*	m 21.
C.	*Viijellä hivusimella.*	p 46 b.

234) p 47, 86-7, 89; m 22 a, 28. 237) p 11. 16, 39, 42, 45, 51, 68, 88. 238) p 27. 240 A) m 28 *kullittu*, m 17, 22 b. 243 A) p 12, 14, 16, 23, 26, 45, 46 b, 47, 48–9, 51-2, 56, 64-5, 68, 71–4, 78 a, 78 b, 86–7, 89; m 12, 19, 27 b, 28, ***Hivu*ˢ*skelou*** p 21; ***Hän hiveli*** p 38; ***Hivelee hän*** p 54; ***Hivelöi*** p 42, m 17. 246) p 38; ***tasaterääänsä*** p 16, 47; m 21, 27 b; *tasaterällä* p 87 b; ***Tahkoili*** m 19; ***Tahkuon*** p 23, 45; ***Tahkosi*** p 49. 248) p 16, 51; ***hiotuk*** p 88. 249) p 16. 51. 250 A) p 16, 51, 89. 250 B) p 26, 42, 68; ***viro*** p 45; ***Viitehen kivehen*** p 38. 88. 250 C) *hioimella* m 19.

	D.	*Viiellä vivuťťimella.*	p 48.
	E.	*Kolmella kokon šulalla.*	p 16.
251	A.	*Kuuvella kovasimella.*	m 5.
	B.	*Kuuvella kuluttimella.*	m 19.
	C.	*Kolmella kovašimella.*	p 21.
	D.	*Neľľäľľä ńivošimella.*	p 21.
252.		*Seihtemällä sietran päällä.*	m 5.
253	A.	*Kaheksalla kannikalla.*	m 19.
	B.	*Kahekšalla kaľľivolla.*	p 21.
	C.	*Kahdeksalla kappaleella.*	m 21.
254	A.	*Aštu kerran jalkovanša.*	p 25.
	B.	*Atu kerr⌜an⌝ jal⌜an⌝ k⌜ahen⌝.*	p 23.
	C.	*Astui yhen jalkojansa.*	m 21.
	D.	*Astui toisen jalkojansa.*	m 21.
	E.	*Toisen kerran jalk⌜ojaan⌝.*	p 30.
	F.	*Jo kerralla kolmannella.*	p 45.
	G.	*Kolmannen kerran ⌜jalkojaan⌝.*	p 30.
	H.	*Aštu kerran kolmannenki.*	p 25.
255.		*Aštu kerran, aštu toisen.*	p 25.
256.		*Polki on vasemån jalan.*	p 78.
257.		*Asteloopi jalkojansa.*	p 86.
258.		*Astu askelta üheksän.*	p 26.
259	A.	*Astuvi tahutteleevi.*	m 5.
	B.	*Astua on keikotteli.*	p 64.

---

250 D) p 49, 61; *vipusimella* m 17. 251 A) p 14, 48, 54, 56, 61. 78, 86—7, 89; m 21; *kovastimehen* p 38, 88. 251 B) p 46. 251 C) p 12, 51, 71—3; *kovastimella* p 52, 74; *kavasimehe* p 64, 65. 252) p 12, 14, 16, 21, 26, 42, 45, 46 b, 47 -9, 51 - 2, 54, 56, 61, 71—4, 78, 86—7, 89; *Seitsemähän* p 38, 64 – 5. 253 A) p 16, 26, 42, 45, 46 b, 47—8, 51, 54, 56, 61, 68, 73, 85 – 6, 89; *Kaheksahan* p 38. 254 A) p 26—7, 30, 38, 42, 45, 68, 87 b. 254 C) p 36, 39. 254 D) p 26, 45. 254 E) p 87 b. 254 F) p 88; *Niin kerralla* p 42, 68. 254 G) p 23, 87 b. 254 H) p 27. 255) p 42, 68, 88. 257) p 87. 259 A) p 89; *tututteloue* p 56; *tytyttelöy* p 54, 61; *taputtelove* p 51, 73; *tüpüttelövi* p 47—8; *taputteloo* p 16, 87; m 27 b; *taputtelihe* p 11, 62: *taputteleevi* m 19; *lykyttelövi* m 22 a, 28. 259 B) p 65.

C.	*Tulla tututtelekse.*	p 71.
260.	*Käyä keärelöittelövi*	m 12.
261 A.	*Juurelle tulis˹en˺ tamm˹en˺.*	p 23.
B.	*Latvalla tulisen tam̄en.*	p 29.
C.	*Juurille lavean tammen.*	m 21.
262.	*Tammen laajan tanterille.*	m 21.
263 A.	*Ison t˹amme˺n taittumoill˹e˺.*	p 11.
B.	*Ison tammen tasmen luokse.*	m 27 b.
264.	*Tallustavi tammen luokse.*	m 28.
265.	*Liki koivun, lässä tammen.*	p 78.
266 A.	*Äkähillä puum punasen.*	p 27.
B.	*Juurilla on puun punasen.*	p 61.
267 A.	*Juurella metisem männün.*	p 26.
268.	*Juurille rutimo ˹raian˺.*	p 11.
269.	*Tasalatvan tammen luokse.*	p 71.
270 A.	*Pajupehkon peršišše.*	p 16.
B.	*Lajan tammen persehesen.*	p 38.
271.	*Ratiehkon juurillahan.*	p 39.
272.	*Hienosella hietikolla.*	p 23.
273.	*Moall˹a˺ maks˹an˺ k˹arvasella˺.*	p 23.
274.	*Moalla marjanvartiselle.*	p 23.
275 A.	*Nurmelle mesi nukalle.*	p 2.
276.	*Miesten miekkain teriä.*	m 19.
277.	*Naisten nauloin neniä.*	m 19.
278 A.	*Iski puuta kirvehellä.*	m 5.

---

259 C) p 71–2. 260) ***Kulleroitteloovi*** m 22 a, 28; ***kiĭĭkeröitteleepi*** p 16; ***keăkeröittelövi*** p 51; ***keăkäröittelekse*** p 71–2. 261 A) p 23, 29–30, 36, 47–8, 54, 56, 62. 64–5, 73, 86–7 a, 87 b; ***Juurehen*** m 22 a. 264) p 45. 266 A) p 27, 56, 86, 89; ***Vägähillä*** p 65. 266 B) p 712. 268) p 42, 25; ***rutimon*** p 39; ***rutimorajan*** p 68; ***rutoma raijan*** p 16, 38; ***ryti-morain*** p 89; ***ryti Marian*** m 5; ***rytimö tammen*** p 88. 269) p 72. 270 A) ***—iehe*** p 42, 45; ***pertehelle*** p 68. 272) p 30, 87 b. 273) p 2, 27, 30, 87 b. 274) p 26, 30, 87 b. 275 A) p 26–7. 278 A) p 12, 23, 26–7, 29–30, 39, 46–7, 53, 56, 61–2, 64–5, 71–4, 87 b, 89; m 19.

	B.	*Löipä puuhun kirvehellä.*	m 12.
	C.	*Pańi puuta kirvehellä.*	p 21.
	D.	*Iski kiinni kirv⌈ehensä⌉.*	p 42.
	E.	*Iski tammen tapparalla.*	p 49.
279.		*Tammia taputtelovi.*	p 62.
280.		*Löi heän kerran kirvehellä.*	p 51.
281.		*Löi on toisen kirvehellä.*	p 47.
282	A.	*Jo kerralla kolmannella.*	p 45.
	B.	*Iskibä kerran kolmannengi.*	p 62.
	C.	*Löi heän kerran kolmannengi.*	p 51.
283	A.	*Iski kerran, iski toisen.*	m 19.
	B.	*Löi on kerran, löi on toisen.*	p 45.
	C.	*Laski kerran, laski toisen.*	p 86.
284	A.	*Tammea tasaterällä.*	m 5.
	B.	*Tammehen terän lamean.*	m 12.
285.		*Leikko päi⌈vän', l⌈eikko⌉ toisen.*	p 76.
286.		*Jopa päänä kolmantena.*	p 76.
287.		*Tuli tuiski kirvehestä.*	m 19.
288	A.	*Panu tammesta pakeni.*	m 19.
	B.	*Lastu tammešta pakeńi.*	p 21.
	C.	*Ůdŭ tammesta pageńi.*	p 74.
289	A.	*Tuopa tahto tammen k⌈aata⌉.*	p 76.
	B.	*Joka taisi tammen kaata.*	m 22 b.
	C.	*Itse taisi tam̄en kaata.*	p 42.
	D.	*Sillä taisi tammen kaata.*	p 68.
	E.	*Jopa tammen taittelovi.*	p 62.

---

278 B) p 14, 16, 48; *Lyöpi* p 11. 38; m 21, 22 a, 28; *Löi om* p 45; *Löip' on* p 17, 25. 278 D) p 68. 282 A) p 47; m 27 b; *Jopa kerran* p 86; m 19. 21. 282 B) p 75. 282 C) *Löipä* p 16; *Lyöki kohta* m 17. 283 A) p 42, 49, 62, 74. 283 B) *Lyöpi* m 17, 21, 27 b. 284 A) p 12, 14, 16—7, 21, 23, 25—7, 38—9, 45—8, 51—2, 54, 56, 61—2, 64—5, 71—4, 87—9; m 19, 21, 22 a, 28; *tammehen — terällä* m 22 b; *Tameen — teränsä* p 42, 68. 287) p 16, 26, 36, 38—9, 42, 45—8, 51, 54, 56, 61, 64—5, 71—2, 74, 86-8; *säihkü* p 21; m 21. 288 A) p 11, 26, 36, 39, 42, 45, 47—8, 51, 56, 61, 86—8; m 21; *Tamu* p 16, 46; *Talu* p 53, 64-5; *Toanu* p 71—2; *palvesta* p 38. 289 B) m 17, 22 b, 27 b; *Ku on* p 11; *jopa* p 73, 86—7. 289 E) *Joka — taittelisi* p 27; *Joka — taitteleisi* p 36; *Jo šen — taitto maaha* p 25.

F. *Tahto tammie hakata.* p 14.
G. *Kohta tammen maahan kaasi.* p 53.
H. *Taitto tammen, maahan kaato.* p 89.
I. *Joka taittais tammen moaha.* p 71.
290 A. *Tahto tam⌈mi⌉ maah⌈an⌉ meñä.* p 12.
B. *Tahto tammi moaha šoaha.* p 48.
C. *Katsopa, tammi moahan koatu.* p 52.
D. *Jo se tam⌈mi⌉ poikk⌈i meni⌉.* p 49.
E. *Jo on tammi koatunanne.* p 21.
291. *Leikkoi tammen lattiahan.* p 78.
292 A. *Puun solia⌈n⌉ sor⌈rutella⌉.* p 11.
B. *Puun solovan soittelis.* p 38.
293 A. *Vihannaisen vierätellä.* m 22 b.
B. *Puun vihannan vieretellä.* m 22 a.
C. *Puun ihanan vieretellä.* m 22 a.
294 A. *Puun lihavan liiatenki.* p 86.
B. *Puun lihavan liittelövi.* p 62.
C. *Puu lihava liikahella.* p 73.
295. *Hakata rutimo raian.* m 17.
296 A. *Tyven työnsi Poh⌈jasehen⌉.* p 29.
B. *Tüvin pimieh pohjoľaha.* p 62.
C. *Laski latvoin pohjasella.* p 47.
D. *Koati puun tyvin pohjolaan.* m 12.
E. *Temmo tyvin pohjasehen.* p 86.
297 A. *Laski latvoin luotehelle.* p 85.
B. *Latvoin luo⌈pi⌉ luot⌈ehelle⌉.* p 11.
C. *Tyvin luopi luoteh⌈esen⌉.* p 42.
298. *Lask⌈i⌉ lah⌈tehen⌉ s⌈yvähän⌉.* p 76.
299 A. *Latvoin suurella suvella.* p 48.

---

289 F) ***Tauto*** p 78. 289 I) 72. 290 A) p 47; ***Taisiba*** p 62. 292 A) p 42, 45, 68; ***sortajoa*** p 51; m 21; ***sorean*** m 22 a, b, 27 b; ***Šortajuako — šorien*** p 16. 293 B) ***viriän*** m 17. 27 b. 294 A) p 61; ***Liiaten*** 87 a. 294 B) ***liittäjeä*** p 46; ***liijättäisi*** p 71; ***Liijottaise*** p 72. 296 A) p 29, 49, 52, 64, 74, 85, 87; ***Tyvin — Pohjolahan*** p 89. 296 C) ***pohjose⌈hen⌉*** p 78; ***Ladvan Pohjoľaha*** p 65, 71—2. 297 A) p 27; ***luotehešе*** p 25. 299 A) p 52, 62, 74, 86; ***suvehen*** p 49, 64, 89; m 12.

B. *Latvan synkkään suveen.* p 29.
C. *Tŭvin suurehe suvehe.* p 47.
D. *Työnti tyvin suveh⌜en⌝.* p 78.
300 A. *Latvoin iskeep⌜i⌝ itähän.* p 42.
B. *Tyvin iskeepi it⌜ähän⌝.* p 11.
C. *Tŭvin pŭllähti itähä.* p 25.
301. *Latvoin suveh, tyvin koiliseh.* p 12.
302 A. *Poikki Tuonelan jovešta.* p 48.
B. *Poikki Pohjošen jovešta.* p 21.
303. *Sillakši iku-šijahe.* p 21.
304. *Pääsi päivän paistamahan.* p 68.
305. *Pääsi kuu kumottamahan.* p 68.
306. *Tähet taivon kulkemahan.* p 68.
307 A. *Kenpä siitä oksan otti.* p 42.
B. *Otettihin oksa siitä.* p 37.
C. *Kenpä oksan katannou.* p 56.
308. *Se ott⌜i ikuisen onnen⌝.* p 11.
309 A. *Kenpä lehvän leikannou.* p 56.
B. *Sekä lehti lempeästi.* p 37.
310 A. *⌜Leikkas ikuisen lemmen⌝.* p 11.
B. *Se sai ikuisen lemmen.* p 56.
311 A. *Ken on siitä latvan taitto.* p 42.
B. *Ku siitä lassun lappo.* p 11.
312. *Se taitto ik⌜uisen⌝ taian.* p 11.
313 A. *Pirahti on pintalastu.* m 19.
B. *Lohkiapi pinta lastu.* p 38.
314 A. *Jopa lassun lohkoali.* p 42.
B. *Lohkarehen lohkoaapi.* p 26.
C. *Saipa pikku lastusene.* p 56.
D. *Puusta lassun leikkoaapi.* p 26.

---

299 C) p 65, 71—2. 307 A) *ottanouve* p 45; *Ku* p 11; *Joka tuosta* m 17. 308) p 42, 45; *otti — onnet* m 17; *sai* p 56. 309 A) *Ku* p 11; *Ken on* p 45; *Kempä* p 56; *Ken on — leikkoali* p 42; *Joka tuosta* m 17. 310 A) p 42; *Se leikkos — lemmet* m 17. 311 A) *Kenp' on — taittanoue* p 45. 312) p 42, 45. 313 A) p 39, 46, 51, 86; *Pirastihe* p 48; m 21; *Jo pirahti* p 61; *Pirastautu* p 47; *Pirasutti — lassun* p 73. 313 B) p 62. 314 B) *Lohkarehet* m 21.

315	A.	*Jopa lassun ensimäisen.*	p 42.
	B.	*Taittu lastu ensimmäinen.*	p 87 b.
	C.	*Mi on lastu ensimmäinen.*	p 35.
316	A.	*Lastu kauas kirpoavi.*	p 19.
	B.	*Lastut laajalle levisi.*	m 28.
	C.	*Tuonne lassut pirkuohot.*	p 27.
317	A.	*Siitä lenti sininen sipale..*	m 22 b.
	B.	*Pirahti sini sipari.*	m 17.
318	A.	*Mi on lastuja pirahti.*	p 78.
	B.	*Niin on lastu lonkahteli.*	p 11.
	C.	*Ku on lastu luotunaki.*	p 42.
319	A.	*Selvällen Meren selällen.*	m 22 a.
	B.	*Laisten meistasi mereh.*	p 23.
	C.	*Senkin sieppasi merehen.*	p 39.
	D.	*Sen miesteli merehen.*	p 73
	E.	*Lastun mestasi mereh.*	p 18.
	F.	*Semp on syöstävi merehe.*	p 46.
320	A.	*Ulapallen aukeallen.*	m 21.
	B.	*Ahvenolle aukialle.*	m 28.
321.		*Lakealle lainehellen.*	m 22 a.
322.		*Keskelle Aluen järven.*	m 17.
323	A.	*Yli olkansa vasemman.*	p 38.
	B.	*Yli oikian olansa.*	m 21.
	C.	*Oikeešta olka-peästä.*	p 45.
	D.	*Ŭli olkansa merehen.*	p 26.
	E.	*Siitä nosti olkapäälle.*	p 86.
324.		*Kautta kainalon vaseman.*	m 21.
325.		*Sen tüönsi taka-kätehen.*	p 26.
326	A.	*Siitä tuuli lastun tuopi.*	p 87 b.
	B.	*Tuon tuuli merelle luopi.*	p 36.
	C.	*Tuotahan tuuli kantelovi.*	p 26.

---

315 A) *Otti* p 42. 315 B) p 23. 316 A) *Lastut — kirpoavat* m 22 a. 319 A) p 19, 87; m 28. 319 C) *Sitte sen* m 21. 319 D) *mestasi* p 45; *Niin sen mestasi* p 42; *miestelöö* p 38; *Senpä mestasi* p 35; *Sen on mestasi* p 11; *Se on mestattu* p 42; *Omp on* p 56. 319 E) p 87 b. 320 A) p 19. 323 A) p 73, 86. 323 B) p 42. 324) p 11, 26, 35, 39, 42, 45; m 2, 21. 326 A) p 28; *Sieltä* p 23, 30.

327	A.	*Tuota tuuli tutjuttave.*	p 46.
	B.	*Sitä tuuli tuuvitt⸢eli⸣.*	p 19.
	C.	*Niitä tuuli tuuvittavi.*	m 22 a.
	D.	*Noit on tuuli tuuvitellut.*	m 28.
	E.	*Tuuli tuuvittaapi.*	p 36.
328	A.	*Meren läikkä läikyttää.*	p 23.
	B.	*Veen henki heilutteli.*	m 22 a.
	C.	*Meren lieto liekuttave.*	p 46.
	D.	*Ilman lieto liikutellut.*	p 42.
	E.	*Ilman lieka liikuttaa.*	p 38.
329.		*Meren tykky tyyrähteli.*	p 86.
330.		*Siitä vesi vellytteli.*	p 86.
331.		*Aalto rannalle ajeli.*	m 19.
332.		*Kanto maalle kalliolle.*	p 86.
333	A.	*Tuonen mustihin murihin.*	p 87 b.
	B.	*Tuonen mustasa joessa.*	p 87 c.
334	A.	*Manalan alusveteh.*	p 18.
	B.	*Manal⸢an⸣ alant⸢ehella⸣.*	p 23.
	C.	*Manalan alusmajassa.*	p 87 c.
335	A.	*Lahtehen nimettömähän.*	p 26.
	B.	*Niemeen nimettömähän.*	m 19.
336.		*Nimen tietämättömähän.*	m 19.
337.		*Paikoille papittomille.*	m 19.
338.		*Maille ristimättömille.*	m 19.
339	A.	*Lapin laajalle perälle.*	m 19.
	B.	*Pohj⸢n⸣ p⸢itkälle⸣ p⸢erälle⸣.*	p 11.
340.		*Saattaapi sarajah⸢an⸣.*	p 42.
341	A.	*Tuonn' om puuttomiem pihoilla.*	p 25.
	B.	*Min vei puuttoman pihalle.*	m 22 b.
342.		*Kartuttaman kartanolle.*	m 22 b.
343.		*Laššuttomien lainehilla.*	p 25.

327 A) p 51; *tuuvitellut* p 42; *tuiskuttauve* p 56; *tutjutteli* m 19. 327 B) *tuovuttaa* p 38. 328 A) p 30, 87 b; *liekkä liekutteli* m 19. 328 B) *heilutellut* m 28. 328 C) p 51. 329) *tyyrǟnyn̄ä* m 28. 331) *ajavi* p 46; m 22 a; *ajan̄a* m 28. 333 A) *murah⸢an⸣* p 23. 333 B) p 23, 30; *jokeh* p 18, 30. 334 B) p 87 b; *-hesta* p 26. 335 A) p 42, 45, 51, 56, 86. 335 B) p 2; m 21. 336) p 26, 42. 45, 51, 56; m 21. 341 A) p 27. 342) p 27.

344.		*Hien piika pikk⌈arainen⌉.*	p 23.
345.		*Va⌈imo⌉ v⌈alkean⌉ v⌈erinen⌉.*	p 35.
346	A.	*Se on poukkujen pes'iä⌉.*	p 23.
	B.	*Se vaatteita pese.*	p 30.
347.		*Räpähien räännyttäjä.*	p 23.
348.		*Pit⌈än⌉ porta⌈han nenässä⌉.*	p 35.
349.		*Suuren lait⌈urin⌉ laella.*	p 35.
350	A.	*Koprin helmasa kokosi.*	p 23.
	B.	*Jo hän sen kuprin kokoili.*	p 18.
351	A.	*Käsin kedri vaattehes.*	p 23.
	B.	*Varsin kääri vaatteihin.*	p 18.
352.		*Nuopa kontihin kokosi.*	m 17.
353.		*Keräeli kesseliin.*	m 17.
354	A.	*Veip' on seppojem pajahan.*	p 46 b.
	B.	*Nuo paha pajaan kanto.*	m 28.
	C.	*Ne kallas pajahan kanto.*	m 22 a.
355.		*Hiisi hiilihuoneeseen.*	m 28.
356	A.	*Vei tuon pahaan kotiin.*	p 30.
	B.	*Ilmoran ikikotih⌈in⌉.*	p 23.
357	A.	*Oli Mutsi, musta koira.*	p 42.
	B.	*Oli sitte musta Musti.*	p 38.
	C.	*Sill' on musti musta koira.*	p 36.
	D.	*Ompa mulla musta koira.*	p 19.
	E.	*Iso musti, musta koira.*	p 39.
	F.	*On heän Mutti murha koira.*	p 26.
	G.	*Pohjan mutsi musta koira.*	m 21.
	H.	*Lapin on Mutti, mušta koira.*	p 51.
	I.	*Lapin koira rautahammas.*	m 19.
	J.	*Tuli koira rautah⌈ammas⌉.*	p 11.
358.		*Rakki rauvan korvallinen.*	p 26.
359.		*Suolet vaskiset vatassa.*	m 21.

---

344) p 18, 30, 35, 87 c. 346 A) p 35, 87 c. 347) p 87 c. 350 A) p 30, 35, 87 c. 351 A) p 35, 87 c. 354 C) *Sen* p 19. 355) p 19; m 22 a. 356 B) p 87 b; *koissa* p 30. 357 A) p 86, 88. 357 G) p 45. 357 I) p 46. 358) p 9, 36, 38–9, 42, 45, 86. 359) p 11, 36, 38, 42, 45, 51, 86.

360	A.	*Kuparista kulkkutorvi.*	m 21.
	B.	*Kuparista kuuraeltu.*	p 36.
361.		*Tuli kulkku, rauta hammas.*	m 21.
362.		*Rannan ikuinen juoksia.*	m 19.
363	A.	*Joutu rannat juoksomassa.*	p 42.
	B.	*Se oli merta juoksemassa.*	p 39.
	C.	*Meren lahta juoksemassa.*	m 21.
	D.	*Meren lahtehen menevi.*	m 21.
	E.	*Peätü mertä kiertämäššä.*	p 45.
364.		*Se juoksi joen sivutse.*	p 88.
365.		*Se juoksi kivi kiveltä.*	p 88.
366.		*Se juoksi haku havulta.*	p 88.
367	A.	*Somerot sirottamassa.*	p 42.
	B.	*Somerta sirehtimäššä.*	p 45.
	C.	*Sinervää silittämässä.*	p 39.
368	A.	*Keksi mustasen mereltä.*	m 21.
	B.	*Keksi lassun laineh⌜illa⌝.*	p 42.
	C.	*Sinervöisen lainehelta.*	m 21.
369	A.	*Tapasi on lastun kiini.*	p 87 c.
	B.	*Se on sieltä sen on nouti.*	p 88.
	C.	*Otti lassun koprihinsa.*	p 46.
	D.	*Koppoi lassun lainehilta.*	p 45.
	E.	*Koppo lastun kulkkuhunsa.*	m 21.
	F.	*Se lastun merestä tuopi.*	p 36.
	G.	*Se sen lassun haukkoaapi.*	p 26.
370	A.	*Sen kanto kavon käsihin.*	m 21.
	B.	*Kanto kirolle käteen.*	p 36.
	C.	*Sen koira kokilla kanto.*	p 38.
	D.	*Kanto keiolle käsih⌜in⌝.*	p 42.
	E.	*Pian heän käteh i soatto.*	p 51.
	F.	*Käteh on pätözen pojan.*	p 51.
371	A.	*Hyvän immen hyppysihin.*	m 21
	B.	*Hiitteh immen hyppys⌜ihin⌝.*	p 42.

---

360 A) p 45, 86. 360 B) p 38. 362) p 46 b. 363 A) *Sopi rannan* p 46; *Oli* m 19. 367 A) *Somerta* m 21. 368 A) p 88; *mereššä* p 51. 368 C) p 51. 369 E) p 39. 370 A) p 26, 39; *Tuon* p 11, 45. 370 C) p 86. 371 A) p 26, 45.

372.		*Teki paita⌈nsa⌉ paaksi.*	p 11.
373.		*Niin panen paan tulelle.*	p 11.
374.		*Laitto keiton kiehüm⌈ahan⌉.*	p 42.
375	A.	*Pata k⌈iehu⌉ k⌈eikutteli⌉.*	p 11.
	B.	*Pata kiehu paukutteli.*	p 42.
376.		*Kolme päiveä kesäistä.*	p 11.
377.		*Kolme yötä järkeähän.*	p 11.
378.		*Yötä Annan aikuhista.*	p 42.
379.		*Täynnä uusia l⌈ihoja⌉.*	p 11.
380.		*Veren maah⌈an⌉ vuotajia.*	p 42.
381	A.	*Kahteloo, kääntelöö.*	m 17.
	B.	*Itz⌈e⌉ tuossa arvelihe.*	p 64.
	C.	*Itze tuossa kaṭselih⌈e⌉.*	p 64.
	D.	*Tuota seppo katšelevi.*	p 46 b.
	E.	*Sitäpä kokki kahteloo.*	p 38.
382.		*Hümmütar hüväelöüe.*	p 45.
383.		*Otti lastun koprihinsa.*	m 19.
384	A.	*Tulis tästä tarvis-puuda.*	p 72.
	B.	*Muun puun muuksi tarvispuiksi.*	p 53.
385.		*Oksan vanuu värttinöiksi.*	p 53.
386	A.	*Paha peätyi kuulemahan.*	m 5.
	B.	*Piru peäty kuulemahan.*	p 48.
	C.	*Peäty hiisi kuulemassa.*	p 76.
	D.	*Olipa paha kuulemassa.*	m 12.
	E.	*Sattui noita kuulemahan.*	m 19.
387	A.	*Pergeleh tähüštämäššä.*	p 74.
	B.	*Jumala tähyämähän.*	m 5.
388	A.	*Tuosta nuolia tulisi.*	p 76.
	B.	*Tuosta piiliä tulisi.*	p 78.
	C.	*Tulis tuosta Hiitten nuolta.*	p 85.
	D.	*Tulis noista nuoliaki.*	p 85.

373) p 42. 376) p 42. 379) p 42. 381 A) p 51, 64—5, 88; ***kahtelevi*** p 16, 29, 38, 45—6; m 19; ***Kahteleikse*** m 21; p 25—7, 29, 78, 87. 381 B) p 65, 86. 381 C) p 65. 381 E) p 11, 42. 386 A) p 27, 86; ***kuulemassa*** p 14, 26, 64—5, 61 a, 73, 89. 386 B) p 49; ***kuulemassa*** p 74. 387 A) p 48. 387 B) p 49; ***tähyämässä*** p 14, 64, 76, 89. 388 A) p 48. 388 D) p 14, 87; ***noistaki*** p 64—5.

E.	*Saipa tuosta noita nuolet.*	p 88.
F.	*Sielt on noita nuolet saanut.*	p 36.
G.	*Saispa noista nuoliaki.*	p 27.
H.	*Jošt on noita nuolet šoapi.*	p 25.
I.	*Minkä noista noiat saapi.*	m 17.
389.	*Piru saanut pistoksensa.*	p 36.
390.	*Siitä teki noita nuolet.*	m 19.
391.	*Äkäistä äiän pojan.*	m 17.
392 A.	*Äkähistä puum panasen.*	p 27.
B.	*Väkähistä puun punaisen.*	p 64.
393.	*Lemmon lehtikeihäitä.*	m 17.
394.	*Varret tammesta vanuvi.*	m 5.
395 A.	*Valmisti vasamojansa.*	p 47.
B.	*Se vanuu vasamojahan.*	p 42.
C.	*Vasamat vanuneheksi.*	p 38.
396.	*Peät tekööv tervaksista.*	m 5.
397 A.	*Oksista tulisen tammen.*	m 5.
B.	*Okšista tažasen tammen.*	p 74.
398 A.	*Pahan tammen taittumista.*	m 3.
B.	*Yhen tam̄en taittumasta.*	p 42.
399.	*Oxista Rotimo Raijan.*	m 23.
400.	*Oksista metisem männün.*	p 27.
401.	*Puun murskan murenemista.*	m 3.

163—4. Säkeet ovat tulleet Laivaretkestä tai oikeammin sen yhteydessä olevasta Kanteleensynnystä. Soittajaa näet Väinämöinen tai Joukamoinen etsivät kaiken ikäisistä retkeläisistä, samoin kuin he tässä etsivät kaatajaa.

165—7. Säkeet ovat muodostuneet samantapaisten hakkaamiskertomuksesta esiytyväin säetten mukaan.

168—9. Säkeet ovat alkuisin Kanteleensynnystä.

---

388 E) p 45, 51; *noiva* p 38; *Noista* p 62. 388 I) *tuošta šaisi* p 16. 391) *poika* m 23. 392 A) p 86, 89. 392 B) p 65. 394) p 1, 89; *vanusin* p 78. 395 A) *valmisteli* p 45. 395 C) p 42. 396) p 1, 87, 89; *tekisin t—sista* p 78. 397 A) p 14, 29, 47, 62, 64—5, 86, 89. 397 B) *Oksilla* p 87. 398 A) m 23. 399) m 3, 9; *rutimon rajan* m 9. 401) p 42.

170—7. Useimmat näistä ovat muodostuneet täällä Suomen ja Venäjän rajan seuduilla. Mutta, omituista kyllä, niissä tavataan suuri yhdenmukaisuus Länsi-Inkerissä vastaavalla kohdalla tavattavain säetten kanssa, jotka kaikista Suomen-Karjalan toisinnoista ovat aivan kadonneet.

178. Säe on muodostunut taikain vaikutuksesta. Tien jakaimet, varsinkin useamman tien, ovat yleiset taikomispaikat.

179—81. Säkeet ovat alkuisin siitä runosta, jossa kerrotaan, miten Neitsyt Maria etsii kadonnutta poikaansa [1].

190—3. Säkeet ovat muodostuneet Tulenluvussa [2].

194—6. Säkeet ovat muodostuneet samallaisten Ison härän säetten mukaan [3].

203—4. Säkeet tavataan Itä-Suomessa ja Venäjän puolella suuren kokon kuvauksessa. Tämä kokko, joka Inkerissä tavataan sotasanomain tuojana sekä neidon naittajana, on itäisillä alueilla sekaantunut sekä eepillisiin runoihin että loitsuihin [4]. Isossa tammessakin olemme sen tavanneet heinäin polttajana [5]. Säkeet ovat tulleet Tulenluvusta [6].

205—39. Ne näistä säkeistä, mitä emme ennen tarkastamillamme alueilla ole tavanneet Ison tammen yhteydessä, ovat tulleet Tulenluvusta. Useimpain sisältö onkin sitä laatua, ettei ole epäilemistäkään, etteivät ne olisi siinä yhteydessä muodostuneet. Asian tekee aivan varmaksi se seikka, että samat tai samallaiset säkeet Tulenluvussa tavataan Itä-Suomesta läntisimmille savolais-alueille asti. Nekin säkeet, jotka ovat antaneet aiheen pilviin ulottuvaan jättiläiseen, jollaiseksi pikku mies Kalevalan mukaan kasvaa (säk. 207—9, 212) ovat aiheutuneet Tulenluvusta. Kun

---

[1]) Esim. Karttunen. 121. Saarenpää. [2]) Ks. siv. 275. [3]) Ks. esim. Porkka. I. 158 ja 160. Hevaa. [4]) Esim. Luomisruno, Päivölän retki, Samporetki, Kirojenluku, Tulenluku y. m. [5]) Ks. I-K. 36—7 ja V-K. 33—4. [6]) Ks. esim. p 73, 87 sekä Mustakallio. 72. Sotkamo.

siinä kuvataan olentoa, jonka tukka, parta, sukat, kengät, lahkeet, helmat y. m. ovat hyyssä [1], jäässä, niin syntyy tästä jo mieleen suuren jää-jättiläisen kuva. Kun sama olento, luultavastikin Inkerin tuuheatukkaisen hiuksiensa harjaajan vaikutuksesta [2] vielä on saanut pitkän tukan, joka jäisenä kalkkaa kantapäillä ja — jääolennon ollessa miehen — myös tukkaa vastaavan parran [3], joka polvilla kopisee, niin on saatu oikea pakkaisjättiläisen kuva. Suuruuden kuvauksen selviksi sanoiksi pukeutuminen johtunee sekin tästä hyyolennosta. Ne säkeet, mitkä alkavat sanoilla: *Sylt' on* ovat väännöksiä: *Hyyss' on*, alkavista säkeistä. Väärinkäsitys on syntynyt sanojen äänellisestä yhtäläisyydestä, kun ajatus jo sitä ennen oli uuteen suuntaan johtunut. Kun ensimäinen tällainen säe on syntynyt, on sille Ison härän, Ison kotkan y. m. mukaan muodostunut kertosäkeitä, varsinkin kun tammenkaatajan kuvauksessa jo ennenkin oli kokoa laveasti kuvattu. *Hyy* sanan väärinkuulemisen kautta luulen myös syntyneen niiden säkeitten. joissa puhutaan *uusista* kintaista y. m. (220, 222, 236—8).

Yleinen piirre Tulenluvussa on myöskin se, että jääkattilaa, kirvestä y. m. vedetään jäisessä kelkassa. Siitä ovat tällaiset säkeet tulleet runoomme. Kumminkin on niitten joukossa pari säettä (226, 229), jotka ovat alkuisin kaikkialla hyvin yleisestä runosta, jossa kerrotaan, miten kissa puhuttelee metsään menevää hiirtä [4]. Tässä runossa tavataan säkeet:

[1]) Tulenlukuun ovat säkeet tulleet Monihuolisen runosta; siinä: *Mitä miun on mielessään?* — — — — *Hyytä hynkky, jäätä jänkky* (Porkka. III. 328—9, 334 y. m.; vrt. orja suistui *suin lumeen* (Porkka. III. 398; I. 398—402 y. m.). [2]) Kosken rannalla harjaava neito on sekaantunut taivon kaarella istuvaan impeen — alkuper. Neitsyt Maria. Vrt. tutkimusta säk. 75—90. [3]) Kun jääolento on nainen, niin on sillä parran asemasta nännit. Ehkä siinäkin vielä piilee voiteiden lypsäjä, pilven päällinen piika. [4]) Tämä runo on levinnyt yli koko Suomen, Venäjän-Karjalan, Aunuksen, Inkerin ja Viron. Sen vanhuutta osottanee se seikka, että se tavataan myöskin Lutsin piirin maarahvaalla (Kallas).

Pieni kelkkanen perässä,
Pieni kirves kelkkasessa [1].

Tulenluvun kelkkajuttu on myös tämän runon vaikutusta.

244—5. Säkeissä ilmenee vivahdus kahdesta eri runosta. Kokko, joka tulisen kosken äärellä odottaa Päivölän pitoihin matkaavaa Lemminkäistä:

Ööt on hammasta hivouve,
Päivät künttä kritskuttauve [2].

Varren valmistamisesta taas puhutaan suksien teon yhteydessä siinä runossa, missä kerrotaan Lauri Lappalaisen metsästämisestä [3].

246—53. Ensimäisen näistä säkeistä olemme tavanneet jotenkin samallaisena Viron Isossa tammessa. Muut tarkastettavistamme säkeistä tavataan etelämpänä vaan Venhepuun yhteydessä [4].

Säkeen 250 toisinnoista on B alkuperäisin. Se tavataan Inkerin Venhepuussakin, ja onkin siinä luonnollinen. Tunnettuhan on, että Virosta saadaan runsaasti erästä kivilajia, jota sieltä kuletetaan muihinkin maihin ja käytetään m. m. kovasimena. — Venäjän-Karjalaan ei tämä kivi kumminkaan ole kulkenut, ja siksi on sen nimikin sikäläisille laulajille ollut outo. Se on vääntynyt ensin *virosimeksi* ja siitä *vivusimeksi*. *Vipusin, vivutin* tai *vipunen* on runoudessamme yleiseen esiytyvä nimitys linnun sulille. Vivuttimilla tai vipusilla sulittelee sekä Joukahainen että Paha nuoliaan ja niillä myöskin Ilmarinen iskee tulta. Viimeksimainitusta yhteydestä ovatkin säkeemme toisinnot C—E tulleet. Samasta johtuu myös 251 D.

---

[1]) Reinholm. 224. a. Uusikirkko. [2]) Borenius. II. 126. Kenttäjärvi. [3]) Esim. Saxbäck. 330. Vuole; Ahlqvist. 538. Lempaala; Basilier. 63. Suojarvi. Kokon jutussakin on tämä muodostunut Lauri Lappalaisen mukaan. [4]) Esim. Porkka. I. 225. Hevaa.

266. Tämä, samoin kuin nekin säkeet, missä tammea kutsutaan tuliseksi, on muodostunut Tulenluvun vaikutuksesta.

270. Säe on syntynyt sen kautta, että tammi ei enää ole ollut laulajalle tunnettu. Kun tammea tulipuun sekä Kuivan kuusen vaikutuksesta ruvettiin kutsumaan *rutimoraiaksi*, oli tälle aivan luonnollinen rinnakkaisnimi *pajupehko*.

276—7. Säkeet ovat yleiset Hiiden neidon kosinnassa. Siinä annetaan ansiotyöksi kulkea miekkain teriä ja neulojen kärkiä myöten [1].

287—8. Säkeet ovat muodostuneet laulajan kerskauksessa olevista samantapaisista [2]. Muunnoksen 288 B ovat vaikuttaneet sellaiset, missä puhutaan lastujen tulosta [3]. C:ssä esiytyy taas säkeen alkuperään viittaava sana *üdü*. Se on vääntynyt sanasta *utu*, joka taas ajatuksessa on lähellä sanaa *savvu*, mikä esiintyy sekä laulajan kerskauksessa että Hiiden neidon kosinnassa.

291—4. Säkeet ovat alueellamme tulleita kerrantoja.

296—303. Ennen jo on runossa määritelty, mihin puu kaatuu [4]. Alueellamme on vaan tullut uusia säemuunnoksia. Säkeessä 302 esiintyy vielä vastaavassa virolaisen runon kohdassa tavattava ajatus veteen kaatumisesta. *Pohjonen* toisinnossa B on johtunut samallaisesta ilmansuunnan nimestä. *Tuonela* toisinnossa A on johtunut sen kautta, että loitsuissa pohjoinen on rinnan Tuonelan kanssa sinä paikkana, johon paha manataan. 303 on luultavasti tässä yhteydessä syntynyt täydentämään edellisen alottamaa ajatusta.

313—18. Virosta alkain on runossamma puhe lastuista. Alueellamme on vaan tähän runokohtaan sekaantunut piirteitä toisista runoista, joten se on paljon edellätarkastetuista poikkeava. — Pintalastut ovat yleisiä taikain

---

[1]) Esrm. Porkka. II. 64. Joenperä; 65, 72, 74—7. Narvusi; III. 75, 77, 83—5. Soikkola. [2]) Ks. siv. 324. I-K. 177—8. [3]) Ks. L-I. 79; K-I. 130—1; I-K. 208 y. m. [4]) Ks. siv. 330—1.

talismaania. Siitä on johtunut säe 313. 315 on muodostunut kaatamis- ja kirveenhiomis-kertomusten mukaan. 316 A, B ovat muodostuneet yleisen raha-arvoituksen mukaan, 317 taas on varmaan alkuperäisempi Tulenluvussa. Yleensä muistuttaa tämä runokohta paljo niitä runoja, missä kerrotaan jonkun saavan alkunsa putoavasta esineestä. Sana *pirahti* esiytyy niissä yleiseen [1].

323—5. Säkeet ovat syntyneet taikain mukaan. Suomen taioissa aina määrätään millä kädellä taikaesinettä käytellään. Sama seikka esiytyy myöskin latinalaisissa sekä germaanilaisissa taioissa [2].

333—4. Säkeet ovat alueellamme tulleita lisäyksiä. Mahdollisesti ovat ne tässä yhteydessä syntyneet. Kumminkin on niissä loitsujen vaikutus huomattava.

337—8. Säkeet ovat tulleet loitsuista. Alkuaan ne ovat kuuluneet Pyhän Henrikin surmavirteen.

340. Säkeessä esiytynee vielä alkuperäinen tammen kaatumispaikka, Saaremaa.

341—3. Säkeet ovat yleiset loitsuissa. Ne alkumuodot, joista ne näihin ovat muuntuneet, ovat Inkerin eepillisissä runoissa tavattavat:

Ajoi kuuttaarin kujalle,
Päivätaarin tanhuvaalle [3],
Ajoin Kuutamoin kujalle [4].

Näitten jälestä seuraa kertomus kudonnasta ja itkusta, jotka Suomessa aina jatkuvat jonkun synnyllä. Se on aiheuttanut säkeitten yhtymisen loitsuihin. Niissä ovat ne väärin ymmärretyt. *Puuttoman pihalla* y. m. tarkotetaan niissä nähtävästi kolkkoa pohjoista, joka aina on yleinen tautien manauspaikka, taikka Tuonelaa; — siellähän ei enää ole puita eikä karttuja.

[1]) Ks. siv. 384. [2]) Ks. R. Heim, Incantamenta magica graeca latina: Jahrbuch f. classische Philologie. 19 Suplem. pag. 492. 99; 493. 101. [3]) Porkka. III. 284, 287. Soikkola. [4]) Porkka. III. 282. Soikkola.

344—9. Näillä säkeillä esitetty kertomus on hyvin yleinen kilpakosinnassa. Annikki sepän sisar y. m. näkee laiturilla pesulla ollessaan venheellä matkustavan kosian, tavallisesti Väinämöisen ja alkaa häntä puhutella[1]. Ennenkuin rannalta puhutteleva neito on tullut sepän sisareksi, on runo kumminkin jo paljon sekä kulkenut että muuntunut. Ensimäinen aihe tähän runokohtaan on siinä inkeriläisessä runossa, jossa kerrotaan, miten venheellä kulkia, joka usein on Mantereen matala seppä, kysyy Saaren tai Suomen neidoilta, onko Saaressa tai Suomessa tilaa hänen tullakseen, ja miten nämä vastaavat, että Saaren maa on jo tarkkaan jaettu. Tässä runossa kerrotaan neidoista m. m. seuraavilla säkeillä:

Suomen neiot sotkemassa,
Valottamassa vaatteita,
Pesemässä pyyhkeitä[2].

Suomen neiot sotkemassa,
Valkopäät valaisemassa[3].

Joskus on jo Inkerissäkin *neitojen* sijaan tullut yksi *neito*.

Neito on rannalla sotkemassa,
Sotkuja sorittamassa,
Pesemessä pyyhkehii[4].

Neito näissä, kuten joskus edellämainituissakin toisinnoissa, kun näkee venheen saapuvan, menee äidiltään kysymään, onko sota tulossa, vai sulhaskansako liikkeellä. Näissä toisinnoissa ei kumminkaan vielä ole ensinkään puhetta laiturista. Se piirre on tullut Annukan ja Kestin runosta. Siinäkin, kuten sen vaikutuksesta myös Merenkosioissa.

---

[1]) Esim. Ahlqvist. I. 326. Ilomantsi. [2]) Porkka. II. 132. Narvusi; sama: Porkka. II. 133. Narvusi. [3]) Porkka. II. 134, 142. Narvusi. [4]) Porkka. II. 60. Narvusi.

neito istuu *sillan päässä,* — vieläpä *Suomen* tai *Saaren sillan päässä* [1], joten Annukan sekaantuminen pesulla oleviin Saaren tai Suomen neitoihin on ollut aivan luonnollinen asia. Näin on kehittynyt kilpaakosivan sepän sisar, Annikki. Kehitystä tähän suuntaan on auttanut se seikka, että rannalla itseään valkaiseva tyttö jo Virossa on nimeltä *Anni* ja on sepän tytär. Vielä on tähän vaikuttanut sekin, että venheestä puhutteleva jo Inkerissä on seppä, — sama, joka Suomen puolella osaa muuttaneena maitse kosiin menee, kun Väinämöinen hänen sijastaan on venhematkan anastanut. Saaren neitojen pesusta poikkeavasti on runossamme kerrottu myöskin itse pesu. Saaren neidot *valottavat vaatteita,* siis ovat siistissä toimessa, kuten kosioita tapaaville sopiikin. Runossamme taas sanotaan neidon olevan *räpähien räännyttäjän.* Tämä seikka aiheutuu jo ennen mainitsemastamme Neitsyt Marian virrestä [2]. Hevonen siinä pitää Marian porttona ja sentähden käyttää hänen pesustaankin tällaisia halventavia sanoja. Mariasta, — sellaisena kuin hän hevosen puheessa esiintyy, — ei taas enää ole ollut pitkä ajatushyppäys Markettaan, jonka jo I-K:ssa tapasimme lastujen piteliänä [3] ja joka tavallaan on tullut Hiiden sepän sijaiseksi. Näin on lastujen kerääjästä tullut Hiiden piika. Neitsyt Mariaan viittaa vielä epiteetti *valkean verinen* ja ehkä myös *pikkarainen.* Viimemainittu näistä sopii hyvin ihaillun Neitsyen nimitykseksi; ensinmainittu taas tavataankin runossa, jossa kerrotaan, miten Maria etsii poikaansa:

Maaria korriaa neito
Vaimo valkian verinen [4].

Samasta runosta aiheutuvat myös säkeet 350—1.

356. Säe on tullut senjälkeen, kun runomme sai loitsun luonteen, jatkamaan säkeitten 353—5 esittämää kertomusta.

---

[1]) Ks. siv. 282—3. [2]) Ks. siv. 371—2. [3]) Ks. siv. 334—9.
[4]) Porkka. III. 215. Soikkola.

357—61. Samallainen esitys koirasta tavataan kaikkialla itäisillä runoalueillamme sekä Pohjanmaalla, vieläpä Itä-Inkerissäkin, loitsussa kiroja vastaan [1]. Varmaa kumminkin on, että tämäkään ei ole alkuperäisin ollut loitsuaines. Mutta koska en ole löytänyt sitä sellaisessa eepillisessä yhteydessä, jossa sitä voisi pitää alkuperäisenä, niin on luultavaa, että se on loitsun yhteydessä syntynyt, sieltä täältä saaduista yksityisistä säkeistä. Yhtenä aiheena lienee Kalervon *kärtsä koira*, joka repii Untamon nuhen ja siten aiheuttaa veljessotaa. Koiran mustuuteen ja rautaisuuteen lienee osaksi vaikuttanut sotaan lähtevälle veljelle luvattu ruuna, jolla on epiteetit *musta* ja *rautakapio* [2]. Rautaisuuteen on myöskin vaikuttanut se seikka, että metalleja yleensä pidetään tehoavina taikaa vastaan. Osaksi johtuu tämä seikka siitäkin, että seppä ja taituri sanat pidetään toistensa synonyymeinä, joka ilmenee m. m. runossa, jossa neito kertoo, miten hän laulamaan oppi. Hän sanoo:

En ole opissa ollut,
Seissut seppien pajassa,
Takojien tanhualla;
Sepän pihtiä on pitänyt,
Painanut sepän paletta,
Sepän liettä liekuttanut;
Syönyt en rauan suurimoja,
Lakkinut teräksen lientä [3].

Tämä runo paljon vivahtaa ennen mainittuun laulajan kerskaukseen [4], jossa laulajan voimaa kuvataan sillä, että tuli tuiskaa suusta, kekäleet kielen alta ja sauvu sanan sijasta. Aivan samoin kuvataan loitsuissamme sitä koiraa, jonka muunnos tämä tammenlastujen poimia on, ja joka varmaan on läheisessä yhteydessä myöskin loitsujen tulisen kokon kanssa, joka myöskin on pääasiassa mixtum compositum. — Tammen lastujen poimiaksi on koira tullut Poh-

---

[1]) Esim. Saxbäck. 334, 358, 365, 369. Vuole. [2]) Porkka. III. 255. Soikkola. [3]) Ahlqvist. II. 391. Rautu; sama: Porkka. III. 301, 392, 402 b, 404, 407. Soikkola; I. 371, 376, 389, 411, 414, 432. Hevaan seutu y. m. [4]) Ks. siv. 324. Kerskaus alkaa joskus: *Vait uo, vanha, laulamasta. Hullukoira haukkumasta* (Porkka. II. 447).

jolan l. Päivölän pitojen yhteydessä olevasta Oluenteosta. Siinä syy sen tavallista vähempään tulisuuteen.

362—7. Nämäkin säkeet, kuten koko kertomus koirasta, ovat runoomme tulleet Oluenteosta. Siihen yhteyteen ovat säkeet muodostuneet sieltä täältä saaduista aiheista. Säkeet 362—3, varsinkin toisinto 363 E, muistuttavat paljon Lunastettavan neidon ballaadissa esiytyvää kohtaa:

Venäläinen vainolainen,
Souteloo, jouteloo,
Ympäri nevan jokkee,
Nevan nientä kiertelöö[1].

Kun venäläistä eräässä toisessa samoilla seuduilla esiytyvässä runossa kutsutaan *verikoiraksi*, niin on tämän runokohdan esiintyminen koiran kulun kuvauksessa luonnollinen asia, varsinkin kun Marketta, jonka sijaan koira on tullut lastujen poimiaksi, myöskin jo on *rannalla asuva*[2]. Säkeet 365—6 esiytyvät Etelä-Karjalassa m. m. eräänlaisessa Marketan runon toisinnossa[3]. Tämä ei kumminkaan ole säkeitten alkuperäinen paikka. Ne esiytyvät usein myös Venheretkessä ja kuuluvatkin varmaan sellaiseen runoon, jossa kuvataan venheen kulkua. Asiaa varmistaa se seikka, että seuraavatkin säkeet alkuaan ovat kertoneet venheen kulkua. Säe 367 A—B kuuluu varmaan Kuolevan neidon ballaadiin. Lausuessaan toivomuksia hautaamisestaan sanoo neito m. m.:

Veljet, viekää vettä myöte,
Siaret, somerta myöte[4].

Toisintoa C. taas käytetään hyvin usein vesimatkasta puhuttaissa.

---

[1]) Saxbäck. 198. Vuole; sama: Polén. 116. Kaakkois-Suomi; Porkka. I. 460. Hevaa ja 98. Kaprio y. m.; Ahlqvist. II. 345, 355. Ilomantsi. [2]) Ks. siv. 339—40. [3]) Ahlqvist. 163, Rautu. [4]) Porkka. III. 233; sama: 235, 336. Sama on Vienassa hämähäkin runossa. H. ostaa *Karjalan pystykapion, Meren jeätä juoksemah, Suomerta siroitsemah* (Cajän. 11).

368. Toisinnot A ja C tavataan säännöllisesti Annukan ja Kestin runossa y. m. missä rannalla-olia näkee venheen vesillä. Runomme yhteyteen on säe tullut Oluenteon välityksellä kilpakosinnasta. Koira on näet tavallaan tullut laiturilla olevan Annukan sijaan.

369—71. Säkeet ovat tulleet Oluenteosta. Ensimäinen on kumminkin muunnos ennen tapaamistamme tammen lastujen keräämistä kertovista [1].

372. Säe on yleinen sekä Randan- että Pistoksensynnyissä, muodossa:

Teki paitansa pajaksi.

Muodostunut on säe Kultaneidon taonnan yhteydessä [2]. Runoomme on se tullut Oluenteosta.

373—82. Säkeet ovat tulleet Oluenteosta. Alkuisin ovat ne kumminkin kuumetaudin loitsusta, joka jotenkin samallaisena kuin Suomessa tavataan myöskin liettualaisilla ja on varmaankin katolinen [3]. Tähän runoon, jossa aina on puhe uusien lihojen keittämisestä viittaavat vielä säkeet 379—80. Säe 381 on Oluentekoon tullut Kanteleensynnystä

384—5. Säkeet ovat erittäin huomattavat siitä, että ne tavataan aivan samallaisina Inkerin Isossa tammessa [4]. Ne edustavat siis runomme vanhinta muotoa.

386—7. Säkeet ovat yleiset Leinon lesken runossa. Kun leski kerskaa siitä, ettei hän ole leino eikä leski, koska hänellä on *kolme poikaa*, joista

Yks' on Ruotsissa rovasti,
Toin' on piismoi pappilaas,
Kalmas herra tällä maal [5],

niin silloin

---

[1]) Ks. siv. 338. [2]) Ks. tutkimusta Pistoksensynnystä. [3]) Ks. Rich. Heim, Incantamenta magica graeca latina, Jahrbuch f. classische philologie, suppl. 19, pap 492. 100.. [4]) Ks. siv. 95 ja L-I. 77, K-I. 129 y. m. [5]) Porkka. III. 276.

Puuttui surma kuulomaan
Ja surma tähystämmään [1].

Piru, pergeleh ja *noita* ovat tulleet *surman* sijaan sen kautta, että Pistoksenloitsu on sekaantunut runoomme. Tässä loitsussa on paha (alkuper. Hiiden seppä) yleisenä takojana. Alkuperäiseen kuuliaan viitannee vielä *Jumala* säkeessä 387 B. — Leinon lesken vaikutuksen varmistaa se seikka, että runomme kohta näitten säkeitten jälkeen jatkuu: *Kolme on poikaa pahalla* (*pirulla*).

388—401. Säkeet selviävät Pistoksenloitsun yhteydessä.

Paitsi edelläesitettyjä, pääasiassa Suomen-Karjalan kaltaisia tammenrunoja, jotka yleensä ovat loitsuina käytetyt, tavataan V-K:ssa vielä tavallisena kertovana oleva runo, jonka yleisin muoto on seuraava:

Nell'ä on neittä niemen peäššä,
Koko kolme moršienta;
Löüvettihe lemmen lehti,
Lemmen lehti, tammen laštu;
Vietih moalla kasvajalla,
Norolla üleńijällä;
Jošta kasvo kauńis tammi,
Üleńi vihanta virpi;
Oksat ilmoilla ojeli,
Lehvät ilmoilla levisi,
Latva täütti taivošehe;
Pietih pilvet juokšomašta,
Hattarat katšattamašta.
Peäsi yksi pitkä pilvi;
Pilvešš' om pisaret šuuret,
Pisariss' on lammit loajat,
Lammiss' on veno-punašet,
Venošiss' on nuoret miehet,
Nuoret miehet naimattomat,
Vielä viinan juomattomat.
Punotah punaista köüttä,
Rauta-köüttä rahnikoivat,
Šituo meren šivuo,
Meren koarta koakistoa,
Viijä Vienan neitošia,
Kaupita koti-kanoja.
Ei neittä tukulla müüvä,
Oravat tukulla müüväh,
Revot kanšoin kaupitahe.
p 34.

[1]) Porkka. I. 446. Tyrö; sama; Porkka. III. 276, 516, 480, 453. Soikkola; I. 446. Tyrö. 58. Hevaa; Saxcäck. 194. Vuole; Ahlqvist. II. 539. Lempaala v. m.

Tällaista runoa on alueeltamme kaikestaan muistiinpantu 23 eri kertaa [1]. Samallaisia kuin nämä ovat I-K:n runot i 61–2 sekä osittain myös i 38, jotka senvuoksi esitämmekin tässä yhteydessä. Että laulajatkin ovat tämän tammenrunon erottaneet tavallisesta Isosta tammesta y. m. sentapaisista runoista, osottanee ylempänä olevan runon laulajan huomautus: *laulu, ei runo.* „Lauluksi" tämä runo on jäänyt sen kautta, että siihen ei ole varsinaista loitsua yhtynyt. Niin ihmeteltävän johdonmukaisia ovat laulajat tässä suhteessa olleet, että koko tuosta suuresta toisintomäärästä on ainoastaan 4 [2] sellaista, jotka jatkuvat loitsulla, näistäkin 1 [3] Tulenluvulla, eikä Pistoksella. Kuusi [4] näistä muistuttaa siinä tavallista Isoa tammea, että puu kaadetaan ja 11 [5] sen kautta, että tammen löytäjät ovat heinänteossa. Heinäntekoa ei viimeksimainituissakaan kumminkaan ole tarkemmin kerrottu; mainitaan vaan, että neidot ovat heinänteossa; paitsi i 38:ssa, jossa on I-K:n tavallinen heinäntekokertomus. Näitä vähäpätöisiä poikkeuksia lukuunottamatta, ovat toisintomme yleensä hyvin yhtenäisiä ja jyrkästi tavallisesta Isosta tammesta poikkeavia; seikka, joka on sitä kummallisempi, kun molemmat runot ovat yleiset samoilla alueilla, ja kun niissä kumminkin on niin tärkeät piirteet, kuin neljän neidon toiminta ja puun pilviin kasvaminen, yhteiset.

Luettelemme tässä yhdessä jaksossa ne säkeet, mitkä eivät täällä muissa Ison tammen yhdistyksissä ole tulleet esille:

402.	*Sisarekset sotkottaret.*	p 13.
403.	*Rannan* ⌈*ruokoiset*⌉ *kälykset.*	p 13.
404 A.	*Lyövin minä lemmen lehen.*	i 61.
B.	*Löyettih he lemen lehti.*	p 12.

[1]) p 7, 10, 12–3, 23, 30–1, 34, 35 b, 37, 40, 43-5, 59, 61 b, 66, 68, 70, 83–4, 87 b, 93. [2]) p 23, 43, 45, 87 b. [3]) p 43. [4]) p 12, 30, 68, 83–4, 87 b. [5]) p 7, 12, 31, 35 b, 37, 43–5, 83–4; i 38. 404 B) i 62; p 10, 12, 31, 43, 45, 61 b, 66, 70, *Löytivät he* p 37.

	C.	*Löyettih lemmen lehti.*	p 13.
	D.	*Lööţü sieltä lemmen lehti.*	p 44.
	E.	*Valehtiin lempilehti.*	p 40.
	F.	*Ne löytää lehmän lehti.*	p 30.
405	A.	*Lemmenkö lehen, tähen taivon.*	i 61.
	B.	*Lemmen l⌈ehti⌉, tammen lastu.*	p 12.
406	A.	*Tuotiin sekö maalla kasvajalle.*	i 61.
	B.	*Luotih hyö se maalle kasvajalle.*	i 62.
	C.	*Vietih maalle⌈lla⌉ kasvavalle⌈lla⌉.*	p 12.
	D.	*Pantih moalla kasvajalla.*	p 70.
	E.	*Maalle kasvajalle.*	p 50.
	F.	*Kanto maalle kasuavalle.*	p 86.
407	A.	*Orolko ylenijäl.*	i 61.
	B.	*Uroholle ylenijälle.*	i 62.
	C.	*Aholle⌈lla⌉ ⌈ylenevälle⌉⌈llä⌉.*	p 10.
	D.	*Norolla ülenövällä.*	p 45.
	E.	*Nerolla ylenijällä.*	p 37.
	F.	*Leholle ylenevälle.*	p 13.
	G.	*Pellolla ylentäjällä.*	p 61 b.
408.		*Otettihin oksa siitä.*	p 37.
409.		*Sekä lehti lempeästi.*	p 37.
410	A.	*Yksi pääsi pitkä pilvi.*	p 7.
	B.	*Oli yksi pitkä pilvi.*	p 61 b.
	C.	*Yksi on pilvi pitkä pilvi.*	p 70.
	D.	*Pitkä p⌈ilvi⌉ keritäp⌈ilvi⌉.*	p 31.
411.		*Yksi haikia hatara.*	p 7.
412.		*Se pilvi yli mänöy.*	p 70.

---

404 C) p 23, 35 b, 59; *Löövettihe* p 34, 83—4, 87 b; *lempilehti* p 68. 404 E) p 68. 405 A) *lemmen lehti* i 62. 405 B) p 23, 30—1, 34 a-b, 37, 43—5, 59, 61 b, 66, 70, 83—4, 87 b. 406 C) p 10, 23, 35 b, 47, 61 b, 83, 87 b; *Vieään* p 30; *kasvajalle* ⌈lla⌉ p 31, 34, 37, 40, 43—5 a, 59, 61 b, 66, 68, 84; *Vei — k—jalla* p 7. 406 D) p 13. 407 A) *Orolle ylenevälle* ⌈llä⌉ p 12, 35 b, 40, 66, 68, 83; *ylenijällä* p 43—4. 407 C) p 23, 30, 47, 84, 86—7 b; *Vei ne* —m 1; *yleniälle* ⌈llä⌉ p 7, 31, 50 (59), 70. 407 D) *ülenijällä* p 34. 410 A) p 13, 59, 83—4; *Pääsi yksi* p 10—1, 31, 34, 35 b, 43—5, 66.

413	A.	*Tuoss' on pilvessä pisara.*	i 38.
	B.	*Pilvilöis on pisaret suuret.*	i 61.
	C.	*Pilvess pität pisaret.*	p 40.
414	A.	*Pisarassa lampi pieni.*	i 38.
	B.	*Pisaris on lammit suuret.*	i 62.
	C.	*Pisarissa on lammet tobjat.*	i 61.
	D.	*Pisaris' on lammit luaajat.*	p 7.
415	A.	*Lammissa veno punanen.*	i 38.
	B.	*Lampilois on venot suuret.*	i 61.
	C.	*Loajaiss' on veno-punašet.*	p 44.
416	A.	*Venolois on mies nenässä.*	i 62.
	B.	*Venosessa nuorta miestä,*	i 38.
	C.	*Venosiss' on nuoret miehet.*	p 31.
	D.	*Venos⌈essa⌉ nuoret suhot.*	p 35 b.
417.		*Mies on nenässä, toinen perässä.*	i 61.
418.		*Kolloi (!) keskellä istuu.*	i 61.
419.		*Vasta naituja uroja.*	i 38.
420	A.	*Nuorta miestä naimatonta.*	i 38.
	B.	*Toiset miehet naimattomat.*	p 7.
421.		*Siell' on miehet nuoret nainehet.*	p 7.
422.		*Vielä viinan juomattomat.*	p 35 b.
423.		*Syömättömät, juomattomat.*	p 31.
424.		*Nai⌈mattomat⌉, syömätt⌈ömät⌉.*	p 59.
425.		*Syömättä lihavat.*	p 7.
426.		*Pesemättä puhtukkaiset.*	p 7.
427	A.	*Punotaan puna keriä.*	i 38.

---

413 B) i 62; ***Pilviss*** p 7, 31, 44; ***Pilvess'*** p 10—1, 34, 43, 45, 59, 61 b, 70, 84; ***Pilvessä vesip⌈isara⌉*** p 13; ***Pilvess' — vesipisarat*** p 35 b. 413 C) p 66, 83—4. 414 A) p 1, 13. 114 D) p 10, 31, 34, 35 b, 40, 43—5, 59, 66, 70, 83—4; ***Pisaroiss oli*** p 61 b. 115 A) p 11, 13, 31, 35 b, 59; ***punas⌈et⌉*** p 10; ***Lammiss on*** p 34, 40, 45, 61 b, 83—4; ***Lammes on*** p 66. 115 B) i 62. 416 C) p 34; ***Miehet nuoret*** p 45; ***Venehissä*** p 70; ***Venehessä n*** — p 40. 416 D) p 59; ***Venoloiss' on*** p 61 b; ***Venosiss on*** p 83—4. 417) i 62. 418) ***Koljoi*** i 62. 420 A) ***Nuoret -et -at,*** p 10, 31, 40. 66, 70, 83—4; ***Miehet nuoret*** p 45. 420 B) p 34. 422) p 31, 34—5 b, 59, 66, 70, 83; ***Viel on*** p 61 b. 423) p 31, 44, 61 b. 427 B) p 13, 34, 35 b, 40, 44, 66, 83—4; ***Punotah*** p 31, 45, 59, 61 b; ***Punottin*** p 37.

	B.	*Punovat pun⌈aista⌉ köyttä.*	p 10.
	C.	*Puna kereä kerităh.*	p 70.
428.		*Vyötä kullaista kuvatah.*	p 7.
429.		*Rauta köyttä rahnikoiv⌈at⌉.*	p 10.
430	A.	*Meren selkeä sitoa.*	i 38.
	B.	*Situo meren sivuo.*	p 7.
431	A.	*Kalan lahta kaakistella.*	i 38.
	B.	*Lahta kannan kuaakistuaa.*	p 7.
	C.	*Lahta kannan kaahistoa.*	p 13.
	D.	*Meren koarta koakistoa.*	p 34.
432.		*Jotta meri tyynenä pysyis.*	p 7.
433.		*Laxi kannan kaunehena.*	p 7.
434	A.	*Viiä Vienan neitosia.*	p 7.
	B.	*Viijäh vielä neitosia.*	p 31.
	C.	*Tuuva Vienan neitosie.*	p 70.
435	A.	*Kaupita koti kanoja.*	p 7.
	B.	*Kaupita kyläkanoja.*	p 10.
	C.	*Kaupun⌈gin⌉ koti kanoja.*	p 40.
	D.	*Kaupita meri kanoj⌈a⌉.*	p 66.
	E.	*Kulettoa Kuollan kanoja.*	p 70.
436	A.	*Ei neittä tukull·oteta.*	p 10.
	B.	*Ei neittä tukulla vieä.*	p 13.
	C.	*Ei neittä tukulla myyä.*	p 31.
	D.	*Neitijä ei tukulla myyvä.*	p 37.
	E.	*Ei neittä tuhansin myyvä.*	p 70.
437	A.	*Eikä kansoin kaupitella.*	p 35 b.

---

429) p 13, 34, 45 a, 84; *rahnikoijah* p 7, 31, 44, 59, 70; *rahmikoitaan* p 35 b; *rahnikoiiin* p 37; *Köyttä r—* p 40, 83; *Raut on — rahmikoijaa* p 61 b. 430 B) p 31, 34, 37, 40, 66; *Mer. siv. s* p 10, 70; *sivutse* p 13; *sivuja* p 44—5, 59, 83—4; *Situoh on* p 61 b. 431 B) p 40, 66; *Kannan lahta* p 10, 31, 35 b, 37, 59, 61 b, 70, 83; *koakissetah* p 44; *koukistoo* p 84. 432) p 59, 84: Ei: *Jotta* p 10, 13, 31, 37, 44—5 a, 66, 70, 83; *Pysyisi meri* p 35 b; Ei: *meri* p 40. 433) p 45, 66; *Kannan l* p 10, 31, 37, 40. 44, 59, 70, 83—4. 444 A) p 10, 13, 34, 35 b, 37, 40, 45, 61 b, 66, 83—4. 445 A) p 13, 31, 34, 35 b. 37, 45, 61 b, 83—4. 446 B) p 35 b. 446 E) p 7, 31, 34, 44—5, 61 b, 66, 83. 447 A) p 7, 83.

	B.	*Kassapäit' ei kauppaella.*	p 37.
438	A.	*Oravat tukulla myyään.*	p 7.
	B.	*Oravat t⸢ukulla⸣ o⸢tetaan⸣.*	p 10.
	C.	*Oravat tukulla vieä.*	p 13.
	D.	*Orava tuhansin myyväh.*	p 70.
439	A.	*Revot kansoin kaupotellah.*	p 7.
	B.	*Revot kanssa haupotellaan.*	p 13.
	C.	*Repo savoin kaupitah.*	p 70.
440.		*Oravilla oššetuilla.*	p 45.
441.		*Savoim markoin maksetuilla.*	p 45.
442.		*Neitosie yksin kaksin.*	p 70.

Runomme alkuosa, säkeet 402—9, on yksityiskohtiaan myöten niin Keski-Inkerin runon alun [1] kaltainen, että ensi silmäyksellläkin tulee niitten yhteydestä vakuutetuksi. Löydetty esine on kyllä *tammen lastu* (P-K:ssa: *tammen taimi* [2]), sama joka jo I-K:ssakin esiytyy, vaikka siellä ei enää puun aiheena. Että lastu on tullut täällä oudon esineen, *terhon*, sijaan, osottaa sen toisintonimi, *lemmenlehti*, joka jo Virossa on tammen tai tammenlehvän epiteettinä [3]. Asiallisempi eroavaisuus tämän runokohdan ja K-I:n säetten välillä on siinä, että neidot täällä eivät ole tietä kulkemassa. Piirteen häviäminen, jos sen puute onkaan häviämistä, olisi myös luonnollinen asia; sillä eihän täällä enää ole voitu ymmärtää mikä *terhollinen* [4] tie on. Mutta sitäpaitsi onkin aivan todennäköistä, että K-I:ssäkin tien kulkeminen on myöhempi piirre. Virossa se vielä on erillään terhon löytämisestä ja muusta useampain neitojen toiminnasta.

---

438 A) 31, 34—5 b, 37, 44—5 a, 66, 83. 438 D) p 61 b. 439 A) p 31, 34, 35 b, 37; *Repo* p 10; *kaupoallahe* p 44—5 a; *kaupitaha* p 83. 439 B) (p 66); *Repo kansa* p 61 b. [1]) K-I. 1—46. [2]) Ks. P-K. 66—7. [3]) Ks. siv. 93, säe 33. Sama seikka esiytyy myös Ritvalan helan alkurunossa. Puusta sanotaan: *Joka siitä lemmen* (pro: *lehden*) *leikais, Se leikais ikuisen lemmen* (Gottlund. Otava. II. siv. 45—7). Puu tässä runossa on kyllä *tuomi*; mutta se ei paljoa merkitse, varsinkaan, kun itäisemmissä toisinnoissa se on *tammi*. [4]) *Terheninen saari* on usein tullut tämän siaan.

Asia selviää lähemmin yksityisten säetten tarkastelusta.

402—3. Sisarekset y. m. ovat tulleet neljän neidon sijaan. Luultavasti ovat *sotkottaret* tulleet niitten sotkevain Saaren neitojen sijaan, jotka Inkerissä puhuttelevat venhein kulkevia. Itse säkeet esiytyvät kyllä Inkeristä alkain lyyrillisissä runoissa.

404 F. Säe on selvä erehdysmuoto edellisistä toisinnoista.

405 A. Säe on luultavasti aivan myöhäsyntyinen. Lemmenlehti on ehkä sekaantunut „onnenlehteen". Näissä taas elää vielä keskiaikainen astrologia m. m. siinä, että tiedonanto aina on kiertotähden tai tähden. Niin on itse lehdissä asia esitetty ja niin kaupitsiat lavertelevat niistä. Aivan kansanomainen käsitehän „onnentähti" onkin.

406. Säe on ajatukseltaan aivan = K-I. 30 ja 54.

407. Säettä ei tavata samassa muodossa K-I:n runossa; enimmän sitä muistuttavat K-I. 45 ja 54; mutta hyvin samansuuntainen ajatus esiytyy yleensä säkeissä K-I. 20—46. Suomen puoleisessa Sampsa Pellervoisen runossa, joka tavallaan on K-I:n tammenrunon vastine, esiytyy yleiseen kasvupaikkoina ahot ja norot.

408—9. Säkeet ovat muodostuneet Ritvalan helkavirsissä olevain säetten (= P-K. 213—6) mukaan. Oksa otetaan tarkastettaviemme säetten mukaan köyden aineeksi. Tähän yhteyteen ovat säkeet johtuneet runosta, jossa neidot esittelevät, että lähtisivät yhteishommin ottamaan pitkän niinen, tekemään siitä köyden ja hirttämään siihen neidon pettäjän [1].

410—42. Jo ennen olemme tavanneet runon kolmesta pilvessä soutelevasta miehestä [2]. Pohjois-Inkerissä tavataan tämä runo m. m. seuraavassa muodossa:

---

[1]) Ks. siv. 198—9 sekä Porkka. III. 449. Soikkola; I. 404. Hevaa; Saxbäck. 246. Vuole; Ahlqvist. II. 359. Lempaala. [2]) Ks. siv. 208, Reinholmin runoa.

Nousi maasta musta pilvi.
Pilvess oil vesi pisara,
Pisarass oli pieni luosa,
Luosassa oil puna venonen,
Venosess oil kolme miestä.
Mitä miekkoist tekköö?
Kulta kenkii ompeloovat,
Vaski pauloi pannaan [1].

Samoilla seuduilla tavataan runo vähän toisessakin muodossa

Pilvi piskunen näkkyy,
Taivas kaari kuumottaa.
Pilves on pisara vettä,
Pisaras on pieni lammi,
Lammessa on veno punanen,
Venehess on miestä kolme.
Mitä miehoset tekkööt?
Lemmoin petroil pessööt,
Hirven vartta valkasoot.
Juokse, juokse, hiien hirvi
Vasten varvikko mäkkii,
Vasten vuorta korkiaista,
Pure varpa juostuasi,
Mäen päälle mäntyäisi,
Kankahalle korottuasi [2]*!*

Soanlahden seurakunnassa on runolla seuraava muoto:

Luona täss on Luojan lampi,
Luona lammissa venonen,
Venosessa kolme miestä:
Itse Pietari (Urohot) perässä,
Jesus keskellä venoista.
Saaos antti airoloita,
Kuvaa airot kultapuiset,
Vala a⌜irot⌝ vaskip⌜uiset⌝,
Meren tyrskyn työnnytellä,
M⌜eren⌝ aalt⌜ojen⌝ aj⌜ella⌝,
Me⌜ren⌝ synk⌜kähän⌝ saloh⌜on⌝!
Tuuli purjetta punovi,
Aalto venoa ajavi,
Veen henki heil⌜uttavi⌝,
Meren suureh⌜en⌝ saloh⌜on⌝.
Pietari sanoix v⌜irkkoi⌝:
Voi, kuin miull on kauhia suru!
Jesus sano:
Elä huoli mixeh;
Tuli veno puuttunehex,
Hau'in suuren hartiah,
Leviäh leukaluuh.
— — — — — — — — —
Lähti veno kiitämäh [3].

Taipaleella tavataan runo m. m. seuraavassa muodossa:

[1]) Saxbäck. 388. Vuole. [2]) Saxbäck. 193. Vuole. [3]) Europaeus. G. 392.

Pilvi pikkunen näkyy,
Pilvess' on vesi ⌜*pisara*⌝.
— — — — — — — — —
Santti antti airon päässä,
Pieni Pietari perässä,
Jesus keskellä venettä
Hiien hirvii sukii,
Poro peuroo pesöö.
Sai hirven sukineiksi,
Poro peuran pesseksi:
Juokse tuońe, Hiien hirvi,
Poro petra poimittele,
Kussa kyyt olutta juovat,
Maot vierettä vetää!
Sen tähen emäntä raukka
Vähemmän olutta saavat,
Kuin kyyt oluen juopi,
Maot vierettä vetää [1].

Aivan tarkastettavamme runokohdan kaltaisena tavataan tämä m. m. *Moarien virressä* Venäjän-Karjalassa:

Moarie, matala neiti,
Pyhä piika pikkaraini!
Jos olet joven takana,
Jouvu sie joven takoa
Tätä peätä peästämähe,
Henkie lunastamahe!
Ei tukka tuhoh jouva,
Peä pahoin kallissella.
Ukkoni, pyhä Jumala,
Tahi toatto taivahaini,
Se on pilvien pitäjä,
Hattaroijen hallitsija.
Peästi yhen pitän pilven,
Pilvess' on suuret rakehet,
Rakehiss' on loajat lammit,
Lammiss' on puna venoset,
Venosiss' on nuoret miehet,
Nuoret miehet naimattomat,
Syömättömät, juomattomat,
Vielä viinan juomattomat;
Punotah punaista köyttä,
Rautaköyttä raknikoijah,
Situo meren sivuo,
Kannanlahta koakistoa,
Meri tyynenä pisyisi,
Kannanlaksi kaunehena,
Viijä Vienan neitosie,
Kaupata kotikanoja.
Ei neittä tukulla myyvä,
Orava tukulla myyväh,
Revot kansoin kaupitahe [2].

Edelläolevista esimerkeistä jo käy eittämättömän todeksi, että runon pääjuonena on kertomus myrskystä Genetsaretin merellä. Kaksi apostolia: santta Antti (Andreas)

---

[1]) Lönnrot. Q. 362; samantapaisia: Lönnrot. S. 118. Taipale; S. 161. Kerimäki ja S. 240. Kiteenpit.; samat: Kantele. IV. 25—6.
[2]) K. Karjalainen. 135.

ja Pietari, sekä Jesus ovat nimellisesti mainitut. Aivan Suomen-Karjalan laulajan yleisen menettelytavan mukaan, on runosta siellä tullut Myrskynloitsu. — Sellaisena, kuin runomme esiytyy näissä, on se kumminkin jo melkoisesti sekotettu muihin runoihin.

Outo piirre on näissä ensinnäkin se, että venhe on pilvessä olevassa lammessa. Tulenlukua tarkastaissa olemme jo tutustuneet esitykseen pilvessä olevista olennoista.

Että runo pilvessä tulevasta voiteentuojasta, Neitsyt Mariasta on vaikuttanut, että Genetsaretin myrskyssä kulkevat pyhät ovat siirtyneet pilviin, näkyy esim. seuraavista runokohdista:

Kaari kaukoo näkkyy,
Sekä pilivi pikkaraine.
Pilivessä vesipisara,
Pisarassa loaja lampi [1].

Vesi pilvestä putosi,
Tuokin pikkanen pisara,
Pisarass on lampi laaja,
Lammiss on vene punanen,
Venosess on kolme miestä.
Nuotpa voiti voitehia,
Paikkoja palanehita,
Viikon visvan tehnehitä [2].

Omituinen seikka on myöskin se, että pilvessä on pisara. Tämä on nähtävästi myös johtunut väärinkäsityksen kautta edellämainitusta runosta. Tämän savolaisissa toisinnoissa tavataan m. m. säkeet:

Tule neitsyt taivahasta,
Piika pilvistä pira'a [3].

Tuli neito taivaasta,
Impi pilvistä pirahti [4].

---

[1]) Riikonen. 5. Pälkjärvi. [2]) Kantele. III. siv, 14 = S. 161. Kerimäki. [3]) Ahlman. vihk. 3. lehti 33. Leppävirta. [4]) Gottlund. 452 b. Kesälahti.

Viimeiset näistä säkeistä ovat kieltämättä antaneet aiheen säkeelle 413.

Outo ajatus on myöskin se, että pisarassa on lampi. Luulen tämänkin selviävän pilvenpäällisen Neitsyt Marian runosta. Eräässä edelläolevassa toisinnossa[1] on säe: *Pisarass' oli pieni luosa.* Muistiinpania on tämän selittänyt: *luosa* = *lampi.* Jo se seikka, että sana on erittäin selitetty, osottaa, että se joko on peräti harvinainen, tai esiytyy vaan tässä yhteydessä, — siis on sana, jolla ei ole itsessään mitään merkitystä, vaan jonka laulaja tässä on siten ymmärtänyt. Näin ollen sopisi se olemaan väännös sanasta *Luoja.* Muissakin toisinnoissa on tämä käsite säkeeseen kiintynyt. Puhutaan esim. *Luojan lammesta*[2], josta toisiin on vääntynyt: *laaja lampi*[3]. Toisissa taas on sen sijassa *pikku lampi*[4]. Luulen, että nämä kaikki ovat väärinkäsityksen kautta syntyneet Neitsyt Marian kanssa pilvessä olevasta Luojasta, pikku Luojasta, pikku lapsesta, samoin kuin venheen esitys on aiheutunut siitä säkeestä, missä kerrotaan, että pikku Luojan kädessä olevassa sarvessa on *Jesuksen veri punainen*[5].

Veno punanen vastaa siis *veri punasta. Veno punanen* on kyllä jo ennen ollut luotuna siinä runossa, joka alkaa:

Oli meitä ennen äiä,
Sisaria silta suuri,
Veikkoja veno punanen[6].

---

[1]) Saxbäck. 388. Vuole. [2]) Europaeus. G. 392. Soanlahti; Pennanen n:ton. Saatu Pekka Väkeväiseltä Uukuniemestä. [3]) Lönnrot. S. 161. Kerimäki, S. 240. Kiteenpit.; Karttunen. 200. Suuloasaari. [4]) Lönnrot. Q. 362. Taipale; S. 240. Kiteenpit. [5]) Mahdollisesti on pilvessä oleva lampi identinen sen lammin kanssa, jonka keskellä neitojen tammi kasvaa. Kun runo Fatoista (*Μοῖραι*), — niitä neidot ovat, — ei sopinut kristityille, muutettiin he kolmeksi pyhäksi mieheksi. Se lampi, jonka keskellä neitojen tammi kasvaa, ajateltiin Genetsaretiksi, ja koko Neljän (3) neidon runo sovitettiin Vapahtajan ja apostolien matkaan Genetsaretilla. [6]) Ks. siv. 202, I-K. 3—6.

Veri punanen on tämän runon johtanut mieleen. Silloin on tarvinnut saada myös lampi, jossa venhe soutaa; ja niin ovat runon muut osat ymmärretyt sen mukaan ja kertomusta on sitte jatkettu Genetsaretin myrskyllä, jossa myös Kristus on tärkeänä henkilönä. Alkuperäisempi pilvessä olia näkyy vielä seuraavassa säkeessä:

Venehess' on pieni poika [1].

Nyt on vielä ratkaisematta kysymys siitä, miten pilvi on joutunut tammen oksien välistä kulkemaan. Tämä seikka saattaa meidät lähemmin tarkastamaan tuota ennen jo usein mainitsemaamme Neljän neidon runoa:

Mikäs tuolla kaukana näkkyy?
Kylä tuolla kaukana näkkyy.
Mikäs on tuol kylän keskel'?
Joki on tuol' kylän keskel'.
Mikäs on tuol joen keskel'?
Lähde on tuol joen keskel'.
Mikäs on tuol' lähteen keskel'?
Silmä on tuol' lähteen keskel.
Mikäs on tuol' lähteen silmäs'?
Kivi on tuol' lähteen silmäs'.
Mikäs kiven kikkirällä?
Kirves kiven kikkirällä.
Mikäs kirveen lavalla?
Lastu kiven [2] *lavalla.*
Mikäs lastun lappehella?
Tammi suuri, tammi pieni,
Tammi yhreksän kanttinen.
Mikäs tammen tarhasesa?
Aitta tammen tarhasesa.
Mitäs aitas sisäl' on?
Neljä nuorta neitsyy.
Yks' siel kuttoo kultavyötä,
Toinen solkii solkimia,
Kolmas polkii polkumia,
Neljäs istuu ja itkee.
Västäräkki vääräsääri
Istui aitan ikkunalla:
Mitäs itket neito nuori?
Itken nuorta veljetän,
Kun vietiin nuorena sottaan,
Pienenä sotaväen päliköks,
Latvan laivan haltijaksi.
Västäräkki sano:
Mitäs annat, minä sanelen?
Vakan vallan vanttui,
Kimpun kirjavii sormikoi,
Annan miekan veljeni vyöltä.
Tuoltapa näkkyy tulevan,
Pää näkkyy päältä metsän,
Jalat alta aivottaisin,

1) Neovius. 323. Sakkola. 2) Pitäisi olla: *kirveen*.

Parta päivän palmikos',
Hiukset kullan suortavis'.
Mitäs hän tuo tullesas'?
Sisarellas siniutun.

Joka viikko villan antaa,
Joka kuu karitan kantaa,
Muoril' lehmän lehkosarven,
Kultakinlu sarven päässä [1].

Alkuosa on Suomessa ja Inkerissä tavallisesti seuraavain tapainen:

Mikä tuolta näkyy?
Talo tuolta näkyy.
Mikä talon takana?
Tammi talon takana.

Mikä tammen oksasilla?
Kätkyt tammen oksasilla.
Mikä kätkyen kasassa?
Veikko kätkyen kasassa [2].

Mikä tuualla näkkyy?
Tupa tuualla näkkyy.
Mikä on tuvan takana?
Tammi on tuvan takana.
Mikä tammen latvaisessa?

Kätkyt tammen latvaisessa.
Mikä on kätkyen sisässä?
Hursti on kätkyen sisässä.
Mikä hurstin hulpelossa?
Veikko on hurstin hulpelossa [3].

Runo jatkuu aluksi sillä, että kerrotaan veljen olkapäällä olevan kirveen, sen kasassa lastun; mihin lastu kirpoaa, siihen tehdään kirkko [4].

Edellä-olevan runoalun sekaantuminen Pilvenpäällisen neidon runoon on tapahtunut sen kautta, että kumpikin kertoo jossain korkealla olevasta pikkulapsesta. Veli on sekaantunut Kristuslapseen. Että sekaannus on näin tapahtunut, osottavat seuraavat runokohdat:

Mikä tuolla näkyypi?
Talo tuoalla näkyypi?
Mikä tuon talon takana?

Lampi tuon talon takana.
Mikä lammin laitaisella?
Veno lammin laitaisella.

[1]) Hildén. 16. Marttila. [2]) Kemppi. 77. Lapvesi. [3]) Porkka. I. 419. Serebetta; sama: Groundstroem. 42 ja 58 sekä Stråhlman. II. 70. Serebetta; Europaeus. Fol. III. 3. 78. Tyrö; Europaeus. I. 229 ja Pajula. 306. Toksova; Saxbäck. 433. Vuole; Slöör. III. 21 ja Neovius. 211. Sakkola; Lönnrot. Q. 420. Kaakkois-Suomi. [4]) Kristillinen mukailu Parseilta putoavasta esineestä.

Mikä venoisen sisässä?
Kätkyt venoisen sisässä.

Mikä kätkyen sisässä?
Hursti kätkyen sisässä. [1].

Pilvi piskuinen näkkyy,
Taivas kaari kuumottaa.
Pisarass on pieni lammi,
Lammess on vene punane,

Venehess on pieni poika.
Mitä poikanen tekköö?
Poika vestää venettä,
Sotalaivat laitteloo [2].

Mikä tuuvalta näkkyy?
Tupa tuuvalta näkkyy.
Mikä tuon tuvan takanna?
Tammi tuon tuvan takanna.

Mikä on tammen latvasessa?
Vene on tammen latvasessa.
Mikä venneen sisäss?
Neito venneen sisäss [3].

Keskimäisessä näistä esimerkeistä esiytyy vielä se uusi piirre, että veljen sijaan on tullut venhettä veistävä Jumalan poika.

Kätkyt, jossa veli tammen latvassa oleskelee, on muuttunut venheeksi, ja niin on hän tullut identiseksi Genetsaretin myrskyssä kulkeneen aikaisen Kristuksen kanssa.

Neljän neidon runon vaikutusta on siis ensinnäkin se, että pilvi, joka aikasemmin on kuulunut runoon Neitsyt Mariasta, on tullut tammen latvassa olevaksi. Mutta tämän runon vaikutus näkyy vielä toisessakin kohdassa tarkastettavaamme runoa: köyden punomisessa.

Eräässä ylempänä olevassa Kolmen miehen venheretkessä [4] tavataan säkeet:

Mitä miekkoist tekköö?
Kulta kenkii ompeloovat,
Vaskipauloi pannaan.

Nämä säkeet muistuttavat läheisesti sitä Neljän neidon osaa, missä kerrotaan neitojen toimesta:

---

[1]) Europaeus. Karjalan Kevätkäkönen, siv. 87. [2]) Neovius, 323. Sakkola. [3]) Neovius, 211. Sakkola. [4]) Saxbäck. 388. Vuole.

Üks sääl kuob kulda vierda,
Teine nihub niiti paela,
Kolmas nutab nuorta miestä [1].

Üks aga kujub hulda vööda,
Teine hömbleb hõbe pärge,
Kolmas nihub niidi sukka,
Neljas nuttab oma peigu [2].

Üks sääl kuub kulda vööda,
Toine niub niiti paula,
Kolmas nuttab noorda meesta [3].

Üks aga kueb kulda ööda,
Teine valab vaske varrast,
Kolmas nutab noorta meesta [4].

Luopi vyötä luokallista,
Punnoo punapaninta [5].

Kulta hangasta kuttoo,
Hopiaista helskyttää.
Taittui yks kulta lanka,
Jo helätit hopia lanka [6].

Neito veneen sisässä
Kultakangasta kuttoo,
Hopeaista helskyttää.
Taittu yksi hopia lanka,
Neito parka itkemää [7].

Yksi kuttoo kultavyötä,
Toinen kuttoo solkivyötä,
Kolmas harjaa hapsiansa,
Neljäs itki veljeänsä [8].

Edellisissä on jo esimerkkejä siitä, että langan katkeaminen on neidon itkun syynä. Inkerissä runo onkin ylei-

---

[1]) Valk. 20. H. II. 34. 31. Nigula. [2]) Kull. 34. H. II. 43. 914. Pärnu. [3]) E. U. 6. H. III. 1. 777. [4]) J. Peet. 8. Viljandi. [5]) Porkka. II. 199 ja 201—2. Narvusi. [6]) Saxbäck. 279. Vuole. [7]) Neovius. 211. Sakkola. [8]) Hildén. 17. Marttila.

seen yhtynyt runoon: Itkusta järvi [1]. Langan katkeaminen on kerrottu myöskin seuraavilla säkeillä:

Pääsi yksi kultalanka,
Pääsi yksi kultaniitti,
Helähti hopeaniitti.

Hoppiinem‿peätepp‿piäs,
Nauha vaskinen valahti.

Tämän viimeksimainitun runokohdan vaikutus näkyy selvään useissa karjalaisissa Kolmen miehen venheretkissä. Siinä tavataan m. m. säkeet:

Sormus kultanen solahti,
Sepon sormesta putosi [2].

Ister kultanen solahti,
Istervöisen sormen piästä [3].

Sama seikka ilmenee myös siinä, että yksi pilvi pääsee. Selvimmin kaikista näkyy tämän Neljän neidon kohdan vaikutus siinä ainoassa Pohjois-Karjalan runossa, jonka mukaan tammi kasvaa löydetystä tammen taimesta (j 30) [4]. Siinä tavataan näet seuraava kohta:

Neitoselta neljänneltä
Sormus sormesta putos',
Ho(p)piinem‿peätep‿piäs,
Naula vaskinev‿valaht
Niityllen nimettömällem‿,
Moallem‿mättäättömälle.
Keännyttii ehtimää.
Ei löyty' etittäissä.
Tavattiin tammen taimi.

Tämä runoaines, joka kautta koko Itä-Suomen ja Venäjän-Karjalan on loitsuissa tavattoman yleinen, on var-

---

[1]) Ks. siv. 357—8. [2]) Lönnrot. Q. 362. Taipale. [3]) Pennanen. n:ton. Uukuniemi. [4]) Ks. siv. 356.

maan johtunut Kolmen miehen venheretkeen Neljän neidon runosta. Kun kolme retkeläistä ovat tulleet alkuperäisten tuvassa, tammen latvassa tavattavain neitojen sijaan, niin on neitojen toimen esityksestä vielä jäänyt jälkiä siihen kertomukseen, mikä heistä kerrotaan. Näin ovat miehet tulleet köyttä punomaan. Tämän esityksen muoto (säkeet 427—9) on vaan yhdessä tarkastettavamme tammenrunon toisinnossa (säe 428) Neljän neidon mukainen. Neitojen toimi ei ole miehille sopinut. He tarvitsevat miehekkäämmän työn, oikean köyden punomisen, rautaköyden rahnikoimisen. Ajatuksen kehittymistä tähän suuntaan on ehkä edistänyt runo, jossa neidot neuvottelevat, että yhdessä tuumin hankkisivat surman neidon pettäjälle. Siinä tavataan säkeet:

Punotaan myö nuora pitkä,
Nuora pitkä ja noria[1].

Että tämä runo ainakin muuten on sekaantunut Kolmen miehen venheretkeen, osottaa montakin seikkaa. Suomen-Karjalassa miehet venheessä sukivat hiiden hirveä[2] ja runon lopussa on aina säkeet:

Siell on hirvi hirtettynä.

Viimeksimainittu säe, joka loitsuissamme on tavattoman yleinen, — tautia manataan pohjan perille, Lappiin y. m. jossa niillä on syötävänä m. m. hirtetty hirvi, — on luultavasti muodostunut tähän muotoon juuri Kolmen miehen venheretken yhteydessä. Mutta aihe siihen on varmaan saatu Neidon pettäjän hirttämisestä. Se tavataan esim. Eräjärvellä seuraavassa muodossa:

---

[1]) Ks. siv. 199. [2]) Ks. siv. 428.

Kiskotahan me niini pitkä,
Niini pitkä ja leviä,
Jolla hirret hirttelemme,
Tien suuhun, veräjäpuuhun,
Josta kuninkaat kulkevat,
Valtaherrat vaeltavat[1].

Tässä oleva säe 3 edustaa varmaan sitä alkumuotoa, mistä edellämainittu loitsujen säe on muodostunut.

Sivumennen mainittakoon, ettei hiiden hirven sukiminenkaan ole alkuaan kuulunut runoon Kolmen miehen venheretkestä. Hirven sukiminen venheessä onkin luonnotonta työtä; eikähän runossa senkään työn miehille annettua ole mitään järkevää ajatusta. Sellainen taas esiytyy seuraavassa runossa, jolla ei liene pyhäin kanssa mitään tekemistä:

Ne oli miehet, mitkä oli ennen:
Hirven jälkii aijoit,
Hirven koipii kolloit,
Hirven vartta vartioivat;
Ei niin kun nykyiset miehet:
Piian vartta vartioivat,
Piian koipii kolloit[2].

Rautaköyden rahnikoimista ei tässä enempää kuin muissakaan, — paitsi nyt tarkastettavaa runoa, — ole tavattavissa. Siinä on jatkettu edellistä ajatusta, joten se helposti on voinut syntyäkin sen yhteydessä. Muotoon ovat mahdollisesti vaikuttaneet säkeet sellaiset, kuin:

Taoi rautain harraava[3].
Rautoja rakentamassa[4].
Rautoja rakentamma[5],

jotka tavataankin m. m. Kolmen miehen venheretken yhteydessä. — Kun venhe, jossa kuletaan, on punanen, ja kun köyttä punotaan, niin on luonnollista, että se myös on punaista. Kerrotaanhan sitäpaitsi neitojenkin punovan *punapaninta*. Mikä on vaikuttanut kerän esiintymi-

---

[1]) Järvinen. 15. [2]) Saxbäck. 794. Vuole. [3]) Ks. siv. 243. [4]) Ks. siv. 207. [5]) Ks. siv. 208.

sen tähän, on vaikea sanoa. Tulenluvussa se yleensä tavataan; mutta laina on luultavammin mennyt tarkastettavasta runosta siihen. Mahdollista on, että keräkäsite an aikaisin Neljän neidon runossa [1].

---

[1]) Muinaisilla roomalaisilla oli seuraava loitsu: *Kolme neitoa piteli meren keskellä marmorista pöytää; kaksi niistä vieritteli sitä, yksi vieritti takaisin.* (Rich. Heim. Incantamenta magica graeca latina; Jahrbuch f. classische Philologie. Supplem. 19 pag. 492). Samasta tavataan myös toinen toisinto: *Puu seisoi keskellä merta; siinä riippui ämpäri täynnä ihmisten sisälmyksiä; kolme neitoa ympäröi sitä; kaksi niistä sitoi, yksi päästi auki* (sanottava kolmasti). (Ed. pag. 496.) Heim on yhtämieltä J. Grimmin kanssa siinä, että nuo 3 neittä ovat Fortunat eli Fatat (*Μοῖραι*), Sama runo tavataan Heimin mukaan (ed. siv. 497) myös germaaneilla, muodossa: *Kolme neitoa istuu hiekassa; heillä on ihmisen (hevosen, naudan) suolia käsissä. Yksi (neito) niitä jännittää, toinen irroittaa ja kolmas asettaa takaisin.* Kolmen neidon sijaan on germaaneilla usein tullut Neitsyt Maria, — tämä kristillisenä aikana.

Ei ole vaikea huomata näissä loitsuissa suomalaisen loitsun Suonetarta, jota, samoin kuin hänen sijaistansa Neitsyt Mariaakin pyydetään tulemaan, kattilallinen suolia mukana, parantamaan sitä, jonka suonet ovat rikkoutuneet, tai yleensä sairasta. Usein häntä kehotetaan tulemaan myös *suoni sykkyrä sylissä, kalvo käärö kainalossa.* — Yllämainitut latinalaiset ja germaanilaiset ovat taas monessa suhteessa aivan suomalaisen Neljän neidon runon kaltaiset. Ensinnäkin on neitojen luku sama. Sillä harvemmin esiytyy Suomessakaan neljää neittä eri työssä. Milloin neljä on, niin ei kaikilla enää ole selvää erikoistehtävää. *Neljä* on ehkä vaan tullut alkusoinnun vaikutuksesta. Toiseksi: neidot ovat puun latvassa; ja kolmanneksi: puu on joko meressä tai meren rannalla. On vielä neljäskin, — ja se pääasiallisin, — yhtäläisyys Suomen Neljällä neidolla sekä edellä olevilla latinalaisilla ja germaanilaisilla runoilla. Viimeksimainituissa muutamat neidoista pyörittävät jotain tai sitovat sisälmyksiä (suonia tai suolia) ja yksi päästää, purkaa näitten töitä. Neljän neidon runossa ei ole puhe sisälmyksistä, vaan kulta- ja hopeanauhain kudonnasta. Tämä ei kumminkaan muuta asiaa. Yleistähän on, että Suomenkin loitsuissa puhutaan *kultakalvosta* ja Suonetarta yleensä pyydetään ompelemaan suonia *kulta-, hopea-* ja *silkkilangoilla.* Kulta- ja hopeanauhan kutominen on siis tullut suonen punomisen sijaan. On vielä huomattava, että nauhaa, vyötä y. m. kutovilta neidoilta aina *päässe* yksi lanka, onpa muutamissa vielä kerrottu, että:

Saatuamme nyt selville pääasiat siitä runokohdasta, jota säkeet 410—29 edustavat, voimme mennä tutkimuksessa eteenpäin, luoden vasta myöhemmin katsauksen säkeisiin 419—26. Ensinnäkin tulee nyt ratkaistavaksemme kysymys siitä, miten meren sitominen on runoomme tullut. Olemme jo huomauttaneet, että Kolmen miehen venheretki esittää myrskyä Genetsaretilla. Siinähän onkin jo

---

Yksi siuub siidi päid,
Tõine niuub niidi päid,

ja että kolmannelta lanka pääsee. Yleisin viimeisen neidon työ on itkeä nuorta miestä tai veljeään, joka nuorena sotaan vietiin. Tässä on siis lähellä ajatus haavoitetuksi tulemisesta, samoin kuin siinäkin, että veli, jolla on kirves kädessä ja lastu kirveen kasassa, asetetaan tammen latvassa olevassa tuvassa, silkkipatjoille, kultasänkyyn makaamaan. Tämän kautta saa myös selityksensä tuo yhden neidon itku. Sillä se, että yksi lanka kutoessa katkesi, ei sellaiseksi kelpaa.

Luulen, että edelläoleva riittää vakuuttamaan sen asian, että Neljän neidon runo on vanha, keskiajalla maahamme kulkenut, latinalaista alkuperää oleva loitsu. Loitsun luonne on hyvin näkyvä ainakin seuraavassa runomme suorasanaisessa toisinnossa, joka muuten on hyvin latinalaisten kaltainen, paitsi että siinä on yksi neitsyt (Maria), kuten myöhemmissä germaanilaisissakin toisinnoissa: *Pietari sanoi: nurmi puri. Kristus sano: Terves oli. Kolmannen meren sisäl oli saari, saares oli tupa, tuvas oli neitsy. Mitäs hän siellä tekemäs? Parannusta tähän haavaan. Parannukseks Maarian, Kristuksen Jesuksen lämmin löyly; eppäs* — — — - (Granqvist. 36. Honkajoki). Myöhemmin on runo osittain säilynyt loitsuna, mutta kadottanut alkuperäisen kertovan osansa selvyyden (Suonetar), tai säilyttänyt kertovan osansa, jolloin taas loitsun luonne on kadonnut (varsinainen Neljän neidon runo). Viimeksimainitussa tapauksessa on se sekaantunut useihin lyyrillis-eepillisiin runoihin (Itkusta järvi, Päivän antamat koristeet y. m.).

Edellisen perusteella tahtoisin pitää *punakeräistä* (vrt. *suonisykkyrä, kalvokäärö*) tähän runoon alkuperäisesti kuuluvana. Se edustaisi Neljän (Kolmen) neidon (joitten sijassa kolme venheessä olevaa miestä on) alkuperäisempää muotoa, kuin ne, missä puhutaan kultavyön kudonnasta. Mahdotonta ei se suinkaan ole.

Luulen myös, että Kolmen miehen venheretki on samoin kuin Pilvenpäällinen neitokin kristillinen laitos siitä latinalaisesta, missä kolme Fataa esiintyy.

puhe meren aaltojen asettamisesta. Tämä seikka se onkin, joka runomme on tehnyt Myrskynloitsuksi. Ajatus on siis runottarelle jo tästä aiheesta johtunut. Säkeitten muoto on vielä etsittävänämme. Sekä Neljän neidon runossa että neidon pettäjän vangitsemista kertovassa runossa puhutaan sitomisesta. Kun tämä yhtyi meren asettamiseen, niin tuli siitä meren sitominen. Selittämättä on vielä, miten nimi *Kannanlahti* on tähän johtunut. — Itä-Karjalassa on tämän nimen sijassa *Kalan lahti*. Tähän on aihe niissä virolaisissa runoissa, missä kerrotaan kaivolla kosimisesta. Neito kysyy kosialta, kuinka hän osasi tulla häntä kosimaan. Kosia vastaa:

Sest mina tundsin äija õuue,
Äja õuue, äma ouue:
Teil on merri õuue alla,
Kalla järve kalta alla;
Sisse keivad siiti laevad,
Somme rikad solla laevad,
Kaltas keivad Kalevi laevad [1].

Tässä runossa on siis puhe Kalajärvestä. Tämä seikka ei kumminkaan vielä oikeuttaisi pitämään runossamme esiytyvää *Kalan-* tai *Kannanlahtea* tämän virolaisen runon vaikutuksena, ellei olisi muita syitä, jotka asiaa tukevat. Nyt on kumminkin niin, että puhe neidon kaupasta tavataan myös tässä samassa virolaisessa runossa. Otamme esimerkkiä niistä kohdista:

Neidu kaeb kammerissa,
— — — — — — — — — —
Talli täku tantsitada,
Varrnu vallaste visata [2].

Tee pääl oo tedere kaupa,
Arul oo anede kaupa,
— — — — — — — — — —
Neiul oo kaupa kammerissa [3].

---

[1]) Lusik. 5. H. IV. 4. 324. Pärnu-Jaagupi; sama: Valk. 85. H. II. 34. 71. Nigula. Samantapaisen runon on kirjoittaja kuullut myös Länsi-Suomessa. [2]) Pihlak. 19. H. III. 7. 965. Kolga-Jaani. [3]) Ilves. 4. H. I. 3. 181. Halliste; sama: Ruut. 5. H. II. 25. 126. Helme.

Tänaval on täku kaupa,
Varsa kaupa vainijulla,
Neiu kaupa kamberissa,
Õlle vaadi otsa pealla,
Viina vaadi vitsa pealla [1].

Ulkolla heppoisen kauppa,
Kaaran k'auppa' kartanolla,
Neion k'auppa' kornitsoissa [2].

Ei tyttöä turulla myyvvä,
Kassapäätä ei kaulla.
Turulla on tupakan myöjä,
Turulla muilan kaupitsija;
Tyttö myyvvää tuvassa,
Kaupitaa kammarissa [3].

Sama kohta esiytyy myöskin Klaus Kurjen ja Elinan runossa, jossa myös on kosintakohtaus.

Hevoiset mäellä myydään,
Kartanolla luukaviat;
Vaan ej piika pihalla pienintäkään
Eikä kaupita ne kartanolla.
Kyll' on meillä tupiakin.
(Löytyypä talossa tässä
Tupiakin tultavia).
Yks on tupa yljän tulla,
Tupa toinen mennä yljän
(Löytyypi talossa tässä).
Talli meill' on hevoset panna,
Vaja varsat valjastella.
Naula meill' on satulat panna,
Laskea hepoisten helut [4].

Huomattava vielä on, että Inkerissä se kosia, jolle näin sanotaan, kosii *Kalaniemen kassapäitä.* Neidon kodin nimi muistuttaa *Kalan lahtea.* Virossa taas on runon yhteydessä aina puhe viinan ja oluen juonnista. Sulhaselle tarjotaan juomia neidon kartanossa ja on hänellä niitä joskus mukanaankin. Koko virolaisen runon juoni näkyy olevankin siinä, että neito ei saa, jos tahtoo saada sulhasen, antaa hänelle eikä hänen hevoselleen vettä. Se tuhoaisi

[1]) Hinzenberg. 37 a. E. 7907. Tapal; samantapaisia: Tenter. 71. H. II. 28. 393 ja Ostrat. 7. H. II. 28. 452. Maarja-Magdaleena; Prants. 139. H. II. 3. 602. Lüganuse y. m. [2]) Porkka. III. 124. Soikkola. [3]) Porkka. II. 80. Narvusi. [4]) Lönnrot. S. 156. Vesilahti.

kaikki toiveet. Sentähden neito, vaikka onkin kaivolla, ei tässä suhteessa täytä kosian pyyntöä [1]. Toiselta puolen taas esiytyy runossa se käsite, että viinan ja oluen sekä ruuan tarjoaminen tulialle on sama kuin myöntävä vastaus. Tämän kautta selviävät säkeet 419—24, joista useimmat olemme jo ennen tavanneet myös tavallisessa Venheretkessä [2], ja joitten vaikutuksesta myöskin säkeet 425—6 ovat tähän yhteyteen johtuneet. Viimeksimainitut säkeet esiytyvät alkuaan [3] *Jamalaisen poikoi ainoi*:sta puhuttaissa.

Nyt voinemme myös pitää varmana, että *Kalan lahti* on se alkumuoto, mistä Vienan runoihin on tullut *Kannan lahti*. Muutos on luonnollinen, kun tiedetään, että Kannanlahti, — samoin kuin Kuolakin (!) (435 E), — ovat vienalaisille aivan tunnetut paikat.

Edellisestä selviävät myöskin jo säkeet 436—42. Ne säkeet, joissa puhutaan *tukulla* myymisestä, ovat syntyneet väärinkäsityksen kautta niistä kosintarunon säkeistä, joissa ilmoitetaan, että neittä ei myödä *turulla*. Vienalainen ei ole ymmärtänyt tätä myöhemmin tullutta lainasanaa; vaan on luullut puheen olevan siitä, ettei neitoja anneta useampia kuin yksi mieheen. Kun alkuperäisemmissä runoissa sanotaan hevoset (orihit) myötävän turulla, niin on vienalainen ymmärtänyt tämän lauseen subjektinkin niin, että se paremmin sopii, kun on puhe tukulla myömisestä. Näin on sana *oravat* (= oravan nahat) tähän johtunut. *Revot* (= revonnahat) on hyvin sopinut kertosäkeeseen. *Kansoin* kaupitseminen merkitsee samaa kuin tukulla myöminen. Tätä kertovain säetten muotoon ovat vaikuttaneet ne kosintarunossa olevat säkeet, missä puhutaan kassapäiden kauppaamisesta.

Selittämistä ansainnevat vielä säkeet 434—5. Edellä on jo osotettu, että niemien ja Vienan niemien nenässä olevat neidot ovat samat, jotka Inkerin runojen mukaan puhuttelevat laivaretkeläistä. Nämä taas ovat usein se-

---

[1]) Vrt. muistiinpanian huomautus. V. Stein. 15. Pihkova. [2]) Ks. siv. 262—3. [3]) Porkka. I. 250. Medussi; i 54 (Päivänpäästö).

kaantuneet Annukkaan, josta m. m. kerrotaan, että hän *Kaitti kaupungin kanoja, Neuvo Turun neitosia*[1]. Näitten vienalaisia, ja asian pakosta muuntuneita, toisintoja ovat tarkastettavamme säkeet.

Yksityiset säkeet eivät kaipaa mitään lisäselityksiä. Ne selviävät esimerkeiksi otettujen runonäytteiden kautta.

Edellinen selvitys on kieltämättä johtanut ensinnäkin siihen, että tarkastettavamme Ison tammen muunnos on Itä-Karjalasta päin kulkenut Vienaan. Itä-Karjalan toisinnoissahan venheessä oliat ovat vielä selvään Vapahtaja ja apostolit[2]; siellä esiytyy *Kalan lahti;* eikä ole puhe Vienasta. Runomme puuttuminen Pohjois-Karjalassa on siis selitettävä häviämisen kautta. — Samalla on mielestäni tullut esille seikkoja, jotka oikeuttavat pitämään tätä runomme muunnosta vanhempana, kuin tuo yleisempi, loitsuna käytetty. Ensinnäkin on tämä runo, mitä tammen kasvamiseen tulee, paljon lähempänä Hevaan runoa, kuin I-:K:n ja P-K:n yleinen Iso tammi. Mikäli tämän runon aineksia viimeksimainituilla alueilla tavataan, ovat ne särkyneitä sirpaleita, jotka jo ovat keränneet ympärilleen aivan uudet ainekset, kappaleita vanhasta luustosta, jonka lihakset ovat uudistuneet. Ei voi kuinkaan ajatella mahdolliseksi, että näistä aineksista olisi voinut kutoutua tarkastettavamme runo.

Toiseksi todistaa runomme, — ainakin sen pääjuonen, — vanhemmuutta myöskin se seikka, ettei se esiinny loitsuna. Jos se olisi myöhemmin kulkenut kuin I-K:n ja P-K:n tavallinen Iso tammi, niin ei voi käsittää, kuinka se olisi säilynyt sekaantumatta siihen, koska se kumminkin on sitä niin lähellä.

---

[1]) Lönnrot. S. 55. 4. Ritvala. [2]) Keskellä istujan nimitys I-K:ssa, *Koljoi* on väärinymmärretty *Kolmas* (ks. Basilier. 58. Suojärvi). Ehkä on tässä myös jälkikaikua sanasta *kolloit* (*Piian. hirven koipii kolloit*).

Yleisemmän runon jatkona oleva 3:n pistospojan ampuminen on sitävastoin helposti tullut kolmen miehen venheretken sijaan.

---

8. Hajanaisia tammenrunoja eri alueilta.

Etelä-Savosta on muistiinpantu yksi vaillinainen toisinto, joka on aivan Inkerin ja Etelä-Karjalan tammenrunojen loppuosan kaltainen:

Jos ma saisin kuivan tammen,
Kuivan tammen ja sorian,
Tyvet tekisin tynnyriksi,
Keskin paikan kellariksi,
Oksat olut puolikoiksi,
Latvat laivaksi latoisin,
Jotka saatais Saksan maalle,
Saksan maalle, mantereelle,
Kulta kepponen kätessä.
f 20.

Tämäkin on hyvä lisätodistus siitä läheisestä suhteesta, mikä Savolla ja Kaakkois-Suomella runoihin nähden on ollut. Savossa runot ovat steriliseeraantuneet, jota vastoin ne Inkerin ja Savon välialueilla ovat alkuperästään muuntuneet.

Pohjois-Savosta on myös saatu yksi Tulenluvuksi muuttunut Iso tammi (g 18), ja

Keski-Pohjanmaalta on jo v. 1658 muistiinpantu runo puun kaatumisesta (l 20), joka, kuten äskenmainittukin, pääasiassa on aivan Pohjois-Karjalan Ison tammen vastaavan kohdan kaltainen.

Ainoa Pohjois-Pohjanmaalta saatu toisinto (n 1) on aivan Venäjän-Karjalan runojen kaltainen; Aunuksen toisinto q 5 on taas samallainen, kuin ne Itä-Karjalan runot, joitten mukaan tammi lauletaan.

Yksityisiä tammenrunon säkeitä esiytyy vielä seuraavissa: x 4, 19, 21 ja 25. Ne muistuttavat enin Pohjois-Karjalan laulutapaa. Tulenluvun yhteydessä taas on ison tammen muunnos, tulipuu, levinnyt hyvinkin laajalle.

B. Pistoksenloitsu.

Itä-Karjalasta alkain kaikilla itäisillä runoalueillamme [1] jatkuu Iso tammi tavallisesti sellaisilla aineksilla, joita muilla runoalueilla on käytetty pistostaudin loitsimiseen. Koko runoa kutsutaankin usein pistoksensynnyksi. Runomme on siis Karjalassa käynyt aivan samoin, kuin monen muunkin alkuperäisen ballaadin. Selvittääksemme siinä esiytyvää varsinaista loitsuainesta, tarkastamme sen yhdessä Isosta tammesta erillisinä esiytyväin samallaisten runojen kanssa, joita yhdellä nimellä voimme kutsua Pistoksenloitsuiksi.

Sellaisia loitsuja, joita on käytetty pistostaudin karkoittamiseen, on kaikestaan hyvin suuri joukko. Niitten yksityiskohtainen tutkiminen olisi melkein sama, kuin kaikkien loitsujemme tutkiminen. Asia on näet niin, että loitsut vielä suuremmassa määrässä kuin muut runot ovat sekaantuneet toisiinsa. On monta sellaista säeyhtymää, — yksityisistä säkeistä puhumattakaan, — jotka jotenkin yhtä yleiseen esiytyvät kaikkiin loitsuihin [2]. Varsinkin siinä loitsun osassa, jota sopivimmin voitanee kutsua pahan manaukseksi, esiytyvät samat ainekset aivan yleiseen milloin yhdessä, milloin toisessa yhteydessä. Tarkastaissamme Pistoksenloitsua, rajoitamme senvuoksi aineemme niihin piir-

---

[1]) I-K., P-K., V-K., I-P. [2]) Sellaisia loitsuille universaalisia ovat esim.: kertomus Lapista tai Turjasta tulevasta kotkasta, jonka *höyhenet tulin palavi*, ja joka ei ole mikään muu, kuin Inkerissä sotasanomain saattajana esiytyvä kokko; suuri kokko, jonka *toinen siipi vettä viilsi, toinen taivosta tapasi* ja jota tavallisesti käytetään pahan pelottamiseen. Tämä suuri otus on taas muunnos hanhipaimenelta karkuun menneistä hanhista. Samallaisia ovat vielä: kertomus pienestä miehestä, joka nousee merestä tai umpilammista tautia karkottamaan (= Merenkosiain merinen mies); taudin kutsuminen nimillä: *lihan syöjä, luun puria, veren uuelta vetäjä* (sama nimitys, millä Inkerissä kehnolle miehelle joutunut karahteeraa miestään); tautien manaaminen *pimeeseen pohjoseen* y. m. *jonne puut tyvin putosi, hongat latvoin lankieli* (ote Isosta tammesta) y. m.

teisiin, jotka tälle ovat luonteenomaisimmat, joitten ajatus on sellainen, että se parhaiten sopii sen taudin loitsimiseen, jota kutsutaan pistokseksi, ja jotka senvuoksi yksinomaisemmin esiytyvätkin vaan niissä luvuissa, joita loitsiatkin kutsuvat pistoksensynnyiksi.

Näin tulee tutkimuksemme käsittämään kolme eri runoa, joita voitanee kutsua: 1) Pistoksen uhkaaminen, 2) Pahan ampuminen ja 3) Pistosnuolien taonta. Käymme ensin tarkastamaan ensinmainittua näistä.

1. Pistoksen uhkaaminen.

Tätä loitsua on suomenkielisenä muistiinpantu kaikestaan 136 kertaa. Näin saadut toisinnot jakaantuvat eri runoalueille seuraavalla tavalla:

Etelä- ja Keski-Häme 3[1], Pohjois-Häme 25[2], Etelä- ja Keski-Savo 11[3], Pohjois-Savo 9[4], Etelä-Karjala 3[5], Itä-Karjala 8[6], Pohjois-Karjala 19[7], Etelä-Pohjanmaa 9[8], Keski-Pohjanmaa 12[9], Itä-Pohjanmaa 13[10], Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi 4[11], Ruotsi 4[12], Venäjän-Karjala 6[13] ja Inkeri 8[14], saantipaikka varmuudella tuntematon 2[15].

Tämä luku esiintyy kaikkialla miltei sanasta sanaan samallaisena ja on sen yleinen muoto seuraava:

Jos sinä pistät yksin pistoin,
Minä pistän kaksin pistoin;
Jos sinä pistät kaksin pistoin,
Minä pistän kolmin pistoin;
Jos sinä pistät kolmin pistoin,
Minä pistän neljin pistoin;

---

[1]) d 3, 6, 8. [2]) e 1—8, 10, 12, 14, 16—19 b, 22—6, 29, 32—4. [3]) f 3—7, 9—10, 13, 17, 19, 21. [4]) g 2—3. 6—7 b, 9, 14—5, 17. [5]) h 1, 10, 12. [6]) i 1, 5, 7, 20, 22, 24, 28, 56. [7]) j 8, 10, 14, 17—8, 20—3, 25, 31, 33, 38 a—b, 48, 51, 54—5, 61. [8]) k 2—9, 11. [9]) l 1, 3—4, 6 b, 7—10, 14, 16—8. [10]) m 1, 3, 6—8, 10—1, 20, 24—5, 29, 31—2. [11]) n 2—3, 6—7. [12]) o 2, 5—6, 8. [13]) p 2, 15, 24, 28, 42. 69. [14]) s 1—7 l. [15]) x 1, 32.

Jos sinä pistät neljin pistoin,
Minä pistän viisin pistoin;
Jos sinä pistät viisin pistoin,
Minä pistän kuusin pistoin;
Jos sinä pistät kuusin pistoin,
Minä pistän seitsemän pistoin;
Jos sinä pistät seitsemän pistoin,
Minä pistän kaheksin pistoin:
Jos sinä pistät kaheksin pistoin,
Minä pistän yheksin pistoin.
e 23.

Jos sinä pistät kerran,
Minä pistän kahdeesti;
Jos sinä pistät kahdeesti,
Minä pistän kolmaasti;
Jos sinä pistät kolmaasti,
Minä pistän nelijäästi;
Jos sinä pistät nelijäästi,
Minä pistän viideesti;
Jos sinä pistät viideesti,
Minä pistän kuudeesti;
Jos sinä pistät kuudeesti,
Minä pistän seittemäästi:
Jos sinä pistät seittemäästi,
Minä pistän kahdeksaasti;
Jos sinä pistät kahdeksaasti,
Minä pistän yhdeksäästi;
Jos sinä pistät yhdeksäästi,
Minä pistän kymmeneesti.
k 3.

Lennos pisti yhren, minä kaksi;
Lennos pisti kaksi, minä kolme;
Lennos pisti neljä, minä viisi;
Lennos pisti kuusi, minä seittämän;
Lennos pisti seittämän, minä kahreksan;
Lennos pisti kahreksan, minä yhreksän ja kymmenen pho, pho, pho.
k 2.

Sinä pistät yhen piston,
Minä pistän kahen piston;
Sinä pistät kolmen piston,
Minä pistän neljän piston;
Sinä pistät vien piston,
Minä pistän kuen piston;
Sinä pistät seitten piston,
Minä pistän kahexan piston:
Sinä pistät yhexän piston,
Minä pistän kymmen piston.
l 14.

Jollei oteta lukuun muutamia aivan vähäpätöisiä lause- ja muoto-opillisia seikkoja, niin ei eri toisinnoilla ole juuri muuta eroa, kuin että toisissa uhataan viimeiseksi pistää

yhdeksän kertaa, muutamissa taas kymmenen, ja että toisissa lopuksi uhataan vielä sadalla[1] ja tuhannella[2] pistolla.

Ensinmainittu toisintojen erilaisuus ei itse asiassa merkitse mitään; sillä joka tapauksessa esiytyy loitsuissa 9-luku. Silloin kun viimeksi uhataan kymmenellä pistolla, on pahan viimeinen pistomäärä yhdeksän. Vaihtelu riippuu yksityisten loitsiain muistista, joka tällaisessa seikassa erittäin helposti on voinut pettää.

Vähän huomattavampi on viimeksimainittu vaihtelevaisuus. Ensinnäkin on huomattava, että sadalla ja tuhannella pistolla uhkaaminen esiytyy yleisemmin vaan itäisillä sekä savolaisten asumilla runoalueilla tai niitten läheisyydessä. Toiseksi kiinnittää tässä kohden huomiotamme se seikka, että siinä ainoastaan harvoin on käytetty sanaa *pistän:*

1.	*Sinä pistät sata pistoa.*	e 24.
2.	*Minä pistän sata pistoa.*	e 24.
3.	*Minä pistän saan piston.*	x 1.
4.	*Sitte mie sa'oilla pistin.*	j 38 a.
5.	*Jo minä saoilla pistin.*	j 48.
6.	*Sinä pistät tuhat pistoa.*	e 24.
7.	*Minä pistän tuhat pistoa.*	e 24.
8.	*Minä pistän sa'an tuhansin.*	e 34.

jotavastoin yleisimmin käytetään sanoja *saikkoan, saikkaelen, tuikkaan, tuikkaelen, tuiviloin* y. m. samantapaisia.

9.	*Minä savoilla sokaisen.*	f 7.
10.	*Satasilla sauvakoilla.*	g 17.
11.	*Satasilla sakkoan.*	h 12.

---

[1]) e 24; f 7; g 17; h 12; i 2 b, 5, 7, 20; j 10, 23, 25, 31, 38, 48, 51, 54; o 28; s 2 l; x 1. [2]) e 2, 6–7, 18–9 a, 24–6, 34; f 7, 17, 19; g 17; h 12; i 5, 7, 20, 22; j 8, 10, 14, 17, 23, 25, 31, 38 a, 48, 51. 54; l 14, 17–8; m 32; o 2; s 2 l; x 1.

12. *Mie saan satoi.* i 5.
13. *Sadoin sarskoittelen (?)* i 7.
14. *Savolla saikkoan (!)* i 20.
15. *Niin mie saatan saoilla.* j 10.
16. *Minä sailla saikkoilen.* j 23.
17. *Niin minä saolla.* j 25.
18. *Mie sitte satoja suanen.* i 2 b.
19. *Mie saalla sakkoo(n).* j 31.
20. *Minä tuikin tuhansilla.* e 7.
21. *Minä tuhannella tuikkoan.* e 18.
22. *Niin mina sadalla tuhannella tuikkoan.* e 19.
23. *Niin minä tuikkoan tuhannen.* e 25.
24. *Minä tuhannella tukkeen.* e 26.
25. *Tuhanella tuiko.* f 19.
26. *Tuhansilla tuupaille.* f 19.
27. *Tuhansilla tungettelen.* g 17.
28. *Tuhansilla tuiviloin.* x 1.
29. *Sata tuhansin tuikkailen.* l 14.
30. *Minä tuhat seitsemän satoa.* l 17—8.
31. *Tuhanteen tuikareen.* o 2.
32. *Tuhansilla tukkoan.* h 12.
33. *Tuippailen (!) tuhansii.* i 5.
34. *Ja tuhansin tuikuttelen.* i 7.
35. *Mie tuhansilla tuihkoanki.* i 22.
36. *Tuhansilla tuppoelen.* j 10.
37. *Niin mie tuhansin tuppaan.* j 14.
38. *Mie tuhannnet tuppailen.* j 8.
39. *Minä tuhannen tuikautan.* m 32.

On vielä kolmaskin seikka, jossa tämä manauksen osa poikkeaa sen alusta: ainoastaan yhdessä toisinnossa (e 24) sanotaan pahan pistävän 100 pistoa; muissa loitsia vaan uhkaa sadalla ja tuhannella.

---

20) *tungen* e 2; f 17. 31) o 1. 32) i 20; f 7. 35) *tuikkailen* j 22. 36) *tuikuttelin* j 38 a, 48, 51. 37) *tuikkoilen* i 2 b. 38) j 17.

Kaikki edellämainitut seikat tukevat sitä väitettä, että tarkastettavamme osa on myöhempi lisäys. Asian varnistaa loitsun vertaaminen muihin samantapaisiin sekä suonalaisiin että vieraisiin lukuihin.

Suomesta on saatu tavaton joukko loitsuja, joissa aivan samalla tavalla, kuin tarkastettavassamme, uhataan tautia:

Jos sa pusket kaks,
Niin minä pusken kolme.
— — — — — — — — — —
Niin minä pusken yheksän [1].

Sie riisit yksin,
Mie riisin kaksin.
— — — — — — — — — —
(*yheksää saa*) [2].

Jo sinä lennät ykś,
Minä lennän kakś.
— — — — — — — — — —
Minä lennän yhleksän [3].

Jos kiro on lentänyt yhden kerran,
Minä lennän toisen kerran.
— — — — — — — — — — — —
Jos kiro on lentänyt yhdeksän kerran,
Minä lennän kymmenen kerran [4].

Jos lento on lentänyt yhden kerran,
Minä lennän toisen kerran.
— — — — — — — — — — — —
Jos lento on lentänyt yhdeksän kerran,
Minä lennän kymmenen kerran [5].

Jos sä puret yksi,
Niin mä puren kaksi.
— — — — — — — — — —
Jos sä puret yhdeksän,
Niin mä puren kymmenen [6].

---

[1]) Heideman-Palmroth. 201. Kangasniemi; sama: Lönnrot. Q. 224. Suom. Karjala; Paldáni. 77. Ikalinen; Groundstroem. 88. Länsi-Inkeri. (Luetaan 9:stä yhteen päin.) Alava. VII. 229, 235, VI. 690. Narvusi. [2]) Alava VII. 224. Narvusi; sama. Alava. VII. 646; VI. 791, 1184. Länsi-Inkeri. [3]) A. Leino. 1003. Hämeen-Koski. [4]) Kallio. 14. Janakkala. [5]) Kallio. 15. Janakkala. [6]) E. Pohjaanman nuorisoseura. 1; sama: Öfverling. 388,

Jos tartunta tarttuu sinuun yhren kerran,
Tartu sinä tartuntaan kaks kertaa.
— — — — — — — — — — — — —
Tart'u' sinä tartuntaan yhreksän kertaa[1].

Nikka — yks,
Minä — kaks.
— — — — — — — — — —
Nikka — yhdeksän.
Minä — kymmenen[2].

Kun sinä ammuit yksin nuolin,
Niin minä ammuin kaksin nuolin.
— — — — — — — — — — — —
Niin minä ammuin yheksin nuolin[3].

Tällaisia tautien uhkauksia on muistiinpantu melkoinen joukko miltei jokaiselta seudulta, missä vaan runoja on kerätty. Yhteistä kaikille näille on se, että uhataan yhdeksän kertaa.

Luvussa yhdeksän taas esiytyy käsitys kolmesta: kolme kertaa kolme. Että se oikeastaan on kolmiluku, joka on ollut johtavana näitten loitsujen synnyssä, selviää siitä, että niitä loitsiessa on määrä lukea kolme[4] tai yhdeksän[5] (3. 3), joskus „kolme yhdeksää“[6] (3. 9 = 3. 3. 3 = 27), vieläpä „kolme kertaa kolme yhdeksääkin“ (3. 3. 9 = 3. 3. 3. 3) kertaa[7], kumminkin aina niin, että luetaan 3 kertaa yhdessä jaksossa. Jaksojen välillä joko sylästään tai hengästään.

Kolmiluku esiytyy myös miltei säännöllisesti niissä taioissa, jotka loitsun yhteydessä tehdään: kipeätä paikkaa

---

[1]) K. F. Andersson. läh. 4. 38. [2]) Lindqvist. Tammelasta. [3]) Hotinen. läh. 2. 1. Mäntyharju. [4]) Esim. Pistoksen uhkauksia: d 3; e 23, 25; f 2; g 7, 9. 15; 1 7; m 8, 10, 24, 25; p 2; muita samantapaisia lukuja Alava VI. 791, VII. 224. Narvusi; A. Leino. 1003. Hämeen-Koski y. m. [5]) f 5, m 29, 31; muita samantapaisia lukuja: Heideman-Palmroth. 201. Kangasniemi. [6]) Esim. Pistoksen uhkauksia: e 32; f 21. [7]) Esim. Pistoksen uhkauksia: m 1.

sivellään kolmasti[1], lääkkeeksi annettavaan veteen tai viinaan pannaan hiiliä tai nokea kolmesta tulisijasta[2], kolme jyvää kolmesta riihen seinänraosta[3] (yhteensä 9) tai yhteensä kolme yhdeksää jyvää, jotka ovat otetut kolmesta riihen seinänraosta[4], taikka kolme yhdeksää hiiren kakkaretta[5] tai kolme hevosen kakkaretta[6]; vettä sekotetaan yhdeksällä puukolla[7] tai sekotetaan siihen yhdeksän nuppineulaa[8] tai kolme yhdeksää raudan hilvettä[9] ja kolmasti kolmesta tulisijasta otettua tuhkaa[10]; lääke lasketaan kolmasti alasimen reiän läpi[11]; ja lukujen välillä syletään 3 kertaa.

Kaikki nämä seikat osottavat kumoamattomasti, että lukumme johtona on kolmiluku.

Ratkaistavanamme on nyt kysymys: mistä kolmiluku on johtunut? Lähin vastaus on: Kristinuskosta. Jumalan kolminaisuus, Israelin patriarkkain kolmiluku y. m. ovat asioita, jotka miltei jokaisessa kristillisessä rukouksessa katolisuuden ajasta alkain aivan säännöllisesti ovat sanoiksikin puetut. Samoin on kolmiluku vallalla kaikissa kristillisen kirkon seremonioissa ja tavoissa: kasteessa, hautaamisessa, kellojen soitossa[12] y. m.

Tuskin voikaan olla epäilystä siitä, ettei suomalainen loitsu ole kristillisellä ajalla syntynyt. Sitävastoin saatamme olla varmat, että sen ensimäinen aihe on syntynyt pakanuuden aikana ja pakanain keskuudessa. Usein olemme ennen viitanneet runoon neljästä neidosta[13]. Neliluku on tässä vaan sanoissa, ainoastaan kolmella on siinä tehtävä: kolme tammen latvassa kutoo kultavyötä, kolme sieltä lypsää rautamaitoa, kolme keskustelee Hevaan Isossa tammessa siitä, mihin tammi olisi vietävä, kolme morsianta on aina myöskin Suomen- ja Venäjän-Karjalassa

---

[1]) Esim. e 26. [2]) Esim. e 33; 1 6. [3]) Esim. e 33. [4]) Esim. m 11. [5]) Esim. g 7. [6]) Esim. m 29, 32. [7]) Esim. 1 6. [8]) Esim. m 6. [9]) Esim. m 8. [10]) Esim. m 8. [11]) Esim. m 11. [12]) Kellonsoiton alussa „läpätään" kolme kertaa kolme siten, että jokaisen kolmannen iskun perästä pidetään pitempi väliaika: 3 Isälle, 3 Pojalle, 3 Pyhälle hengelle. [13]) Ks. siv. 45, 49, 167—8, 228, 241—2, 185—6, 424 y. m.

mainittu olevan tammea istuttamassa tai yleensä aikaansaamassa. Kolme on myöskin miehiä venheessä tammen latvassa: Santta Antti, Santta Pietari ja Jesus; — ne tulleet neitojen sijaan.

Mahdotointa on kieltää, ettei se aihe, josta Suomen Neljä neittä on syntynyt, ole latinalainen, — tai vielä alkuperäisemmin kreikkalainen.

Runo on latinalaisena useammassakin eri muodossa. aina loitsuna. Mainitsen niistä muutamia:

Ähkyä y. m. vastaan: Ota kolme pippuria ja yksi katajan siemen; anna ne viinassa tai kylmässä vedessä ja sano kolmasti:

„Kolme sisarta käveli:
Yksi kiersi,
Toinen selvitteli,
Kolmas purki“.

Sano tämä kolmasti ja sylje sekä anna (lääke sairaan) juoda, niin se heti paranee[1].

Ihmisten ja eläinten poltetta vastaan: Hieroen vasemman käden peukalolla ja kahdella pienimmällä sormellasi vatsaa sano:

„Puu seisoi meren keskellä. Siinä riippui ämpäri täynnä ihmisten (muulien, hevosten, aasien) sisälmyksiä.

Kolme neitoa kulki sen (puun) ympäri,
Kaksi sitoi yhteen,
Yksi purki.“

---

[1]) ***Piperis grana tria, iuniperi unum teris, dabis in potione vini vel in aqua calida et dicis ter:***

„Tres sorores ambulabant,
una volvebat,
alia cernebat,
tertia solvebat.“

Ter hoc dicis, ter exspues et da ut bibat, statim sanat. (R. Heim, Incantamenta magica graeca latina. Jahrbücher für classische Philologie, 19. supplementband. pag. 559.)

Sano tämä kolmasti ja sylje kolme kertaa ja kosketa samalla maata [1].

Sydäntautia vastaan:

Kolme neitoa pitää keskellä merta marmorista pöytää, kaksi kierittää (sitä), yksi kierittää takaisin. Niinkuin tämä ei koskaan ole tapahtunut, niin älköön tämä Gaia Seia koskaan tunteko sydäntautia [2].

Kieltämättä ovat sekä Jacob Grimm että Richardus Heim [3] oikeassa pitäessään näissä loitsuissa esiytyviä neitoja Kohtalottarina (Fatae, Parcae, Μοῖραι): Clotho, Lachesis ja Atropos, jotka yleisen kreikkalais-roomalaisen käsityksen mukaan määräsivät ihmisten kohtalot siten, että Clotho kehräsi elämänlangan, Lachesis mittasi sitä ja Atropos leikkasi poikki. Ylläolevissa loitsuissakin on kolmella neidolla jotenkin samallaiset tehtävät: kaksi aina tekee jotain sellaista, jonka kolmas tekee tyhjäksi. Hyvin asianmukaista onkin, että Kohtalottaret mainitaan loitsuissa; sillä kohtalon antamiksihan taudit yleensä ajatellaan, ja kohtaloahan juuri loitsuilla tahdotaan määrätä. Sitäpaitsi näyttää siltä, kuin käsitys kolmesta neidosta, joista ihmisten kohtalot riippuvat, olisi ollut erityisen populääri klassillisilla kansoilla. Sitä ainakin todistaa sen yleinen leveneminen muihin kansoihin, joitten kansantiedossa se vielä nykyäänkin elää. Niinpä on itse kohtaloa määräävän haltiattarien nimitys, *fé*, jota nykyään käytetään

---

[1]) *Pollice sinistro et duobus minimis digitis ventrem confricans dices: „Stabat arbor in medio mare et ibi pendebat situla plena intestinorum humanorum, tres virgines circumibant, duae alligabant, una resolvebat. Hoc ter diceş et ter pari modo terra contacta exspues. Si iumenta carminabis, „intestinorum mulinorum vel equorum val asinorum", dices.* (Heim. pag. 496. 107). [2]) *Tres virgines in medio mari mensam marmoream positam habebant, duae torquebant, una retorquebat. Quomodo hoc numquam factum est sic numquam sciat illa Gaia Seia corci dolorem* (Heim. pag. 492. 100). [3]) Heim. pag. 496. 107.

useissa Europan kielissä, johtunut juuri latinan sanasta *fata*[1]. Huomattava myös on, että haltiattaret kansansaduissa, kuten taiderunoudessakin, tavallisesti esiytyvät kolmittain ja että viimeinen niistä aina on paha, — siis Atropoksen sijainen.

Paitsi kohtalon haltiatarten kolminaisuutta, on klassillisilla kansoilla ehkä ollut muitakin, — todennäköisesta Itämailta tulleita — aiheita, jotka ovat vaikuttaneet, että kolmiluvulla näitten ajatusmailmassa on erityinen sija. Tämän asian tarkempi selvittely riittäisi jo yksinään laajankin tutkimuksen aiheeksi. Pysähdymme sentähden vaan siihen tosiasiaan, että latinalaisissa taioissa ja loitsuissa kolmiluku on tavattoman yleinen. Se sekä sen eri potensit ovat niissä miltei aivan yksinomaiset luvut: loitsu luetaan kolme kertaa, lääkkeeseen pannaan aineet kolmittain, taikatemput tehdään kolme kertaa[2] ja itse luvuissa puhutaan kolmilukuisista olennoista tai esineistä[3].

Totta kyllä on, että latinalaisissakin loitsuissa usein kolmiluku on kristillisyyden vaikutusta; mutta silti ei suin-

---

[1]) *Fatum, fati*, sana; *fata, orum*, kohtalo; tästä johtuu vulgääri latinan kautta *fata, ae;* siitä *fa* > *fé* (Maisteri J. Runebergin suullinen esitys). Lieneekö se juuri, joka esiintyy suomen sanoissa: *hitto, hiisi*, yhteydessä *fata* sanan, tai sen myöhempäin muotojen, kanssa.
[2]) Esim. *Hoc ter novies dicens 'spues ad terram.* — Heim. pag. 478. 51 (Marcellus: De medicam. XV. 101); — — — *pollicem cum digito medicinali ter novies circumducis et sic dicis — — — — et exspues.* Heim. pag. 493. 101 (Anecdot. lat. CLXX); — — *manu sinistra digitis tribus — — varulum tenebis, et dices — — —;* Heim. pag. 493. 101 (Marc. VIII. 191); — — — — *sed hane herbam ter, dum tenes, antequam colligas, praecantare debes sic* — — —. Heim. pag. 498. 109 (Marc. XXV. 13); — — — *ter dicito et lingito ter et exspuito.* Heim. pag. 501. 119 (Marc. III. c. 16); — — — *atque ita retrorsa manu ter dicat totiensque despuant ambo.* Heim. pag. 508. 136 (Plinius. Nat. hist. XXVI. 92); *Hoc ter dicis et exspues.* Heim. pag. 559; *Colligis agrimoniae manipulos tres, artemisiae manipulos tres* — — —. Heim. pag. 561. 35. [3]) Edellämainittujen lisäksi mainittakoon: *summum caelum, ima terra, medium medicamentum.* Heim. pag. 500. 114 (Marc. XXXVI. 19); — — — — *in nomine patris et filii et spiritus sancti.*

kaan ole sanottu, että se olisi kristillisistä loitsuista alkuperäisin. Päinvastoin todistaa sen esiintyminen luonnontutkia Pliniuksen teoksissa esiytyvissä loitsuissa aikaisempaa aihetta.

Ennenkuin jätämme latinalaiset loitsut, tarkastamme niistä erittäin vielä muutamia sellaisia, missä luku yhdeksän esiintyy.

Suomessa on erityinen loitsu, jossa luetellaan 9 erinimistä tautia. Niitten syntyminen Loviattaresta eli yleensä niitten käsittäminen lapsiksi, jotka syntyvät tavallisen prosessin kautta äidistä, on todennäköisesti vasta Suomessa syntynyt piirre. Ainakin ovat yksityiskohdat siitä runosta, missä yhdeksän tautipojan syntyminen kerrotaan, muista runoista tulleet [1]. Sitävastoin tavataan yhdeksän taudin luetteleminen jo latinalaisissa loitsuissa, esim. seuraavassa:

Jos olet tänäin syntynyt, tai ennen syntynyt,
Jos olet tänäin luotu, tai ennen luotu,
(Niin) tämän ruton, tämän tartunnan,
Tämän tuskan, tämän ajetuksen, tämän punottuman,
Nämä säryt, nämä kolotukset,
Tämän paiseen, tämän äkämän
Tällä loitsuluvulla
Kutsun, vien, laulan pois
Noista jäsenistä, ytimistä [2].

Heim. pag. 551, 553—4, 558, 563—4 y. m. — ***in nomine sanctae trinitatis.*** Heim. pag. 553. — ***Deus Abraam, deus Isaac, deus Jacob, huic pharmaco vires largiatur.*** Heim. pag. 523. 116. — — — ***nec doleas, nec noceas, nec paniculus fasias.*** Heim. pag. 545 (Marc. XV. 101).

[1]) Kun loitsuissa yleensä puhutaan pahan synnystä, on ajatus tästä mennyt tavalliseen synnyttämiseen, joka taas on aikeuttanut, että eepillisissä runoissa esiytyvät synnytyskohtaukset ovat yhtyneet loitsuun. [2]) ***Praecantabis ieiunus ieiunum tenens locum, qui erit in causa, digitis tribus id est pollice, medio et medicinali, residuis duobus elevatis dices:***

Että yhdeksän-lukuun on johduttu kolmesta, on jotenkin selvä asia, ja että ainakin usein se on juuri Kohtalatarten luku, jota loitsuissa on kerrottu, selviää seuraavasta:

Yhdeksän kupulaista sisarta,
Kahdeksän kupulaista sisarta,
— — — — — — — — —
Yksi kupulainen sisar,
Tulee yhdeksän kupulaa,
Tulee kahdeksan kupulaa.
— — — — — — — — —
Tulee yksi kupula,
Ei tule yhtään kupulaa [1].

Samoin määrää eräs taika [2], jonka m. m. Plinius mainitsee, että alaruumiin vammaa parannettaissa on nimiltä mainittava *9 naimatointa naista* ja samalla *sidottava 9 solmua.* Näissä muistuttaa Kohtalattaria se, että naiset ovat sisaruksia ja naimattomia, sekä se, että sidotaan jotain.

Si (l. Exi si) hodie nata, si ante nata,
Si hodie creata, si ante creata,
Hanc pestem, hanc pestilentiam,
Hunc dolorem, hunc tumorem, hunc ruborem,
Has toles, has tosillas,
Hanc strumam, hanc strumellam,
Hanc religionem (alkup. *hac religione*),
Evoco educo excanto,
de istis membris, medullis.

Heim. pag. 476—7 ja 545 (Marc. XV. 11.). [1]) *Glandalus mane carminabis, si dies minuetur, si nox, ad vesperam et digito medicinali ac pollice continens eas dices:*

Novem glandulae sorores,
Octo glandulae sorores.
— — — — — — — — — — —
Una glandula soror,
Novem fiunt glandulae,
Octo fiunt glandulae,
— — — — — — — — — — —
Una fit glandula,
Nulla fit glandula.

Heim. pag. 490—1. 96 (Marc. XV. 102). [2]) *Inguinibus nomina mulierum viduarum novem per singulos nodos licium (ligas) super talum et dicis singulis nodis singula nomina; protinus tollit.* Heim. pag. 560; sama: 475. 38 (Plinius. XXVIII. 48).

Edellämainittu loitsu on vielä huomattava siitä, että siinä aivan samoin kuin useissa suomalaisissa taudin uhkauksissa laskusanat seuraavat suurimmasta pienimpään (9—0).

Tämä latinalaisten loitsujen tarkastus on siis johtanut siihen, että sekä 3 että 9 luku niissä on hyvin yleinen ja että se ainakin osaksi on johtunut Fatain luvusta. Kun vielä lisäämme sen tosiasian, että suuri joukko latinalaisista loitsuista on sellaisia, joissa pahaa uhataan samallaisella pahalla[1], niin voimme olla varmat siitä, että tarkastettavamme suomalainen loitsu on saanut aiheensa latinalaisista.

Mitähän tietä tämä latinalaisten loitsujen vaikutus sitte on Suomeen tullut? Voimme ajatella kaksi mahdollista tietä: 1:o) suusta suuhun kulkien läpi Keski- ja Pohjois-Europan tai 2:o) suorastaan papiston ja munkkien kautta latinasta.

Ensimäinen olettamus edellyttää, että latinalaisten kaltaisia loitsuja tavattaisi myöskin Keski- ja Pohjois-Europan kansoilla. Niin onkin asianlaita. Saksalaisalueilta esim. on muistiinpantu hyvin lukuisa joukko runoja, jotka kieltämättä ovat muunnoksia niistä latinalaisista, missä puhutaan kolmesta neidosta. Olkoon näytteeksi tässä muutama:

Kolme vaimoa istuu sannassa. Heillä on ihmisen (hevosen, naudan) suolia kädessä:

Ensimäinen hämmentää,
Toinen sulkee,
Kolmas asettaa jälleen kuntoon[2].

---

[1]) Heim. pag. 484—91.

[2]) *Es sitzen drei Weiber im Sand, sie haben des Menschen (Ross, Vieh) Gedärm in der Hand.*

Die erste regts,
Die zweite schliessts,
Die dritte legts wieder zurecht.

Heim. pag. 497. 107.

1, 2, 3, 4, 5.
Vienissä on talli,
Pragissa on kello,
Siellä istuu kaksi kutrikasta neitoa:
Yksi ompelee,
Yksi pistää (*kutoo*)[1].

1, 2—9.
Vienissä on kivi,
Pragissa on kello,
Siellä istuu kolme kutrikasta neitoa:
Yksi kehrää silkkiä,
Toinen neuloo vaatteita,
Kolmas kutoo sukkaa,
Parin minulle,
Parin sinulle,
Mustalle juutalaiselle ei mitään[2].

Milloin tämä runo on loitsuna käytetty, kuten ensinmainittu esimerkeistä, on siinä usein kolme Mariaa[3], taikka Maria ja 2 muuta naista; — tämä kristinuskon vaikutusta. Esim.:

Neitsyt Maria ja kaksi naista
Menivät joen yli;
Yksi sitoi,
Toinen kiersi (?)
Ja kolmas nosti vyön rinnalta[4].

---

[1]) ***1, 2, 3, 4, 5.***
In Wien ist ein stall,
In Prag ist eine klocke,
Dort sitzen zwei fraile mit locken;
Eine näht,
Eine stickt,
Dir am ball,
Schwarzen juden alhambal.

J. Feifalik. Kinderreime und Kinderspiele aus Mähren 50; Zeitsch. f. Deutschen Muthologie u. Sittenkunde 4. siv. 335.

1, 2—9.
In Wien ist ein stein,
In Prag ist eine klocke,
Dort sitzen drai fraile mit locken;
Die eine spint seide,
Die zweite näht kleider,
Die dritte stickt strümpfe,
Mir ein par,
Dir ein par,
Schwarzen juden keins.

Samasta kuin edellinen. Suomalaisissa runoissa usein yksi kolmesta neidosta ***harjaa hapsiaan.*** Siitä on inkerissä kehittynyt pitkätukkainen hiuksien harjaaja, joka merestä löytää miekan. [3]) Ks. Heim. pag. 497, 107.

[4]) ***Jungfru Maria och kvinnor två,***
De gingo öfver en å;
Den ena band,
Den andra vann (ehkä saks. wand)
Och den tredja lyfte bältet ifrån bröstet.

Eva Wigström, Folkdikning. II. siv. 403.

Mitä taas tulee yleensä kolme ja yhdeksän lukuihin, niin ne ovat aivan kuin latinalaisissa ja suomalaisissa, myöskin germanilaisten kansojen loitsuissa ja taioissa hyvin yleiset, lukuina miltei yksinomaiset [1].

Värend'istä Ruotsista on vielä saatu Savipuoliaisenloitsu, joka on aivan samallainen, kuin ennenmainittu [2] latinalainen, kupuloitten parantamiseen käytetty:

Savipuoliaisella on yhdeksän tytärtä,
Yhdeksän tuli kahdeksaksi,
Kahdeksan tuli seitsemäksi,
Seitsemän tuli kuudeksi,
— — — — — — — — —
Kaksi tuli yhdeksi,
Yksi tuli „ei-miksikään" [3].

Huomattava vielä on, että germaanilaisissa loitsuissa usein puhutaan juuri „pistämisestä" [4]. Tämä ei kyllä näiltä kansoilta muistiinpannuissa loitsuissa esiinny yhdeksän kertaisen uhkauksen yhteydessä, mutta se ei paljoa merkitse, kun otetaan huomioon, kuinka vähän runoja näiltä yleensä on muistiinpantu.

Viimeksimainitussa suhteessa aivan suomalaisen loitsun kaltainen on muistiinpantu Liettualaisilta; mutta runon kulkemista sieltäpäin vastustaa sen alkuperäisemmyys Länsi-Suomessa. Liettualaisessa runossa ei näet myöskään ole sadoilla ja tuhansilla pistoilla uhkaamista.

Runon Suomeen saapumista lännestäpäin varmistaa vielä jonkun verran sekin seikka, että se tavataan aivan meikäläistä vastaavassa muodossa myöskin Suomen ruotsalaisilla [5]. Näyttää vielä siltä, kuin suomalaisen runon

[1]) Ks. esim. Eva Wigström, Folkdiktning. II. siv. 377—414; Rehbinder: Das Leben in der Auffassung der Grossensasser; Zeitschrift f. Volkskunde 6, siv. 401; Hyltén-Cavallius, Wärend och Wirdarne. I. § 104, y. m. [2]) Ks. siv. 458. [3]) Hyltén-Cavallius, ed. § 104, siv. 413—4. [4]) Hyltén-Cavallius, ed. § 104, siv. 415. [5]) ***stikä dö eit, stikä ja två; stikä dö tri, stikä ja fyra; stikä dö fem, stikä ja seks; stikä dö šu, stikä ja åta; stikä dö nije, stikä ja tije.*** Th. af Reetb. XXXIX. siv. 31 (Ruotsal. Kirjall. Seuran hallussa).

kielellisessä asussa olisi ruotsalaisuutta. Sellaiset lauseet, kuin

Sinä pistät yksin piston,
Minä pistän kaksin[1],

vivahtavat näet paljon niihin ruotsalaisiin, joista konjunktsiooni *om* on jätetty pois, jollaisia myös esiintyy vastaavassa Suomen ruotsalaisilta saadussa loitsussa.

Vaikka siis loitsuaiheemme kulku todennäköisesti onkin tapahtunut samalla tavalla, kuin yleensäkin kansanrunouden: suusta suuhun, paikasta ja kansasta toiseen, en kumminkaan luule, että se on tapahtunut klassilisena — siis pakanuuden, aikana. Päinvastoin on monta seikkaa, jotka osottavat, että loitsumme aihe, kolmijärjestelmä, on jo latinankielisessä asussaan sulautunut kristilliseen kolminaisuusoppiin ja sen mukana levinnyt, ehkä osittain latinankielen suoranaisella välityksellä, eri kansoihin — samalla vielä jonkun verran säilyttäen niitä piirteitä, joiden aihe on klassillisessa pakanuudessa, mutta joille ei kristinuskossa ole mitään vastaavaa. Aivan yksityiskohdissaan vastaavaa latinalaista loitsua ei luullakseni ensinkään ole, — ei ainakaan muistiinpantuna. Se on todennäköisesti germaanilaisilla kansoilla syntynyt.

---

2. Pahan ampuminen.

Tämän loitsun yleinen muoto selviää seuraavista esimerkeistä:

Miehet nuolia tekevät,
Ampuja asettelevat.
Yhden ampui suohon,
Toisen ampui maahan,
Kolmannen ihoon ihmisen.
e 26.

[1]) d 2; e 24; s 4 1, 5 1, 6 1 y. m.

Yks on ruho, toinen rampa,
Kolmas on peri sokea.
Ruho nuolia tekköö,
Rampa jousta jännittää,
Ampuupi perisokian.

f 23.

Kolme poikoa pahalla,
Yksi ruho, toinen rampa,
Kolmasi veri sokia.
Ruho piiliä pitävi,
Rampa jousta jännittävi,
Ampupa verisokia.
Ammu tuonne nuoliasi
Peltohon perättömähän.
Jott ei kuulu kuna päänä
Eikä näy sinä ikänä.
Tule luoja loihtemahan,
Jumala puhelemahan,
Pirulaisen pistoksille,
Kehnon keihään nenille!
Sylkyttele, kehno, keihojaisi
Kalliosehen teräksisehen,
Jott' ei kuulu kuuna päänä,
Eikä näy sin' ikänä
Tässä ihmisen iholla,
Emon tuoman ruumihilla,
Iholla elävän raukan.

h 13.

Kolm' on poikoa pahalla:
Yks' on rujo, toin' on rampa,
Kolmasi perisokie.
Rujo jousta jännittävi,
Rampa nuolie vanuvi,
Ampuja peri-sokie.
Saipa nuolet valmihiksi.
Ampu kerran nuoliansa
Taivosehe peäsä peällä.
Sepä katko ilman koaret;
Tahto taivoni haleta.
Ei sitä sieltä peritä!
Ampu toisen nuoliasa
Moa-emähä jalkohoinsa.
Moa oli manalla männä,
Kankas kahtia hajota.
Ei sitä sieltä peritä!
Ampu kolmannen nuoliansa
Kohti vuorta korkieta,
Vasten varvikko mäkie.
Nuoli kilpestih kivestä
Ihohon inehmi-raukan.
Se sieltä perittänehe.

p 27.

Kaikestaan on näitten tapaisia runoja tai katkelmia niistä 175 toisintoa, jotka jakaantuvat eri runoalueilta saatuihin seuraavalla tavalla:

Pohjois-Häme 10[1], Etelä- ja Keski-Savo 4[2], Pohjois-Savo 6[3], Etelä-Karjala 2[4], Itä-Karjala

[1]) e 7, 8, 11–2, 14–5, 20, 26, 29, 31. [2]) f 12, 18, 21, 23. [3]) g 4, 5, 12, 19, 20, 21, [4]) h 12–3.

21[1], Pohjois-Karjala 35[2], Etelä-Pohjanmaa 3[3], Keski-Pohjanmaa 5[4], Itä-Pohjanmaa 10[5], Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi 2[6], Ruotsi ja Norja 2[7], Venäjän-Karjala 47[8], Aunus 5[9] ja Inkeri 2[10]. 21:n[11] saantipaikka on epävarma. Sitäpaitsi on yksityisiä säkeitä, joissa puhutaan nuolista ja ampumisesta hyvin lukuisasti eri loitsuissa. Varsinkin taudin tai yleensä pahan manauksissa ovat tällaiset säkeet perin yleiset.

Jollei oteta lukuun muutamia aivan vähäpätöisiä vaihteluja, ovat eri toisinnot hyyvin yhtenäiset keskenään. Ne eroavat toisistaan oikeastaan vaan sen kautta, että muutamiin on yhtynyt sekä Pistoksenuhkaus että Nuolientaonta ja usein vielä muitakin loitsuaineksia, toisissa taas on vaan paljas ampuminen. Itäisillä runoalueillamme: Suomen- ja Venäjän-Karjalassa sekä Itä-Pohjanmaalla, jatkuvat tammenrunot sekä nuoltenteolla että ampumisella. Itse ampuminenkin on täällä esitetty monisanaisemmin.

Selvittääksemme loitsumme vaiheita, käymme ensin tarkastamaan itse ampumista.

Yleistä kaikille ehjille toisinnoille on se, että ammutaan 3 kertaa. Kaksi ensimäistä nuolta menee hukkaan: joko ilmaan tai maahan, itäisillä alueilla joskus — Luomisrunon vaikutuksesta — myös merelle. Vasta kolmas nuoli sattuu ihmiseen tai eläimeen. Tässä on siis taaskin edessämme kolmiluku ja kolmas on taaskin tuhoatuottava. Lähdemme maamme rajain ulkopuolelta etsimään aiheita.

Mitään klassilliseen aikaan viittaavaa latinalaista loitsua, jossa kerrottaisi pahan ampumisesta, emme ole tavanneet. Kumminkin oli sekä kreikkalaisilla että roomalaisilla käsitys

---

[1]) i 1–2, 7—10, 12—4, 21—5, 39, 42, 44, 46—7, 52, 56. [2]) j 1—2, 4—9, 15, 19, 22, 24, 27—9, 32, 34 b, 37—8 a, 39—43, 45, 48—53, 58, 61—3. [3]) k 12—4. [4]) 13 b, 12—5. [5]) m 1—3, 5, 9, 13, 19. 21, 23, 30. [6]) n 1, 5, 9. [7]) o 1, 2. [8]) p 1, 4, 8, 11, 14, 16, 18, 20, 23, 26—9, 32, 35—6, 39, 42, 45—9, 51, 54, 61—2, 64—5, 67, 71—4, 76, 78, 80, 81 b, 85—6, 87 a, c, 88—90, 92, 94. [9]) q 2, 3, 4 b, 6, 7. [10]) s 2 l.. [11]) x 1, 5, 8, 11—8, 20—3, 26—8, 32.

ihmistahdon yläpuolella olevan voiman tuhoatuottavasta ammuskelemisesta. Apollo, valon ja auringon jumalahan laski jousestaan surmaa tuottavia nuolia. Ilman tarkkaa erikoistutkimusta ei voida sanoa, onko kristillisenä aikana esiytyvä yleinen ajatus Pahan ampumisesta yhteydessä tämän käsityksen kanssa. Mahdotonta ei se suinkaan ole; sillä Apolloon yhtyi jo pakanallisessakin ajatuskannassa joku paha piirre, joka kristillisenä aikana, jolloin yleensäkin pakanuuden jumalat käsitettiin pahoiksi, olisi voinut vaikuttaa, että tämä tuli identiseksi Saatanan kanssa. Ajatusta tähän suuntaan olisi voinut johtaa myöskin Pahan yleinen nimitys Diabolus, *Διάβολος*, jonka alkumerkitys on: läpi-, välistä- l. ohi-ampuja, siitä harhaan l. sivu, totuudesta puhuja, valhettelia.

Oli tämän asian laita miten tahansa, se kumminkin on tosiasia, että käsitys Pahan ampumisesta tai yleensä nuolien singottelemisesta on kristillisessä ajatustavassa hyvin yleinen ja vanha piirre. Kristillisen kirkon ensimäisiltä vuosisadoilta on säilynyt lukuisa joukko latinankielisiä manauksia Pahan nuolia vastaan: *contra sagittas diaboli*[1]. Kun otetaan huomioon, että katolilaisen käsityskannan mukaan rukous vaikutti ex opere operato, niin ei voida vetää tarkkaa rajaa loitsun ja rukouksen välille. Viimeksimainituissa taas, varsinkin niissä, joita tavallisesti kutsutaan litanioiksi, on suojeluksen pyytäminen *Saatanan tulisia nuolia*, vastaan sekä pyyntö, että Jumala *rikkoisi* nämä *nuolet*, tavattoman yleinen. Ei tarvitse esimerkkejä hakea etempää kuin suomalaisista virsikirjoista. Niistä niitä jo löytää miltei jokaisesta rukouksesta. Tällaisten seikkain säilyminen on johtunut siitä, että ne ovat käsitetyt symbolistisesti; vaikka alkuaan ei suinkaan niin ole laita ollut. Nytkin vielä käsittää kansa ne usein sanojen mukaan.

---

[1]) Esim. Heim. siv. 551.

Keski- ja Pohjois-Europan kansoilla tavataan pahan ampuminen varsinaisena loitsunakin [1]. Näillä on myöskin aivan erityinen taudin nimi, joka vastaa suomen sanaa *ammus* (ruots. *Trollskott* [2]).

Tämän nimistä tautia loitsitaan Ruotsissa esim. seuraavilla luvuilla [3].

För trollskott.

Der kom 3 finnar östan öfver landet, gjorde åt horreskott, trollskott, hjerteskott, lappskott, helskott, tarmskott. Jag skall göra åt alla de skott jag kan, i Guds faders, Gud sons och Guds den helige Andes namn. Amen, amen, amen [4].

Luetaan Isä meitä 3 kertaa ja siunaus 3 kertaa.

Att skjuta bort på folk:

Trollskott, villarpaskott, folkaskott, jordskott, stjerneskott, flygandeskott, släckeskott, sälleskott, det som flyger och far, som jag icke uppräkna kan, ingen till något men, i namn: Gud faders, Sons och den helige Andes. Amen [5].

Luetaan isämeitä ja siunaus.

For trollskott:

Jag skjuter bort Trollskott,
Villappa-skott,
Måna-skott,
Skäppe-skott,
Såll-skott,
Grissle-skott,
Uungqvasta-skott,
Jord-skott,
Sol-skott
af hvad slag det vara må [6].

Nimeen etc.

---

[1]) Ei kumminkaan ole luultava, että ajatus pahan ampumisesta olisi näiltä kansoilta tullut kristilliseen käsitykseen. Sen vanhuus ja yleisyys siinä vastustaa tätä olettamusta. Paljon luultavampaa on, että asian aihe on kreikkalais-latinalainen. [2]) Hyltén-Cavallius, Wärend och Wirdarne. I. siv. 284. [3]) Monien vaikeasti käännettäväin sanain vuoksi ovat seuraavat esimerkit otetut alkukielisinä. [4]) Eva Wigström. Folkdiktning. II. siv. 400. [5]) Ed. siv. 400. [6]) Hyltén-Cavallius, Wärend och Wirdarne. I. siv. 413.

När kreatur fått trollskott.

Trollkarlen gick åt skogen att skjuta.
Mötte honom Vår Herre Christus och sade:
„hvart skall du gå?“
Svarade han:
„Jag skall gå åt skogen och skjuta;
jag skall skjuta folk och jag skall skjuta fä
ehvad som före är“.
Svarade Han: „det skall jag dig förmena.
Du skall skjuta stockar och jordfasta stenar“ [1].

Nimeen etc.

Edelläolevista esimerkeistä on 2 sellaista, jotka vastaavat suomalaista ammuksen uhkaamista[2]; toista kaksi taas on pääasioissa aivan tarkastettavamme loitsun kaltaista; kiviin, puihin ja ihmisen sekä eläimen ihoon ampuminen on kumpaisillekin yhteinen ja hyvin luonteenomainen piirre.

Olemme jo johtuneet lähelle maamme rajoja. Täällä on taas niissäkin seuduissa, mistä ei runoamme ole saatu, ajatus noidan ampumisesta hyvin kansanomainen. Lounais-Suomesta alkain tietää kansa kertoa *noidannuolista.* Usea on niitä nähnytkin. Eräs pälkäneläinen näkiä kertoi tämän kirjoittajalle, että *se on kuin puupuntari, ja lentää paksumpi pää edellä;* Kangasalan akka taas sanoi nähneensä *noilannualen,* joka oli kuin *palava pärekimppu.* Hyvin yleinen on meillä sekä ihmisissä että eläimissä tauti, jota kutsutaan *ammukseksi,* ja jonka noidannuoli oli aiheuttanut.

Ennenkuin teemme loppupäätöstä runomme kulusta, tarkastamme vähän ampujia. Näinä on melkein aina pahan kolme poikaa, jotka vielä useimmiten ovat vaivaisia: *yksi rujo, toinen rampa, kolmas perisokea.* Nämä toimittavat ampumisen siten, että *rujo* joko *pitää* tai *tekee nuolia, rampa jännittää jousen* (usein myös päinvastoin) ja *perisokea ampuu.*

---

[1]) Hyltén-Cavallius. ed. siv. 416. [2]) Ks. siv. 452.

Olemme siis taas tekemisissä tuon ainaisen kolmiluvun kanssa. Että ampujain kolmiluku ei suinkaan ole Suomelle yksinomainen, osottaa edellä oleva ruotsalainen loitsu. Suomalaiset loitsut edustavat kumminkin alkuperäisempää muotoa, kuin mainittu ruotsalainen. Kun tarkastaa kolmen pojan tointa, niin ei voi olla huomaamatta siinä yhtälässyyttä Kohtalotarten toiminnan kanssa. Kaikkien sekä latinalaisten että germaanilaisten toisintojen mukaan kaksi näistä valmistaa tai pitää jotain, jonka sitte kolmas purkaa tai irroittaa [1]. Sellaiset säkeet, kuin:

1.	*Ruho piilii pittää.*	i 2 a.
2.	*Rujo piilie panoo.*	i 56.
3.	*Ampu nuolia asetti.*	l 2 b.
4.	*Rampa jousta jännittää.*	i 2 a.
5.	*Rampa jousta kiinnitteli.*	f 18
6.	*Ruho nuolia tekee.*	e 31.
7.	*Rampa nuolia vanuupi.*	m 3.
8.	*Ruho nuoria punoo.*	l 13.
9.	*Rampa rautoja pitää.*	x 29.

samoin kuin itse ampuminenkin (vrt. päästää jotain) vivahtavat kovin paljon neitojen toimintaan. Asian tekee aivan varmaksi se seikka, että Pohjois-Hämeessä (e 26) ampujat ovat kätkyessä tammen latvassa:

Mikä tuolla kuumottaa?
Itä tuolla kuumottaa.
Mikä tuolla idässä?
Pilvi tuolla idässä.
Mikä tuolla pilvessä?

Lampi tuolla pilvessä.
Mikä tuolla lammessa?
Vene tuolla lammessa.
Mikä tuossa veneessä?
Kätkyt tuossa veneessä.

---

[1]) Ks. siv. . 1) samantapaisia: l 8 b; h 12—8; i 8—9, 21—2, 25, 52, 56; j 1, 4, 6, 8, 15, 24, 39; p 4, 45, 67; q 3, 4 b; m 21 y. m. 4) Samantapaisia: s 2 l; h 12—8; i 8—10, 12, 21—2, 44, 46; j 6, 8, 40, 43, 53, 58; e 31; g 12, 19; o 7; q 4 b; p 14, 23, 45, 51, 67, 72 y. m. 5) Samantapainen: p 73. 6) Samansapaisia: f 18, 25; g 12, 19; k 13; m 1; p 29, 47—8, 51, 64 y. m. 7) Samantapaisia: m 5, 9, 23; p 23, 42, 61 a, 62, 64—5, 73, 87 c, 89; x 3, 7.

Mikä tuossa kätkyessä?
Kolme miestä kätkyessä.
Miehet nuolia tekevät,
Ampuja asettelevat.

Yhden ampui suohon,
Toisen ampui maahan,
Kolmannen ihoon ihmisen.

Viimeksimainittu seikka johtaa ajattelemaan sitä ennen tarkastamaamme Venäjän- ja Itä-Karjalan tammenrunoa, jossa sama seikka esiintyy [1]. Samaan viittaa myös edellämainituista säkeistä n:ot 7—8. Viimeinen esiintyy jotenkin samallaisena mainituissa tammenrunoissa; n:o 7 on myös väännös nuoran tai köyden käyttelemistä kertovasta säkeestä. Tätä todistaa sanan *vanua* esiytyminen Venäjän-Karjalassakin m. m. seuraavassa yhteydessä:

Oro on tielle seisotettu,
Tulitukka, rautaharja,

Joka suihtia vanupi,
Rautoja ratustelevi.

Punoa sanalle *vanua* parhaiten sopiikin kertosanaksi. Tammen latvassa olevat miehet taas ovat varmaan kolmen kutovan neidon sijaiset; nämä taas = Fatat.

Olemme siis johtuneet siihen, että kolme ampujaa edustavat kolmea Kohtalotarta. Miten sitte on käsitettävä se seikka, että ampujat ovat poikia. Asia itsessään olisi aivan luonnollinen. Kun tammen latvan asukkaat ovat saaneet vaan miehille sopivan työn, ovat ne muuttaneet sukupuolta. Muutenkin ovat kolme poikaa yleiset tautien loitsuissa [2]. Suomalaiseen loitsuumme on tässä kohdassa kumminkin tullut vaikutuksia myöskin muista runoista.

Hyvin yleinen sekä Inkerissä että itäisillä runoalueillamme on n. k. Leinon lesken runo. Siinä kerrotaan, miten leski kerskaa, ettei hän ole leino eikä leski, koska hänellä on 3 hyvässä asemassa olevaa poikaa:

---

[1]) Ks. siv. 454—5, 459—60.. [2]) Esim.: Europaeus. G. 98. Ilomantsi; 476. Salmi; Fellman. I. siv. 19. Kortesjärvi; Westerlund. 24. Kullaa; Krohn. 597, 905, 8372, 15998. Eri seuduilta.

On miull kolme pojutta:
Yks on piismoi pappilassa,
Toin herroi tällä maalla,
Kolmas on Ruotsissa rohasti [1].

Kolm' on poikoa minulla:
Yks on Puolassa polari,
Toinen Riiassa ritari,
Kolmas herra tällä maalla [2].

On miulla pojutta kolme:
Yks on Ruotsissa rovasti,
Toinen on piispa pappilassa,
Kolmas herra tällä maalla.
Mikä herra tällä maalla,
Se on pyssyyn pyreeä.
Mikä piispa pappilassa,
Se on nuolelta nope.
Mikä Ruotsissa rovasti,
Se on käpiäin keihä'ässe [3].

Runo jatkuu sillä, että surma kuulee lesken kerskauksen ja vie pojat:

Puuttui surma kuulomaa
Ja surma tähystämmää.

Viimeksimainitut säkeet ovat aivan säännöllisesti yhdistämässä tammen kaatamista pistoksen syntyyn. Kun kaataja tai joku muu tästä loitsusta mukaantuneilla sanoilla sanoo:

1. *Noista noita nuolet sapi.* m 9.
2. *Ampuja pahat asehet.* j 5.

niin silloin runo jatkuu

Piru peätü kuulomašša,
I erkeleh tähüštämašša,
Kom' om poikoa pahalla [4].

---

[1]) Porkka. I. 446. Medussi ja 448. Tyrö; III. 276, 316, 380 ja 458. Soikkola; Saxbäck. 194. Vuole. [2]) Polén. 111; sama: Polén. 120. [3]) Porkka. I. 58. Hevaa. 1) p 16, 42, 73 y. m.; samantapaisia: j 2, 5, 7, 9; p 11, 23, 26, 29, 30, 86 y. m. 2) j 7; p 23, 26, 29, 30; m 17; samantapaisia: m 9, 13, 23; p 45–6; g 12 y. m. [4]) p 48.

Pääty hiisi kuul⌜emehan⌝,
J⌜uma⌝la tähyst⌜ämähän⌝.
Kolme on[1].

Pah' om peätü kuulomassa,
Kolm' om[2].

Edellisestä jo selviää, että se säe, jossa kerrotaan pahalla olevan 3 poikaa, on tullut Leinon lesken runosta. Kysymys on vielä, mistä johtuu se, että pojat ovat vaivaisia. Tämä on taas vieraan runon vaikutusta.

Runossa Päivölän pidoista (Päivölänretki) kerrotaan, että pitoihin lähetettiin kutsumaan *rujot, rammat* ja *sokeat.* Näistä jatkuu runo:

Ruiot re'ellä remmättävät,
Rammat ratsahin ajeli,
Sokeat venellä souti[3].

Rujot juosta rutsottavi[4].

Rammat ratsahin ajavi,
Sogiet venehin soudi,
Ramba nuolien tagougi[5].

Tästä runosta, joka, kuten J. Krohn Kirjallisuuden historiassaan[6] on osottanut, on saanut aiheensa Jesuksen vertauksesta kuninkaan pojan häistä, ovat ampujain epiteetit aiheutuneet. — Asian varmistaa se seikka, että ampumiskertomuksessa vielä on säkeitä, jotka sopivat vaan edellämainittuun runoon, esim.:

1. *Rampa vetää regyttä.* i 13.
2. *Ruho juosta jännittää.* s 2 l.

---

[1]) p 49. [2]) p 61. [3]) Polén. 199; sama: Basilier. 46. Tulemajärvi, 124 ja 142. Korpiselkä, 158, 165 ja 185. Suistamo. [4]) Europaeus. G. 8. Repola. [5]) Borenius. II. 167. Kellovaara. [6]) Siv. 340.
2) i 9.

3. *Rampa juosta jännittääpi.* j 9.
4. *Rujo juoksi, rampa veti.* i 12.

Nyt kumminkin on eräs asia, joka ensi silmäyksellä näyttää kumoovan sen tuloksen, mihin ampujain alkuperän etsimisessä olemme johtuneet. Huomattava näet on, että runo Päivölän pidoista tavataan vaan kaikkein itäisemmillä runoalueillamme; samoin myös Leinon lesken runo. Kolme vaivaista poikaa sitävastoin tavataan lännessä Pohjois-Hämeeseen ja Etelä-Pohjanmaalle asti. Kuinka on käsitettävä se, että Kaakkois-Suomessa muodostunut runo, jonka toinen aihe on länsi-suomalainen, toinen inkeriläis-itäsuomalainen, esiytyy Länsi-Suomessa. Luonnollisesti siten, että runo on palannut. Runomme länsi-suomalaista vanhinta kerrosta, sitä, joka Kaakkois-Suomessa yhtyi Leinoon leskeen ja Päivölän pitoihin, edustavat täällä vielä manauksissa esiytyvät säkeet, joissa pahaa kehotetaan ampumaan puuhun, maahan, ilmaan y. m., mutta ei ihmisen ihoon. Kertova osa sitävastoin on idästä päin saapunut. Senkin keskus: kolme ampujaa ja kolme kertaa ampuminen, on länsi-suomalainen. Muoto vaan on tullut idästä.

Ettei suinkaan luultaisi, että runomme on ainoa, joka näin mutkaisen matkan on kulkenus, mainitsen muutamia toisia loitsuja, joille on käynyt aivan samoin. Läävämadonsynnyssä on lastujen kantaminen varmaan kaakkois-suomalainen piirre, — mutta tavataan kumminkin hyvin laajalla savolaisalueilla. Yhdeksän taudin synnyssä on lännestä kotoisin olevaa vaan yhdeksän erilaista tautia. Kertova osa: Loviattaren synnytys, on varmaan Kaakkois-Suomessa muodostunut, mutta tavatan kumminkin kaikkialla savolaisalueilla ja niitten läheisyydessä. Akan tulemien pajan ovelle on Kaakkois-Suomessa yhtynyt Raudansyntyyyn, mutta tavataan kumminkin sen yhteydessä hyvinkin etäällä Länsi-Suomessa. — Kaikille näille on yhteistä vielä myöskin se, että runot Länsi-Suomessa ovat paljon supistuneemmat kuin Itä-Suo-

---

3) j 61; p 67.

messa; vaikka kulun suunnasta päättäen odottaisi vallan toista. — Tässä suhteessa on huomattava, että runot, joita yksinomaan käytetään loitsuina, ovat aivan eri asemassa kuin muut. Viimeksimainituita lauletaan julkisesti ja kaikkialla. Laulajain, kuten kuuliainkin, mielikuvitus on vapaa ja elävä. Loitsut sitävastoin ovat jo kauvan olleet kiellettyä tavaraa. Ei niitä iloisissa illanvietoissa eikä työnkään ratoksi ole käytetty. Kiellettynä salaisoppina niitä vaan lapsi saa vanhemmiltaan, tai vanhempana kaivatessaan, joltain tunnetulta, usein kaukaiselta loitsialta. Kummassakin tapauksessa runo opettamalla opetetaan. Oppilas tekee oppiessaan vakavaa työtä, hankkii itselleen elämän varrella tarvittavaa omaisuutta. Ei tässä suinkaan ole mitään tilaa vapaalle mielikuvitukselle. Kun vielä tiedetään, että loitsujen voima on juuri siinä, että ne ovat sanasta sanaan sellaiset kuin niiden olla pitää, niin ei ole ihme, jos ne levitessään „Lapista“ [1] kulttuuria kohti, eivät enää ole versoneet. Se asia taas, että ne usein ovat katkelmia jostain itä-suomalaisesta suuremmasta kokonaisuudesta, on johtunut siitä, että loitsiat ovat jättäneet pois sellaisia eepillisiä osia, joilla ei ole mitään tekemistä itse pahan synnyn kanssa.

---

3. Nuolien teko.

Varsinainen tammenruno päättyy Itä-Suomessa usein siihen, että tammen lastut kootaan ja viedään pajaan. Tähän liittyy tavallisesti kertomus pistosnuolien takomisesta. Tämä runo tavataan ilman isoa tammea jotenkin samoilla seuduilla kuin edellä tarkastamamme Pistoksenloitsut. Sen yleinen muoto selviää esimerkeistä:

---

[1]) *Lappi* laulajain kertomana runojen kuulemispaikkana on todennäköisesti alkuaan tarkoittanut niitä etelä-suomalaisten erämaita, joihin sittemmin savolainen asutus — ja sen mukana karjalais-asuiset runot — levisivät.

Piru piikkijä takkoo,
Perkele keihäitä tekköö
Iliman ikkunattomassa,
Pajassa ovettomassa,
Pahan vaivan valkiassa,
Piikkijään teroittaa,
Keihästään kiehuttaa.

e 2.

Piru piiliä takoo,
Lempo leppä-keihähiä,
Pajassa ovettomassa,
Aivan akkunattomassa.

e 17.

Piru piikkijä takoo,
Lempo leppä-keihähijä
Pajassa ovettomassa,
Ilman ikkunattomassa,
Veihtijä huonon terijä,
Naskalija naulapäitä.

e 19.

Piru pikkiä Teköbi,
Paiasa ovettomasa,
Aivan Ikunatomas.
Täläpä rautiat takovat,
Hien poiat hilkutavat.
Seppä seisobi paiasa,
Musta Tuka Tuhottabi,
Vasarat ne käkinä kukku,
Pihit kärmeinä suhisi,
Palket pahoina puhui,
Rauvan Kuot kuuna paisto,
Säkeit Tähtin välisit,
Ollesa seppä paias,
Urohon kovasa työsä,
Miehen mokoman menoisa,
Aika lailla askareisa.

e 21.

Mitä sepponen takovi?
Seppo keiutta takovi.
Ei ole tylsä, ei terävä,
Keiho keski loavulline,
Mustan putkest on puhuttu.

i 17.

Seppo keiutta tak⌜ovi⌝,
Eikä tultsa, ei teräy,
Keio keskilaaullinen,
Musta putkesta puhuvi,
Kasi naukun nauglan⌜päässä⌝,
Veri keiosen nenässä.

i 27.

Seppo pajassa takovi,
Pajassa ovet⌜tomassa⌝,
Ilmen ⌜ikkunattomassa⌝,
Aivan on la'ettomassa,
Polvi on alusisimena,
Peukalot (on) paljasina,
Housut on hohottemina,
Paiat on pantu palkeheksi.

i 29.

Yöllä synty Ilmarinen,
Meni päivällä pajahan,
ʳNäˀki hiilet hankituxi;
Pani orjan liehtomahan,
Palckalaisen painamahan.
Teki nuita, joita taisi,
Teki naisten tarpehia,
Vyöllis kouckuja kohensi.
Tako tuuria tusinan,
Teki kimpun keihahiä,
Eikä suurta, eikä pientä,
Teki kesko keihähiä:
Hevonen kärellä seiso,
Koira putkesta makasi,
Kasi nauku naulan tiessä,
Ne oli vahvat varttamata,
Terävät terottamata.
Sitte kaunis kavon poika
Tuli takojan pajahan,
Noin hän vircko, noin nimesi:
Mitä tuo Rautio tekövi,
Seppä hiien hilkuttavi
Pajassa ovettomassa,
Ilman ickunattomassa?
Vircko ihte ilmarinen:
„Teʳeln kimpun keihähiä,
Taon tuuria tusinan,
Ehkei Isäni ollut Seppä,
Eikä taattoni takoja.

m 22 a.

Kaikestaan esiytyy nuolten tai yleensä pistosneuvojen takominen 47:ssä Pistoksenloitsussa. Toisinnot jakaantuvat eri runoalueille seuraavalla tavalla: Pohjois-Häme 9[1], Etelä- ja Keski-Savo 2[2], Pohjois-Savo 1[3], Itä-Karjala 7[4], Pohjois-Karjala 11[5], Etelä-Pohjanmaa 2[6], Keski-Pohjanmaa 1[7], Itä-Pohjanmaa 6[8], Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi 2[9], Venäjän-Karjala 3[10], Inkeri 1[11]. Kahden saantipaikkaa ei varmuudella tunneta[12].

Ennen olemme jo maininneet, että keihään takominen on Luojan ja Hiiden sepän legendan vaikutusta[13]. Tähän viittaavat paitsi ennenmainituita säkeitä, vielä myöskin seuraavat:

---

[1]) e 2, 17, 19 a, b, 20—1, 32—4. [2]) f 12, 16. [3]) g 7 b. [4]) i 17-8, 26—7, 29, 33, 35. [5]) j 1, 9, 13, 15, 30, 34, 38 a, 48, 50—2. [6]) k 10, 13. [7]) l 9. [8]) m 2, 12, 22, 25-6, 28. [9]) n 5, 7. [10]) p 1, 19, 46. [11]) s 2 l. [12]) x 3, 24. [13]) Ks. siv. 340—3.

1.	*Tuolla hiitolan pajass'.*	i 33.
2.	*Sielä Rautiat takovat.*	e 20.
3.	*Täläpä rautiat takovat.*	e 21.
4.	*Sielä hiet hilkutat.*	e 20.
5.	*Hien poiat hilkutavat.*	e 21.
6.	*Sitte kaunis kavon poika.*	m 22 a.
7.	*Tuli takojan pajahan.*	m 22 a.

Viimeisessä näissä säkeissä esiytyy vielä alkuperäinen pajaan-tuliakin. *Kaunis kavon poika* on = *Luojoi.*

Hiiden sepän taonta on laulajan mieleen johtanut Kultaneidon taonnan, — ja niin on runoreki taas saanut uuden suunnan.

Tässä runossa kerrotaan sepästä:

Teki pienoisen paijaisen,
Matalaisen maa tupaisen,
Yhen miehen mahtuvaisen,
Vasaran ylenöväisen,
Kahen käen kääntyväisen [1].

Seppo takoi taksutteli,
Pajoisees, pienoisees,
Matalaisees maatuvaas [2].

Säe: *Teki pienoisen paijaisen,* sekaantui samantapaiseen säkeeseen eräässä mahtavan laulajan runossa, jossa laulaja kerskaa:

Nii laulan yheksän yötä,
Yhen vyöni vyöttimellä,
Yhen paijan panolla [3].

Näin tuli edelläoleva runokohta seuraavaksi:

---

[1]) Porkka. I. 85. Hevaa; samallaiset: Porkka. I. 88, 91—2. Medussi, 94. Kaprio; III. 65—71. Soikkola. [2]) Porkka. I. 91. Medussi. [3]) Porkka. I. 408. Kaprio, 409. Tyro, 410. Medussi; Saxbäck. 283. Vuole.

Pani pienoisen paijaisen [1].

Pani paitaan pajoiksi,
Koatiaan katteheksi,
Rätit lietsoiksi levitti [2].

Tästä on aikuperäisillä sepittimillä takominen tullut sekä Raudan- [3] että Pistoksensyntyyn [4].

Edelläolevissa Kultaneidon taonnan otteissa huomaamme myöskin vähän vivahdusta ikkunattomaan ja ovettomaan pajaan, joka pistosnuolien taonnan yhteydessä melkein säännöllisesti esiintyy [5]. Tämä piirre, joka Raudansynnyssä on hyvin yleinen [6] ja tavataan myös suomenpuoleisissa Luojan ja Hiiden sepän legendoissa [7] y. m., ei kumminkaan ole Kultaneidon taonnastakaan alkuperäisin; vaikka siinä onkin puhe *maatupaisesta*, josta oveton, ikkunaton paja helposti olisi voinut kehittyä. Luonnollisempi on tämä pistosnuolien taonnan yhteydessä. Varsinkin säe

Pirun pimeessä pajassa [8]

sopii siihen hyvin. Tämäkään ei kumminkaan ole piirteen alkuperäisin yhteys. Se runo, jossa mainitunlainen huone on luonnollinen, on seuraava: [9]

Mitä siä laulat, lappa huuli,
Kolkutat, näkö kovera,
Tuvassa laettomassa,
Ilma ikkunattomassa!
— — — — — — — — —
Yks oli lehmä läävässäsi,

[1]) Porkka. III. 65. Soikkola. [2]) Porkka. I. 86. Hevaa, 89 Kaprio, 90. Serebetta; III. 63—4. Soikkola y. m. [3]) Krohn. 5335. Impilahti; Lönnrot. R. 713. Kaavi; Hakulinen. 62. Tohmajärvi; Arvidsson-Crohns. A. II. 10. Kiuruvesi; Krohn. 1142. Kestilä y. m. [4]) i 29; e 28; m 26. [5]) s 2 1; i 29, 33; j 8, 26, 30, 48, 51, 62, 38 a; e 32–3; f 16; k 13; m 22, 25–6; p 1 y. m. [6]) Basilier. 39. Salmi; Europaeus. G. 47. Suistamo; Lönnrot. Q. 807. Kiteenpit. ja 417. Kesälahti; Gottlund. 512. Juva; Arvidsson-Crohns. A. II. 10. Kiuruvesi; Borenius. 45. Uhut y. m. [7]) Basilier. 65. Suojärvi y. m. [8]) Tavataan ainoastaan toisinnossa p 1. [9]) Porkka. II. 482. Narvusi.

Läävässä laettomassa,
Ruis olkine iessä,
Sekin nuorilla nossetaa.
Yks' on lammas läävässäsi,
Lammas määkii, pää märänt.
— — — — — — — — —
Anna miun, paremman, panna,
Tukevamman tuisutella.

Tätä varmaan Suomesta tullutta runoa ei ole tietääkseni muistiinpantu useampaa kuin yksi ainoa kerta. Mutta kun huomaamme, että *lappa huuli* on siinä pro: *lappalainen*, niin tunnemme jo runon. Ajatus on sama, kuin siinä yleisessä laulajan kehoituksessa, joka alkaa:

Laulavat Lapinki lapset,
Heinäkengät heittelevät,
Nokisilta nuotioilta.

Laulaahan lappalainenkin kodassaan, jossa ei ole ovea, lakea eikä ikkunaa, niin miksi eivät sitte parempiosaiset laulaisi.

Tässä esiytyvä *näkökoveran* [1] *kolkuttaminen* on ollut omansa sekottamaan runoa niihin, missä kerrotaan takomisesta ja varsinkin jonkun pahan olennon (Hiiden sepän) takomisesta; sillä näkökovera lappalainen, kuten lappalainen yleensäkin, on helposti käsitetty identiseksi Pahan kanssa.

Siihen seikkaan, että myöskin vaivaiset pojat esiintyvät takojina, on vaikuttanut seuraava runo:

Raukat rannalla elläät,
Vaivaset veen varoissa,
Vaivanen vattii seppä,
Kurja on kulppiin tekiä,
Sokia kiven takoja,
Rampa korien kirjuttaja;
Viisaat iloittelevat,
Hullut tappelutteleevat [2].

Nyt olemme päässeet selville siitä, miten takominen ja takomispaikka ovat Pistoksenloitsuun tulleet. Olisi vielä

[1]) = *vinosilmä*, vrt. *kyyttösilmä*, *viirusilmä* y. m. lappalaisen epiteettiä. [2]) Saxbäck. 717. Vuole.

ratkaistava, mistä ovat tulleet taottavat esineet. Näistä kertovat seuraavat säkeet:

1.	*Piru piiliä tagovi.*	i 8.
2.	*Lempo lehti keihäitä.*	m 26.
3.	*Lempo leppä-keihähiä.*	e 17.
4.	*Lehtikorva keihäitä.*	i 33.
5.	*Perkele purasimia.*	e 19 b.
6.	*Akähiä äion p⌈oika⌉.*	i 33.
7.	*Veihtiä huonoteriä.*	e 19 b.
8.	*Naskalia naulapäitä.*	e 19 b.
9.	*Teki tuuria tuhannen.*	m 12.
10.	*Saan kelpo keihä'iä.*	m 12.
11.	*Teki kimpun keihähiä.*	m 22 a.
12.	*Teki nuita joita taisi.*	m 22 a.
13.	*Vyöllis kouckuja kohensi.*	m 22 a.
14.	*Nauloja naputtelee.*	m 2.
15.	*Tako piilin yksikannan [kaksikannan, kolmikannan].*	i 8.

[Keihääntaonta, joka esiintyy toisinnoissa: e 2; g 1, 13; i 17—8, 27, 29, 33, 35, 48; l 13; m 22, 26, 28; p 19, 36, on jo ennen esitetty sekä selviää esimerkeistä.]

Jos tarkastaa ylempänä olevia säkeitä, niin ei voi olla huomaamatta, että suuri joukko niistä muistuttaa paljon kultaneidon taonnassa esiytyvää esitystä Manteren matalan sepän taonnasta. Tässä runossa tavataan vastineet säkeille 5 ja 7—14. Säkeet 2—4 ovat taas syntyneet kertosäkeiksi ja on niitten aihe sellaisissa tammenrunon säkeissä, missä puhutaan *lemmenlehdistä.* Säe 6 on myös kertosäe, joten se ei paljoa merkitse. Pistoksenloitsun

---

1) i 33; j 38 a, 48, 51–2; m 25; f 16; **samantapaisia**: e 2, 19 b, 21, 28, 32, 34; f 12; m 2, 26; p 1; n 5, 7 y. m. 2) f 16—7, 19; x 3 y. m. 3) e 19 b, 33. 5) e 34. 7) ***hyväter.*** e 34. 8) e 34. 9) ***tako — tusinan*** m 22, 26, 28; p 19. 11) m 19, 22, 26, 28. 15) g 12.

yhteydessä on siis alusta alkain syntynyt vaan säe 1. *Tagovi* on siis pro: *tekevi.* Näin tulemme säkeeseen, jonka jo ammunnan yhteydessä olemme tavanneet.

Alkuperäisesti loitsuna ollut esitys nuolien taonnasta on näin sulanut olemattomiin. Koko juttu on myöhemmin muodostunut eepillisestä yhteydestä tulleista säkeistä tai runokohdista.

Mitä tämän loitsun kulusta on sanottavaa, se käy jo edellisestä selville. Runo on syntynyt Kaakkois-Suomessa ja sieltä levinnyt muualle, siten antaen varman lisätodistuksen siitä, että täältäkin päin on runovirtauksia tapahtunut.

R.M.

Hinta: 5 markkaa.

